OPERA C. CORNELIJ TACITI QUAE EXTANT ANNALIUM, ...

Publius Cornelius Tacitus, ...

...ni Petri
...ontanay

9 3 C 4 4

OPERA
C. CORNELII TACITI
QVÆ EXTANT

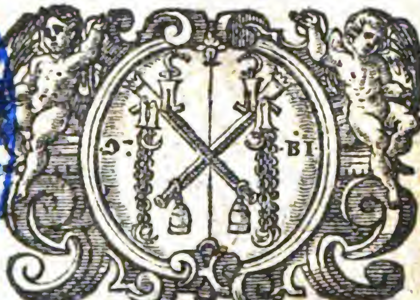
ANNALIVM, ab excessu Augusti, Libri XVI.
HISTORIARVM, ab excessu Neronis, Libri V.
DE MORIBVS Germanorum, Liber I.
DE VITA Iulij Agricolæ, Liber I.
DIALOGVS, de caussis corruptæ eloquentiæ, ambigui scriptoris.

GNOMOLOGIA, ET DISTINCTIS BREVIARIIS AVCTA.

Subiecti sunt item variarum Lectionum, & Rerum Locupletissimi Indices.

Omnia in Germania priùs edita, dein in Italia summo studio, diligentiaq. expurgata.

SVPERIORVM PERMISSV, & Priuilegijs.

VENETIIS, M DC XXI.

Apud Ioan. Baptistam Combum.

C. CORNELII TACITI VITA, HONORES, ET SCRIPTA.

C. CORNELIVS Tacitus, *cui vulgò P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, sed alia minùs illustri natus est, extremis, vt opinio mea fert, Tit. Claudij Imp. temporibus. Pater auusq. honores gesserint, & ad Remp. accesserint, necne, vt re vetusta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abest, ipsum primum ius imaginis, & honores in familiam non nimis illustrem intulisse. Initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis administrauit, quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reuersus, à Tito, vt opinor, Quæsturam accepit: certè dignitatem suam quam Vespasianus inchoauerat, auctam & adiutam esse à Tito, ipse in Historijs profitetur: nec aliud suspicari est quàm Quæsturam, aut si fortè Ædilitatem, quia Prætura XIV. demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano IX. & Verginio Rufo II. Coss. prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali XI. disertè ait se XV. virum S.F. ac tum prætorem ludis sæcularibus Domitiani cum cura adfuisse. Atqui ludos sæculares à Domitiano editos A.V.*

C. DCCCXLI. quinquennio ipso posterius quàm Vertranio placuit, ex monumẽtis antiquis liquidæ veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis. IMP. CÆS. FLAV. DOMIT. AVG. GER. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. Coss. XIV. LVD. SÆC. FEC. Ad Consulatum deinde satis longo interuallo imperante Nerua peruenit A. V. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginij Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium cõstanter spreuerat, quẽ & defunctũ pro rostris Tacitus laudauit. Exsulasse eum sub Domitiano quidã tradiderũt, magis tamen vt opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quàm quòd eius rei certus auctor sit. Ego legendo, non aliud cõperio, q̃ affuisse eum aliquot annis ab vrbe, idq. eo ipso tpe quo Iulius Agricola socer eius mortẽ obierit Coss. Põpeio Conlega, & Cor. Prisco, nõ tã exsilij necessitate, vt arbitror, q̃ tædio temporũ & cupidine otij. Nã quod ijdẽ, vt omni ex parte tam anxia diligentia constet, decenniũ in exilio egisse scribant, ac demũ exorato Domitiano restitutũ, Latinè vt loquar, inanis fabula est, at credo eos hões cũ hoc scriberent, indormijsse bello Troiano, & illinc decennia sua sumpsisse. Constat.n. apud vigilãtes et sobrios, Domitianũ à ludis suis sæcularibus, q̃bus certè Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. dũtaxat annos vixisse, octauo conspiratione suorũ occisũ. Hæc ferè in rep. in priuata eius vita ista sunt. Vxorẽ duxit A. V. C. 830. Vespasiano IIX. et C. Iulio Agricola Coss. Agricolę filiã: idq. illi ad extremã ætatẽ concors & tranquillũ ma-

trimo-

trimoniũ fuit. Liberos, haud dubiè reliquit, & ex ijs, nisi cõiectura fallor, lõgo interuallo nepotẽ M. Claudiũ Tac. qui postea Imp. appellatus est (sic. n. eũ Imp. nũmi appellãt, nõ vt vulgus, P. Annium Tacit.) qui, vt Fl. Vopiscus refert, parentẽ suum appellare hunc Tacitũ solet. Historiæ scribẽdæ senex demũ vacauit, cum reliquũ ætatis in foro & caussis orãdis egisset. Ex Plinij epistolis & Tac. in principibus oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse intelligimus. Æquales habuit, F. Quinctilianũ, vtrũq; Pliniũ, Iuliũ Florũ, Secũdũ, Maternũ, M. Aprũ, Epriũ Marcellũ, Vipsaniũ Meßalã. Scripsit primũ oĩum, Hist. lib. ab excessu Neronis ad imperiũ Neruæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finẽ Neronis. Nominãtur & eius Facetiarũ lib. à Fulgẽtio, cũ hoc fragmẽto, Cęsi itaq. morũ Eclogio in filijs relicto. Mortis eius tp̃s nõ exprimo. natalẽ tamẽ annũ propemodũ inueni. Odortus sũ ex Plinij Nepotis Epistola, q̃ lib. VII. Nã ait disertè propemodũ ætate æqualẽ se Tac. At Plinius incẽdio Vesuuini mõtis, quo auũculus perijt, agebat vt ipse ait, duodeuicesimũ annũ. Natus ergo Plinius (nã incẽdiũ illud secũdo anno Titi) nõ dubiè A. V. C. DCCCXVI. Memmio Regulo, & Verginio Ruso Coss. At Tacitus paulò maior natu, qđ eadẽ illa epistola testatũ reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixeritq;, opinor, vel ad imperiũ Adriani. Historiã quidẽ exorsus est scribere post mortẽ Neruæ. clarum, quoniã princ. 1. Hist. Vocat Diuum Neruã, q honos nõ habetur nisi principi mortuo.

VETERVM SCRIPTORVM De Tacito Testimonia, vel eiusdem Fragmenta.

Plin. lib. VII. *Nat. hist. cap.* XVI.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Cor. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. *Epist.* I.

Laudatus est Verginius à Consule Corn. Tacito. Nam hic felicitati eius supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epist. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, & quod eximium orationi eius inest, *semnos*.

Lib. IV. *Epist.* XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Lib. VI. *Epist.* XVI.

Petis auunculi mei exitum tibi scribam, quo veriùs tradere posteris possis. Gratias ago, nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Lib. VII. *ad Tacitum*.

Erit rarum & insigne duos homines ętate propemodum æquales, non nullius in litteris nominis, alterum alterius studia fouisse. Equidem adolescentulus, cum iam tua fama, gloriaq. floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, interuallo, & esse, & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè mereamur, vt sit aliqua. non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reuerentia posterum.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu euoluerem, nisi Corn. Tacitus

rus qui hanc historiam diligentissimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

» Deinde vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene Augusto Ianus patefactus dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpè ex vsu & aliquando cum damno quæruntur, vsq; ad Vespasiani durauit imperium.

Flauius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes desertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quòd parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epist. lib. IV. ad Polemium.

Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historia sua retulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Crispus breuitate placet, quo pondere Varro.
Quo Genio Plautus, quo flumine Quinctilianus.
Qua pompa Tacitus numquam, sine laude loquendus.

Idem in Epigramm.

Et te qui breuitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Illa Quintiliani lib. X. fortasse ad Tacitum referantur.*

Supereſt adhuc & exornat ætatis ſuæ gloriam vir ſæculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, vt libertas, quamquam circumciſis, quæ dixiſſet, ei nocuerit. ſed elatum abundè ſpiritum, & audaces ſententias deprehendendas etiam in ijs, quæ manent.

* *Ambigo ideò, quia hac viuo Domitiano Fabius ſcripſiſſe videtur. Atqui noſter tunc, vt opinor, nil vulgauerat.*

GNOMOLOGIA

EX

C. CORNELII TACITI

Operibus quæ exstant collecta,

ET ALPHABETI ORDINE DIGESTA.

Numerus pagellam indicat.

Aduersitas.

MAiore animo aduersa tolerantur, quàm relinquuntur. 423

Adulatio.

Vetus id in Republica malum. 57

Pessimum veri affectus venenum adulatio, & blanditiæ. 363

Ærarium.

Si ambitione ærarium exhauserimus, per scelera supplendum erit. 62

Ambitio.

Superbiunt homines etiam annua designatione, quid si honorem per quinquenium agitur. 59

Vetus, ac iampridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit erupitque. Nam rebus modicis æqualitas facilè habebatur: sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus, regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit. prima inter patres, plebemq, certamina exarsere. Modò turbulenti Tribuni, modò consules præualidi, & in vrbe, ac foro tentamenta ciuiliū bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilius sæuissimus L. Sulla, victā armis libertatē in dominationem verterūt. Post quæ Gn. Pōpeius occultior non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quæsitum. Non discessere armis in Pharsalia, ac Philippis ciuium legiones,

nedum Othonia, ac Vitelij exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos Deum ira, eadē hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egere. 419

Libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum seruitium & dominationem sibi concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. 536

Ambitiosus.

Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectū iter pergeret, ad clarissima quæq; iturum festinatio exstimulabat, dum æquales, dum superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat, quod multos etiam bonos pessumdedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura, vel cum exitio properant. 113

Amici.

Non hoc præcipuum amicorū munus est prosequi defunctum ignauo quæstu: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. 76

Amici.

Nullum maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici. 498

Amicitia.

Redintegrata amicitia nouis quoque beneficijs locum aperit. 259

Anima.

Non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ. 604

Animus.

Vigor animi ingentibus negotijs par. 97

Animus humanus.

Sunt molles in calamitate mortaliū animi. 154

Animi bona.

Fides libertas, amicitia, præcipua humani animi bona. 365

Aulici.

Libentius cum fortuna Principis quàm cum Principe loquuntur. Nam suadere principi quod opor-

oporteat: multi laboris: assentatio erga principẽ quemcumque, siue affectu peragitur. ibid.

Aulicorum miseria.

Crispus, *Tiberij tempore*, præcipuus cui secreta Imperatorum innitèrentur, & interficiendi Posthumi Agrippæ conscius, ætate prouecta speciẽ magis in amicitia principis quàm vim tenuit, idque & Mæcenati acciderat, fato potentiæ rarò sempiternæ, an satias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam nihil reliquum est quòd cupiant. 97

Barbari.

Barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotus potior habetur. 30

Bella.

Multa bella impetu valida, *per tædia & moras euanuerunt. 417

Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauia principum factum est. 420

Iniquissima hæc bellorum conditio est: prospera omnes sibi vindicant, aduersa vni imputantur. 594

Prælium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt. 595

Bella ciuilia.

Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, victoria consilijs & ratione perficitur. 479

In turbas & discordias pessimo cuiq; plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent. 495

Bellum.

Vna in armis salus, sed ea consilio temperanda. 36

Misera pax vel bello bene mutatur. 104

Calamitas.

Sunt molles in calamitate mortaliũ animi. 154

Causa rerum.

Sæpe honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. 395

Concordia.

Arduum est eodem loci potentiam, & concordiam esse. 122

Commune periculum concordia depulsandum. 595

Consilia.

Scelera impetu, bona consilia mora valescunt. 370

Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reip. vtile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse qui suadet, considerandus est, adijciat ne consilio periculum suum: etsi fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur. 436

Consilium.

Nullus contationi locus est in eo consilio quod non potest laudari nisi peractum. 373

Cunctatio.

Non opus contatione, vbi perniciosior est quies quàm temeritas. 366

Cupido.

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egere. 395

Delatores.

Genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum. 134

Delictum.

Culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. 312

Plura sæpè peccantur dum demeremur, quàm ad eum offendimus. ibid.

Desidia.

Inuisa primò desidia, postremò amatur. 582

Diuitiæ.

Neque in familia & argento, quæque ad vsum parantur nimium aliquid est, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. 57

Ad requiem animi, aut salubritatem corporum parandæ. ibid.

Delinimenta curarum, & periculorum. ibid.

Aurum, & opes præcipuæ bellorum causæ. 536

Domi-

Dominatio.

Primæ dominandi spes in arduo; vbi quis ingressus est, adsunt studia & ministri. 124

Dominationis vis.

Apud quos ius imperij valet, inania transmittuntur. 316

Dux belli.

Diuisa sunt inter exercitum, ducesq. munia, militibus cupido pugnando conuenit: duces prouidendo, consultando, contatione sæpius, quàm temeritate prosunt. 459

Exempla.

Diutius durant exempla, quàm mores. 518

Exemplum.

Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos vtilitate publica rependitur. 292

Exercitus.

Fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. 395

Experientia.

Multa experiendo fiunt, quæ segnibus ardua videntur. 330

Fama.

Non minus periculum ex magna fama, quam ex mala. 583

Famæ boni sæpe indulgent. 585

Haud semper errat fama, aliquando & eligit. ibidem.

Felicitas.

Difficilius est temperare felicitati, qua te non potes diu vsurum. 424

Fortes.

Etiam fortes viri subitis terrentur. 330

Fortes & strenui etiam contra fortunam spe insistunt. 425

Dij fortioribus adsunt. 505

Fortes.

Quo lucem, noctemq. omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. 530

Fortuna.

Instabilis est fortuna, summaq. etiã miscet. 520

Gra-

Gratia.

Tarda sunt quæ in commune expostulãtur: priuatam gratiam statim mereare, statim accipias 16.

Historia variæ, præsertim Romanæ consideratio.

Nemo Annales nostros cum Scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fusos captosque reges: aut si quando ad interna præuerterent, discordias consulum aduersus tribunos, agrarias frumentariasq; leges, plebis & optimatium certamina, libero egressu memorabãt. Nobis in arcto est inglorius labor: Immota quippe aut modicè lacessita pax, mœstæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine vsu fuerit introspicere illa primo aspectu leuia, ex quibus magnarũ sæpe rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt, dilecta ex his & constituta Reipub. forma laudari facilius quàm euenire, vel si euenit haud diuturna esse potest. Igitur vt olim plebe valida, vel cũ patres pollerent, noscẽda vulgi natura, ex quibus modis temperanter haberetur: senatusq; & optimatiũ ingenia qui maximè perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic conuerso statu, neq; alia rerum facies quàm si vnus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit, quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxijs discernunt: plures, aliorum euentis docẽtur. cæterùm vt profutura, ita minimum oblectationis adferunt, nam situs gentium, varietates præliorum, clari ducum exitus, retinent, ac redintegrant legentium animum, nos sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniũgimus, obuia rerum similitudine & satietate. Tũ quòd antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquã Punicas Romanasve acies lætius extuleris; at multorum qui Tiberio regente pœnam, vel infamiã subiere, posteri manent, vtq;

fami-

familiæ ipsæ iam extinctæ sint, reperies qui ob similitudinẽ morum aliena malefacta sibi obiectari putent etiam gloria, ac virtus infensos habet, vt animus ex propinquo diuersa arguens. 135

Historici munus.

Exequi sententias haud institui nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quòd præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, vtque prauè dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. 113

Historicorum scripta.

Scripta spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur. 137

Secordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis æui memoriam. Nam cõtra, punitis ingenijs gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem sæuitia vsi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere. ibid.

Industria.

Industria, ac vigilantia noxiæ, quoties parando regno finguntur. 128

Inertiæ censura.

Languescit otiosis industria, intenditur secordia, si nullus ex se metus aut spes: & securi omnes aliena subsidia expectabunt sibi ignaui, alijs graues. 60

Ignaui.

Timidi & ignaui ad deliberationem formidine properant. 423

Ignauia.

Plura de extremis loqui, pars ignauiæ est. 424

Incusare deos vel homines, eius est qui viuere velit. ibidem.

Imagines pulcherrimæ.

Vt vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla, ac mortalia sunt, forma mentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienã mate-

riam

riam & artem, sed tuis ipse moribus possis. 603

Imperatores.

Boni imperatores voto expetendi, qualescumque tolerandi. 499

Quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominatio; ita quamuis egregijs modus libertatis placet. ibid.

Imperium.

Ea conditio est imperandi, vt non aliter ratio constet, quàm si vni reddatur. 5

Nemo vnquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit. 369

Imperium cupientibus nihil medium inter summa aut præcipitia. 436

Nullum maius boni imperij instrumentum quàm boni amici. 498

Improborum fulcrum.

Insontibus innoxia consilia, flagitijs manifestis subsidium ab audacia petendum. 204

Improbus.

Nihil quidquam graue, ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed mulierculárum adrepit. 106

Indecora.

Intuta, quæ indecora. 373

Infamia.

Infamiæ magnitudo apud prodigos nouissima voluptas est. 204

Innocentes.

Plerumque innocentes recenti inuidiæ impares. 78

Inuidia.

Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo vident. 411

Leges.

Si velis quod nondum vetitum est, timeas ne verere. 108

A legibus delicta puniuntur. 114

Adeo leges in facta constituuntur, quia futura

in-

In incerto sunt. ibid.

Non vtendum imperio, vbi legibus agi potest. 115

Liberi principum.

Non legiones, non classes, perinde sunt firma imperij fundamenta, quàm numerus liberorum. 522

Liberalitas.

Simplicitas & liberalitas, ni adsit modus, in exitium vertuntur. 492

Libertas.

Quàm decora victoribus libertas, eo intolerantior seruitus iterum victis. 104

Libertas natura, etiam multis animalibus data. 503

Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliuiscuntur.

Luxus coercendus.

Non ignoro in conuiuijs & circulis incusari ista, & modum posci, sed si quis legem sanciat, pœnasque indicat, ijdem illi (nempe garruli & luxu diffluẽtes homines) ciuitatem verti, splendidissimo cuiq; exitium parari, neminem criminis expertem clamitabãt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coerceas. corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus haud leuioribus remedijs restinguendus est quàm libidinibus ardescit. 107.108

Mali.

Hoc euenit inter malos, vt & similes sunt. 448

Malorum ingenium.

Pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pauens, aduersus publicum odium priuatam gratiam præparat: vnde nulla innocentiæ cura, sed vitæ impunitatis. 389

Maritus.

Viri in eo culpa est, si femina modum excedat. 100

Mediocritas.

Agricola retinuit, quod est difficillimum, ex sapientia modum. 582

Me-

Metus.

Metus exercitam quoque eloquentiam debilitat. 114

Milites.

Non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda sunt. 12
Fluxa per discordias militum fides, & periculum ex singulis. 436
Facilius vniuersi impelluntur, quam singuli vitantur. ibid.
Tam nescire quædã milites, quàm scire, oportet. Ira se ducum authoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa pr centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. Si, vbi iubeantur, queri singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. 395
Parendo potius quàm imperia ducum sciscitando res militares continentur. ibid.

Militia.

Militia res grauis & infructuosa denis indiem assibus anima & corpus æstimatur, hinc vestis arma: tentoria, hinc sæuitiæ centurionum & vacationes munerum redimuntur: at hercle verbera & vulnera, dura hyems, exercitæ æstates, bellum atrox, aut sterilis pax. 12

Ministri principum.

Grauiorum facinorum ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur. 300

Modestia.

Modestiæ fama neque summis mortalium spernenda est, & à dijs æstimatur. 304

Mores.

Sorte & vrna mores discernuntur. 498
Diutius durant exempla quàm mores. 518

Mors.

Mors omnibus ex natura æqualis, obliuione apud posteros vel gloria distinguitur. Ac si nocentem innocentemque idem exitus manet, acrioris viri est, meritò perire. 366
Honesta mors turpi vita potior. 597

Mulieres.

Non imbecillis tantùm & impar laboribus sexus,

xus. sed (si licentia adsit) sæuus, ambitiosus, potestatis auidus. 99

Odium.

Cupido & odium multos exercitus in discordiam egere. 395

Proprium humani generis est, odisse quem læseris. 650. 651

Oratores.

Veteres oratores famam in posteros præmia eloquentiæ cogitarunt pulcherrima. alioquin & bonarum artium principes sordidis ministerijs fœdantur, nec fides integra manet, vbi magnitudo quæstuum spectatur. quod si in nullius mercedem negotia tueantur pauciora sunt. nunc inimicitiæ, accusationes, odia & iniuriæ fouentur, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. 193

Pax.

Misera pax vel bello bene mutatur. 104

In turbas & discordias pessimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent. 495

Nemo adeo in arma promptus, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit. 537

Parentum amor erga liberos.

Non perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. 252

Pecunia.

Immensa pecunia inter ciuiles discordias ferro validior. 417

Pericula.

Imminentium periculorum remedium, ipsa pericula. 204

Populus.

Est populus nouarum cupiens pauidusque. 323

Municipale vulgus pronũ ad suspiciones. 411

Posteritas.

Suum cuique decus posteritas rependit. 137

Poten-

Potentia.

Arduum est, eodem loci potentiam & concordiam esse. 122

Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxũ est, quàm fama potentiæ non sua vi nixæ. 250

Nunquam satis fida potentia, vbi nimia est. 444

Princeps.

Non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: maius aliquid & excelsius à principe postulatur: & cùm rectè factorum sibi quisque gratiam trahat, vnius inuidia ab omnibus præcatur. 107

Non potest sua scientia cuncta amplecti, neque expedire, vt ambitione aliena trahatur.

Pleraque, in summa fortuna auspicijs & consilijs, quàm telis & manibus geruntur. 245

Optimus est post malum principem dies primus. 518

Principes.

Principes quidem sunt instar deorum. 100

Cæteris mortalibus in eo stant consilia quid sibi conducere putent: Principum diuersa sors, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. 139

Prodigia.

Prodigia imminentium malorum nuntia. 323

Proditores.

Proditores, etiam ijs quos anteponunt, inuisi sunt. 30

Prosperitas.

Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. 363

Prudentia.

Domum suam coercere plerisque haud minus arduum est, quàm prouinciam regere. 593

Res gesta.

Maxima quæque ambigua sunt: dum alij quoquo modo audita pro compertis habent: alij vera in contrarium vertunt, & gliscit vtrumque posteritate. 99

Romani veteres.

Non fraude neque occultis artibus, sed palam,

&

ex armatus populus Romanus hostes suos vlciscitur. 82

Rumor.

Relinquendum rumoribus tempus, qui senescant. 78

Non ex rumore statuendum. 114

Sapiens.

Sapienti viro non decorum fuerit, vnde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere. 296

Scelera.

Scelera impetu, bona consilia mora valescunt. 380

Seditiosi.

Qui pacem belli amore turbant, bellum pacis caritate non deponunt. 419

Sepultura.

Ne hostes quidem sepulturam inuident.

Serui.

Suspecta maioribus nostris fuere ingenia seruorum, etiam cùm in agris aut domibus iisdē nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam verò nationes in familiis habemus quibus diuersi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluuiem istam non nisi metu coercueris. 291

Simplicitas.

Simplicitas, & liberalitas, ni adsit modus, in exitium vertuntur. 492

Stemmata.

Generari & nasci à principibus fortuitum, nec vltra æstimatur. 363

Stoici.

Heluidius Priscus doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia asseruit: potentiam, nobilitatem, cæteraśq; extra animum, neque bonis, neque malis annumerant. 497

Studia.

Sublatis studiorū pretiis etiam studia pereunt, vt minus decora. 194

Vt corpora lente augescunt, citò exstinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quàm reuocaueris. 582

Subditorum officium.

Principibus summum rerum iudicium dij dedere, subditis obsequij gloria relicta est. 168

Abditos principis sensus, & si quod occultius parat, exquirere illicitum, anceps nec ideo adsequare. ibid.

Quomodo sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala: ita luxum vel auaritiam dominantium tolerare. 536

Timidi.

Timidi & ignaui ad deliberationem formidine properant. 423

Timor.

Satis clarus est apud timentem quisquis timetur. 436

Tributa.

Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendijs, neque stipendia sine tributis haberi queunt. 536

Tyranni.

Non frustra præstantissimus sapientiæ si mare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus: quando, vt corpora verberibus, ita sæuitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. 166

Vanitas humana.

Mihi quanto plura recentium seu veterum reuoluo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotijs obuersantur. 92

Vicissitudo rerum.

Quæ nunc vetustissima creduntur noua fuere. Inueterascet seculum nostrum, & quod hodie exemplis tuemur inter exempla erit. 203

Vi-

Vigilantia.

Industria ac vigilantia haud minus noxiæ, quàm largitio & luxus, quoties parando regno finguntur. 122

Vltio.

Tantò procliuius est iniuriæ, quàm beneficio vicem exsoluere: quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur. 496

Viri magni.

Sciant quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam; si industria ac vigor adsint, eò laudis excedere, quò plærique per abrupta, sed id nullum rei post vsum, ambitiosa morte inclaruerunt. 602

Virtus.

Virtus proprium hominis bonum. 504

Virtutes.

Quædam virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersus gratiam animus. 312

Vitia.

Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, & meliorum interuentu pensantur. 536

Vsura.

Sanè vetus vrbi funebre malum, & seditionem discordiarumque creberrima causa eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primò duodecim tabulis sancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletum agitaretur. Dein rogatione tribunicia ad semuncias redacta: postremo vetita versura, multisque plebiscitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. 171. 172

Vxor.

Reuertentibus post laborem, quod honestius quàm vxorum leuamentum. 109

Ob

Ob vnius aut alterius imbecillum animum male eripiuntur maritis consortia rerum secundarum aduersarumque: simul sexus natura inualidis deseritur, suo luxui & cupidinibus alienis exponitur. Vix præsenti custodia manent illæsa coniugia: quid fiet si per plures annos in modum dissidij obliterentur? 100

In bona vxore tantò maior laus, quantò in mala plus culpæ est. 584

INDEX

IN CORNELIVM TACITVM

NOTÆ SEV VARIÆ Lectiones.

Numerus pagellam, littera l. lege, al. alij vel aliter, ib. ibidem, Astericus in contextu locum lectionis significat.

ANNALLIVM LIB. I.

PAg. 2. veteris l. veteris populi Romani
4 Exsulem l. exul ib. aliquid l. aliud ibidem C. Nauum l. Gnarum id.
5 Gaudium l. Gaudio, quæstus adulatione.
7 Remisit l. Permisit.
8 qui Atedij l. Q. Atedij
12 acceperint l. acciperent
13 inuictus l. vetus
14 ij l. hi
15 nisi ad se l. ad se nisi
16 clariore l. claro repentè cœlo. ib. in l. ij,
18 tractutus l. tractuiris ib. vndeuicesimanis l. vna & vicesimanis
ib. imperatores l. imperaturos 19. nil. l. vel
21 cuiusquam l. vsquã ib. vndeuigesimanisque l. vna & vicesimani
22 motu l metu ibid. aspernantem vxorem l. aspernante vxore ibid. qui l. qua
24 egit l. legit
25 Immotum l. immotus
26 Legionibus sex l. legionibus, sex & viginti ib. scindit l. scandit ib. munitus l. munitur
27 Vndeuicesimani l. vna & vicesim.
29 cæptos l. cœpta
31 veterem l. vetere ib. excusaturos l. excusaturum
33 euehi l. inuehi
34 vndeuicesima l. vna & vicesima 35. properè l. propè

b uis

36 suis l. suo
37 à prudēti l. ab imprudenti
40 vulgus l. in vulgus

ANNAL. LIB. II.

46 intentior al. inteterior
ibid. Cantio l Scantio ib. hinc vel illinc l. huc vel illuc
50 odijs l. dijs ib. aliud l. an aliud
ibid. adsisteret l. adstitere
53 manantes l. nantes ib. elisa l. enisa
54 Hiona l hiberna.
55 deportare l. reportare
56 Scilicet, vt in Libonem, &c. *Lips.* Ambigere possis (inquit) an nō à glossemate hæc sint.
56 talesq. l. alijsque quæ
59 singulos l. quinos ib augeretur al. auretur
60 eundem vim l. eūdem inuidiam
61 Coram l. Cosam
64 Orientē l. Oriente
65 transfugis l. Trāfugijs
ibid. Aletus l. Aleius
ib. quas l. quam
68 quę ibi l. Atque illū in regressu sacra Samothracū visere nitentem, aliaq. quæ ibi varietate fortunæ, & origine nostri veneranda, obuij Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam, &c.
70 opertis l. apertis
71 Delatus Inde proximum l. delatus inde. Proximum.
75 Dein Piso *Lipsi* quidpiam deesse, nec plenam satis videri narrationem existimat.
81 exacta l. exactum
82 senatores l. Seniores

ANNAL. LIB. III.

87 & à l. ei a
89 scripsissent l. Senatus, nunquam satis credito sine fraude Germanicum interijsse, simul populi ante curiā voces exaudiebantur. &c. Verba illa autem, *scripsissent expostulantes: quod haud minus Tiberius quàm Piso abnuere*, quò remittenda sunt, non liquet. *Lips.*
90 Atque illo l. Atq; filio, nempe Pisonis
91 relegatur l. relegaretur
93 idemque l. itemque
96 visi l. vt si
100 M. Lepidum l. Manlium Lepidum.
101 ędificationibus l. editionibus
ib. alij l. Astij al. Dij
103 nobilissimam l.

&

& nobilissimam
106 est l. esto
109 nobis maiores l. nobis in maiores
110 Atque Haterius l. At Q. Haterius
ibid. si hi duxissent l. si hi duo rexissent al. si hi direxissent
ibid. Bellum l. bello
111 Locum l. Lucum
ibid. attulere. Laudati l. attulere laudantis
112 vti l. niti
113 propolluebat l. porrò polluebat 114. eò quòd l. & quòd ib. interrogentur l. interrogarentur
116 arguerat l. arcuerat ib. sua populi l. sua, populiq. Romani contumelia.
117 Blęso. Postremum obiere l. Blæso postremum Obiere

ANNAL. LIB. IV.

121 crederetur l. dederetur al. cresceret
123 colonis l. colonijs. ib. fuit l. fuerit
115 Appius l. Atta
127 temporum l. morum
170 M. Lepidus l. Manius Lepidus
ibid. grauius l. Granius
131 sibi l vbi
133 accusator filius, nomen viri, l. accusator filius (nomen vtrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt. Ab exsilio pater retractus, &c.
135 motus l. monitus
136 rerum l. re Rom.
139 secors l. vecors
141 Limenetidis l. Limnetidis. ib. annaliū l. annalium, atque testimonia vocentur. 142 Erycum l. Erycem
ibid. minor l. maior ita Suetonius
144 æquè l. equi
152 appellatum l. appellatus
154 Petitus l. Petilius
ibid. etiam l. tegens al. egens ib. precatus l. præfatus

ANNAL. LIB. V.

161 Velij l. Ælij

ANNAL. LIB VI.

165 Pagonianū l. Paconianum ib. per idem odia l. pridem odia
ib. Acrius l. ac reus
166 incestæ l. incerta ib. Augustæ l. Augusti,
169 Vicinianus l. Vinicianus ib. Viciniani l. Viniciani
170 segnius l. sequius
171 ambigens al. ambiens
173 vi metus, l. v metu

178 Sexitia l. Sextia

181 vltimi. id peritia locorum, l. vltũ ijt: peritia locorum. al. vltum ijt. peritia locorum, ab Hiberis, &c.

184 Eo anno *Lipsi* Desunt non dubiè propria aliquot nomina eorum qui damnati, occisique. *Vertranius* labētem locũ immissa voce fulcit. Eo anno neq; ꝙ alij, neq; quòd L. Aruseius, &c. sed tibicine non bono

ib. natio Cappadociæ, Archelao l. natio, Cappadoci Archelao

189 Diu ferret l. Differret.

ANNAL. LIB. XI.

192 omni flagitio l. omne flagitium ib. victo l. indicto

193 Mnesteris al. Valerij ib. vergente l. vertente

194 negotia tueantur al. negotiantur

ib. tacens, incipiunt l. agere incipiunt ib. cogitare al. cogitares

295 faciunt l. iciunt al. iaciunt ibid. deditur Seleutia al. dedit se vrbs Seleucia 196 parata l. parta

197 adulterum al. alterum

198 Catumero al. Accumero al. Actomero al. Veromero

200 cũ prospere egisset, formidolosum paci *Lipsi* Vetus scriptura, In prosperè egisset, formidolosum pati Ego corruptum arbitrabar: etsi video sentētiã elici posse haud ineptã. Nempe timēdum Paci & Principi virũ militarē, qui res turbare vellet, aut innouare studio armorum

ibid. quosdam l. quondam ibid. Ne tamen l. Vt tamen vel. Ne tamē miles otium exerceret.

ib. Sectator al. Sector

201 Nouius conscios l. De se Nouius cõfessus, conscios non edidit

202 Manibus eorumdē prostratus al. totum hunc locum nonnulli, inter quos *Rhenanus*, ita legunt, Quid si eorum memoria moriretur, q Capitolio & ara Romana potiti sunt? manibus eorundem parceretur? *Lips* autem desperatum locum esse asserit quem Nauius augurum pater non restituerit sine libris. *Addit. postea* Mei libri, Memoria eorum memoretur qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem per se satis

203 recens al. repens ib. Censoris al. Cæsaris ib. excundi l. exuendi

Dum

SEV VARIAE LECTIONES.

204 Dũ industria cubiculum l. dum histrio cubiculo principis occultatur, dedecus al. dũ histrio cubiculo principis exultat, verè dedec⁹ ib. excidium l. exitium

205 fatentibus al. tacentibus

207 aperire al. aperiret ib. facere al. faceret ib. Saufellũ l. Saufelũ al. Sauferiũ al. Saufelium ibid. Decius l. Deerius

209 flagitijs al. tristitijs *Lips.* ita corruptum esse locũ, scribit, vt sine librorum vsu nullo modo possit restitui

ANNAL. LIB. XII.

213 & consensui l. & Senatus consensui

214 Talledius l. T. Alledius

215 Abbarus al. Acbarus al. Agbarus

216 statuto l statato ib. telis onustas l. telis omnigeni onustas l. ibid. mox al. & rex

217 iunctis al. & vimentis 218. cẽturionum al. consularium

218 expẽderet al. exciperet ibid. Hinc l. huc

219 Celonem l. Cilonẽ.

219 Mennio l. Memmio

222 ingruebãt. al. ingruerant ib. partiti sunt al. partiuere ib. concussa al. contusi

223 ductus in al. ductus inde in ib. ceteruaque maiorum l. ceteruæque nationum

226 compositi l. compositis

229 promptę l promptum

230 prouisum l. prouisu suo ib. compedes l. compede

231 adeptus foret l. adempta forẽt ib. ignaui l. ignauia ib. cũ priuatas &c. l. cùm priuatus olim conuersatione scurrarum

233 consensisset l. in seruitute: si consensisset pro liberta haberetur ib. obtẽperatum l. Sanè præbuerãt Iudæi speciẽ motus, orta seditione: postquam, cognita cęde Caij, haud obtẽperatũ esset: manebat. n. metus nequis principũ eadem imperitaret

234 Trosobore al A-rosoboro

236 cum Latone parente L. Ceum Latonæ parentem ibid. tanti l. tantum

237 præuisa l. parum visa ibid. in Pontum L. Ponto

238 prior l. propior ibid. vinolentia l. violenta

ANNAL LIB. XIII.

241 Celerius l. Celer
244 aditus l. auditus
245 Iocchum l. Antiochum
245 Vinidiũ l. Numidiũ ib. Egas al. Aegeas
247 irrepſerat l. irrepſerant ib. ſeuerioribus l. ſenioribus
250 ſoli tum & l. oſim, tum &
252 Refutare l. reputaret
ibid. obtinuerit *Lipſi* corruptũ eorum eſſe autumat ib. Senio l. fenio
254 Ille auctor l. Matila auctor ib. plerumque l. pleraſque
255 augeret l. ageret
ib. præfectura l. prætura
258 illuc l. illud
ibid. prædicit l edicit
259 extrahere al. exterrere
ib. Iſichi al Inſuchi
260 intellectu l intellecta
264 eſſe l. iſſe ib. Olio al. Ellio
265 ſibi cõceſſam dictitãs al. ſiue cõceſsã à dijs iactãs nobilitatem al. ſibi conceſsã dijs dignã nobilitatẽ lij vbi cõceſsã dictitaret al. vbi cõgeſtam delibaret ib. nemo adæquaret l. Nero haud æquaret
267 ſenatores l. ſeniores
268 Gracilis al. Gracchius ib. Dubius l. Didius
269 Quotam l. Quõtãtam ib. famam l. famẽ ibid. Deeſſe nobis l. Deeſſe poteſt nobis 270 concreta l concretum
ibid. quadraginta l. triginta

ANNAL. LIB. XIV.

272 animum timeri? ne l. animum? timeri ne
277 oblata ſint l. optata ſint ib. Namq. l. Iamq.
278 Ludicrũ l. ludorũ
279 familiarib. l. facibus ib. Necdũ inſignis ætatis nati conſidere ſimul, & allatos vel ibidẽ l. contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum inſignis. ij alternatim cõſidere ſimul &c. al. cõtractis quibus aliqua pangendi facultas, necdũ inſignis erat. ij conſidere ſimul, & natos ibidem verſus connectere, atq; ipſius verba quoquomodo prolata ſupplere
280 habitos l. accitos ib. quã clariorẽ l & quẽ elegãtia vitę clariorẽ ef fecit 281. P. R. ſedere l. Prætores ederẽt ib. Decurias *Lipſi* hic vitiũ latere dicit cui medẽdo ſit impar

Impar ib. oblectamentis l. oblectamenta

282 primas partes nemò l. primas nemo

ib. Sublaqueũ l. Sublacæum ib. toto l. loto

284 Nipoliq. l. Thraſcypol. que ibid. acceſſit l. abſceſſit

285 ſiluas l. Siluras ib. prouincias l. prouinciã

286 vicis l. victis ib. Iconorum l. Ticenorum

ibid. ara l. arra

ibid. ſubuerſæ l. ſubuertendæ

287 Peto l. Petitio ib. inſignes petebãt l. ſpoliant, & defendentibus intuitũ, &c. *Lipſi* ſequẽtia (læti præda & aliorum inſignes petebant) per me, inquit, manent in mendo

ib. reddituri l. reddituris

288 ſonoras al. ſonores

289 Cuneis al. cuneo ib. incurioſos, & oĩ l. incurioſo hoſte, & omni

291 ſenatuſq. in quo l. ſenatuq. in ipſo

293 ſilẽtiũ al. ſeruitiũ

296 Auus l. Atauus

297 ſuſpectos l. ſuſpenſos

299 haud quaq̃ Nero al. his motus Nero, pœnitentia flagitij cõiugẽ reuocauit Octauiam

300 dicto l. edicto

ib. primùm l. primus

301 cruditum l. creditus

ANNAL. LIB. XV.

311 ſuſtentaret l. Oſtentaret

312 cohibetur l. cohibebitur

315 honore l. honori

316 poſtremò l. poſtero 317 incipere ſcenas auſus l. incipere auſus

319 Miſſi l. Viſi

ib. feſſa ætate aut rudis l. feſſa aut rudis ætate

322 exitiabili l. exitialis ibid. circulo l. curiculo

324 vanus al. vanam ibid. molli corpore al. mollitie corporis

325 ſuper al. per

326 crebrò ventitabat l. crebrò eo ventitabat

334 sẽſus & incõptos & validos al. ſenſus incomptos, ſed validos ib. ſubueniri al. obueniri ib. amici l. animi

336 Ceſenius l. Cæſonius

337 Salienus l. Alienus

ANNAL. LIB. XVI.

340 ſe æquum l. ſeque vnum

341 Ac vt l. Ac ne

343 ſine arbitrio l. ſuo arbitrio ib. nomen Iunij tum feciſſent l. nomen Iunium feciſſent

344 conſolationes l. cõſultationes

345 oderim l. oderint

349 sensisse l. scripsisse

ib. quem perornauisset l. semper ornauisset

351 celebritate l. crebritate

352 honesti & exerciti l. honesti exercitus

HISTOR. LIB. I.

356 omnē al. omniū

ib. statim amissa cohorte l. statim amissa: coortæ 357 cūcta. Odio l. cuncta, odio

358 onerabant l. oneratum ib. adhuc & innumeri l. adhoc numeri ib. Trebonius l. Trebonianus

359 inuiso semel principe l. inuisum semel principem

360 fuerat l. fuerit ib. Rhetia l. Rhetiæ

361 fessa iā ætate al. fessa annis ętate ib. ambitionis l. ambitiosis ib eodem actu inuisior l. eadem inuisior

362 Octauiam vxorē amoliretur al. Octauia vxor amoueretur

363 quidem al. idem

364 more diui Aug. & exemplo militari al. exēplo diui Augusti, & more militari ib. additum al. addidit 365 Piso proficisceretur maiore prætextu al. Piso, maiore prætextu ib. mille l. millies

ib xxx. l. quinquaginta ib Antonius al. Aureli

372 vocari al. vocare

ibid. Sabini l. Albini ib. Baruichilonis al. Betui Chilonis al. Vettij Chilonis

373 Elij & alij parauerūt l. Elij parauerūt

375 prætoriæ cohortis l. Centurio is pretorij, a Galba custodiæ Pisonis additus ib. vagare l vacare

378 ciuibus al. exercitibus

381 insita l. insito 382 contanter, Mox consensu, ac ne l cōtāter, mox consensu. Ac ne

383 pari l. partim

384 proturbātibus l. proturbatus ib. quintæ al. decimæquintæ.

ib. intenti al. interrit

385 non quidem in bello, &c. *Lips.* hunc locū obscurum, imò corruptum, non obscurat, non emendat. ibid. Cohortes l. Cohortem

388 in alpe Graia l. cum ali Taurina ib. accessuros l. cessuros

389 pręparatum l. pręparatum sit, nulla innocentię cura, sed vicę impunitatis

391 in malis l. is malis

392 Lingonibus &c. *Lips.*

Lipſ. gentē quærendam eſſe affirmat, nēpe Luſonas, vel Illurconas, aut alios Hiſpaniç populos ib. proponerent. l. reponerent ib. cognoſcendi l. agnoſcendi

393 Sæuitia, hic miſeria l. ibi ſęuitia hiemis hic ib. centurionum l. centurionem

396 Inanima. l. inania

397 iuitat⁹ al. imitat⁹

398 aduerſa pertimuere al. aduerſa reip. pertimuere

HIST. LIB. II.

401 variè ortum l. varia ſorte

ib. infenſarum al. offenſarum ib. præteruectus al. prouectus 403 Aeriam al. Veianum

405 ſecluſum l. ſecundū ib. in victores l. inter victores ib. Scithinum l. Cythmum

406 retinebatur. Adhæc l. retinebatur adhuc. Terrore

407 inter al. intra

409 ſummā l. ſumma

410 raptis l. captis

411 Inſita l. inſito ib. acciderat al. accidit

421 clamantium l. vocantium

424 vers⁹ al. auers⁹ ib. Cocceianū al. Cocceiū

425 agentē al. animo volutantē ib. Veſperaſcente l. Veſperante ib. pugionibus, cū al. pugionibus duobus, cūm ib. luco l. loco

427 Cenus al. Conſenus al. Cœnus

431 ſecundam l. ferā

433 Apud victores l. Et qdē partes modeſtè diſtraxerat, niſi numer⁹ cęſorū inuidiā bello auxiſſet Apud victores orta ſeditio, ludicro initio Diſcuberat Vitell. &c.

435 M. Macri l. Marcij Macri

435 progreſſum al. regreſſum

437 lætior l. lętior 438 aram tantū & reuerentiā l. ara tantum & reuerētia ib. v. nonas al. v. idus in cognitione al. coitione al. cōcione

441 proturbatis qui, &c. *Lipſi.* mendoſam & mutilam totā hāc narrationē ex Suetonij veſpaſiani, c. 6. annotat. ib. metu l. motu

421 Sullan⁹ l. Siluan⁹

444 p̄fecturæ cohortis l. præpoſuerat, p̄torianus P. Sabinū ac præfecturæ Vrbis, & Iuliū priſcū tum centurionē

446 Caianæ aquæ l. Saginaque

447 Eteſię flabant l. eteſij flabāt Aquilones horum. flatu

448 duodeuiceſima al. duoetviceſima

HISTOR. LIB. III.
455 honore l.decore
457 etiam militibus principem aufere l. etiam milites auferre
459 belli l. prælij
461 vacuus al. inop.
ibid.quartadecimę l. quintadecimæ 462 rari sumpsissent. l. cur resumpsisset
462 piatos al.placatos
463 contatio al.tentatio
464 semineces al. semianimes
465 ac fortissimi al. tot fortissimi
466 pudore flagitij crebrescēte al. post rē, flagitij crebrescente
470 Gallias & Germaniæ al Gallias,& exercitus, & Germaniæ ib. simul cæterorum *Lipsius* mutilum locum existimat
ib. regredit maturè: cæterisq. l. regreditur. Maturo cæterisque remanere,&c.471 potentiam l. potentia
472 eludēs l. illudēs ib. Vespasiani animum l.Vespasianum
474 volentia l. vole
476 obtēderent l. obtunderent
480 Iuuenalium l.iuuenum ib.armatusque l.ornatusque
480 Lictorū l. litorū
485 temerare al. tenere
490 abditos al.abditi
492 habuit Rei.haud dubiè al.habuit Præcipitāti reip.haud dubiè

HIST. LIB. IV.
495 fortuna al.forma
497 attollebantur l. attollebatur
498 testatum al. certatum ib. Senecione l. Sentio ib. Esse satis l. Esset satis
500 Legionū castra hiberna l. legionum hiberna
501 diffidij l. descischendi
ib. impuberes al.impubes 502 nomine al. omine
506 obtinens vtrāq. Rheni al.obtinēs, Rheni ib.lucisq. l.iugisque
507 hærebant al. pēdebant ib. tum prædæ. al.tamen prædæ
508 legebantur al. legantur
509 tertiadecima al. xvj. ib. immensum vniuersa l immensis actibus vniuersa
ibid. Romanorum al.Romano
511 Suspiciones al. suspectiones ib. armis l. arma
ibid. meliora al.molliora

cre-

513 credita l. dedita al. didita

514 & duodevicesimani al. duoetvicesimani ib. incruentati. Ita dispersos l. incruenti. In via dispersos

518 visuri l. ausuri

519 Patricius al. Patruitus

523 nomina al. omina ib. boue taurisque area l. suouet aurilibus area

524 anteibat alios al. ante alios.

529 innexa al. in hora ib. ĩgenita l. ingenij

530 voluptatibus al. vectigalibus ib. Eductis l Deductis

531 Nequaquam l. Necquanquam ibid. summam al. summa

534 Rigodulum al. Ridogulum.

536 nuntios al. nũtij

538 oblitos prædixerim memoriam al. oblitos memoriam

540 æstiuis flatibus al. Etesiarum flatibus.

HISTOR. LIB. V.

541 priuatis al. prelatis al. preliatis ib. superior sui iam l. super fortunam

545 vocitari quasi Idæos quidã l. vocitari quidem ib. Occhorim al. Bocchorim 546 primò cuius auxilio credentes, præsentes al. primo cuius auxilio præsentes

547 solum. Exuberãt fruges al. solũ. Fruges

549 nulla intus deũ effigie al. nullas intus deum effigies

551 sexcenta al. ducenta

553 silentem l. silens al. silenter ib. victoriã al. materiam

554 Batauorum l. Batauodurum

555 corijs al. tẽtorijs

556 captum al. electũ

557 virtutes al. iuuẽtutẽ ib. Nabaliæ l. Vahalis ib. Fabianus l. Flauianus

LIB. DE MORIBVS Germanorum.

561 additũ l. auditũ

562 plerumq; l. pleraque

563 exsugere l. exigere

565 corpore infames l. torpore infames

570 salua l sua

572 origine erubescunt l. origine nõ erubescunt ibid. contemnuntur l. contendũtur al. continentur ib. acto l. aucto

578 mõstrantur l. ministrant. ib. emergẽtis l. se mergentis ib. omniumque tutela l. omnique tutela.

IVL. AGRICOLÆ vita.

587 conuentus al. cõsensus
588 alterius l. alterum
ib. alterius vim l. alterum vim
591 esse officijs l. esse: præficere officijs
ib. irritamenta al. inuitamenta
593 auctus l. victus
ibid. oppugnasse al. oppugnauere
594 ducis rati l. ducis victos rati,
597 alij l. dij
600 omni l. omnis

DIAL. DE ORAtoribus.

607 gratiæ l. gratia
ibid. præsidio & tutela l. præsidium & tutela
609 tum abire: quod si non in alio oritur, &c. al. tum habere quod non in albo oritur al. tum habere quod scilicet non in atrio oritur al. tum supra me abire, &c.
ibid. nouis l. notis
ibid. minus esse in extremis l. minus esse notos in extremis &c.
ibid. nec hoc illis alterius ter millies sestertium pręstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. l. nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies H-S præstat (quanquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio peruenisse) sed ipsa eloquentia, cuius numen &c.
612 cuiusque al. hũc vsque 613 commoda al. commodata
615 significatione al. signatione
617 antiquus al. Atticus
618 nec mihi al. nũc mihi
619 conscribuntur. al. inscribuntur
620 inquam l. inquã tum 621 laudatum l. lautum
624 alijs l. alias
626 deiectus l. detectus

630 audire l. hauri-
re
631 audirent l. au-
dierint
634 probabat l. parabat.

FINIS.

IN

IN CORNELIVM TACITVM INDEX.

A

ABbarus Arabum rex pag. 215 & seq. Abnoba, mons 560
Acte liberta Neronis 247.265.272
Adgandestrius Chattorum princeps 82
Adiabeni 203
Adiutrix legi 423
Adoptionis fictæ mos prauus 311
Adrana fl. 29
Adulterij pœna apud Germanos 568
Ædui populi 102
Ægyptus 391
Ægyptia Iudaicaque superstitione infecti pelluntur Italia 81
Ælia Petina 211
Ælius Seianus 116 eius genus vita & mores 120. Liuiã Drusi vxorẽ adulterio polluit 121. venenum parat Druso 124
Æmilia Lepida 93. eius mors 99
Aenus fl. 452
Aesculapius Deus
Aestyorum gentes 578
Afranius Burrhus Vide Burrhus
Africa 67.473
M. Agripp. 3
Agrippa Postumus falsus, Clemens nomine 60 interfectus pagina 61
Agrippina Germanici vxor, neptis Augusti 22.& seq. 36.& seq. 84.126.& seq. 146. & seq. eius mors 176
Agrippina Iulia, Germanici filia, mater Neronis 157. nubit Claudio imp. 213 & seq. eius lasciuia, 247 272
Agrippina insidiæ parantur à filio 272.& seq. occiditur 276
Agrippinæ Colonia, Vbiorum opidum, 382 470

470.474. 595. sic dictum ab Agrippina Iulia, ibi genita 221
Agrippinenses 383.509
Albani 180
Albis fl. 53.577
Albium Intemeliũ, 468
Albucilla, vxor Satrij Secundi, multorum amorib. famosa 189
Alexandria 473.524
Alienus Cæcina. Vide Cæcina
Aliso fl. 47
Allobroges 386
Alpes Iuliæ 453
Alphenus Varus 415 479.476. 467.421.500
Alpinus Mõtanus 511 554.467
Altinum 453
Amisia fl. 47 53.
Amphitheatrum Placentinum conflagrat, 411
Amphitheatrum cœptum apud Fidenã, cadit, maxima strage hominũ, 151.& seq.
Andecaui pop. 102
Angli 576
Angrinarij 47.53.573
Anicetus, Polemonis libertus 273
Annæus Lucanus occiditur, 335
Annæus Seneca 214 rector Neronis 241.accusatur 296.& seq. eius cædes, 332
Annius Bassus 473
Annius Faustus 406 damnatus ibid.
Annius Gallus 407.& seq.412.422
Annus magnus & verus 616
Ansibarij 270
Anteius 344.& seq.
Antiochia 438
Antiochisium theatrũ ibid.
Antiochus rex 439
Antistius Sosianus 255 293
Antium colonia 313
Antona fl. 222
Antonia turris 550
M Antonius 63.68
Anton. Felix. Vide Felix.
Antonius Flamma, 519
Anton. Nouellus 404. 397
Antonius Primus 455. 451 441.465.474
Apenninus 470.474
Apicata, Seiani vxor, 122.126
Apinius Tiro, 477
Apis idolum 546
Aponius Saturninus, Mœsiæ præfectus, 393. 441. & seq. 446. 454.
L. Apronius, inferioris Germaniæ proprætor. 1:6
Apuleia Varilia, sororis Augusti neptis. 66
Aquileia 453
Aquilius primipilaris, 502

Aqui-

Aquilius Regulus. 517
Arabes Iudæis infensi. 545
Arauisci pop. 571
Ataxis 261
Archelaus Cappadociæ rex, inuisus Tiberio, eiusque mors. 62
Arduennæ saltus 103
Arenacum 554
Aricinum nemus 467
Arij 377
Ariobarzanes Med⁹ 39
Ariouistus rex. 535
Armenij. 69.259.284
Armenia 45.70.260
Arminius, Cheruscorũ princeps 29.48.64. & seq. occidit 82
Arnus fl. 41
Arpus Chattorũ princeps 47
Arrius Varus 452.458 seq. 495.516.532
Arruntius Stella 252
Arsacis Armeniæ rex 179
Arsacidarũ gens 44.209
Arsametis fl 209
Artabanus Parthorum rex, 70.180.185
Artauasdes Armeniorũ rex 45 & seq.
Artaxata, vrbs Armeniæ 69.179.232.261.combusta: deleta & solo æquata 262
Artaxias Artauasdis filius 45
Artaxias Zenonis Polemonis filius rex dat⁹ Armenijs à Germanico 73. defunct⁹ 179
Asciburgium 512.581
Asinius Gallus 69.57 155. eius mors, 175
Asinius Pollio, 137
Asphaltites lacus 548
Asyla 111
Athenæ, 68
Ateste. 453
Auanticum Heluetiæ caput, 387
Auguriũ aquilarum 51
Augusta Taurinorũ 432
Augustani equites 279
Augustus Cæs. 2.& seq. eius mors 6. testamẽtũ.ib. funus 7 & seq.
Augusto donum Aeduorum caput 104
Auiones pop. 576
Auitus Didius. Vide Didius.
Aulus Vitellius. Vide Vitellius.
Auspicia, sortes & præsagia Germanorũ 564
B.
BAduhẽnæ lucus 157
Baianus lacus 273
Bardanes rex Parthorũ, eiusque mors 195
Basilides Aegyptius sacerdos. 540
Bassus Lucillius. Vide Lucillius Bassus
Batauus. 48.385.415 432.510.502.503.506. 572.552
Batauorũ insula 46.556
Batauodurum 554
Bedriacum 412.420.460
Belgæ 19 102.505
Belus amnis 548

Bere-

Berenice regna 439
Bethasi 525.531. & seq.
Bibaculi carmina 137
Bingium 533
Blæsus Iunius. Vide Iunius.
Boij 577
Boiocalus Ansibarius 269
Bonna 505.508.555
Boodicia Prasutagi vxor 286. vitam veneno finit 289
Bracha tegmen barbarum 411
Brigantes Britanniæ populi 223.590
Brinio Caninefas nobilis 502
Britanni 223.288
Britāniæ descriptio 586
Britānic⁹ Claudij Cæs. Messallinæ filius 196 207. Britannico Domitiū anteponit Claudius 220. Britannico venenū paratur à Nerone 248. eius mors, 249. sepultura. ibidem
Brixellum 418.426
Bructeri 27.32.270.553
Buri populi 577
Burrhus Afranius rector Neronis 242.275 eius mors.
Byzantium 439

C

CAecilius Simplex, consul 482
Cæcina Altenus 18.25. & seq. 29.33.56.380. 484.407.450.421.444. 448.465
Cælius mons 152
Cæsarea 438
Casia silua 26
Caledonia 594
Cales prouincia 133
Caligula, Germanici filius militari vocabulo sic appellatus 23
Calistus Claudij libertus 205.211
Calpurnius Asprenas. 406
Calpurnius Galerianus C. Pisonis filius 502 eius mors ibid.
Calpurnius Piso 130
Calpurnius Repētinus, centurio 382. eius mors 383
Caluisius Sabinus legatus 377
Camalodunum colonia 286
Cameræ naues Ponticæ 472. Campaniæ 296
Campaniæ lacus 356
Cādidati præturæ duodecim 11. & seq.
Caninefates 156.502. 504. & seq. 539.525
Capito Ponteius. Vide Fonteius Capito.
Capitolij structores 484
Capitolij conflagratio 485
Capitolij restitutio 523
Cappadoces 69. Cappadociæ 405. Capreę insula 153. Capua 496
Caracates populi 533

Cara-

Caractacus rex Britanniæ 224.471.
Carioualda, Batauorũ dux 48
Carmelus mons 438
Carsulæ 479
Carthismandus, Brigãtum regina 471
Caspiarum claustra 358
Cassius Cherea 18
Cassius Seuerus oxsul. 131
Castorum locus 413
Castum nemus 577
Catti 29.47.54.221.270 514.572.
Catualda nobili iuuenis 72
Catulli carmina 137
Catumerus Chattorũ princeps 198
Celenderis Ciliciæ castellum 79
Celsus Marius. Vide Marius Celsus
Cenchrius amnis 111
Cẽturiones verberibus multantur à militibus 18
Cenus Neronis libertus 427
Cerialis Petilius. Vide Petilius Cerialis.
Cerius Seuerus tribunus 370
Cesellius Bassus Pœnus 338. eius mors 339
Cestius Gallus Syriæ legatus 549
Cestius Seuerus 517
Cethegus Labeo legatus 158
Chamaui 269.573.
Charicles medicus 189
Chasuari pop. 573
Chauci 574
Cherusci ibid.
CHRISTVS 322
Christiani ibid.
Ciceronis carmina 620
Ciceronis libri 629
Cilices 62.79
Cimbri, 535
Cingonius Varro 358
Cinithij 67
Ciuilis Claudius. Vide Claudius Ciuilis
Clanis flu. 41
Clarij Apollinis oraculum 68
Classicus præfectus alę Treuerorum 402
Clauarium donatiui nomen 473
Claudia M. Silani filia, C. Cæsaris vxor 187
Claudia Pulchra, sobrina Agrippinę 146
Claudius Apollinaris 477
Claudi⁹ Tiberi⁹ Cęsar 192 Claudio nubit Agrippina Iulia, mortua Messallina 213 Claudij sæuitia 236 Claudius temulẽtus 239. Claudio venenũ paratur dolo Agrippinæ ibid. moritur ibid. eius funus 240
Claudius Ciuilis Batauorum princeps 528 524.501.556.552.

Clau-

Claudius Cossus legatus 388
Claudius Drusus. Vide Drusus
Claudius Fauentinus centurio 477
Claudius Iulianus ibi.
Claudius Labeo præfectus alæ Batauorum 504.525 531.
Claudius Sagitta 521
Claudius Sanctus 529
Claudius Seuerus 387
Claudius Timarchus Cretensis, reus agitur 311
Claudius victor 512
Clemens Iunius centurio 14
Clemens Posthumi Agrippę seru⁹ 60.& seq.
Clitarum natio 184
Clodius Macer. 358
Cluuius Rufus 391.429 431
Cocceius Nerua 336
Coctiana alpes 532
Codicilli Seiani 139
Codicilli Pisonis 90
Cœlaletę pop. 101
Cœlius orator 617
Cœlianæ orationes 620
Conibus fl. 588
Coi, 127
Colonia Agrippina. Vide Agrippina Colonia.
Comageni 62.69
Cometes sidus 282
Comitia consularia 42
Comitia è campo trāslata ad patres 11
Comitia magistratuū habenda in quinquennium 59
Cōiuratio in Neronē. 324. eiusdē cōiurationis proditio è domo Sceuini 327. & seq. coniuratorum supplicia 328. & seq.
Consulū discordia 160
Cora Etrurię promontorium 61
Corbulo Domitius 98. 199. 245. 204. 452.
Corcyra insula 84
Cornelius Dolabella 114. eius mors 431
Cornelius Fuscus 441. 452. 470.
Cornelius Laco 358. 373. eius mors 376
Cornelius Martialis. 484. & seq.
Cornelius Sylla 253. eius mors. 297
Cornelius Tacitus de suis Annalibus 135
Cornelius Tacitus sacerdos Quindecimuiralis, & prætor sub Domitiano 196
Corsica 409. & seq.
Cottæ Messallinus 130
Cottia alpes 397
Cotys rex Thracum 73. & seq. occiditur. 74
Cotys rex minoris Armeniæ 195
Cremona 447
Cremonæ excidium, &c. 465. & seq.
Cremutius Cordus 163

eius

eius mors 137. eius libri ibid.
Crescens Neronis libertus, 391
Creticus Sullanus rector Syriæ, 63
Crispinus Cēturio 383
Crupellarij 103
Cugerni 552. & seq.
Cincia lex 193
Curtius Montanus 516 & seqq.
Curtius Rufus 200
Curtius lacus 374
Cusus flu. 73
Cyclopes 111

D

DAcorum gens 356
Dahæ pop. 45
Dalmatæ 456
Danubius flu. 475
Decimus Pacarius. Vide Pacarius
Decumana porta 35
Demetri⁹ Cynicus 352
Dianę Limenetidis tēplum 141
Diana Persica 111
Dicendi forma & genera mutantur cum temporibus 617
Didius Auitus 227
Dillius Vocula. Vide Vocula
Diuodurū, Mediomatricum oppidū 385
Domitia Neronis amita 237
Domitianus, Vespasiani filius 478. Cæsar cōsalulat⁹ a militib. 492. eius stupra, adulteria, & indomitæ libidines 495. præturā capit 516. imperij munia omittit 543
Gn. Domitius 157
L. Domitius, Gn. Domitij Aenobarbi, & Iulię Agrippinæ fili⁹ 196. ei despondetur Octauia Claudij filia 214. adoptatur à Claudio. 220
Domitius Afer 146
Domitius Balbus 290
Domitius Celer 78
Domitius Corbolo. Vide Corbulo
Domitius Sabinus 370
Drudæ 285
Drusilla Germanico genita 171
Drusus Claudius priuignus Augusti Germanici pater 62. 85
Drusus germanici frater 10. 40 63. 86
Druso venenum parat Seianus 124. Drusi mors, ibid. funus 125
Drusus Germanici fili⁹ 121 eius mors 175
Drusus Germanici filius falsus 181
Dulgibini pop. 573

E

EDucatio praua 627
Edui, senatorum in vrbe ius adepti 203
Eleazarus, Iudæorum dux 551
Eloquētia vtilitas 606
Emeritenses 392

Ennia,

Ennia. Macronis vxor 181
Ephesij 111
Epicheris 326. & seq.
Epiphanes rex 414
Eporedia 388
Epponina vxor Iulij Sabini 531
Eprius Marcellus. Vide Marcellus Eprius
Equestris Fortunę ędes apud Antium 115
Erato regina Armentiorum 45
Euphrates flu. 180
Eudemus medicus Liuiæ 122
Eudoses pop. 576
Ezates, 216

F

Fabius Maximus 4. eius mors ibid.
Fabius Priscus 539
Fabius Valens 412.427 432.445.469. capitur 470. interficitur 480. eius vita, & mores ibid. & seq.
Fabricius Veiento 294
Fanum Fortunæ 473
Fasti adulatione temporum fœdati 516
Fatone an sorte voluãtur res mortaliũ 357.
Felix Iudææ præfectus 549. & seq.
Feminæ ob lacrymas damnatæ 169
Feminarum libido coercita 64
Feminarum vitia 99
Fenius Rufus 252. 325
Feni pop. 579
Filius patrem interficit 462
Flaccus Hordeonius 359. 383.428. 505. interficitur 524
Flamen Dialis 110.128
Flauianus. Vide Titus Ampius Flauianus.
Flauius Arminij frater 48.198
Flauius Sabinus. Vide Sabinus.
Flauius Vespasianus. Vide Vespasianus.
Flauum castellum 156
Fonteius Agrippa 56. 472
Fonteius Capito 138. 359.380
Forum Iulij 470
Foroiuliensis coloniæ 408.470
Fosi pop. 574
Frisij 199 268.156. ibid. 502
Fucinus lacus 234
Fusius consul 158
Fulcinius Trio celebris accusator 55.58.89
Fundani lacus 483
Funera Germanorum 571
Furnius 67

G

Galatia 406
Galba 406 & seq. occiditur 428. eius vita, mores &c. 444. & seqq.

seqq.
Galbiani 379
Galeria vxor Vitellij 431
Galeri9 Trachalus 399
Galgacus dux 595
Galilęi 233
Galli 560. & seq.
Galli Rhenum accolētes Galbianis aduersi. 379
Galli rebellionem cœptant 102 & seq.
Galli in Germaniam trangressi. 5:1
Gallia 359
Gallia comata 102
Gallia Narbonēsis 209. 397
Galuia Crispinilla, magistralib. diuum Neronis 393
Gambriuij 561
Gānascus Chaucorum dux, Caninefas natione, Germaniā inferiorem incursāt, & Gallorum oram vastat 199. eius mors 200
Garamantum rex prædarum receptor 551
Gelduba, loci nomen 509
Germani milites 567. 418. 446. læti bello 502. fluminibus sueti 552. custodes imperatori 48. Germanorum armatura 50. Germanorū patrius mos id bello 452.
Germanorum obnoxia morbis corpora 445
Germaniç situs, mores & populi 561. & sequent. vsque ad fin. libelli,
Germaniç inferioris legiones 359
Germaniç superioris legiones 361. 380
Germaniæ turbatio 471
Germanic9 Cæsar Claudij Drusi filius 3. 19. 25 63. 67. moritur 76. eius funus ibid. honores illi post mortem decreti 80. & seq.
Gessius Florus procurator Iudææ 549
Gindes flu. 595
Glesum 578
Gotharzes Parthorum rex 294. 295. & seq. moritur 217
Gothini pop. 577
Gothones pop. ibid.
Gracchus prætor 172
Graiæ alpes 388
Graius mons 532
Granius Marcellus 39
Grinnes 554
Gugerni 509

H

HAdria 470
Hæmus mons 101
Hammonis oraculum 545
Haruspicū collegiū 198

Q. Ha-

Q. Haterius 10. eius mors 150
Haterius Agripp. 41. 66 106
Helius Gracilis Belgicę legatus 268
Hellusij pop. 579
Heluetij Gallica gens. 387. 571
Heluidius Priscus 231. 497
Hercules Apud Aegyptios celebris, 71
Herculis columna 574
Herculis oraculum 216
Herculi sacra silua 48
Hercynia silua 571
Herennius Gallus 505. eius mors 534
Herminones 561
Hermunduri 222
Herodes rex Iudææ 549
Hertum, id est, terram matrem colunt Germani 576
Hiberi 181
Hierosolyma 545
Hispalienses 392
Histriones 127
Hordeonius Flaccus. Vide Flaccus Hordeonius.
Hortalus nobilis iuuenis 59
Hostilla vicus Veronensium 469
Hyberi 232
Hyrcani 283

I

ICelus Galbæ libertus, Marcialis vocitatus 361. 371
Iceni pop. 222
Idistauisus campus 50
Ignes terra editi 270
Illyricum 360
Illyricus exercitus 442
Ingæuones pop. 561
Inguiomerus Arminij patruus 64
Interamna 480
Ioannes Bargiora dux Iudæorum 551
Iordanes flu. 547
Ischi 259
Isis 545. 564
Istæuones pop. 561
Italus Cheruscorũ dux 198. 99
Iuba Maurorum rex. 122
Iubilius Hermundurorum rex 222
Iudæi 233. 545
Iulia Agrippina. Vide Agrippina.
Iulia Augusta Tiberij mater moritur 158. 159. eius ætas, genus, vita, &c. ibid.
Iulia Augusti filia 28. eius mors ibid.
Iulia Augusti neptis. 155. eius mors ibid.
Iulia Drusi filia 97
Iuliates 216
Iulius Agrestis 475. & seq.
Iulius Agricola 582. & seq usque ad finem libri.
Iulius Alpinus 387
Iulius Atticus 371
Iulius Auspex 532

Iulius

Iulius Briganticus 412
Iulium Frontonū. 414
Iulius Calenus 467
Iulius Carus 375
Iulius Cellus 169
Iulius Ciuilis 383
Iulius Classicus. Vide Classicus.
Iulius Cordus 391
Iulius Florus Treuir. 102. eius mors 103
Iulius Frontinus 515. & seq.
Iulius Fronto 365
Iulius Gratus 414
Iulius Mansuetus à filio occisus 462
Iulius Martialis 368
Iulius Maximus 512
Iulius Paullus 501
Iulius Pelignus, procurator Cappadociæ. 231
Iulius Placidus 492
Iulius Postumus 126
Iulius Priscus 444
Iulius Sabinus 224
Iulius Sacrouir Aeduus 102. eius mors 105
Iulius Secundus 605
Iulius Tutor, Treuir. 224
Iulius Vindex 379
Iunia Silana 251
Iunius Blæsus legatus legionum Pannonicarum 11. & seqq. proconsul Africæ. 100
Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector 383
Iunius Gallo 337
Iunius Mauricus 516
Iunius Silanus procōsul Asiæ 242. & seq.
Iuris & legum principia 95. & seq.
Iuuenales ludi 279

L

Laco. Vide Cornelius Laco.
Langobardi 576
Laodicea vrbs 284
Latinius Latiaris 153
Latinus Pandus propraetor Mœsiæ 74
Legum principia, & varietates 95
Lemonij pop. 578
Lentulus Getulicus. 158
Lepida mater Messalinæ 208
M. Lepidus 10
Leptitani 522
Leucorum ciuitas 385
Libanus mons 547
Liber pater 547
Libo Drusus 55. eius mors 57
Licinius Mucianus. Vide Mucianus.
Licinius Proculus 376 394
Ligures 408
Lingones 380
Linus Thebanus 197
Litterarū forma ibid.
Liuia Augusta, 3. & seq.
Liuia Drusi vxor, soror Germa-

Germani 63 adultera Seiani 139
Liuineius Regulis 280
Locusta venefica mulier 239
Lollia Paullina 211
Londinium 287
Luceius Albinus 428 eius mors 424
Lucillius Bassus 448. 467.
Lucillius centurio, Cedo alterā, dictus 14
Ludo municipium Vocontiorum 387
Ludi sæculares 196
Lugdunum 383
Lugdunensis colonia 379
Lugdunenses & Viennenses discorde 385
Luna languescens claro cælo 16
Luppia flu. 32
Lusitani 388
Lustrale certamen 339
Lutorius Priscus 106 eius mors ibid.
Lyris amnis 234
Lygdus spado 125. & seq.
Lygij pop. 577. & seq.

M

MAcer Maritus 419
Macro 138
Magi. 15
Magius Cæcilian⁹ 190
Magontiacum 514
Maiestatis lex 38
Maleficiorum diuersa genera 74
Malorix Frisiorū prin. 268
Malouendus Marsorū dux 54
Mamercus Scaurus 10. 138. eius mors ibid.
Manlius Patricius 519
Manlius Valens 118
Mannius Tuistonij filius 561
Marcellus sororis Augusti filius 362
Marcellus Eprius 426
Marcodurū vicus 510
Marcomani 577
Mardi, populi 283
Marius Boius, Deus Galliarum 430. feris obiectus, sed non laniatus ibid. interfectus Vitellio spectāte ibid.
Marius Celsus 430
Marius Maturus 407
Maroboduus Marcomanorum rex 72
Marsaci 525
Marsi, 27
Marsigni 577
Martianus Icelus. Vide Icelus
Marcius Macer. Vide Macer
Mærus flu. 73
Mathematici 386
Mattiaci 572
Matriacus ager 200
Martium Chattorum caput 30
Mauri 67
Mauretaniæ duæ 428
Mediolanum 388
Meherdates fili⁹ Phra-

hetis 214. victus 216
Mella eques Romanus 346
Memmius Regulus. 292
Memnonis saxeæ effigies 72
Memphis 542
Menapij 509
Mennius Rufinus castrorum præfectus. 456
Mephitis templũ 466
Mesopotamia 181
Messalla Valerius 6
Messallina vxor Claudij 191. eius adulter C. Silius 196. nubit C. Silio 204. accusatur apud Claudium, 205. eius mors 209
Messallinus Cotta. Vide Cotta Messallinus.
Menius Pudens 367
Milichus 327
Miluius pons 266
Minucius Iustus 453
Miracula 340
Misenensis classis 476
Mithradates Armeniæ rex 180. occiditur 234
Mœsia 392
Mœsicæ legiones 456
Mona insula 590
Montanus Alpinus. Vide Alpinus.
Morini 509
Mola flu. ibid.
Mosella flu. 537
Moses 546
Mucianus 360 404. 454
Mumius Lupercus 404 interfectus 528
Munatius Plancus 22
Musonius Rufus. 489. 499. & 516

N

Naralia siue Vahalis flu. 557
Naharuali 577
Nar flu. 41
Narbonensis prouincia 391. 408
Narisci pop. 577
Narcissus Claudij libertus 205. 211. ad mortem adigitur. 242
Narnia 479. 488
Nauportum 13
Neapolis 317
Nemetes pop. 221
Nero filius Germanici 63. 67. 150
Nero filius Gn. Domitij Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ 227. Octauiam Claudij filiam in matrimoniũ accipit, 235. Imperator consalutatur 239 lupanaria pererrat, &c. 253. exturbat Octauiam, & Poppææ coniungitur 298. denubit Pythagoræ 319
Nero falsus 405. 406. interfectus ibid.
Neruij 502. 512
Nolæ vrbs 5. 7
Nonius Actianus 517

Nonius

Nonius receptus 382
eius mors 383
Norici 388. 557
Nouaria 388
Nouersium 513. 526
Nuithones pop. 576
Numisius Rufus 506.
eius mors 534
Nymphidius 336
Nymphidius Sabinus oppressus 358. 367

O

Occia Vestalis 81
Occhoris rex 545
Oceanus tumescit maximè impulsu Aquilonis, simul sidere æquinoctij 37. violentior cetero mari, 53
Octauia Claudij filia, Britannici soror 211 despondetur Domitio 212
Octauius Augusti pater 72
Octauius Fronto 5
Octauius Sagitta 264
Odrusa pop. 101
Olennius 156. & seq.
Ononiastus 367
Ophensis populus 522
Opitergium 453
Oppiæ leges 99
M. Osius 15
Oratio Agrippinēsium 530
Oratio Caractaci 224
Oratio C. Cassij 291. 292
Oratio Cerialis 535. 536
Oratio Ciuilis 511. 553 550
Oratio Claudij 202
Oratio Curtij Montani 517
Oratio Galbæ 362. & seq.
Oratio Galgaci 595. & seqq.
Oratio Hortali 59. & seq.
Oratio Iulij Agricolæ 595
Oratio Iuliæ Agrippina 252
Oratio M. Lepidi 106
Oratio Muciani 436
Oratio Neronis 296
Oratio Othonis 372. 395. 424
Oratio Peti Thraseæ, 312
Oratio Pisonis 369
Oratio Segestis 30
Oratio Senecæ, 295. ibid.
Oratio Tencterorum legati 529
Oratio Tiberij 88. 139. 140
Oratio Vitellij 213
Oratio Vologesis 203
Oratio pulchra quæ, 620
Orationis. forma, ac species mutāda cum conditione temporum ac diuersitate aurium 617
Orator qualis esse debeat 621
Orcades insulæ 586

Ordouices 223
Orientis regna mora. 444
Orodes filius Artabani regis 181
Orphidius Benignius interficitur 422. eius corpus crematur 423
Osi pop. 571
Ostorius, propraetor Britannia, 223. eius mors 226
Ostorius Scapula 293 eius mors 345
Osiris 542
Otho 361. & seq. 365. & seq. imperator consalutatus 568. eius falsae virtutes 389. luxu, saeuitia, audacia exitiosus Reipu. 416. eius mors 425. sepulchrum ibidem eius aetas, genus mores, &c. ibid.
Oxiones pop. 579

P

PAcarius Decimus 409. eius mors ib.
Pacorus rex Parthorum 549
Pacorus, Vologesis frater 209
Pactius Africanus 517
Pactius Primi pili centurio 259. 208
Padus flum. 388. 410. 417
Paetus Cesennius 206
Paetus Thrasea 497. & seq.
Pallas Claudij libertus 205. 211. 220. 243. & seq. eius mors 301
Palmae 547
Pamphilia 406
Panda flu. 217
Pandateria insula 300
Pannonij 11. 207. 408. 456
Pannonicae alpes 447
Pantomimi 283
Paphiae Veneris templum 402
Papirius centurio 521. & seq.
Papia Boppaea lex 95
Paris histrio 250. 255
Parthi 179. 295. 228. 214. 244. 257. 303. 284
Patauium 458
Paullinus Suetonius. Vide Suetonius Paulinus
Pecuniae, nerui ciuilis belli 440
Pedaneus Secundus à seruo interfectus. 290
Peninae alpes 397
Petilius Cerialis 478. 189 524 552. 555
Petronia vxor Vitellij 431
Petronius Turpillianus 260. 336. 589. eius mors 358
Petronius procur. 388
C. Petronius. 345. eius vita & mores 346
Peucini 572. Pharasmanes Hiberniae rex Mithrad. frater 180. 259

Phi-

Philippopolis 101
Phœnix auis 177
Phrahates, Phrahatis filius. 179. eius mors 180
Phryxus 181
Pirenæum 367
Gn. Piso. Pisonis filius, Syriæ præfectus 63. & 68. seqq. accusatur. Germanicũ deuotionibus & veneno peremisse 88. & seq. Pisonis mors 90. eius codicilli. ib. eius filij 91
L. Piso proconsul Africę præfectus 515. 520 interficitur 522
L. Piso Hispaniæ citerioris prætor, eiusq; mors, 142
L. Piso pontifex fato obit 169
Piso Licinianus. 362 eius genus & mores ibidem. adoptatur à Galba 364. trucidatur 366
Placentia 410. oppugnatur à Cæcina. 411
Plancina vxor Gn. Pisonis 63. 69. 89. eius mors 179
Plautius Siluanus 131
Plautius Ælianus pontifex 523
Plautus Rubellius 283. 342. eius mors 298
Plinius Germanicorũ bellorum scriptor 37. 463
Plotius Firmus 391. 423. 425
Plotius Griphus 474. 515
Poeticæ laus 613
Poeticus decor ab Oratore exigitur 619
Pomerium vrbis auxit Claudius 220
Pompeia Longinus. 370
Pompeius Propinquus procurator Belgicæ 361. interfectus. 383
Pompeij theatrum igne fortuito haustũ 116
Pomponia Græcina 257
Pomponius Flaccus 74
Pontes longi 33
Pontius Pilatus 322
Pontus 405
Poppæa Sabbina scortum. 264. 272. coniũgitur Neroni, exturbatæ Octauia 298. eius mors 340
Poppæus Sabinus 143. 42. eius mors, 184. eius origo & vita. ibid.
Poppæus Siluanus 473
Porcius Septimius 452
Portus Herculis Monæci 470
Prætores ærarij 499
Primus Antonius. Vide.

de Antonius Primus
Prasutagus Icenorum rex 286
Priscus Heluidius. Vide Heluidius.
Priscus Iulius. Vide Iulius.
Proculus Licinius. Vide Licinius.
Procuratorum potestas 236
Prodiga 237.276.397
Proserpina 541
Ptolomeus rex 366.541
Publicani 267
Publius Celer 499.516
Puteoli vetus opidum in Italia 284
Puteolani 477
Pyramides 72
Pyramus flu. 75
Pythagoræ Nero nubit 319
Pythius Apollo. 541

Q

Quadi 577
Quæstores. 201. 255
Querquerulanus mons 152
Quinctilius Varus 32. eius mors 152
Quinctus Atticus 486
Quinquennale ludicrū 281.339

R

Rapax legio 459
Rauenna 448
Remi 532
Reudigni pop. 576
Rhacotis 542
Rhadamistus, Pharasmanis filius 229.259 244
Rhenus flu. 47.260.500 552
Rhescuporis Thraciæ rex 73
Rheti 383.& seqq.
Rhetia 24.350.455
Rhetica iuga 388
Rhodanus flu. 268
Rhœmetalces Thraciæ rex 74
Rigodulum 534
Roma oppugnatur, & capitur 490.491
Romæ incendium 186
Romæ incendium sub Nerone 319.320
Romanus Hispo 39
Romilius Marcellus. 382. occisus 383
Roscius Calius 384
Rubellius Plautus. Vide Plautus.
Rufus Crispinus 227. 265. eius mors 343
Rufus Heluius 93
Rugij pop. 578
Ruminalis arbor 270

S

Sabinus Flauius 431 478 483.486
Sabinus Titius. Vide Titius Sabinus.
Sabrina flu. 221
Salcius Bassus 607

Sal-

Sallustius Crispus 5.61
eius mors 97
Salonina vxor Cæcinæ 411
Saluius Cocceianus. 424
Saluius Titianus. Vide Titianus.
Samij 127
Sardinia 409
Sariolenus Vocula 517
Sarmuta 392
Sarmata Iazyges 222. 452
Saturnus 546
Saturni dies festi 488
Scithinum insula 406
Scriboniana ala 453
Scriboniani fratres 517
Scribonianus Camarinus falsus, 435
Scribonianus Crassus. 515
Scydothemis Sinopensium rex, 541
Seditio militaris 406. 415. 519
Sedochezorum rex 472
Segestes 29.& seq.
Segimer⁹ Segestis frater 38
Segimundus Segestis filius 30
Seianus. Vide Ælius Seianus.
Seleucenses 185
Seleucia 195. & seq.
Seleucus mathematicus 437
Semenes 595
Sempronius Densus. 375
Senatorũ adulatio 113. 336
Senatu depelluntur famosi probris 203
Seneca. Vide Annæus Seneca.
Seniensis colonia 519
Gn. Sentius 77
Sequani 104.531
Seruius Galba. Vide Galba.
Serapis deus 542. & seq.
Serui Germanorum. 570
Seruile bellum motum per Italiam 133
Seruilia, Seruij Sorani filia 351
Seruius Maluginensis, flamen Dialis 110
Sestius Pagonianus 185
Sextilia Vitelliorum mater 431
Sextilius Felix 452
Sex. Papinij repentinus & informis exitus 189
Sex. Vestilius 168
Sibylla liberi 170.322
Sido & Italicus Sueuorum reges 452
Silanus 95.114
Silia 347
Silius legatus inferioris Germanicæ legionis 47. 103. 104. eius mors 130
Silius consul 193. adulter Messallinæ 197. eius mors 207
Silures 223.586

Simon

Simon Iudæorum dux 591
Sinaces 150
Sisenna 405. & seq.
Sitones pop. 579
Smyrnæi 148
Sohemus rex 439
Sophonius Tigellinus. Vide Tigellinus.
Soranus, proconsul Asiæ 351
Sosia Galla Silij vxor. 130. & seq.
Sosibius Britannici educator 191
Spectaculum gladiatorum 21
Spintriæ 149
Spurinna Vistricius. 407. & seqq. 412
Statius Murcus speculator 375
Stertinius 38. & seq.
Stœchades, Massiliensium insulæ 470
Suardones pop. 576
Subrius Dexter 370
Subrius Flauius 333. eius mors 334
Suedius Clemens 397. 407. & seq.
Suetonius Paullinus. 397. 413. 412. 588.
Sueuia 577
Sueui 24. 64. & seqq. 356 & seqq. 460 575. & seq.
Sugambri 55. 226
P. Suilius, quæstor Germanici 135. accusator sub Claudio 191. & seq. 262. & seq. in insulas Baleares pellit ur 263
Suiones 578
Sulpicius Quirinus 105
Suouetaurilia 183
Sylla Corn. Vide Cornelius Sylla
Syllani 388. 410
Syria 180. 401. 438
Syriæ legiones 405

T

Tabularum publicarum cura 255
Tacfarinas Numida 67 93. 98. 131. 132. eius mors ibid.
Tacitus. Vide Cornelius Tacitus.
Tanais flu. 218
Tarpeia rupes 485
Tarracina 479. 489. 295
Tarracinenses 296
Tartarus flu. 454
Taum æstuarium 592
Taunus mons, 29. 221
Tauriana ala 452
Taurina colonia 432
Taurus mons 184 205
Tencteri 269. 573
M. Terentius, eques Rom. 167
Termestina natio 142
Terræ motus in Asia. 65
Tertius Julianus 441. 516
Teutoburgiensis saltus 32
Thebæ veteres 71
Thraces 144
Thrasea Pætus 266. 352 497

Thu-

Thuscus vicus 152
Thyle 586
Tiberis 41.164
Tiberius Alexander. 314.360
Tiberius Nero priuignus Augusti, 3.& seq. 23 37 & seq.46. 51.61.87. & seq. 98. libellis accusatorum insumit opera, in securitatem compositus 103.in Campaniā proficiscitur.149 abdit se in insulam Capreas, 153.eius libidines & scelera,165. eius mors 190. eius ætas, genus, mores, &c. ibid.
Ticinum 410.415
Tigellinus Sophonius Neronis corruptor, & proditor 389. eius inhonestus exitus. ibid. eius genus, vita & mores 294.297
Tigranes Armenię rex 45. eius mors 184
Tigranes Cappadox, Archelai regis nepos 284.303
Tigranocerta. 282. 283
Timotheus antistes cærimoniarum 541
Tingitana prouincia. 428
Tiridates Vologesi frater, 245.231.259. 303
Titianus Saluius, frater Othonis 399.413 422
Titius Sabinus eques Rom. 129.153. eius mors ibid.
Titius Ampius Flauianus 441.452.455
Titus Liuius 137
Titus Vespasianus 402 545.496.497.527
Titus Vinius 355.361 eius cædes 374.ætas, genus vita,&c. 377
Togonius Gallus 165
Tolbiacum 539
Transalpinæ gentes. 523
Transpadanæ regionis municipia 388
Transrhenani 507.510
Trapezus, ciuitas Græciæ 472
Trasullus, scientiæ Chaldæorum magister. 173
Trebellius Maximus. 383.432
Treboci pop. 571
Trebonius Garucianus 358
Treueri 102.380.408. 504.509.524.532. 571
Triaria, L.Vitellij vxor 488
Tribo 533
Tribunitia potestas. 109
Tribonantes 286
Trio Fulcinius. Vide Fulcinius Trio.
Tubantes. 27.270

Tuisto deus 561
Tullius Flauianus 489
Tullius Valētinus 532. & seqq. capitur, 534. occiditur 542
Tungri 415.408.531
Turonij 102
Turullius Cerialis 412
Tutor. Vide Iulius Tutor.

V

Vacationes militares remissæ 376
Vada, castrum 554
Vahalis fl. 557
Valens, Vide Fabius Valens.
Valētinus Tullius. Vide Tullius Valentinus.
Valerius Asiaticus 191 383.495. eius mores 132
Valerius Festus. 447
Valerius Paulinus, 470
Valerius Ponticus 290
Vandalij 561
Vangio & Sido reges Sueuorum, 222. & seq.
Vangiones 533.571
Vannius, Quadorum rex 73
Vannius Sueuorum rex 221
Varini pop. 576
Varius Crispinus 193. obtruncatur ibid.
Varus Aiphenus. Vide Alphenus Varus.
Varus Arrius Vide Arrius Varus.
Vascones 512
Vaticani infames loci 445
Vatinius 317. & seq.
Vbij 504.571
Vbiorum ara 21
Vbiorum ciuitas ibid. 221
Vectigalia 267
Vectius Bolanus, Britannia præfectus 432 446 584
Vedius Aquila 422
Velinus lacus 41
Velius Gallus 161
Velleda virgo fatidica nationis Bructeræ. 564. & seq.
Vellocatus Carthismādua adulter 471
Venedi 579
Venusius Brigantum rex 471. & seq.
Vētidius Cumanus Galilææ præpositus 233
Verania, Pisonis vxor. 377
Vercellæ 388
Verginius 359.380.426 433
Verona 412.453.455
Verritus Frisiorū princeps 268
Verulamium municipium 387
Verulana Gracilia, femina insignis 483
Vespasianus 356. 379. 360.402.435.514. 496 522.551

Vesta-

Vestales virgines 409 523
Vestinus eiusque mors 334
Vestricius Spurinna. Vide Spurinna.
Vesuuius mons 153
Vetera castra 514.526
Veterani 284
Veturius Optio 367
Vibius Crispus 517
Qu. Vibius Serenus 133
Vibulenus Agrippa eques Rom. venenum haurit 184
Vicentia 453
Vienna 386
Viennenses ibid.
Vindex Iulius. Vide Iulius Vindex
Vindonissa 533
Vinius. Vide Titus Vinius
Vipsanius Messala 527
Virdius Geminus dux 472
Visellus Varro inferioris Germaniæ legatus 101
Visurgis flu. 47
Vitelliani motus initia & causæ 378
A. Vitelli⁹ 376.360.381 467. capitur 491. exciditur, 492. ibid.
L. Vitellius, A. Vitellij pater 360.213.492
L. Vitellius, A. Vitellij frater, 468.475.486. interficitur 495. eius mores ibid.
P. Vitellius 161
Vmbria 469
Vmbricius haruspex. 360
Vocetius mons 387
Vocontij 386
Vocula dux 528. 327. eius mors 527
Vologeses, Parthorum rex 228.231.259.303. 309.522 & seq.
Vonones Phrahatis filius. Arsacidarum rex, 74. eius mors ibid.
Votienus Montanus. 141
Vrgulania 58.131
Vsipetes 27
Vsipij 514.573.594

Z

Zenobia vxor Rhadamisti 232
Zenon Polemonis regis Pontifici filius. 69
Zeugma opidum. 215

FINIS.

HENRICO CLERICO,
publico Correctore.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV D. AVGVSTI
Annalium, Liber Primus.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Romani Imperij facies paulò ante Augusti excessum, Huius obitus, Liuiæ artes, & aduentus Tiberij.

2 Initia noui Principis sanguine Postumi Agrippæ consecrata, Senatores ad seruitutem parati, uersipelli Tiberio adulantur.

3 Augusti testamentum, funus, elogium, tumulus, apotheosis.

4 Tiberij hypocrisis in iracundiam & sermones ambiguos erumpit. Senatus mens impura. Comitiorum ratio. Augustales ludi.

5 Blæsus seditionem in Pannonia motam uarijs modis pacare studet, filio ad Tiberium amandato.

6 Seditionis flammas acrius ardentes, nequicquam extinguere conatur Blæsus, uitam ideò negligens, Cruenta turba in castris, & ad nouas tragædias apparatus.

7 Missi à Tiberio Drusus & Seianus, Clementis centurionis opera motos fluctus componunt, deiectis istarum tempestatum turbinibus, alijs procul amandatis, & legionibus restitutis in pristinum locum.

8 Inferior Germania nouo, sæuoq. tumultu concutitur: ad quem sedandum mittitur Germanicus, princeps modestus & Tiberio fidelis.

9 Præclara Germanici consilia, politica, quibus seditiones coercet, seditiosis tandem sibimet uim meritam inferentibus.

10 Prudens Germanici aduersus seditiones remedium. Marsi, Turbantes, Bructeri, Vsipetes cladibus ab eo affecti. Germanici gloria malignum Tiberij oculum perstringit. Iulia Augusti filia & Sempronij Gracchi adulteri mors uiolenta. Ludorum Augustalium, & Sodalium institutio.

A Chas-

11 *Chattos opprimit Germanicus, Segestem liberat, & Imperator salutatur.*

12 *Arminij bellum aduersus Germanicum & Segestem. Dubie res gesta, tandem Romani victores euadunt, sed in reditu, postquam suprema reliquijs Vari collectis soluerant, sub Cecina duce periclitantur.*

13 *Romanorum fortitudo & victoria Tiberium Agrippina magnus animus concutit Germanici, Agrippina mariti, alia belli res gesta.*

14 *Legem Maiestatis simulator Tiberius reducit & aspere exercet Tiberis damnosa inundatio. Senatus tumultuantes histriones coercet: Ciuitatum Italicarum legationes ad euertenda noua inundationis pericula.*

Hæc biennio ferè gesta,
Sex. Pompeio, & Sex. Apuleio Coss.
Nerone Claudio Druso Cæsare, & C. Norbano Coss.

VRbem Romã à principio reges habuere. Libertatem, & Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tẽpus sumebantur: neq; Decemuiralis potestas vltra biennium, neque Tribunorũ militum consulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio, & Pompeij Crassiq. potentia, citò in Cæsarem: Lepidi, atque Antonij arma, in Augustum cessere, qui cuncta discordijs ciuilibus fessa, nomine Principis sub imperiũ accepit. Sed veteris * Reipub. prospera vel aduersa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusq. Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur. Tiberij, Caijq & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metũ falsę, postquam occiderant, recentibus odijs compositæ sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberij principatum, & cetera, sine ira, & studio quorum caussas procul habeo. Postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoq. Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis qui-

quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus: posito Triumuiri nomine, Consulē se ferens & ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum: vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otij pellexit, insurgere paulatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo aduersante: cùm ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent. ceteri nobilium, quanto quis seruitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quā vetera & periculosa mallent. Neq; prouinciæ illum rerū statum abnuebant, suspecto Senatus populiq. imperio ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum: inualido legū auxilio, quæ vi, ambitu, postremò pecunia turbabantur. Ceterū Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescētem, Pontificatu & curuli Ædilitate: M. Agrippam ignobilē loco, bonum militia, & victoriæ socium geminatis consularibus extulit, mox defuncto Marcello, generum sumsit: Tiberium Neronem, & Claudium Drusū priuignos, imperatorijs nominibus auxit, integra etiamnum domo sua. nam genitos Agrippa Caium ac Lucium, in familiam Cæsarū induxerat, nec dum posita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, destinare cōsules, specie recusantis flagrantissimè cupiuerat. Vt Agrippa vita concessit, T. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mors fato propera, vel Nouercę Liuiæ dolus abstulit, Drusoq. pridem exstincto, Nero solus è priuignis erat: illuc cūcta vergere: filius collega imperij, cōsors Tribuniciæ potestatis adsumitur, omnisq. per exercitus ostentatur: nō obscuris, vt antea, matris artibus, sed palàm hortatu. nam senem Augustum deuinxerat adeò, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumū in insulā Planasiam proijceret: rudem sanè bonarum artiū, & robore corporis stolidè ferocē, nullius tamen flagitij compertum. At hercule Germanicum Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adsciriq. per adoptionem à Tiberio iussit, quam-

quam esset in domo Tiberij filij iuuenis, sed quod pluribus munimentis insideret. Bellum ea tempestate nullum, nisi aduersus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperij, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. eadem magistratuum vocabula iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella ciuium nati quotusquisque reliquus, qui remp. vidisset? Igitur verso ciuitatis statu, nihil vnquam prisci & integri moris: omnes exuta æqualitate iussa principis aspectare, nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentauit. Postquàm prouecta iam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis & spes noua; pauci bona libertatis incassum disserere, plures bellum pauescere, alij cupere, pars multò maxima imminẽtes dominos varijs rumoribus differebant, trucẽ Agrippam, & ignominia accensum, non ętate, neque rerum experientia tantę moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia, multaque indicia sæuitiæ, quanquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductũ in domo regnatrice: congestos iuueni consulatus, triumphos: ne ijs quidẽ annis, quibus Rhodi specie secessus* exsulem egerit,* aliquid q̃ iram, & simulationem, & secretas libidines meditatũ, accedere matrem muliebri impotentia: seruiendum fæminæ, duobusq. insuper adolescẽtibus, qui rẽp. interim premant, qñq. distrahant. Hæc atque alia agitãtibus, grauescere valetudo Augusti, & quidã sexus vxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante mẽses. Augustũ electis conscijs & comite vno Fabio Maximo Planasiã vectũ, ad visendũ Agrippam multas illic vtrimq; lacrymas, & signa caritatis, spemq. ex eo fore vt iuuenis penatibus aui redderetur. Quod Maximũ vxori Martiæ aperuisse: illã Liuiæ.* C. Nauũ id Cæsari, neq; multo pòst, exstincto Maximo (dubium an quęsita morte) auditos in funere eius Martię gemitus semet

met incuſantis, quod cauſſa exitij marito fuiſſet. Vt-
cumq; ſe ea res habuit, vix dum ingreſſus Illyri-
cum Tiberius properis matris literis accitur. neq;
ſatis compertum eſt, ſpirantem adhuc Auguſtum
apud vrbē Nolā, an exanimem repererit. acribus
namq. cuſtodijs domū, & vias ſepſerat Liuia: læ-
tiq. interdum nuntij vulgabantur, donec prouiſis
quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum,
& rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

2 Primum facinus noui principatus fuit, Po-
ſtumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermemq.
quamuis firmatus animo Centurio, ægrè confe-
cit. Nihil de ea re Tiberius apud ſenatū diſſeruit.
patris iuſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet Tri-
buno cuſtodiæ adpoſito, ne cunctaretur Agrippam
morte adficere, quandocumq; ipſe ſupremū diem
expleuiſſet. Multa ſine dubio, ſæuaq. Auguſtus de
moribus adoleſcentis queſtus, vt exilium eius Se-
natus conſulto ſanciretur, perfecerat: ceterùm in
nullius vnquam ſuorum necē durauit. neq; mortē
nepoti pro ſecuritate priuigni illatam, credibile
erat. propius verò, Tiberium ac Liuiam illū me-
tu, hāc nouercalib. odijs, ſuſpecti & inuiſi iuuenis
cædem feſtinauiſſe. Nuncianti Cēturioni, vt mos
militiæ factum eſſe quod imperaſſet: neq; impe-
raſſe ſeſe, & rationem facti reddēdam apud ſena-
tum, reſpōdit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus
particeps ſecretorum (is ad tribunum miſerat co-
dicillos) comperit: metuens ne reus ſubderetur,
iuxtà periculoſo ficta ſeu vera promeret, monuit
Liuiam, *ne arcana domus, ne conſilia amicorum mini-
ſteria militum vulgarentur: neve Tiberius vim prin-
cipatus reſolueret, cuncta ſenatum vocando. eam condi-
tionem eſſe imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quàm
ſi vni reddatur.* At Romæ ruere in ſeruitium
Conſules, Patres, Equitas, quanto quis illuſtrior,
tanto magis falſi ac feſtinantes, vultuque com-
poſito, ne læti exceſſu principis, neu triſtio-
res primordio, lacrymas, *gaudium, queſtus,
adulationes miſcebāt. Sex. Pompeius & Sex. Apu-
leius Coſſ. primi in verba Tiberij Cæſaris iura-
uere: apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius

ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox senatus, milesq. & populus. nã Tiberius cuncta per Consules incipiebat, tanquam vetere Rep. & ambiguus imperandi, ne edictum quidẽ, quo patres in curiam vocabat, nisi Tribuniciæ potestatis præscriptiones posuit sub Augusto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & sensu per modesto, de honoribus parentis consulturum: neq; abscedere à corpore: idq vnum ex publicis muneribus vsurpare. Sed defuncto Augusto, signum prætorijs cohortibus, vt Imperator dederat excubiæ, arma, cetera aulæ miles in forum, miles in curiã comitabatur. literas ad exercitus, tanquam adepto principatu misit: nusquàm contabundus, nisi cùm in senatu loqueretur. Caussa præcipua ex formidine, ne Germanicus in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum fauor, habere imperium, quàm exspectare mallet. Dabat & famæ, vt vocatus electusq. potius à Rep. videretur, quàm per vxorium ambitum, & senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem: nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

8 Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti. cuius testamẽtum inlatum per virgines vestæ, Tiberium & Liuiam heredes habuit. Liuia in familiam Iuliam, nomenq. Augustæ adsumebatur. In spem secundam nepotes pronepotesq. tertio gradu primores ciuitatis scripserat: plerosq. inuisos sibi, sed iactantia gloriaq. ad posteros. Legata non vltra ciuilem modum, nisi quod populo & plebi CCCCXXXV: prætoriarum cohortium militibus singula nummûm millia. legionarijs autem cohortibus ciuium Romanorum, trecenos nummos viritim dedit. Tum consulatum de honoribus. ex quis maximè insignes visi: vt porta triumphali duceretur funus: Gallus Asinius, vt legum latarum tituli, victarum ab eo gentiũ vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius, renouandũ per annos sacramentum in nomen Tiberij, interro-

ga-

gatusque à Tiberio, num se mandante eā sententiam promisisset? *sponte dixisse*, respondit: *neq; in iis quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo vsurum, vel cū periculo offēsionis*. ea sola species adulādi supererat. Conclamant patres, corpus ad rogum humeris senatorum ferendum. * Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, ne vt quōdā nimijs studijs funus diui Iulij turbassent: ita Augustum in foro, potiusquam in campo Martis sede destinata cremari vellent. Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quiq. a parentibus acceperant, diem illū crudi adhuc seruitij & libertatis improsperè repetitæ, cū occisus dictator Cæsar, alijs pessimū, alijs pulcherrimum, facinus videretur, nūc senem principem longa potentia, prouisis etiam heredum in Remp. opibus, auxilio s. militari tuēdum, vt sepultura eius quieta foret. Multus hinc ipso de Augusto sermo. plerisq; vana mirantibus: φ idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ supremus. φ Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius vitā finiuisset. numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum & C. Marium simul æquauerat. continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas: nomen Imperatoris semel atq; vicies partum: aliaq. honorum multiplicata, aut noua. At apud prudētes vita eius variè extollebatur, arguebaturve. Hi pietate erga parentem, & necessitudine Reip. in quà nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, quę neq; parari possent, neq; haberi per bonas artes, multa Antonio, vt interfectores patris vlcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic secordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit: nō, aliud discordantis patriæ remedium. fuisse, quàm vt ab vno regeretur. Nō regno tamen, neq; dictatura, sed Principis nomine constitutam Remp. mari Oceano: aut amnibus lōginquis septum imperium: legiones, prouincias, classes, cuncta inter se cōnexa: ius apud ciues, modestiā apud socios: vrbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quò ceteris quies

esset. Dicebatur contrà, pietatem erga parentē, & tempora Reipublicæ, obtentui futura. ceterū cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente priuato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pōpeianarum gratiam partium: mox vbi decreto patrū, fasces & ius prætoris inuaserit. cæsis Hercio & Pansa (siue hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, siue milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant.) vtriusque copias occupauisse extortum inuito senatu consulatum, armaque quæ in Antonium acceperāt, contra Remp. versa, proscriptionem ciuium, diuisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere laudatas, sanè Cassij, & Brutorum exitus paternis inimicitijs datos (quanquam fas sit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) sed Pompeium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitię, deceptos pòst Antoniū Tarentino, Brundusinoque fœdere, & nuptijs sororis illectū, subdolæ adfinitatis pœnas, morte exsoluisse, Pacem sine dubio post hæc, verùm, cruentam. Lollianas, Varianasque clades: interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos. Nec domesticis abstinebatur, abducta Neroni vxor: & consulti per ludibrium pōtifices, an concepto, nec dū edito parturite nuberet: *qui Atedij & Vedij Pollionis luxus: postremò Liuia grauis in Remp. mater, grauis domui Cæsarū nouerca nihil dorum honoribus relictum, cū se tēplis & effigie numinū per flamines & sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidē caritate, aut Reip. cura successorē adscitū: sed qm̄ adrogantiam, sæuitiamq; eius introspexerit, cōparatione deterrima sibi gloriā quæsiuisse. Etenim Augustus, paucis annis, cùm Tiberio Tribuniciam potestatem à patribus rursum postularet, quanquā honorata oratione, quædam de habitu, cultuque & institutis, eius iecerat, quæ velut excusando exprobaret. Ceterum sepultura more perfecta, templum & cælestes religiones decernuntur.

4 Versæ inde ad Tiberiū preces, & ille variè disserebat, de magnitudine imperij, sua modestia solam

solam diui Augusti mentē tantę molis capacē: se in partē curarū ab illo vocatū, experiendo didicisse, q̄ arduum, quam subiectum fortunæ, regendi cuncta onus: proinde in ciuitate tot illustribus viris subnixa, non ad vnū oīa deferrēt, plures facilius munia Reip. societatis laborib. executuros. Plus in oratione tali dignitatis, q̄ fidei erat: Tiberioque ēt in rebus quas non occuleret, seu natura, siue adsuetudine, suspensa semper & obscura verba: tunc verò, nitēti vi sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabātur. At patres, quib. vnus metus, si intelligere viderētur, in questus, lacrymas, vota effundi, ad deos, ad effigiē Augusti: ad genua ipsius manus tēdere: cū proferri libellū, recitariq; iussit. Opes publicæ continebantur, quantū ciuiū, sociorūq; in armis: quot classes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates, ac largitiones. quæ cuncta suâ manu perscripserat Augustus: addideratque consilium, coercendi intra terminos imperij. incertum metu; an per inuidiā. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procūbēte, dixit fortè Tiberius, se, vt nō toti Reip. parē, ita quæcunq; pars sibi mādaretur, eius tutelā suscepturū. Tū Asinius Gallus, *interrogo*, inquit, *Cæsar, quā partē Reip. mandari tibi velis?* Perculsus improuisa interrogatione, paulum reticuit, dein collecto animo respondit: *Nequaquam decorū pudori suo legere aliquid aut euitare ex eo, cui in vniuersum excūsari mallet*: Rursus Gallus (etenim vultu offensionē, coniectauerat) non idcirco interrogatū ait, vt diuideret quæ separari nequirent: sed vt sua confessione argueretur, vnū esse Reip. corpus, atq; vnius animo rēgēdū, addidit laudē de Augusto, Tiberiūq; ipsū victoriarū suarū, quæq; in toga ꝑ tot annos egregiè fecisset admonuit. Nec ideò irā eius leniuit pridē inuisus, tanquam ducta in matrimoniū Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij vxor fuerat, plusquam ciuilia agitaret, Pollionisq; Asinij patris ferociam retineret. Postquæ L. Arruntius; haud multum discrepans à Galli oratione perinde offendit. quanquam Tiberio nulla

A 5 vetus

vetus in Arruntium ira: sed diuitem promptũ, artibus egregijs, & pari fama publicè, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, qui nam adipisci principem locũ sufficturi abnuerent, aut impares vellent, vel ijdem possent cuperentque: M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem: Gallum Asiniũ auidum & minorẽ: L. Arruntium, non indignum, & si casus daretur, ausurum. De prioribus consentitur: pro Arruntio quidã Cn. Pisonem tradidere: omnesq. preter Lepidum, varijs mox criminibus struente Tiberio circumuẽti sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, suspicacem animum perstrinxere. Haterius cũ dixisset, *Quousq; patieris, Cæsar, non adesse caput Reip.?* Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo nõ irritas fore Senatus preces, quòd relationi consulum iure Tribuniciæ potestatis nõ intercessisset. In Hateriũ statim inuectus est, Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit, fessusq. clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, non vt fateretur suscipi à se imperium, sed vt negare & rogari desineret. Constat Hateriũ, cùm deprecãdi caussa palatium introisset, ambulãtisq. Tiberij genua aduolueretur, propè à militibus interfectũ, quia Tiberius casu, an manibus eius impeditus prociderat neq; tñ periculo talis viri mitigatus, donec Haterius Augustã oraret, eiusq accuratissimis precibus protegeretur. Multa patrũ & in Augustũ adulatio, alij parentem, alij matrẽ patriæ appellãdam, plerique vt nomini Cæsaris adscriberetur, Iuliæ filius, censebant, ille moderãdos feminarum honores dictitans, eademq. se tẽperãtia vsurum in his quæ sibi tribuerentur: ceterũ anxius inuidia, & muliebre fastigiũ in diminutionẽ sui accipiens, ne lictorem quidẽ ei decerni passus est: arãq. adoptionis, & alia huiuscemodi prohibuit. At Germanico Cæsari procõsulare imperium petiuit, missiq. legati qui deferrent, simul mæstitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idẽ pro Druso postularetur, ea caussa, quòd designatus consul Drusus, præsensq. erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum

ab

ab Augusto traditum: & hortante senatu vt augeret, iureiurando obstrinxit, se nõ excessurũ. Tum primum è campo comitia ad patres trãslata sunt. nam ad eam diẽ, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tñ studijs tribuum fiebant, neq; populus ademptum ius quæstus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures q̃ quatuor candidatos commendaret, sine repulsa & ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebeij petiuere, vt proprio sumtu ederen ludos, qui de noĩe Augusti fastis additi *Augustales* vocarentur. sed decreta pecunia ex ærario, vtq; per Circũ triũphali veste vterentur. curru vehi haud permissũ. mox celebratio annua ad Prætorem translata, cui inter ciues & peregrinos iurisdictio euenisset.

5 Hic rerum vrbanarum status erat, cùm Pannonicas legiones seditio ĩcessit: nullis nouis causis: nisi quòd mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstiuis tres simul legiones habebantur, præsidente Iunio Blæso: qui fine Augusti & initijs Tiberij auditis, ob iustitium aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lasciuire miles, discordare, pessimi cuiusq; sermonib. præbere aures, deniq; luxum & otiũ cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percēnius quidam, dux olim theatralium operarũ, dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio doctus. Is imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquijs aut flexo in vesperam die, & delapsis melioribus, deterrimum quemq; congregare. Postremò prõptis iam & alijs seditionis ministris, velut cõcionabundus interrogabat, *Cur paucis centurionib. paucioribus tribunis in modum seruorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi nouum & mirantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignauia peccatum, q tricena aut quadragena stipendia senes & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud*

vexillum retentos, alio vocabulo, eosdem labores perferre, ac si quis tot casus vita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, vbi per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimuerò militiam ipsam grauem, infructuosam: denis in diem assibus animam & corpus æstimari, hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæuitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercle verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiterna, nec aliud leuamentum, quàm si certis sub legibus militia iniretur, vt singulos denarios mererent, sextusdecimus stipendij annus finem adferret, ne vltra sub vexillis tenerentur, sed ijsdem in castris præmium pecunia solueretur. An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se vrbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes è contubernijs hostem aspici. Adstrepebat vulgus diuersis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremò eò furoris venere, vt tres legiones miscere in vnam agitauerint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorẽ quærebant. aliò vertunt, atque vnà tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quò magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus aduenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans, *Mea potius cæde imbuite manus. leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore desciscitis, aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, iamq; pectori vsq; adcreuerat, cùm tandem peruicacia victi inceptum omisere Blæsus multa dicendi arte, *Non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda ait. neque ueteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à Diuo Augusto tam noua petiuisse & parum in tempore, incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne ciuilium quidem bellorum uictores expostulauerint: cur contra morem obsequij, contra fas disciplinæ, uim meditentur? decernerent legatos: seque coram mandata darent.*

Ad-

Adclamauere, vt filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, petereiq. militibus missionem ab sexdecim annis. cetera mandaturos, vbi prima prouenissent.

6 Profecto iuuene, modicum otium: sed superbire miles, quòd filius legati orator publicæ caussæ. satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera & pontes, & alios vsus, postquam turbatū in castris accepere, vexilla conuellunt: direptisq. proximis vicis, ipsoq. Nauporta quod municipij instar erat, retinentis centuriones in risu & contumelijs, postremò verberibus insectantur: præcipua in Aufidienum Rufum præfectum castrorum ira. quem direptum vehiculo, sarcinis grauant, aguntq. primo in agmine, per ludibrium rogitātes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam, duramq. militiam reuocabat, * inuictus operis ac laboris, & eò immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur seditio, & vagi circumiecta populabantur. Blæsus paucos maximè præda onustos, ad terrorem ceterorū, adfici verberibus, claudi carcere iubet. nam etiamtum legato à cēturionibus, & optimo quoq; manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, pensare circunstantium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in Legatum cumulāt, cęlum ad deos obtestantur. nihil reliqui faciunt quò minus inuidiam, misericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuersis, & carcere effracto, soluunt vincula: desertoresq. ac rerum capitalium damnatos, sibi iam miscent. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidā gregarius miles, ante tribunal Blęsi adleuatus circūstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos. *Vos quidam*, inquit, *hic innocentibus, & miserrimis lucem & spiritum reddidistis*,

*stis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde Blæse, vbi cadauer abieceris? ne hostes quidem sepulturam inuident. cùm osculis, cùm lacrymis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iubendũ interfectos nullum ob scelus, sed quia vtilitati legionum consulebamus, * ij sepeliant.* Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus aduolutus, tantum consternationis inuidiæq; conciuit, vt pars militum, gladiatores qui è seruitio Blæsi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alij ad quærendum corpus effunderentur. ac ni properè neque corpus vllum reperiri, & seruos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse vnquam fratrem pernotuisset, haut multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusére, sarcinæ fugientium direptæ, & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetijs vocabulum. *Cedò alteram,* indiderāt, quia fracta vitæ in tergo militis, alteram clara voce, ac sursu, aliam poscebat. ceteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promtum ingenium. Quin ipsę inter se legiones Octaua & Quintadecima ferrum parabant: dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quinta decumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & aduersum asperantis, minas interfecisset.

7 Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberiũ perpulere, vt Drusum filium cum primoribus ciuitatis, duabusq; prætorijs cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re cõsulturum, & cohortes dilecto milite supra solitum firmatæ additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorij præfectus Aelius Seianus,

colle-

collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuueni, & ceteris periculorum præmiorumque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium obuiæ fuere legiones: non lætæ, vt adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluuie deformi, & vultu, quamquam mæstitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Postquam vallum introijt: portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent, ceteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Drusus silētium manu poscens. illi quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere, rursum viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, atrox clamor, & repentè quies diuersis animorum motibus, pauebant, terrebantq;. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quis perscriptum erat, præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscū plurima bella tolerauisset, vbi primùm à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum, misisse interim filium, vt sine contatione cōcederet quæ statim tribui possent: cetera Senatui seruanda quem neq; gratiæ, neq; seueritatis expertē haberi par esset. Respōsum est à concione, mādata Clementi Centurioni quæ* præferret. Is orditur de missione à sexdecim annis de præmijs finitę militię: vt denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberētur. Ad ea Drusus cùm arbitriū senatus & patris obtēderet, clamore turbatur. *Cur venisset, neq; augendum militum stipendijs neq; adleuandis laboribus, deniq; nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera, & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse, nunquamne * nisi ad se filios familiarū venturos? nouum id planè, quòd imperator sola militis cōmoda ad senatum reijciat eundem ergo senatum consulendum, quoties supplicia aut prœlia indicantur, an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Postremò deserunt tribunal, vt quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris occurreret, manui intentantes,

tantes, caussam discordiæ, & initium armorum, maximè infensi Con Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo pòst digredientem cum Cæsare, ac prouisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionū aduersaretur? simul ingruunt, saxa iaciunt. iamq; lapidis ictu cruentus, & exitij certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso aduenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturā fors leniuit. nam Luna * clariore pæne cælo visa languescere. Id miles rationis ignarus omē præsentiū accepit, ac suis laboribus defectionē sideris adsimilans, prosperéq. cessura quæ peragerent, si fulgor & claritudo deę redderetur, legitur æris sono, tubarum cornuūque cōcentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut merere & postquam ortæ nubes officere visui, creditumque conditam tenebris: vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari deos lamentantur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiā vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens & si qui alij bonis artibus grati in vulgus.* in vigilijs, stationibus, custodijs portarum se inserunt, spem offerunt, metum intēdunt. *Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione, & Vibuleno sacramento dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Romani capessent? quin potius vt nouissimi in culpam, ita primi ad pænitentiā sumus? tarda sunt quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statim mercare, statim recipias.* Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, tironem à veterano, legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequij: omittunt portas, signa vnum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus orto die, & vo-

cata

cata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incusat priora, probat præsentia, negat se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, Iustusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatùm inde sententijs, cùm alij opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent, alij fortioribus remedijs agendum, nihil in vulgo modicum: terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni, dum superstitio vrgeat, adijciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus. Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici iubet Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alij corpora extra vallum abiecta ostentui. Tum vt quisque præcipuus turbator conquisiti, & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi. quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. Auxerat militũ curas præmatura hiems, imbribus continuis adeoque sæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quæ turbine atque vnda raptabantur, durabat & formido cælestis iræ, nec frustra aduersus impios hebescere sidera, ruere tempestates. non aliud malorum leuamẽtum, quàm si linquerent castra infausta, temerataq; & soluti piaculo suis quique hibernis redderentur. primum octaua, dein quintadecuma legio rediere. Nouanus opperiendas Tiberij epistolas clamitauerat. mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte præuenit, & Drusus non expectato legatorum regressu, quia præsentia satis consẽderant, in vrbem redit.

8 Ijsdẽ fermè dieb. ijsdẽ caussis Germaniæ legiones turbatæ, quanto plures, tãto violentius: & magna spe fore vt Germanicus Cesar imperiũ alterius pati nequiret, daretq; se legionibus, vt sua

cun-

cuncta * tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant, cui nomen superiori, sub C. Silio legato, inferiorem A. Cęcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam seditionis alienæ speculabantur. inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab * vndeuicesimanis quintanisq. initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus. nam iisdem æstiuis in finibus Vbiorum habebantur, per otiũ, aut leuia munia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo, nuper acto in vrbe dilectu, lasciuiæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animo. Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, iuuenes largiora stipendia, cũcti modum miseriarum exposcerẽt, sæuitiamq. centurionum vlciscerentur. Non vnus hęc, vt Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque. sua in manu sitam rem Romanam, suis victorijs augeri Remp. in suum cognomentum adsci sci * imperatores. Nec legatus obuiam ibat. quippe plurium vecordia cõstantiam exemerat. repentè lymphati districtis gladijs, in centuriones inuadunt. ea vetustissima militaribus odijs materies, & sęuiendi principium, prostratos verberibus multant, sexageni singulos, vt numerum centurionum adæquarent. Tum conuulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proijciunt. Septimus cùm perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ aduolueretur, eò vsque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus vltrà, non castrorum præfectus ius obtinuit, vigilias, stationes, & si qua alia præsens vsus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altiùs coniectãtibus præcipuum indicium magni atq; implacabi-

lis motus, quòd neque disiecti,* nil paucorum instructu, sed pariter ardescerent, pariter silerēt: tāta æqualitate & constantia, vt regi crederes, Interea Germanico per Gallias, vt diximus, census accipienti, excessisse Augustum adfertur, Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresq. ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberij genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui auiæque odijs, quorum caussæ acriores, quia iniquæ quippe Drusi magna apud populum R. memoria, credebaturq. si rerum potitus foret, libertatem redditurus. vnde in Germanicum fauor, & spes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuersa à Tiberij sermone, vultu adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quòd castitate, & mariti amore, quāuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quantò summæ spei propior, tantò impensius pro Tiberio niti Sequa nos proximos, & Belgarum ciuitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu, raptim profectus, obuias extra castra habuit, deiectis in terram occulis velut pœnitentia. Postquàm vallum iniere dissoni questus audiri cœpere. & quidam prehensa manu eius, per speciem osculandi inseruerunt digitos, vt vacua dentibus ora contingeret: alij curuata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem: quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: vexilla preferri, vt id saltem discerneret cohortes. tardè obtemperauere. Tunc à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphosque Tiberij, præcipuis laudibus celebrans, quę apud Germanias illis cū legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil vsquam turbidum aut discors. Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt, vt seditionem attigit, *vbi modestia militaris? vbi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quò centuriones eis egissent?* rogitans: nudant vniuersi corpora,

pora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobant. mox indiscretis vocibus, pretia vacationum, angustias stipendij, duritiam operum, ac proprijs nominibus incusant, vallum, fossas, pabuli, materiæ lignorum adgestus, etsi qua alia ex necessitate, aut aduersus otium castrorum quærũtur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fossis, neu mortem in ijsdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ. neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam à diuo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum omnibus: &, si vellet imperium, promptos ostentauere. Tum verò quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit, opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quàm fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, qui eam singuli propiùs incedentes, feriret, hortabantur: & miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, Acutiorem esse. Sæuum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

9 Consultatum ibi de remedio, etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum oppidum, imbutasque præda manus, in direptiones Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, &, si omitteretur ripa, inuasurus hostis. at si auxilia & socij aduersum abscedentis legiones armarentur, ciuile bellum suscipi. periculosa seueritas, flagitiosa largitio. seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Rep. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum, vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi

pro-

propulsandi hostis. legata quæ petiuerant, exsolui, duplicarique. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitauit. missio per tribunos maturatur, largirio differebatur, in hiberna * cuiusquam non abscessere quintani * vndeuigesimanique, donec ijsdem in æstiuis contracta ex viatico amicorum, ipsiusq. Cæsaris pecunia persolueretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cùm fisci de imperatore rapti inter signa, interq. aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiam decumam & sextam decumam legiones nihil * contatus sacramẽto adigit. Quarta decumani paulum dubitauerant. pecunia & missio. quãuis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis cœptauere seditionem pręsidium agitantes vexillarij discordium legionum & præsenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum præfectus, bono magis exemplo, quàm concesso iure. deinde intumescente motu profugus, repertusq. postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutatur: Non præfectus ab ijs, sed Germanicum ducem, sed Tiberium Imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & si quis agmine decessisset, pro desertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. Interea legati ab senatu egressi, iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pauidos & cõscientia vecordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserãt. vtque mos vulgo, quamuis falsis verum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: concursuque ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias,

obuios

obuios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, cędem parant: Planco maximè, quem dignitas fuga impediuerat neque aliud periclitāti subsidium quàm castra primæ legionis, illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculauisset. Luce demum, postquam dux & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit: ius legationis, atque ipsius Plāci grauem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur. attonitaque magis quàm quieta concione, legatos præsidio auxiliarum equitum demittit. Eo in*metu arguere Germanicum omnes, quòd non ad superiorem exercitum pergeret, vbi obsequia, & contra rebellis auxilium. Satis superque missione & pecunia, & mollibus consultis peccatū: vel si vtilis ipsi salus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet; illos saltē auo, & Reip. redderet. Diu contatus, *aspernantem vxorem, cùm se diuo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremò vterum eius, & cōmunem filium multo cum fletu complexus, vt abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis vxor paruulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quæ simul trahebantur: nec minus tristes* qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in vrbe victa facies gemitusque ac planctus, etiam millitum aures oraque aduertere. Progrediuntur contubernijs. quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas in lustres, nō centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treueros, & externæ fidei. Pudor inde & misera-

tio,

tio, & patris Agrippæ, Augusti aui memoria, socer Drusus: ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æquè flexit, quàm inuidia in Treuiros: orant, obsistunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occursantes: plurimi ad Germanicum regressi. isque vt erat recens dolore & ira apud circunfusos ita cœpit *Non mihi vxor aut filius, patre & Rep. cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. coniugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus summoueo: vt quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur: neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberij nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratumve vobis? Quod nomen huic cœtui dabo? militesne appellem? quod filium imperatoris vestri, vallo & armis circumsedistis. An ciues? quibus tam proiecta senatus auctoritas, hostium quoque ius, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Diuus Iulius seditionem exercitus verbo vno compescuit, Quirites vocando qui sacramentum eius detractabant. Diuus Augustus vultu & aspectu, Actiacas legiones exterruit, nos vt nondum eosarm, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriave miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat. primane, & vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot præliorum socia, tot præmijs aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia alijs è prouincijs audienti feram? ipsius tirones, ipsius veteranes, non missione, non pecunia satiatos? hic tantum interfici centuriones, eijci tribunos, includi legatos? infecta sanguine castra, flumine? meque precariam animam inter infensos trahere? Cur enim primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? O improuidi amici! melius & amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem certè nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius, legissetis ducem, qui meam quidem mortē impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum vl-*

cisce-

cisceretur. Neque enim dij sinant, ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subuenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua, diue Auguste, cælo recepta mens, tua pater Druse imago, tui memoria, ijsdem istis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat. eluant hanc maculam, irasque ciuiles in exitium hostibus uertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem ac filium redditis, discedite à contactu ac diuidite turbidos, id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios. ignosceret lapsis, & duceret in hostem: reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusauit ob imminentem partum. & hiemem, venturum filium. cetera ipsi exequerentur. Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctũ trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cettonium: qui iudicium & pœnas de singulis, in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, districtis gladijs, reus in suggestu per tribunum ostendebatur. si nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur, & gaudebat cædibus miles, tanquam semper absolueret. nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius iussu, penes eosdem sæuitia facti, & inuidia erat. secuti exemplum veterani, haud multò pòst in Retiam mittuntur, specie defendendę prouinciæ ob imminentes Sueuos: ceterùm vt auellerentur castris, trucibus adhuc non minus asperitate remedij, quàm sceleris memoria. Centorionatum inde * egit citatus ab imperatore, nomen, ordinẽ, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in prælijs fecisset, & erant donaria militaria, edebat, si tribuni, si legio, industriam innocentiamque adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem consensu obiectauissent, soluebatur militiæ. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintę. & vndeuecesimæ legionum, sexagesimũ apud lapidem, (loco Vetera nomen est) hibernantium.

nam

nam primi seditionem cœptauerant, atrocissimum quodq; facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conuersi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat: si imperium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida ciuitas incusare Tiberium: quòd dum patres, & plebem; inualida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles: neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat. ire ipsum, & opponere maiestatem Imperatoriam debuisse, cessuris, vbi principem longa experientia, eundemque seueritatis & munificentiç summum vidissent. An Augustum fessa ætate, toties in Germanias commeare potuisse, Tiberium vigentem annis, sedere in senatu verba patrum cauillantem satis prospectum vrbanæ seruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt ferre pacem velint. * Immotum aduersus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se, remque publicam in casum dare. Multa quippe & diuersa agebantur: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens. quos igitur anteferret? ac ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maiestate salua, cui maiorè longinquo reuerentia simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem reijcere: resistentesque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem spreuissent. Cæterùm vt iam iamque iturus legit comites, conquisiuit impedimẽta, adornauit naues. mox hiemẽ, aut negotia variè caussatus, primò prudentes, dein vulgum, diutissimè prouincias fefellit. At Germanicus quanquam cõtracto exercitu, & parata in defectores vltione dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinã, venire se valida manu, ac ni suppliciũ in ma-

los præsumant, vsurum promiscua cæde. Eas Cæcina aquiliferis, signiferisque, &, quòd maximè castrorum sincerum erat, occultè recitat: vtq. cunctos infamiæ seipsos morti eximant hortatur. nã in pace caussas, & meritò spectari, vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. Ille, tentatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partem in officio vident, de sententia legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemq. & seditioni promptum ferro inuadant. Tunc signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi conscijs, noscente quod cædis initium, quis finis. Diuersa omnium, quæ vnquam accidere, ciuilium armorum facies, non prælio, non aduersis è castris, sed ijsdem è cubilibus, quo simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela, clamor, vulnera, sanguis palàm, caussa in occulto, cetera fors regit: & quidam bonorum cæsi. postquam, intellecto in quos sæuiretur, pessimi quoque arma rapuerant, neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque vltio & satietas.

10 Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrymis, sed cladẽ adpellans, cremari corpora iubet. Truces etiam tum animos cupido inuolat eundi in hostem, piaculum furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes, quàm si pectoribus impijs honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, iunctoque ponte tramittit duodecim millia è legionibus * sex, & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata; modestia fuit. Læti, neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustũ, pòst discordijs rettinemur At Romanus agmine propero siluam Cæsiam limitemq. à Tiberio cęptũ * scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo; latera, concædibus * munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatq ex duobus itineribus, breue & solitum sequatur: an impeditius & intentatum, eoq. hostibus incantum. Delicta longiore

giore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solemnibus epulis ludicram. Cęcina cum expeditis cohortibus pręire, & obstantia syluarum amoliri iubetur: legiones modico interuallo sequuntur. Iuuit nox sideribus inlustris, ventumq. ad vicos Marsorum, & circumdatæ stationes: stratis etiam tum per cubilia, propterq. mensas, nullo metu, non antepositis vigilijs. adeò cuncta incuria disiecta erant, neq; belli timor: ac ne pax quidem nisi languida, & soluta inter temulentos. Cæsar auidus legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit. quinquaginta millium spatium, ferro, flammisq. peruastat. non sexus, non ætas, miserationem attulit, profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant. solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes, aut palantes ceciderant. Exciuit ea clades Bructeros, Tubantes. Vsipetes: saltusq. per quos exercitui regressus, insedere. quod gnarum duci: incessitq. itineri & prœlio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio & medijs impedimentis, sinistrum latus * vndeuicesimani, dextrum quintani clausere, vicesima legio terga firmauit, pòst ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, dein latera, & frontem modicè adsultantes, tota vi nouissimos incurrere, turbabanturque densis Germanorum cateruis leues cohortes, cum Cæsar aduectus ad vicesimanos voce magna. hoc illud tẽpus obliterandę seditionis clamitabat, pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarsere animis, vnoq. impetu perruptum hostem, redigunt in aperta, cæduntque. simul primis agminis copiæ euasere siluas, castraque communiuere. Quietum inde iter. fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea, Tiberium lætitia, curaque adfecere. gaudebat oppressam seditionem: sed quòd largiendis pecunijs, & missione festinata fauorem militum quæsiuisset, bellica quoque Germanici

gloria augebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute eius memorauit: magis in speciem verbis adornata, quàm vt penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum, & finem Illirici motus laudauit, sed intentior, & fida oratione. cunctaque quæ Germanicus indulserat, seruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno, Iulia, supremum diem obijt, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandatoria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberij, florentibus Caio & Lucio Cæsaribus, spreueratque vt imparem: nec alia tam intima Tiberio caussa, cur Rhodum abscederet. imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Postumum Agrippinam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilij ratus. Par caussa sæuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prauè facundus, eandem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat, nec is libidini finis. traditam Tiberio, peruicax adulter contumacia & odijs in maritum accendebat. litteræque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberij scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exilium tolerauit. Tunc milites ad cædem missi, inuenere in prominenti litoris nihil lætum opperientem quorum aduentu breue tempus petiuit, vt suprema mandata vxoris Alliariæ per litteras daret: ceruicemq. percussoribus obtulit, constantia mortis, haud indignus Sempronio nomine, vita degenerauerat. quidam nõ Roma eos milites, sed ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti, frustrà sperauerat. Idem annus nouas cerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris, sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Drususq.,

&

& Claudius, & Germanicus adijciuntur. Ludos Augustales tunc primùm * cœptos turbauit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli. neque ipse abhorrebat talibus studijs, & ciuile rebatur misceri voluptatibus vulgi, alia Tiberio morum via. sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

11 Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quãquam in æstatem summa ope parabat, initio veris & repentino in Chattos excursu, præcepit. nã spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem vtrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius, turbator Germaniæ: Segestes, parari rebellionem sæpè alias, & supremo conuiuio post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, vt se & Arminium, & ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amoris, atque ipsi tempus fore quo crimina, & innoxios discerneret: sed Varus fato, & vt Arminij cecĭdit Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis priuatim odijs, quòd Arminius filiam eius alij pactam rapuerat. gener inuisus, inimici soceri, quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud indefensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cælo, siccitate, & amnibus modicis inoffensum iter properauerat: imbresque & fluminum auctus regredienti metuebantur, sed Chattis adeò improuisus aduenit, vt quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit: iuuentutis flumen Adranam nando tramiserit; Romanosq. pontem cœptantis

arcebant, dein tormentis, sagittisq. pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis, vicisq. in siluas disperguntur. Cæsar incenso Martio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere, quòd illi moris, quoties astu magis, quã per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma, & Martios congredi ausos, prospero prœlio cohibuit. Neque multò post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes aduersum vim popularium, à queis circumsidebatur: validiore apud eos Arminio, quãdo bellum suadebat. Nam *barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, * rebus commotis potior habetur*. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum sed iuuenis conscientia contabatur, quippe anno, quo Germaniæ desciuere, sacerdos apud Aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit conuertere agmen: pugnatumque in obsidentes. & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eademq. filia Segestis, mariti magis quàm parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus grauidum vterum intuens. Ferebantur & spolia Varianę cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoria bonæ societatis impauidus. verba eius in hunc modum fuere. *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantia dies ex quo à Diuo Augusto ciuitate donatus sum, amicos, inimicosq. ex vestris vtilitatibus dilegi: neque odio patriæ (quippe proditores, etiam ijs quos anteponunt, inuisi sunt) verùm quia Romanis, Germanisque idem conducere: & pacem, quàm bellum probabam, ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium*

nium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci dilatus segnitia ducis, quia parum præsidij in legibus erat, vt me & Arminium, & conscios uinciret, flagitaui testis illa nox, mihi vtinam potius nouissima! quæ secuta sunt defleri magis, quàm defendi possunt. ceterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpessus sum. Atque vbi primùm tui copia, uetera nouis, & quieta turbidis ante habeo, neque ob præmium, sed ut me perfidia exsoluam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quàm perniciem maluerit. Pro iuuenta & errore filij ueniam precor filiam necessitate huc adductam, fateor: tuum erit consultare, utrum prævaleat, quod ex Arminio concepit, an quòd ex me genita est. Cæsar, clementi responso, liberis, propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem * veterem in prouincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminij vxor, virilis sexus stirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti, benigneque excepti. Segestis vulgata, vt quibusque bellum, inuitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur.

12 Arminium, super insitam violentiam, rapta vxor, subiectus seruitio vxoris vterus vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. Neque probris temperabat. *Egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam mulierculam duxerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque aduersus feminas grauidas, sed palam aduersus armatos bellum tractare, cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit, toleret Segestes victam ripam, redderet filio sacerdotium: hominem Germanos nunquam satis * excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & securis, & togam uiderint, aliis gentibus, ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit*

ille inter numina dicatus Augustus, ille dilectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pauescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias nouas, Arminium potius gloriæ ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ seruitutis ducem sequerentur. Conciti per hæc, non modò Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partes Ingui omerus Arminij patruus, veteri apud Romanos auctoritate. vnde maior Cæsari metus. & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. Equitem Pedo præfectus, finibus Frisiorum ducit. ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem conuenere: Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructerus sua vrenteis, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit, interque cædem & prædam, reperit vndeuicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes iter, vastatum: haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. Igitur Cupido Cæsarem inuadit soluendi suprema militibus, ducique permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum. præmisso Cæcina, vt occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum, & fallacibus campis imponeret, incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principijs, trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa, accesæ iam reliquiæ consedisse intelligebantur. Medio campi albentia ossa, vt fugerant, vt restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum

rum

rum ordinum Centuriones mactauerant. & cladis eius superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, primum vbi vulnus Varo adactum, vbi infelici dextra, & suo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius: quot patibula captiuis, quæ scrobes. vtque signis & aquilis per superbiam inluserit. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias, an suorum humo tegeret, omnes vt coniunctos: vt consanguineos, aucta in hostem ira, mæsti simul & infensi condebant. Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socijs. Quod Tiberio haud probatum. seu cuncta Germanici in deterius trahenti, siue exercitum imagine cæsorum insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat. neque Imperatorem auguratu & vetustissimis cærimonijs præditum, attrectare feralia debuisse. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, vbi primùm copia fuit, * euehi equites, campumque quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos, & propinquare siluis monitos, vertit repentè: mox signum prorumpendi dedit ijs, quos per saltus occupauerat. Tunc noua acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nescijs, ni Cæsar productas legiones instruxisset, inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe vt aduexerat, reportat. Pars equitum litore Oceani, petere Rhenum iussa. Cæcina qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur. Pontes longos quàm maturrimè superare. Augustus is trames, vastas inter paludes & quondam à L. Domitio aggeratus; cetera limosa, tenacia graui

cœno, aut riuis incerta erant: circum siluæ paulatim ad cliues: quas tum Arminius impleuit. compendijs viarum, & citò agmine, onustum sarcinis, armisque militem cùm anteuenisset. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castrametari in loco placuit, vt opus, & alij prœlium inciperent. Barbari perfringere stationes, seque inferre munitioribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant. miscetur operantium, bellantiumque clamor, & cuncta pariter Romanis aduersa. locus vligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neque librare pila inter vndas poterant. Contrà Cheruscis sueta apud paludes prælia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamuis procul. nox demùm inclinantes tum legiones aduersæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circumsurgentibus iugis oritur, vertere in subiecta. mersaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor.

13. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat: secundum ambiguarumq. rerum sciens, eoq. interritus. Igitur futura voluens, non aliud repperit, quàm vt hostem siluis coerceret, donec saucij, quantumque grauioris agminis anteirent. nam medio montium & paludum, porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri, * vndeuicesima in læuum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus aduersum secuturos. Nox per diuersa inquieta, cùm barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta vallium ac resultantes saltus complerent: apud Romanos inualidi ignes, interruptæ voces; atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentorijs, insomnes magis quam peruigiles. ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & palu-

dibus

dibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Cœpta luce, missæ in latera legiones, metu, an contumacia, locum deseruere: capto * properè campo, humentia vltra. Neque tamen Arminius, quanquam libero incursu, statim prorupit: sed vt hæsere cœno, fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, vtque tali in tempore sibi quisque properus, & lentæ aduersum imperia aures, irrumpere Germanos iubet, clamitans. *En Varus, & eadem iterum fato victæ legiones.* Simul hæc: & cum delectis scindit agmen, equisque maximè vulnera ingerit, illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disijcere obuios, proterere iacentes, plurimus circa aquilas labor, quæ neque aduersum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumueniebatur, ni prima legio sese opposuisset, iuuit hostium auiditas, omissa cæde, prædam sectantium: enixæque legiones, vesperascente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus aggerera, missa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes. non tentoria manipulis, non fomenta saucijs, infectos cœno, aut cruore cibos diuidentes, funestas tenebras, & tot hominum millibus vnum iam reliquum diem lamentabantur. Fortè equus abruptus vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit. tanta inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas quarum Decumana maximè petebatur, auersa hostie & fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, protectus in limine portæ, miseratione demum; quia per corpus legati eūdum erat, clausit viam, simul Tribuni, & Centuriones, falsum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia: iussosque dicta,

B 6 cum

cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet. *Vnam in armis salutem sed ea consilio temperanda: manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe, propius succederent: mox vndique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perueniri quod si fugerent, plures siluas, profundas magis paludes sæuitiam hostium superesse at victoribus decus, gloriasquàm domi cara, quã in castris honesta memorat.* retinuit de aduersis. Equos dehinc orsus a * suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit: vt hi, mox pedes, in hostem inuaderent. Haud minus inquies, Germanos, spe, cupidine, & diuersis ducum sententijs agebat. Arminio, sinerent egredi, egressosque rursum per humida & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, vt vallum armis ambirent. promptam expugnationem, plures captiuos incorruptam prædam fore. Igitur orta die, proruunt fossas, inijciunt crates, summa valli prensant, rara super milite, & quasi ob metum defixo. Postquàm hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hic siluas, nec plaudes, sed æquis locis æquos deos Hosti facile excidium: & paucos & semermos cogitanti, sonus turbarum, fulgor armorum quantò inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque vt rebus secundis auidi, ita aduersis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post graue vulnus, pugnam deseruere. vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. nocte demum reuersæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Peruaserat interim circumuenti exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium formidine audirent. sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque vt quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est: Tradit C. Plinius, Germanico-

rum

ium bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes & grates reuersis regionibus habentem. Id Tiberij animum altius penetrauit. *non enim simplices eas curas: nec aduersus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, vbi femina manipulos interuisat, signa adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsaremque Caligulam appellari velit, Potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos quàm duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiuerit.* Accendebat hæc onerabatque Seianus, peritia modum Tiberij, odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaque promeret. At Germanicus legionum, quas nauibus vexerat, secundam & quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modicè adlabente æstu, quietum habuit, mox impulsu aquilonis, simul sidere æquinoctij, quò maximè tumescit Oceanus, rapi, agique agmen: & opplebantur terræ. eadem freto, litori, campis facies. neque discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis, sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus, iumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modò pectore, modò ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti, aut obruti non vox, & mutui hortatus iuuabant: aduersante vnda nihil strenuus ab ignauo, sapiens à * pudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit, pernoctauere sine vtensilibus, sine igne, magna pars nudo aut mulctato corpore, haud minus miserabiles, quàm quos hostis circumsidet. quippe illius etiam honestæ mortis vsus: his inglorium exitium lux reddidit terram, penetratumque ad amnem Visurgim, quò Cæsar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante fama submersas. nec fides salutis, antequã

Cæsa-

Cæsarem exercitumq; reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerũ fratrem Segestis præmissus, ipsum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data vtrique venia, facilè Segimero, cunctatius filio: quia Quinctilij Vari corpus inlusisse dicebatur. Ceterùm ad supplenda exercitus damna certauere Galliæ, Hispaniæ, Italia: quod cuique promptũ, arma equos, aurum, offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modò & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuuit vtque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, sibique & prœlio firmabat Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cęcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas.

14 Nomen patris patriæ Tiberius à populo sæpius ingestum, repudiauit, neque in acta sua iurari, quamquam censente senatu, permisit: cuncta mortalium incerta, quantoq; plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictans: non tamẽ ideo faciebat fidem ciuilis animi. nam legem maiestatis reduxerat. cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudiciũ veniebant, si quis proditione exercitum; aut plebem seditionibus, denique malè gesta Rep. maiestatem populi Romani minuisset facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius tractauit, commotus Cassij Seueri libidine, qua viros, feminasque illustres procacibus scriptis diffamauerat. mox Tiberius, consultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. Hũc quoque asperauere carmina, incertis auctoribus vulgata in sęuitiam, superbiamq; eius, & discordẽ cum matre animum. Haud pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: vt quibus initijs quanta Tiberij arte, grauissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremò arserit, cunctaq. corripuerit, noscatur. Falanio obijciebat accusator. quòd

inter.

inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adsciuisset: quódque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur, violatum periurio nomen Augusti. Quæ vbi Tiberio notuere, scripsit consulibus. *Non ideo decretum patri suo cælum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur, Cassiũ histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quòd effigies eius, vt alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iusiurandum perinde æstimandum, quàm si Iouem fefellisset. deorum iniurias dijs cura.* Nec multo pòst Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæstor ipsius Cæpio Crispinus maiestatis postulauit, subscribente Romano Hispone, qui formam vitæ inijt, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt, nã egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sæuitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuẽdi, perniciem alijs ac postremum sibi inuenere. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse. ineuitabile crimen, cùm ex moribus principis fœdissima quæque diligeret accusator, obiectaretq; reo, nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, statuam Marcelli altius, quàm Cæsarum sitam: & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberij inditam: ad quod exarsit adeò, vt rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causa laturum sententiam palàm & iuratum, quò ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Pis. *Quo*, inquit, *loco censebit Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam* permotus his, quantoque incautius efferbuerat, pœnitentias patiens, tulit absolui reum criminibus maiestatis. de pecunijs repetundis, ad recuperatores itum est.

est. Nec patrum cognitionibus satiatus, iudicijs adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaq. eo coràm, aduersus ambitum & potentiam preces constituta sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quę Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædes suas, auxilium patrum inuocabat, resistentibus ærarij prætoribus, subuenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, eroganda per honesta pecuniæ cupiēs, quam virtutē diu retinuit, cùm ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertiū largitus est, satis comperto paternas ei angustias esse tentātes eadem alios, probare caussam senatui iussit: cupidine seueritatis, in his etiā quæ ritè faceret, acerbus. vnde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere. Eodem anno cōtinuis imbribus auctus Tiberis, plana vrbis stagnauerat, relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censui Asinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius, perinde diuina, humanaq. obtegens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecātes, leuari in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudēs: quod *vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse, variè tradebant. alij tædio cœtus, quidam tristitia ingenij, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Non crediderim ad ostentandam sæuitiam, mouendasq. populi offensiones, concessam filio materiem: quanquam id quoque dictum est. Theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauius tum erupit, occisis non modò è plebe, sed militibus & Centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres; dicebanturq. sententiæ, vt prætoribus ius

vir-

virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebeius, increpitusq. est Asinij Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat, valuit tamen intercessio, quia diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucratis & aduersus lasciuiam fautorum, multa decernũtur: ex quibus maximè insignia: Ne domos Pantomimorũ senator introiret: ne egrediẽtes in publicũ equites Romani cingerent: aut alibi quàm in theatro spectarentur, & spectantium immodestiã exsilio mulctandi potestas prætoribus fieret. Tẽplum vt in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumq. in omnes prouincias exemplum. Centesimam rerum venalium post bella ciuilia institutã deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti. simul imparem oneri Remp. nisi vicesimo militię anno veterani dimitterentur. ita proximæ seditionis malè consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, obolita in posterum. Actum deinde in senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Auditeq. municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates disseruere, pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos si amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus, superstagnauisset. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obstrui recusantes. quippe in adiacentia erupturum, optimè rebus mortaliũ consuluisse naturã, quę sua ora fluminibus, suos cursus vtq. originem ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorũ, qui sacra, & lucos, & aras patrijs amnibus dicauerint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluuijs orbatũ, minore gloria fluere. Seu preces coloniarũ, seu difficultas operũ, siue superstitio, valuit, vt in sententiam Pisonis conce-

cede.

cederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in ijsdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Caussæ variæ traduntur. alij tædio nouæ curæ, semel placita pro æternis seruauisse: quidam inuidia, ne plures fruerentur. sunt qui existimēt, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium, neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. ex optimis, periculum sibi, à pessimis, dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione postremo eò prouectus est, vt mandauerit quibusdam prouincias, quos egredi vrbe non erat passurus. De comitijs consularibus quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. adeò diuersa, non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modò subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque & vitam, & stipendia descripsit, vt qui forent intelligerentur. aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque, eos tantùm apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset. posse & alios profiteri, si gratia, aut meritis confiderent. speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius seruitium.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber II.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Artabanus Vononem Parthum solio & solo eijcit. Vononem Armeni accipiunt regem ad paucos dies. Germanicus hoc prætextu reuocatus alia consilia sub pectore versat.*

2 *Germania varios populos, Chattos, Angriuarios, Cheruscos, & Arminium cladibus atterit, vnde illi ingens gloria.*

3 *Naufragium in mari, tot partas à Germanico victorias obscurat.*

4 *Libo Drusus, Tiberium hostem expertus, spe exutus, sibi ipsi manus infert.*

5 *Malarum professores artium Italia pulsi. In luxum publicum leues censuræ, & aduersa quorum iam Senatorum disceptationes, Tiberij hypocrisis, & malignitas in Hortalum.*

6 *Clementis, Agrippæ serui tragœdia mira luculenter descripta. Germanici de Germanis debellatus triumphus, Cappadociæ regis Archelai, indignè a Romanis habiti excessu, & regnum in prouinciam redactum.*

7 *Callida in Germanicum, Orienti præfectum, consilia. Germanorum discordia Romanis otium facit. Arminii de Maroboduo rege reportata victoria. Grauissimo terræ motu Asia concutitur.*

8 *Tiberii in Asiaticos animus varius. Vatilia maiestatis postulatur, De prætoris substitutione iurgium Tacfarinas & Mazippa in Africa tumultuantes, à Furio Camillo proconsule oppressi.*

9 *Gesta & iter Germanici in Oriēte Pisonis & Plancinæ in eum mala mens. Zeno Armēniis rex datus: prætores Cappadociæ & Comagenæ. Colloquium Germanici & Pisonis in rixas & inimicitias erūpit. Aegypti lustratio.*

10 Drusi

10 *Drusi aduersus Germanos stratagema. Marobo-duus regno pulsus. Rauenna agit, & Catualdam æmulũ mox eodem turbine euersum videt. Rhecusporis Thracum regis, & Vononis Parthi luctuosa tragœdia.*

11 *Germanicus Aegypto reuersus aperta odia cum Pisone exercet, paulò post violento morbo extinguitur. Eiusdem elogium, Agrippinæ luctus. Pisonis & Plancinæ pessimum inuentum.*

12 *Pisonis in Sentium Syriæ præsidem vanus belli apparatus. Germanico Roma lugens multos honores decernit. Fœminarum luxus grauibus decretis coercetur. Sacra externa pulsa. Vestalis capta. Arminius in Germania dolo interemptus.*

Hæc gesta annis IV.

Coss.

T. Statilio Sisenna Tauro, & L. Scribonio Libone.

C. Cæcilio Rufo, & L. Pomponio Flacco.

Tiberio Cæsare Augusto III. & Germanico Cæsare II.

M. Iunio Silano, & C. Norbano Flacco.

I. AN. V. C. DCCLXIX.

Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna, prouinciæq. Romanæ: initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumque regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quãquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat: partemque prolis, firmandæ amicitiæ miserat, haud perinde nostri metu, quàm fidei popularium diffisus. Post finem Phrahatis & sequẽtium regum, ob internas cædes, venere in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus. Et accipere barbari lætantes, vt fermè ad noua imperia. Mox subit pudor, degenerauisse Parthos, petitum alio ex orbe regem hostium artibus infectum, iam inter prouincias Romanas solium

Ar-

Arsacidarum haberi, darique. Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris, tot per annos seruitutem perpessum Parthis imperitet? Accendebat dedignantes & ipse, diuersus à maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura, quoties per vrbes incederet lecticæ gestamine, fastusque erga patrias epulas; irridebantur & Græci comites, ac vilissima vtensilium anulo clausa, sed prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum maioribus aliena, perinde odium prauis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine, apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonij: qui Artauasden regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, postremò interfecerat. Eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi, seque, regnumq. tutatus est: occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armenijs Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone, Nec Tigrani diuturnum imperium fuit. neque liberis eius, quamquam societatis more externo in matrimonium regnumque. dein iussu Augusti impositus Artauasdes, & non sine clade nostra deiectus. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ diligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis formã, & præclarũ animũ, volentib. Armenijs præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem eius haud tolerauere: tentatoque feminæ imperio, cui nomẽ Erato, eaque breui pulsa, incerti solutique, & magis sine domino, q̃ in libertate, profugum Vononẽ in regnum accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, et parũ subsidij in Armenijs, vel si nostra vi defenderetur, bellũ aduersus Parthos sumendũ erat: rector Syriæ Creticus Silanus excitũ custodia circumdat, manente luxu & regio nomine, quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus. Cæterum Tiberio

rio haut ingratum accidit turbari res Orientis, vt ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret: nouisque prouincijs impositum, dolo simul & casibus obiectaret. At ille quanto acriora in eũ studia militum & auersa parrui voluntas celerandæ victoriæ * intentior, tractare præliorum vias, & quæ sibi tertium iam annum belligeranti sæua vel prospera euenissent. fundi Germanos acie, & iustis locis: iuuari siluis, paludibus, breui æstate, & præmatura hieme: suum militem, haud perinde vulneribus, quàm spatijs itinerum, damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam simul bellum maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi: integrũ equitem, equosque, per ora & alueos fluminum media in Germania fore. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum, P. Vitellio * & Cãtio. Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naues sufficere visæ, properatæq;, aliæ breues, angusta puppi proraque, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam, planæ carinis, vt sine noxa siderent: plures appositis vtrinque gubernaculis, conuerso vt repente remigio,* hinc vel illinc adpellerent: multæ põtibus stratæ super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militũ in speciem, ac terrorem. Insula Batauorum, in quã conuenirent prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copijs, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluẽs verso cognomẽto Vahalẽ accolæ dicũt: mox id quoq; vocabulũ mutat Mosa flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

2. Sed

2. Sed Cæsar, dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu irruptionẽ in Chattos facere iubet. ipse, audito castellum Lupiæ flumini, adpositum obsideri, sex legiones eò duxit: neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quàm vt modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiamque raperet. Neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere ad famam aduentus eius dilapsi: tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Drusi sitam disiecerant, Restituit aram, honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud visum. & cuncta inter castellum, Alisonem, ac Rhenum nouis limitibus, aggeribusque permunita. Iamque classis aduenerat, cum præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios nauibus, fossam, cui Drusianæ nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, vt se eodem ausum, libens, placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuuaret: lacus inde & Oceanum vsque ad Amasiam flumẽ secunda nauigatione peruehitur. classis Amisiæ relicta, læuo amne. erratumque in eo, quòd non subuexit. transposuit militem dextram in terrã iturum, ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem, ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente vnda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batauque in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angriuarorum defectio a tergo nuntiatur. Missus illicò Stertinius cum equite & armatura leui igne & cædibus perfidiam vltus est. flumen Visurgis Romanos. Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, vt liceret cum fratre conloqui orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis antè annis, duce Tiberio. tum permissum. progressusque salutatur ab Arminio, qui amotis stipatoribus, vt sagittarij nostra pro ripa dispo-

dispositi abscederent, postulat, & postquam digressi, vnde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum & prœlium referente, quodnam præmium recepisset exquirit. Flauius aucta stipendia, torquem, coronam, aliaque militaria dona memorat, irridente Arminio vilia seruitij pretia. Exin diuersi ordiuntur: hic magnitudinẽ Romanam, opes Cæsaris, & victis graues pœnas in deditionem venienti paratam clementiam neque coniugem, & filium eius hostiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatem auitam, penetralis Germaniæ deos, matrem precum sociam; ne propinquorum & adfinium denique gentis suæ desertor & proditor, quàm imperator esse mallet. Paullatim inde ad iurgia prolapsi, quo minus pugnã consererent, ne flumina quidem interiecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armaque & equum poscentem Flauium attinuisset* cernebatur contrà mirabundus Arminius, prœliumque denuntians nam pleraque Latino sermone interiaciebat, vt qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die, Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus, præsidijsque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vano tramittit. præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Æmilius, distantibus locis inuecti, vt hostem diducerent. qua celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes, in planiciem saltibus circumiectum traxere: dein coorti & vndique effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, collectosq; in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Carioualda, diu sustentata hostium sęuitia, hortatus suos vt ingruentes cateruas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrumpens, cõgestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio, Æmilioque subuenientes, periculo exemere. Cæsar trangressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, dilectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in siluam Herculi

sacram,

ſacram, auſuroſque nocturnam caſtrorum oppugnationem. habita indicij fides. & cernebantur ignes, ſuggreſſiq. propius ſpeculatores audiri fremitum equorum, immenſiq. & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecū agitabat. Tribunos & Centuriones lęta ſæpius quàm comperta nuntiare; libertorum ſeruilia ingenia; amicis ineſſe adulationem: ſi concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere penitus noſcēdas mentes, cùm ſecreti & incuſtoditi, inter militares cibos ſpem aut metū proferrent. Nocte cępta, egreſſus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturq. fama ſui: cùm hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patiētiam, comitatē, per ſeria, per iocos eūdem animum laudibus ferrent: reddendamq. gratiam in acie faterentur: ſimul perfidos & ruptores pacis, vltioni & gloriæ mactandos. Inter quæ vnus hoſtiū Latinæ linguæ ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, cōiuges, & agros, & ſtipendij indies, donec bellaretur, ſeſtertios centenos, ſi quis transfugiſſet, Arminij nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras. veniret dies, daretur pugna: ſumpturum militem Germanorum agros, tracturum cōiuges: accipere omen, & matrimonia, ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare. Tertia fermè vigilia, adſultatum eſt caſtris, ſine cōiectu teli: poſtquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere. Nox eadem lętam Germanico quietē tulit: viditq. ſe operatū, & ſanguine ſacro reſperſa pręteXta, pulchriorem aliam manibus auię Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, addicētibus auſpicijs, vocat concionem, & quæ ſapiētia præuiſa aptaq. imminenti pugnæ diſſerit. *Non campos modò militi Romano ad prælium bonos, ſed ſi ratio adſit, ſiluas & ſaltus, nec enim immenſa barbarorum ſcuta, enormes haſtas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & ha-*

ventia corpori tegmina, densarent ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam: ne scuta quidem ferro, neruoue firmata, sed viminum textus, vel tenues & fucatas colore tabulas. primam vtcunque aciem hastatam, ceteris præusta aut breuia tela iam corpus vt visu toruum, & ad breuem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia. sine pudore flagitij, sine cura ducis, abire, fugere: pauidos aduersis: inter secunda, non diuini non humani iuris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant hac acie parari propiorem iam Albim, quàm Rhenum: neque bellum vltrà, modò se patris, patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: *Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, aduersis* * *odijs obijciant, nulla boni spe classem quippe & auia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed vbi miscuerint manus inane victis ventorum remorumue subsidium. meminissent modò auaritiæ, crudelitatis superbiæ:* * *aliud sibi reliquum quam tenere libertatem, aut mori ante seruitium?* Sic accensos & prœlium poscentes in campum, cui Idistauiso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim & colles, vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt. inæqualiter sinuatur ponè tergum insurgebat silua, editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. campum & prima siluarum, barbara acies tenuit: soli Cherusci iuga insedere, vt prœliantibus Romanis desuper incurrerent, Noster exercitus sic incessit. auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarij: dein quatuor legiones, & cum duabus prætorijs cohortibus: ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus, paratusque miles, vt ordo agminis, in aciem * adsisteret. Visis

Che-

Cheruſcorum cateruis, quæ per ferociam proruperant, validiſſimorũ equitum incurrere latus: Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque inuadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ petere ſiluas, & intrare viſæ, Imperatorem aduertere. exclamat, Irent. ſequerentur Romanas aues, propria legionum numina. ſimul pedeſtris acies infertur, & præmiſſus eques, poſtremos ad latera impulit. mirumque dictu, duo hoſtium agmina diuerſa fuga, qui ſiluam tenuerant in aperta, qui campis adſtiterant, in ſiluam ruebant. medij inter hos Cheruſci: collibus detrudebantur: inter quos inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam. Incubueratque ſagittarijs, illac rupturus, ni Rætorum, Vindelicorumq. & Gallicæ cohortes ſigna obieciſſent. niſi tamen corporis, & impetu equi peruaſit. oblitus faciem ſuo cruore ne naſcetetur. quidam agnitum à Caucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumque tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit. ceteri paſſim trucidati. & pleroſque tranare Viſurgim conantes, iniecta tela aut vis fluminis, poſtremò moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramiſque ſe occultantes, admotis ſagittarijs per ludibrium figebantur: alios proruptæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes; decem millia paſſuum cadaueribus atque armis oppleuere: repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu, portauerant. Miles in loco prœlij, Tiberium imperatorem ſalutauit, ſtruxitque aggerem & in modum trophæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus, impoſuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea ſpecies dolore & ira adfecit, qui modò abire ſedibus, trans Albim concedere parabãt pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuuentus, ſenes, agmen Romanum repentè incurſant, turbant, poſtremò diligunt locũ, flumi-

ne & siluis clausum, aria intus planitie, & humida: siluis quoque profunda palus ambibat: nisi quòd latus vnum Angriuarij lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur: hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texere, vt ingressis siluam legionibus a tergo foret. Nihil ex ijs Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta occulta nouerat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, vt pars æquo in siluam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. quod arduum sibi, cetera legatis permisit quibus plana euenerant, facilè irrupere. quis impugnandus agger, vt si murum succederent, grauibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisq. paulum legionibus, funditores, libratoresq excutere tela, & proturbare hostem iubet missæ è tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tantò pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætorijs cohortibus, capto vallo, dedit impetum in siluas, conlato illic gradu certatum. hostem à tergo palus, Romanos flumen, aut montes claudebant. vtrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur: cùm ingens multitudo, arctis locis prælongas hastas non protēderet, non colligeret, neq; adsultibus & velocitate corporum vteretur, coacta stabile ad prœlium: contrà miles cui scutum pectori ad pressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamq strage hostium aperiret imprompto iam Arminio, ob continua pericula, siue illū recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quàm virtus deserebat: & Germanicus quò magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatq. insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam internicionem gentis finem bello fore. Iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ

sunt,

sunt, equites ambiguè certauere. Laudatis pro concione victoribus Cæsar, congeriem armorum struxit, superbo cũ titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM, ALBIMQ. NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI, ET IOVI, ET AVGVSTO SACRAVISSE de se nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mandat, ni deditionem properauissent. atq; illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

3 Sed æstate iam adulta, legionum aliæ itinere terrestri ĩ hibernacula remisse, plures Cęsar classi impositas per flumen Amisiã Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauiũ remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubiũ globo effusa grãdo: simul varijs vndiq. procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesq. pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestiuè iuuat, officia prudẽtium corrumpebat. omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germanię terris, profundis amnibus, immẽso nubiũ tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior, rapuit, disiecitq. naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptas, vel per occulta vada infestas, quibus paulum ægreque vitatis postquàm mutabat æstus, eodem quo ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpẽtes vndas poterant. equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur. quò leuarentur aluei * manentes per latera, & fluctu superurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præstet Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, vt credatur nouissimum ac sine terris mare, pars nauium haustæ sunt plures, apud insulas longius sitas eiectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem * elisa tolerauerant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omne illos dies, noctesque apud

scopulos & prominentes oras, cùm se tanti exitij reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu & secundante vento, claudæ naues, raro remigio, aut intentis vestibus, & quædam à validioribus tractæ, reuertere: quas raptim refectas misit, vt scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique. multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redẽptos ab interioribus reddidere. quidam in Britãniam rapti, & remissi à Regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, miracula narrabat vim turbinũ, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & belluarum formas: visa, siue ex metu credita. Sed fama classis amissæ, vt Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coercendum erexit: C. Silio cum triginta peditum, tribus equitũ millibus ire in Chattos imperat: ipse maioribus copijs Marsos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio seruari indicat. Missa extemplò manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circũgressi recluderent humum, & vtrisque adfuit fortuna. eò promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem: aut sicubi restiterat, statim pullum, nec vnquam magis, vt ex captiuis cognitũ est, pauentem. Quippe inuictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant. qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum, virorumq. corporibus littora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero irrupissent. Reductus inde in * Hiona miles, lætus animi, quòd aduersa maris, expeditione prospera pensauisset. addidit munificentiam Cæsar. quantum quis damni professus erat exsoluendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæq. pacis cõsilia sumere, & si proxima æstas adijceretur, posse bellũ patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum satis iam euentuum, satis casuum: prospera illi & magna prælia: eorum quoque meminisset quæ venti & fluctus nulla ducis culpa grauia tamen, & sæua damna intulissent. se no-*

uies;

uies à diuo Augusto. in Germaniam missum plura consilio quàm vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Sueuos, regemq. Maroboduum pace obstrictum posse & Cheruscos, ceterasq. rebellium gentes, quãdo Romanæ vltioni consultum est, internis discordijs relinqui. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acriùs modestiam eius adgreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret. simul adnectebat, si forte adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & * deportare lauream posset. Haud cunctatus est vltrà Germanicus, quamquam fingi ea, seque per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.

4. Sub idem tempus, è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium; ordinem, finem curatiùs disseram, quia tum primùm reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedere, Firmius Catus Senator, ex intima Libonis amicitia, iuuenem improuidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortaturq. ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quò pluribus indicijs illigaret. Vt satis testium, & qui serui eadem noscerent, reperit: aditum ad principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio vsus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit, posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare. atque interim Libonem ornat prætura, conuictibus adhibet, nõ vultu alienatus, non verbis commotior (adeò irã condiderat) cunctaq. eius dicta, factaq. cùm prohibere posset, scire malebat. donec Iunius quidã tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, auidũq.

famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, senatus cognitionem poscit: & vocantur patres, addito, consultandum super re magna & atroci. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis, circumire domos, orare adfines, vocem aduersum pericula poscere: abnuentibus cunctis cū diuersa prætenderent, eodem formidine. die senatus metu & ægritudine fessus, siue, vt tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusq. fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cęsar, ita moderans, ne lenire; neve asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fonteius Agrippa, & C. Liuius, certabantq. cui ius perorandi in reum daretur: donec Liuius, qa nec ipsi inter se cōcederēt, & Libo sine patrono introiuisset, singillatim se crimina obiecturū professus, protulit libellos vecordes adeò, vt consultauerit Libo, an habiturus foret opes, q̄is viam Appiam, Brundisiū vsq; pecunia operiret, inerant & alia huiuscemodi, stolida, vana, si mollius acciperes, miseranda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum, aut senatorum, additas atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscētes seruos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatus consulto, quæstio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tiberius, mancipari singulos actori publico iubet: [scilicet, vt in Libonē ex seruis, saluo senatuscōsulto quæreretur.] Ob quę posterum diem reus petiuit, domumq. digressus, extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad principem mandauit, responsum est, vt senatū rogaret. cingebatur interim milite domus, strepebantq. etiam in vestibulo, vt audiri, vt aspici possent. cùm Libo, ipsis, quas in nouissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prehensare seruorum dextras, inserere gladium. atq; illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpositum mensę lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera

dire-

direxit. Ad gemitum collabentis, accurrere liberti, & cęde visa miles abstitit. Accusatio tamē apud patres adseueratione eadem peracta, iurauitque Tiberius petiturum se vitam, quamuis nocenti, nisi voluntariam mortem properauisset. Bona inter accusatores diuiduntur: & praeturę extra ordinem datæ his, qui senatoris ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur, censuit: Gn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies Pomponij Flacci sententia constituti, vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtque Iduum Septembrium dies quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. P. & Gallus * Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuere: quorum auctoritates, adulationesq. retuli, vt sciretur *vetus id in Repub. malum*.

5 Facta & de Mathematicis Magisq. Italia pellendis senatus consulta: quorum è numero, L. Pituanius saxo deiectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cùm classicum canere iussissēt, more prisco aduertere. Proximo senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari. Octauio Frontone pratura functo: decretumq. ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fędaret. Excessit Frōto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippè adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederent. loco sententiæ promere. Contrà Gallus Asinius disseruit. *Auctu imperij adoleuisse etiam priuatas opes, idque non nouum, sed è vetustissimis moribus, aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad Remp. referri, qua tenui, angustas ciuium domos: postquam eò magnificentiæ venerit, gliscere singulos. neque in familia & argento, quæque ad vsum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis distinctos senatus & equitum census: non quia diuersi natura, sed vt locis, ordinibus, dignationibus, antistent.* * *talesque ad requiem adimi aut salubritatem corporum parentur, nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda; deliniment is curatorum & periculorum*

librum carendum esse. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum & similitudo audientium dedit. Adiecerat & Tiberius, non id tempus censuræ: nec si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, sæuitiam oratorum, accusatione minitantium increpans, abire se, & cedere vrbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure testabatur. simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, & quamquã mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoq; eius impulit, vt abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Vrgulania obtemperauit, in domum Cæsaris spreto Pisone vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta se violari & imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus, vt se iturum ad prętoris tribunal, adfuturum Vrgulaniæ diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus spectabatur occursante populo, compositus ore, & sermonibus varijs tempus atque iter ducens: donec propinquis Pisonẽ frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam quę petebatur iuberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius, & Cæsar maiore fama fuit. Ceterùm Vrgulanię potentia adeò nimia ciuitati erat, vt testis in caussa quadam quę apud senatum tractabatur, venire dedignaretur. missus est prętor, qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimoniũ dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn Pisonis & Asinij Galli super eo negotio diuersas sententias noscere. Piso, quamquam abfuturum se dixerat Cęsar, ob id magis agendum censebat, vt absente principe senatus & equites possent sua munia sustinere, decorum Reip. fore, Gallus, quia speciem libertatis Piso pręceperat, nihil satis illustre, aut ex dignitate populi Rom. nisi coràm & sub oculis Cęsaris: eoq; conuentum Italię & adfluentes prouincias,

nuncias, presentiæ eius seruanda dicebat. Audiente hęc Tiberio ac silente, magnis vtrinque contentionibus acta, sed res dilatæ. Et certamen Gallo aduersus Cęsarem exortum est. nam censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda, vtque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, iam tum pretores destinarentur: princeps duodecim cādidatos, in annos * singulos nominaret. Haud dubium erat, eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari. Tiberius tamen quasi * augeretur potestas eius disseruit. *Graue moderationi suæ tot eligere, tot differre. Vix per singulos annos offensiones vitari, quamuis repulsam propinqua spes soletur: quantum odij fore ab his qui vltra quinquennium proijciantur: unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna. superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subuerti leges, quæ sua spacia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisq. aut potiundis honoribus statuerint* Fauorabili in speciem oratione vim imperij tenuit, censusque quorumdam senatorum iuuit quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali, nobilis iuuenis, in paupertate manifesta, superbiùs accepisset. Nepos erat oratoris Hortensij, inlectus à diuo Augusto liberalitate decies sestertium ducere vxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filijs ante limen curię adstantibus, loco sententię, quum in palatio senatus haberetur, modò Hortensij inter oratores sitam imaginem, modò Augusti intuens, ad hunc modū cœpit. *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli. sed quia princeps monebat: simul maiores mei meruerant, vt posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebā si tenues res meæ, nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent iussus ab imperatore, vxorem duxi. En stirps, & progenies tot consulum, tot dictatorum, nec ad inuidiam ista, sed concilianda misericordia refero, adsequentur*

florentem te Cæsar quos dederis honores interim, Q. Hortensij pronepotes, diui Augusti alumnos, ab inopia defende. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius aduersaretur, his fermè verbis vsus. *Si quantum pauperum est venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint: singuli nunquam exsatiabuntur, Resp. deficiet. nec sanè ideo à maioribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares nostras hic augeamus: cùm inuidia senatus & principum siue indulserint largitionem, siue abnuerint. non enim preces sunt ista, sed efflagitatio intempestiua quidem & improuisa: cùm alijs de rebus conuenerint patres, consurgere, & numero atque ætate liberum suorum, vrgere modestiam senatus * eandem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium: quod si ambitione exhauserimus per scelera supplendum erit: dedit tibi Hortale diuus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege vt semper daretur. languescit alioqui industria, intendetur socordia; si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignaui, nobis graues.* Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium, aut occultum murmur excepere, sensitque Tiberius. & cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait, ceterùm si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alij grates: siluit Hortalus, pauore, an auitę nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamuis domus Hortensij pudendam ad inopiam dilaberetur.

6 Eodem anno, mancipij vnius audacia, immaturè subuentum foret, discordijs armisque ciuilibus Remp. perculisset. Postumi Agrippæ seruus, nomine Clemens, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non seruili animo concepit. ausa eius impediuit tarditas onerarię nauis. atque interim patrata cæde, ad maiora & magis præcipitia côuersus,

sus, furatur cineres, vectusq; * cosã Ethruriæ, promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinẽ barbamq; promitteret. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat: tũ per idoneos & secreti eius socios, crebescit viuere Agrippã: occultis primum sermonibus, vt vetita solent, mox vago rumore apud imperitissimi cuiusque promptas aures aut rursum apud turbidos, eoque noua cupientes. atq; ipse adire municipia obscuro diei, neq; propalam aspici, neq; diutius iisdem locis. sed quia veritas visu & mora; falsa festinatione & incertis valescunt, relinquebat famã, aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam, seruatum munere deũ Agrippam; credebatur Romæ, iamque Hostiam inuectũ multitudo ingens, iam vrbe clandestini cœtus celebrabant, cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum seruũ suum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modò nihil spernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremò dat negotium Sallustio Crispo: ille è clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) dilegit, atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exsequuntur vt iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctũ clauso ore in palatium traxere. percontanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Cæsar.* Vt ederet socios, subigi non potuit, nec Tiberius pœnam eius palam ausus, in secreta palatij parte interfici iussit, corpusq; clam auferri. & quanquam multi è domo principis, equitesq; ac senatores, sustentasse opibus, iuuisse consilijs diceretur, haud quæsitũ. Fine anni arcus pp ędem Saturni ob recepta signa cũ Varo amissa, ductu Germanici, auspicijs Tiberij: & ædes Fortis fortunæ Tiberim iuxta in hortis, quos Cęsar dictator populo Rom. legauerat: sacrariũ gẽti Iuliæ, effigiesq; diuo Augusto apud Bouillas, dicãtur. C. Cęlio, L. Põponio coss. Germanicus Cæsar AD VII. Kalẽdas Iunias triũphauit de Cheruscis

Char-

Chattisque & Angriuarijs: quæque aliæ nationes vsque ad Albim colunt. vecta spolia, captiui simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumq. quia conficere prohibitus erat, profectò accipiebatur. augebat intuentiū visus eximia ipsius species, currusq. quinque liberis onustus, sed suberat, occulta formido reputantibus, haud prosperum in Druso patre eius fauorem vulgi, auunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studijs intra iuuentam ereptum. breues & infaustos populi Romani amores. Ceterùm Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios viritim dedit, seq. collegam consulatui eius destinauit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri iuuenem specie honoris & statuit, struxitq. caussas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem, nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus: quia florente C.Cæsare, missoq. ad res Orientis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Vt versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, eligit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filij offensionibus clementiam offerebat, si ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur vim metuens, in vrbem properat: exceptusq. immiti à principe, & mox accusatus in senatu non ob crimina quæ fingebantur, sed angore, simul fessus senio, & quia regibus æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ spōtè, ac fato impleuit. Regnum in prouinciam redactum est, fructibusq. eius leuari posse centesimæ vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit.

7 Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabātur nationes, plerisq. Romanū; alijs regium imperiū cupientibus: & prouinciæ Syria, atq; Iudęa, fessæ operibus, diminutionē tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ suprà memoraui, apud patres disseruit, nec posse motum * Oriētem

nisi.

nisi Germanici sapientia componi. Nam suã ętatem vergere. Drusi nondum satis adoleuisse. Tũc decreto patrum, permissæ Germanico prouinciæ, quę mari diuiduntur, maiusq. imperium quoquò adijsset, quã his qui sorte, aut missu principis obtinerẽt. Sed Tyberius demouerat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat: prçfeceratq. Gn. Pisonem ingenio violentum, & obsequij ignarũ, nisi à ferocia à patre Pisone, qui ciuili bello resurgentes in Africa patres acerrimo ministerio aduersus Cęsarẽ iuuit. Mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec vltrò ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere, sed præter paternos spiritus, vxoris quoq; Plancinæ nobilitate & opibus accẽdebatur. vix Tiberio concedere, liberos eius vt multũ infra despectare: nec dubium habebat, se delectũ, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas; credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plaucinam haud dubiè Augusta monuit muliebri æmulatione Agrippinam insectandi: diuisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studijs. Tiberius, vt propriũ & sui sanguinis Drusum fouebat: Germanico, alienatio patrui, amorẽ apud cæteros auxerat, & quia claritudine materni generis anteibat, auũ M. Antonium, auunculum Augustum ferens: cõtra Druso proauus eques Rom. Pomponius Atticus, dedecere Glaudiorum imagines videbatur, & coniunx Germanici Agrippina, fęcunditate ac fama Liuiam vxorẽ Drusi præcellebat; sed fratres egregiè concordes, & proximiorum certaminibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricũ missus est, vt suesceret militiæ, studiaq. exercitus pararet: simul iuuenem vrbano luxu lasciuientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, vtroq; filio legiones obtinente. Sed Sueui prætendebantur, auxilium aduersus Cheruscos orantes, nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine & tum æmulatione:

tione gloriæ, arma in se verterant vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen inuisum apud populares: Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modò Cherusci, socijq. eorum, vetus Arminij miles, sumpsere bellum: sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones, ac Langobardi defecere ad eum, quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manus cliētum ad Maroboduum perfugisset: nō aliam ob caussam, quàm quia fratris filio iuueni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrimque spe, nec vt olim apud Germanos vagis incursibus, aut disiectas per cateruas, quippe longa aduersus nos militia, insueuerant sequi signa, subsidijs firmari, dicta imperatorū accipere. At tunc Arminius equo collustrans cuncta, vt quousque aduectus erat, *Recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta, in manibus multorū ostentabat. contrà fugacem Maroboduum appellant, prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petiuisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum quàm Varum Quinctilium interfecerint, meminissent modò tot prœliorum, quorum euentu, & ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes viros summa belli fuerit.* Neque Maroboduus iactantia sui, aut probris in hostem abstinebat, sed Inguiomerum tenens. *Illo in corpore decus omne Cheruscorū, illius consilijs gesta, quæ prosperè ciciderint, testabatur, vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere: quoniam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit: magna cū clade Germaniæ, & ignominia sua, cùm coniunx, cùm filius eius seruitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam seruauisse, mox conditionibus æquis discessum, neque pœnitere quòd ipsorum in manu sit, integrum aduersus Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus instinctos exercitus, propriæ quoque caussæ stimulabant. cùm à Cheruscis, Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti

centi

centi libertate; & contrà augendæ dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum, neq; ambiguo magis euentu, fusis vtrimq; dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit & * tranfugis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitq. legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non iure eum aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Missus tamen Drusus, vt retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Asiæ vrbes cōlapsæ, nocturno motu terræ. quò improuisior, grauiorq. pestis fuit, neq; solitum in tali casu effugium subueniebat in aperta prorumpendi, quia deductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant.

8 Asperrima in Sordianos lues, plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies sestertium pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebāt, in quinquennium remisit. Magnetes à Sypylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegæatas, Apolloniēses, quiq. Mosceni, aut Macedones Hyrcani vocantur Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Timolum, leuari idem in tempus tributis, mittiq. ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoueretq. delectus est M. * Aletus è prætorijs, ne consulari obtinente Asiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimētum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cesar haud minus grata liberalitate, quòd bona Aemiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Aemilio Lepido, cuius è domo videbatur: & Patulci diuitis equitis Romani hęreditatem (quāquam ipse hęres in parte legeretur) tradidit M. Seruilio, quem prioribus, neq; suspectis tabulis scriptum cōpererat: nobilitatem vtriusq; pecunia iuuādam præfatur. Neque hęreditatem cuiusquā adijt, nisi cùm amicitia meruisset. Ignotos & alijs infensos, eoque

prin-

principem nuncupantes, procul arcebat. Cæterum vt honestam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos & ob flagitia egentes, Vidibium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium mouit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdem temporibus deum ædes vetustate aut igni abolitas, cœptasq. ab Augusto, dedicauit Libero Liberęq. & Cereri, iuxta Circum maximum, * quas A. Postumius dictator vouerat: eodemq. in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publicijs ædilibus cōstitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prosperè mari gessit, triumphumq. naualem de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico sacratur, hanc Atilius vouerat eodem bello. Adolescebat interea lex maiestatis. Et Apuleiā Vatiliā sororis Augustini neptem, quia probrosis sermonibus diuum Augustum ad Tiberium, & matrem eius inlusisset, Cæsariq. connexa, adulterio teneretur, maiestatis delator arcessebat. De adulterio satis caueri lege Iulia visum. Maiestatis crimen distingui Cæsar postulauit: damnariq. si qua de Augusto inreligiosè dixisset. In se iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à consule quid de his censeret, quę de matre eius locuta secus argueretur, reticuit: dein proximo senatus die, illius quoque nomine orauit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent, liberauitq. Apuleiam lege maiestatis, adulterij grauiorē pœnam deprecatus, vt exēplo maiorem propinquis suis vltra ducentesimum lapidem remoueretur suasit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in locum Vispanij Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiā tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germani fouebant: contrà plerique nitebantur, vt numerus liberorum in candidatis prępolleret, quod lex iubebat lętabatur. Tiberius, cùm inter filios eius & leges senatus disceptaret, victa est sine dubio lex: sed neq; statim, & paucis suffragijs,

fragijs, quo modo, etiam cùm valerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaris stipendia meritus. mox desertor, vagos primùm, & latrocinijs suetos ad prædam & raptus congregare: dein more militiæ per vexilla, & turmas componere; postremò non inconditæ turbæ, sed Musalanorū dux haberi valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Maurosq; accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa, diuisusq. exercitus, vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modū armatos castris attineret, disciplina & imperijs suesceret: Mazippa leui cū copia, incendia & cædes, & terrorem circumferret. cōplerantq. Cinithios, haud spernendam nationem, in eandē, cùm Furius Camillus proconsul Africæ, legionem & quod sub signis sociorum in vnum conductos ad hostē duxit, modicam manum, si multitudinem Numidarum, atque Maurorum spectares, sed nihil æquè cauebatur, quàm ne bellum metu eluderent, spe victoriæ inducti sunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes duæque alę in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detractauit. fusi Numidæ, multosq. post annos Furio nomini partum decus militię, nam post illum recuperatorem vrbis, filiumq. eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atq; hic, quem memorauimus, bellorum expers habebatur eò pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebrauit, & decreuere patres triumphalia insignia, quòd Camillo ob modestiam vitæ impune fuit.

A. V. C. DCCLXXI.

9 Sequens annus Tiberiū tertio, Germanicum iterū consules habuit. sed cum honorem Germanicus inijt apud vrbē Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricā oram viso fratre Druso in Dalmatia agēte. Adriatici, ac mox Ionij maris aduersam nauigationē perpessus. igitur paucos dies insumpsit reficiēdæ classi, simul sinus Actiaca victoria inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, ca-

straq.

castraq. Antonij cum recordatione maiorum suorum adijt, namque ei, vt memoraui, auunculus Augustus, auus Antonius erãt, magnaq. illic imago tristium lætorumq. Hinc ventum Athenas, fœderiq. sociæ & vetustæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur. Excipere Græci q̃sitissimis honoribus, vetera suorũ facta dictaq. præferentes, quò plus dignationis adulatio haberet, petita inde Eubœa, tramisit Lesbum, vbi Agrippina nouissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias vrbes, mox Propontidis angustias, & os Pontificum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi. pariterq. prouincias internis certaminibus, aut magistratuum in urijs fessas refouebat. atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, obuij aquilones depulere. Igitur aliaque * quæ ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda. relegit Asiam, appulitq. Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur. Non femina illic vt apud Delphos, sed certis è familijs & fermè Mileto accitus sacerdos, numerum modò consultantium & nomine audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa, versibus compositis super rebus quas quis mente concepit, & ferebatur, Germanico per ambages, vt mos oraculis, maturum exitiũ cecinisse. At Cn. Piso, quò properãtius destinata inciperet, ciuitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione sęua increpat, obliquè Germanicum perstringens, quòd contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluuiem illam nationũ comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithradatis aduersus Sullam, Antonij aduersus diuum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quos in Macedones improsperè, violenter in suos fecissent, offensus vrbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Areo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compẽdia maris, adsequitur Germanicũ apud insulam

Rho-

Rhodum, haud nescium quibus insectationibus, petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat: vt cùm orta tempestas raperet in abruta, possetq. interitus inimici ad casum referri, miserit triremes quarũ subsidio discrimini eximeretur. Neq; tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum, præuenitq. & postquã Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuuando, cùm veteres Centuriones, seueros tribunos demoueret, locaq. eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in vrbibus, vagum ac lasciuientem per agros militem sineret, eo vsque corruptionis prouectus est, vt sermone vulgi, parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quòd haud inuito Imperatore ea fieri occultus rumor incendebat. Nota hæc Germanico, sed præuerti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, non modò ingenijs, sed situ terrarum, quo nostris prouincijs latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisq. imperijs interiecta, & sæpius discordes sunt, aduersus Romanos odio, & in Parthum inuidia, Regem illa tempestate non habebant amoto Vonone, sed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is prima ab infantia instituta, & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres, plebemque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine insigne regium capiti eius imposuit, ceteri venerantes regem, Artaxiam consalutauere: quod illi vocabulum indiderant, ex nomine vrbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere. & quædam ex regijs tributis diminuta, quò mitius Romanum imperiũ speraretur. Comagenis. Q. Ser-

uæus

uacus præponitur, tum primùm ad ius prætoris translatis. Cunctaque socialia prosperè composita, non ideò lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, vtrinque neglexerat. Cypri demum apud hiberna decumæ legiones conuenere, firmato vultu Piso aduersus metum: Germanicus ne minari crederetur & erat, vt retuli, clementior, sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, & filios varijs modis criminari postremò paucis familiarium adhibitis sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit. Responsum à Pisone precibus contumacibus, discesserantque * opertis odijs, postque rarus in tribunal Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in conuiuio, cum apud Regem Nabateorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ leues Pisoni & ceteris offerrentur; principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari, obiecitque simul coronam, & multa in luxum addidit. quæ Germanico quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. miserat amicitiam, ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, daturumque honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntijs ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum, Parthorumque magnificè: de aduentu regis & cultu ipsius, cũ decore ac modestia respondit. Vonones Pompeio olim Ciciliæ maritimam vrbem amotus est. datum id non modò precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Silano, L. Norbano COSS.

AV. C. DCCLXXII.

Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis. sed cura prouinciæ prætendebatur.

tur. leuauitque apertis horreis pretia frugum, multaque in vulgus grata vsurpauit, sine milite incedere, pedibus intectis. & pars cum Græco amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrãte adhuc Pœnorum bello, accepimus Tiberius cultu, habituque eius leuibus verbis perstricto. acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriam introiuisset. nã Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustraque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus, nondum comperto perfectionem eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus opido à Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem nauis Canopum: qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diuersum ad mare, terramque Libyam * delatus Inde proximum amnis os dicatum Herculi? quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent, eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia & manebant structis molibus litteræ Aegyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iussusque è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya, Aethiopia, Medisque & Persis & Bactriano, ac Scythia potitum, quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colunt. inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum, equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium vtensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorũ, aut potentia Romana iubentur. Ceterum Germanicus alijs quoque miraculis intendit animũ,

quo-

quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, vbi radijs solis icta est vocalem sonum reddens: disiectasque inter & vix peruias arenas, instar montium eductę Pyramides, certamine & opibus regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula. atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatijs penetrabilis. Ex inde ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperij, quod nunc rubrũ ad mare patescit.

10. Dum ea æstas Germanico plures per prouincias transigitur, haud leue decus. Drusus quæsiuit inliciens Germanos ad discordias, vtque fracto iam Maroboduo vsq; in exitium insisteretur. Erat inter Gottones nobilis iuuenis nomine Catualda profugus olim vi Marobodui, & tunc dubijs rebus eius vltionem ausus: Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus, ad societatem inrumpit regiam, castellumque iuxta situ. veteres illic Sueuorum prædæ, & nostris è prouincijs lixæ, ac negotiatores repertis, quos ius commercij, dein cupido augendi pecuniam, postremùm obliuio patrię, suis quemque ab sedibus hostilem in agrũ transtulit. Maroboduo vndique deserto, nõ aliud subsidium quàm misericordia Cæsaris fuit, trãsgressus Danubium, quà Noricam prouinciam præfluit, scripsit Tiberio, non vt profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunę, nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus. Romanam amicitiam prætulisse. responsum à Cæsare, tutam ei, honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus suis aliud cõduceret, abiturum fide qua venisset. ceterũ apud senatum disseruit, non Philippum Athenẽsibus, non Pyrrhum, aut Antiochum. populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur.

tur. sed non excessit Italia per duodeuiginti annos; consciuitque multum imminuta claritate, ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati; ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armenijs à Germanico datũ, decreuere patres; vt Germanicus, atq; Drusus ouantes vrbem introïrent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporidem quoque Thraciæ regem astu adgreditur: omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & vrbes, & vicina Græcis Cotyis: quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit. ipsorumque regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, auidum & societatis impatiens erat. & primò subdola concordia egere. mox Rhescuporis egredi finis, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem vtriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat, enimuerò audita mutatione principis, immittere latronũ globos, excindere castella, dare causas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur, dilegit Centurionem qui nuntiaret regibus, ne armis disceptarent. statimque à Cotye dimissa sunt, quæ parauerat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, eundem in locũ coiretur, posse de controuersijs colloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus, cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentq., Rhescuporis sanciendo, vt dictabat, fęderi conuiuium adijcit,

tractaq. in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdē familiæ deos & hospitales mensas obtestantem, catenis onerat. Traciaq. omni potitus, scripsit ad Tiberium, structas sibi insidias præuentum insidiatorem: simul bellum aduersus Bastarnas, Schytasq. prætēdens nouis peditum & equitum copijs sese firmabat. Molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere: ceterùm neque se, neq; senatum, nisi cognita caussa, ius & iniuriam discreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretq. inuidiam criminis. Et litteras Latinius Pādus prætor Mœsiæ, cum militibus queis Cotys traderetur in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram contatus, maluit patrati, quā incœpti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet, mortemq. sponte sumptam ementitur. Nec tamē Cæsar placitas semel artes mutauit, sed defuncto Pādo, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat. Pomponium Flaccum veterem stipēdijs, & arcta cum rege amicitia, eoq accommodatiorē ad fallendum, ob id maximè Mœsiæ præfecit. Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamuis ambiguum & scelera sua reputantem perpulit, vt præsidia Romana intraret, circundata hinc regi specie honoris valida manus, tribuniq. & Centuriones monendo, suadendo, & quāto longiùs abscedebat apertiore custodia, postremò gnarum necessitatis in vrbem traxere. Accusatus in senatu ab vxore Cotyis damnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhemetalcē filiū, quē paternis consilijs aduersatum constabat, inq. liberos Cotyjs diuiditur. ijsq. nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo: quo maiores M. Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idē tēpus Vonones, quē amotum in Ciliciā memoraui, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosq.

&

& cōſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt,ſpecie venandi . omiſſis maritimis locis, auia ſaltuum petijt, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit.cuius pontes accolæ ruperāt audita regis fuga. neq; vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox Remmius Euocatus priori cuſtodiæ regis adpoſitus, quaſi per irā gladio eū tranſigit vnde maior fides,cōſcientia ſceleris & metu indicij mortem Vononi inlatam.

11 At Germanicus Aegypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut vrbes iuſſerat, abolita vel in contrarium verſa cognoſcit, hinc graues in Piſonem contumeliæ, nec minus acerba quę ab illo in Cæſarem tentabantur. * Dein Piſo abire Suria ſtatuit, mox aduerſa Germanici valetudine detētus, vbi recreatum accepit, votaq. pro incolumitate ſoluebantur,admotas hoſtias, ſacrificalē apparatum, feſtam Antiochienſium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur,opperiens ægritudinem,quæ rurſum Germanico acciderat. ſæuam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti : & reperiebantur ſolo ac parietibus erutæ humanorū corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres, ac tabe obliti,aliaq maleficia queis creditur animas numinibus infernis ſacrari,ſimul miſſi à Piſone incuſabantur,vt valetudinis aduerſa rimantes. Et Germanico haud minus ira quam per metum accepta: ſi limen obſideretur,ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret : quid deinde miſerrimę coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia : feſtinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones ſolus habeat: ſed nō vſq; eò defectum Germanicum, neq; pręmia cædis apud interfectorem menſura componit epiſtolas,queis amicitiam ei renūtiabat. Addunt pleriq; iuſſum prouincia decedere,nec Piſo moratus vltrà, naues ſoluit, moderabaturq. curſui,quò propiùs regrederetur,ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæſar pauliſper ad ſpem ere-

ctus, dein fesso corpore, vbi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum alloquitur. *Si fato cōcederem, iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset, quòd me parentibus, liberis, patriæ, intra iuuentam præmaturo exitu raperent, nunc scelere Pisonis, et Plancinæ interceptus, vltimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumuentus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, et tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est prosequi defunctū ignauo questu: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. flebunt Germanicum etiam ignoti, vindicabitis vos, si me potius quàm fortunam meam fouebatis. Ostendite populo Romano diui Augusti neptem, eandemq. coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit, fingentibusq. scelesta mādata, aut non credent homines, aut non ignoscent.* Iurauere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quam vltionem amissuros. Tum ad vxorem versus, per memoriam sui, per cōmunes liberos orauit, exueret ferociam, sæuienti fortunę submitteret animum, neu regressa in vrbem æmulatione potentiæ validiores imitaret̄. Hæc palam, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neq; multo post extinguitur, ingenti luctu prouinciæ & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes, regesq. tanta illi comitas in socios, māsuetudo in hostes: visuq. & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem summæ fortunæ retineret, inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus & pōpa, per laudes, & memoriā virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, ętatem, genus mortis, ob propinquitatē etiam locorū, in quibus interijt, Magni Alexandri fatis adęquarent. Nā vtrumq; corpore decoro, genere insignis haud multum triginta annos egressum, suorum insidijs externas inter gentes occidisse. sed

hunc

hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum. vno matrimonio certis liberis egisse: neque minus prẹliatorem, etiam si temeritas abfuerit, præpeditusq. sit perculsas tot victorijs Germanias seruitio premere, quòd si solus arbiter rerum, si iure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochiẽsium, qui locus sepulturẹ destinabatur. Prætuleritne veneficij signa, parum constitit. nam vt quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut fauore in Pisonem pronior, diuersi interpretabantur. Consultatum inde inter legatos, quiq. alij senatorum aderant, quis nam Suriæ præficeretur & ceteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Gn. Sentium diu quæsitum. dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sẽtio cõcessit. Isque infamem veneficijs ea in prouincia, & Plancinæ percaram, nomine Marcinam in vrbem misit, postulantibus Vitellio, ac Veranio, ceterisq. qui crimina & accusationem tanquam aduersus receptos iam reos instruebant. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes, gratantesq. aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta vltionis, anxia sui, & infelici fecũditate fortunẹ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nũtius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intẽperanter accepto, cẹdit victimas, adit tẽpla: neq; ipse gaudiũ moderans, & magis insolescẽte Plãcina, quæ luctum amissæ sororis, tum primùm lẹto cultu mutauit. Adfluebant Centuriones, monebantq. prompta illi regionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam, & vacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in vrbẽ censebat: nihil adhuc inexpiabile admisũ, neq; suspiciones imbecillas aut ina-

nia famæ pertimescenda, discordiam erga Germanicum odio fortasse dignã, nõ pęna: & ademptione prouinciæ, satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur, obsistente Sentio, ciuile bellum incipi: nec duraturos in partibus Cẽturiones, militesq., apud quos recẽs imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor præualeret. Contra Domitius Celer ex intima eius amicitia differuit, *Vtendum euentu. Pisonem, non Sentium, Suriæ præpositum. Huic fasces & ius prætoris, huic legiones datas, si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum, quàm qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperet? Relinquendum etiam rumoribus tẽpus, quo senescant. plerumque innocentes, recenti inuidia impares, At si teneat exercitũ, augeat vires, multa quæ prouidere non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, vt te inauditum & indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris fauor, sed in occulto: & perijsse Germanicum nulli iactantiùs mærent, quàm qui maximè lætantur.*

12 Haud magna mole Piso prõptus ferocibus in sententiam trahitur, missisq. ad Tiberium epistolis incursat Germanicũ luxus & superbiæ: seq. pulsum vt locus rebus nouis patefieret, curã exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetiuisse. Simul Domitium impositũ triremi vitare litorum orã, præterq insulas lato mari pergere in Suriam iubet. cõcurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, traiectisq. in continentem nauibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt se auxilijs iuuarent scribit, aut ignauo ad ministeria belli iuuene Pisone, quamquam suscipiẽdum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ, ac Pamphyliæ prælegẽtes, obuijs nauibus, quę Agrippinam vehebant, vtrimq; infensi, arma primò expediere, dein mutua formidine, nõ vltra iurgium processum est. Marsusq. Vibius nũtiauit Pisoni, Romam ad dicendã caussam veniret. Ille eludens respondit, adfuturũ vbi prætor qui de veneficijs quæreret, reo atq; accu-

ſatoribus diem prædixiſſet. Interim Domitius Laodiceam vrbem Suriæ adpulſus, cùm hiberna ſextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis conſilijs idoneam rebatur, à Pacuuio legato præuenitur. Id Sentius Piſoni per litteras aperit, monetque ne caſtra corruptoribus, ne prouinciam bello tentet. quoſque Germanici memores, aut inimicis eius aduerſo cognouerat, contrahit magnitudinem imperatoris idemtidem ingerens, & Rempublicam armis peti: ducitque validam manum, & prœlio paratam. Nec Piſo, quamquã cœpta ſecus cadebant, omiſit tutiſſima è præſentib. ſed caſtellum Ciliciæ munitum admodũ, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis deſertoribus, & tirone nuper intercepto, ſuiſque & Plancinæ ſeruitijs, auxilia Cicilium quæ reguli miſerant, in numerum legionis compoſuerat. *Cæſariſque, ſe legatum teſtabatur, prouincia quam is dediſſet, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire) ſed à Sentio, priuatum odium falſis criminibus tegente. conſiſterent in acie, non pugnaturis militibus, vbi Piſonem ab ipſis parentem quondam appellatum, ſi iure ageretur potiorem, ſi armis, non inualidum, vidiſſent.* Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. nam cetera mari cinguntur, Contrà veterani, ordinibus ac ſubſidijs inſtructi. hinc militum, inde locorum aſperitas, ſed non animus, non ſpes, ne tela quidem niſi agreſtia ad ſubitum vſum properata. vt venere in manus, non vltrà dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur vertunt terga Cilices, ſeque caſtello claudunt. Interim Piſo claſſem haud procul opperientem oppugnare, fruſtra tentauit: regreſſuſque, & pro muris modò ſemet adflictando, modò ſingulos nomine ciens, præmijs vocans, ſeditionem cœptabat: adeoque commouerat, vt ſignifer legionis ſextæ ſignũ ad eũ tranſtulerit. Tum Sentius occinere cornua, tubaſq; & peti aggerem, erigi ſcalas iuſſit, ac promptiſſimũ quęque ſuccedere: alios tormẽtis haſtas, ſaxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piſo orauit, vti traditis armis maneret in caſtello,

dum Cæsar cui Syriam permitteret, consulit. Non receptæ conditiones, nec aliud quàm naues & tutum in vrbē iter concessum est. At Romæ postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque vt ex longinquo aucta in deterius adferebantur: dolor, ira, & erumpebant questus. Ideò nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam prouinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniore locutos, displicere regnantibus ciuilia filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quàm quia populum Romanum æquo iure complecti reddita libertate agitauerint. Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit, vt ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. Et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mærebant. Fortè negotiatores viuente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine eius attulere. statim credita, statim vulgata sunt, vt quisque obuius, quāuis leuiter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt, cursant per vrbem, moliuntur templorum fores, iuuit credulitatem nox & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. Honores vt quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti decretique. vt nomen eius Saliari carmine caneretur: sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur: ludos Circenses eburnea effigies præiret, neue quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur, Arcus additi Romæ. & apud ripam Rheni, & in monte Syrię Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob Remp. obijsse sepulcrhū Antiochiæ, vbi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorūue in queis coleretur, haud facilè quis nu-

merum

merū inierit. cū cēseretur clypeus auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquētiæ; adseruit Tiberius, solitū, paremq. ceteris dicaturū, neq;. n. eloquentiam fortuna discerni, & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur. Equester ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorū dicebatur, instituitq. vti turmæ Idibus Iulijs imaginē eius sequerentur, pleraq. manent, quædam statim omissa sunt, aut vetustas oblitterauit. Ceterū recenti adhuc mæstitia, soror Germanici Liuia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est, quod rarum, lætumq. etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principē adfecit, vt nō temperauerit, quin iactáret apud patres, nulli ante Romanorū eiusdem fastigij viro geminā stirpem editam. nā cūcta etiā fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tēpore id quoq; dolorem tulit. tanquā auctus liberis Drusus, domū Germanici magis vrgeret. Eodem anno grauibus senatus decretis libido feminarū coercita, cautumq. ne quæstū corpore faceret, cui auus, aut pr̄, aut maritus. Eques Rom. fuisset. nam Vistilia prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarū aduersum impudicas in ipsa professione flagitij credebāt. * exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, cur in vxore delicti manifesta vltionē legis omisisset? atq; illo prætendente sexaginta dies ad consultādū datos, nec dū præterijsse, satis visum de Vestilia statuere. eaq. in insulam Seriphon abdita est. Actū & de sacris Aegyptijs, Iudaicisq. pellendis, factumq. patrum cōsultum, vt quattuor millia libertini generis ea superstitione infecta, queis idonea ætas, in insulā Sardaniā veherētur, coercēdis illic latrocinijs, & si ob grauitatē cæli interijssēt, vile dānum: ceteri cederēt Italia, nisi certam ante diē prophanos ritus exuissēt. Post quæ retulit Cęsar capiendā virginē in locū Occiæ, quæ septē & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitq. grates Fonteio Agrippæ & Domitio Pollioni quod offerendo filias, de officio in Rep. certarent. prælata est Pollionis

filia, non ob aliud, quàm quòd mater eius in eodem coniugio manebat. Nam Agrippa dissidio domum imminuerat. & Cæsar quamuis posthabitam, decies sestertij dote solatus est. Sæuitiam annonæ incusante plebe, statuit frumento pretium quod emptor penderet, binosq. nummos se additurum negotiatoribus singulos modios. Neque tamen ob ea parentis patriæ delatum & antea vocabulum adsumpsit, acerbeq. increpuit eos qui diuinas occupationes, ipsumq. dominum dixerant. vnde angusta & lubrica oratio, sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat. Reperio apud scriptores * senatoresq. eorūdem temporum, Adgandestrij principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminij promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsumq. esse, *non fraude neque, occultis, sed palàm & armatum populum Romanum hostes suos vlcisci*. qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantq;. Ceterùm Arminius, abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem populariū aduersam habuit. petitusq. armis, cùm varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. sicut alij reges ducesq., sed florentissimum Imperium lacessierit: prœlijs ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: caniturq. adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantùm mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber III.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Agrippinæ cum Germanici reliquiis in vrbem aduentus. Qua pompa elata sint, hypocrisis Tiberij, qui Vulgi sermones querulos edicto premit.*

2 *Drusi prudentia aduersus Pisonem, qui Romæ perfosso iugulo mortuus repertus est.*

3 *Taciti iudicium Pisonis ad Tiberium tabellæ filij & vxoris eiusdem conditio, Tiberij ficta clementia.*

4 *Africani belli redintegratio & oppressio. Lepidæ Aemyliæ crimen & condemnatio: Iulij Silani item, & exilium, Papiæ Popeæ legis moderatio. Digressio auctoris ad legum initia & progressus.*

5 *Neronis, Germanici F. Honores. Volusii, & Salustij, excessus atque elogia. Tiberius Roma secedit. Domitij Corbulonis, viri integerrimi, gesta quædam ad Reipubl. dignitatem pertinentia.*

6 *Bellum in Africa tertium accenditur. Cæcinæ sententia, de arcendis præfectorum vxoribus à prouincijs, reiecta. Blæsus Africæ tutandæ delectus. Romani equites aliquot maiestatis damnati. P. Velleius Thraciam rebellantem sedat.*

7 *Seditio in Gallis ducibus flore & sacrouiro, qui copijs suis cæsis, manus sibi ipsis inferunt.*

8 *Tiberij simulatio. Quirinij obitus publicæ honestatis. C. Lutorius eques maiestatis damnatus in carcerem examinatur.*

9 *De luxu coercendo concilium cœptum et omissum. In eam rem Tiberij epistola. Mores quare postea meliores.*

10 *Tribunitia potestas Druso delata. Flamini Diali prouinciam sortiri prohibitum. Asylorum Græciæ lustratio et repurgatio.*

D 6 Præ-

11 Propter Iuliæ Augustæ morbum, senatores adulatores ipsi Tiberio exosi supplicia & ludos instituunt. Multi, varia ob scelera accusati, damnati.

12 Augustæ saltus dono solemni fortunæ Antiatinæ consecrata. Ius Flaminium. Basilicæ Paulinæ, & theatri Pompeiani instauratio. Belli Africani progressus. Illustris mulieris Iuliæ excessus & luctus.

Hæc triennio gesta.

Coss.

M. Valerio & M. Aurelio.
Tiberio Imp. IV. & Druso Nerone II.
C. Sulpicio & D. Haterio.

NIhil intermissa nauigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam aduehitur, litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta, luctu, & nescia tolerandi. Interim aduentu eius audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, vt quisque sub Germanico stipendia fecerant, multaque etiam ignotis vicinis è municipijs, pars officium in principem rati, plures illo secuti ruere ad opidum Brundusium; quod nauiganti celerrimum, fidelissimumque ad pulsu erat. Atque vbi primùm ex alto visa classis, complentur non modò portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaq. longissimè prospectari poterat, mærentium turba, ac rogitantium inter se, silentione, an voce aliqua egredientem exciperent. neque satis constabat quid pro tempore foret: cùm classis paulatim successit, non alacri vt adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem vrnam tenens egressa naui, defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres proximos, alienos, virorum, feminarumne planctus: nisi quòd comitatum Agrippinæ longo mærore fessum, obuij & recentes in dolore anteibant. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito vt magistratus Calabriæ, Apulique, & Campani, supremo erga memoriam filij sui munere fungerentur. Igitur tribunorum, Centurionumq. humeris

meris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces, atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebs, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solemnia cremabãt. etiam quorum diuersa oppida, tamen obuij, & victimas atque aras Dijs Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur.

A. V: C. DCCLXXIII.

Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre, liberisq. Germanici, qui in vrbe fuerant Consules, M. Valerius, & M. Aurelius (iam enim magistratum occeperant) & senatus ac magna pars populi viam compleuere: disiecti, & vt cuique libitum fluentes: aberat quippe adulatio, gnari omnibus lætam Tiberio Germanici mortẽ malè dissimulari. Tiberius atq; Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati si palàm lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorũ scrutantibus, falsi intelligerentur: Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura, reperio vllo insigni officio functã, cùm super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim præscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non tolerauit; facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, vt par mœror, & matris exemplo, auia quoque & patruus retineri viderentur. Dies, quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentium gustus, modò ploratibus inquies: plena vrbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse, Rempub. nihil spei reliquum clamitabant: promptius, apertiusq. quàm vt meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetrauit, quã studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriæ, solum Augusti sanguinem, vnicum antiquitatis specimen appellarent. versiq. ad cæ-

lum

lum ad eos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur. Fuere qui publicã funeris pompam requirerent, compararentque quæ in Drusum patrẽ Germanici honorata, & magnifica Augustus fecisset ipsum quippe asperrimo hiemis. Ticinum vsque progressum, neque abscedentem à corpore simul vrbem intrauisset: circũfusas lecto Claudiorum, Iuliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta à maioribus reperta, aut quæ posteri inuenerint cumulata. At Germanico ne solitos, quidem, & cuicumque nobili debitos honores contigisse, sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negauisset, non fratrem nisi vnius diei via, non patruum saltem porta tenus obuium. vbi illa veterum instituta? præpositam thoro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta? Gnarum id Tiberio fuit. vtq; premeret vulgi sermones, monuit edicto. *Multos in lustrium Romanorum ob Remp. obijsse, neminem tam flagrandi desiderio celebratum, idque & sibi & cunctis egregium, si modus adijceretur, non enim eadem decora principibus viris, & imperatori, populoque, modicis domibus, aut ciuitatibus, cõuenisse recenti dolore luctum, & ex mærore solatia, sed referendum iam animum ad similitudinem, vt quondã diuus Iulius amissa vnica filia, vt diuus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, Remp. æternam esse, proin repeterent solemnia: & quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.*

2. Tum exuto iustitio, reditum ad munia: & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendæ è Pisone vltionis: & crebro questu, quod vagus interim per amœna Asiæ, atque Achaiæ, adrogãti & subdola mora, scelerum probationes subuerteret. Nam vulgatũ

erat

erat missam, vt dixi, à Gn. Sentio famosam veneficijs Martinam subita morte Brudisij extinctā, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. At Piso præmisso in vrbem filio, datisque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit, quē haud minùs fratris interitu trucem, q̄ remoto æmulo æquiorem sibi sperabat Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuuenem, sueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore suum locū respondit: se malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. Hæc palam, & vitato omni secreto: neq; dubitabantur præscripta * & à Tiberio cum incallidus alioqui & facilis iuuenta, senilibus tum artibus vteretur. Piso Dalmatico mari transmisso, relictisque apud Anconam nauibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quę è Pannonia in vrbem, dein præsidio Africæ ducebatur. eaq; reagitata rumoribus, vt in agmine atque itinere crebrò se militibus ostentauisset ab Narnia, vitādæ suspicionis, aut quia pauidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi deuectus, auxit vulgi iras, quia nauem tumulo Cæsarum adpulerat: dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres incessere. Fuit inter incitamenta inuidię domus foro imminens, festo ornatu, conuiuiumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Postera die, Fulcinius Trio Pisonem apud cōsules postulauit. contrà Vitellius, ac Veranius ceterique Germanicū comitatis tendebant, nullas esse partes Trioni, neq; se accusatores, sed rerū indices & testes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimissa eius caussæ delatione, vt priorē vitā accusaret, obtinuit: petitumq; est à principe, cognitionē exciperet. qđ ne reus quidē abnuebat, studia populi & patrū metuens. cōtrà, Tiberiū spernendis rumoribus validū, & conscientiæ matris innexū esse: veraq; aut in deterius credita, iudice ab vno

faci-

facilius discerni: odiū & inuidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberiū moles cognitionis quaq; ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integrāq. caussam ad senatū remittit. Atq; interim Drusus rediens. Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas vt ouans iniret, prolato honore vrbem intrauit postquā reo T. Arruntium, Fulcinium, Asinium Gallum, Æserninū, Marcellum, Sex. Pompeium patronos petēti, iisq. diuersa excusātibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Liuineius Regulus adfuere, arrecta omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satin' cohiberet, ac premeret sēsus suos Tiberius, an promeret: ijs haud aliàs intētior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentij permisit. Die senatus, Cæsar orationem habuit meditato temperamento. *Patris sui legatū atq; amicum Pisonem fuisse, auditoremq. Germanico datum à se auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset iuuenē, exituq. eius lætatus esset, an scelere extinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officij terminos, obsequium erga imperatorem exuit, eiusdemq. morte, & luctu meo lætatus est; odero, seponamq. a domo mea, & priuatas inimicitias non Principis vlciscar. Sin facinus in cuiuscunque mortalium nece vindicandum detegitur; vos verò & liberos Germanici, & nos parentes iustis solatijs adficite, simulq. illud reputate, turbidè & seditiosè, tractauerit exercitum Piso, quæsita sint per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia; an falsa hæc in maius vulgauerint accusatores. quorum ego nimijs studijs iure succenseo. Nam quo pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperq. deflebo: sed neque reum prohibeo quominus cuncta proferat. quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit, vosque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos*

pro-

propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, iuuare periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges præstiterimus, quòd in curia potius quàm in foro, apud senatum quam apud iudices, de morte eius acquiritur, cetera pari modestia tractentur, nemo Drusi lacrimas, nemo mæstitiam meam spectet, nec si qua in nos aduersa finguntur. Exin biduum criminibus obijciendis statuitur vtque sex dierum spatio interiecto, reus per triduũ defenderetur. Tum Fulcinius vetera, & inania orditur, ambitiosè, auareq. habitam Hispaniam. quod neque conuictum noxæ reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitijs. Post quem Seruęus, & Veranius, & Vitellius cõsimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, obiecere, odio Germanici, & rerum nouarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum iniurias eo vsq; corrupisse, vt parens legionum à deterrimis appellaretur: contrà, in optimum quemq; maximè in comites & amicos Germanici sæuisse: postremò ipsum deuotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtq. reus agi posset, acie victum. Defensio in ceteris trepidauit. nã neque ambitionem militarem, neq; prouinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidẽ aduersum imperatorem inficiari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, in cõuiuio Germanici, cùm super eum Piso discũberet, infectos manibus eius cibos arguentes, quippe absurdum videbatur, inter aliena seruitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum, offerebatq. familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant. Cæsar ob bellum prouinciæ illatum: Senatus, nũquam satis credito, sine fraude Germanicum interijsse, * scripsissent expostulantes: * quod haud minus Tiberius quàm Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur, nõ temperatu-

ros

tos manibus, si patrum sententias euasisset; effigiesq. Pisonis traxerant in Gemonias ac diuellebant, ni iussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à Tribuno prætoriç cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia: eoq. ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cuiuscunque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, diuidere defensionem cœpit, quòd reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filijs durat mentem, senatumq. rursum ingreditur: redintegratamq. accusationem, infensas patrum voces, aduersa & sæua cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum, clausumq. vidit, ne quo adfectu perrumperetur: relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatq. & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo vxore, operiri fores iussit: & cœpta luce, perfosso iugulo, iacente humi gladio repertus est.

3 Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse nõ vulgauerit, sed amicos eius dictauisse, litteras Tiberij, & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Seiano per vana promissa foret, nec illum sponte exstinctum. verùm immisso percussore, quorum neutrum adseuerauerim. neque tamen occulere debui narratum ab ijs, qui nostram ad iuuentam durauerunt. Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam inuidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisq. interrogationibus exquirit qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos à Pisone in hunc fermè modum compositos.

tos. *Conspiratione inimicorum, & inuidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est, deos immortales testor, vixisse me Cæsar cum fide aduersum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro liberis meis consulatis ex quibus Cn. Piso qualitercunq; fortunæ meæ nõ est adiunctus, cùm omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piso repetere Syriam dehortatus est, atq; vtinam ego potius filio iuueni, quàm ille patri seni cessisset! eò impensius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatis quondam diuo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filij rogo.* De Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iussa, nec potuisse filium detractare: simul nobilitatem domus etiam ipsius, quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, matris preces obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. *Id ergo fas auiæ, interfectricem nepotis adspicere adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij voce d fletum Cæsarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam. proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque auiam ac patruam sanguine miserrimæ domus exsatiaret.* Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; vrgente Tiberio liberos Pisonis, matrẽ vti tuerentur. Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent rñdente nullo, miseratio magis, q̃ inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorum publicandam: pars vt Gn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret, M. Piso exuta dignitate & accepto quinquagies sestertio, in decem annos * relegatur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe; ne nomen Piso-

nis

nis factis eximeretur, quando M. Antonij qui Bellum patriæ fecisset, Iuli Antonij qui domum Augusti violasset, manerent. & M Pisonem ignominiæ exemit, concessitq ei paterna bona, satis firmus, vt sæpe memoraui, aduersum pecuniam, & tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cùm Valerius Messallinus signum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari, dictitans domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messallinus Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoque, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiseratq. Claudij mentionem, & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est, an prudens præterijsset? ac tum demum nomen Claudij adscriptum est. Mihi quanto plura recentium, seu veterum reuoluo, *tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotijs obuersantur*, quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, Vitellio, atque Veranio, & Seruæo sacerdotia tribuenda. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciscenda Germanici morte, non modò apud illos homines qui tum agebant, etiam securis temporibus vario rumore iactata. *adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoquo modo audita pro compertis habent; alij vera in contrarium vertunt & gliscit vtrumque posteritate*. At Drusus vrbe egressus repetendis auspicijs, mox ouans introit, paucosq post dies Vipsaniana mater eius excessit, vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame extinctos.

4 Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoraui bellum in Africa renouat, vagis primùm populationibus & ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graues prædas: postremò haud procul Pagyda

da flumine, cohortem Romanā circumsedit. Præerat castello Decius impiger manu, exercitus militia & illam obsidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites vt copiam pugnæ in aperto facerēt: aciem pro castris instruit. Primoq. impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugiētibus, increpat signiferos, q̃ incōditis, aut desertoribus miles Romanus terga daret, simul excepta vulnera & quamquam transfosso oculo, aduersum in hostem intendit, neq; prœlium omisit, donec desertus suis caderet. Quę postquam L. Apronio (nā Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quàm gloria hostis anxius raro ea tēpestate, & è vetere memoria facinore, decumū quēque ignominiosæ cohortis, sorte ductū, fuste necat. Tantumq seueritate profectum vt vexillum veteranorum non amplius quingēti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidiū cui Thala nomē, adgressas fuderint. quo prelio Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit. donatusq. est ab Apronio torquibus & hasta, Cæsar addidit ciuicam coronam. q̃ non eā quoq; Apronius iure Proconsulis tribuisset, questus magis, q̃ offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis & obsidia aspernātibus, spargit bellum, vbi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans, & dum ea ratio barbaro fuit, irritum, fessumq. Romanum impunè ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos, illigatus prædæ, statiuis castris hærebat. missuq. patris Apronius Cesianus cum equite & cohortibus auxiliarijs, queis velocissimos legionum addiderat, prosperam aduersum Numidas pugnam facit, pellitq. in deserta. At Romæ Lepida, cui super Æmiliorum decus L. Sulla, ac Cn. Pompeius proaui erant, defertur simulauisse partum ex P. Quirinio diuite atque orbe. adijciebantur adulteria, venena, quæsitumque per Chaldeos in domum Cæsaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus; quamuis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facilè quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo

adeò vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa, deprecatus primò senatum, ne maiestatis crimina tractarentur. Mox M.Seruilium è consularibus, aliosq. testes illexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat.* idemq. seruos Lepidæ, cùm militari custodia haberentur, transtulit ad consules: neque per tormenta interrogari passus est, de his quæ ad domum suum pertinerent. Exemit etiam Drusum consulem designatum dicendę primo loco sententiæ: quod alij ciuile rebantur, ne ceteris adsentiendi necessitas fieret. quidam ad sæuitiam trahebant. neque enim cessurum nisi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens, ipsumq. Pompeium, cuius ea monimenta & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permouit, vt effusi in lacrymas sæua & detestanda, Quirinio clamitarent, cuius senectæ atque orbitati & obscurissimæ domui destinata quondam vxor L. Cæsari, ac diuo Augusto nurus, dederetur. dein tormentis seruorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus adsensit, quamquam alij mitius censuissent. mox Scauro qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum sibi etiam ex P. Quirinij seruis, veneno eum a Lepida petitum. Illustrium domuum aduersa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnij Pisonem, Æmilij Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familię redditus. casum eius paucis repetam. Vt valida diuo Augusto in Remp. fortuna; ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas vrbe depulit, adulterosq. earum morte aut fuga puniuit. nam culpā inter viros ac feminas vulgatam, graui nomine lęsarū religionum, ac violatæ maiestatis appellando, clementia maiorū suasq; ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quę tēdo, plures ad curas vitā ꝑduxero D. Silanus

in

in nepti Augusti adulter, quamquam non vltra foret sæuitum, quam vt amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, se quoque lætari quòd frater eius è peregrinatione longinqua reuertisset. idque iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen aduersus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset. Fuit post hac in vrbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis. & augendo ærario sanxerat, nec ideo coniugia & educationes liberum frequentabantur, præualida orbitate ceterùm multitudo periclitantium gliscebat, cùm omnes domus delatorum interpretationibus subuerterentur vtque antehac flagitijs, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principijs iuris, & quib. modis ad hanc multitudinem infinitam, ac varietatē legum peruentum sit, altiùs disseram. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercitionibus agebant neque præmijs opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabatur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; prouenere dominationes: multosque apud populos, æternū mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertæsum leges maluerūt. Hæ primò rudibus hominum animis simplices erant. maximeque fama celebrauit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Atheniensibus quæsitiores iam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, vt libitum, imperitauerat: dein Numa religionibus diuino iure populum deuinxit: repertaque quædam à Tullo & Anco: sed præci-

puus

puus Seruius Tullius sanctor legum fuit, queis etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, aduersum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemuiri, & accitis quæ vsquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris. nã secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinũ & adipiscẽdi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus: corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socij. Ac ne bello quidem Italico, mox ciuili omissum, quin multa & diuersa sciscerentur, donec L. Sulla dictator, abolitis vel conuersis prioribus cùm plura addidisset, otium ei rei haud in longum parauit, statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post Tribunis reddita licentia, quoquò vellent populum agitandi. Iamque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissima Repub. plurimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertiùm consul, corrigendis moribus dilectus, & grauior remedijs quàm delicta erant, suarumque legum auctor idem, ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua per vigenti annos discordia, non mos, non ius. deterrima quæque impunè; ac multa honesta, exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ triumuiratu iusserat, aboleuit: deditque iura queis pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmijs inducti * nisi à priuilegijs parentũ cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant, vrbemque & Italiam, & quod vsquam ciuium, corripuerant: multorumque excisi status, & terror omnib. intẽtabatur: ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætorijs, totidem à cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus, modicum in præsens leuamentum fuere.

5 Per

5 Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam, commendauit patribus: vtque munere capessendi vigintiuiratus solueretur, & quinquennio maturius quam per leges Quæsturam peteret, non sine irrisu audientium postulauit. Prætendebat sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto, sed neque tū fuisse dubitauerim, qui eiusmodi occulti preces inluderent. ac tamen initia fastigij Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & priuignis cum vitrico leuior necessitudo, quàm auo aduersum nepotem. Additur pontificatus. & quo primū die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quòd Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptijs Neronis & Iuliæ Drusi filię; Vtque hæc secundo rumore, ita aduersis animis acceptum, quòd filio Claudij socer Seianus destinaretur, polluisse nobilitatem familiæ videbantur, suspectumque iam nimiæ spei Seianum vltrò extulisse. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen prætutam egressa ipse consulatum intulit: censoria etiam potestate legendis equitum decurijs fructus, opumque quibus domus illa immensum viguit, primus accumulator. Crispum equestri ortum loco. C. Salustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adsciuit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium, consulariumque potentia anteijt, diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia luxu propior. suberat tamen vigor animi, ingentibus negotijs par; eò acrior, quo somnum & inertiam magis ostētabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus, mox præcipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate prouecta speciem magis in amicitia principis quàm vim tenuit, idque & Mæcenati acciderat: fato potētia rarò sempiterna: aut satias capit, aut illos cū om-

E nia

nia tribuerunt, aut hos. cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.

A. V. C. DCCLXXIV.

Sequitur Tiberij quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filij collegio insignis, nam biennio antè Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans, siue vt amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac fortè parua res, magnum ad certamen progressa, præbuit iuueni materiam apiscendi fauoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili iuuene q̄stus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum, loco non decessisset. pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contrà, Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, alijq; Sullæ propinqui nitebantur, certabant orationibus, & memorabātur exempla maiorum, qui iuuentutis irreuerentiam grauibus decretis notauissent. donec Drusus apta temperandis animis disseruit, & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate vberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuria magistratuū interrupta & imperuia clamitando, exsecutionem eius negotij libens suscepit. quod haud perinde publicè vsui habitum, quàm exitiosum multis, quorum in pecuniam, atque famam damnationibus & hasta sæuiebat.

6 Neque multo pòst missis ad senatum litteris Tiberius, motam rursum Africam incursu Tacfarinatis docuit: iudicioque patrum diligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello suffecturum, quod initium Sext. Pompeius agitandi aduersus M. Lepidum odij nactus, vt secordem, inopem, & maioribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ sorte depellendum incu-

sa-

sauit. aduerso senatu qui Lepidum mitem magis quàm ignauum, paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiæ habendam ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum, vt Cæsar legeret cui mandanda foret. Inter quæ Seuerus Cæcina censuit, ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur: multum antè repetito, concordem sibi coniugem, & sex partus enixam: seque, quæ in publicum statueret domi seruauisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per prouincias quadraginta stipendia expleuisset. *Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum comitatus, quæ pacem luxu, bellum formidine morarentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuertant, non imbecillem tantùm, & imparem laboribus sexum. sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auidum, incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhærescere deterrimum quemque prouincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duo esse prætoria. peruicacibus magis & impotentibus mulierum iussis, quæ Oppijs quondam, aliisque legibus constricta, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent.* Paucorum hæc adsensu audita; plures obturbabant. neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternę facundiæ, respondit, *Multa duritie veterum melius & lætius mutata. neque enim, vt olim, obsideri vrbem bellis, aut prouincias hostiles esse. & pauca feminarum necessitatibus cōcedi, quæ ne coniugum quidem penates, ideò socios non onerent. cetera promiscua cum marito, nec vllum in eo pacis impedimentum bella planè accinctis obeunda, sed reuertentibus post laborem, quod honestius quàm vxorium leuamentum? At quasdam in ambitionē aut auaritiā prolapsas. Quid ipsorum magistratuū, nonne plerosque varijs libidinibus obnoxios, nō tamē ideo neminē in*

prouinciam mitti. corruptos sæpe prauitatibus uxorum maritos: num ergo omnes calibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignauiam alia ad vocabula transferri; nam uiri in eo culpam, si femina modum excedat. porrò ob unius, aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum aduersarumque; simul sexum natura inualidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. uix præsenti custodia manere inlæsa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum dissidii oblitterentur? Sic obuiam irent iis quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminißent. Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. nam principibus adeunda sæpius longinqua imperijs, Quoties diuum Augustum in Occidentem atque Orientem meauisse comite Liuia? se quoque in Illyricum profectum, &, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab vxore carissima, & tot communium liberorum parente diuelleretur. Sic Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reijcerent. *M. Lepidum & Iunium Blæsum nominauit: ex queis proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excusante se Lepido cũ valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam obtenderet: intelligereturque etiam quod silebat, auunculum esse Seiani Blæsum, atque eo prævalidũ. Respõdit Blæsus specie recusantis, sed neque eadem adseueratione, & consensu adulantium auditus est, Exin promptũ, quod multorũ intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuiq; licentia, impunè ꝓbra, & inuidiã in bonos excitãdi, arrepta imagine Cæsaris: libertiq; ẽt ac serui, patrono vel domino, cũ voces, cũ manus intentarent, vltrò metuebatur. Igitur C. Cestius senator disseruit; *principes quidem instar deorum esse: sed neque à diis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitoliũ, aliaue urbis tẽpla perfugere, ut eo subsidio ad*

flagit-

flagitia vtatur. Abolitas leges, & funditus versas, vbi in foro, in limine curiæ ab Annia Rufilla: quam fraudis sub iudice damnauisset, probra sibi & minæ intendantur. neque ipse audeat ius experiri ob effigiem imperatoris oppositam. Haud dissimilia alij, & quidam atrociora circumstrepebant: precabanturq. Drusum, daret vltionis exemplum. donec accitã conuictamq. attineri publica custodia iussit. Et Considius Aequus, & Cœlius Cursor equites Rom. quod fictis maiestatis criminibus Magium Cęcilianum prætorem petiuissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Vtrumq; in laudem Drusi trahebatur: ab eo, in vrbe inter cętus & sermones hominum obuersante, secretà patris mitigari. neq; luxus in iuuene adeò displicebat. huc potius intenderet, diem * ædificationibus, noctem conuiuijs traheret, quàm solus & nullis voluptatibus auocatus męstam vigilantiã, & malas curas exerceret. non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordũ proconsulem Cretæ postulauerat repetundi, addito maiestatis crimine: quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem è primoribus Macedoniæ absolutum adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis caussam retraxit, vt turbidum, & Rhescuporidis consilijs permixtum, qua tempestate Cotye fratre interfecto, bellum aduersus nos voluerat. Igitur aqua & igni interdictum reo, adpositumque vt teneretur insula, neq; Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nã Thracia diuiso imperio in Rhęmetalcẽ & liberos Cotyis, queis ob infantiam tutor erat. Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat: neq; minus Rhœmetalcem quã Trebellienum incusans, populantiũ iniurias inultas sinere. Cœlaletæ, Odrusæq. & * alij, validæ nationes, arma cepere, ducibus diuersis & paribus inter se ignobilitate, quæ caussa fuit, ne in bellũ atrox coalescerent. pars turbãt pręsentia, alij montẽ Hæmum transgrediuntur, vt remotos populos cõcitent, plurimi ac maximè cõpositi regẽ, vrbẽq. Philippopolim à Macedone Philippo

 sitam,

situm, circumsidunt. Quæ vbi cognita P. Velleio (is proximum exercitū præsidebat) alarios equites ac leues cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxilijs vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsoluendum obsidium ducit. Simulq; cuncta prospere acta, cęsis populatoribus, & dissentione orta apud obsidentes, regisq. opportuna eruptione, & aduentu legionis, neq; aciē aut prœlium dici decuerit, in quo semiermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

7 Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauere: cuius extimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrouir, nobilitas ambobus, & maiorum bonæ facta, eoq. Romana ciuitas olim data, cùm id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ij secretis colloquijs, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac metū ex flagitijs maxima peccandi necessitudo: componunt, Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa disserebant, de continuatione tributorum, grauitate fęnoris, sęuitia ac superbia præsidentium. & discordare militem, audito Germanici exitio egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebs, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarēt. Haud fermè vlla ciuitas intacta seminibus eius motus fuit. sed erupere primi Andecaui, ac Turonij, quorū Andecauos Acilius Auiola legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. Turonij, legionario milite quem Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodem Auiola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quò dissimularēt defectionem, magisq. in tempore efferrent. spectatus & Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandæ, vt ferebat, virtutis: sed captiui, ne incesserētur telis, adgnoscendum se præbuisse, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitq; dubitatione bellum. Interim Florus

in-

insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treueris, militia, disciplinaque nostra habebatur, vt cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet, paucisq. equitum corruptis, plures in officio mansere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebatque saltus, quibus nomen Arduenna. cum legiones vtroq; ab exercitu, quas Visellius & C. Silius aduersis itineribus obiecerant, arcuerunt. præmissusq. cum delecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, discors Floro, & ob id nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremò visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isq. Treuerici tumultus finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto ciuitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, *nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studijs ibi operatam, vt eo pignore parentes, propinquosq. eorum adiungeret. simul arma occultè fabricata iuuentuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionarijs armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt, adduntur è seruitijs gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (Crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ, vicinarum ciuitatum, vt nondum aperta cōsensione, ita viritim promptis studijs; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum sibi poscente. mox Varro inualidus senecta, vigenti Silio concessit. At Romæ non Treueros modò & Aeduos, sed quattuor & sexaginta Galliarum ciuitates desciuisse, adsumptos in societate Germanos, dubias Hispanias, cuncta (vt mos famæ) in maius credita. optimus quisque Reip. cura mærebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur. increpabantque Tiberium, quòd in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium

Sacrouirum, maiestatis crimine, reum in senatu fore extitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent. *miseram pacem uel bello bene mutari.* Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, vt solitũ, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgaris leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi Aeduis contermini, socijq. in armis erãt. Mox Augustodunũ petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremẽte etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur: viderent modò aduersos, & aspicerentur. id satis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem, Sacrouir, copiæq. patentibus locis apparuere. In fronte statuerat ferr.tos, in cornibus cohortes, à tergo semiermes. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quæque Romanis aduersa intulissent, quã decora victoribus libertas: quanto intolerantior seruitus iterum victis.* Non diu hæc, nec apud lætos. etenim propinquabat legionum acies. inconditique ac militiæ nescij oppidani, neq; oculis, neq; auribus satis cõpetebant. contra Silius, & si præsumpta spes hortandi caussas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quòd Germaniarum victores, aduersum Gallos tamquam in hostem ducerentur. vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, pauca huius ipsius exercitus turma profligauere, Sequanos quanto pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aeduos, euincite, & fugientibus consulite.* Ingens ad ea clamor & circumfudit eques, frontemq. pedites inuasere, nec contatum apud latera, paulum moræ attulere ferrati, restantibus laminis aduersum pila & gladios, sed miles correptis securibus & dolabris, vt si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora. quidam trudibus, aut furcis, inertem molem prosternere. iacentesq. nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrouir primò Augustodunum, dein metu deditionis in illam propinquam

cum

cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incensa super villa, omnes cremauit.

8 Tum demum Tiberius ortum, patratumque bellum senatui scripsit. neque demisit, aut addidit vero: sed fide ac virtute legatos, se consilijs superfuisse. simul caussas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit: magnitudinem imperij extollens neque decorum principibus, si vna alterave ciuitas turbet, omissa vrbe. vnde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur, iterum vt presentia spectaret, componeretque. Decreuere patres vota pro reditu eius, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit vt ouans ò Campania vrbem introiret. Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus se nō tam vacuum gloria prædicabat, vt post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanæ inane premium peteret. Sub idem tempus vt mors Sulpicij Quirinij publicis exequijs frequentaretur, petiuit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorū familiam. Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium; sed impiger militiæ, & acribus ministerijs cōsulatum sub Diuo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensiū castellis insignia triumphi adeptus, datusq. rector C. Cæsari Armeniam obtinēti. Tiberium quoq; Rhodi agentem coluerat. quod tūc patefecit in senatu laudatis in se officijs, & incusato M. Lollio, quem auctorem C. Cæsari prauitatis & discordiarum arguebat. sed ceteris haud læta memoria Quirinij erat, ob intenta, vt memoraui, Lepidæ pericula, sordidamq. & præpotentem senectam. Fine anni C. Lutorium priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleuerat, pecunia donatum à Cæsare, corripuit delator: obiectans ęgro Druso composuisse, quod si extinctus foret, maiore premio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Pe-

tronij, socru eius Vitellia coràm, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Vt delator exstitit, ceteris ad dicendum testimoniũ exterritis, sola Vitellia nihil se audiuisse adseuerauit. sed arguentibus, ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterij Agrippæ consulis designati indictum reo vltimum supplicium. Contrà M. Lepidus in hunc modum orsus est. *Si P. C. vnũ id spectamus, quàm nefaria voce Lutorius Priscus mẽtem suam & aures hominum polluerit: neque carcer, neque laqueus, ne seruiles quidem cruciatus in eum suffecerint, sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio; maiorumque & vestra exempla temperant, & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ per quam neque huic delictum impune sit & nos clementiæ simul ac seueritatis non pæniteat. Sæpe audiui principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiã eius præuenisset, vita Lutorii in integro * est, qui neque seruatus in periculum Reipub. neque interfectus in exemplũ ibit, studia illi vt plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt, nec quidquam graue ac serium ex eo metuas; qui suorũ ipse flagitiorum proditor, non virorum animos, sed mulierculatum adrepit, cedat tamen vrbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege maiestatis teneretur.* Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit. ceteri sententiam Agrippæ secuti. ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusauit, cũ extolleret pietatem quamuis modicas principis iniurias acriter vlciscentium, deprecaretur tam præcipites verborum pœnas: laudaret Lepidum, nec Agrippinam argueret. Igitur factum S. C. ne decreta patrum, ante diem decimum, ad ærarium deferrentur idq; vitæ spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

A. V. C. DCCLXXV.

9 C. Sulpicius, D. Haterius consules, sequũtur. Inturbidus externis reb. annus, domi suspecta seueri-

veritate aduersum luxum; qui immensum proruperat ad cũcta, queis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum quamuis grauiora, dissimulatis plerũque pretijs occultabantur: ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati, fecerunt curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ, durius aduerteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoq; ędiles differuerant, sperni sumptuariam legem, vetitaq; vtensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remedijs resisti posse. & consulti patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitato, an coerceri tam profusæ cupidines possent: num coercitio plus damni in Remp. ferret; quàm indecorum attrectare quod non obtineretur: vel retentũ ignominiam & infamiã virorum illustrium posceret: postremò litteras ad Senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit. *Ceteris forsitã in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid à Rep. censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac motum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiã viderem eos, ac velut deprehenderem, quòd si mecum antè viri strenui ædiles consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius præualida & adulta vitia, q̃ hoc adsequi, vt palam fieret quibus flagitijs impares essemus: sed illi quidem officio functi sunt, vt ceteros quoq; magistratus sua munia implere velim, mihi autem neq; honestum silere, neq; proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: maius aliquid & excelsius à principe postulatur, & cùm rectè factorum sibi quisq; gratiã trahat, vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscũ ad morem recidere adgrediar? villarum ne infinita spatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumq; miracula? promiscuas viris & feminis vestes? atq; illa feminarũ propria, queis lapidũ caussa pecuniæ nostræ ad externas aut hostiles gẽtes trãsferuntur? Nec ignoro in cõuiuijs & circulis incusari ista, & modum posci, sed si quis legem sanciat, pœnas indicat, idem illi ciuitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamita-*

bunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos nisi per dura & aspera coerceas. corruptus simul et corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remedijs restinguẽdus est, quã qui libidinibus ardescit; tot a maioribus repertæ leges, tot quas diuus Augustus tulit, illæ obliuione. hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas, ne vereare at si prohibita impunè transcenderis, neque metus vltrà, neque pudor est. cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia vnius vrbis ciues eramus, ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, ciuilibus, etiam nostra consumere didicimus. Quantulũ istud est, de quo ædiles admonẽt? Quàm, si cetera respicias, in leui habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie voluitur: ac nisi prouinciarũ copia & dominis, & seruitiis, & agris subuenerint, nostra nos s. nemora, nostraque villæ tuebuntur? Hanc P. C. curã sustinet princeps; hæc omissa funditus Remp. trahet; reliquis intra animũ medendum est. nos pudor, pauperes necessitas, diuites, satietas in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantã industriam ac seueritatẽ polliceetur, uti iræ obuiã queat, hunc & laudo, & exonerari laborũ meorum partem fateor. si accusare uitia volunt, dein cùm gloriã eius rei adepti sunt: simultates faciunt, ac mihi relinquunt, credite P. C. me quoque non esse offensionũ auidum. quas cũ graues, & plerumque iniquas pro Rep. suscipiã. inanes & irritas neque mihi aut uobis usui futuras iure deprecor. Auditis Cæsaris literis, remissa Ædilibus satis cura. luxusq; mensæ, à fine Actiaci belli, ad ea arma, queis Ser. Galba Rẽ. adeptus est per annos centũ profusis sumptibus exerciti, paulatim exoleuere. Caussã eius mutationis q̃rere libet. Dites olim familiæ nobiliũ, aut claritudine insignes, studio magnificẽtiæ prolabebantur. nã ẽt tũ plebem, socios, regna colere, & coli licitum. vt quisq; opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur, postquam cædibus sæuitũ, & magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad sapiẽtiora cõuertere, simul noui homines

è mu-

è municipijs & colonijs, atque etiam prouincijs, in senatum crebrò adsumpti, domesticam parcimoniam intulerũt. & quamquam fortuna vel industria pleriq. pecuniosam ad senectam peruenirent; mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victuq. obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quàm pœna ex legibus & metus. nisi fortè rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporũ vices, ita morum vertantur. nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoq; ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. verùm hæc * nobis maiores; certamina ex honesto maneant.

10 Tiberius fama moderationis parta, quòd ingruentes accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, queis potestatem tribuniciam Druso petebat. Id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatorij nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret, M. deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem dilegit, ne successor in incerto foret, sic cohiberi prauas aliorum spes rebatur, simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exẽplo, Tiberius Drusum summæ rei admouet: cùm incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, vt consilia sua Reipub. prosperarent, modica de moribus adolescentis neq; in falsum aucta, retulit. *esse illi coniugem & tres liberos, iamque ætatem qua ipse quondam a diuo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc properè, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi*. Præceperant animis orationem patres quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi vt effigies principum, aras deum, templa & arcus, aliaque solita censerent, nisi quòd M. Silanus ex contumelia cõsulatus, honorem principibus petiuit: dixitq. pro sententia, vt publicis, priuatisve monimentis, ad

memo-

memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. * Atq; Haterius cùm eius diei senatus consulta aureis litteris figenda in curia censuisset, deridiculo fuit, senex fœdissimæ adulationis tantùm infamia vsurus. Inter quæ, prouincia Africa Iunio Blæso prorogata, Seruius Maluginensis flamē Dialis, vt Asiam sorte haberet postulauit; frustra vulgatum dictitans. *Nō licere Dialibus egredi Italia, neque aliud ius suum, quàm Martialium, Quirinaliumq. Flaminium: porrò si hi * duxißent prouincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe Pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur. duobus & septuaginta annis post Cornelij Merulæ cædem, neminem suffectum: neque tamen cessauisse religiones. Quòd si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno, quantò facilius abfuturum, ad vnius anni proconsulare imperium? Priuatis olim simultatibus effectum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nūc deum munere, summum Pontificem etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium.* Aduersùs quæ cùm augur Lentulus, alijq. variè dissererent, eò decursum est, vt Pontificis Max. sententiam operirentur. Tiberius, dilata notione de iure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperauit: nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrium morem. Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur. *Huc recidisse cuncta, vt ne iuuenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet? * Bello scilicet, aut diuerso terrarum detineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis consilijs discere. sanè grauaretur aspectum ciuium senex imperator, fessamq. ætatem & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi sua derogantia, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis

qquitatis

æquitatis senatui præbebat, postulata prouinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebescebat enim Græcas per vrbes licentia, atq; impunitas asyla statuendi. Complebantur templa pessimis seruitiorum. eodem subsidio obæratí aduersum creditores, suspectiq; capitalium criminum receptabantur. Nec vllum satis validum imperiũ erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum vi cærimonias deum protegentiũ. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quòd falsò vsurpauerant spontè omisere. Multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaq. eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumq. numinum religiones introspexit, libero, vt quondam, quid firmaret, mutaretve. Primi omnium Ephesij adiere, memorantes, non, vt vulgus crederet, Dianam atq; Apollinem Delo genitos; esse apud se Cenchrium amnem, * locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam & oleæ, quæ tum etiam maneat, adnixam, edidisse ea numina: deorumq: monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iouis iram vitauisse. Mox Liberũ patrem bello victorem, supplicibus Amazonum quæ aram insederant, ignouisse. Auctam hinc concessu Herculis, cùm Lydia potiretur, cærimoniam templo: neq; Persarum ditione, diminutum ius. Post Macedonas, dein nos seruauisse. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur, quorũ ille Antiocho, hic Mithridate. pulsis, fidẽ atq; virtutem Magnetũ decorauere, vti Dianæ Leucophrynæ perfugiũ inuiolabile foret. Aphrodisienses posthac & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in partes merita, & recẽs diui Augusti decretũ * attulere. Laudati q; Parthorum irruptionẽ, nihil mutata in populum Rom. cõstantia pertulissent. Sed Aphrodisiensium ciuitas, Veneris, Stratonicensium Iouis & Triuiæ religionem tuebãtur. Altius Hierocæsarienses exposuere, Persicam

ficam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum, & memorabātur Perpernæ, Isaurici, multaq; alia Imperatorum nomina, qui non modò templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Aërias, post filius eius Amathus Veneri Amathusiæ, & Ioui Salaminio, Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent. Auditæ aliarum quoq; ciuitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studijs certabatur consulibus permisere, vt perspecto iure, & si qua iniquitas inuolueretur, rem integram rursum ad senatum referrent. Cōsules super eas ciuitates quas memoraui, apud Pergamum, Aesculapij compertum, asylum retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initijs niti, nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem, ædemq. iussi sint propiora Sardiano, Alexandri victoris id donum, neq; minus Milesios Dario rege * vti, sed cultus numinum vtrisq; Dianam aut Apollinem venerandi. Petiere & Cretēses simulacro diui Augusti. Factaq; senatuscōsulta, queis multo cum honore, modus tamen præscribebatur, iussiq. ipsis in templis figere aras sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.

14. Sub idem tempus Iuliæ Augustæ valetudo atrox, necessitudinem Principi fecit festinati in vrbem reditus: sincera adhuc inter matrem, filiumque concordia, siue occultis odijs. Neque enim multo ante, cùm haud procul theatro Marcelli effigiem diuo Augusto Iulia dicaret; Tiberij nomen suo postscripserat, idque ille credebatur, vt inferius maiestate principis graui & dissimulata offensione abdidisse. Sed tum supplicia dijs, ludiq. Magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimuiri, Septemuiris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius, vt feciales quoque ijs ludis præsiderent. Contradixit Cæsar, distincto sacerdo-

cerdotiorum iure, & repetitis exemplis. neque enim vnquam fecialibus hoc maiestatis fuisse. ideò Augustales adiectos, quia propriũ eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persoluerẽtur. Exequi sententias haud institui nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annaliũ reor, ne virtutes sileantur, vtque prauis dictis, factisq. ex posteritate & infamia metus sit. Ceterùm tempora illa adeò infecta & adulatione sordida fuere, vt non modò primores ciuitatis, quibus claritudo sua obsequijs protegenda erat, sed omnes cõsulares, magna pars eorum qui prętura functi, multiq. etiam pedarij senatores certatim exsurgerent, fœdaq. & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberiũ, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, ò HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS! scilicet etiam illum, qui libertatem publicã nollet, tam proiectæ seruientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecore ad infesta transgrediebantur. C Silanum proconsulem Asiæ, repetundarum à socijs postulatum, Mamercus Scaurus è Consularibus. Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt, obiectãtq. violatum Augusti numen, spretam Tiberij maiestatem. Mamercus antiqua exempla iacens, L. Cottam à Scipione Africano; Ser. Galbam à Catone censorio: P. Rutiliũ à M. Scauro accusatos. videlicet Scipio & Cato talia vlciscebantur; aut ille Scaurus, quem proauum suum, opprobrium maiorũ Mamercus, infami opera dehonestabat. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit, mox Seiani potentia senator, obscura initia impudẽtibus ausis * propolluebat Brutidiũ artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima queq; iturum, festinatio extimulabat: dũ ęquales, dein superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat. quod multos etiã bonos pessum dedit, qui spretis quę tarda cũ securitate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere numerum accusatorũ Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæ-

stor

ctor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur sæuitiæ captarum, neque pecuniarum teneri reũ, sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cùm super tot senatores aduersos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, * eo quòd ipse creberrimè interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur, ac sæpè etiã confitendum erat, ne frustra quæsiuisset. Seruos quoq; Silani, vt tormentis* interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat, & ne quis necessariorum iuuaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinculũ & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu, defensionem sui deseruit; ausis ad Cæsarem codicillis, quibus inuidiam & preces miscuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quò excusatius sub exemplo acciperentur, libellos diui Augusti de Voleso Messala eiusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari iubet. Tũm L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de clemẽtia principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicẽdum censuit, ipsumque in insulam Gyarum relegandum. Eadem ceteri, nisi quòd Gn. Lentulus separanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem lõgius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus & opertus infamia prouinciam sortiretur: idque princeps diiudicaret: nam à legibus delicta puniri, quanto fore mitius in ipsos, meliùs in socios, prouideri ne peccaretur?* Aduersum quæ disseruit Cæsar: *non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in prouinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse, excitari quosdam ad meliora: magnitudine rerum hebescere alios, neque posse principem sua scientia cuncta cõplecti neque expedire, vt ambitione aliena trahatur: ideò leges in facta cõstitui quia futura in incerto sint sic à maioribus institutũ, vt si anteissent delicta, pœna se-*

que-

quæretur. ne uerterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiæ: minutura, quoties gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiusdem, Cytheram potius concederet. id sororem quoq; Silani Torquatam, priscæ sanctimonię virginem expetere. In hanc sententiam facta discessio. Post auditi Cyrenenses; & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordius repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maiestatis postulatum, quòd effigiem principis promiscuum ad vsum argenti vertisset, recipi Cæsar inter reos vetuit. palam aspernante Ateio Capitone, quasi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus uim statuendi, neque tantum maleficium impunè habendum. sanè lentus in suo dolore esset, Reip. iniurias ne largiretur.* Intellexit hæc Tiberius vt erant magis, quàm vt dicebantur. perstititque intercedere. Capito insignior infamia fuit, quòd humani, diuinique iuris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestauisset.

12 Incessit dein religio, quonam in tēplo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani vouerant Equestri Fortunæ, nam etsi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur, cunctasque cærimonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, iuris atq; imperij Romani esse, ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum aduersus Seruiū Maluginensem Flaminem Dialem, promisit Cæsar: recitauitque decretum pōtificum. *Quoties valetudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, vt Pontificis maximi arbitrio. dum ne plusquam binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundē*

in-

in annum. Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & prouinciarũ administrationem dialibus non concedi: memorabaturq; L. Metelli Pontificis maximi exemplũ qui Auium Postumiũ Flaminem attinuisset. Ita sors Asię in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus. Lepidus à senatu petiuit, vt basilicam Pauili, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret, ornaretque, erat etiam tum in more publica munificentia. nec Augustus * argueret Taurum. Philippum, Balbũ, hostiles exuuias, aut ex vndantis opes ornatũ ad vrbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, auitũ decus recoluit. At Pompeij theatrum igne fortuito haustũ, Cæsar exstructurũ pollicitus est, eo quòd nemo è familia restaurando sufficeret, manente tñ nomine Pompeij simul laudib. Seianũ extulit, tamq̃ labore, vigilantiaque eius tanta vis vnũ intra damnũ stetisset, Et censuere patres effigiẽ Seiano, quæ apud theatrũ Pompeij locaretur. neque multo pòst Cæsar cùm Iuniũ Blæsum proconsulem Africæ triumphi insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille auunculus erat. At tñ res Blæsi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africę auxilijs, huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tiberiũ mitteret, sedemque vltro sibi atque exercitui suo postularet, aut bellũ inexplicabile minitaretur. Nõ alias magis sua populique contumelia Ro. indoluisse Cæsarẽ ferunt; quam quòd desertor & prędo, hostiũ more ageret, ne Spartaco quidẽ, post tot consulariũ exercituum clades inuitã Italiam vrenti, quamquã Sertorij atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Resp. datũ, vt pacto in fidẽ acciperetur: nedũ pulcherrimo populi Romani fastidio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorũ redimeretur. Dat negotium Blæso, ceteros quidem ad spẽ proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autẽ ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea venia plerique; mox aduersũ artes Tacfarinatis, haud dis-

dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi meliori, plures per globos incursaret, eluderetque, & insidias simul tentaret: tres incessus, totidem agmina parantur. ex queis Cornelius Scipio legatus præfuit, quà prædatio in Leptinos & suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impunè traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit. Medio, cùm dilectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani more, in latera & sæpe à tergo erat. multique eo modo cæsi, aut circumuenti. Tūc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, vt mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris prouinciæ componit: sed vt in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat donec fratre eius capto, regressus est, properantiùs tamen quàm ex vtilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellū. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit vt Imperator à legionibus salutaretur: prisco erga duces honore, qui bene gesta Repub. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur, erantq; plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatē. concessit quibusdā & Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso.
* Postremum obire eo anno viri illustres. Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus. Et Capito Atius, de quo memoraui, principē in ciuitate locum studijs ciuilibus adsecutus. sed auo centurione Sullano, patre prætorio, cōsulatum ei adcelerauerat Augustus, vt Labeonē Antistiū ijsdē artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illis, quòd præturam intra stetit, commendatio ex iniuria:

ria: huic, quòd consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur. Et Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem expleuit. Catone auunculo genita, C. Cæsari vxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cùm fermè cunctos proceres cum honore nominauisset, Cæsarem omisit quod ciuiliter acceptum; neque prohibuit quominus laudatione pro rostris, ceterisq. solemnibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines ante latæ sunt, Manlij, Quinctij, aliaque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quòd effigies eorum non visebantur.

C. COR.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber IV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Ael. Seiani, turpissimi nebulonis, mores, ingenium, artes ut Rempub. & Tiberij domum pessundaret. Militaris & ciuilis disciplinæ consideratio.

2 Drusum fraude Seiani extinctum Senatus luget. Tiberii grauitas, & huic vulneri remedium. Noua Seiani artes in Germanici & Agrippinæ filios à Tiberio Senatui commendatos.

3 Ius ciuium; sociorum postulata, ciuitatum legationes, prouinciarum querelas audit & tractat Tiberius, histrionibus ex Italia pulsis. Templum eidem in Asia structum. Noua lex de Flamine Diali, eiusq. cerimoniis temperandis. Germanici filiorum interitus quæ habuerit initia. Nobilium nonnulli accusati, vel damnati.

4 Africani belli finis, Tacfarinate cæso, Motus seruilis semina tempestiuè oppressa.

5 Q. Vibii Sereni à filio accusati relegatio. Illustres viri (interquos Cremutius Cordus, præclarus historicus, cuius libri combusti) damnantur. Libertas Cyzicenis adempta. Tiberii simulata pietas.

6 Seiani Liuiam Drusi viduam ambientis audaciam Tiberius calliaè retundit. Aduersus ipsum Tiberium eiusdem Seiani consilia. Nouæ accusationes in capita inlustrium virorum.

7 Græci de iure templorum & asylorum Romæ disceptant. Lentuli, Domitii, Antonii excessus & elogia, L. Piso, Hispaniæ prætor à quodam agreste interfectus. Thraces Domitii, de quibus Popp. Sabinus triumphat.

8 Romæ Cl. Pulchra adulterii accusata & damnata, Agrippinæ maritum postulantis irritum votum.

Ciui-

Ciuitatum Asiaticarum pro templo Augusti certamen.

9 *Tiberius urbe relicta in Campaniam abit, & à Seiano ex periculo grauissimo liberatus, nebuloni ictui se tradit possidendum*

10 *Neronem Germanici F. natu maiorem Seianus calumniis opprimit. Amphitheatri Fidenatum ruina, multa debilitantur vel obruuntur hominum millia. Vrbis incendium atrox, unde Cœlii montis deuastatio.*

11 *Capreis Tiberius latet. Titii Sabini fraude turpissima circumuenti accusatio & damnatio: Iuliæ neptis Augusti mors.*

12 *Frisios tumultuantes L. Apronius infeliciter adoritur. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, uxorem ducit.*

Hæc Sexennio ferè gesta.
Coss.

C. Asinio, C. Antistio.
Cornelio Cetego, Visellio Varrone.
Cosso Lentulo. Asinio Agrippa,
Cn. Lentulo, Gætul C. Caluisio.
M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pisone.
Ap. Iunio Silano, P. Silio Nerua.

A. V. C. DCCLXXVI.

C. Asinio, C. Antistio Coss. nouus Tiberio annus erat compositæ Reip. florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cùm repentè turbare fortuna cœpit; sęuire ipse, aut sæuientibus vires præbere. Initium & caussa penes Aelium Seianum cohortibus prætoriis præfectum: cuius de potentia supra memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem captauerit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæsarem diui Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diuiti & prodigo stuprum venundedisse; mox Tiberium varijs artibus deuinxit adeò, vt obscurum aduersum alios, sibi vni incautum intectumq. efficeret.

ret. non tam ſolertia, (quippe iiſdem artibus victus eſt) quàm deum ira in rem Romanam; cuius pari exitio viguit, ceciditq;. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, ſui obtegēs, in alios criminator, iuxtà adulatio & ſuperbia. palàm compoſitus pudor, intus ſumma adipiſcendi libido: eiuſque cauſſa, modò largitio, & luxus, ſæpius *induſtria ac uigilantia, haud minus noxiæ, quoties parando regno finguntur*. Vim præfecturæ modicam antea intendit, diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent, numeroq. & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in ceteros metus * crederetur. Prætendebat laſciuire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri. & ſeuerius acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis inlecebris. Vt perfecta ſunt caſtra, irrepere paulatim militares animos, adeundo, appellãdo: ſimul Centuriones ac Tribunos ipſe diligere. neq; ſenatorio ambitu abſtinebat. clientes ſuos honoribus aut prouincijs ornando, facili Tiberio, atque ita prono, vt ſocium laborum, non modò in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, coliq. per theatra & fora effigies eius, interq. principia legionum ſineret. Ceterùm plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus interualla ſcelerũ poſcebat. placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio, intenderat Seiano manus, & contra tendentes os verberauerat. Igitur cuncta tentanti promptiſſimum viſum, ad vxorem eius Liuiã cõuertere. Quæ ſoror Germanici, formæ initio ætatis indecore, mox pulchritudine præcellebat. Hãc, vt amore incenſus, adulterio pellexit, & poſtquã primi flagitij potitus eſt, neq; femina amiſſa pudicitia alia abnuerit: ad coniugij ſpē, conſortium regni, & necē mariti impulit. Atq; illa cui auunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi, ſeq. ac maiores & poſteros municipali adultero,

fœdabat, vt pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam, Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis, pellit domo Seianus vxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuersa interdum consilia adferebat. Interim anni principio, Drusus ex Germanici liberis togã virilem sumpsit: quæq; fratri eius Neroni decreuerat senatus, repetita addidit orationẽ Cæsar multa cum laude filij sui, ꝙ patria beneuolentia in fratris liberos foret. Nã Drusus (quãquam *arduum* sit *eodem loci potentiam & concordiam esse*) æquus adolescentibus, aut certè non aduersus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatũ proficiscendi in prouincias consilium refertur. multitudinem veteranorum prætexebat imperator, & dilectibus supplendos exercitus. nã voluntarium militem deesse. ac si suppediret, nõ eadem virtute ac modestia agere; quia plerumq. inopes ac vagi sponte militiam sumant. percensuitq. cursim numerum legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoq; exequẽdum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socij reges, quanto sit angustiùs imperitatum. Italiam vtroq; mari duæ classes, Misenum apud & Rauennam, proximumq. Galliæ litus rostratæ naues præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidũ Foroiuliense miserat, valido cũ remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos, Gallosq subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donũ populi Romani, cetera Africæ, per duas legiones, pariq. numero Ægyptus. dehinc initio ab Suria vsq; ad flumẽ Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legionibus coercitũ, accolis Hybero, Albanoq., & alijs regibus, qui magnitudine nostra proteguntur aduersum externa imperia, & Thraciam: Rhœmetalces ac liberi Cotyjs: ripamq. Danubij legionum duæ in Pannonia, duæ in Mæsia attinebant. totidem apud Dalmatiam

tiam

riam locatis, quæ positũ regionis à tergo illis, ac si repentinum auxiliũ Italia posceret, haud procul accirentur. quamquam insideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Etruria fermè, Vmbriaq dilectæ, aut vetere Latio & * colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium. neq; multò secus in ijs viriũ, sed persequi incertum * fuit; cùm ex vsu tẽporis huc illuc mearent, gliscerent numero. & aliquãdo minuerentur. Cõgruens crediderim recensere ceteras quoq; Reip. partes, quibus modis ad eã diem habitæ sint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initiũ ille annus attulit. Iam primùm publica negotia, & priuatorũ maxima, apud patres tractabantur. dabaturq. primoribus disserere; & in adulationẽ lapsos, cohibebat ipse mandabatq. honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes spectando. vt satis constaret nõ alios potiores fuisse: sua consulibus, sua prætoribus species. Minorũ quoque magistratuum exercita potestas, legesque, si maiestatis quæstio eximeretur bono in vsu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorũ agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuiq., quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelq. adsumi tenebantur, prorsus sine modo cùm plerisq. ijsdem negotijs insenescerent. Plebs acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe, quin infęcunditati terrarum, aut asperis maris obuiam ijs, quantum impẽdio, diligẽtiaq. poterat & ne prouincię nouis oneribus turbarentur, vtq; cetera sine auaritia, aut crudelitate magistratuum tolerarent, prouidebat. corporum verbera, adẽptiones bonorũ aberãt. Rari per Italiã Cęsaris agri, modesta seruitia, intra paucos libertos domus, ac si qñ cum priuatis disceptaret, forum & ius. quæ cuncta non quidẽ comi via, sed horridus ac plerũq. formidatus retinebat tñ, donec morte Drusi verterentur. nã dũ superfuit, mãsere: quia Seianus incipiẽte adhuc potẽtia, bonis

consilijs notescere volebat, & vltor metuebatur, non occultus odij, & crebrò querens *incolumi filio adiutore imperij alterū vocari & quantum superesse vt collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo, vbi sis ingressus adesse studia & ministros extructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites: cerni effigiem eius, in monumentis Gn. Pompeij: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes, precandam post hac Modestiam, vt contentus esset.* Neq; raro, neque apud paucos talia iaciebat, & secreta quoq; eius, corrupta vxore, prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, diligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, vt octo post annos cognitum est.

2 Ceterùm Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiā ingressus est, consulesq. sede vulgari per speciem maestitiae sedentes, honoris locisq. admonuit, & effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. *Non quidem sibi ignarum, posse argui, quòd iam recenti dolore subierit oculos senatus vix propinquorum adloquia tolerari: vix diem adspici à plerisque lugentium, neque illos imbecillitatis damnandos, se tamen fortiora solatia è cōplexu Reip. petiuisse.* Miseratusq. Augustę extremam senectā, rudem adhuc nepotum, & vergētem aetatem suā, vt Germanici liberi, vnica praesentium malorum leuamenta, inducerentur, petiuit. Egressi consules firmatos adloquio adolescētulos, deductosq. ante Caesarem statuunt. Quibus adprehensis; *Patres conscripti, Hos,* inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusq. sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus quàm suum sanguinem foueret, ac tolleret, sibique & posteris confirmaret, erepto Druso, preces ad vos conuerto, dijsque, & patria coràm obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos suscipite, regite: vestram, meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco, ita nati estis, vt bona malaque vestra ad Rempublicam pertineant.* Magno ea fletu, & mox precationibus

bus

bus faustis audita, ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaq. animos audientium impleuerat. ad vana & toties irrisa reuolutus, de reddenda Rep. vtque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto fidē dempsit. Memoriæ Drusi eadem quæ in Germanicum decernuntur, plerisque additis, vt fermè amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maximè inlustre fuit, cùm origo Iuliæ gentis Aeneas, omnesq. Albanorum reges, & conditor vrbis Romulus, pòst Sabila nobilitas, * Appius Clausus. ceteræq. Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis, maximeq. fidis auctoribus memorata sunt, retuli. sed non omiserim eorumdem temporum rumorem validum adeò, vt nondum exolescat. Corrupta ad scelus Liuia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum stupro vicisse: quòd is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat. deinde inter cōscios, vbi locus veneficij tempus, composita sunt, eò audaciæ prouectum, vt verteret, & occulto indicio Drusum veneni in patrē arguens, moneret Tiberium, vitandā potionem, quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude tum senem, postquam cōuiuium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse, atque illo ignaro & iuueniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore, sibimet irrogaret mortem, quam patri struxerat. Hæc vulgo iactata, super id quòd nullo auctore certo firmantur, promptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idq. sua manu & nullo ad pœnitendum regressu? Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorē exquireret, insita deniq. etiā in extraneos cunctatione & mora, aduersùm vnicum & nullius antè flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omniū repertor habebatur, ex nimia caritate in eū Cæsaris, & ceterorū in vtrumq; odio, quāuis fabulosa & immania credebantur: atrociore semper fama, erga dominan-

minātium exitus Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est, neque quisquam scriptor tam infensus existit, vt Tiberio obiectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi, arguendiq. rumoris caussa fuit, vt claro sub exemplo falsas auditiones depellerem, peteremq. ab ijs, quorum in manus cura nostra venerit, ne diuulgata atq; incredibilia, auidè accepta, veris, neq; in miraculis corruptis ante habeant. Ceterùm laudante filium pro rostris Tiberio, senatus, populusq. habitum ac voces dolentum simulationem magis quàm libens induebat, domumq. Germanici reuiuiscere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina spem malè tegēs, perniciem adcelerauere. Nā Seianus vbi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, & quia prima prouenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia successio neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodū fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur cōtumaciam eius insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liuiæ conscientiam exagitare, vt superbiam fęcūditate subnixam, popularibus studijs inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos dilegerat Iulium Postumū per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos auiæ, & consilijs suis peridoneum. quia prisca in animo Augustæ valida): anum suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui officiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur, prauis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

3. At Tiberius, nihil intermissa rerū cura, negotia pro solatijs accipiens, ius ciuiū, preces sociorū tractabat. Factaq. auctore eo senatuscōsulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Asiam, Aegriensi apud Achaiam motu terræ labefactis, subueniretur remissione tributi in triēnium. Et Vibius Serenus procōsul vlterioris Hispaniæ de vi publica

dam-

damnatus, ob atrocitatem * temporum in insulā Amorgū deportatur. Cursius Sacerdos reus tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuuisset, absoluitur, eiusdemq. criminis C.Gracchus.Hūc comitem exilij admodum infantem, pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur. nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula: Ac ni Aelius Lamia & L. Apronius qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis aduersis foret abstractus. Is quoque annus legationes Græcarum ciuitatum habuit; Samijs Iunonis, Cois Aesculapij delubro, vetustum asyli ius vt firmaretur, petentibus Samij, decreto Amphictyonum nitebantur, queis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas, & accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Aesculapij induxerant, cùm iussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & vrbes trucidarentur. Varijs dehinc & sæpius irritis prætorum questibus, postremò Cæsar de immodestia histrionum retulit. Multa ab ijs in publicum seditiosè, fœda per domos tentari. Oscum quondam ludicrum læuissimæ apud vulgum oblectationis, eò flagitiorum & virium venisse. vt auctoritate patrum coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoq; luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo: neq; minus morte amicis. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium, lætorumq. socius, vnusq, è senatoribus Rhodij secessus comes. Ita quamquam nouo homine, censorium funus, effigiem apud forū Augusti, publica pecunia patres decreuere: apud quos etiā tum cuncta tractabantur adeò vt procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante prouincia caussam dixerit, magna cū adseueratione principis, non se ius nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse,

quod si vim prætoris vsurpasset, manibusq. militum vsus foret: spreta in eo mandata sua, audirēt socios. Ita reus, cognito negotio damnatur, Ob quam vltionem, & quia priore anno in C. Silanū vindicatum erat, decreuere Asiæ vrbes templum Tiberio, matriq. eius, ac senatui. Et permissū statuere. Egitq. Nero grates ea caussa patribus atq; auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illū adspici illū audiri rebantur. aderantq. iuueni modestia ac forma, principe viro digna, notis in eū Seiani odijs ob periculum gratiora. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Seruij Maluginensis defuncti legendo, simul roganda noua lege, disseruit Cæsar. *Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex queis vnus legeretur, vetusto more: neque adesse vt olim eam copiam: omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta: pluresq. eius rei caussas adferebat, potissimam, tenes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius caremonia difficultates, qua consultò uitarentur. Et quando exiret è iure patrio qui id flaminium apisceretur, quaque in manum flaminis conueniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege, sicut Augustus quadam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexißet.* Igitur tractatis religionibus, placitum, instituto flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum caussa in potestate viri, cetera promiscuo feminarum iure ageret. & filius Maluginēsis patri suffectus. Vtq; glisceret dignatio sacerdotum, atq; ipsius promptior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur. L. L. S. XX. & quoties Augusta theatrum introisset, vt sedes inter Vestalium consideret.

A. V. C. DCCLXXVII.

Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. Pontifices eorumq. exemplo ceteri sacerdotes, cùm pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoq; & Drusum ijsdem dijs cōmendauere, non tam caritate iuuenum, quàm adulatione:

quæ

quæ moribus corruptis, perinde anceps si nulla; & vbi nimia est. Nam Tiberius haud vnquã domui Germanici mitis, tum verò æquari adolescẽtes senectæ suæ. impatienter indoluit: accitosq. Pontifices percontatus est, nũ id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modicè perstricti, (etenim pars magna è propinquis ipsius, aut primores ciuitatis erant:) ceterùm in senatu, oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret, instabat quippe Seianus, incusabatq. diductam ciuitatem, vt ciuili bello, esse qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore plures: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si vnus, alterve maximè prompti subuerterentur. Qua caussa C. Silum & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniciosa vtrique, Silio, & quòd ingentis exercitus septem per annos moderator, partisq. apud Germaniã triũphalibus Sacrouiriani belli victor, * quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispergatur. credebant pleriq. auctam offensionem ipsius intemperãtia; immodicè iactantis, suũ militem in obsequio durauisse, cùm alij ad seditiones prolaberentur: neq; mansurum Tiberio imperium, si ijs quoq; legionibus cupido nouandi fuisset. Destrui per hęc fortunam suam Cęsar, imparemq. tanto merito rebatur Nam beneficia eò vsq; læta sunt, dũ videntur exsolui posse: vbi multum anteuertere, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ inuisa principi. Hos corripi, dilato ad tẽpus Sabino, placitum: immissusq. Varro cõsul, qui paternas inimicitias obtendens, odijs Seiani per dedecus suũ gratificabatur. precãte reo breuem moram, dum accusator consulatu abiret, aduersatus est Cæsar, solitũ quippe magistratibus diem priuatis dicere nec infringendum consulis ius, cuius vigilijs niteretur, ne quod resp. detrimentũ caperet. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseueratione,

quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud Resp. esset, coguntur patres: silentere reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. Conscientia belli, Sacrouir diu dissimulatus, victoria per auaritiam fœdata, & vxor Sosia arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant. sed cuncta quæstione maiestatis exercita. & Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitũ tamen in bona, non vt stipendiarijs pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti auulsa, computatis singillatim quæ fisco petebantur, ea prima Tiberio erga pecuniã alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinij Gallij sententia, qui partem bonorum publicandam, pars vt liberis relinqueretur, censuerat, contra * M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, grauem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sæuis adulationibus aliorum, in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. vnde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, vt cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consilijs, liceatque inter abruptam cõtumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. At Messallinus Cotta haud minus claris maioribus, sed animo diuersus, censuit cauendum senatusconsulto, vt quamquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescij, prouincialibus vxorum criminibus, perinde quam suis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namq. vt retuli, cessurum se vrbe ob factiones accusatorum in senatu clamitauerat: & spreta potentia Augustæ, trahere in ius Vrgulaniam, domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius ciuiliter habuit. Sed in animo reuoluente iras, etiam si impetus offensionis languebat, memoria valebat: Pisonemque * grauius secreti sermonis

nis incusauit aduersum maiestatem habiti. adiecitque in domo eius venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam. Quod atrocius vero tramissum. ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de Cassio Seuero exule, qui sordidæ originis maleficæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, vt iudicio iurati legatus Cretam amoueretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia aduertit: bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio consenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor, incertis caussis Aproniam coniugem in præceps iecit, tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tamquam ipse somno grauis, atque eo ignarus, & vxor sponte mortem sumpsisset, Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum, in quo reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditū quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro, venas præbuit exsoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accusata iniecisse carminibus & veneficijs vecordiam marito, insons iudicatur.

4 Is demum annus populum Romanum longo aduersum Numidam Tacfarinatem bello absoluit. Nam priores duces * sibi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant. Iamque tres laureatæ in vrbe statuæ; & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxilijs, qui Ptolemæo Iubæ filio iuuenta incurioso, libertos regios, & seruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non vt cum exercitu incederet, sed missis leuibus copijs, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipsique è prouincia vt queis fortunæ inops moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis iā

In Africa hostibus reportari Nonam legionem iusserit. nec proconsul eius anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, rem Romanam alijs quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos circumueniri, si cuncti, quibus libertas seruitio potior, incubuissent: auget vires, positisq; castris Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu soluit obsidium, locorumque opportuna permuniuit, simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus aduersum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non graui, nec vno incursu consectandum hostem vagum: excito cum popularibus rege Ptolomæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Maurorũ duxere. Ipse consultor aderat omnibus. Nec multò post adfertur, Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mappalib. consedisse: fisos loco, quia vastis circùm saltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes alæque quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diuersos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio prouisa; hostibus contrà omnium nescijs, non arma, non ordo, non cõsilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & aduersum eludentes optatæ toties pugnæ, se quique vltione & sãguine explebant. Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot prœlijs consectẽtur: nõ nisi duce interfecto, requiẽ belli fore. At ille delectis circũ stipatoribus, vinctoq; iam filio, & effusis vndique Romanis, ruendo in tela, captiuitatẽ haud inulta morte effudit. Isque finis armis impo-

posi-

positus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blæsi auunculi eius laus obsolesceret. Sed neq; Blæsus ideo inlustrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insigneis captiuos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in vrbe visi, quos Tacfarinate cæso, perculsa gens & culpæ nescia, ad satisfaciendum populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolomæi per id bellum studijs, repetitus ex vetusto mos, missusque è senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regemque & socium atque amicum appellaret. Eadem æstate, mota per Italiā seruilis belli semina fors oppressit. Aucto tumultu T. Curtisius quondam prætoriæ cohortis miles, primò cœtibus clandestinis, apud Brundisiū, & circumiecta oppida, mox positis propalā libellis, ad libertatē vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia seruitia: cum velut munere deū, tres biremes adpulere, ad vsus commeantium illo mari. Et erat ijsdem regionibus Curtius Lupus quæstor, cui prouincia vetere ex more Cales euenerat. Is disposita classiariorum copia cœptantē tum maximè coniurationem disiecit. Missusque à Cæsare properè Statius tribunus cum valida manu, ducem ipsum & proximos audaciæ in vrbem traxit: iam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensùm, minore in dies plebe ingenua.

5 Ijsdem consulibus miseriarum ac sæuitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, * nomen viri. Q. Vrbius Serenus, in senatum inducti sunt, ab exilio retractus, illuuieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adolescens multis munditijs, alacri vultu, structas principi insidias, missosque in Galliam concitores belli, index idem & testis dicebat: adnectabatq; Cæcilium Cornutum prætoriū ministrauisse pecuniam. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinauit. At cōtra reus nihil infracto animo.

ob-

obuersus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt sibi quidem redderent exilium, vbi procul tali more ageret: filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseuerabatque innocentem Cornutum & falsò exterritum. Idque facile intellectu, si proderentur alij: non enim se cædẽ principis & res nouas vno socio cogitasse. Tum accusator Gn. Lentulum & Seium Tuberonẽ nominat: magno pudore Cæsaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ. Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex seruis quæsitum & quæstio aduersa accusatori fuit qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, robur & saxum, aut parricidarum pœnas minitantium, cessit vrbe. ac retractus Rauenna, exsequi accusationem adigitur, nõ occultante Tiberio vetus odiũ, aduersus exsulem Serenum. nam post damnatum Libonẽ, missis ad Cæsarem litteris exprobro. verat, suum tantum studium sine fructu fuisse, addideratque quædam contumacius, quàm tutum apud aures superbas & offensione proniores. ea Cæsar octo post annos retrudit, medium tempus variè arguens, etiam si tormenta, peruicacia seruorum, contrà euenissent. Dictis dein sententijs vt Serenus more maiorum puniretur, quò molliret inuidiam, intercessit Gallus Asinius, Gyaro aut Donusam laudandum censere, id quoque aspernatus est, egenam aquæ vtramque insulam referens, dandosque vitæ vsus, cui vita concederetur ita Serenus omorgum reportatur. Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmijs accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita priuasset, ibaturq; in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatorib. Cæsar, Inritas leges Remp. in præcipiti conquestus esset. subuerterent potius iura, quam custodes eorum amouerent. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum*, per prœmia eliciebantur. His tam adsiduis

dbis tamque mæstis modica lætitia interijcitur, quòd C. Comminium equitem Romanum probrosi in se criminis conuictum, Cæsar precibus fratris qui senato erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neq; enim secordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur, quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum, solutius promptiùsque eloquebatur, quoties subueniret. At P. Suilium quæstorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur, conuictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amouendum in insulam censuit; tanta contentione animi, vt & iurando obstringeret è Rep. id esse. Quod asperè acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu prosperè, nunquam bene vsum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tanquam falsis maiestatis criminibus sororem petiuisset. Catus, vt retuli, Libonem inlexerat insidijs, deinde indicio perculerat, eius operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non abstitit. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, parua forsitan & leuia memoratu videri non nescius sum, sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contēderit, qui veteres, populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fusos, captosque reges: aut, si quando ad interna præuerterent, discordias consulum aduersum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arte, & inglorius labor. Immota quippe aut modicè lacessita pax, mæstæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine vsu fuerit, introspicere illa primo aspectu leuia: ex queis magnarum sæpe rerum *motus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt d ilecta

ex his & constituta Reip forma, laudari facilius, quàm euenire; vel si euenit, haud diuturna esse potest. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, senatusq. & optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant: callidi temporum & sapientes credebantur: sic conuerso statu, neque alia * rerum, quàm si vnus imperitet, hæc conquiri, tradique in rem fuerit. quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, vtilia abnoxijs discernunt: plures, aliorum euentis docentur. ceterùm vt profutura; ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu caussas coniunginius, obuia rerum similitudine, & satietate. Tum quòd antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusqnam, Punicas, Romanasve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio regente pœnam, vel infamiam subiere, posteri manent. vtque familiæ ipsæ iam exstinctæ sint, reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi oblectari putent. etiam gloria, ac virtus infensos habet, vt animus ex propinquo diuersa arguens. Sed ad incœpta redeo.

A. V. C. DCCLXXIIX.

Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus postulatur, nouo ac tunc primùm audito crimine, quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorùm vltimum dixisset. Accusabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes. id perniciabile reo, & Cæsar trunci vultu defensionem accipiens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est. *Verba mea P. C. arguuntur: adeò factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex maiestatis amplectitur*

Bru-

Brutum, & Cassium laudauisse dicor, quorum res gestas cùm plurimi composuerint, nemo sine honore memorauit Titus Liuius eloquentiæ, ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellaret, neque id amicitiæ eorum effecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe vt insignes viros nominat. Asinij Pollionis scripta, egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messala Coruinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: & vterque opibusq́, atque honoribus peruiguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquauit, quid aliud dictator Cæsar, quàm rescripta oratione, velut apud iudices respondit? Antonij epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multum cum acerbitate habent carmina Bibaculi, & Catulli, referta contumelijs Cæsarum leguntur, sed ipse diuus Iulius, ipse diuus Augustus & tulere ista, & reliquere, haud facilè dixerim, moderatione magis, an sapientia. tamque spreta exolescunt; si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas etiam libido impunita, aut si quis aduertit, dictis dicta vltus est. Sed maximè solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de ijs, quos mors odio, aut gratia exemisset, nam cum armis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli ciuilis caussa populum per conciones Incendo? an illi quidem septuagesimum ante annum perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem aboleuit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit. nec deerunt si damnatio ingruit, qui non modò Cassij & Bruti, sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, vitã abstinẽtia finiuit, libros per ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati, & editi *Quo magis secordiã eorum irridere libet, qui præsenti potentia, credũt extingui posse etiam sequentis æui memoriã. Nam cõtrà, punitis ingenijs gliscit auctoritas, neq; aliud externi reges, aut qui eadem sæuitia vsi sũt, nisi dedecus sibi, atque illi gloriam peperere.* Ceterum postulandis reis, iam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus, Præfectum vrbis Drusum, auspicãdi gratia tribunal ingressum, adierit

Calpurnius Saluianus in Sex. Marium, quod a Cæsare palàm increpitum, caussa exsilij Saluiano fuit. Obiecta publicè Cyzicenis incuria cærimoniarum diui Augusti, additis violentiæ carminibus aduersum ciues Romanos. & amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circūsessi, nec minus sua constantia, quàm præsidio Luculli pulsò rege, A. Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curauerat, absoluitur; comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum, neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicū tutiorem faciebat. nam vt quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leues, ignobiles pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania vlterior, missis ad senatum legatis orauit vt exēplo Asiæ delubrum Tiberio, matriq. eius exstrueret: qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus ijs quorū rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiuscemodi orationem cœpit. *Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quòd Asiæ ciuitatibus nuper idem istud petentibus non sim aduersatus. ergo & prioris silentij defensionem, & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cùm diuus Augustus, sibi atque vrbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta, dictaq. eius vice legis obseruem, placitum iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. Ceterùm vt semel recepisse, veniam habuerit; ita per omnes prouincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum, & vanescet Augusti honor, si promiscua adulationibus vulgatur. Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officio fungi, satisq; habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo, qui satis, superq. memoriæ meæ tribuent, vt maioribus meis dignum, rerum vestrarum prouidum, constantem in periculis, offensionum pro vtilitate publica non pauidum credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. Nam quæ saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. Proinde socios ciues & deos, & deas ipsas, precor: hos, vt mihi ad finem vsque vitæ quietam & intelligentem humani* diui-

diuiniq. iuris mentem duint; illos, vt quandocunque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta, atque famam nominis mei prosequantur. Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talē sui cultum, quod alij modestiam: multi quia diffiderent, quidam vt degeneris animi interpretabantur. Optimos quippe mortalium, altissima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Augustum, qui sperauerit. Cetera principibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes.

6 At Seianus nimia fortuna * socors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liuia, componit ad Cæsarem codicillos. moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire, eius talis forma fuit. *Beneuolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberij iudicijs ita insueuisse, vt spes, votaque sua non prius ad deos, quàm ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum vnquam precatum: excubias ac labores, vt vnum è militibus pro incolumitate imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, vt coniunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiuerit Augustum, in collocanda filia, non nihil etiam de equitibus Romanis consultauisse. ita si maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria vsurum: non enim exuere imposita munia, satis æstimare, firmari domum aduersum iniquas Agrippinæ offensiones. idque liberorum caussa. nam sibi multum, superq. vitæ fore, quòd tali cum principe expleuisset.* Ad ea Tiberius; laudata pietate Seiani, suisq. in eum beneficijs modicè percursis, cùm tempus tanquam ad integram consultationem petiuisset, adiunxit. *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideò se non illuc decurrere, quod promptum rescriptis: posse ipsam Liuiam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus ijsdem tolerandum haberet: esse illi matrem & auiam, propiora consilia simpliciùs acturum*

rum

rum de inimicitijs primùm Agrippina: quas longè acrius arsuras, si matrimonium Liuiæ, velut in partes: domum Cæsarum distraxisset. sic quoque erumpere æmulationem fœminarum, eaq. discordia nepotes suos conuelli: quid si intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim, Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat. Ego vt finã, credis ne passuros, qui fratrem eius, qui patrem, maioresque nostros in summis imperijs uidere? Vis tu quidem istum intra locum sistere, sed illi magistratus & primores qui te inuito perrumpunt, omnibusq. de rebus consulunt: excessisse iam pridem equestre fastigium, longeque anteisse patris mei amicitias non occulti ferunt, perque inuidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule si cùm in omnes curas distraheretur, immensumq. attolli prouiderat, quem coniunctionem tali super alios extulisset C. Proculeium & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate uitæ, nullis Reipub. negotijs permixtos. Sed si dubitatione Augusti mouemur, quanto ualidius est quod M. Agrippæ, mox mihi collocauit? Atque ego huic, pro amicitia, non occultaui. Cæterùm neque tuis, neque Liuiæ destinatis aduersabor. Ipse quid intra animum uolutauerim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mibi parem, omittam ad præsens referre, id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum quod non uirtutes istæ, tuusq. in me animus mereãtur, datoq. tempore, uel in senatu, uel in concione non reticebo. Rursum Seianus, non tam de matrimonio, sed altius metuens tacita suspicionum: vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. Ac ne assiduos in domum cœnis arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet, huc flexit. vt Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degẽdam impelleret. Multa quippe prouidebat sua in manu aditus, litterarumq. magna ex parte se arbitrum fore, cùm per milites commearent: mox Cæsarem vergente iam senecta, secretoq. loci mollitum, munia imperij faciliùs tramissurum: & minus sibi inuidiam, adempta salutantium turba, sublatisque

ina-

inanibus, vera potentia augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem, & solitudinem: quibus abesse tædia, & offensiones, ac præcipua rerum maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Montano celebris ingenij viro cognitio, contantem iam Tiberium perpulit, vt vitando, crederet, patrum cœtus, vocesque, quæ plerumque veræ, & graues coràm ingerebantur. nam postulato Votieno ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Æmylius è militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magna adseueratione nititur, audiuit Tiberius probra, queis per occultũ lacerabatur. adeoque perculsus est, vt se vel statim, vel in cognitione purgaturum clamitaret: precibusque proximorum adulatione omnium, ægrè componeret animum. Et Votienus quidem maiestatis pœnis adfectus est. Cæsar obiectam sibi aduersus reos, inclementiam eo peruicatiùs amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Getulicus consul designatus lege Iulia damnasset, exsilio puniuit. Apidiumq. Merulam, quod in acta diui Augusti non iurauerat, albo senatorio erasit

7 Auditæ dehinc Lacedæmoniorum, & Messeniorum legationes, de iure templi Dianæ Limenetidis; quòd suis à maioribus, suaq in terra dicatum, Lacedæmonij firmabunt annalium memoria, vatumq. carminibus, sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac pòst C. Cæsaris, & M. Antonij sententia, redditũ. Contra Messenij veterem inter Herculis posteros diuisionem Peloponessi protulere, suoq. regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrũ cessisse: monimentaq. eius rei sculpta saxis & ęrę prisco manere. quòd si vatum, * annaliũ ad testimonia vocentur; plures sibi, ac locupletiores esse, neq; Philippum potentia, sed ex vero statuisse, idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummij iudicium, sic Milesios permisso publicè arbitrio, postremò

Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuiſſe. Ita ſecundùm Meſſenios datum. Et Segeſtani ædem Veneris, montem apud * Erycum vetuſtate delapſam, reſtaurari poſtulauere: nota memorantes de origine eius, & læta Tiberio. ſuſcepit curã libens, vt conſanguineus. Tunc tractatæ Maſſiliẽſium preces, probatumque P. Rutilij exemplum. namq. eum legibus pulſum, ciuem ſibi Smyrnæi addiderant. quo iure Vulcatius Moſchus exſul in Maſſilienſes receptus, bona ſua Reip. eorum, vt patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ & modeſtè habitæ. Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens: donec Antonij partibus, mox Cæſar miſceretur. Auus Pharſalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipſe electus, cui * minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Pòſt, exercitus flumen Albin tranſcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quiſquam priorum. eaſq. ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obijt & L. Antonius multa claritudine generis, ſed improſpera. nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adoleſcentulum ſororis nepotem ſepoſuit Auguſtus in ciuitatem Maſſilienſẽ, vbi ſpecie ſtudiorum nomen exſilij tegeretur, habitus tamẽ ſupremis honor: oſſaq. tumulo Octauiorum illata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quodam agreſte, nationis Termeſtinæ, is prætorem prouinciæ L. Piſonem pace incurioſum ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta, & auia ſequenteis fruſtratus eſt. neque diu fefellit, nam prehenſo, ductoq. per proximos pagos equo, cuius foret cognitus, & repertus cum tormentis edere conſcios adigeret, voce magna ſermone patrio, fruſtra ſe interrogari clamitauit, adſiſterent ſocij ac ſpectarent: nul-

lam

dam vim tantam doloris fore, vt veritatem eliceret, idemque cùm posterò ad quæstionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, vt statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acriùs, quàm vt tolerarent barbari, cogebat.

A. V. C. DCCLXXIX.

Lētulo Getulico, C.Caluisio Coss. decreta triūphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Caussa motus, super hominū ingenium, quòd pati dilectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia suos ductores præficere, nec nisi aduersum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, vt disiecti, alijsq. nationibus permixti, diuersas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, amicitiā, obsequiumque memoraturos, & mansura hæc si nullo nouo onere tentarentur, sin vt victis seruitium indiceretur, esse sibi ferrum & iuuentutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita, collatosque illuc parentes & coniuges ostentabant, bellumq. impeditum, arduum, cruentum minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in vnum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxilijs popularium, qui fidem non mutauerant, veniret: addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum quidam audentiùs apertis in collibus visebātur. quos dux Romanus acie suggressus, haud ægrè pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffragia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum vsque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita tuebatur, simul in

in ferocissimos qui ante vallum more gentis cum carminibus & tripudijs præsultabant, mitti delectos sagittariorum. Ij dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere, propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptiq. subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorũ tumul u trucem, haud procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoraui. ijsque permissum vastare, vrere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemq. in castris tutam & vigilem capesserent. Id primò seruatum: mox versi in luxũ, & capti opulentia, omittere stationes, lasciua epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parãt: quorum altero populatores inuaderentur; alij castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed vt clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlij non acciperet, tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino concursu territa, cùm pars munitionibus adiacerent, plures extrà pabularentur, tanto infensius cæsi, quanto perfugæ & proditores ferre arma ad suum, patriæq. seruitium incusabantur. Postera die Sabinus exercitũ æquo loco ostendit, si barbari successũ noctis alacres, prœlium auderent, & postquam castello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, obsidiũ cœpit per præsidia, quæ opportunè iam muniebat, dein fossam, loricamq. contexens, quatuor millia passuũ ambitu amplexus est; tum paulatim, vt aquam, pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaq. circumdare, & struebatur agger, vnde saxa, hastæ, ignes propinquum iam in hostẽ iacerentur. sed nihil æquè quàm sitis fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorum, imbellium, vno reliquo fonte vterentur. Simul * æquè armẽta (vt mos barbaris) iuxta clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos

vul-

vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, malum extremum discordia accessit: his deditionem, alijs mortem, & mutuos inter se ictus parantibus & erant qui nō inultum exitium, sed eruptionem suaderent: neq; ignobiles, quamuis diuersi sententijs. Verùm è ducibus, Dinis prouectus senecta, & longo vsu vim, atq; clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, vnum adflictis id remedium, disserebat. Primusq. se cum coniuge & liberis victori permisit, secuti ætate aut sexu imbecilli; & quibus maior vitæ quàm gloriæ cupido. At iuuētus Tarsam inter & Turesim distrahebatur, vtriq; destinatum cum libertate occidere. sed Tarsa properum finem, abrumpēdas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis & ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido modò per vastum silentium incertos obsessores effecerat: cùm Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiātibus aperirent, sed sua quique munia seruarent immoti, telisq. non in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes & scalas antè fabricati inferre propugnaculis, eaque prehensare, detrahere, & aduersus resistenteis cominus niti, miles contrà deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidū moles prouoluere. His partæ victoriȩ spes, & si cedant, insignitius flagitium: illis extrema iam salus, & adsistentes plerisque matres & coniuges, earumque lamenta addunt animos. nox alijs in audaciam, alijs ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improuisa: suorum atq; hostium ignoratio: & montis anfractu repercussæ velut à tergo voces, adeò cuncta miscuerant,

vt quædam munimenta Romani quasi perruptæ omiserint. neque tamen persuasere hostes nisi admodum pauci, ceteros, deleto promptissimo quoque, aut saucio, adpetente iam luce trusere ad summa castelli. vbi tandem coacta deditio, & proxima sponte inimicorum recepta, reliquis, quo minus vi, aut obsidio subigerentur, prematura montis Hæmi & sæua hiems subuenit.

8 At Romæ commota principis domo, vt series futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra sobrina eius postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principē & deuotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac fortè sacrificantē patri repperit: quo initio inuidiæ. *Non eiusdem ait mactare diuo Augusto victimas, & posteros eius insectari; non in effigies mutas diuinum spiritum transfusum, sed imaginem veram cælesti sanguine ortā intelligere discrimen, suscipere sordes, frustra Pulchrā præscribi, cui sola exitij caussa sit, quòd Agrippinam stultè prorsus ad cultum dilegerit, oblita Sosiæ ob eadem adflicta.* Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Græco versu admonuit, ideo lædi, quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnatur. Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio, & secuta adseueratione Cæsaris, qua suo iure disertum eum appellauit. mox capessendis accusationibus, aut reos tutādo, prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit. nisi quòd ætas extrema multum etiam eloquentiæ dimisit, dum fessa mente retinet silentij impatientiam. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentim lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: subueniret solitudini, daret maritum habilem adhuc iuuentam filij, neque aliud probis quàm ex matrimonio solatium: esse in ciuitate, Germanici coniugem: ac liberos eius recipere dignaretur. Sed Cæsar non ignarus quātum

ex

ex Rep. peteretur; ne tamen offensioni, aut metus manifestus foret, sine responso, quamquã instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentarijs Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitã suam & casus suorum posteris memorauit. Ceterũ Seianus mærentem & improuidam altiùs perculit, immissis qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum vitandas soceri epulas. Atque illa simulationum nescia, cùm prope discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec aduertit Tiberius, fortè, an quia audiuerat? idque quo acriùs experiretur, poma vt erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, seruis tramisit, nec tamen Tiberij vox coram secuta, sed obuersus ad matrem, non mirum ait, si quid seuerius in eam statuisset, à qua veneficij insimularetur. Inde rumor, parari exitium; neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quæri. Sed Cæsar quò famam auerteret, adesse frequens senatui, legatosq; Asiæ ambigentes quanam in ciuitate templum statueretur, plures perdies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuersæ. neque multum intra se distantia memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi & Aristonici, aliorumque regum. Verùm Hypępeni, Trallianique Laodicenis & Magnetibus simul, tramissi, vt parum validi. Nellienses quidem, cum parentem vrbis Romæ Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quòd Hali carnassij mille & ducentos per annos nullo motu terræ mutauisse sedes suas, viuoque in saxo fundamenta templi adseuerauerant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesij, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupauisse ciuitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrneosque deliberatum. Sardiani decretum Etrurię recitauere, vt consanguinei. nam Tyrrhenum, Lydumque Atye rege genitos, ob

multitudinem diuisisse gentem. Lydum patrijs in terris resedisse, Tyrrheno datum nouas, vt conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia, auctamq. adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen, simul litteras imperatorum, & icta nobiscum fœdera bello Macedonum, vbertatemq. fluminum suorum, temperiem cæli, ac dites circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetustate, seu Tantalus Ioue ortus, illos siue Theseus diuina, & ipse stirpe, siue vna Amazonum condidisset: transcendere ad ea, queis maximè fidebãt in populum Romanum officijs, missa nauali copia non modò externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: seque primos templum vrbis Romæ statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam Romani populi rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica vrbe, & validis per Asiam regibus simul L. Sullam testem adferebant, grauissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis, & penuriam vestis, cùm id Smyrnæã in concionem nuntiatum foret, omnes qui astabant detraxisse corpori tegmina, nostrisq. legionibus misisse. Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marsus, vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, super numerum legaretur qui templi curam susciperet. & quia Lepidus ipse diligi se per modestiam abnuebat, Valerius Naso, è prætorijs sorte missus est.

9 Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar in Campaniam specie dedicandi templum apud Capuam Ioui, apud Nolam Augusto, sed certus procul vrbe degere. Caussam abscessus quamquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes retuli, quia tamen cæde eius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoueor, num ad ipsum referri verius sit; sæuitiam ac libidinem, cùm factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse. quippe illi pergracilis & incurua proceritas,

cæritas, nudus capillo vertex, vlcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insueuerat. Traditur etiã matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cùm dominationem ipsam donum eius accepisset. Nam dubitauerat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus vxoris euictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberiũ adsciuit. Idq; Augusta exprobrabat, reposcebat. Profectio arcto comitatu fuit. vnus seruator consulatu functus, Cocceius Nerua, cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex industribus Curtius Atticus. ceteri liberalibus studijs præditi, fermè Græci, quorum sermonibus leuaretur. Ferebant periti cælestium ijs motibus siderum excessisse Roma Tiberium, vt reditus illi negaretur, vnde exitij caussa multis fuit. properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibusque, neq; enim tam incredibilem caussam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue cõfinium artis, & falsi, veraq quàm obscuris tegerentur, nam in vrbem non regressurum, haud forte dictum: ceterorum nescij egere cum propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia vrbis adsidens extremam senectam compleuerit. Ac fortè illis diebus oblatum. Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitq. ipsi materiem, cur amicitiæ, constantiæq. Seiani magis fideret. Vescebantur in villa cui vocabulum Speluncę, mare Amuclanum inter Fundanosq. montes, natiuo in specu. eius os lapsis repentè saxis, obruit quosdam ministros. hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant. Seianus genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Maior ex eo, & quamquam exitiosa suaderet, vt non sui anxius, cum fide audiebatur.

10 Adsimulabatq. iudicis partes aduersus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomi-

na sustinerent, maximeq. insectarentur Neronē proximum successioni, & quamquam modesta iuuenta, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum: dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, vt erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam iuuenis iuxta insultet. Hęc atque talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationes, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ: quas adpositi custodes exceptas, auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diuersæ insuper solitudinem formæ oriebantur. nam alius occursum eius vitare, quidam salutatione reddita statim auerti, plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus cōtra, irridentibusque, qui Seiano fautores aderant. Enim verò Tiberius toruus, aut falsum renidens vultu. seu loqueretur, seu taceret iuuenis, crimen ex silentio, ex voce, ne nox quidem secura, cùm vxor vigilias, somnos, suspiria matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci. si priorem ætate, & iam labefactum demouisset, Atrox Drusi ingenium, super cupidinē potentiæ, & solita fratribus odio, accendebatur inuidia: quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fouebat, vt non in eum quoque semina futuri exitij meditaretur: gnarus præferocem, & insidijs magis opportunum. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa, claris maioribus, quàm vetustis, vitaq. non degener. Et Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ, monimenta ingenij eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quàm cura vigebat. vtque aliorum meditatio, & labor in posterum valescit, sic Haterij canorum illud & profluens, cum ipso simul exstinctum est.

A. V. C.

A. V. C. DCCXXC.

M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquauit malum improuisum. eius initium, simul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorũ celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam cõpagem superstruxit: vt qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsiuisset. Adfluxere auidi talium, imperitãte Tiberio procul voluptatibus habitis, virilis, ac muliebris sexus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius. vnde grauior pestis fuit, conferta mole, dein conuulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamq. vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, in præceps trahit, atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, vt tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat: qui per diem risu, per noctem vlulatibus, & gemitu, coniuges, aut liberos noscebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille: alius parentes lamentari. etiã quorum diuersa de caussa amici, aut necessarij aberant, pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculisset. latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoueri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium. & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma, aut ætas, errorem adnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia, eò casu debilitata, vel obtrita sunt. Cautumq. in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet: cui minor quadringentorum millium res, neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ. Atilius in exilium actus est. Ceterùm sub recẽtem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti. fuitq. vrbs per illos dies, quamquam mœsta facie, veterũ

institutis similis, qui magna post prœlia saucios largitione, & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleuerat, cùm ignis violentia vrbem vltra solitum adfecit, deusto monte Cælio, feralemque annum ferebant, & ominibus aduersis surreptum principi consilium absentiæ, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahẽtes, ni Cæsar obuiam ijsset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti, Actæq. ei grates apud senatum, ab illustribus: famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltrò accitos munificentia iuuerant. Adduntur sententiæ, vt mons Cælium in posterum Augustus appellaretur: quando cunctis circum flagrantibus sola Tiberij effigies, sita in domo Iunij senatoris, inuiolata mansisset. *Euenisse id olim Claudia* * *Quinctia, cuiusque statuam vim ignium bis elapsam, maiores apud a lem Matris deum consecrauisse; sanctos, acceptosque numinibus Claudios & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dij ostenderint.* Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitùs Querquetulanũ cognomento fuisse, quòd talis siluæ frequens, fecundusque erat: mox Cælium appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ cùm auxilium * appellatum ductauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. nam scriptores in eo dissentiunt. cetera nõ ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauisse, vnde Thuscum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Sed vt studia procerum, & largitio principis aduersum casum solatium tulerant, ita accusatorum maior indies, & infestior vis sine leuamento grassabatur. corripueratq. Varum Quinctilium diuitem, & Cæsari propinquum, Domitius Afer. Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator, nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper præmio malè vsus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris maioribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit

stitit tamen senatus, & opperiendum imperatorem censuit. quod vnum, vrgentium malorum suffugium in tempus erat.

11 At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet, concursusq oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia, & colonias, omniaq. in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surentini promonorij diiunctam. Solitudinem eius placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis nauigijs pauca subsidia. neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. celi temperies hieme mitis, obiectu montis quo sæua ventorum arcentur, æstas in Fauonium obuersa, & aperto circum pelago per amœna, prospectabatque: pulcherrimum sinum, antequam Vesuuius mons ardescens faciem loci verteret, Græcos ea tenuisse, Capreasq. Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus insederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum, & credendi temeritas, quam Seianus augere etiã in vrbe suetus, acrius turbabat, non iam occultis aduersum Agrippinam, & Neronẽ insidijs, quib. additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat, vltroq. struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Augusti amplecti, populumque, ac senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, obijciebantur.

A. V. C. DCCCXXCI.

Iunio Silano, & Silio Nerua Coss. fœdum anni principiũ incessi, tracto in carcerẽ illustri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici, neq; enim omiserat cõiugem, liberosq. eius percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes vnus, eoque apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius

Cato,* Petitius Rufus, M. Opsius prætura functi adgrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per Seianum aditus, neque Seiani voluntas, nisi scelere quærebatur. Compositum inter ipsos, vt Latiaris, qui modico vsu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent; deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primùm sermone, mox laudare constantiam, quòd non, vt ceteri, florentis domus amicus, adflictam deseruisset: simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquàm Sabinus, vt *sunt molles in calamitatem mortalium animi*, effudit lacrymas, iunxit questus, audentiùs iam onerat Seianum, sæuitiam, superbiam, spes eius. ne in Tiberium quidem conuicio abstinet, iiq. sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. At iam vltrò Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum, & deferre. Consultant quos memoraui, quo nam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quē cogebatur, seruanda solitudinis facies, & si ponè fores adsisterent, metus visus, sonitus, aut fortè ortæ suspicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra, quàm detestanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus, & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus. domum & in cubiculum trahit: præteritaque, & instantia, quorum affatim copia, ac nouos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius, quando mæsta, vbi semel prorupere, difficiliùs reticentur. Properata inde accusatio, missisq. ad Cæsarem litteris ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narrauere. Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas,* etiam aduersus proximos congressus, colloquia, notæ, ignotæq. aures vitari, etiam muta, atque inanima, tectum, & parietes circumspectabantur. Sed Cæsar solemnia incipientes anni Kalen. Ianuarias, epistola * precatus: vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum, & petitum se arguēs, vltionemque, aut obscurè poscebat.

bat. nec mora, quin decerneretur. & trahebatur damnatus, quantum obducta veste, & adstrictis faucibus niti poterat clamitans, *Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. quò intendisset oculos, quò verba acciderent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantq. se rursum, idipsum, pauentes, quòd timuissent. Quem enim diem vacuum pœna, vbi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur! non imprudentem Tiberium tantam inuidiam adijsse? quæsitum, meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus noui magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludant.* Secutæ insuper litteræ, grates agentes, quòd hominem infensum Reip. puniuissent. adiecto, trepidam sub vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato, neque tamen dubitabatur in Neronem, & Agrippinam intendi. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, auebat animus anteire, statimq. memorare exitus, quos Latinius, atque Opsius, ceteriq. flagitij eius repertores habuere, non modò postquàm C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio. qui scelerum ministros, vi peruerti ab alijs nolebat. ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres, & prægraues adflixit. verùm has, atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum cēsuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, vt metus suos senatui fateretur, amoueriq. sineret. Nullam æquè Tiberius, vt rebatur, ex virtutibus suis quàm dissimulationem diligebat, eo ægriùs accepit, recludi quæ premeret. sed mitigauit Seianus, non Galli amore, verùm vt cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, vbi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obijt, quam neptem Augustus conuictam adulterij damnauerat, proieceratq. in insulam Trimerum, haud procul Apulis littoribus. illic viginti annis exilium tolerauit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes priuignos cùm per

occultum subuertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

12 Eodem anno. Frisij transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis auaritia, quàm obsequij impatientes. Tributum ijs Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum: vt in vsus militares coria boum penderent: non intenta cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisijs impositus, terga vrorum dilegit, quorum ad formã acciperentur. Id alijs quoque nationibus arduũ, apud Germanos difficilius tolerabatur, queis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Ac primò boues ipsos, mox agros, postremò corpora coniugum, aut liberorum, seruitio tradebant. Hinc ira & questus, & postquam non subueniebat, remedium ex bello rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi, Olennius infensos fuga præuenit, receptus castello, cui nomen Fleuum: & haud spernenda illic ciuium sociorumque manus litora Oceani præsidebat. Quod vbi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum e superiore prouincia, peditumque & equitum auxiliarium dilectos acciuit: ac simul vtrumque exercitũ Rheno deuectum, Frisijs intulit, soluto iam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini firmat. atque interim, repertis vadis, alam Canine fatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium iubet. qui iam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leues cohortes, ac rursum duæ, dein tempore interiecto, acrius eques immissus, satis validi si simul incubuissent per interuallum aduentantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit, atque ille dubia suorum re, in anceps tractis, missis nuntijs vim legionum implorabat. Prorumpunt quinta-

ni ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortes alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus vltum ait, aut corpora humauit: quamquam multi tribunorum perfectorumque, & insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, Pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarij villa postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio dãna, ne cui bellum permitteret. neque senatus in eo cura, an imperij extrema dehonestarentur. Pauor internus occupauerat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam diuersis super rebus consulerentur: aram clementiæ, aram amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris, ac Seiani cẽsuere: crebrisque precibus efflagitabant, visendi sui copiam facerent. Non illi tamen in vrbẽ, aut propinqua vrbi digressi sunt satis visum, omittere insulam & in proximo Campaniæ aspici. eò venire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianum, cuius durior congressus, atque eo per ambitum, & societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei ad rogãtia, fœdum illud in propatulo seruitium spectanti, quippe Romæ, sueti discursus: & magnitudine vrbis, incertum, quod quisque ad negotium pergat. Ibi campos aut litore iacentes, nullo discrimine noctem ac diem, iuxta gratiam, aut fastus ianitorum perpetiebantur, donec idque vetitum & reuenere in vrbem trepidi, quod non sermone, non visu dignatus erat. quidam malè alacres, quibus infausta amicitiæ grauis exitus imminebat. Ceterũ Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortã, cùm coram Gn. Domitio tradidisset, in vrbe celebrari nuptia iussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. Nam is auiam Octauiam, & per eam Augustum auunculum præferebat.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI *Annalium, Liber V.*

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Liuia Augusta excessus Seiana potentia dat incrementum.*

2 *Tiberij scripto Nero & Agrippina accusantur. Paulò post, Seianus proditor ambitiosissimus interficitur, cum magna amicorum turba.*

Hæc omnia à Tacito diligenter perscripta, liuor & iniuria temporum nobis abstulit.

3 *Pseudo Drusus apud Cycladas apparet, & P. Sabini calliditate capitur.*

Hæc gesta annis tribus.
Coss.
C. Rubellio Gemino. C. Fusio Gemino.
M. Vinucio Quartano. C. Cassio Longino.
Tiberio Cæsare V. L. Aelio Seiano.

A. V. C. DCCXXCII.

RVbellio & Fusio Coss. quorum vtrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obijt, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione Liuiorum Iuliorumq. clarissimæ primum ei matrimonium & liberi fuere, cum Tiberio Nerone: qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac Triumuiros pacta, in vrbem redijt. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an inuitam, adeò properus, vt ne spatio quidem ad eniτendum dato penatibus suis grauidam induxerit.

Nullam

Nullam posthac sobolē edidit, sed sanguini Augusti, per coniunctionem Agrippinę & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit: sanctitate domus priscũ ad morem, comis vltrà quàm antiquis feminis probatum, mater impotēs, vxor facilis, & cum artibus mariti, simulatione filij bene composita. Funus eius modicum, testamentum diu irritum fuit laudata est pro rostris à C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius, quòd supremis in matrem officijs defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per litteras excusauit: honoresque memoriæ eius ab senatu largè decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito ne cælestis religio decerneretur, sic ipsam maluisse. quin & parte eiusdem epistolæ increpuit amicitias muliebres, Fufium consulē oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarũ animis, dicax idē, & Tiberium acerbis facetijs irridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est.

2 Ceterùm ex eo prærupta iam vergens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugiũ, quia Tiberio inueteratum erga matrem obsequium, neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire. tunc velut frenis exsoluti proruperunt. missæq. in Agrippinam ac Neronem literæ. quas pridē adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vulgus. haud.n. multum post mortem eius recitatæ sunt verba inerant quęsita asperitate: sed non arma, non rerum nouarum studium, amores iuuenum, & impudicitiam nepoti obiectabat, in nurum ne id quidem confingere ausus, adrogantiā oris, & cōtumacem animũ incusauit, magno senatus pauore, ac silentio, donec pauci, quibus nulla ex honesto spes, & publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur, vt referretur postulauere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententia, sed alijs à primoribus, maximèq à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius etsi infense inuectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in senatu Iunius Rusticus, cōponendis patrum actis

dile-

dilectus à Cæsare, eoq. meditationes eius intro-spicere creditus: is fatali quodam motu (neq; n. ante specimen constantiæ dederat) seu praua solertia, dum imminentium oblitus incerta pauet, inserere se dubitantibus, ac mouere consules ne relationē inciperent: differebatq., breuibus momētis summa verti posse, dandumq. interstitium pęnitentię senis. Simul populus effigies Agrippinę ac Neronis gerens, circūsistit curiam, festisq. in Cæsarem hominibus falsas literas, & principe inuito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiā sub nominibus consulariū fictæ in Seianum sentētiæ, exercentibus plerisq. per occultum, atq; eo procacius, libidinem ingeniorū. vnde illi ira violentior, & materies criminādi sprētum dolorē principis, ab senatu desciuisse populū, audiri iā & legi nouas conciones, noua patrū consulta, quid reliquū, nisi vt caperent ferrum? & quorū imagines pro vexillis secuti forēt, duces imperatoresq. diligerent? Igitur Cæsar repetitis aduersum nepotē & nurum probris, increpitaq. per edictum plebe, questus apud patres quod fraude vnius senatoris imperatoria maiestas elusa publicè foret, integra tamen sibi cuncta postulauit. nec vltrà deliberatum, quò minus non quidem extrema decernerent; id.n. vetitum, sed paratos ad vltionē vi principis impediri testarentur.* Quatuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex queis ob metum paucę, plures adsuetudine, * *mihi pudorem aut Seiano inuidiam allaturum censui,*

versa est fortuna, & ille quidem qui collegam et generum adsciuerat, sibi ignosci, ceteri quàm per dedecora fouere, cum scelere insectantur

*miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreuerim, * non crudelitatem, non * clementiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi probatus anteibo periculum. vos obtestor, ne memoriam nostri per mœrorem, quàm læti retinentis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt.* Tunc singulos: vt cuique adsistere, alioqui animus

erat,

erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoq. adhuc cętu, & cūctis intrepidū vultum eius spectantibus cum superesse tempus nouissimis crederent, gladio, quē sinu abdiderat, incubuit. Neq; Cæsar vllis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cùm in Blæsum, multa fœdaq. incusauisset. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, claustra ærarij, cui præfectus erat, & militarē pecuniam rebus nouis obtulisse: huic à Considio prætura functo obiectabatur * Velij Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponij, quasi fidissimum ad subsidium perfugisset, neq; aliud periclitantibus auxilij, quàm in fratrum constātia fuit, qui vades extitere, mox crebris probationibus spem ac metū iuxtà grauatus Vitellius, petita per speciem studiorū scelera, leuem ictum venis intulit, vitamq. ægritudine animi finiuit. At Pomponius multa morū elegantia, & ingenio inlustri, dum aduersam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit. Placitum posthac vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur, vanescente quamquam plebis ira, ac plerisq. per priora supplicia lenitis, igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens. puella adeò n scia, vt crebrò interrogaret, quod ob delictum & quò traheretur? neq; facturam vltra. &, posse se puerili verbere moneri. Tradunt temporis eius auctores, quia triumuirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abiecta.

3 Per idem tempus Asia atq; Achaia exterritæ sunt, acri magis, qu m diuturno rumore Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in cōtinenti visum, & erat iuuenis haud dispari ętate, quibusdā Cęsaris libertis velut agnitus, per dolumq. comitātibus. Alliciebātur ignari fama nominis, & prōptis Græcorū animis ad noua & mira. quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Aegyptum, aut Syriā inuasurum fingebant simul, credebantq., iam iuuentuti concursu,

iam

iam publicis ſtudijs frequentabatur, lætus præſentibus,& inanium ſpe,cùm auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur quo vera ſeu falſa anteiret, Toronæum, Thermæumq. ſinum præfeſtinans, mox Eubœam Aegæi maris inſulam,& Piræum Atticæ oræ, dein Corinthienſe litus, anguſtiasq. Iſthmi euadit: mariq. alio Nicopolim Romanam coloniam ingreſſus, ibi demum cognoſcit, ſollertius interrogato queis nam foret? dixit ſe M. Silano genitum & multis ſectatorum dilapſis, aſcendiſſe nauem, tamquam Italiam peteret. ſcripſitq. hæc Tiberio, neque nos originem, finemve eius rei vltra comperimus. Exitu anni diu aucta diſcordia conſulum erupit. nam Trio facilis capeſſendis inimicitijs, & foro exercitus, vt ſegnem Regulum ad opprimendos Seiani miniſtros obliquè perſtrinxerat. ille niſi laceſſeretur modeſtiæ retinens, non modò retudit collegam, ſed vt noxium coniurationis ad diſquiſitionem trahebat. Multiſque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, manſere infenſi ac minitantes, donec magiſtratu abirent.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber VI.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Arcana, & fœda Tiberij in Caprearum recessu libidines. Multorum Seiani amicorum, quorum nonnulli damnantur, accusationes.*

2 *M. Terentij equitis accusatio, egregia defensio, absolutio, accusatoribus damnatis, fœminæ à periculo haud immunes. Vrbis præfecti* L. *Pisonis obitus & elogium. de origine & progressu huius muneris. Consultatio. & Tiberij sententia de Sibyllinis carminibus.*

3 *Annonæ grauitas in vrbe seditionem excitat.* Germanici *filiarum nuptiæ, Vsuræ repressæ. Tiberii liberalitas. accusationes maiestatis. Seiani asseclæ omnes vno edicto iugulati.*

4 *C. Cæsaris Caligulæ coniugium, ingenium, & versipellis in auum animus. De Sergio Galba præsagium Tiberii de* Thrasillo & Mathematicis *quædam. Asinii Galli mors, Drusi item, Agrippinæ, Neruæ iureconsulti. & aliquot aliorum illustrium.*

5 Phœnix *auis in Aegypto super qua veterum narrationes. Accusationes & mortes variæ.*

6 Parthis *per legatos petentibus Cæsar vnum deinde alterum regem mittit.* L. *Vitelli* Orientis *præfecti ingenium.* Parthorum *& Armeniorum prælia.*

7 *Mutationes in Parthia. Tiberii in proceres sæuitia, Agrippæ fœda mors.* Tigranes *Armenus damnatur. C.* Galba *& alii voluntario pede vita exeunt.*

8 *Cappadociæ motus repressus. Parthiæ proceres Tiridate pulso Artabanum reuocant.*

9 Verbis *atrox incendium,* Tiberii *liberalitas. Macro, impurissimus aulicus, prætorio præfectus.*

Tibe-

Tiberius de successore solicitus morbum simulat.
10 *Noua accusationes, præsertim in Arruntium, vita priuatum, & Papinianum, qui se præcipitat, Tiberii deficientis simulatio, & mors violenta, eiusdem elogium.*

Gesta hæc annis circiter Sex.

Coss.

Cn. Domitio. M. Furio Camillo.
Ser. Sulpitio Galba, L. Cornelio Sulla.
Paulo Fabio Persico, L. Vitellio.
C. Cæstio Gallo, M. Seruilio Rufo.
Q. Plautio, Sex. Papinio.
Cn. Acerronio. C. Pontio.

A. V. C. DCCLXXXV.

CN. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant: cùm Cæsar tramisso quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an vrbem intraret: seu quia contra destinauerat. speciem venturi simulans, & sæpe in propinqua digressus, aditis iuxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetijt, pudore scelerum & libidinum: quibus adeò indomitis exarserat, vt more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantùm & decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in alijs imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primùm ignota antè vocabula reperta sunt, sellariorum & spintriarum, ex fœditate loci, ac multiplici patientia. præpositique serui qui quærerent. pertraherent. dona in promptos, minas aduersum abnuentes, & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaq; ipsi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quasi recens cognitis Liuiæ flagitijs, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, &

bona

Bona Seiani ablata ærario, vt in fiscum cogerentur, tum retulere Scipiones. Hæc & Silani & Cassij, iisdem fermè aut paulum immutatis verbis adseueratione multa censebant, cùm repentè Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat diligere senatores, ex quib. viginti sorte ducti & ferro accincti, quoties curiam inijsset, salutem eius defenderēt. crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex cōsulibus poscenti, vt tutus à Capreis vrbem peteret. Tiberius tamen ludibria serijs permiscere solitus, egit gratias beneuolentiæ patrum: *sed quos omitti posse? quos diligi? semper ne eosdem? an subinde alios? & honoribus perfunctos, an iuuenes? priuatos an è magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret.* Hæc aduersus Togonium, verbis moderans: neque vltra abolitionem sententiæ suadere. At Iunium Gallionem, qui censuerat vt prætoriani actis stipendijs, ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coràm rogitans, *quid illi cum militibus? quos neque dicta imperatoris, neq; præmia nisi ab imperatore accipere par esset, reperisse prorsus quod diuus Augustus non prouiderit. an potius discordiam & seditionem à satellite Seiani quæsitam? quæ rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* hoc pretium Gallio meditatæ adulationes tulit, statim curia, deinde Italia exactus & quia incusabatur facilè toleraturus exilium, delecta Lesbo insula, nobili & amœna, retrahitur in vrbem, custoditurq. domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar Sestiū * Pagonianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, dilectumq à Seiano, cuius ope dolus C. Cæsari pararetur, quod postquam patefactum, prorupere concepta * per idem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret. Vt verò Latinium Latiarem ingressus est accusator * Actius, iuxta inuisi, gratissimum spectaculum

ctaculum præbebatur. Latiaris, vt retuli, præcipuus olim circumueniendi Titij Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris inuasit, cur mutua accusatione intenta, nunc silerent? metum prorsus & noxam conscientiæ pro fœdere haberi, ac non patribus reticenda quæ audiuissent. Regulus manere tempus vltionis, seque coram principe exsecuturum. Trio æmulationem inter collegas, & si quę discordes iecissent melius oblitterari, respondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius Maximus è consularibus orauit senatum, ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remedijs, sic Regulo salus & Trioni dilatio exitij quæsita. Haterius inuisior fuit: quia somno aut libidinosis vigilijs marcidus, & ob segnitiam quamuis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem inter ganeum ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messalinus sæuissimæ cuiusque sententiæ auctor, eoque inueterata inuidia, vbi primùm facultas data, arguitur pleraque, C. Cæsarē quasi * incestæ vtilitatis, & cùm die natali * Augustæ inter sacerdotes epularetur, nouendialem eam cęnam dixisse: querentem de potētia M. Lepidi, ac L. Arruntij. cum quibus orbem pecunia rum disceptabat, addidisse, *illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neque contatiùs à primoribus ciuitatis reuincebatur: ijsque instantibus ad imperatorem prouocauit. nec multo pòst litteræ adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitię principio, crebrisque eius officijs commemoratis, ne verba praue detorta, neu conniualium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulauit. Insigne visum est earum Cæsaris litterarum initium, nam his verbis exorsus est. *Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dij me, deaque peius perdant quam perire quotidie sentio, si scio.* Adeò facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus

est,

est *si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus, quando vt corpora verberibus, ita sæuitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur.* quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur. Tum facta patribus potestate, statuendi de Cæciliano senatore, qui plurima aduersum Cottam prompserat, placitum eandem pœnam inrogari, quam in Aruseium & Sanquinium accusatores L. Arruntij, quo non aliud honorificentius Cottæ euenit, qui nobilis quidem sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arrũtij artibus dignitate vltionis æquabatur. Quintus Seruæus posthac, & Minutius Thermus inducti, Seruæus prætura functus, & quondam Germanici comes. Minutius equestri loco, modestè habita Seiani amicitia, vnde illis maior miseratio. contrà Tiberius præcipuos ad scelera increpans, admonuit C. Cæstium patrem dicere senatui quæ sibi scripsisset: suscepitque Cæstius accusationem. quod maximè exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alij propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos à coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde in foro, in conuiuio, quaque de re locuti incusabantur, vt quis præuenire & reum destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minutius & Seruæus damnati, indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus è Santonis Gallica ciuitate, Seius Quadratus, originem non repperi.

2 Neque sum ignarus à plerisque scriptorib. omissa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiscunt, aut quæ ipsis nimia & mœsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obuenere, quamquam ab alijs incelebrata. Nam ea tempestate qua Seiani amicitiam ceteri falsò exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo. *Fortuna*

qui-

quidem mea fortasse minus expediat adnoscere crimen, quam obnuere: sed vtcunque casura est, fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem expetiisse, & postquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus, mox vrbis & militiæ munia simul obeuntem, illius propinqui & ad fines honoribus augebantur: vt quisque Seiano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus. contrà quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo adsumo. cunctos qui nouissimi consilii expertes fuimus, meo vnius discrimine defendam. Non enim Seianum Vulsiniensem, sed Claudiæ & Iuliæ domus partem quas adfinitate occupauerat, tuum Cæsar generum, tui consulatus socium, tua officia in Rep. capessentem colebamus. Non est nostrum æstimare, quem supra ceteros, & quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum iudicium dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porrò quæ corã habentur: cui ex te opes, honores, quibus plurima iuuandi, nocendive potentia. quæ Seiano fuisse, nemo negauerit abditos principis sensus, & si quod occultius parat, exquirere inlicitum, anceps, nec ideo consequare. Ne P. C. vltimum Seiani diem, sed sexdecim annos cogitaueritis, etiam Satrium, atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus eius notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? imò iustis terminis diuidatur. Insidiæ in remp. consilia cædis aduersum imperatorem puniantur: de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar & nos absoluerit. Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo vsque potuere, vt accusatores eius, additis quæ ante deliquerant, exsilio, aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. caussa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem vt impudicum siue ficto habita fides, atque ob id conuictu principis prohibitus, cùm simili manu ferrum tentauisset, obligaui venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto venas resoluit. Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scanto Mamerco, simul ac Sabi-

no

no Caluisio, maiestatis postulantur, & * Vicinianus Pollioni patri adijciebatur, clari genus, & quidam summis honoribus. contremuerantque patres, nam quotus quisque adfinitatis, aut amicitiæ tot inlustrium, expersferat? ni Celsus vrbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Clauisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis, ac * Viciniani, Scaurique caussam, vt ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. Ne feminæ quidem exsortes periculi: qua occupandæ Reip. argui non poterāt, ob lacrymas incusabantur. necataque est anus. Vitia Fusij Gemini mater, quòd filij necem fleuisset. Hæc apud senatum. Nec secus apud principem Vescularius Atticus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiariū Rhodum secuti, & apud Capreas indiuidui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticum oppresserat. quo lætius acceptum, sua exempla in cōsultores recidisse. Per idem tempus. L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obit: nullius seruilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans, patrem ei Cēsorium fuisse memoraui, ætas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quòd præfectus vrbi recens, continuam potestatem, & insolentia parendi grauiorem, mirè temperauit. Nāque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, in tēpus diligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur, feruntque ab Romulo Dentrē Romuliū, pòst ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant: duratque simulacrū quoties ob ferias Latinas prꝉficitur, qui consulare munus vsurpet. Cæterū Augustus bellis ciuilibus Clniū Mꝉcenatem equestris ordinis, cunctis apud Romā, atque Italiam præposuit. Mox rerū potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legū auxilia, sumpsit è consularibus qui coerceret seruitia, &

quod ciuium audacia turbidum nisi vim metuat, primusq. Messala Coruinus eam potestatem, & paucos intra dies finē accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam prouecta ætate, egregiè tolerauit. Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est. Relatum inde ad patres à Quinctiliano Tribuno plebis de libro Sibullæ, quem Caninius Gallus quindecimuir recipi inter cæteros eiusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulauerat. quo per discessionem facto, misit litteras Cęsar, modicè tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob iuuentam: Gallos exprobrabat quod scientiæ cęrimoniarumq. vetus, incerto auctore, ante sententiam collegij, non, vt solet, lecto per magistros, æstimatoq. carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustam, quem intra diem ad prætorem vrbanum deferrentur, neque habere priuatim liceret. quod à maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam, ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibyllæ, vna seu plures fuere, datoq. sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernerent. Igitur tunc quoq; notioni quindecimum is liber subijcitur.

3 Iisdem consulibus grauitate annonæ iuxta seditionem ventum, multaq. & plura per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum aduersum imperatorem. queis commotus, incusauit magistratus, patresque, quòd non publica auctoritate populum coercuissent; addiditq. quibus è prouincijs, & quanto maiorem, quàm Augustus rei frumentariæ copiam aduectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca seueritate, neque * segnius consules edixere. silentium ipsius non ciuile, vt crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius equites Romani cecidere coniurationis crimine. Ex queis Geminius

pro-

prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Seiano, nihil ad serium. Et Iulius Celsus Tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circum datam in diuersum tendens, suam ipse ceruicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugere, custodes additi. sanus repertus apud fretum Siciliæ retractusq. per Centurionem, null s probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, obliuione magis, quàm clementia.

A. V. C. DCCLXXXVI.

Ser. Galba, L. Sulla Coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas. L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus. Callibus ortus, patre, atq; auo consularibus. cetera equestri familia erat, mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verùm antiqui, honoratiq. & seuera patris disciplina eductus. facilitate sępius quàm industria cōmendabatur. Huic Drusillam, Vincio Iuliā, Germanico genitas coniungit. superq. ea re senatui scripsit, leui cum honore iuuenum. dein redditis absentiæ caussis admodum vagi, flexit ad grauiora, & offensiones ob Remp. cœptas; vtq. Macro præfectus, tribunorūq. & Centurionum pauci, secum introirent, quoties curiam ingrederetur, petiuit. factoq. largè, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem vrbis, adeò publicum consilium nunquam adijt: deuijs plerumque itineribus * ambigens patriam & declinans. Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, aduersum legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cauetur, omissam olim, quia priuato vsui bonum publicum postponitur. Sanè vetus vrbi funebre malum, & seditionum, discordiarumq. creberrima caussa: eoq. cohibebatur antiquis quoq., & minus corruptis moribus,

bus, Nam primò duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletiũ agitaretur: dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: postremò vetita vsura, multisq. plebis scitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio euenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum trepidiq. patres (neque.n quisquam tali culpa vacuus) veniã à principe petiuere: & concedente, annus in posterũ, sexq. menses dati, quibus secundũ iussa legis, rationes familiares quisq; componeret hinc inopia rei nummariæ, commoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisq. eorum diuenditis, signatum argentum fisco, vel ęrario attinebatur, ad hoc senatus pręscripserat, duas quisq; fœnoris partes in agris per Italiam cõlocaret. Sed creditores insolidum appellabant. nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primò concursatio, & preces, dein strepere prætoris tribunal. eaque quæ remedio quæsita, venditio, & emptio, in contrarium mutari, quia fęneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendẽdi secura vtilitate, quãto quis obęratior ęgriùs distrahebant multiq. fortunis prouoluebantur. euersio rei familiaris dignitatem, ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito per menses millies sestertio, factaq mutuandi copia sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædijs cauisset. Sic refecta fides. & paulatim priuati, quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatuscõsulti, acribus, vt fermè talia, initijs, incurioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato maiestatis Confidio Proculo. qui nullo pauore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterq. dãnatus, interfectusq.. & sorori eius Sanciæ aqua atque igni interdictum, accusante Q Pomponio. Is moribus inquies, hæç & huiuscemodi à se factitari pręteendebat, vt parta apud principem gratia, periculis Põponij Secundi fratris mederetur.

Etiam

Etiam in Pōpeiam Macrinam exilium ſtatuitur. cuius maritum Argolicum, ſocerum Laconem è primoribus Achæorum Cæſar adflixerat. Pater quoque inluſtris eques Romanus, ac frater prætorius, cùm damnatio inſtaret, ſe ipſi interfecere. datum erat crimini quòd Theophanem Mitylenæum proauum eorū. Gn. Magnus inter intimos habuiſſet: quodq. defuncto Theophani, cæleſtes honores Græca adulatio tribuerat. Poſt quos Sex. Marius Hiſpaniarum ditiſſimus, defertur inceſtaſſe filiam, & ſaxo Tarpeio deijcitur, ac ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, ærariasq. eius, quanquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit, irritatusq. ſupplicijs, cunctos qui carcére attinebantur accuſati ſocietatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles diſperſi, aut aggregati, neque propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutius dabatur, ſed circumiecti cuſtodes, & an mærorem cuiuſq. intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur. vbi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquam, non contingere, interciderat ſortis humanæ commercium * vi metus, quantumq. ſæuitia gliſceret, miſeratio arcebatur.

4 Sub idem tēpus, C. Cæſar diſcedenti Capreas auo comes, Claudiam M. Silani filiam coniugio accepit, immanem animum ſubdola modeſtia tegens, non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce, qualem * diem Tiberius induiſſet pari habitu, haud multum diſtantibus verbis. Vnde mox ſcitum Paſſieni oratoris dictum percrebuit, *Neque meliorem vnquam ſeruum, neque deteriorem dominum fuiſſe*. Non omiſerim præſagium Tiberij, de Ser. Galba tum conſule: quem accitum, & diuerſis ſermonibus pertentatum, poſtremò Græcis verbis in hanc ſentētiam adlocutus: *Et tu Galba quandoq; deguſtabis imperium*, ſeram, ac breuem potentiam ſignificans, ſcientia Chaldæorum artis, cuius apiſcendæ otium apud Rhodum, magiſtrum Traſullum, habuit, peritiā eius hoc modo

expertus. Quoties super negotio cōsultaret, edita domus parte, ac liberti vnius conscientia vtebatur. is litterarum ignatus, corpore valido, per auia ac derupta (nam saxis domus imminet) prçibat eum cuius artem experiri Tiberius statuisset: & regredientem, si vanitatis, aut fraudum suspicio incesserat, in subiectum mare prçcipitabat, ne iudex arcani existeret. Igitur Trasullus iisdem rupibus inductus, postquam percontantem commouerat, imperium ipsi, & futura sollerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum. qualem diem haberet. Ille positus siderum, ac spatia dimensus, hærere primò, dein pauescere: & quātum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus, postremò exclamat, ambiguum sibi ac propè vltimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum, & incolumen fore gratatur, quæq; dixerat oraculi vice accipiens, inter intimos amicorū tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatone res mortaliū & necessitate immutabili, an forte voluantur. quippe, sapientissimos veterum, quiq. sectam eorum æmulantur, diuersos reperies: ac multis insitam opinionem, nō initia nostri, non finem, deniq; homines dijs curæ. Ideò creberrima & tristia in bonos, lçta apud deteriores esse. Contrà alij, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, verùm apud principia, & nexus naturalium caussarum. ac tū electionem vitæ nobis relinquunt: quā vbi elegeris, certum imminētium ordinem, neq; mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari aduersis videātur, beatos, ac plerosq., quāquam magnas per opes, miserrimos: si illi grauē fortunā constanter tolerent, hi prospera incōsultè vtantur. Ceterum plurimis mortalium nō eximi, quin primo cuiusq; ortu ventura destinētur: sed quædā secus quam dicta sint cadere, fallacijs ignara dicentiū: ita corrumpi fidē artis, cuius clara documēta, antiqua ætas & nostra tulerit. Quippe à filio eiusdem Trasulli, prædictū Neronis imperium

perium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longiùs abierim. Iisdem consulibus Asinij Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium: sponte vel necessitate, incertum habebatur. Consultusq. Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, vltroq; incusare casus, qui reum abstulissent antequam corā conuinceretur, scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde instinguitur, cùm se miserandis alimentis, mandendo è cubili fomento, nonum ad diē detinuisset. Tradidere quidam, descriptum fuisse Macroni si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia iuuenem, (nā in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, fore vt nurui, ac nepoti conciliaretur Cæsar, sæuitiam, quàm pœnitentiam maluit. Quin & inuectus in defunctū, probra corporis, exitiabilem in suos infensum Reip. animum obiecit: recitariq. factorum, dictorumq. eius descripta per dies iussit. quo non aliud atrocius visum. adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, & potuisse auum audire, legere, in publicum promere, vix fides, nisi quòd Actij Centurionis, & Didymi liberti epistolæ, seruorū nomina preferebant, vt quis egredientē cubiculo Drusum pulsauerat, exterruerat etiam sua verba Centurio sæuitiæ plena, tamquam egregium, vocesq. deficientes adiecerat, quibus primò alienationē mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox vbi expes vitæ fuit, meditatas, compositasq. diras imprecabatur: vt quemadmodum nurum, filium fratris, & nepotes, domumq. omnem cædibus compleuisset, ita pęnas nomini, generiq. maiorum, & posteris exsolueret. Obturbabant quidem patres, specie detestandi, sed penetrabat pauor & admiratio, callidum olim, & regēdis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, vt tamquam dimotis parietibus ostēderet nepotem sub verbere Centurionis, inter seruorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

Nondum is dolor exoleuerat, cùm de Agrippina auditum. quam interfecto Seiano spe sustentatã prouixisse reor: & postquam nihil de sæuitia remittebatur, voluntate extinctam. nisi si negatis alimētis, adsimulatus est finis, qui videretur spōte sumptus. Enimverò Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens & Asinium Gallum adulterum, eiusq. morte ad tædium vitæ compulsam. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam quo biennio ante Seianus pęnas luisset, memorięq. id prodendum addidit Cæsar: iactauitq. quòd non laqueo strangulata, neque in Gemonias protecta foret. Actę ob id grates, decretumq. vt quintodecimo Kal. Nouembris vtriusq; necis die per omnes annos, donum Ioui sacraretur. Haud multo pòst Cocceius Nerua continuus principis omnis diuini humaniq. iuris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum, adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientię, graue famæ suæ, si proximus amicorũ nullis moriendi rationibus vitam fugeret, auersatus sermonem Nerua, abstinentiam cibi coniunxit, ferebant gnari cogitationum eius, quanto propiùs mala Reipub. viseret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterùm Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Gn. Pisoni, & palam læta morte Germanici, cùm Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitijs Agrippinæ defensa erat, vt odium & gratia desiere; ius valuit, petitaq. criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis, quàm immerita supplicia persoluit. Tot luctibus funesta ciuitate, pars mœroris fuit, quòd Iulia Drusi filia, quondam Neronis vxor, denupsit in domum Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanum pleriq; meminerant. Extremo anni mors Aelij Lamiæ funere censorio celebrata; qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, vbi præfuerat, genus

genus

nus illi decorum, viuida senectus, & non permissa prouinciæ dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syrio propretore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quibus incusabat egregium quemque; & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seq. ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere prouincias, adigerentur. oblitus Arruntium ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obijt eodem anno & M. Lepidus, de cuius moderatione, atque sapientia in prioribus libris satis conlocaui. neque nobilitas diutius demonstranda est. quippe Aemilium genus fecundum bonorum ciuium, & qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere.

A. V. C. DCCXXCVII.

5 Paulo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, auis Phœnix in Aegyptum venit, præbuitq. materiem doctissimis indigenarum. & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pennarum à ceteris auibus diuersum, consentiunt qui formam eius definiere. De numero annorum varia tradũtur, maximè vulgatum, quingẽtorum spatiũ. sunt qui adseuerent, mille quadringentos sexaginta vnum interijci, prioresq. alites Sesostride primũ, pòst Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatẽ, cui Heliopolis nomen, aduolauisse, multo ceterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantiũ. Sed antiquitas quidem obscura inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducẽti quinquaginta anni fuerunt, vnde nonnulli falsum hunc phęnicem, neq; Arabum è terris credidere, nihilque vsurpauisse ex his, quę vetus memoria firmauit. cõfecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetũ oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris, neq; id temerè, sed subla-

to murrhæ pondere, tantoque per longum iter, vbi par oneri, par metui sit, subire patrium corpus, inque solis aram perferre, atque adolore hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterùm aspici aliquādo in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit, æmulataque est coniunx Paxæa. nam promptas eiusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamēta, pretium festinandi. Sed Cæsar missis ad senatum litteris, disseruit, morem fuisse maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eūque finem gratiæ ponere: id se repetiuisse in Labeone. atque illum, quia male administratæ prouinciæ, aliorumque criminum vrgebatur: culpam inuidia velauisse, frustra conterrita vxorem, quā etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate & orandis caussis, vita probrosus, nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verùm ab Seruilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liuiæ, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, vt dignum veteribus Æmilijs, damnationē annuit, hortante * Sexitia vxore, quæ incitamētum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: vt Seruilius, Corneliusque perdito Scauro famosi, quin pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni, atque aqua demoti sunt. & Abudius Rufo sanctus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, quòd is Seiani filium generum destinasset, vltrò damnatur, atque vrbe exigitur. Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat; mirumque amorem adsecu-

secutus erat, effusæ clementiæ, modicus seueritate, & proximo quoque exercitui per C. Apronium socerum non ingratus, vnde fama cōstans, ausum mittere ad Cæsarem litteras. *Affinitatem sibi cum Seiano haud sponte, sed consilio Tiberij captam: perinde se quam Tiberium falli potuisse: neque errorem eundem illi sine fraude, alijs exitio habendum. sibi fidem integram, & si nullis insidijs peteretur, mansuram: successorem non aliter quam indicium mortis accepturum: firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse prouinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebāt, quòd vnus omnium Seiani adfinitum incolumis, multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quàm vi, stare res suas.

A. V. C. DCCLXXXIIX.

6 C Cestio, M. Seruilio Coss. nobiles Parthi in vrbem venere, ignaro rege Artabano Is metu Germanici fidus Romanus, æquabilis in suos: mox superbiam in nos, sæuitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quæ secunda aduersum circumiectas nationes exercuerat, & senectutē Tiberij vt inermem despiciens, auidusque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arsacem liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia, & missis qui gazam à Vonone relictam in Syria, Ciliciaque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos. seque inuasurū, possessa Cyro, & pòst Alexandro, per vaniloquētiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis Non despectū id apud barbaros, vltroq; potētiā habet. Ijs adscitis & alijs primoribus, quia neminē gētis Arsacidarū summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisq; aut nondum adultis Phrahatē regis Phrahatis filium Roma poscebant. Nomine tantū & auctore opus, vt sponte Cæsaris, vt genus

Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitq; paternum ad fastigium, destinata retinens. consilijs & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidijs, Artabanus tardari metu, modò cupidine vindictæ inardescere. Et barbaris contatio, seruilis: statim exsequi, regiũ videtur, Valuit tamen vtilitas, vt Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret, Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueuerat, instituta Parthorum sumit, patrijs moribus impar, morbo absumptus est. Sed nõ Tiberius omisit incepta. Tiridatẽ sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, recuperandæque Armeniæ Hiberum Mithradatem diligit, conciliatq; fratri Pharasmani qui gentile imperio obtinebat. & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de nomine haud sum ignarus sin stram in vrbe famam, pleraque fœda memorari: ceterùm regendas prouincias prisca virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudij. turpe in seruitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur. cesseruntque prima postremis, & bona iuuentæ senectus flagitiosa obliterauit. At ex regulis, prior Mithradates Pharasmanen perpulit, dolo & vi conatus suos iuuare, repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro ad scelus cogũt, simul Hiberi magnis copijs Armeniam irrũpunt, & vrbem Artaxatã potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, filium Orodem vltorẽ parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent, Contra, Pharasmanes adiungere Albanos, accipere Sarmatas, quorum Sceptruchi vtrimq; donis acceptis, more gẽtico diuersa induere. Sed Hiberi locorũ potẽtes, Caspia via Sarmatã in Armenios raptim effundũt. At qui Parthis aduentabant, facilè arcebantur, cũ alios incessus hostis clausisset, vnũ reliquum, mare inter & extremos Albanorũ montes, æstas impediret. quia flatibus

tibus Ecclesiarum implentur vada, hibernus Auster reuoluit fluctus, pulsoq; introrsus freto, breuia littorum nudantur. Interim Orodem sociorũ inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula, ac sæpe, modum obsidij, stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. nã Hiberi Albaniq; saltuosos locos incolentes, duritiæ, patientiæq; magis insueuere. Feruntq; se Thessalis ortos, qua tẽpestate Iason post auectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ, vacuosque Colchos repetiuit. Multaq; de nomine eius, & oraculum Phryxi celebrant. Nec quisquã arietẽ sacrificauerit, credito vexisse Phryxum: siue id animal, seu nauis insigne fuit. Ceterùm directa vtrimque acie, Partæus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum; contraque ignobilem Hiberum mercenario milite, disserebat. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu: quanto maiora peterent, plus dedecoris victores, aut si terga darent, flagitij, atque periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorũ agmina, hinc viros, inde prædam ostenderet. Enimverò apud Sarmatas non vna vox ducis se quisq; stimulat, ne pugnam per sagittas inirẽt; impetu & comminus præueniendum. Variæ hinc bellantiũ species. cũ Parthus sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatiũ ictibus quæreret: Sarmatæ omisso arcu, quo breuius valent, cõtis gladijsq; ruerent. modò equestris prœlij more, frontis & tergi vices, aliquando, vt conserta acies, corporibus & pulsu armorũ pellerent, pellerentur. Iamq; & Albani, Hiberiq; prensare, detrudere, ancipitem pugnã hostibus facere. Quos super eques, & propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque dum strenuis adsunt, aut dubitãtibus subueniũt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt. instantius Pharasmanes, nam vulnus

nus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. Fama tamen occisi falso credita, exterruit Parthos, victoriamq. concessere. Mox Artabanus tota mole regni vltimi * id peritia locorum, ab Hiberis melius pugnatum, nec ideò abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam inuasurus, metum Romani belli fecisset.

7 Tum omissa Armenia, versæq. Artabani res: inliciente Vitellio; desererent regem sæuum in pace, & aduersis prœliorum exitiosum. Igitur Sinnaces quem ante infensum memoraui, patrē Abdagesem aliosq occultos consulit, & tunc cōtinuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim qui metu magis quàm beneuolentia subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquū, quàm si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quique sedibus extorres, quibus neq; boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua, & contermina Scythiæ fugam maturauit, spe auxilij: quia Hyrcanis, Carmanijsq. per adfinitatem innexus erat. Atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridatem parata capessere, robur legionum, sociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificātibus, cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset, nuntiauere accolæ Euphratem nulla imbrium vi, sponte, & immensum attolli: simul albentibus spumis in modum diadematis sinuare orbes, auspicium prosperi transgressus. quidam callidiùs interpretabantur, initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra, cælove portenderentur, certior fides, fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque. Sed ponte nauibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in

castra

castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cùm Dalmaticum bellum conficeret haud inglorius auxiliator, eoq. ciuitate Romana donatus, mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate, & Tigre inclusis amnibus, circumflui Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo pòst, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adijcit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridatem, primoresque: hunc, Phrahatis aui, & altoris Cæsaris, quæ vtrobique pulchra, meminerit; illos, obsequium in regem, reuerentiam in nos, decus quisque suum & fidem retineret. Exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æstatibus gesta coniunxi, quò requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Seiani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias mitigabant, quin incerta, vel abolita pro grauissimis, & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentes accusatores, haud perpessus, supremis tabulis multa, & atrocia in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit; ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu velut exsilium obiectando. Quæ ab hæredibus occultata, recitari Tiberius iussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ, an scelerum Seiani diu nescius, mox quoque dicta vulgari malebat, veritatisq. cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Ijsdē diebus Granius Martianus senator à C. Graccho maiestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiusq. Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares Trebellieni Rufi, & Sexti Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit, Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strāgulatus est. Hæc Tiberius non mari, vt olim diuisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed vrbem iuxta; eodem vt die, vel noctis interiectu, litteris consulum rescriberet: quasi aspiciens vndantem per domos sanguinem, aut manum carnificum.

nificum. Fine anni Poppæus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum, ac triumphale decus adeptus: maximisque prouincijs per quattuor & viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quòd par negotijs, neque supra erat.

A. V. C. DCCLXXXIX.

Q. Plautius * Sex. Papinius Coss. sequuntur. Eo anno, * neque quòd L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum vt atrox aduertebatur, sed exterruit, quòd Vibulenus Agrippa eques Romanus, cùm perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit: prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque iam exanimes laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidē Armenia quondam potitus, at tunc reus, nomine regio supplicia ciuium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blæsij voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris litteris prouinciam sortiri prohibitus, Blæsis sacerdotia integra eorum domo destinata, conuulsa, distulerat: tunc vt vacua contulit in alios, quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmylia Lepida, quam iuueni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus, post à delatoribus corripitur, ob seruum adulterum, nec dubitabatur de flagitio. Ergo omissa defensione, finem vitæ sibi posuit.

8 Per idem tempus Clitarum natio * Cappadociæ Archelao subiecta, quia nostrum in modū deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellionis legatus à Vitellio præside Syriæ cum quattuor millibus legionariorum, & delectis auxilijs missus, duos colles, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Dauara nomen est) operibus circumdedit, & erumpere ausos ferro,

cete-

ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, ceterasque vrbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula vsurpant, Halumque & Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sæuitiam exsecrari, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, ciuitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, vt senatus, sua populo vis, & quoties concordes agunt spernitur Parthus: vbi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocat, accitus in partem, aduersum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnanti, qui plebem primoribus tradidit ex suo vsu. nam populi imperium, iuxta libertatem; paucorum dominatio, regiæ libidini propior est. Tum aduentantem Tiridatem extollunt, veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius inuenit, simul probra in Artabanum fundebant. materna origine Arsaciden, cetera degentem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit, mox consultās quonam die solemnia regni capesseret, littera Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, breuem moram precantium. Placitumque operiri viros præpollentes. Atque interim Ctesiphon sedes imperij petita. sed vbi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus. Surena patrio more Tiridatem insigni regio euinxit. Ac si statim interiora, ceterasq; nationes petiuisset, oppressa contantiū dubitatio, & oēs in vnū cedebant. Adsistendo castellū, in quod pecuniam & pellices Artabanus cōtulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & si qui alij dilectum capiendo diademati diē non concelebrauerant, pars metu, quidā inuidia in Abdagesen, qui tū aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inluuie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primò tamquam dolus pararetur, territus,

tus, vbi data fides reddendæ dominationi venisse, adleuatur animum, & quæ repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia: vim in Abdagesis domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere, nec vltrà moratus, quàm dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præueniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam, neque exuerat pudorē, vt vulgum miseratione aduerteret. non fraus, nō preces, nihil omissum, quo ambiguos illiceret, prompti firmarentur. Iamq. multum manu, propinqua Seleuciæ aduentabat, cum Tiridates simul fama, atque ipso Artabano percussus, distrahi cōsilijs, iret contra, an bellum contatione tractaret. Quibus prœlium, & festinati casus placebant, disiectis, & longinquitate itineris fessus, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse disserunt proditores nuper, hostesq. eius, quem rursum foueant. Verùm Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, vt amne obiecto Armenijs interim Elymæisque & ceteris à tergo excitis, aucti copijs socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignarus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum, ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani; donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis exsoluit.

9. Idem annus graui igne vrbem adficit, deusta parte Circi, quæ Auentino cōtigua. ipsoque Auētino, quòd damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularum pretijs. Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto, & scenam Pompeiani theatri. eaque perfecta contemptu ambitionis, an per senectutē haud dedicauit. sed æstimando cuiusque detrimēto quattuor progeneri Cæsaris,

Gn.

Gn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quæsiti, decretique in principem honores. Quos omiserit, receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem.

A V. C. DCCXC.

Neque enim multò post supremi Tiberio consules, Gn. Acerronius, C. Pontius magistratū accepere, nimia iam potentia Macronis: qui gratiā C. Cæsaris numquam sibi neglectam, acrius in dies fouebat, impuleratque post mortem Claudiæ, quam nuptam ei retulit, vxorem suam. Enniam immittendo amore iuuenem inlicere, pactoque matrimonij vincire, nihil abnuentem dū dominationes apisceretur. Nam & si commotus ingenio, simulationum: tamen falsa, in sinu qui perdidicerat. Gnarum hoc principi. eoque dubitauit de tradenda Rep. primùm inter nepotes, quorum Druso genitus sanguine, & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuuentæ, vulgi studia, eaque apud auum odij caussa. Etiā de Claudio agitat... quòd is composita ætate bonarum artium cupidus erat, imminuta mens eius obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria, & contumelias verteret, metuebat. quippe illi non perinde curæ, gratia præsentium, quàm in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit: iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur prouidus futurorum. Namq. Macroni non abdita, ambage, *Occidentem ab eo deserti, Orientem spectari* exprobrauit Et C. Cęsari forte orto sermone. L. Sullam irridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam eiusdem virtutem habiturum prędixit, simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed grauescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, in patientia

fir-

firmitudinem simulans: solitusq. eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo vtilia, vel noxia, alieni consilij indigerent.

10 Interim Romæ futuris etiam post Tiberiũ cædibus semina iaciebantur: Lælius Balbus Acutiam P. Vitellij quondam vxorem maiestatis postulauerat: qua damnata, cùm premium accusatori decerneretur Iunius Otho tribunus plebis intercessit. vnde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem, connectebantur vt conscij, & adulteri eius, Gn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius, de claritudine Domitij supra memoraui. Marsus quoque vetustis honoribus, & illustribus studijs erat Sed testium interrogationi, tormentis seruorum Macronem præsedisse. commentarij ad Senatũ missi ferebant: nullæque in eos imperatoris litteræ, suspicionem dabant, inualido ac fortasse ignaro, ficta, pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tamquam inediam destinauisset, producere vitam. Arruntius contationem, & moras suadentibus amicis. *Non eadem omnibus decora respondit, sibi satis ætatis. neque aliud pœnitendum, quàm quòd inter ludibria & pericula anxiam senectam tolerauisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium inuisus, non culpa, sed vt flagitiorum impatiens. Sanè paucos & supremos principis dies posse vitari, quemadmodum euasurum imminentis iuuentam? An cùm Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulsus, & mutatus sit: C. Cæsarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui vt deterior ad opprimendum Seianum dilectus, plura per scelera Remp. conflictauisset, prospectare iam se acrius seruitium, eoque fugere simul acta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resoluit. Documento sequentia erunt; benè Arruntium morte vsum.

Al-

Albucilla in rito ictu à semet vulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Grasidius Sacerdos, prætorius in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinē senatorium: & eædem pœnæ in Lælium Balbum decernuntur, id quidem lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur promptus aduersum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum, & informem exitum delegit, iacto in præceps corpore, caussa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset iuuenem ad ea, quorū effugium non nisi morte inueniret. Igitur accusata in senatu, quamquā genua patrum aduolueretur, luctumq. communem, & magis imbecillū tali super casu feminarum animum, aliaq. in eūdem dolorem mœsta & miseranda * diu ferret, vrbs tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamuis manifestam defectionem tegebat. mutatisq. sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quōdam dominus illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Chacles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilij tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officij manum complexus, pulsum venarum attigit: neq; fefellit. Nam Tiberius incertum an offensus, tantoq. magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitq. vltra solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamē labi spiritum, nec vltra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cuncta colloquijs inter præsentes, nūcijs apud legatos, & exercitus festinabantur. Decimoseptimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem expleuisse Et multo gratantum concursu, ad capiēda imperij primordia C. Cæsar egrediebatur. cùm repente adfertur.

redire

redire Tiberio vocem, ac visus, vocarique qui recreandæ defectioni cibum adferrent. Pauor hinc in omnes: & ceteri passim dispergi, se quisque mæstum, aut nescium fingere. Cæsar in silentium fixus, a summa spe, nouissima exspectabat. Macro intrepidus, opprimi senem iniectu multæ vestis iubet, discediq. ab limine. Sic Tiberius finiuit, octauo, & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & vtrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, vbi domum Augusti priuignus introijt, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus, & Agrippa, mox Caius, Luciusq. Cæsares, viguere. Etiam frater eius Drusus prosperiore ciuiū amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam vxoris tolerans, aut declinans. Dein Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis. mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme, & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diuersa: egregium vita famaque quoad priuata, vel in imperijs sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus donec Germanicus, ac Drusus superfuere. Idem inter bona, malaque mixtus, incolumi matre: intestabilis sæuitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve. Postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio vtebatur.

*

* *

*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XI.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Messalinæ & Vitellij dolis Valerius Asiaticus interficitur.*

2 *Præmij modus pro patrocinio aduocatis definitus.*

3 *Regum intestino dissidio Parthicæ res turbatæ.*

4 *Ludi seculares in vrbe Literæ tres à Claudio repertæ: ea occasione de primis literis dissertatio.*

5 *Cheruscis rex nomine Italus, imponitur. Corbulo inferioris Germaniæ præfectus ipsam militemq; seuerè regit.*

6 *Curtij Rufi triumphus, & elogium. Quæstorum munus & numerus.*

7 *Proceres Galliæ ius ciuitatis plenum obtinent. Patriciorum incrementum Lustrum conditur.*

8 *Messalina impudicissima mulierum, C. Silio palam nubit. Res ad Claudium vrbe absentem delata.*

9 *In vxorem lasciuientem, Silium, & aulicos libidinum administros, vocari Claudius, à libertis impulsus Animaduertit.*

Hæc gesta annis ferè duobus.
Coss.
C. Valerio Asiatico M. Valerio Messala.
A. Vitellio. L. Vipsanio.

NAm Valerius Asiaticum bis consulem, fuisse quondam adulterum eius credidit: pariterque hortis inhians, quos ille à Lucullo emptos insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis vtrisq; imminuit. Adiũgitur Sosibius Britannici educator, qui per speciem beneuolentiæ moneret Claudium, auri vim, atque opes princibus

bus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris, non extimuisse concionem populi Romani, gloriamq. facinoris vltrò petere, clarum ex eo in vrbe, dedita per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus, quando genitus Viennæ, multisq & validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet. At Claudius nihil vltrà scrutatus, citis cum militibus tamquam opprimendo bello, Crispinum prætorij præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, vinclisq. inditis in vrbem raptus, neque data senatus copia, intra cubiculū auditur. Messallina coram. Et Suilius corruptionem militum, quos pecunia & stupro in * omni flagitio obstrictos arguebat, exin adulterium Poppææ, ac postremum mollitiam corporis obiectare. Ad quod * victo silentio prorupit reus, & Interroga inquit, Suili, filios *tuos, virum me esse fatebuntur*: ingressusq. defensionem commoto maiorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrymas exciuit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium ne elabi reum fineret. Ipsa ad perniciem Poppeæ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeò ignaro Cęsare, vt paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem percontaretur, cur sine vxore discubuisset? atq; ille functam fato responderet. Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata vetustate amicitię vsque Antoniam principis matrem pariter obseruassent, dein percussis Asiatici in Remp. officijs, recentiq. aduersus Britanniam militia, quæq; alia conciliandæ misericordiæ videbantur: liberum ei mortis arbitrium permisit. & secuta sunt Claudij verba in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam inediam, & lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait: vsurpatis quibus insueuerat exercitationibus, lauto corpore, hilarè epulatus, cùm se honestiùs calliditate Tiberij, vel impetu C Cæsaris periturum dixisset, quàm quòd fraude muliebri, & impudico Vitellij ore caderet, venas exsoluit. viso tamen

tamen antè rogo, iussoq. transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi securitatis nouissimæ fuit. Vocantur post hæc patres, pergitque Suilius addere reos equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. At caussa necis ex eo quòd domum suam * Mnesteris & Poppeæ congressibus præbuissent. Verùm nocturnæ quietis species alteri subiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona euinctum, spicis retro conuersis: eaq. imagine grauitatem annonæ dixisset. Quidam pampineam coronam albentibus folijs visam, atque ita interpretatum tradidere, vergente autumno mortem principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicunq; insomnio, ipsi, fratriq. perniciem allatã. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium decies Sosibio: quòd Britannicum præceptis, Claudium consilijs iuuaret. Rogatus sententiam & Scipio: cùm idem, inquit, de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes. eleganti temperamento inter coniugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & sæuus accusandis reis Suilius, multiq. audaciæ eius æmuli. Nam cuncta legum & magistratuum munia in se trahens princeps, materiã prędandi patefecerat: nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorũ perfidia: adeò vt Samius insignis eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suilio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit.

2 Igitur insipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia, & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, legemque Cinciam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob caussam orandam pecuniam, donumve accipiat. Deinde obstrepentibus his quibus ea cõtumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens *qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitauissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministerijs fœdari, nec fidẽ integram manere, vbi magnitudo quæstuũ*

spectetur; quòd si in nullius mercedem * *negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & iniurias foueri, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat meminissent C. Asinij, & Messallæ, ac recentiorum Arruntij & Eserni, ad summa prouectos in corrupta vita, & facundia.* Talia dicente consule designato, consentientibus alijs parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur: cùm Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non iudicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, antè acta deprecantes, Et postquam annuit* tacens, incipiunt. *Quem illum tanta superbia esse, vt æternitatem famæ spe presumat? vsui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius sit, neque tamen eloquentiam gratuitò contingere: omitti curas familiares, vt quis se alienis negotijs intendat, multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus ante prouiderit. Facilè Asinium, & Messallam, inter Antonium, & Augustum bellorum præmijs refertos, aut ditium familiarum heredes Eserninos, & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio concionari soliti sint, se modicos senatores, qui à Rep. nulla nisi pacis emolumenta peterent* * *cogitare plebem, qua toga enitesceret: sublatis studiorum pretijs, etiam studia perìtura, vt minus decora.* Hæc ita aut frustra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs posuit modum, vsque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur.

3 Sub idem tempus Mithradates quem imperitasse Armenijs, & ad præsentiam Cæsaris vectū memoraui, monente Claudio in regum remeauit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Hyberis, idemq. Mithradatis frater, nuntiabat discordare Parthos: summaq imperij ambigua, minora sine cura habere. Nam inter Gotarzis pleraque sæua (qui necem fratri Artabano, coniugique, ac filio eius præparauerat, vnde metus eius in ceteros) acciuere Bardanem. Ille vt erat magnis ausis prōptus, biduo tria millia stadiorum inuadit, ignarumque

rumque & exterritum Gotarzem proturbat: neque contatur quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos vt patris sui quoque defectores, ira magis quàm ex vsu præsenti accensus, implicatur obsidione vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis, muroq commeātibus firmatæ. Interim Gotarzes Danarum, Hyrcanorūq. oppibus auctus, bellum renouat: coactusq. Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis viribus, & quonam inclinarēt incertis; casus Mithradati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simulq. Hybero exercitu campos persultante: Nec enim resistere Armenij, fuso qui prœlium ausus erat Demonacte prefecto. Paululum contationis attulit rex minoris Armeniæ Cotyis, versis illuc quibusdā procerum; deinde litteris Cæsaris coercitus. & cūcta in Mithradatem fluxere, atrociorem quàm nouo regno cōduceret. At Parthi imperatores cùm pugnam pararent fœdus repentè * faciunt, cognitis popularium insidijs quas Gotarzes fratri patefecerat. congressiq. primo contanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, fraudē inimicorum vlcisci, atque ipsi inter se concedere. Potior Bardanes visus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abijt: regressoque Bardani * deditur Seleucia, septimo post defectionem anno; non sine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluserat. Exin validissimas præfecturas inuasit, & recuperare Armeniam, *ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia concessi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius seruitium est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem: in cuius trangressu multum certato, peruicit Bardanes, prosperisque prœlijs medias nationes subegit ad flumē Ginden, quod Dahas, Ariosq. disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi quamquam victores

longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus * parata, regreditur: ingens gloria, atque eò ferocior, & subiectis intolerantior. Qui dolo antè composito, incautum, venationique intentum interfecere, primam intra iuuentam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quàm metum apud hostes quæsiuisset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res, inter ambiguos quis in Regnum acciperetur. Multi ad Gotarzen inclinabant? quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obsidio nobis datum. Deinde præualuit Gotarzes, potitusque regia, per sæuitiam, ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces queis permitti Meherdatem patrium ad fastigium orabant.

4 Iisdem consulibus ludi seculares octingentesimo post Romam conditam, quarto & sexagesimo quā Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque principis rationes pretermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos seculares. iisque intentiùs adfui sacerdotio Quindecimuirali prçditus, ac tum prætor. quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimuirum antiquitus ea cùra, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circensibus ludis, cùm pueri nobiles equi ludicrū Troiç inirent, interq. eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperiū, & cognomentum Neronis adscitus; fauor plebis acrior in Domitium, Ioco præsagij acceptus est. vulgabaturque affuisse infantiæ eius dracones in modum custodum fabulosa & externis miraculis assimulata: nam ipse haudquaquam sui detractor, vnam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est. Verum inclinatio populi superat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sęuitiā Messallinæ, quæ semper infesta, & tunc

com-

commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, nouo & furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Siliũ iuuentutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, vt Iuniam Syllanam nobilẽ feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitij, aut periculi nescius erat; sed certo si abnueret exitio. & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmijs, opperiri futura, & pręsentibus sui pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhęrescere, largiri opes, honores: postremò velut translata iam fortuna, serui, liberti paratus principis apud * adulterum visebantur. At Claudius matrimonij sui ignarus. & munia censoria vsurpãs, theatralem populi lasciuiam seueris dictis increpuit, quòd in P. Pomponium consularem (is carmina scenæ dabat) inque feminas illustres probra iecerat. Et lege lata, sæuitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filijs familiarum fęnori darent. Fontesq. aquarũ Simbruinis collibus deductos, vrbi intulit. Ac nouas litterarum formas addidit, vulgauitq. comperto Græcam quoque literaturam non simul cœptam, absolutamque. Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant: & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur; & litterarum semet inuentores perhibent. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama est Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidnam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argium memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios, ac pręcipuum Simonidem ceteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Euãdro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoq; paucæ primũ fuere: deinde additæ sunt. Quo exẽplo Claudius tres litteras adiecit, quæ vsui, im-

peritante eo, pòst oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora, ac templa fixo. Retulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe aduersis Reip temporibus, acitis, quorum monitu redintegratas cerimonias & in posterum rectiùs habitas. primoresq. Etruriæ sponte, aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes secordia, & quia externæ superstitiones valescant, & læta quidem in præsens omnia; sed benignitatis deùm gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatusconsultum: viderent pontifices, quæ retinenda, firmandaq. haruspicum.

5 Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petiuit, amissis per interna bella nobilibus, & vno relicto stirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus è Flauio fratre Arminij, Mater ex * Catumero principe Cattorum erat, ipse forma decorus, & armis, equisq. in patrium, nostrumq. morem exercitus. Igitur Cæsar, auctum pecunia. additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed ciuem, ire externum ad imperium. Ac primò lætus Germanis aduentus, atque eò magis, quòd nullis discordijs imbutus pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modò comitatem, & temperantiam nulli inuisam: sæpius vinolentiam, ac libidines, grata barbaris vsurpans. Iamq. ad proximos, iam longius clarescere, cùm potentiā eius suspectantes, qui factionibus floruerant. discedūt ad conterminos populos, ac testificabantur. *Adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere adeò neminem ijsdem in terris ortum, qui principis locum impleat; nisi exploratores Flauij progenies supra cunctos attollatur? Frustrà Arminium præscribi: cuius si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonia, seruitio, cultu omnibus*

bus externis. at si paterna Italo mens esset, non alium infensius arma contra patriam, ac deos penates, quàm parentes eius exercuisse. His, atque talibus, magnas copias coegere. Nec pauciores Italum sequebantur. *Non enim irrupisse ad inuitos, sed accitum memorabant quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, auo Catumero praeberet. nec patrem illi subori esset quòd fidē aduersus Romanos volentibus Germanis sumptam, nunquā omisisset falsò libertatis vocabulum obtendi ab ijs, qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant*. Astrepebat huic alacre vulgus, & magno inter Barbaros prœlio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Longobardorum opibus refectus, per lęta, per aduersa res Cheruscas afflictabat. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi, & morte Sanquinij alacres, dum Corbulo aduentat, inferiorem Germaniam incursauere, duce Gannasco, qui natione Caninefas, auxiliaris & diu meritus, post transfuga leuibus nauigijs prædabundus, Gallorum maximè oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo prouinciam ingressus, magna cū cura & mox gloria, cui principiū illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras nauiū, vt quæq; habiles, per æstuaria & fossas adegit: lintribusq. hostium depressis & exturbato Gannasco, vbi præsentia satis composita sunt, legiones operum & laboris ignatas, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna, nocturnaq. munia, in armis agitabantur. Feruntq. militem, quia vallum nō accinctus, atq; alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. quæ nimia & incertum an falsò iacta, originem tamē è seueritate ducis traxere. intentumq & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam aduersus leuia credebatur. Ceterùm is terror milites, hostesq. in diuersum affecit. nos virtutem auximus: Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem clade. L. Apro-

nij ceptam infensa, aut malè fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idē senatum, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerent, præsidiū immuniuit, missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Ganascum dolo aggrederentur. Nec irritæ aut degeneres insidiæ fuere aduersus transfugā, & violatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis prębebat, vt læta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama cur hostem conciret? aduersa in Rempublicā casura: cum prosperè egisset, * formidolosum paci, virum insignem, & ignauo principi prægrauem. Ideò Claudius adeò nouam in Germanias vim prohibuit, vt referri præsidia eis Rhenū iuberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ reddūtur. Ille re subita, quamquā multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quàm beatos * quosdam duces Romanos, signum receptui dedit * Ne tamen miles otium exueret, inter Mosam, Rhenūque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur, insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamuis bellum negauisset.

6 Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro * Mattiaco recluserat specus, quærendis venis argenti: vnde tenuis fructus, nec in longum fuit at legionibus cū damno labor, effodere riuos, quæq; in aperto grauia, humum infra moliri. queis subactus miles, & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. De origine Curtij Rufi, quem gladiatore genitū quidam prodidere, neq; falsa prōsperim, & vera exsequi pudet. Postquam adoleuit, * sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dū I oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris vltra modum huma-

humanum, & audita est vox: *Tu es Rufe, qui in hãc prouinciam pro consule venies*. tali omine in spem sublatus, digressusque in vrbẽ, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cùm hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velauisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus*. Longa posthæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperiũ, triumphi insignia, ac postremò Africã obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium impleuit. Interea Romæ, nullis palam neque cognitis mox caussis, Gn. Nouius insignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cœtu salutantium principem: nam postquam tormentis dilaniabatur, de se Nouius * conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præmiũ fuerat, cunctisque ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiã tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primùm Valerius Potus, Æmylius Mamercus, LXIII. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotijs, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui iudicia tradiderat, & quamquam equites iudicia recuperauissent, questura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitè concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur.

A. V. C. DCCCI.

7 A. Vitellio, L. Vipsanio consulibus, cùm de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliæ quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscendorum in vrbe honorum expeterent: multus ea super re variusque rumor & studijs diuersis apud principẽ certabatur, asseuerantium. *Non adeò ægram Italiã, vt senatum suppeditare vrbi suæ nequiret: suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parũ quod Veneti & Insubres curiam inruperint, nisi cœtus alienigenarum velut captiuitas inferatur? quem vltrà honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è* Latio *senator foret? oppleturos omnia diuites illos, quorum aui proauique hostilium nationum duces exercitus nostros ferro, vique ceciderint, diuum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. quid si memoria eorum moriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem* * *prostratis fruerentur sanè vocabulo ciuitatis: insignia patrum, decora magistratuum ne vulgarent.* His, atq; talibus haud permotus princeps, etiam statim contra disseruit, & vocato senatu ita exorsus est. *Maiores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina simul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorum ascitus est) hortantur, vti paribus consilijs Remp. capessam, transferendo ius quod vsquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios* Tusculo *& ne vetera scrutemur, Etruria* Lucaniaque, *& omni Italia, in senatũ accitos. Postremò ipsam ad Alpes promotam, vt non modò singuli viritim, sed terra, gentesque in nomen nostrũ coalescerent. Tunc solida domi quies, & aduersus externa floruimus, cùm Transpadani in ciuitatem recepti, cùm specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validissimis, fesso imperio subuentum est, nunc pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros è* Gallia *Narbonensi transiuisse?* Manent *posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt.*

*Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, vt plerosque populos eodem die hostes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt. Libertinorum filiis magistratus mandari, non vt plerique falluntur, recens sed priori populo factitatũ est. * At cum Senonibus pugnauimus, scilicet Volsci & Aequi, numquam aduersam nobis aciem struxere? Capti a Gallis sumus, sed & Tuscis obsides dedimus, & Sannitium iugum subiuimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum breuiore spatio quàm aduersus Gallos confectũ. continua inde, ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, noua fuere plebis magistratus post patricios, Latini post plebeios ceterarum Italiæ gentiũ post Latinos. Inueterascet hoc quoque & quod hodie exẽplis tuemur, inter exempla erit.* Orationem principis secuto patrum consulto, primi Edui senatorum in vrbe eius adepti sunt. datum id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano vsurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum asciuit Cæsar vetustissimum quemque è senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant, exhaustis etiam, quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegere. Lætaque hæc in R. P. munia, multo gaudio * Censoris inibantur Famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem & recens repertam quandam ex seueritate prisca rationem adhibuit: monendo, secum quisque de se consultaret, peteretque ius * exeundi ordinis. facilem eius rei veniam. & motos senatu, & excusatos simul propositurum: vt iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixti, ignominiã molliret. Ob ea Vipsanius consul retulit, patrem senatus appellandum esse Claudium quippe promiscuum patris patriæ cognomentum: noua in Remp. merita, non vsitatis vocabulis honoran-

I 6 da.

da. Sed ipse cohibuit consulem vt nimium assentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt ciuium LXVIII. centena, & XLIIII. millia. Isque illi finis inscitiæ erga domum suam fuit. haud multo pòst, flagitia vxoris noscere ac punire adactus, vt deinde ardesceret in nuptias incestas.

8 Iam Messallina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat, cùm abrumpi dissimulationem etiam Silius, siue fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, vrgebat. *Quippe non eò ventum, vt senecta principis operiretur insontibus innoxia consilia, flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum. adesse conscios patria metuentes: se cælibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si præuenirent Claudium, vt insidiis incautum, ita ira properum.* Segniter hæ voces acceptę, non amore in maritum, sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretijs æstimaret. nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ, *cuius apud prodigos nouissima voluptas est.* Nec vltra exspectato, quàm dum sacrificijs gratia Claudius Hostiã proficisceretur, cũcta nuptiarum solemnia celebrat. Haud sum ignarus fabulosum visum iri, tantum vllis mortaliũ securitatis fuisse, in ciuitate omniũ gnara & nihil reticente: nedum consulem designatum, cum vxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarẽt velut suscipiendorum liberorũ caussa, cõuenisse: atque illam audisse auspicum verba, subijsse, sacrificasse apud deos, discubitũ inter conuiuas, oscula, complexus, noctẽ denique actã licentia coniugali. Sed nihil compositum miraculi caussa, verũ audita scriptaque senioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat: maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non iam secretis colloquijs, sed apertè fremere. *Dum histria* cubiculum principis occulit adulteros, dedecus quidem illatum, sed * excidium procul absuisse nunc iuuenem nobilem, dignitate forma, iuuenta, ac pro-*

pin-

pinqua consulatus, maiorem ad spem accingi, nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. subibat sine dubio metus, reputantes hebetem Claudium & vxori deuinctum, multasque mortes iussu Messallinæ patratas. Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis præualuissent, posse opprimi damnatam, antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, vtque clausæ aures etiam confitent forent. Ac primò Calistus iam mihi circa mortẽ Cæsaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo tempore gratia Pallas, agitauere; num Messallinam secretis minis depellerent amore Silij, cuncta alia dissimulãtes. deinde metu, ne ad perniciem vltrò traherentur, desistunt, Pallas per ignauiam, Calistus prioris quoq; regiæ peritus, & potentiam cautis quàm acriorib. cõsilijs tutius haberi. perstitit Narcissus, solũ id immutans, neque sermone præsciã criminis & accusatoris faceret. Ipse ad occasiones intentus, lõga apud Hostiã Cæsaris mora, duas pellices, quarum is corpori maximè insueuerat, largitione ac promissis, & vxore deiecta plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomẽ) vbi datũ secretũ, Cęsaris genibus prouoluta nupsisse Messallinã Silio exclamat. simul Cleopatrã, quæ idem opperiens adstabat an comperisset, interrogat: atq; illa annuente, cieri Narcissum postulat. Is veniã in præteritũ petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulauisset, nec nunc adulteria obiecturũ ait, ne domum, seruitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imò his, & redderet vxorẽ, rumperetque tabulas nuptiales, *an discidium* inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles ac ni propere agis, tenet vrbem maritus*. Tum potissimum amicorum vocat, primumque rei frumentariæ præfectum Turraniũ, post Lubum Geram prætorianis impositũ, percõtatur. Quibus * fatentibus, tum certatim ceteri circũstrepunt, iret in castra, firmaret prętorias cohortes, securitati, antequã vindictæ consulere, Satis

tis constatꝛo pauore effusum Claudium, vt identidem interrogaret, an ipse imperij potens? an Silius priuatus esset?

9 At Messalina non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: vrgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, vt sacrificantes, vel insaniẽtes Bacchæ ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaq. Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepẽte circũ procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lasciuia in præaltã arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem. siue ceperat ea species, seu fortè lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor interea, sed vndique nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum vltioni afferrẽt. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius dissimulãdo metu, ad munia fori digreditur. Ceteris passim dilabentibus, affuere Centuriones, inditaq. sunt vincula, vt quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen quamquam res aduersæ consilium adimerent, ire obuiam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit: iussitq. vt Britannicus, & Octauia in complexum patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam orauit Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repentè solitudinis erat) spatium vrbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur. Hostiensem viam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas præualebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare, quippe Getę prætorij præfecto haud satis fidebat ad honesta seu praua iuxtà leui. Ergo Narcissus, assumptis quibus idẽ metus, non aliam spem incolumitatis Cęsaris affirmat, quàm si ius militum vno illo die in aliquem libertorum transferret: seq. offert suscepturum Ac ne, dum in vrbem vehitur, ad pęnitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodẽ gestamine sedem poscit, sumitq. Crebra

post

post hęc fama fuit, inter diuersas principis voces, cum modò incusaret flagitij vxoris, aliquando ad memoriam coniugij, & infantium liberorum reuolueretur, non aliud prolocutum Vitellium, quã ò facinus, ò scelus. Instabat quidem Narcissus * aperire ambages, & veri copiam * facere: sed non ideò peruicit, quin suspensa & quò duceretur inclinatura respõderet: exemploq. eius Largus Cæcina vteretur & iam erat in aspectu Messallina, clamitabatq. audiret Octauiæ & Britannici matrem: cùm obstreperet accusator. Silium & nuptias referẽs. simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cęsaris auerteret. Nec multo pòst vrbem ingredienti offerebantur communes liberi, nisi Narcissus amoueri eos iussisset. Vibidiam depellere nequiuit, quæ multa cũ inuidia flagitaret, ne indefensa coniunx exitio daretur. Ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatẽ respondit. Iret interim virgo & sacra capesseret. Mirum inter hęc silentium Claudij, Vitellius ignaro propior. Omnia liberto obedicbant, patefieri domũ adulteri, atq; illuc deduci imperatorem iubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Silij consulto senatus abolitã, demonstrat, Tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium probri cessisse. incensumq. & ad minas prorumpẽtem, castris infert, parata cõcione militum; apud quos, pręmonente Narcisso, pauca verba fecit, nam & si iustum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, nomina reorum & pęnas flagitãtium; admotusq. Silius Tribunali, non defensionem, non moras tẽtauit, precatus vt mors accelerarentur. eadem constantia & illustres equites Romanos cupidos maturę necis fecit. Titium Proculum custodem [Silio ac] Messallinæ datum, & iudicium offerentem Vectium Valentem & cõfessum, & Põpeium Vrbicum, ac * Saufellum Trogum ex conscijs trahi ad suppliciũ iubet. Decius quoq; Calphurnianus vigilium præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eadẽ pęna affecti, solus Mnester contationẽ attulit, dilaniata.

laniata. veste clamitans aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis. qua se obnoxium iussis Messallinæ dedisset Alijs largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquā antè pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronū ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: spōte an coactus tam magna peccauisset, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta iuuenta, sed corpore insigni, accitus vltrò, noctemq. intra vnam à Messallina proturbatus erat, paribus lasciuijs ad cupidinem & fastidio. Suilio Cesonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregium meritum: Cesoninus vitijs protectus est. tamquam in illo fœdissimo cœtu passus muliebria. Interim Messallina Luculliani in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, & aliquādo ira, tāta inter extrema superbia agebat. Ac ni cædem eius Narcissus properauisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestiuis epulis delinitus, vbi vino incaluisset, iri iubet nuntiariq. miseræ (hoc enim verbo vsum ferunt,) dicendam ad caussam postera die adesset. Quod vbi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si contarentur, propinqua nox, & vxorij cubiculi memoria timebantur; prorupit Narcissus, denuntiatq Centurionibus & Tribuno qui aderant, exequi cædem. ita imperatorem iubere. custos & exactor è libertis, Euodus datus. Isq. raptum in hortos progressus, reperit fusam humi, assidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem euicta erat: suadebaq. ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neq; aliud quàm morti decus quærendum. Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrimæque & quæstus irriti ducebantur. Tum impetu venientium pulsæ fores, adstitit Tribunus per silentium, ac libertus increpans multis ac seruilibus probris. Tunc primum fortunam

suam

ſuam introſpexit, ferrumq. accepit, quod fruſtra iugulo, ac pectori per trepidationem admouens, ictu Tribuni transfigitur corpus matri conceſſum. Nuntiatumq. Claudio epulāti perijſſe Meſſalinam, non diſtincto ſua an aliena manu. nec ille quæſiuit, popoſcitq. poculum, & ſolita conuiuio celebrauit. Ne ſecutis quidem diebus, odij, gaudij, iræ, triſtitiæ, vllius denique humanis affectus ſigna dedit; non cùm lætantes accuſatores aſpiceret, non cùm filio mærentes. Iuuitq. obliuionem eius ſenatus, cenſendo nomen & effigies priuatis, ac publicis locis demouendas. decreta Narciſſo quæſtoria inſignia leuiſſimam faſtigij eius, cùm ſecundum Pallantem & Caliſtum ageret, honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, * flagitijs multis.

C. COR.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XII.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Agrippinam fratris Germanici filiam, post Messallinæ supplicium. Claudius, Pallantis impulsu, vxorem ducit.*

2 *Senatus decreto incestuosæ illæ nuptiæ ratæ & legitimæ habentur, Claudij gener L. Silanus ipso nuptiarum die mortem sibi consciscit. Ab exilio Seneca reuocatur. Octauia Claudij filia Neroni desponsa.*

3 *Meherdates à Parthis rex expetitus cum Gotarze prælio congressus, vincitur.*

4 *Mithridatis, Ponti regnum tentantis, clades & captiuitas.*

5 *Agrippinæ artibus Lollia & Calphurnia damnata. Vrbis pomarium Claudius profert Neronis adoptio. Colonia Vbiorum Agrippinæ ambitio.*

6 *Catti domiti. Vannij Sueuorum regis expulsio.*

7 *Ostorij in Britannia res gestæ, & de Caractaco rege victoria.*

8 *Caractaci magnus animus à Claudio veniam sibi suisq. captiuis impetrat. Ostorij euersio & obitus. Huic Didius succedit cuius ministri bellum gerunt.*

9 *In Britannicum, Claudij ex Missallina filium, Agrippinæ doli impij. Aliquot prodigia. In vrbe annona caritas.*

10 *Inter Armenios & Hyberos bellum cui Parthi & Romani admiscentur, euentu vario.*

11 *Furij Scriboniani relegatio. Senatusconsultum Claudianum in feminas, quæ seruis succumberent. Inter Iudæos & Rom. milites motus aliquis in Iudæa: & alibi.*

12 *Claudij Naumachia in lacu Fucino Octauiæ nuptiæ.*

ptia. Agrippina St. Taurum illustrem virum ad necem adigit, vt hortis eiusdem potiretur.

13 *In prouinciis Claudius, stabilita procuratorum auctoritatem. Immunitas Cois concessa. Tributum ad tempus Bizantiis remissum.*

14 *Præsagia de rerum mutatione. Lepida mors violenta. Claudius veneno sublatus. Nero matris artibus ad imperii fastigium euectus.*

Gesta hæc annis sex.

COSS.

C. Pompeio. Q. Veranio.
C. Antistio M. Suilio Rufo.
Ti. Claudio. V. Ser. Cornelio Orfito.
P. Cornelio Suilla. L. Saluio Othone.
D. Iunio Silano. Q. Haterio.
M Asinio Marcello. M. Acilio Auiola.

CÆde Messallinæ conuulsa principis domus, orto apud libertos certamine, quis diligeret vxorem Claudio cælibi vitæ intonanti, & coniugum imperijs obnoxio, Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare Sed maximè ambigebatur inter Lolliam Paulinam. M. Lollij consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitã. huic Pallas, illi Calistus, fautores aderant. at Aelia Petina è familia Tuberonum, Narcisso fouebatur. Ipse modò huc, modò illuc, vt quemque suadentium audierat promptus, discordantes in concilium vocat, ac promere sententiam, & adijcere rationes iubet. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petina erat) nihil in penatibus eius nouum differebat, si sueta cõiunx rediret, haud quaquam nouercalibus odijs visura Britannicum & Octauiã, proxima suis pignora. Calistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eò ipso superbiam, longeq. rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futurã. At Pallas

id

id maximè in Agrippina laudare, quòd Germanici nepotem secū traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem & familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret, ne femina experta fœcunditatis, integra iuuenta, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris. Quæ ad eum per speciem necessitudinis crebrò ventitādo pellicit patruum, vt prælata ceteris, & nōdum vxor, potentia vxoria iam vteretur. Nam vbi sui matrimonij certa fuit, struere maiora, nuptiasq. Domitij, quem ex Gn. Aenobarbo genuerat, & Octauiæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octauiam Cæsar. iuuenemque, & alias clarum, insigni triumphaliū, & gladiatorij muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui nō iudicium, non odium erat, nisi indita & iussa. Igitur Vitellius nomine Censoris, seruiles fallacias obtegens, ingruentiumq. dominationum prouisor, quo gratiam Agrippinę pararet, consilijs eius implicari, ferre crimina in Silanum, cui sanè decora & procax soror Iunia Caluina haud multum antè Vitellij nurus fuerat. hinc initium accusationis, fratrisq. non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat Cæsar aures, accipiendis aduersum generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac fortè eo anno prætor, repentè per edictum Vitellij ordine senatorio mouetur, quāquam lecto pridem senatu, lustroq. condito, simul affinitatem Claudius diremat. adactusq. Silanus eiurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est.

A. V. C. DCCCII.

C. Pompeio, Q. Verannio Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.

2 Iam famam, iam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solemnia nuptiarum audebāt, nullo

nullo exemplo, deducta in domum patrui, fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicū erumperet, metuebatur. Nec antè omissa contatio, quàm Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percontatusq. Cæsarem, an iussis populi, an auctoritati senatus cederet? vbi ille vnum se ciuium * & consensui imparem respondit. opperiri intra palatium iubet. ipse curiam ingreditur, summamq. Reip. agi obtestans veniam decendi ante alios exposcit, orditurque. *Grauissimos principis labores, quibus orbē terræ capessat, egere adminiculis, vt domestica cura vacuus, in commune consulat, quod porro honestius censoriæ mentis leuamen, quàm assumere coniugem prosperis dubiisque sociam? cogitationes, cui intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui, aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab iuuenta legibus obtemperauisset.* Postquam hæc fauorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio, *Quando maritandum principem cuncti suaderent, diligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignē. Nec diu inquirēdum, quin Agrippina claritudine generis anteiret. datum ab ea fœcunditatis experimentum, & congruere artes honestas. Id verò egregium, quòd prouisu deum vidua iungeretur principi sua tantum matrimonia experto, audiuisse à parentibus, vidisse ipsos, arripi coniuges ad libita Cæsarū: procul id à præsenti modestia statueretur imò documētum, quo vxorem imperator acciperet. At enim noua nobis in fratrum filias coniugia, sed aliis gentibus solemnia, nec lege vlla prohibita. Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse in rem accommodari prout conducat, & fore hoc quo quis in his, quæ mox vsurpentur.* Haud defuere qui certatim, si contaretur Cæsar, vi acturos testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius vltrà expectato, obuium apud forum præbet se gratantibus. Senatumq. ingressus decretū postulat, quo iustæ inter patruos, fratrūq. filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Neque tamē repertus est, nisi vnus talis matrimonij capi-

cupitor,* Talledius Seuerus eques Romanos, quē plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo ciuitas, & cunctę feminæ obediebāt, non per lasciuiam, vt Messallina, rebus Romanis illudendi. Addictum quasi & virile seruitium. Palam seueritas, ac sæpius superbia; nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus sibi mortem consciuit. siue eo vsque spem vitæ produxerat, seu dilecto die, augendam ad inuidiam. Caluina soror eius Italia pulsa est. Addidit Claudius, sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda: irridentibus cunctis, quòd pœnæ, procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorū eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis vteretur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Placitum dehinc non vltrà contari: sed designatum consulem Memmiū Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiā expromere, qua hortaretur Claudius despondere Octauiam Domitio. quod ætati vtriusque non absurdum, & maiora patefactuum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet: despondeturque Octauia, ac secundum priorem necessitudinem, sponsus iam & gener Domitius æquari Britannico, studijs matris, arte eorum quibus ob accusatam Messallinam vltio ex filio timebatur.

3 Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, vt rettuli, Meherdatem missi, senatum ingrediuntur, mandata in hunc modum incipiūt. Non *se fœderis ignaros, nec defectione à familia Arsacidarum venire: sed filium* Vononis, *nepotem* Phrahatis, *accersere aduersus dominationem Gotarzis, nobilitati, plebique iuxta intolerandam. Iam fratres, iam*

pro-

propinquos, iam longius sitos cadibus exhaustos, adijci coniuges grauidas, liberos paruos, dum secors domi, bellis infaustus ignauiam, sæuitiam tegat. Veterem sibi ac publicè cæptam nobiscum amicitiam; & subueniendum sociis virium æmulis, cedentibusq. per reuerentiam Ideò regum obsides liberos dari, vt si domestici imperii tædeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus assuefactus, rex meliora scisceretur. Vbi hæc atque talia dissertauere, incipit orationem Cæsar de fastigio Romano, Parthorumq. obsequijs: seq. diuo Augusto adæquabat, petitum ab eo regem referens, omissa Tiberij memoria, quamquam is quoque miserat. Additaque præcepta (etenim aderat Meherdates) vt non dominationem & seruos, sed rectorem, & ciues cogitaret, clementiamq. ac iustitiam quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus alumnum vrbis, spectatæ ad id modestiæ: ac tamen ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriæ prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tempestate Cassius ceteros præeminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriosq. ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura, prouisu, agere perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisq. castris apud Zeugma, vnde maxime peruius amnis, postquam illustres Parthi, rexq. Arabum * Abbarus aduenerat: monet Meherdatem. barbarorum impetus acres, contatione languescere, aut in perfidiam mutari. itaque vrgeret cœpta. Quod spretum fraude Abbari, qui iuuenem ignarum, & summam fortunam in luxu retum, multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Et vocante Charrene, promptasq. res ostentante si citi aduenissent, non cominus Mesopoto-

ſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id tẽporis importunam, quia hyems occipiebat. Ex in niuibus & montibus feſſi, poſtquam cãpis propinquabant, copijs Carrhenis adiunguntur Trãſmiſſoque amne Tigri permeant Adiabenos, quorum rex Iuliates ſocietatem Meherdatis palam induerat. in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu vrbs. Ninos vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, caſtellum inſigne fama, quòd poſtremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem, cui nomen Sambulos, vota dijs loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis, qui tempore * ſtatuto, per quietẽ monet ſacerdotes, vt, templum iuxta, equos venatui adornatos ſiſtant, equi vbi pharetras * telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demũ vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt, Rurſus deus, quas ſiluas pererrauerint, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ: Ceterum Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento vti. Et quamquam per inſectationes & nuntios ad prælium vocaretur. nectere moras, locos mutare, & miſſis corruptoribus exeundam ad fidem hoſtes emercari. Ex quibus Ezates Adiabenus,* mox Abbarus Arabium cum exercitu abſcedunt, leuitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, Barbaros malle Roma petere Reges quàm habere. At Meherdates validis auxilijs nudatus, ceterorum proditione ſuſpecta, quod vnum reliquum, rem in caſum dare, prœlioque experiri ſtatuit. Nec detrectauit pugnam Gotarzes, diminutis hoſtibus ferox. Cõcurſumque magna cæde, & ambiguo euentu: donec Carrhenem profligatis obuerſis, lõgius euectum integer à tergo globus circumueniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates promiſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo eius vincitur, traditurque victori. Atque ille non propinquum neque Arſacida degente, ſed alienigenam & Romanum increpans, auribus deciſis viuere iubet, oſtentui clementiæ ſuæ & in nos dehoneſtamento.

ro. Dein Gotarzes morbo obijt, accitusq. in regnum Vonones. Medis tum præsidēs. Nulla huic prospera, aut aduersa quis memoraretur. breui & inglorio imperio perfunctus est: resq. Parthorum in filium eius Vologesen translatæ.

4 At Mithradates Bosphoranus amissis opibus vagus, postcaquam Didium ducem Romanum, roburq. exercitus abijsse cognouerat, relictos in nouo regno Gotyn iuuēta rude, & paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis vtrisque concire nationes, illicere perfugas, postremò excercitu coacto, regem Dandaridarū exturbat, imperioq. eius potitur. Quæ vbi cognita, & iam iamq. Bosphorum inuasurus habebatur, diffisus proprijs viribus Aquila, & Cotys, quia Zorsines Soracorum rex hostilia resumpserat, externas & ipsi gratias quæsiuere, missis legatis ad Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam aduersus rebellem Mithradatem ostentantibus. Igitur pepigere, equestribus prœlijs Eunones certaret, obsidia vrbium Romani capesserent. Tū composito agmine incedunt. cuius frontem & terga adorsi, media cohortes & Bosphorani, turabantur, nostris, in armis. Sic pulsus hostis, ventumq. Boza opidum Dandaricæ, quod desertum à Mithradate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum Exin Soracos pergunt, & transgressi amnem Pandam, circumueniunt vrbem Vspen, editam loco, & mœnibus, ac fossis munitā, nisi quòd mœnia non saxo, sed cratibus * iunctis, ac media humo aduersum irrumpentes inualida erant: eductæq. altius turres, facibus atq; hastis turbabant obsessos. ac ni prœlium nox diremisset, cępta, patrataq. expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: Seruitij decē millia offerebant, quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sęuum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: vt belli potius iure caderent. Datumq. militibus qui scalis euaserant, signū cædis. Excidio Vspensiū metus ceteris

K inic-

iniectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti vel eminentis loci, amnesq. & vrbes iuxtà perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato Mithradatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret: postquam præualuit gentilis vtilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia nauiũ quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & plerisq.* Centurionũ interfectis. Interea Mithradates nullo in armis subsidio, cõsultat cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis metuebatur. Romanorũ nemo id auctoritatis aderat, vt promissa eius magni penderentur. Ad Eunonẽ conuertit, proprijs odijs infensum, & recẽs cõiuncta nobiscum amicitia, validũ. Igitur, cultu, vultuq quàm maximè ad præsentem fortunã cõparato, regiam ingreditur, genibusq. eius prouolutus, *Mithradates*, inquit, *terra mariq. Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Vtere, vt voles prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haud degere permotus, alleuat supplicem, laudatq. quòd gentem Adorsorum, quòd suam dexteram petendæ veniæ dilegerit. Simul legatos, litterasq. ad Cæsarem in hunc modum mittit. *Pop Romani imperatoribus, magnarumq. nationum regibus, primum ex similitudine fortunæ amicitiam sibi & Claudio, ex communione victoriæ esse: Bellorum egregios fines, quotis ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithradate quando grauius mereretur, non potentiam, neque regnum precari; sed ne triumpharetur, neve pœnas capite * expenderet.* Atque Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitauit tamen, accipere captiuum pacto salutis, an repetere armis rectius foret.* Hinc dolor iniuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contrà: *Suscipe bellum auio itinere, importuoso mari: ad hoc reges*

fero-

feroces, vagos populos, solum frugum egens, tum tadium ex mora, pericula ex properantia: modicam in victoribus laudem, ac multum infamiæ si pellerentur. quin arriperet oblata, & seruaret exulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicij fore. His permotus, scripsit Eunoni, *meritum quidem nouissima exempla Mithradatem, nec sibi vim ad exequendum deesse: verùm ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia aduersus supplices vtendum. nam triumphos de populis, regnisq. integris adquiri.* Traditus post hoc Mithradates, vectusque Romam per Iunium * Colonem procuratorem Ponti, ferocius quàm pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox eius in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te, sed reuersus: vel si non credis, dimitte & quære.* vultu quoque intrepito permansit, cùm rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populi præberetur. Consularia insignia Coloni, Aquilæ prętoria decernuntur.

5 Iisdem consulibus atrox odij Agrippina, ac Lollię infensa, quòd secum de matrimonio principis certauisset: molitur crimina, & accusatorem, qui obijceret Chaldæos, magos, interrogatumq. Apollinis Clarij simulacrum super nuptijs imperatorijs. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatum præfatus, sorore L. Volusij genitam, maiorem ei patruum Cottam Messallinum esse, * Mennio quondam Regulo nuptam, (nam de C. Cæsarijs nuptijs consultò reticebat) addidit perniciosa in Remp. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis donis cederet Italia quinquagies sestertium ex opibus immensis exsuli relictum. Et Calpurnia illustris femina peruertitur, quia formam eius laudauerat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone, vnde vis Agrippinæ citra vltima stetit. In Lolliam mittitur Tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. Galliæ Narbonensi ob egregiam in patres reuerentiam datum, vt senatoribus eius pro-

uinciæ, nō exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas inuisere liceret. Ituræiq. & Iudæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, prouinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomærium vrbis auxit Cæsar more prisco: quo ijs qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Nec tamē duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, vsurpauerāt, nisi L. Sylla, & diuus Augustus, Regum in eo ambitio, vel gloria variè vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium, Romulus posuerit noscere haud absurdum reor. Igitur a foro boario, vbi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designādi oppidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatijs interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumq. Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum vrbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu, & publicis actis proscriptum.

A. V. C. DCCCIII.

C. Antistio, M. Suilio Coss. adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud diuum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse priuignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret iuuene, partem curarum capessituro.* His euictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam ante hac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosq. ab Atta clauso con-

tinuos

tinuos durauisse. Ceterum actæ Principi grates,
exquisitiore in Domitium adulatione. Rogataq.
lex, qua in familiam Claudiam & nomen Nero-
nis trãsiret. Augetur & Agrippina cognomen-
to Augustæ, quibus patratis, nemo adeò expers
misericordiæ fuit quem non Britannici fortunæ
mæror afficeret. desolatus paulatim etiam serui-
libus ministerijs, per intempestiua nouercæ offi-
cia, in ludibria vertebat, intelligens falsi. Ne-
que enim segnem ei fuisse indolem ferunt: si-
ue verum, seu periculis commendatus, retinuit
famam sine experimento. Sed Agrippina, quò
vim suam socijs quoque nationibus ostentaret,
in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, vete-
ranos, coloniamq. deduci imperat, cui nomen in-
ditum ex vocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, vt
eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa
in fidem acciperet.

6 Ijsdem temporibus in superiore Germania
trepidatum, aduentu Cattorum latrocinia agitã-
tium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares
Vangiones, ac Nemetas addito equite alario mo-
nuit, vt anteirẽt populatores, vel delapsis impro-
uisi circumfunderentur. Et secuta consilium du-
cis industria militum, diuisique in duo agmina,
qui læuum iter petiuerant, recens reuersos, præ-
daq. per luxum vsos & somno graues circumue-
nere. Aucta lętitia, quòd quosdam è clade Varia-
na, post quadragesimum annum, seruitio exeme-
rant. At qui dextris & propioribus cõpendijs ie-
rant, obuio hosti & aciẽ auso, plus cladis faciunt.
Et pręda, famaq. onusti ad montẽ Taunum reuer-
tuntur, vbi Pomponius cũ legionibus opperieba-
tur, si Catti cupidine vlciscendi casum pugnæ prę-
berent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cheru-
sci, cũ quibus ęternũ discordãt, circũgrederentur
legatos in vrbẽ & obsides miscere, decretusq. Põ-
ponio triumphalis honos, modica pars famę eius
apud posteros, id quis carminum gloria præcel-
lit. Per idem tempus Vannius Sueuis à Druso Cę-
sare impositus, pellitur regno. prima imperij ęta-
te clarus, acceptusq. popularibus: mox diuturni-

tate in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordijs circumuentus. Auctores fuere Iubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannij geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vãnio perfugium promittens si pelleretur. scripsitq. P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præsidebat, legionem, ipsaq. è prouincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori aduersus victores, ne fortuna elati, nostram quoq; pacem turbarent. nam vis innumera Ligij, aliæq. gentes aduentabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX. per annos prædationibus, & vectigalibus auxerat. Ipsi manu propria, pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumq. ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatiẽtes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulere, quia Ligius Hermundurusq. illic* ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prœlio, quamquam rebus aduersis laudatus, quòd & pugnam manu capessit, & corpore aduerso vulnera excepit. Ceterùm ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio, ac Sido inter se* partiti sunt, egregia aduersus nos fide: subiectis suone, an seruitij ingenio, dum adipiscerentur dominationes multa caritate, & maiore odio postquam adepti sunt.

7 At in Britannia P. Ostorium proprætorẽ turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eò violentius quòd nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obuiam nõ rebantur. Ille gnarus primis euentibus metum, aut fiduciã gigni, citas cohortes rapit: & cęsis qui restiterunt; disiectos consectatus, ne rursus conglobarentur, in'ensaq. & infida pax non duci, nõ militi requiẽ permitteret, detrahere arma suspectis, cinctosq. castris Antonã & Sabrinam fluuios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec pręlijs * cõcussa, quia societatẽ nostram volen-

volentes accesserāt. hisq. auctoribus circumiectæ nationes locum pugnæ diligere. septum agresti aggere & aditu angusto, ne peruius equiti foret. Ea munimēta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere adgreditur, & distributis cohortibus, turmas quoq; equitum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisq claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis & obseptis effugijs, multa & clara facinora fecere. Qua pugna filius legati M. Ostorius seruati ciuis decus meruit. Ceterùm clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant; & ductus * in Gangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim auctæ, non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iam ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cùm ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne noua moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma cęptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere. Silurum gēs, nō atrocitate, nō clementia mutabatur, quia bellum exerceret, castrisq; legionum premēda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captiuos, subsidium aduersus rebelles, & imbuendis socijs ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam Caractaci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britānorum imperatores præmineret. Sed astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordouicas, additisq. qui pacem nostram metuebant, nouissimum casum experitur: sumpto ad prœlium loco, vt aditus, abscessus, cūcta nobis importuna, & suis in melius essent: Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, cateruaq.* maiorū pro munimentis constiterant. Adhuc gentium ductores circūire, hortari, firmare animos, minuēdo metu, accendenda spe,

aliisq. belli incitamentis. Enimuerò Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis, aut seruitutis æternæ initium fore, vetabatq. numina maiorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui à securibus & tributis, intemerata cōiugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, nō telis, non vulneribus cessuros. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectiq. ac Tribuni paria disserentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius circumspectis quæ impenetrabilia, quęque peruia, ducit infensos, amnemq. haud difficulter euadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & plerę que cædes oriebantur. Postea quam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parq. cominus acies, decedere Barbari in iuga montium. Sed eò quoque irrupere ferentarius, grauisq. miles, illi, telis assultantes, hi conferto gradu, turbatis contrà Britannorum ordinibus. apud quos nulla loricarum, galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladijs ac pilis legionariorum: si huc verterēt, spartis & hastis auxiliarium sternebantur, clara ea victoria fuit, captaq. vxore & filia Caractaci, fratres quoq; in deditionem accepti. Ipse (vt fermè intuta sunt aduersa) cùm fidem Cartismanduæ reginæ Brigantum petiuisset, vinctus victoribus traditus est, nono pòst anno quàm bellum in Britannia cœptum. Vnde fama eius euecta insulas, & proximas prouincias peruagata, per Italiam quoque celebrabatur: auebantq. visere, quis ille, tot per annos, opes nostras spreuisset.

8 Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomē erat. Et Cæsar dum suum decus extollit, addidit gloriā victo. Vocatus quippe vt ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ co-

hortes.

hortes. campo qui castra præiacet. Tunc incedentibus regijs clientelis phaleræ, torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta, mox fratres & coniunx & filia: postremò ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus, aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens. vbi tribunali astitit, in hunc modum locutus est. *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc vrbem, quàm captus venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperantem fœdera pacis accipere. Præsens sors mea vt mihi informis, sic mihi magnifica est: habui equos, viros, arma, opes, quid mirum, si hac inuitus amisi? Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur vt omnes seruitutem accipiant. Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & supplicium mei obliuio sequeretur. At si incolumen seruaueris, æternum exemplar clementiæ ero.* Ad ea Cæsar veniam ipsiq. & coniugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoq; haud procul alio suggestu cõspicuam, ijsdem quibus principem laudibus gratibusq. venerati sunt. Nouum sanè, & moribus veterum insolitum, feminã signis Romanis præsidere. Ipsa semet parti à maioribus suis imperij sociam ferebat: Vocati posthac patres, multa & magnifica super captiuitate Caractaci disseruere. Neq; minus id clarum, quàm cùm Siphacem P. Scipio, Persem L. Paullus, & si qui alij victos reges populo Rom. ostendere. Censentur Ostorio triũphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis: siue quòd amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, siue hostes miseratione tanti regis, acriùs ad vltionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidijs relictas, circumfundunt. Ac ni citò vicis, & castellis proximis subuẽtum foret, copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tñ & octo Centuriones, ac promptissimus quisq; manipulus cecidere, nec multo pòst pabulantes nostros, ipsasq.

K 5 missas

missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. Earum robore æquata pugna dein nobis pro meliore fuit. Effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc prœlia & sæpius in modum latrocinij: per saltus, per paludes, vt cuique sors, aut virtus: temere prouisa; ob iram, ob prædam, iussu, & aliquando ignaris ducibus, ac præcipua Silurum peruicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Ro. vox: vt quondam Sugambri excisi, & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, auaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. Spoliaque & captiuos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum fessus Ostorius, concessis vita, lætis hostibus, tanquam ducē haud spernendum; & si non prælium, ac certè bellum absumpsisset. At Cæsar, cognita morte legati, ne prouincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is properè vectus, non tamen integras res inuenit, aduersa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat, auctaque & apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem ex terrerēt; atque illo augente audita, vt maior laus * compositi, vel si durauissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque persultabant, donec, accursu Didij pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venutius è Iugantum ciuitate, vt supra memoraui, fisusque diu, & Romanis armis defensus. cùm Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiam aduersus nos hostilia induerat. Sed primò tantùm inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venutij intercepit. Inde accensi hostes, stimulāte ignominia, ne feminæ imperio subderentur, valida & lecta armis iuuentus regnum eius inuadūt. quod nobis præuisum, & missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cuius initio ambiguo, finis lętior fuit.

fuit. Neque dispari euentu pugnatum à legione, cui Cæsius Nasica præerat. Nam Didius senectute grauis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus Ostorio, Didioque propratoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne diuisa haud perinde ad memoriam sui valerent.

A. V. C. CCMIIII.

9 Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintùm, Ser. Cornelio Orfito Coss. virilis toga Neroni maturata, quo capessendæ Reip. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, vt vicessimo ætatis anno consulatum Nero iniret, atq; interim designatus, proconsulare imperium extra vrbem haberet, ac Princeps iuuentutis appellaretur. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi & ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studijs edebantur, Britannicus prætexta, Nero triumphaliũ veste transuecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam vtriusque præsumeret. Simulq; qui centurionum, tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, & alij per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur. Tali occasione obuij inter se, Nero Britannicũ nomine, ille Domitiũ, salutauere. Quod vt discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritũ defert: sperni quippe adoptionẽ, quæq; censuerint patres, iusserit populus, intra penates abrogari: ac nisi prauitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicã perniciem. Cõmotus his quasi criminibus Claudius, optimũ quemque educatorem filij exsilio ac morte afficit: datosq; à nouerca, custodiæ eius imponit. Nondũ in summa moliri Agrippina audebat, ni prętoriarum cohortium cura exsolueretur Lusius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis eius deuinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorũ, & si ab vno regerentur in-

tentiorem fore disciplinã asseuerante vxore, trãsfertur in regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarũ tñ cuius spõte præficeretur. Suũ quoq; fastigiũ Agrippina extollere, altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & sacris antiquitùs concessus, venerationem augebat feminæ: quã Imperatore genitam, sororẽ eius qui rerũ potitus sit & coniugẽ & matrẽ fuisse, vnicũ ad hunc diẽ exemplum est. Inter quæ præcipuus propugnator eius Vitellius, validissima gratia, ætate extrema (adeo incertæ sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. Is crimina maiestatis, & cupidinem imperij obiectabat. Præbuissetque aures Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis quàm precibus mutatus esset, vt accusatori aqua atq; igne interdiceret. Hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia euenere. Insessũ, diris auibus Capitolium: crebris terræmotibus proruptæ domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quisq; obtritus. Frugum quoque egestas, & orta ex eo fame, in prodigiũ accipiebatur. Nec occulti tantũ questus, sed iura reddentem Claudium circumuasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vrgebant, donec militũ globo infestos perrupit. Quindecim dierum alimenta vrbi non amplius superfuisse constitit. magnaque deum benignitate, & modestia hiemis rebus extremis subuentum. At Hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias commeatus portabat. ne nunc infœcunditate laboratur, sed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibusque & casibus vita populi Romani permissa est.

10 Eodem anno bellum inter Armenios, Hyberosque exortum, Parthis quoque, ac Romanis grauissimorum inter se motuum caussa fuit. Gẽti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Græca, concessu fratrum regnum adeptus. Hyberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios frater eius Mithradates obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine

Rhá-

Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, & patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is modicum Hyberiæ regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque iactabat, quàm vt cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes iuuenem potentiæ * promptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens aliam ad spem trahere, & Armeniā ostentare, pulsis Parthis datam Mithradati à semet memorando; sed vim differendam, & potiorem dolum, quò incautum opprimerent. Ita Rhadamistus simulata aduersus patrem discordia, tamquam nouercæ odijs impar, pergit ad patruū, multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res nouas illicit, ignaro & orante insuper Mithradate. Reconciliationis specie assumpta, regressus ad patrem, quæ fraude confici potuerint prompta nūtiat, cetera armis exequenda. Interim Pharasmanes belli caussas confingit, prœlianti sibi aduersus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem aduersatum; eamque iniuriam excidio ipsius vltum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille eruptione subita territum exutumque cāpis Mithradatem, compulit in castellū Gorneas, tutum loco ac præsidio militū, queis Cęlius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quā machinamenta & astus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara est. Ita Rhadamistus frustra vel cùm damno tentatis munitionibus obsidiū incipit. Et cū vis negligeretur auaritiā præfecti emercatus; obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donū populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremò quia multitudinem hostiū Pollio, iussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias abscedit: vt nisi Pharasmanē bello absterruisset, T. Vinidium Quadratū prȩsidē Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu cēturionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithradatē ad sanciendū fœdus: *coniunctionem fratrum, ac priorem ætatem Pharasma-*

*manem, & cetera necessitudinem nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quamquam in tempore validiores; & satis cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud præsidij quàm castellum * commeatis egenum. ne dubitaret armis quàm incruentas conditiones malle.* Contante ad ea Mithradate, & suspectis præfecti consilijs, quòd pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur: Casperius interim ad Pharasmanem peruadit: vtque Hyberij obsidio decedant expostulat. Ille propalàm incerta, & sæpius molliora respondens; secretis nuntijs monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitijs merces, & Pollio occulta corruptio ne impellit milites, vt pacem flagitarent, seque præsidio abituros minitarentur. Qua necessitate, Mithradates diem, locumq. fœderi accepit, castelloque egreditur. Ac primò Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, socerum, ac parentem appellare. Adijcit iusiurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucum propinquum trahit, * prouisum illic sacrificium imperatum dictitans, vt dijs testibus pax firmaretur. Mos est regibus quoties in societatem coeãt, implicare dextras, pollicesq. inter se vincire, nodoq. præstringere. Mox vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem inliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admouebat, decidisse simulans, genua Mithradatis inuadit. ipsumq. prosternit: simulq. concursu plurium inijciuntur catenæ, ac * compedes (quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxq. vulgus duro imperio habitum, probra, ac verbera intentabat. Et erant contrà, qui tantam fortunæ commutationem miserarentur. Secutaq. cum paruis liberis coniunx, cuncta lamentatione complebat. Diuersis & contectis Vehiculis abdũtur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre, & filia potior, animusq. sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram

in-

interficerentur. Et Rhadamistus quasi iusiurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem & patruum expromit, sed proiectos in humum, & veste multa, grauiq. opertos necat. Filij quoque Mithradatis, quod cædibus parentum illacrymauerant, trucidati sunt. At Quadratus cognoscens proditum Mithradatem, & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat concilium, docet acta, & an vlcisceretur consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta disserunt.* *Omnes scelus externum, cum lætitia habendum. Semina etiam odiorum iacienda, vt sæpe principes Romani eandem Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus malè partis, dum inuisus, infamis. quando id magis ex vsu, quam si cum gloria* adeptus foret.* In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & diuersa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanem nuntij, vt abscederet à finibus Armenijs, filiumq. abstraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus,* ignaui animi, & deridiculo corporis iuxtà despiciendus. sed Claudio perquàm familiaris, cùm* priuatas olim cōuersationes curaret, iners otium oblectaret. Is Pelignus auxilijs prouincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quàm hostes prædatur, abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidij egens, ad Rhadamistum venit, donisq. eius euictus, vltrò regium insigne sumere cohortatur: sumentiq. adest auctor & satelles. Quod vbi turpi fama diuulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Heluidius Priscus legatus cum legione, mittitur, rebus turbidis pro tempore, vt consuleret. Igitur properè mōtem Taurum transgressus, moderatione plura quàm vi composuerat: cùm redire in Syriam iubetur, ne initium belli aduersus Parthos exsisteret: Nam Vologeses casum inuadendæ Armeniæ obuenisse ratus, quam à maioribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremq. Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie

pulsi

pulsi hyberi: vrbesque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta iugum accepere. Dein atrox hiems, seu parum prouisi commeatus, & orta ex vtroque tabes, perpellunt Vologesen omittere præsentia vacuamque rursus Armeniam Rhadamistus inuasit, truculentior quàm antea, tamquam aduersus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamuis seruitio sueti, patientiam abrumpunt, armisque regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quàm pernicitas equorum, quib. seque & coniugem abstulit. Sed cõiunx grauida, primam vtcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem tolerauit. Post festinatione continua, vbi quasi vterus, & viscera vibrantur, orare vt morte honesta contumelijs captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti, alleuare, adhortari, modò virtutem admirans modò timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremò violentia amoris, & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomẽ) placida illuuie, spirantem ac vitæ manifestam aduertere pastores, & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibẽt, cognitoque nomine & casu, in vrbem Artaxatã ferunt. vnde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est.

A. V. C. CCMV.

M. Fausto Sylla, Saluio Othone Coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater eius, vt casus prioris (nam relegata erat) impatiens. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, qui stirpem hostilem iterum conseruaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit; morte fortuita, an per venenum

ex-

extinctus esset, vt quisque credidit, vulgauere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, morique qui remanendo impudentiam paupertati adiacerent. Inter quæ refertur ad patres de pœna feminarum, qua seruis coniungerentur. Statuiturque vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui consensisset, & qui nati essent, pro libertis haberentur, Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæsar, prætoria insignia, & centies quinquagesies sestertium censuit consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio, grates publicè agendas, quòd regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret. Asseuerauit Claudius, contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. Et fixum est publico Senatuscõsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento Felix pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impunè ratus, tanta potentia subnixo. Sanè præbuerant Iudæi speciẽ motus orta seditione, postquam cognita cęde Caij haud * obtẽperatũ esset. manebat metus, ne quis principũ eadem imperitaret. Atq; interim Fœlix intempestiuis remedijs delicta accẽdebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur, ita diuisis, vt huic Galilæorũ natio, Felici Samaritæ parerent, discordes olim & cũ contẽptu regentium minus coercitis odijs. Igitur raptare inter se, immittere latronũ globos, cõponere insidias, & aliquando prœlijs congredi, spoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primò lætari, mox gliscente pernicie, cũ arma militum interiecissent, cæsi milites. Arsissetq; bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector subuenisset. Ne diu aduersus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas,

fuerent: Cumanus, & Felix contationem afferrebant; quia Claudius caussis rebellionis auditis, ius statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices ostentauit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerētur, damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies prouinciæ reddita. Nec multo pòst agrestium Ciliců nationes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe, & aliàs commotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decursu in littora, aut vrbes, vim cultoribus, ac oppidanis; ac plerumq; in mercatores, & nauicularios audebant. Obsessaq; ciuitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Seuero turbantur: quòd duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prœlium haud patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus, blandimentis aduersus plebem, fraude in ducem, cùm Barbarorū copias dissociauisset; Trosobore, paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit.

12 Sub idē tempus, inter lacum Fucinum, amnemq; Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso nauale prœlium adornatur, vt quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed leuibus nauigijs minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesq; & vndeuiginti hominum millia armauit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent, attamē spatium amplexus, ad vim remigij, & gubernantium artes, impetusque nauium prelio solitos. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli, turmęque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quib. catapultæ, balistæq; tenderētur. Reliqua lacus, classiarij tectis nauibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modū theatri, multitudo innumera compleuit, proximis è municipijs, & alij vrbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata prędere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium

tium

tium virorum animo: ac post multum vulnerum, occidioni exempti sunt. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifesta fuit, haud sat s depressi ad lacus ima vel media. Eoque, tempore interiecto, altiùs effossi specus, & contrahendę rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpēs, proxima trahebat, conuulsis vlterioribus, aut fragore, & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis vsa, ministrum operis Narcissum incusat cupidinis, ac prædarum. Nec ille reticet, impotentiam muliebrem, nimiasq. spes eius arguens.

A V. C. DCCCVI.

D. Iunio, Q. Haterio Coss. sexdecim annos natus Nero Octauiam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Vtq. studijs honestis, & eloquentiæ gloria nitesceret; caussa Iliensium suscepta Romanū Troia demissum, & Iulię stirpis auctorem Aeneā, aliaq. haud procul fabulis vetera facundè exsecutus, impetrat vt Ilienses omni publico munere soluerentur. Eodem oratore Bononiensis coloniæ igni haustæ subuentum, centies sestertii largitione. Redditur Rhodijs libertas, adempta sæpe, aut firmata prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamiensibus terræmotu conuulsis, in quinquēnium remissum. At Claudius sæuissima quæque promere adigebatur eiusdem Agrippinę artibus, quæ Statilium Taurum opibus illustrem hortis eius inhians peruertit, accusante Tarquitio Prisco, Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam reuenerat, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpessus, vim suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est. quòd Patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ peruicere.

13 Eodem anno ſæpius audita vox Principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet: Ac ne fortuitò prolapſus videretur, Senatus quoque conſulto cautum, plenius quàm antea & vberius. Nā diuus Auguſtus apud equeſtres qui Ægypto præſiderent lege agi, decretaque eorum proinde haberi iuſſerat, ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent: mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque conceſſa ſunt, quæ olim à prætoribus noſcebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo toties ſeditione aut armis certatum, cum Sempronijs rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione iudiciorum locaretur, aut rurſum Seruiliæ leges ſenatui iudicia redderent. Mariuſque & Sylla olim de eo vel præcipuè bellarunt. Sed tunc ordinum diuerſa ſtudia: & qui vicerant, publicè valebantur. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæſaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. Matios poſthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit: cùm Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique & legibus adæquauerit. Retulit deinde immunitate Coſs. tribuenda. Multaque ſuper antiquitate eorum memorauit: Argiuos vel * cum Latonæ parente, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: mox aduentu Æſculapij artem medendi illatam, maximeq; inter poſteros eius celebrem fuiſſe, nomina ſingulorum referens, & quibus quiſque ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius ſcientia ipſe vteretur, eadem familia ortum. Precibuſque eius dandum, vt omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram & * tanti dei miniſtram inſulam colerent. neque dubium habetur, multa eorumdem in Pop. Rom. merita, ſociaſque victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius, facilitate ſolita, quod vni conceſſerat, nullis extrinſecus adiumentis velauit. At Byzantij, data dicendi copia, cùm magnitudinem onerum apud ſenatum deprecarentur, cūcta repetiuere; orſi à fœdere quod nobiſcum inierant, qua tempeſtate bellauimus

ad-

aduersus regem Macedonum, cui vt degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adiutum Antonium. memorabantque quæ Syllæ, aut Lucullo, aut Pompeio obtulissent. Mox recentia in Cæsaris merita. quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra, mariaque ducibus, exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent. Namque artissimo inter Europam Asiamque diuortio, Byzantium in extrema Europa posuere Græci, quibus Pythium Apollinem consulentibus vbi conderent vrbem, redditum oraculum est: quærerent sedem, cæcorum terris aduersum. Ea ambage Chalcedonij monstrabatur, quòd priores illuc aduecti, * præuisa locorum vtilitate peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari. quia vis piscium * in Pontum erumpens, & obloquis subter vndas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primò quæstuosi & opulenti; pòst magnitudine onerum vrgente, finem aut modum orabant, annitente principe qui Thracio Bosphorianoque bello recens fessos, iuuandosque retulit. Ita tributa in quinquennium remissa.

A. V. C. DCCCVII.

14 M. Asinio, M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigijs. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arsere. Fastigio Capitolij examen apum insedit. Biformes hominum partus. Et suis fetus editus, cui accipitrum vngues erant. Numerabatur inter ostenta, diminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina vocem Claudij, quam temulentus iecerat, fatale sibi, vt coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere & celerare statuit, perdita prius Domitia leuibus, & mu-

& muliebribus caussis: quia Lepida minore Antonia genita, auunculo Augusto, Agrippinæ sobrina * prior, ac Gnei mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant, & vtraque impudica, infamis, * vinolenta, haud minùs vitijs æmulabantur quàm si quę ex fortuna prospera acceperant. Enimuerò certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus iuuenilem animum deuinciebat: truci contrà, ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitatem nequibat. Ceterùm obiecta sunt, quòd coniugium principis deuotionibus petiuisset, quòdque parum coercitis per Calabriam seruorum agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta, multum aduersante Narcisso, qui Agrippinam magis, magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verùm ita de se meritum Cæsarem, vt vitam vsui eius impenderet, Conuictam Messallinam & Silium. Pares iterum accusandi caussas esse; si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum principi meritum, ac nouercæ insidijs domum omnem conuelli, maiore flagitio, quàm si impudicitiam prioris coniugis reticuisset. quamquàm ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere.* Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum, robur ætatis quàm maturrimum precari: modò ad deos, modò ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores vlcisceretur. In tanta mole curarum, Claudius valetudine aduersa corripitur; refouendisque viribus, mollitie cæli, & salubritate aquarum, Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa, & oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultauit, ne repentino, & præcipiti facinus proderetur; si lentum & rabidum dilegisset, ne admotus supremis Claudius, & do-

& dolo intellecto, ad amorem filij rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Diligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficij damnata, & diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister è spadonibus fuit Haiotus, inferre epulas, & explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, vt temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum; nec vim medicaminis statim intellectam, secordiane Claudij; an vinolentia simul soluta aluus subuenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando vltima timebantur, spreta præsentium inuidia, prouisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam risus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demesisse creditur: haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim senatus, votaque pro incolumitate principis consules & sacerdotes nuncupabant, cùm iam exanimis vestibus, & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac varijs artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque, & Octauiam sorores eius attinuit, & cunctos aditus custodijs clauserat; crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum attentaret. Tunc medio diei, tertio ante idus Octobr. foribus palatij repentè diductis, comitante Burrho Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubijs adest, vbi monente Præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitauisse quosdam ferunt respectantes, rogitantesque vbi Britannicus esset: mox nullo in diuersum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero, & congruentia

tem-

tempori præfatus, promisso donatiuo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta, nec dubitatum est apud prouincias. Cælestesque honores Claudio decernuntur, & funeris solemne perinde, ac diuo Augusto celebratur: æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio priuignus, iniuria, & inuidia animus vulgi turbaret.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XIII.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Iunium Silanum & Narcissum Agrippina trahit ad mortem, inuito Nerone, quem Burrhus, & Seneca in officio continent. Claudij pompa funebris ridicula. Laudata Neronis initia.*

2 *Corbulo Armeniam bello tuetur adu. Parthos, & prospere agit.*

3 *Neronis prudentia & clementia, maximæ inter filium & matrem simultates qua de causa subortæ.*

4 *Veneno extinctus Britannicus, festiuo funere offertur.*

5 *Agrippina, Neroni infensior, res nouas visa moliri, accusatur.*

6 *In caput matris Nero conspirans coercetur à Burrho. Crimen Agrippina diluit, & placato filio, accusatores ad exquisita rapit supplicia.*

7 *Neronianæ libidines. De Libertis in seruitutem reuocandis disceptatum. Reipublicæ simulata instauratio. Primorum nonnulli oppressi.*

8 *Neronis amphitheatrum & edictum. In dominorum gratiam Sanctio senatus. Pomponiæ innocentia à marito nuntiata. Quidam accusati & damnati. Neronis in quosdam liberalitas.*

9 *Parthicum bellum pro Armenia instauratum. Corbulonis in eo gerendo fortitudo, & prudentia.*

10 *Tiridatis calliditatem Corbulo armis opprimit. Artaxata igne vastata, Nero salutatur imperator.*

11 *Seneca adnitente P. Suilius in vrbe damnatus. Octauij Sagittæ in Pontiam ex amoris impotentia crudelitas reprimitur.*

12 *Neronis & Poppææ Sabinæ famosi amores. Huius mulieris genus, mores & artes.*

13. Sulla Massiliam ablegatio. Puteolis discordia. Thrasea magnus animus. Publicanorum iniquitas temperata, Reipublica facies.

14. Tumultuantes Frisij coercentur. Ansibarij oppressio. Catti & Hermunduri ciuili bello inter se conturrunt, Cattis penè ad internecionem deletis, Prodigia quadam.

Gesta hæc annis quatuor.
Coss.

Imp. Claudio Nerone, L. Antistio vetere.
Q. Volusio, P. Cornelio Scipione.
Imp. Claudio Nerone I I. L. Calpurnio Pisone.
Imp. Claudio Nerone III. Valerio Messalla.

PRIMA nouo principatu mors Iunij Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. non quia ingenij violentia exitum irritauerit, segnis & dominationibus alijs fastiditus, adeò vt C. Cæsar pecudem auream eum appellare solitus sit: verùm Agrippina fratri eius L. Silano necem molita vltorem metuebat, crebra vulgi fama, anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ętate composita, insontem, nobilem, & quod tunc spectaretur, è Cæsarum posteris quippe & Silanus D. Augusti abnepos erat. hæc caussa necis: ministri fuere P. Celerius eques Romanus, & Ælius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi. Ab ijs proconsuli venenũ inter epulas datum est, apertius quàm vt fallerent. Nec minùs properatò Narcissus Claudij libertus, de cuius iurgijs aduersus Agrippinam, retuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad mortẽ agitur; inuito principe, cuius abditis adhuc vitijs per auaritiam ac prodigentiam mirè congruebat. Ibaturq; in cædes, nisi Afranius Burrhus, & Annęus Seneca obuiã ijssent. Hi rectores imperatorię iuuentæ, & pari in societate potentiæ concordes, diuersa arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & seueritate morum; Seneca præceptis elo-

eloquentiæ,& comitate honesta. iuuantes inuicē, quò faciliùs lubricā principis ætatem,si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen vtriq; vnum erat contra ferociā Agrippinæ,quæ cunctis malæ dominationis cupidinib. flagrans,habebat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptijs incestis & adoptione exitiosa semet peruerteret. Sed neque Neroni infra seruos ingenium;& Pallas tristi arrogantia modū liberti egressus tædium sui mouerat. Propalā tamē omnes in eam honores cumulabantur, signūque more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. Decreti & à senatu duo lictores,flaminium Claudiale,simul Claudio censoriū funus,& mox consecratio. Die funeris, laudationem eius princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis,consulatus, ac triumphos maiorum enumerabat;intentus ipse & ceteri. Liberalium quoque artium commemoratio, & nihil regente eo Reip. triste ab externis accidisse, pronis animis audita. Postquam ad prouidentiam sapientiamq; flexit;nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita,multū cultus præferret: vt fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum, Adnotabant seniores, quibus otium est vetera & præsentia contendere, primum ex ijs qui rerum potiti essent Neronem, alienæ facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar sūmis oratoribus æmulus, & Augusto prompta ac profluens,quæ deceret principem, eloquētia fuit. Tiberius artem quoque callebat,qua verba expēdiret, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata dissereret,elegantiam requireres. Nero puerilib. statim annis, viuidum animum in alia detorsit. Cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere, & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. Ceterū peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de auctoritate patrum, & consensu militū præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè

Imperij memorauit: nec iuuentã armis ciuilibus, aut domesticis discordijs imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem vltionis afferre. Tum formã futuri principatus præscripsit, ea maximè declinãs, quorum recens flagrabat inuidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, vt clausis vnam intra domũ accusatoribus & reis, paucorũ potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis vænale, aut ambitioni peruium: discretã domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus. Consulum tribunalibus Italiæ & publicæ prouinciæ assisterent. Illi patrum aditũ præberent, se mãdatis exercitibus cõsulturũ. Nec defuit fides. Multaq. arbitrio senatus constituta sunt. Ne quis ad caussam orandam mercede, aut donis emeretur, Ne designatis quidẽ quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem aduersante Agrippina, tamquam acta Claudij subuerterẽtur, obtinuere patres. qui in palatium ob id vocabantur, vt astaret additis è tergo foribus velo discreta, quæ visum arceret, * aditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum caussam gentis apud Neronem orantibus, succedere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat, nisi ceteris pauore defixis, Seneca admonuisset, veniẽti matri occurreret. Ita specie pietatis, obuiam itum dedecori.

2 Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam allatum est, pulso Rhadamisto, qui sæpe regni eius potitus, dein profugus, tum quòque bellum deseruerat. Igitur in vrbe sermonum auida, quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem, aut propulsare posset: quod subsidium in eo qui à femina regeretur: num prœlia quoque & oppugnationes vrbium, & cetera belli per magistros administrari possent, inquirebant. Contrà, *alij melius euenisse dixerunt, quàm si inualidus senecta & ignauia Claudius, militiæ ad labores vocaretur seruilibus iussis obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cùm octauodecimo ætatis anno Gn. Pompeius, nonodecimo Cæsar Octauianus,*

xianus, ciuilia bella sustinuerint. Pleraq. in summa fortuna auspicijs & consilijs, quàm telis & manibus geri. Daturum planè documentum, honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota inuidia egregium, quàm si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligerit. Hæc atque talia vulgantibus. Nero & iuuentutem proximas per prouincias quęsitam supplēdis Orientis legionibus admouet, legionesque ipsas propius Armeniam collocari iubet. Deosq. veteres reges Agrippinam & * Iocchum expedire copias, queis Parthorum fines vltro intrarent, simul pontes per amnem Euphratem iungi. Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenem Sohemo cum insignibus regiis mandat. Exortusq. in tēpore æmulus Vologeso, filius Vardanes. Et abscessere Armenia Parthi, tamquā differrēt bellum. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt, sententijs eorum, qui supplicationes & diebus supplicationū vestem principi triūphalē, vtq; ouans vrbē iniret, effigiesq. eius pari magnitudine ac Martis vltoris, eodem in templo censuere: præter suetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinēdæ Armeniæ prępofuerat. Videbaturq. locus virtutibus patefactus Copiæ orientes ita diuiduntur, vt pars auxiliariū cum duabus legionibus apud prouinciā Syriam, & legatum eius Quadratum * Vinidium remaneret, par ciuium, sociorumq. numerus Corbuloni esset, additis cohortibus, alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socij reges prout bello conduceret, parere iussi: Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant, qui vt famæ inseruiret, quæ in nouis cœptis validissima est, itinere properè confecto, apud * Egas ciuitatem Ciliciæ obuium Quadratum habuit, illuc progressum, ne si ad accipiendas copias Syriā intrauisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingēs, verbis magnificus, & super experientiam, sapientiāque, etiam specie inaniū validus. Ceterùm vterque Vologesem regem nuntijs monebant, pacem quàm bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reuerentiam in populum Romanum

continuaret. Et Vologeses quo bellum ex æquo modo pararet, an vt æmulationis suspectos per nomen obsidum amoueret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos centurio * Hostorius ab * Vinidio missus, forte priore de caussa adito rege. Quod postquam Corbuloni cognitum est, ire præfectum cohortis Arrium Varum, & * recipere obsides iubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem iurgium. ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus, legatisque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam: & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces, querente Vinidio prærepta, quæ suis consilijs patrauisset, testante contrà Corbulone, non prius conuersum regem ad offerendos obsides, quàm ipse dux bello dilectus, spes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diuersos, sic euulgari iussit. Ob res à Quadrato & Corbulone prosperè gestas, laurum fascibus imperatorijs addi. Quæ in alios consules egressa coniunxi.

3 Eodem anno Cæsar effigiem Gn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore vsus erat, petiuit à senatu: sibique statuas argento vel auro solidas, aduersus offerentes prohibuit. Et quamquam censuissent patres, vt principium anni inciperet mense Decemb. quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ian. inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, seruo accusante, aut Iulius Densus equester, cui fauor in Britannicum crimini dabatur.

A. V. C. DCCCIIX.

Claudio Nerone, L. Antistio Coss. cùm in acta principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit: magnis patrum laudibus, vt iuuenilis animus leuium quoque rerum gloria sublatus, maiores continuaret. Secutaq; lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum, reddidit sena-

ſenatui, clementiam ſuam obſtringens crebris orationibus, qua Seneca, teſtificando quàm honeſta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. Ceterùm infracta paulatim potentia matris, delapſo Nerone in amorem libertæ, cui vocabulum Acte fuit: ſimul aſſumptis in conſcientiam Othone & Claudio Senecione adoleſcentulis decoris, quorum Otho familia conſulari, Senecio liberto Cæſaris patre genitus, ignara matre, dein fruſtra obnitente, penitus * irrepſerat per luxum & ambigua ſecreta, ne * ſcueriori-bus quidem principis amicis abuerſantibus; muliercula nulla cuiuſquam iniuria cupidines principis explente; quando vxore ab Octauia nobili quidem, & probitatis ſpectatæ, fato quondam, an quia præualent illicita, abhorrebat. metuebaturque ne in ſtupra feminarum illuſtrium prorumperet, ſi illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filij aut ſacietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere donec vi amoris ſubactus, exueret obſequium in matrem, Senecæque permitteret. Ex cuius familiaribus Annæus Serenus, ſimulatione amoris aduerſus eandem libertam primas adoleſcentis cupidines velauerat, præbueratque nomen, vt quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palàm largiretur. Tum Agrippina verſis artibus, per blã dimenta iuuenem aggredi, ſuum potius cubiculũ ac ſinum offerre contegendis quæ prima ætas, & ſumma fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempeſtiuam ſeueritatem, & ſuarum opum quæ haud procul imperatoris aberant, copias tradebat, vt nimia nuper coercendo filio; ita rurſum intemperarent demiſſa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantq; caueri inſidias mulieris ſemper atrocis, tũ & falſæ. Fortè illis diebus Cæſar inſpecto ornatu, quo principũ coniuges ac parentes effulſerant, dilegit veſtem & gemmas, miſitque donũ matri: nulla patrimonia cùm præcipua & cupita

 alijs,

alijs, prior deferret. Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus ijs quibus superbia muliebris innitebatur, demouet Pallantem cura rerum quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurdè dixisse: *Ire Pallantem, vt eiuraret.* Sanè pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritum interrogaretur, paresq; rationes cum Repub. haberet. Præceps post hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas neq; principis auribus abstinere, quo minus testaretur, *adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio; quod insitus & adoptiuus per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, sua in primis nuptia, suum veneficiũ. Id solum diu & sibi prouisum, quod viueret priuignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrhus & exsul Seneca, trunca scilicet manu & professoris lingua, generis humani regimen expostulantes.* Simul intendere manus, aggerere probra: consecratũ Claudium, infernos Silanorum manes inuocare, & tot irrita facinora.

4 Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum: modò matris violentiam, modò ipsius indolem, vt quidem experimento nuper cognitam, quo tamen fauorem latè quæsiuisset. Festis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum lusu sortientium euenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diuersa nec ruborem illatura, vbi Britannico iussit exsurgeret, progressusque in medium cantum aliquem inciperet, irrisũ ex eo sperans pueri sobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille constanter exorsus est carmen, quo euolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationẽ nox & lasciuia exemerat: Nero intellecta inuidia, odiũ incendit. Vrgentibusq; Aggrippinæ minis, quia nullum

lum crimen, neque iubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur. Parari venenum iubet, ministro Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficij nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam vt proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidē pensi haberet, olim prouisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque exsoluta aluo parum validum, siue temperamētū inerat, ne statim sæuiret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, iubere suppliciū veneficæ, quòd dum rumorem respiciunt, dū parant defensiones, securitatē morarentur. Promittētib. de in tam præcipitē necē, quàm si ferro vrgeretur, cubiculū Cæsaris iuxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidū. Mos habebatur, principum liberos cū ceteris idem ætatis nobilibus sedētes vesci in aspectu propinquorum, propria & parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia, cibos potusque eius dilectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut vtriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein postquam feruore aspernabatur, frigida in aqua effunditur venenum; quod ita cunctos eius artus peruasit, vt vox pariter & spiritus eius raperentur. Trepidatum à circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille vt erat reclinis, & nescio similis, solitum ita, ait, per comitialem morbum, quo primùm ab infantia afflictaretur. Britannicus, & redituros paulatim visus sensusque. At Agrippinæ is pauor, ea consternatio mentis quamuis vultu premeretur, emicuit, vt perinde ignarā fuisse ac Octauiam sororem Britannici constiterit. quippe sibi supremum auxilium ereptum, & patricidij exemplum intelligebat. Octauia quoq; quamuis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abscondere dedicerat. Ita post breue silentium repetita conuiuij lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogum coniunxit, prouiso

ante funebri apparatu, qui modicus fuit. In campo tamen Martio sepultus est, adeo turbidis imbribus, vt vulgus iram deum portendi crediderit aduersus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitiū diebus illusisse pueritiæ Britannici Neronem, vt iā non præmatura, neque sæua mors videri queat, quamuis inter sacra mensæ, ne tempore quidē ad complexum sorori dato ante oculos inimici properata sit. in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quàm veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à maioribus institutum referens, *subtrahere oculos acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum ei sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Rep. sitas: & tantò magis fouendum patribus populoque principem, qui vnus superesset è familia summum ad fastigium genita*. Ex in largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent viros grauitatem asseuerantes, quòd domos villasque id temporis quasi prædas diuisissent. Alij necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset.

5 At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octauiam, crebra cum amicis secreta habere. Super ingenitam auaritiam, vndique pecunias quasi in subsidium corripiens, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere. quasi quæreret ducem & partes: Cognitum id Neroni, excubiasque militares, quæ vt coniugij imperatoris solitum & vt matri seruabantur, & Germanos super eundem honorem custodes additos digredi iubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremq; transfert in eam quæ Antoniæ fuerat: quoties ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum. & post breue osculum digrediens. *Nihil rerum mortalium, tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentia*

tiæ non sua vi nixa. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Et quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silij a Mesallina depulsam, suprà retuli, insignis genere, forma lasciua & Agrippinæ diu percara, mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuuenem à nuptijs Silanæ deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans; non vt Africanum sibi seponeret, sed ne opibus, & orbitate Silanæ maritus potiretur, Illa spe vltionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium & Caluisium, non vetera, & sæpius iam audita deferens, quòd Britannici mortem lugeret, aut Octauiæ iniurias euulgaret: sed destinauisse eam Rubellium Plautũ, per maternam originem pari ac Nero gradu à diuo Augusto, ad res nouas extollere, coniugioque eius etiam imperio Remp. rursus inuadere, hæc Iturius & Caluisius Atimeto Domitiæ. Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinã & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit ire properè, crimenque atrociter deferre. Prouecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur. Cùm ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis lusus principis intendere, Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositoque indicij ordine ita audientem exterret, vt non tantùm matrem, Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demouere præfectura destinaret, tanquam Agrippinæ gratia prouectum, & vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scriptos esse ad Cęcinam Thuscum codicillos mandata, ei prætoriarum cohortium cura, sed ope Senecæ dignationem Burrho retentam. Plinius & Cluuius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. sanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quę diuersa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus.

6. Nero trepidus, & interficiendæ matris aui-

dus, non prius differri potuit, quàm Burrhus necē eius promitteret, si facinoris coargueretur. *Sed cuicunque ne dum parenti defensionem tribuendam, nec accusatores adesse, sed vocem vnius ex inimica domo afferri* * *Refutare tenebras, & vigilatam conuiuio noctem, omniaq; temeritati & inscitiæ propiora.* Sic lenito principis metu & luce orta, itur ad Agrippinā vt nosceret obiecta, dissolueretque, vel pœnas lueret. Burrhus ijs mandauit, Seneca coram, fungebatur. Aderant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum Agrippina ferociæ memor. *Non miror,* inquit, *Silanam nunquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quàm ab impudica adulteri mutantur. Nec si Iturius & Caluisius adesis omnibus fortunis, nouissimam suscipiendæ accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidij, aut Cæsari conscientia subeunda est, nam Domitiæ inimicitijs gratias agerem, si beneuolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit, Baiarum suarum piscinas excolebat, cùm meis consilijs adoptio, & proconsulare ius, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio præpararentur. Aut existat qui cohortes in vrbe tentatas, qui prouinciarum fidem labefactatam, denique seruos vel libertos ad scelus corruptos arguat. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram: at si Plautus, aut quis alius Remp. iudicaturus * obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientiæ caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obijciant, quibus nisi à filio mater absolui non possim?* Commotis qui aderant, vltroque spiritus eius mitigantibus, colloquium filij exposcit. Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret, nec beneficijs quasi exprobraret disseruit, sed vltionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ * Senio Rufo, cura ludorum qui à Cæsare parabantur Arruntio Stellæ, Aegyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio destinata, & varijs mox artibus elusus, ad postremum in vrbem retentus est. At Silana in exsiliū acta. Caluisius

quo-

quoque & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptū, validiore apud libidines principis Paride, quam vt pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. Deferuntur dehinc consensisse Pallas, ac Burrhus, vt Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij, cui per nuptias Antoniæ, gener erat ad imperium vocaretur. Eius accusationis auctor exstitit. Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam grauis superbia fuit. quippe nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit, nihil vnquam se domi, nisi nutu, aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto vsum, ne vocem consociaret. Burrhus quamuis reus, inter iudices sententiam dixit. Exiliumq. accusatori irrogatū, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata ærarij monimenta retrahebat. Fine anni statio cohortis assidere ludis solita, demouetur, quo maior species libertatis esset, vtq. miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret. Vrbem princeps lustrauit è responso haruspicum, quòd Iouis, ac Mineruæ ædes de cælo tactæ erant.

A. V. C. CCMIX.

7 Q. Volusio. P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lasciuia, qua Nero itinera vrbis, & lupanaria, & diuerticula, veste seruili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obuijs vulnera inferrent, aduersus ignaros adeò, vt ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde vbi Cæsarem esse qui grassaretur pernotuit, augebanturque iniuriæ aduersus viros feminasque insignes, & quidam simili licentia sub nomine Neronis, multi proprijs cum globis eadem exercebant, & in modum captiuitatis nox agebatur. Iulius quidam Montanus senatorij ordinis, sed, qui nondum honorem capessisset, congressus

fortè per tenebras cum Principe, quia vim tentãtem acriter repulerat; deinde agnitum orauerat, quasi exprobasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosq. gladiatorum circumdedit, qui rixarũ initia modica, & quasi priuata sinerent, si à læsis validiùs ageretur, arma inferebant. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in prælia conuertit, impunitate & præmijs; atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo & grauioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quàm vt histriones, Italia pellerentur, milesq. theatro rursum assideret. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumq. vt aduersus malè meritos, reuocandæ libertatis ius patronis daretur. Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere nõ ausi ignaro principe, perscripsisse tñ consensum senatus. Ille auctor constitutionis fieret. vt inter paucos & sententiæ aduersos, quibusdam coaliũ libertate irreuerentiã eò prorupisse frementibus, *vt an æquo cum patronis iure agerent, sententiam eorum consultarent, an verberibus manus vltrò intenderent, impellerentve pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud læso patrono, concessum quàm vicesimum vltra lapidem, in oram Campania libertum releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec graue manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. Ac criminis manifestos meritò ad seruitutem retrahi: vt metu coerceantur, quos beneficia non mutauissent.* Disserebatur contrà. *Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere. nihil vniuersorum iuri derogandum quippe latè fusum id corpus. Hinc * plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus & sacerdotibus, cohortes etiam in vrbe conscriptas, & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. Si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum, non frustra maiores cùm dignitatem ordinum diuiderẽt, libertatem in communi posuisse. Quin & manumittẽdi duas species institutas, vt relinqueretur pœnitentia, aut nouo be-*

no be-

uo beneficio locus. Quos vindicta patronus non liberauerit, velut vinculo seruitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur. Hæc sententia valuit. Scripsitq. Cæsar senatui, priuatim expenderēt caussam libertorum, quoties à patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo pòst, ereptus amitæ libertus Paris, quasi iure ciuili, non sine infamia principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis indicium erat. Manebat nihilominus quędā imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei Tribunum Antistium ortum certamen, quòd immodestos fautores histrionum, & à prætore in vincula ductos, Tribunus omitti iussisset, cōprobauere patres, incusata Antistij licentia. Simul prohibiti Tribuni ius prætorum, & cōsulum pręripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. Addidit L. Piso designatus cōsul, ne quid intra domum pro potestate animaduerterent: neve multam ab ijs dictam, quæstores ærarij in publicas tabulas ante quattuor menses referrent: medio temporis contradicere liceret: deq. eo cōsules statuerēt. Cohibita arctiùs, & ædilium potestas, statutumq. quantum curules, quātum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent. Eò Heluidius Priscus Tribunus plebis aduersus Obultronium Sabinum ærarij quęstorem contentiones proprias exercuit, tamquam ius hastæ aduersus inopes inclementer * augeret. Dein princeps curā tabularum publicarum à quęstoribus ad pręfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui diligere pręfectos. dein ambitu suffragiorū suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorū qui pręessent. Neq; diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tūc Claudius quæstores rursum imposuit, ijsq. ne metu offensionum segniùs cōsulerent, extra ordinē honores permisit. Sed deerat robur ætatis cum primum magistratū capessentibus. Igitur Nero * præfectura perfunctos, & experientia probatos dilegit. Dānatus ijsdē consulibus Vipsanius Lenas, ob Sardiniā prouinciā

auarè

auarè habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarũ, cedentibus accusatoribus, Clodius Quirinalis, quòd præfectus remigum qui Rauennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria, sæuitiaq. afflictauisset, veneno damnationem anteuertit. Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infames. At L. Volusius egregia fama concessit. cui tres & nonaginta annis spatium viuendi, præcipuæq. opes bonis artibus, inoffensa tot imperatorum malitia fuit.

A. V. C. DCCCX.

8. Nerone secundùm, L. Pisone cõsulibus, pauca memoria digna euenere, nisi cui libeat laudãdis fundamẽtis & trabibus, quibus molẽ amphitheatri apud campũ Martis Cęsar exstruxerat, voluinina implere: cùm ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis vrbis actis mãdare. Cæterùm coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeiq. congiarium quadrageni nummi viritim dati, & sestertium quadringenties ærario illatum est ad retinendam populi fidem. Vectigal quoq; quintæ & vicesiæ venalium mancipiorum remissum, specie magis quàm vi. quia cùm venditor pendere iuberetur, in partem pretij emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, ne quis magistratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, spectaculũ gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliũ ludicrum ederet. Nam ante non minus tali largitione, quàm corripiendis pecunijs, subiectos affligebant, dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. Factum & S. cõsultum vltioni iuxta & securitati, vt si quis à suis seruis interfectus esset, ij quoq; qui testamento manumissi sub eodẽ tecto mansissent, inter seruos supplicia penderẽt. Redditur ordini Lusius Varius cõsularis, auaritię crimi-

criminibus olim perculsus. Et Pomponia Græcina insignis femina Plautio, qui ouans se de Britannis retulit, nupta ac superstitionis externæ rea, mariti iudicio permissa. Isq. prisco instituto, propinquis coram, de capite, famaq. coniugis cognouit, & insontem nuntiauit. Longa huic Pomponia ætas, & continua tristitia fuit. Nam post Iuliã Drusi filiam dolo Messallinæ interfectã, per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idq. illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absoluere nequibat: Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat: Cossutianũ Capitonem Cilices detulerant, maculosum, fœdumque: & idem ius audaciæ in prouincia ratum, quod in vrbe exercuerat. Sed peruicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycij res repetebant, eò vsq; ambitus præualuit, vt quidam accusatorum eius exsilio mulctarentur, tamquam insonti periculum fecissent.

A. V. C. DCCCXI.

Nerone tertiùm consule simul iniȷt cõsulatum Valerius Messalla, cuius proauum oratorem Coruinum, diuo Augusto abauo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci iam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertijs, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ, & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamuis per luxum auitas opes dissipassent.

9 Eius anni principio, mollibus adhuc initijs prolatatum inter Parthos, Romanosq. de obtinẽda Armenia bellum, acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridatẽ dati à se regni

exper-

expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignū magnitudine populi Romani rebatur parta olim à Lucullo, Pompeioque recipere. Ad hæc Armenij ambigua fide vtraque arma inuitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubijsq. permixti, ac libertate ignota,* illuc magis ad seruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduersus ignauiam militum, quàm contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotæ legiones, pace longa segnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis constituit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inijssent: vallum, fossamq. quasi noua & mira viserent: sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militia per oppida expleta. Igitur dimissis quib. senecta, aut valetudo aduersa erat, supplemētum petiuit. Et habiti per Galatiam, ac Cappadociā dilectus. Adiectaq. ex Germania legio cum equitibus alarijs, & peditatu cohortium: retentusq; omnis exercitus sub pellibus quāuis hieme sæua adeò, vt obducta glacie, nisi effossa humus, tentorijs locum non prębere. Ambusti multorū artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusq. miles qui fascem lignorum gestabat, ita prærigiusse manus, vt oneri adhærentes, truncis brachijs deciderent. Ipse cultu leui, capite in tecto, in agmine, in laboribus, frequenti adesse: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplū omnibus ostendere. Dehinc quia duritiā cęli, militięq; multi abnuebant, deserebantque, remedium seueritate quæsitū est. Nec enim, vt in alijs exercitibus, primum alterumq; delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pęnas luebat. Idq; vsu salubre. & misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quàm ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisq. per idoneos locos cohortibus auxiliarijs, ne pugnam priores adirent,* prædicit. Curā pręsidiorū Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam.

quam incautos Barbaros, & bene gerendę rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis, & maiores copias opperiri iubetur. Sed rupto imperio, postquā paucæ è proximis castellis turmæ aduenerant, pugnamq; imperitia poscebant, cōgressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisq; in castra trepida fuga rediere. Quod grauiter Corbulo accepit. Increpitumq; Pactium, & præfectos, milites q. tendere omnes extra vallum iussit. Inq ea contumelia detenti, nec nisi precibus vniuersi exercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias clientelas, etiā Vologesi fratris adiutus, nō furtim iam, sed palàm bello infensare Armeniā, quosq; fidos nobis rebatur depopulari, & sic copiæ contra ducerentur, eludere. huc quoq; & illuc volitans, plura fama quam pugna * extrahere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus dispartit vires, vt legati, pręfectiq; diuersos locos pariter inuaderent: Simul Antiochum regem monet, proximas sibi præfecturas petere. Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, quasi proditore sui, quo fidem in nos testaretur, verus aduersus Armenios odium promptius exercebat. Tunc quoq; primum illecti * Isichi, gens haud aliàs socia Romanis, auia Armeniæ incursauit. Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatq; oratores, qui suo Parthorūq; nomine expostularent, *cur datis nuper obsidibus, redintegrataq; amicitia, quæ nouis quoque beneficijs locum aperiret, vetere Armenia possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia caussa, quàm vi agere mallet. Sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem, fortunamq. sæpius clade Romana expertam.*

10 Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesem defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati precibus Cæsarem aggredi: posse illi regnum stabile, & res incruentas cōtingere, si omissa spe lōginqua & sera, præsentē, potioremq. sequeretur. Placitum dehinc, quia commeantibus inuicem nun-

nuntijs, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus, locumq. destinari. Mille equitum præsidium Tiridates affore sibi dicebat: quantum Corbuloni, cuiusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loricis, & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumq; mortalium, nedum veteri & prouido duci, barbaræ astutię patuissent. Ideò arctum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, vt dolus patraretur. Nam equiti sagittarum vsu exercito, si detecta corpora obijcerentur: nihil profuturam multitudinem. Dissimulato tamē * intellectu, rectius de his, quæ in publicum cōsulerentur, totis exercitibus coràm dissertaturos respondit. Locumq. dilegit, cuius pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieq. pacto, prior Corbulo socias cohortes, & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem cōstituit: cui accita per noctem alijs ex castris, tria millia tertianorū permiscuerat, vna cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die procul astitit, vnde videri magis quàm audiri posset. Ita sine cōgressu dux Romanus ascedere militem sua quemque in castra iubet. Rex siue fraudem suspectās, quia plura simul in loca ibatur, siue vt commeatus nostros Pontico mari, & Trapezunte oppido aduentantes interciperet, properè discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præsidijs nostris infessos: & Corbulo, ne irritum bellū traheretur, vtq. Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibiq. quòd validissimum in ea prefectura cognomento Volandum, sumit. minora Cornelio Flacco legato, & Isteo Capitoni castrorum prefecto mandat. Tum circūspectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, prouisis, hortatur milites, vt hostem vagū, neq; paci, aut prœlio paratum, sed perfidiam & ignauiam fuga confitentē exuerent sedibus, gloriæq. pariter & prædæ consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudi-

ſtudinem conglobatos: ſubruendo vallo inducit, alios ſcalas mœnibus admouere, multos tormẽtis faces & haſtas incutere iubet. Libratoribus, funditoribuſque attributus locus, vnde eminus glandes torquerent: ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari vndiq; metu tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt intra tertiam diei partẽ: nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubuerſi, capta aſcenſu munimenta, omneſq. puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodũ vulneratis, & imbelle vulgus ſub corona venundatũ: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus, ac præfectus vſi ſunt, tribusq. vna die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant, vnde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tñ proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxem, qui mœnia alluit, põte transgrederentur, ſub ictum dabãtur: procul & latioribus vadis tranſiere. At Tiridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur: ſi prohiberet, impeditis locis, ſeq. & equeſtres copias illigaret: ſtatuit poſtremò oſtendere aciẽ, & dato die prelium incipere, vel ſimulatione fugæ, locũ fraudi parare. Igitur repẽtè agmen Romanũ circũfundit, nõ ignaro duce noſtro: qui vię pariter & pugnę cõpoſuerat exercitũ. Latere dextro tertia legio, ſiniſtro ſexta incedebat, medijs decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergũ mille equites tuebantur. quibus iuſſerat vt inſtãtibus cominus reſiſterent, refugos non ſequerentur. In cornibus pedes ſagittarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in ſiniſtro per ima collium, vt ſi hoſtis intrauiſſet, frõte ſimul & ſinu exciperetur. Aſſultare ex diuerſo Tiridates, non vſq; ad iactum teli, ſed cum minitans, tum ſpecie trepidãtis, ſi laxare ordines & diuerſos conſectari poſſet. Vbi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quàm decurio equitum audentius progreſſus, & ſagittis confixus, ceteros ad obſequium exemplo firmauerat, propinquis iam tenebris abſceſſit. Et

Cor-

Corbulo castra in loco metatus an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret agitauit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmissaq; leuis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemq. eminus inciperet. Sed oppidani portis sponte patefactis, se suaq. Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissis, deletaq. & solo æquata sunt, quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmãdo præsidio, & capessendo bello diuideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo vtilitas, aut gloria quòd capta essent. Adijcitur miraculum velut numinè oblatum. Num cũcta extra tecta hactenus sole illustria fuere: quòd mœnibus cingebantur, ita repentè atra nube coopertum, fulguribusq. discretum est. vt quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, & senatusconsulto supplicationes habitæ: statuæq. & arcus: & continui cõsulatus principi: vtq. inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaq. in eandem formam decernuntur, adeò modum egressa, vt C. Cassius de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ dijs grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere differuerit, eoq. oportere diuidi sacros & negotiosos dies, quibus diuina colerentur, & humana non impedirent.

11 Varijs deinde casibus iactatus, & multorũ odia meritus reus, haud tamen sine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Silius, imperitante Claudio terribilis, ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quiq; se nocentem videri, quàm supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaq. Cinciæ legis, aduersus eos qui pretio caussas orauissent, nec Suilius quæstu, aut exprobratione abstinebat,

præter

præter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecam increpans, *infensum amicis Claudij, sub quo iustissimum exilium pertulisset. Simul studijs inertibus, & iuuenum imperitia suetum inuidere ijs qui viuidam & incorruptam eloquētiam tuendis ciuibus exercerent. Sequæstorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse, An grauius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quàm corrumpere cubicula principum feminarum. Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadrienniū regiæ amicitiæ, ter millies sestertium parauisset? Romæ testamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias immenso fœnore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse, Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quàm veterem & olim partam dignationem subitæ felicitati submitteret.* Nec deerant qui hęc ijsdem verbis, aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertiq. accusatores direptos socios cùm Suilius prouinciam Asiam regeret, ac publicè pecuniæ peculatum detulere. Mox quia inquisitionem annuam impetrauerant, breuius visum, suburbana crimina incipi, quorum obuij testes erant. Ij acerbitate accusationis Q. Pomponium ad necessitatem belli ciuilis detrusum Iuliam Drusi filiam, Sabinamq. Poppæam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturnium, Cornelium Lupum circumuentos: iam equitum Romanorum agmina damnata, omneq. Claudij sæuitiam Suilio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentarijs patris sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussa Messallinæ prætendi, & labare defensio. Cur enim neminem alium electum, qui sæuienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, vbi pretia scelerum adepti, scelera ipsa alijs delegent. Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturq. etiam quæ testamenta matris, aut aui acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non

post

post damnationem fractus animo. Ferebaturq. copiosa & molli vita, secretum illud tolerauisse. Filius eius Nerulinū aggressis accusatoribus per inuidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta vltione. Per idem tempus Octauius Sagitta plebis Tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors ingentibus donis adulterium, & mox vt omitteret maritum emercatur. suum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed vbi mulier vacua fuit, nectere moras, aduersam patris voluntatem caussari, repertaque spe ditioris coniugis promissa exuere. Octauius contrà modò conqueri, modò minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem quæ sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. Ac postquam spernebatur, noctem vnam ad solatium poscit, qua delinitus modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille vno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, vt assolet in amore & ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio, & pars tenebrarū libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transuerberat, & accurrētem ancillam vulnere absterret, cubiculoq. prorumpit. Postera die manifesta cædes. haud ambiguus percussor, quippe mansitasse vna conuincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se patroni iniurias vltum * esse. Commoueratq. quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatusque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & lege Cornelia de siccarijs condemnatur.

12 Non minus insignis eo anno impudicitia, maiorum Reip. malorum initium fecit. Erat in ciuitate Sabina Poppæa. T. * Ollio patre genita. sed nomen aui materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini cōsulari & triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium honoribus nondum functū, amicitia Seiani peruertit. Huic mulieri cūcta alia fuere, præter honestum animum.

Quippe

Quippe mater eius ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis, nec absurdum ingenium modestiā præferre, & lasciuia vti ratus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia. vnde vtilitas ostēderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur egētem eā in matrimonio Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuuentam ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur. Otho, siue amore incautus. laudare formam, elegantiamque vxoris apud principem: siue vt accenderet, ac si eadem femina potiretur, id quoque vinculum potentiam ei adijceret. Sæpe auditus est consurgens è conuiuio Cæsaris, se ire ad illam, sibi concessam * dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium. His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primùm per blandimenta & artes valescere, imparem cupidini se, & forma Neronis captam simulās: mox acri iam principis amore, ad superbiam vertens, si vltra vnam, alteramque noctem attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, deuictam Othoni per genus vitæ, quòd * nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi se summa fortuna digna visere. At Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes deuinctum, nil è contubernio seruili, nisi abiectum & sordidum traxisse. Deijcitur familiaritas assueta, pòst congressu & comitatu Otho: & postremò, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Lusitaniæ præficitur. Vbi vsque ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integrè sanctèque egit, procax otij, & potestatis temperantior.

13 Hactenus Nero flagitijs & sceleribus velamenta quæsiuit. Suspectabat maximè Cornelium

M Syl-

Syllam, secors ingenium eius in contrarium: trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, vsu & senecta à Tiberio vsque domum principū edoctus, tali mendacio intendit. Pons Miluius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius vrbem extra lasciuiret. Igitur regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque euitatas, quoniam diuerso itinere Sallustianos in hortos remeauerit, auctoremque eius doli Syllam ementitus, quia fortè redeuntibus ministris principis, quidam per iuuenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque seruorum quisquam, neque clientium Syllæ agnitus. Maximè, despecta & nullius ausi capax natura eius, à crimine abhorrebat: perinde tamē quasi conuictus esset, cedere patria, & Massiliensium mœnibus coerceri iubetur. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diuersas senatorius ordo plebsq; ad senatum miserant: illi vim multitudinis, hi magistratuum & primi cuiusque auaritiam increpantes. Cumque seditio ad saxa & minas ignium progressa necem & arma perliceret, C. Cassius adhibēdo remedio delectus. quia seueritatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur. data cohorte prætoria, cuius terrore & paucorum supplicio, redit oppidanis concordia. Nō referrē vulgatissimum senatusconsultum, quo ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur, nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbuissetque materiam obtrectatoribus arguendæ sententiæ. *Cur enim si Remp. egere libertate senatoria crederet, tam leuia consectaretur: quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus, quibusque aliis Romana continentur, suaderet, dissuaderetve? Licere patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quàm si non Nero, sed Thrasea*

regi-

regimen totum teneret? Quæ si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, nō præsentium ignarum respondebas, eiusmodi cōsulta corrigere: sed patrum honori dare, vt manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam leuissimis aduerterent. Eodem anno crebris populi flagitionibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet: idq; pulcherrimum donum generij mortalium daret. Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere * senatores, dissolutionē imperij docendo, si fructus quibus Resp. sustineretur, deminuerentur. Quippe sublatis portorijs, sequens vt tributorum abolitio expostularetur. Plerasque vectigalium societates, à consulibus & tribunis plebis constitutas, acri etiā populi Rom. tum libertate. Reliqua mox ita prouisa. vt ratio quæstuū & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ergo edixit princeps vt leges cuiusque publici occultæ ad id tempus, proscriberētur: omissas petitiones, non vltra annum resumerent. Romæ prætor per prouincias qui pro prætore aut consule essent, iura aduersus publicanos extra ordinem redderēt. Militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs quæ væno exercerent. Aliaque admodum æqua: quæ breui seruata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimæ, quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio. Et ne censibus negotiatorum naues ascriberentur, tributumq; pro illis penderent, constitutu Reos ex prouincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerāt. Suspicium Camerinum, & Pomponiū Siluanum, absoluit Cæsar. Camerinum aduersus priuatos & paucos, sæuitiæ magis q̄ captarū pecuniarū crimina obijcientes: Siluanum magna vis accusato-

rũ circumsteterat, poscebatq; tẽpus euocandorum testiũ, reus illico defendi postulabat. Valuitq; pecuniosa orbitate & senecta, quã vltra eorũ vitam produxit, quorũ ambitu euaserat. Quietę ad id tẽpus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui peruulgatis triumphi insignibus, maius ex eo decus sperabant, si pacẽ continuauissent. Paullinus Põpeius, L. Vetus ea tẽpestate exercitui præerant. Ne tñ segnẽ militem attinerẽt, ille inchoatũ ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coercẽdo Rheno, absoluit: Vetus, Mosellam atq; Ararim facta inter vtrumq; fossa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subiectę, per eã fossam mox fluuio Mosella, in Rhenũ, exin Oceanum decurrerent: sublatisq; itinerũ difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis septẽtrionisq; litora fierent. Inuidit operi Aelius* Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterẽ, ne legiones alienæ prouinciæ inferret. studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori dictitans: quo plerumque prohibentur conatus honesti.

14 Ceterũ continuo exercituũ otio fama incessit, ereptum ius legati ducendi in hostẽ, Eoq; Frisij iuuentutẽ saltibus aut paludibus, imbellẽ ętatem per lacus admouere ripę, agrosque vacuos. & militũ vsui sepositos insedere, auctore Verrito, & Malorige, qui nationẽ eam regebant, in qua tum Germani regnabant. Iamq; fixerant domos semina aruis intulerant, vtq; patriũ solũ exercebant, cùm * Dubius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitando vim Romanam, nisi abscederent Frisij veteres in locos, aut nouam sedem à Cæsare impetrarent, perpulit Vertitum & Malorigem preces suscipere. Profectiq; Romã, dum alijs curis intentũ Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris ostentantur, intrauere Pompeij theatrum, quò magnitudinem populi viserent. Illic per otiũ (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum cõsessum caueæ, discrimina ordinum, quis eques, vbi senatus percontantur, aduertere quosdã cultu externo in sedibus senatorũ: & quidam forent rogitantes, postquàm audiuerant, earum gentium

le-

legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, digrediunturque & inter patres considunt, quod comiter à visentibus exceptũ, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero ciuitate Romana ambos donauit. Frisios decedere agris iussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repentè immissus, necessitatem attulit, captis, cæsisue qui peruicacius restiterant. Eosdem agros Ansibarij occupauere, validior gens, non modò sua copia, sed adiacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutũ exsilium orabant. Aderatque ijs clarus per illas gẽtes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum se rebellione Cheruscia, iussa Arminij referens. mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse, quinquaginta annorum obsequia. Id quoque adiungere, *quod gentem suam ditioni nostræ subijceret.* * *Quotam partem campi iacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur? Seruarent sanè receptos gregibus inter hominum* * *famam, modò ne vastitatem & solitudinẽ mallent, quàm amicos populos Chamauorum quondam ea arua, mox* Tubantum, *& pòst Vsipiorum fuiße. Sicut cælum diu, ita terras generi mortalium datas: quæque sint vacua, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent aduersus terrarum ereptores.* Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Id dijs quos implorarent, placitũ, vt arbitriũ penes Romanos manerent, quid darent, quid adimerent, neq; alios iudices quàm seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibarijs respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiæ daturum agros, quod ille, vt proditionis pretiũ, aspernatus addidit: Deesse nobis terra, in qua viuamus * in qua moriamur, non potest, atq; ita in infensis vtrimque animis discessũ. Illi Bructero, Tencteros, vlteriores etiam nationes socias bello vocabant. Auitus scripto ad Curtiliũ Manciã superioris exercitus legatũ, vt Rhenum transgressi

gressus, arma a tergo ostenderet: ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium minitans, nisi caussam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoq; aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retrò ad Vsipios & Tubantes cõcessit. quorum terris exactis, cùm Cattos, dein Cheruscos petijssent, errore longo hospites, egeni, hostes, in alieno quod iuuentutis erat, cædũtur. Imbellis ætas in prædam diuisa est. Eadẽ æstate inter Hermunduros, Cattosq. certatum magno prętio, dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt, super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, eos maximè locos propinquare cęlo, precesq. mortalium à deis nusquam propius audiri. Inde indulgẽtia numinum illo in amne, illisq. siluis salem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris arescente vnda, sed super ardentem arborum struem fusa, contrarijs inter se elementis igne, atq; aquis * cõcreta. Sed bellum Hermunduris prosperum: Cattis exitio fuit: quia victores diuersam aciem Marti, ac Mercurio sacrauere, quo voto equi, viri, cuncta victa occ dioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebãtur. Sed ciuitas Iuhonum socia nobis malo improuiso afflicta est. Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos, passim corripiebant, ferebanturq. in ipsa conditæ nuper Coloniæ mœnia. neq; extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein residẽtibus flammis propiùs suggressi, ictu fustium, alijsq. verberibus, vt feras absterrebãt: postremò tegmina corpori direpta inijciunt, quanto magis profana & vsu polluta, tanto magis oppressura ignes. Eodem anno Romanalem arborem in comitio, quæ super octingentos & * quadraginta ante annos Remi, Romuliq. infantiam texerat, mortui, ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigij loco habitum est, donec in nouos fętus reuiuisceret.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XIV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Impius Nero, Poppaea blanditijs dementatus Agrippinam matrem suam interficit.*

2 *Post tantum scelus impij illius conscientia, & apologia ad senatum ex nebulonum colluuie conflatum. Exercitia turpia parricida.*

3 *Ludicrum quinquennale in vrbe institutum, varia vulgi sententia Rubellij Plauti ex auctoratio.*

4 *Corbulo in Armenia feliciter gerit bellum. Italia colonias accipit.*

5 *Romanorum in Britannia clades, quam prudens Suetonij Paulini fortitudo sarcit.*

6 *A quibus victoria Suetonij cursus interruptus. Huic uecors Turpilianus succedit. Status vrbis, cuius praefecto domi interfecto, domestici ad supplicium tracti sunt ex Caßij sententia Galliarum census. Memmij Reguli excessus & elogium.*

7 *Thasea repugnante lex maiestatis reuocatur. Burrhi exitus. Seneca inuidia telis petitus dimißionem petit nec impetrat.*

8 *Tigellini cruenta potentia. Plauti & Sulla cades approbante Nerone, & conniuente Senatu.*

9 *Octauia repudiata Poppaeam ducit vxorem Nero, qui vt seditionem vulgi obrueret, herona in Pandateria relegata exitium maturat.*

Gesta haec circiter annis quatuor.

Coss.

C. Vipsanio, L. Fonteio Capitone.
Imp. Nerone IV. Gosso Cornelio Lentulo.
C. Caesonio Paeto. C. Petronio Turpiliano.
P. Mario, Celso. L. Asinio Gallo.

A. V. C. DCCCXII.

CAio Vipsanio, Fonteio Coss. diu meditatum scelus non vltrà Nero distulit, vetustate imperij coalita audacia & fit grandior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & dissidium Octauiæ incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus aliquando per facetias incusare principem, & pupillum vocare, qui iussis alienis obnoxius non modo imperij, sed libertati etiam indigeret. *Cum enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & triumphales auos, An fœcunditatem, & verum animum* * *timeri? ne vxor saltem iniurias patrum, iram populi aduersus superbiam, auaritiamq. matris aperiat. Quòd si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, reddatur ipsa Othonis coniugio. ituram quoquò terrarum, vbi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret periculis eius immixta.* Hæc atque talia lacrymis, & arte adulteræ penetrantia nemo prohibebat: cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, vsq; ad cædē eius duratura filij odia. Tradit Cluuius ardore retinendæ Agrippinā potentiæ cò vsque prouectam, vt medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam, & incestu paratam. Iamq. lasciua oscula, prænuntias flagitij blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à femina petiuisse: immissamque Actem libertam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret peruulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium, Fabius Rusticus non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id memoria, eiusdemq. libertæ astu disiectum. Sed quæ Cluuius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immunitatis Agrippina, seu credibilior nouæ libidinis meditatio in ea visa est, quę puellaribus annis stuprū cum Lepido spe dominationis admiserat, pari

cupi-

cupidine vsque ad libita Pallantis prouoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptijs. Igitur Nero vitare secretos eius congressus. Abscedentem in hortos, aut Tusculanum vel Antiatem in agrum, laudare quòd otium lacesseret. Postremò vbicumq; haberetur, prægrauem ratus, interficere constituit, hactenus consultans, veneno, an ferro, vel qua alia vi. Placuitq. primò venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iã Britannici exitio. Et ministros tentare arduum videbatur, mulieris vsu scelerum aduersus insidias intentæ, atq; ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat, & ne quis illi tanto facinori delectus, iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classis apud Misenũ præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odijs Agrippinæ inuisus. Ergo nauẽ posse cõponi docet, cuius pars ipso in mari per artẽ soluta effunderet ignarã. Nihil tam capax fortuitorũ quã mare, & si naufragiũ intercepta sit, quem adeò iniquum, vt sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurũ principẽ defunctæ templum, & aras, & cetera ostentãdæ pietatis. Placuit solertia. tempore etiã iuta, q̃ñ Quinquatruum festus dies apud Baias frequẽtabat. Illuc matrem elicit, ferendas parẽtum iracundias, & placandum animam dictitans, quò rumorẽ recõciliationis efficeret, acciperetq. Agrippinam, facili feminarum credulitate ad gaudia venientem. Dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu & complexu, ducitq; Baulos: id villæ nomen est, quæ promontoriũ Misenũ inter & Baianũ lacũ flexo mari alluitur, stabat inter alias nauis ornatior, tamquam id quoq; honori matris daretur. Quippe sueuerat triremi, & classiariorũ remigio vehi. Ac tum inuitata ad epulas erat, vt occultãdo facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidijs, an crederet ambiguam, gestamine sellæ Baias peruectã. Ibi blandimentũ subleuauit metũ, comiter excepta, superq. ipsum

collocata. Nam pluribus sermonibus modò familiaritate iuuenili Nero, & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum conuictu, prosequitur abeuntem arctius oculis & pectori hærens, siue explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam, quasi conuincendū ad scelus, dij præbuere. Nec multum erat progressa nauis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat. Acceronia super pedes cubitantis recliuis, pœnitentiam filij, & recuperatam matris gratiam per gaudium memorabat. cùm dato signo, ruere tectum loci multo plūbo graue, pressusq. Crepereius, & statim exanimatus. Agrippina & Acceronia eminentibus tecti parietibus fortè validioribus, quamuis oneri cederent, protectæ sunt: nec dissolutio nauigij sequebatur turbatis omnibus, & quòd pleriq. ignari conscios impediebant. Visum dehinc remigibus, vnū in latus inclinare, atq; ita nauē submergere. Sed nec ipsis promptus in rem subitā consensus, & alij contra nitentes dedere facultatem leuioris in mare iactu. Verū Acceronia imprudēs, dum se Agrippinam esse, & vt subueniretur matri principis, clamitat, cōtis & remis, & quæ sors obtulerat naualibus telis cōficitur. Agrippina silēs, eoq. minus agnita, vnum tm̄ vulnus humero excepit. Nando, deinde occursu lembunculorū Lucrinum in lacum vectam, villæ suæ inferunt. Illic reputans, ideò se fallacibus litteris accitā, & honore præcipuo habitam, quòdq. litus iuxta nō ventis acta, non saxis impulsa nauis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset. obseruans etiam Acceroniæ necem simul, suū vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deum, & fortuna eius euasisse grauem casum. orare, vt quāuis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus. Atq; interim securi-

securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. Testamentum Accroniæ requiri, bonaq. obsignari iubet. id tantum nō per simulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur euasisse ictu leui sauciam. hactenus adito discrimine ne auctor dubitaretur. Tum pauore exanimis, & iam, iamq. affore obtestans vindictę properam, siue seruitia armaret, vel militem accenderet, siue ad senatum & populum peruaderet. naufragium & vulnus, & interfectos amicos obijciendo, quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrhus & Seneca expergiscerētur, quos statim acciuerat incertum an & antè ignaros. Igitur longum vtriusque silentium, ne irriti dissuaderent, & eò descensum credebant, vt nisi præueniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Pòst Seneca hactenus promptior respiceret Burrhum, ac sisitaretur, an militi imperanda cædes esset? ille prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos, & memores Germanici, nihil aduersus progeniem eius atrox ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. Qui nihil contatus, poscit summam sceleris. Ad illam vocem Nero, *illo sibi die dari imperium, auctoremq. tanti muneris libertum profitetur. Iret properè, duceretq. prōptissimos ad iussa.* Ipse audito, venisse missu Agrippinę nuntiū Agerinum, scenam vltro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abijcit inter pedes eius, tū quasi deprehenso, vincla inijci iubet: vt exitium principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo quasi casu euenisset, vt quisq; acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere. Alij quantum corpus sinebat, valere in mare, quidā manus protendere. Questibus, votis, clamore diuersa rogantiū, aut incerta respondentiū, omnes ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atq; vbi incolumē esse pernotuit, vt ad gratādū sese expedire, donec aspectu armati & minitātis agminis disiecti sunt. Anicetus villā statione circūdat, refractaq. ianua, obuios seruo-

ium arripit, donec ad fores cubiculi veniret, cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpētium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum vna: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem: aliam ferè litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetum trierarcho Herculeo & Oloarito Centurione classiario comitatum. Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere, non imperatum parricidium. Circumsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput eius afflixit. Nam in mortem Centurioni ferrum distringenti, protendens vterum, *Ventrem feris* exclamauit: multisq. vulneribus confecta est. Hæc consensu traduntur. Aspexerit ne matrem exanimem Nero, & formam corporis eius laudauerit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant? Cremata est nocte eadē conuiuiali lecto, & exequijs vilibus. Neque dum Nero rerum potiebatur cōgesta, aut clausa humo, mox domesticorum cura, leuem tumulū accepit: viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, quę subiectos sinus editissima, prospectat. Accenso rogo libertus eius, cognomēto Mnester, ipse ferro se transegit: incertum caritate in patronam, an metu exitij. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nā consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, fore vt imperaret, matremq. occideret; atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*.

2 Sed à Cæsare perfecto demū scelere magnitudo eius intellecta est: reliquo noctis, modò per silentiū defixus, sæpius pauore exsurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tanquam exitiū allaturam. Atq; eum auctore Burrho, prima Centurionum, Tribunorumq. adulatio ad spē firmauit, prehensantium manu, gratantiumq; quòd discrimē improuisum, & matris facinus euasisset. Amici dehinc adire tēpla: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis, & legationibus

lætitiam

lætitiam testari. Ipse diuersa simulatione, mœstus, & quasi incolumitati suæ infensus, ac morti parentis illacrymans, quia tamen non vt hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obuersabatur maris illius & litorum grauis aspectus (& erant qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris auditi) Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat, *Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis & luisse eam pœnam ea conscientia, qua scelus parauisset. Adijciebat crimina longius repetita, quod consortium imperij, iuraturasque in femina verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi sperauisset: ac posteaquam frustra * oblata sint, infensa militibus patribusque, & plebi, dissuasisset, donatiuum & congiarum, periculaque viris illustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret?* Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. * Namque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse, quis adeò hebes inueniretur, vt crederet? aut à muliere naufraga missum cum telo vnum, qui cohortes, & classes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium questus anteibat, sed aduerso rumore Seneca erat, quòd oratione tali confessione scripsisset. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia puluinaria, vtq; Quinquatrus quibus apertæ essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Mineruę simulacrũ in curia, & iuxta principis imago statueretur. Dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset. Thrasea Pætus silentio vel breuiat sensu priores adulationes trãsmittere solitus. * exitiũ senatui, ac sibi caussa periculi fecit, ceteris libertatis initiũ non præbuit. Prodigia quoq; crebra & irrita intercessere. Anguẽ enixa mulier, & alia in cõcubitu mariti fulmine exanimata. iã sol repẽtè obscuratus, & tactę de cęlo quattuordecim vrbis regiones. quæ adeò sine cura

deum

deū euenīebant, vt multos post annos Nero imperiū, & scelera cōtinuauerit. Ceterùm quo grauaret inuidiam matris, eaq. demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres Iuniam, & Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem, & Licinium Gabolū sedibus patrijs reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulchrumq. exstrui permisit: quosque ipse nuper relegauerat, Ituriū & Caluisium pœna exsoluit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante iam Agrippina, cuius inimicitijs conciderat, vel tum mitigata. Contanti in oppidis Cāpaniæ, quo nam modo vrbem ingrederetur, an obsequiū senatus, an studia plebis repeteret anxio, contrà deterrimus quisque quorum non alia regia fecundior exstitit, inuisum Agrippinæ nomē, & morte eius accensum populi fauorem disserūt. Iret intrepidus, & venerationem sui coram experiretur. Simul progredi exposcunt, & promptiora quàm promiserant inueniunt, obuias tribus, festo cultu senatum: coniugum, ac liberorum agmina per sexum, & ætatem disposita: exstructos quà incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus, ac publici seruitij victor, Capitolium adijt, grates exsoluit: seque in omnes libidines effudit: quas malè coercitas qualiscumque matris reuerentia tardauerat. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum: studium cithara * ludicrū in modum canere, cùm cœnaret: quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat. Idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datū. Enimuerò cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modò Græcis in vrbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nunc iam sisti poterat, cùm Senecæ, ac Burrho visum, ne vtroque peruinceret, alterum concedere. Clausumq. valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo, mox vltrò vocari populus Romanus, laudibus extollere, vt est vulgus cupiens voluptatum, & si eò princeps

trahat

tra hat lætum. Ceterum euulgatus pudor non ſatietatem, vt rebantur, ſed incitamentum attulit. Ratusq. dedecus amoliri, ſi plures fœdaſſet, nobilium familiarum poſteros, egeſtate venales in ſcenam deduxit, quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus eorum tribuendum puto. Nā & eius flagitium eſt, qui pecuniā ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere ſubegit, donis ingentibus: niſi quòd merces ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos paſſim nomina data non nobilitas cuiquam, nō ętas, aut acti honores impedimento, quo minus Græci, Latinive hiſtrionis artem exercerent, vſque ad geſtus, modosq haud viriles. Quin & feminæ illuſtres deformia meditari. Exſtructaq. apud nemus, quod nauali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conuenticula & cauponæ, & poſita veno irritamenta luxus, dabanturq ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloria conſumerent. Inde gliſcere flagitia & infamia, nec vlla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quàm illa colluuies. Vix artibus honeſtis pudor retineretur, nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modeſtia, aut quidquam probi moris reſeruaretur. Poſtremò ipſe ſcenam inſcendit, multa cura tentans citharam, & præmeditans, aſſiſtētibus * familiaribus: acceſſerat cohors militum, centuriones, tribunique: & mærens Burrhus, ac laudans. Tuncq. primum conſcripti ſunt equites Romani, cognomento Auguſtanorum, ætate, ac robore conſpicui, & pars ingenio procaces, alij in ſpe potentiæ. Hi dies, ac noctes plauſibus perſonare. Formam principis, vocemq. deum vocabulis appellantes, quaſi per virtutem clari, honoratiq. agere. Ne tamen ludicræ tantùm imperatoris artes noteſcerent, carminum quoque ſtudium affectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Necdum inſignis * ætatis nati, conſidere ſimul, & allatos, vel ibidem repertos verſus connectere,

trectere, atq; ipsius verba quoquomodo prolata supplere. quod species ipse carminum docent nō impetu, & instinctu, nec ore vno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impartiebat post epulas. vtq contraria asseuerantium discordiæ eruebantur. nec deerant qui voce, vultuq. tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent. Sub idem tempus, leui contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos, Pompeianosque, gladiatorio spectaculo, quod Liuineius Regulus, quem motū senatu retuli, edebat. quippe oppidana lasciuia inuicē incessentes probra. deinde saxa, postremò ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe. apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in vrbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac pleriq; liberorum, ac parentū mortes deflebant. Cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiusmodi cœtu Pōpeiani, collegiaq. quæ contra leges instituerant, dissoluta Liuineius & qui alij seditionem cōciuerant, exsilio mulctati sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, violatum ab eo thesaurum Aesculapij, dilectumq. militarē pretio & ambitione corruptum. Ijdem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoria potestate vsum, & missum disceptatorem à Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam * habitos, & Pop. Rom. cū regno relictos, proximus quisq; possessor inuaserat, diutinaq. licentia, & iniuria, quasi iure & æquo nitebātur. Igitur abiudicatis agris, orta aduersus iudicem inuidia: & senatus ignota sibi esse mandata Claudij, & consulendū principem respondit. Princeps probata Strabonis sententia, se nihilo minus subuenire socijs, & vsurpata concedere scripsit. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitij Afri, & M. Seruilij: qui summis honoribus, & multa eloquentia viguerunt. Ille orādo caussas, Seruilius diu foro, mox tradēdis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ, * quam clariorem effecit, vt par ingenio, ita morū diuersus.

A. V. C.

A. V. C. DCCCXIII.

3 Nerone quartũ, Cornelio Cosso Coss. quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, vt cuncta fermè noua. Quippe erant qui Gn. quoq; Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quòd mansuram theatri sedem posuisset. *Nam antea subitarijs gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse: si consideret theatro dies totos ignauia continuaret. Ne spectaculorum quidem antiquitas seruaretur, quoties * P. R. sederet, nulla cuiquam ciuium necessitate certandi. Ceterũ & abolitos paulatim patrios mores, funditùs euerti per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrũpere queat, in vrbe visatur, degeneretq. studijs externis iuuentus, gymnasia & otia & turpes amores exercendo, principes & senatu auctoribus, qui non modo licentiam vitijs permiserint, sed vim adhibeant.* Proceres Romani *specie orationum & carminum, scena polluantur, quid superesse, nisi vt corpora quoq. nudent, & cæstu assumãt, easq. pugnas pro militia & armis meditentur? An iustitiam augurij, * & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, si, fractos sonos dulcedine vocum perire audissent? Noctes quoq; dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisque per diem concupiuerit, per tenebras audeat.* Pluribus ipsa licentia placebat, ac tñ honesta nomina prætendebant. *Maiores quoque non abhorruisse spectaculorum * oblectamentis, pro fortuna quatum erat, eoque à Thuscis accitos histriones, à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaia, Asiaque, ludos curatius editos, neque quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degenerauisse, ducetis iam annis à L. Mumii triumpho. qui primus id genus spectaculi in vrbe præbuerit. Sed & consultum parcimonia, quòd perpetua sedes theatro locata sit, potius quã immenso sumptis singulos per annos consurgere, ac strueretur Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magistratibus caussam fore, cũ eo sumptu Resp. fungatur.*

Orate-

Oratorum, ac vatum victorias incitamentum ingenijs allaturas: nec cuiquam iudici graue, aures studijs honestis & voluptatibus concessu impartire, lætitiæ magis, quàm lasciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus tanta luce igniũ, nihil illicitum occultari queat. Sanè nullo insigni dehonestamento id spectaculum transijt. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quamquam scena Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur, Eloquentiæ primas [*partes] nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronuntiatum Græci amictus quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleuerant. Inter quæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam diligeretur inquirebant, & omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia ipse placita maiorum colebat, habitu seuero, casta & secreta domo: quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbẽtis Neronis apud Simbruina stagna, cui * Sublaqueum nomen est, ictæ dapes, mensaq. disiecta erat, idq. finibus Tiburtum acciderat, vnde paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant, fouebantque multi, quibus noua & ancipitia prȩcolere auida, & plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus ijs Nero componit ad Plautum litteras, consuleret sibi & turbis, seque prauè diffamantibus subtraheret, esse illi per Asiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta frueretur. Ita illuc cum coniuge Antistia, & paucis familiariũ concessit. Ijsdem diebus nimia luxus cupido, infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Martiæ ad vrbem deductæ nando incesserat: videbaturq. potus sacros & cærimoniam loci corpore * toto polluisse: secutaq. anceps valetudo, iram deum affirmauit.

4 At Corbulo post deleta Artaxata, vtendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel

si pe-

ſi peperciſſet, clementiæ famam adipiſceretur, illuc pergit non infenſo exercitu, ne ſpem veniæ auferret: neque tamen remiſſa cura, gnarus facilem mutatu gentem, vt ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alij preces offerre, quidam deſerere vicos, & in auia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, ac cariſſima ſecum abderent. Igitur dux Romanus diuerſis artibus, miſericordia aduerſus ſuplices, celeritate aduerſus profugos, immitis ijs qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis, virgultisq. completos, igni exurit. Atque illũ fines ſuos prætergredientem incurſauere Mardi, latrocinijs exerciti, contraq. irrumpentem montibus defenſi, quos Corbulo immiſſis Hyberis vaſtauit, hoſtilemq. audaciam externo ſanguine vltus eſt. Ipſe exercitusque, vt nullis ex prœlio dãnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, feruida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſeq. ſegetes & ex duobus caſtellis in quæ confugerant Armenij, alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium transgreſſus, improuiſum periculum vitauit. Nã haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem inſidiarum, ſeque auctorẽ & ſocios per tormenta edidit. Conuictique, & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum parabant. Nec multo pòſt legati Tigranocerta miſſi, patere mœnia aſſerunt, intẽtos populares ad iuſſa. Simul hoſpitale donum, coronam auream tradebant. Accepitq. cum honore, nec quidquam vrbi detractum, quo promptius obſequium integri retinerent. At præſidium regium, quod ferox iuuentus clauſerat, non ſine certamine expugnatum eſt. nã & prœlium pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, demum irrumpẽtium armis ceſſere quæ faciliùs proueniebant, quia Parthi Hyrcano bello deſtinebantur. Miſerantque Hyrcani

tani ad principem Romanum societatem oratum attineri à se Vologesen pro pignore amicitiæ ostentantes eos regrediente Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodijs circumuenirentur, dato præsidio ad littora maris rubri deduxit: Vnde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeauere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxilijs Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit: quosque nobis ob regem auersos animi cognouerat, cædibus & incendijs perpopulatus, possessionem Armeniæ vsurpabat. cùm aduenit Tigranes, à Nerone ad capessendum imperium dilectus. Cappadocum ex nobilitate regis Archelai nepos, sed quòd diu obses apud vrbem fuerat, vsque ad seruilem patientiam demissus. Nec consensus acceptus, durante apud quosdā fauore Arsacidarum. At plerique superbiam Parthorū perosi, datum à Romanis regem malebant. Additū etiam præsidium, mille legionarij, tres sociorum cohortes, dueque equitū alę. & quo faciliùs nouū regnum tueretur, pars Armeniæ vt cuique finitima, pars * Nipoliq; & Aristobolo atque Antiocho parere iussæ sunt Corbulo in Syriā * accessit, morte Vinidij legati vacuam, ac sibi permissam. Eodē anno ex illustribus Asię vrbibus. Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, proprijs opibus reualuit. At in Italia vetus oppidū Puteoli, ius Coloniæ, & cognomentū à Nerone adipiscūtur. Veterani Tarentū & Antiū adscripti, nō tñ infrequentiæ locorū subuenere, dilapsis pluribus in prouincias, in quibus stipendia expleuerant. Neq; coniugijs suscipiendis, neque alēdis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebāt. Nō enim, vt olim, vniuersæ legiones deducebātur cū tribunis & centurionibus, & sui cuiusque ordinibus militibus, vt consensu & caritate Remp. efficerent, sed ignoti inter se, diuersis manipulis sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repentè in vnum collecti, numerus magis quàm colonia. Comitia prætorum arbitrio

senatus haberi solita, quòd acriore ambitu exar-
serant, princeps composuit tres, qui supra numerũ
petebant, legioni præficiendo. Auxitq; patrũ ho-
norẽ, statuendo vt qui à priuatis iudicibus ad se-
natum prouocauissent, eiusdem pecuniæ periculũ
facerent, cuius ij, qui imperatorem appellauere:
nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat.
Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, ac-
cusantibus Mauris repetundarum damnatur, at-
que Italia exigitur? ne grauiore pœna afficeretur,
Vibij Crispi fratris fauore enixus.

A. V. C. DCCCXIV.

5 Cesonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss.
grauis clades in Britannia accepta. In qua neque
Auitus legatus, vt memoraui, nisi partà retinue-
rat, & successor Verannius, modicis excursibus *
siluas populatus, quin vltrà bellũ proferret, mor-
te prohibitus est: magna dum vixit seueritatis fa-
ma, supremis testamenti [verbis] ambitionis ma-
nifestus, quippe multa in Nerone adulatione ad-
didit, subiecturum ei * prouincias fuisse, si bien-
no proximo vixisset. Sed tum Paullinus Suetonius
obtinebat Britannos, scientia militiæ & rumore
populi, qui neminem sine æmulo sinit. Corbulo-
nis concertator: receptæq; Armeniæ decus æqua-
re domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam
insulam incolis validam, & receptaculum perfu-
garum aggredi parat, nauesque fabricat plano
alueo, aduersus breue litus & incertum. Sic pe-
dites, equites vado secuti, aut altiores inter vn-
das, adnantes equis transmisere. Stabat pro litore
diuersa acies, densa armis, virisque intercursanti-
bus feminis: in modum Furiarum, veste ferali,
crinibus deiectis, faces præferebant. Druidæque
circum, preces diras sublatis ad cælum manibus
fundentes, nouitate aspectus perculere militẽ: vt
quasi hærentibus mẽbris, immobile corpus vul-
neribus præberent. Dein cohortationibus ducis,
& se ipsi stimulantes, ne muliebre & fanaticũ ag-
men pauescerent, inferunt signa, sternuntque
obuios,

obuios,& igni ſuo inuoluunt. Præſidium poſthac impoſitum * vicis, exciſiq. luci, ſæuis ſuperſtitionibus ſacri. Nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebāt. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio prouinciæ nuntiatur. Rex * Icenorum Praſutagus, longa opulentia clarus, Cæſarem hæredem, duasque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum, & domum ſuam procul iniuria fore. quod contrà vertit, adeò vt regnum, per centuriones, domus per ſeruos, velut capta vaſtarentur. Iam primùm vxor Boudicea verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem numeri accepiſſent, auitis bonis exuūtur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, & metu grauiorum (quando in formam prouinciæ ceſſerant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alij nondum ſeruitio * aſſuefacti, reſumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captiuos, ſeruos appellando, fouentibus impotentia veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe eiuſdem licentiæ. Ad hęc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi * ara æternæ dominationis aſpiciebatur: delectiq. ſacerdotes, ſpecie religionis, omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam: quod ducibus noſtris parū prouiſum erat, dum amœnitati prius quàm vſui conſulitur. Inter quæ nulla palā cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrū victoria, ac retro conuerſum, quaſi cederet hoſtibus Et feminæ in furore turbatæ, adeſſe exitium canebant. Externosq. fremitus in curiam eorum auditos, conſonuiſſe vlulatibus theatrum, viſamq. ſpeciem in æſtuario, notā eſſe * ſubuerſæ coloniæ. Iam Oceanum cruento aſpectu: dilabente ęſtu, humanorum corporum effigies relictas, vt Britanni ſpem, ita veterani ad metum trahebant, Sed quia procul Suetonius aberat, petiuere à Cato Deciano procura-

cura-

curatore auxilium. Ille haud amplius quàm ducentos sine iustis armis misit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impedientibus qui occultæ rebellionis conscij consilia turbabant, neque fossam, aut vallum præduxerunt, neque motis senibus & feminis, iuuentus sola restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumueniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt. Templum in quo se miles conglobauerat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus * Pæto Cæriali legato legionis nonæ in subsidium aduentanti obuius fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus euasit in castra, & munimentis defensus est. Qua clade, & odijs prouinciæ, quam auaritia in bellum egerat, trepidus procurator Cattus in Galliam transijt, At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum & commeatu maximè celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello diligeret. circumspecta infrequẽtia militis, satisque magnis documẽtis temeritatem Petilij coercitam, vnius oppidi damno seruare vniuersa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium eius orantium flexus est, quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit: quia barbari omissis castellis. præsidijsq. militarium, quod vberrimum spoliantі, & deferentes in tutum. lęti præda, & aliorum * insignes petebant. Ad septuaginta millia ciuium & sociorum, ijs quæ memoraui locis, occidisse constitit. Neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed cędes, patibula, ignes, cruces, tamquam * reddituri supplicium, ac præcepta interim vltione festinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillarijs vicesimarijs, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erãt: cùm omittere cõtationem, & congredi acie parat. diligitq.

locum

locum artis faucibus,& à tergo silua clausum, satis cognito,nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus,leui circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copię passim per cateruas & turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, vt coniuges quoque testes victoriæ secum traherent,plaustrisq. imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.Boudicea curru filias præ se vehens, vt quamque nationem accesserat. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non vt tantis maioribus ortam regnum & opes, verum vt vnam è vulgos, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlcisci, eò prouectas Romanorum cupidines, vt non corpora nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iusta vindictas cecidisse legionem, quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot militum, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viuerent & seruirent.* Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat,qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat,*vt spernerent *sonoras Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum quàm iuuentutis aspici, imbelles, inermes, cessuros statim, vbi ferrum, virtutemque vincentium, toties fusi agnouissent, etiam in multis legionibus, paucos esse qui prœlia profligarent,gloriaq. eorum accessurum, quòd modica manu, vniuersi exercitus fama adipiscerentur. Conferri tantùm, & pilis emissis, pòst vmbonibus & gladiis stragem, cædemq. continuarent, prædæ immemores, parta victoria, cuncta ipsis cessura.* Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles,& multa prœliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ signũ. Ac primum legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propiùs suggressus hostis certo

iactu

iactu tela exhauserat, velut * cunctis erupit. Idem auxiliariũ impetus: & eques potentibus hastis, perfringit quod obuium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat, cõfixaq. telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victorijs par ea die laus parta, quippe sunt qui paulominus quàm octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis fermè interfectis, nec multo amplius vulneratis, Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pęnius Posthumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum, vicesimanorumq. prospexit rebus, quia pari gloria legionem suam fraudauerat, adnueratq. contra ritum militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit.

6 Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq. copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus quorum aduẽtu, nouem legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæquę nouis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut aduersum fuerat: igni atque ferro vastatur. Sed nihil æquè quàm fames affligebat serendis frugibus * incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant, gentesq. pręferoces tardiùs ad pacem inclinant: quia Iulius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonũ publicũ priuatis simultatibus impediebat. dispersexatq. nonũ legatũ opperiẽdum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis cõsulturum. Simul in vrbem mandabat, nullum prœlio finem exspectarẽt nisi succederetur Suetonio. cuius aduersa, prauitati ipsius, prospera, ad fortunã Reip. referebat. Igitur ad spectandũ Britãniæ statum missus est ex liberis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius, non modò inter legatũ, procuratoreq. concordiam gigni: sed & rebelles Barbarorum animos pace cõponi. Nec defuit Polycletus, quo

minus ingenti agmine Italiæ, Galliæque grauis, postquam Oceanum trãsmiserat, militibus quoq; nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nõdum cognita libertorum potentia erat. mirabanturq. quod dux & exercitus tanti belli confector seruitijs obedirent. Cuncta tamen ad imperatorẽ in mollius relata. Detẽtusq. rebus gerendis Suetonius, quòd post paucas naues in litore, remigiũque in ijs amiserat, tamquam durãte bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neq; lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romę insignia scelera, alterũ senatoria, seruili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul lõga senecta, simul orbitate & pecunia insidijs obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentũ, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum & Asiniũ Marcellum sociauerant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proauo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quòd paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas ijs quos memoraui, & alijs minus illustribus, obsignat. Quod apud patres conuictum. Et Fabianus, Antoniusq. cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, & preces Cæsaris, pœna magis quàm infamia exemere. Perculit is dies Pompeianum quoque Ælianum iuuenem quæstoriũ, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eiq. Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quòd reos, ne apud præfectum vrbis arguerẽtur, ad prætorem detulisset, interim specie legum, mox præuaricando vltionem elusurus. Additur senatuscõsultum. Qui talem operam emptitasset, vendidissetve, vt perinde pœna teneretur, ac si publico iudicio calumniæ condemnatus. Haud multo pòst præfectum vrbis Pedanium Secundum seruus ipsius

ſus interfecit: ſeu negata libertate, cui pretium pepigerat, ſiue amore exoleti, infenſus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterùm cùm vetere ex more familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitauerat ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vſq; ad ſeditionem ventum eſt. * ſenatusq. in quo ipſa erant ſtudia nimiam ſeueritatem aſpernantium, pluribus nihil mutandum cēſentibus. Ex quibus C. Caſſius ſententiæ loco in hunc modū diſſeruit.

Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cùm contra inſtituta & leges maiorum noua ſenatus decreta poſtularentur, neque ſum aduerſatus. non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius, atque rectius olim prouiſum, & quæ converterentur in deterius mutari: ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſpublica conſiliis eguiſſet: quod hodie euenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto, per inſidias ſeruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nondum concuſſo ſenatuſconſulto quod ſupplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignatas ſua defendet, cùm præfectura vrbis non profuerit? Quem numerus ſeruorum tuebitur, cùm Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula noſtra aduertit? An, vt quidam fingere non erubeſcunt, iniurias ſuas vltus eſt interfector? quia de paterna pecunia tranſegerat, aut auitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltrò, dominum iure cæſum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod ſapientioribus deliberatum eſt. Sed & ſi nunc primum ſtatuendum haberemus, creditis ne ſeruum interficiendi domini animum ſumpſiſſet, vt non vox minax exciderit? nihil per temeritatem proloqueretur. Sanè conſilium occuluit, telum inter ignaros parauit, num excubias tranſiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, eadem patraret, omnibus neſcitis? Multa ſceleris indicia præueniunt ſerui. Si prodant, poſſumus ſinguli inter plures, tuti inter anxios: poſtremò ſi pereundum ſit, non multi inter nocentes agere. Suſpecta maioribus noſtris fuere in-

g[illegible]ia seruorum, etiam cùm in agris aut domibus ijsdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam verò nationes in familijs habemus, quibus diuersi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluuiem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu, cùm decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, vtilitate publica rependitur. Sententiæ Cassij, vt nemo vnus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantiũ Præualuit tamen pars quæ supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat. conglobata multitudine saxa ac faces minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit, atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidijs sepsit. Censuerat Cingonius Varro vt liberti quoque qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur Id à principe prohibitum est: ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sæuitiam incenderetur. Damnatus ijsdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex Africano. Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum vterq; dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obijt Mēmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantũ præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeò vt Nero æger valetudine, & adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium Rēpublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, & quia noua generis claritudine, neq; inuidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui Græca facilitate.

A. V. C. DCCCXV.

7 P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor quem in tribunatu plebis licenter egisse memoraui, probrosa aduersus principem carmina factitauit: vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Ostorium, Scapulā epularetur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quā imperatori gloriam quæsiuit, vt condemnatus à senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cùm Ostorius nihil audiuisse pro testimonio dixisset, aduersis testibus creditum. Censuitque Iunius Marullus consul designatus, adimendam reo præturam, necandumque more maiorū. Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris: & acerrimè increpito Antistio, *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit, carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia & temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin insula publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo priuatim miserior, & publicæ clemētiæ maximum exemplum futurum.* Libertas Thraseę silentium aliorum rupit. Et postquā discessionem consul promiserat, pedibus in sententiā eius iere, paucis exēptis: in quibus adulatione prōptissimus fuit A Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens, & respondenti reticens, vt pauida ingenia solent. At consules perficere senatus decretū non ausi, de consensu scripsere Cæsaris. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postremò rescripsit, *nulla iniuria prouocatum Antistium grauissimas in principem contumelias dixisse, earum vltionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse, ceterum se qui seueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere, statuerent vt vellent, data etiam absoluendi licentia.*

quàm ingentes & priuatum modum euectas opes adhuc augeret, quòdq. studia ciuium in se verteret, hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obijciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi asciscere, & carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palàm iniquum, detractare vim eius equos regentis, illudere voces quoties caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certè finitam Neronis pueritiam & robur iuuentæ adesse, exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. At Senecæ criminantium non ignarus, prudentibus ijs quibus aliqua honesta cura, & familiaritatem eius magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat; & accepto, ita incipit. *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus, vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorum, atque opum in me cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum. C. Mæcenati vrbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui, quàm studia, vt sic dixerim, in vmbra educata? è quibus claritudo venit, quòd iuuentæ tuæ rudimentis affuisse videor, grãde huius rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeò vt plerumque intra me ipsum voluam.* Egone *equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit?* Vbi *est animus ille modicis contentus?* Tales *hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato fœnore exuberat?* Vna *defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque mensuram impleuimus & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent, quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet: sed mihi incumbit, mihi subueniendum est, quomodo in militia, aut via fessus adminiculum orarem: ita*

nante) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per vrbem quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studijs domi attineretur.

8 Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur. Compertoque Plautum & Syllam maximè timeri, Plautum in Asiam, Syllum in Galliam Narbonensem nuper amatos: nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. *Non se, vt Burrhum, diuersas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectar. cui caueri vtcumque ab vrbanis insidijs præsentia: longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus* * *suspectos Asiæ populos claritudine aui Drusi Syllam inopem, vnde præcipuam audaciam: & simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otij, sed veterum Romanorum imitamenta præferre, assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec vltrà mora. Sylla sexto die peruectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi caussa discumberet. Relatum caput eius illusit Nero tanquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interiectum mouerat famã: vulgoque fingebant, petitum ab eo Corbulonem, tum magnis exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula, quin & Asiam fauore iuuenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos, aut animo prõptos, postquam iussa efficeret nequiuerint, ad spes nouas transisse vnà. Hæc in ore famæ, credentium otio agebantur. Ceterùm libertus Plauti celeritate ventorum præuenit

 cen-

centurionem, & mandata L. Antistij soceri attulit: *effugeret segnem mortem, otium. suffugium, & magni nominis miserationem, reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum si sexaginta milites (tot enim adueniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quæ ad vsque bellum eualescerent: denique aut salutem tali consilio quæri, aut nihil grauius audenti quàm ignauo patiendum esse.* Sed Plautum ea non mouere, siue nullam opem prouidebat inermis, atque exsul, seu tædio ambiguæ spei, in amore coniugis & liberorum: quibus placabiliorem fore principem rebatur: nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui alios à socero nuncios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret, doctoresq. sapientiæ Cœranum Græci, Musonium Thusci generis, constantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita suasisse. Repertus est certè per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidauit, coram Pelagone Spadone; quem Nero centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. Caput interfecti relatum. cuius aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppææ ob eiusmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiamq. coniugem amoliri, quamuis modeste agat, & nomine patris, & studijs populi grauem?* Sed ad senatum litteras misit, de cæde Syllæ, Plautiq. haud confessus, verùm vtriusque turbidum ingenium esse, & sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decretæ eo nomine supplicationes, vtque Sylla & Plautus senatu mouerentur, grauioribus tamen ludibrijs quàm malis.

9 Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum pro egregijs accipi videt, exturbat Octauiam, sterilem dictitans. Exin Poppææ coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octauiæ impulit, seruilem ei amorem obijcere. destinaturq. reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibijs doctus Acte ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam,

busdam, vt falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus vna instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octauia* respondit, *quam os eius*. Mouetur tamen primo ciuilis dissidij specie: domumq. Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His haud* quaquam. Nero pœnitentia flagitij coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitoliũ scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroq. ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum * venerantium. Iamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm omissi militum globi verberibus, & intento ferro turbatos disiecere. Mutataq. quæ per seditionem verterant. Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius: *Non eò loci res suas agi, vt de matrimonio certet (quamquam id sibi uita potius) sed uitã ipsam in extremum adductam à clientelis, & seruitijs Octauiæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello euenirent. Arma illa aduersus principem sumpta, ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modò Campaniam, & in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An quia ueram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptij subolem imperatorio fastidio induci? Denique si id rebus conducat, libens quàm coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remedijs primos motus consedisse, at si desperent uxorem Neronis fore Octauiam, illi maritum daturos.* Varius sermo, & ad metum, atque iram accõmodatus, terruit simul audientem, & accendit. Sed parum valebat suspicio in seruo, & quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem

alicuius quæri placet, cui rerum quoque nouarũ crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, vt memoraui, præfectus; leui post admissum scelus gratia, dein grauiore odio: quia grauiorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris admonet. Solum incolumitati principis aduersus insidiantem matrem subuenisse: locum aut minoris gratiæ instare, si coniugem infensam depelleret. Nec manu, aut telo opus. Fateretur Octauiæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos promittit: vel si negauisset, necem intentat. Ille insita vecordia, & facilitate priorum flagitiorũ, plura etiam quàm iussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, vbi non inops exsilium tolerauit, & fato obijt. At Nero præfectum spe sociandæ classis corruptum, & incursatæ paulo antè sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinũ, eaq. sibi comperta * dicto memorat. Insulaque Pandateria Octauiam claudit, Non alia exsul visentium oculos maiore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ à Tiberio, recentior Iuliæ memoria obuersabatur à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sæuitiam melioris olim fortunæ recordatione leuabant, Huic * primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet. erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina validior. Et Poppæa non nisi in perniciem vxoris nupta. Postremò crimen omni exitio grauius. Ac puella vicesimo ætatis anno, inter centuriones & milites. præsagio malorum iam à vita excẽpta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur: cùm iam viduam se & tantum sororẽ testaretur, communeq. Germanici, & postremò Agrippinę nomẽ cieret qua incolumi infelix quidẽ matrimoniũ, sed sine exitio pertulisset. Restringitur

vin-

vinculis, venæq. eius per omnes artus exsoluuntur, & quia pressus pauore sanguis tardius labebatur, præferuidi balnei vapore enecatur. Additurq. atrocior sæuitia, quòd caput amputatum, latumq. in vrbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicunque casus temporum illorum nobis vel alijs auctoribus noscent, præsumptum habeant, quoties fugas & cædes iussit princeps, quoties grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus. si quod senatusconsultum, adulatione nouum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse* creditum est, Dotyphorum quasi aduersarium nuptijs Poppææ, Pallantem quòd immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusauerat Senecam vt C. Pisonis socium, sed validiùs à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

C. COR-

locum artis faucibus,& à tergo silua clausum, satis cognito,nihil hostium nisi in fronte, & apertā planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus,leui circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copię passim per cateruas & turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, vt coniuges quoque testes victoriæ secum traherent,plaustrisq. imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant. Boudicea curru filias præ se vehens, vt quamque nationem accesserat. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non vt tantis maioribus ortam regnum & opes, verum vt vnam è vulgos, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlcisci, eò proue ctas Romanorum cupidines, vt non corpora nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iusta vindicta: cecidisse legionem, quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem tot militum, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viuerent & seruirent.* Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat, qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat, *vt spernerent *sonoras Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum quàm iuuentutis aspici, imbelles, inermes, cessuros statim, vbi ferrum, virtutemque vincentium, toties fusi agnouissent, etiam in multis legionibus, paucos esse qui prœlia profligarent, gloriaq. eorum accessurum, quòd modica manu, vniuersi exercitus fama adipiscerentur. Conferri tantùm, & pilis emissis, pòst vmbonibus & gladiis stragem, cædemq. continuarent, prędæ immemores, parta victoria, cuncta ipsis cessura.* Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles,& multa prœliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ signū. Ac primum legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propiùs suggressus hostis certo

iactu

iactu tela exhauserat, velut * cunctis erupit. Idem auxiliariũ impetus: & eques potentibus hastis, perfringit quod obuium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat, cõfixaq. telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victorijs par ea die laus parta, quippe sunt qui paulominus quàm octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis fermè interfectis, nec multo amplius vulneratis, Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pęnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum, vicesimanorumq. prospexit rebus, quia pari gloria legionem suam fraudauerat, adnueratq. contra ritum militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit.

6 Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq. copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus, ac mille equitibus quorum aduẽtu, nouem legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæquę nouis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut aduersum fuerat: igni atque ferro vastatur. Sed nihil æquè quàm fames affligebat ferendis frugibus * incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant, gentesq. pręferoces tardiùs ad pacem inclinant: quia Iulius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonũ publicũ priuatis simultatibus impediebat. disperseratq. nonũ legatũ opperiẽdum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis cõsulturum. Simul in vrbem mandabat, nullum prœlio finem exspectarẽt nisi succederetur Suetonio. cuius aduersa, prauitati ipsius, prospera, ad fortunã Reip. referebat. Igitur ad spectandũ Britãniæ statum missus est ex liberis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius, non modò inter legatũ, procuratoręq. concordiam gigni: sed & rebelles Barbarorum animos pace cõponi. Nec defuit Polycletus, quo

N minus

minus ingenti agmine Italiæ, Galliæque grauis, postquam Oceanum trãsmiserat, militibus quoq; nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nõdum cognita libertorum potentia erat. mirabanturq. quod dux & exercitus tanti belli confector seruitijs obedirent. Cuncta tamen ad imperatorẽ in mollius relata. Detẽtusq. rebus gerendis Suetonius, quòd post paucas naues in litore, remigiũque in ijs amiserat, tamquam durãte bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoste, neq; lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romę insignia scelera, alterũ senatoria, seruili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul lõga senecta, simul orbitate & pecunia insidijs obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentũ, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum & Asiniũ Marcellum sociauerant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proauo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quòd paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas ijs quos memoraui, & alijs minus illustribus, obsignat. Quod apud patres conuictum. Et Fabianus, Antoniusq. cum Rufino & Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum, & preces Cæsaris, pœna magis quàm infamia exemere. Perculit is dies Pompeianum quoque Ælianum iuuenem quæstoriũ, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eiq. Italia & Hispania in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quòd reos, ne apud præfectum vrbis arguerẽtur, ad prętorem detulisset, interim specie legum, mox præuaricando vltionem elusurus. Additur senatuscõsultum. Qui talem operam emptitasset, vendidisset ve, vt perinde pœna teneretur, ac si publico iudicio calumniæ condemnatus. Haud multo pòst præfectum vrbis Pedanium Secundum seruus ipsius

sus interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat, siue amore exoleti, infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterùm cùm vetere ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitauerat ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vsq; ad seditionem ventum est. * senatusq. in quo ipsa erant studia nimiam seueritatem aspernantium, pluribus nihil mutandum cēsentibus. Ex quibus C. Cassius sententiæ loco in hunc modū disseruit.

Sapenumero P. C. in hoc ordine interfui, cùm contra instituta & leges maiorum noua senatus decreta postularentur, neque sum aduersatus. non quia dubitarem super omnibus negotiis melius, atque rectius olim prouisum, & quæ converterentur in deterius mutari: sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. Simul quidquid hec in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, vt maneret integrum, si quando Respublica consiliis eguisset: quod hodie euenit, consulari viro domi suæ interfecto, per insidias seruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamuis nondum concusso senatusconsulto quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignatas sua defendet, cùm præfectura vrbis non profuerit? Quem numerus seruorum tuebitur, cùm Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familiæ opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra aduertit? An, vt quidam fingere non erubescunt, iniurias suas vltus est interfector? quia de paterna pecunia transegerat, aut auitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltrò, dominum iure cæsum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est. Sed & si nunc primum statuendum haberemus, creditis ne seruum interficiendi domini animum sumpsisset, vt non vox minax exciderit? nihil per temeritatem proloqueretur. Sanè consilium occuluit, telum inter ignaros parauit, num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, eadem patraret, omnibus nescitis? Multa sceleris indicia præueniunt serui. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios: postremò si pereundum sit, non multi inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere in-

g..ia seruorum, etiam cùm in agris aut domibus ijsdem nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam verò nationes in familijs habemus, quibus diuersi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluuiem istam non nisi metu coercuerit. At quidam insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu, cùm decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, vtilitate publica rependitur. Sententiæ Cassij, vt nemo vnus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam miserantiū. Præualuit tamen pars quæ supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat. conglobata multitudine saxa ac faces minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit, atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidijs sepsit. Censuerat Cingonius Varro vt liberti quoque qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur Id à principe prohibitum est: ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sæuitiam incenderetur. Damnatus ijsdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex Africano. Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum vterq; dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obijt Mēmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantū præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeò vt Nero æger valetudine, & adulantibus circum, qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium Rēpublicam. Rogantibus dehinc in quo potissimum addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, & quia noua generis claritudine, neq; inuidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui Græca facilitate.

A. V. C.

A. V. C. DCCCXV.

7 P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor quem in tribunatu plebis licenter egisse memoraui, probrosa aduersus principem carmina factitauit: vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Ostorium, Scapulã epularetur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quã imperatori gloriam quæsiuit, vt condemnatus à senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cùm Ostorius nihil audiuisse pro testimonio dixisset, aduersis testibus creditum. Censuitque Iunius Marullus consul designatus, adimendam reo præturam, necandumque more maiorũ. Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris: & acerrimè increpito Antistio, *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit, carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia & temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin insula publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo priuatim miserior, & publicæ clemẽtiæ maximum exemplum futurum.* Libertas Thraseę silentium aliorum rupit. Et postquã discessionem consul promiserat, pedibus in sententiã eius iere, paucis exẽptis: in quibus adulatione prõptissimus fuit A Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens, & respondenti retinens, vt pauida ingenia solent. At consules perficere senatus decretũ non ausi, de consensu scripsere Cæsaris. Ille inter pudorem & iram contatus, postremò rescripsit, *nulla iniuria prouocatum Antistium grauissimas in principem contumelias dixisse, earum vltionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse, ceterum se qui seueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere, statuerent vt vellent, data etiam absoluendi licentia.*

quàm ingentes & priuatum modum euectas opes adhuc augeret, quòdq. studia ciuium in se verteret, hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Obijciebant etiam eloquentiæ laudem vni sibi asciscere, & carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palàm iniquum, detractare vim eius equos regentis, illudere voces quoties caneret. Quem ad finem nihil in Rep clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certè finitam Neronis pueritiam & robur iuuentæ adesse, exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. At Senecæ criminantium non ignarus, prudentibus ijs quibus aliqua honesta cura, & familiaritatem eius magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat; & accepto; ita incipit. *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus, vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorum, atque opum in me cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum. C. Mæcenati vrbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui, quàm studia, vt sic dixerim, in vmbra educata? è quibus claritudo venit, quòd iuuentæ tuæ rudimentis affuisse videor, grãde huius rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeò vt plerumque intra me ipsum voluam. Egone equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs, tam lato fænore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque mensuram impleuimus & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera inuidiam augent, quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet: sed mihi incumbit, mihi subueniendum est, quomodo in militia, aut via fessus adminiculum orarem: ita*

nante) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per vrbem quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studijs domi attineretur.

8 Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur. Compertoque Plautum & Syllam maximè timeri, Plautum in Asiam, Syllum in Galliam Narbonensem nuper amatos: nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. *Non se, vt Burrhum, diuersas spes, sed solam incolumitatem* Neronis *spectar. cui caueri vtcumque ab vrbanis insidijs præsentia: longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus * suspectos Asiæ populos claritudine aui Drusi Syllam inopem, vnde præcipuam audaciam: & simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otij, sed veterum Romanorum imitamenta præferre, assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec vltrà mora. Sylla sexto die peruectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi caussa discumberet. Relatum caput eius illusit Nero tanquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interiectum mouerat famã: vulgoque fingebant, petitum ab eo Corbulonem, tum magnis exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula, quin & Asiam fauore iuuenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos, aut animo prõptos, postquam iussa efficere nequiuerint, ad spes nouas transisse vnà. Hæc in ore famæ, credentium otio agebantur. Ceterùm libertus Plauti celeritate ventorum preuenit.

N 5 cen-

centurionem, & mandata L. Antistij soceri attulit: *effugeret segnem mortem, dum suffugium, & magni nominis miserationem, reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites (tot enim adueniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quæ ad vsque bellum eualescerent: denique aut salutem tali consilio quæri, aut nihil grauius audenti quam ignauo patiendum esse.* Sed Plautum ea non mouere, siue nullam opem prouidebat inermis, atque exsul, seu tædio ambiguæ spei, in amore coniugis & liberorum: quibus placabiliorem fore principem rebatur: nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui alios à socero nuncios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret, doctoresq. sapientiæ Cœranum Greci, Musonium Thusci generis, constantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita suasisse. Repertus est certè per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidauit, coram Pelagone Spadone; quem Nero centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. Caput interfecti relatum. cuius aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppææ ob eiusmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiamq. coniugem amoliri, quamuis modeste agat, & nomine patris, & studijs populi grauem?* Sed ad senatum litteras misit, de cæde Syllæ, Plautiq. haud confessus, verùm vtriusque turbidum ingenium esse, & sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decretæ eo nomine supplicationes, vtque Sylla & Plautus senatu mouerentur, grauioribus tamen ludibrijs quàm malis.

9 Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum pro egregijs accipi videt, exturbat Octauiam, sterilem dictitans. Exin Poppææ coniungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octauiæ impulit, seruilem ei amorem obijcere. destinaturq. reus cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibijs doctus. Actę ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam,

busdam, vt falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus vna instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octauia* respondit, *quam os eius*. Mouetur tamen primo ciuilis dissidij specie: domumq. Burrhi, & prædia Plauti, infausta dona accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia: & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His haud* quaquam. Nero pœnitentia flagitij coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitoliũ scandunt, deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines gestant humeris, spargunt floribus. foroq. ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum * venerantium. Iamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cùm omissi militum globi verberibus, & intento ferro turbatos disiecere. Mutataq. quæ per seditionem verterant. Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius: *Non eò loci res suas agi, vt de matrimonio certet (quamquam id sibi uita potius) sed uitã ipsam in extremum adductam à clientelis, & seruitijs Octauiæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello euenirent. Arma illa aduersus principem sumpta, ducem tantum defuisse, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modò Campaniam, & in urbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? An quia ueram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptij subolem imperatorio fastidio induci? Denique si id rebus conducat, libens quàm coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta ultione. Et modicis remedijs primos motus consedisse, at si desperent uxorem Neronis fore Octauiam, illi maritum daturos.* Varius sermo, & ad metum, atque iram accõmodatus, terruit simul audientem, & accendit. Sed parum valebat suspicio in seruo, & quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem

vinculis, venæq. eius per omnes artus exsoluuntur, & quia pressus pauore sanguis tardius labebatur, præferuidi balnei vapore enecatur. Additurq. atrocior sæuitia, quòd caput amputatum, latumq. in vrbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicunque casus temporum illorum nobis vel alijs auctoribus noscent, præsumptum habeant, quoties fugas & cædes iussit princeps, quoties grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus. si quod senatusconsultum, adulatione nouum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse* creditum est, Doryphorum quasi aduersarium nuptijs Poppææ, Pallantem quòd immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusauerat Senecam vt C. Pisonis socium, sed validiùs à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Armeniam inuadit Parthicus Vologeses, quem præstantissimus belli dux Corbulo fortiter reprimit.*

2 *Neronis iussu Cesennius Pætus Armeniam ingreditur. sed temeritate rem perdit, & turpi fœdere cum hoste paciscitur, Corbulonis serum, & serium auxilium.*

3 *Vrbis facies. De ficta adoptione querela & Thraseæ sententia. Neronis noua extincta.*

4 *Parthorum & Armeniæ retinendæ conatus irriti, Corbulo bellum redintegrat, & tandem Parthos ad obsequium cogit. Spectaculum ordinat.*

5 *Histrioniam exercet Nero, omniaq. in urbe luxu, atque inauditis libidinibus polluit.*

6 *Flammis deformata Roma non inscio, sed conscio Nerone, qui in lugendis ruinis noua, multipliciq. superbia exultat. Christiani falso incendij crimine grauati petulanter exagitantur, & rapti ad crudelia supplicia. Neronis alia intemperies. Senecæ virtutes & pericula. Clades in mari & prodigia.*

7 *Coniurationes in caput Neronis C. Piso cui viri illustres, ut membra adhærent. Coniuratorum consilia.*

8 *Detecta coniuratione illustres multi capite multantur. Pisonis animus mollis, lenta mors. Excessus egregius Plautij Laterani.*

9 *Senecæ philosophi ad accusationem libera defensio. Damnatus, multa loquutus, ægrè, propter senium, è vita abit. Eiusdem uxor viuere cogitur.*

10 *Fenij Rufi, Subrii Flauii, Asperis, Vestini, Lucani, & aliorum supplicia.*

11 *Superstitum in urbe facies & ficta religio. Coniurationis*

rationis

ratiocinii iudices præmio donati. Suspecti variis pœnis affecti. Milites largitione, amicos honoribus detinet Nero, cui senatus applaudit.

Gesta hæc circiter annis tribus.

C. Memmio Regulo, Verginio Rufo.
Coss. C. Lecanio Basso, M. Licinio Crasso.
P. Silio Nerua, C. Iulio Attico Vestino.

INterea rex Parthorū Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire vltum volens, magnitudine rursum, Romana & continui fœderis reuerentia diuersas ad curas trahebatur: contator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisq. ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum nouus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius, ac diutius quàm per latrocinia vastauerat. Idque primores gentium ægrè tolerabant: eò contemptionis descensum, vt ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut vnde peteret, rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendant Parthi, leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis esse. Tiridates quoque regni profugus, per silentium, haud modicè quærendo, grauior erat. Non enim ignauia, magna imperia contineri: virorum, armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur, *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cùm mihi per ætatē summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potē-*

tia gradus habetur. Nam Medos Pacorus anteceperat: videbatque contra vetera fratrum odia & certamina, familia nostra penates ritè composuisse prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prosperè lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias, æquitate quàm sanguine, caussa quàm armis retinere parta maioribus malueram si contatione delinqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestia fama, qua neque summis mortalium spernenda est, & à diis æstimatur. Simul diademate caput Tiridatis cuinxit. promptam equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monesi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxilijs: mandauitque Tigranem Armenia exturbari, dũ ipse positis aduersus Hyrcanos discordijs, vires intimas, molemque belli ciet, prouincijs Romanis minitans. Quæ vbi Corbuloni certis nuntijs audita sunt: legiones duas cum Verulano Seuero, & Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositius cuncta, quàm festinantius agerēt, quippe bellum habere, quàm gerere malebat. Scripseratque Cæsari, proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atq; interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam prouincialium manum armat: hostiles ingressus præsidijs intercepit. Et quia egena aquarũ regio est, castella fontibus imposita: quosdam riuos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses vt famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranem offendit? qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defensorũ & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit. & ducta ingens fossa, quà fluuio diffidebatur. Inerant milites, & prouisi antè commeatus. quorum subuectu pauci auidius progressi, & repentinis hostibus circumuenti, ira magis quàm metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia; raris sagittis, neque clausos ex-

terret,

terret, & semet frustratur. Adiabeni cùm promouere scalas, & machinamenta inciperent, facilè detrusi, mox erumpentibus nostris eduntur. Corbulo tamen quamuis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim prouinciæ illatam, socium, amicumq. regem cohortes Romanas circumsidere, omitteret potius obsidionem. aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius Centurio in eam legationem dilectus, apud oppidum Nisibin septem & triginta millibus passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit, Vologesi vetus, & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prosperè fluebant, irritum obsidium, tutus manu & copijs Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria paratæ vltrò irrumpere. sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum, aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad Imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia, & firmanda pace respondet. Monesen omittere Tigranocerta iubet, ipse retrò concedit. Hæc plures vt formidine regis, & Corbulonis minis parata & magnifica extollebant. Alij occultè pepigisse interpretabantur, vt omisso vtrimque bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. *Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium quæ bello defenderant? An melius hibernauisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tugurijs, quàm in sede regni modò retenti? Dilata prorsus arma, vt Vologeses cum alio quàm cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ, non vltra periculum facere.*

2 Nam, vt retuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & aduentare Cesennius Pætus audiebatur: iamq. aderat, copijs ita diuisis, vt quarta & duodecima legiones addita, quinta quæ recens è Mæsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum, Cappadocumq. auxilia,

Pæto

Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorq. Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum vsu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens, & Pætus, cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, dispiciebat gesta, nihil cædis aut prædę vsurpatas nomine tenus vrbium expugnatione dictitans. Se tributa ac leges, & pro vmbra regis, Romanum ius victis impositurũ. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoraui, reuertere irriti: bellumq. propalam sumptum à Parthis, nec Pætus detractauit, sed duabus legionibus, quarũ quartam Famisulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam Calauius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi homine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, turbatus equus qui consularia insignia gestabat, retro euasit. Hostiaq. quæ muniebantur hibernaculis assistens semifacta opera fuga perrupit, seq. vallo extulit. & pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Ceterum Pętus spretis hominibus, nec dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ prouisu, rapit exercitum trans montem Taurum, recuperandis, vt ferebat, Tigrano certis, vastãdisq. regionibus, quas Corbulo integras omisisset. Et capta quædã castella, gloriæq. & prædæ non nihil partũ, si aut gloriam cum modo, aut prædam cũ cura habuisset. Longinquis itineribus percursando quę obtineri nequibant, corrupto qui captus erat cõmeatu, & instãte iam hieme, reduxit exercitum, composuitq. ad Cæsarem literas, quasi cõfecto bello, verbis magnificas, rerũ vacuas. Interim Corbulo nũquam neglectam Euphratis ripã crebrioribus præsidijs insedit: & ne ponti inijciendo impedimentũ hostiles turmæ afferrent, (iam. n. subiectis campis, magna specie volitabant) naues magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisq. & balistis proturbat Barbaros, in quos saxa & hastæ lõgius permeabant, quã vt contrario sagittarũ iactu

adæ-

adæquarentur. Dein pons continuatus: collesq. aduersi per socias cohortes, pòst legionum castris occupantur tanta celeritate & ostentatione viriū vt Parthi omisso paratu inuadēdæ Syriæ, spē omnem in Armeniā verterent Ibi Pætus imminentium nescius quinctam legionem procul in Pōto habebant. Reliquas promiscuis militum cōmeatibus infirmauerat, donec aduentare Vologesem magno & infenso agmine auditum, Accitur legio duodecima, & vnde famā aucti exercitus sperat, prodita infrequētia: qua tñ retineri castra, & eludi Parthos tractu belli poterat, si Pæto, aut in suis, aut in alienis consilijs constantia fuisset. Verùm vbi à viris militaribus aduersus vrgētes casus firmatus erat, rursus ne alienę sentētiæ indigens videretur, in diuersa ac deteriora transibant. Et tūc relictis hibernis, nō fossam, neq; vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi prælio certaturus. Deinde amisso Cēturione & paucis militibus, quos visendis hostiū copijs pręmiserat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia dilectorum proximo Tauri iugo imposuit, quò transitū regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte cāpi locat. Cōiunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in vnū habitus, vagum hostem promptiùs sustentauisset ægrè compulsum ferūt, vt instantem Corbuloni fateretur. Nec à Corbulone properatum. quò gliscentibus periculis etiā subsidij laus augeretur. Expediri tñ itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingētos, parem numerum è cohortibus iussit. At Vologeses quamuis obsessa à Pęto itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtriuit, vno tantum Centurione Tarquitio Crescēte turrim in qua præsidium agitabat: defendere auso facta sæpius eruptione, & cęsis qui Barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium iactu circumueniretur, peditum si quis integer,
lon-

longinqua & auia, vulnerati, castra, repetiuere: virtutem regis, sæuitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pauebant. Ne dux quidem obniti aduersis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret properè, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim donec vita suppeditet, retenturum. Ille interitus & parte copiarum apud Syriam relicta, vt munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proximū & cōmeatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociā, inde Armenios petiuit. Comitabatur exercitum præter alia assueta bello, magna vis camelorū onusta frumento, vt simul hostem famemque depelleret. Primum è perculsis Pactium primipili centurionem obuium habuit, dein plerosque militum: quos diuersas fugę caussas obtendentes, redire ad signa, & clementiā Pæti experiri monebat. Se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorem admonere, nouam gloriam ostendere *Non vicos aut opida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua seruati ciuis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud & quantum decus, vbi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorū proprijs stimulis incenderent) continuū diu noctuque iter properabant. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modò vallum legionum, modò castellum quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propius incedens quàm mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contubernijs extracti. nec aliud quàm munimēta propugnabant: pars iussu ducis, & alij propria ignauia, vt Corbulonē opperientes, ac si vis ingrueret, prouisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. Neque eandem vim Samnitibus, Italico populo, aut Pœnis Romani imperij æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem,

quo-

quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, *Quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subiectis regi quem imperator dilegisset, hostilia faceret, Pacem ex æquo vtilem. Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum aduersus duas legiones, totis regni viribus aduenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuuarent.* Ad ea Vologeses, nihil pro caussa, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ad Tiridatem rescripsit. Illũ locum, tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. Adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent. Missi post à Pæto nuntij, & regis colloquium petitum, qui Vasacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, & si qui duces obtinendæ, donandæue Armeniæ egerant: Vasaces imaginem retinendi donandiue penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum inuicem disceptato. Monobazus Adiabenus in diẽ posterum testis ijs quæ pepigissent adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaq; & cõmeatus Parthis tradi. Quib. perpetratris copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. Interim fluuio Arsameti (is castra præfluebat) põtẽ imposuit, specie sibi illud iter experientis. Sed Parthi quasi documentũ victoriæ iusserant. namque ijs vsui fuit. Nostri per diuersum iere. Addidit rumor, sub iugum missas legiones, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armenijs vsurpatum est. Nam & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum decederet, & circũstetere vias, captiua olim mancipia, aut iumenta agnoscentes, abstrahentesque. Ruptæ etiã vestes, retenta arma, pauido milite & concedente, ne quæ prœlij caussa exsisteret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quò cladem nostram testaretur, visu fugientium legionem abstinuit. Fama moderationis, quærebatur, postquam superbiam expleuerat. Flumen Arsametem

ele-

Euphratem communierat Corbulo, & Armenij sui arbitrij relicti sunt.

3 At Romæ trophæa de Parthis, arcusq. medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello, neq; tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero frumẽtum plebis vetustate corruptũ, in Tiberim iecit, quo securitatem annonæ * sustentaret. cuius pretio nihil additum est, quamuis ducentas fermè naues portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subuectas, fortuitus ignis absumpsisset. Tres dein consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, qui grauitate sumptuum iustos reditus anteissent. se annum sexcẽties sestertium Reip. largiri. Percrebuerat ea tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitijs, aut sorte prouinciarum, pleriq. orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasq & prouincias inter patres sortiti, statim omitterent manu quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ laboris educandi, aduersus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. *Satis pretii esse orbis quòd multa securitate, nullis oneribus gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promissa legum diis expectata in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret.* Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpãdis quidem hereditatibus prodesset. Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, vt solẽt præualidi prouincialium, & opibus nimijs ad iniurias minorum elati: vna vox eius vsque ad contumeliam senatus penetrauerat, quod dictitasset, in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, prouincia Creta depellendũ, hæc addidit.

Vsu

*Usu probatum est P.C. leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem: candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum auaritia, Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. Ergo aduersus nouam prouinciarum superbiam dignum fide, constantiaq. Romana capiamus consilium, quo tutela sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur alibi quàm in ciuium iudicio esse. Olim quidem non modò prætor, aut consul, sed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viserent, & quid de cuiusque obsequio videretur, referrent, trepidabantque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptiùs accusatio decernitur. Decernaturque, & maneat prouincialibus potentiam suam tali modo ostendendi. Sed laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quàm dum offendimus. Quædam immo virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersùm gratiæ animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora fermè & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus, quæ si arceantur, æqualius atque constantius prouinciæ regentur, nam vt metu repetundarum infracta auaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio * cohibetur.*

Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus cōsulibus ea de re relatum. Mox auctore principe sanxere, ne quis ad consilium sociorum referret, agendas apud senatum pro prætoribus, proue consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagrauit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum Pompeij, magna ex parte proruit. Defunctaq. Virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

A.V.C.

A. V. C. DCCCXVI.

Memmio Regulo, & Verginio Rufo Coss. natam sibi ex Poppæa filiã Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitque Augustam, dato & Poppeæ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, vbi ipse generatus erat. Iam senatus vterum Poppææ commendauerat dijs, votaq. publicè susceperat. quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ supplicationes, templumque Fæcunditati, & certamen ad exẽplar * Atticæ religionis decretum. Vtq. Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrum Circense. vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ, Domitiæq. apud Antium ederetur. quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusq. exortæ adulationes, censentiũ honorem diuæ, & puluinar, ædemq. & sacerdotem. Atq; ipse vt lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cęsaris fecerunt, qua reconciliatum se Thraseæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Vnde gloriæ egregijs viris, & pericula gliscebãt.

4 Interim veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam attulere. *Se priora & toties iactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium populorum arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranem, post Pætum, legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in vrbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, vbi legionibus coram, regnum auspicaretur.* Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diuersa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus Centurio qui cum legatis aduenerat,

nerat, quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse respondit. Tũ intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ciuitatis Nero, bellũ anceps, an pax in hoste placeret. Nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum, atq; hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cũ donis, tamen, vnde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridatem, si preces ipse attulisset. Syriæq. executio Cintio, copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannonia adiecta est. Scribitur tetrarchis, ac regibus, præfectisq. & procuratoribus, & qui prætorũ finitimas prouincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tm̃ fermè modum aucta potestate, quẽ populus Rom. Gn Pompeio bellũ Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætũ cùm grauiora metueret, facetijs insectari satis habuit Cæsar, his fermè verbis: *Ignoscere se statim, ne tam promptus in pauorem longiore solicitudine ægresceret*. At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde, ac tertiam legiones, integrum militem, & crebris, ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam quæ per Pontum agens expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recèns adactos. & vexilla dilectorum ex Illirico & Aegypto, quodque alarum, cohortiumque, & auxilia regum in vnum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum ritè exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica de auspicis Imperatorijs, rebusque à se gestis, aduersam inscitiam Pæti declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis, Vologesisq. de pace legatos haud aspernatus, adiungit ijs Centuriones cum mandatis non immitibus,

tibus,

tibus. *Non enim adhuc eò ventum, vt certamine extremo opus esset. Multa Romanis secũda, quædã Parthis euenisse, documento aduersus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regum dona accipere, & Vologesen melius societate Romana, quàm damnis mutuis, genti Parthorum consulturum. Sciri quantum intus discordiarum, quamque indomitas, & præferoces nationes regeret: Contra Imperatori suo immotam, vbique pacem, & vnum in bellum esse.* Simul consilio terrorem adijcere, & Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerãt, pellit sedibus, castella eorum exscindit plana, edita, validos, inualidosq. pari metu complet. Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiã Barbaris habebatur, eoq consilium eius fidum credebant. Ergo Vologeses, neq; atrox in summum, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum, diemq. colloquio poscit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obsessę cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris dilectus esset, ob memoriã lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, vt dissimilitudo fortunæ gloriã augeret. Neq; infamia Pæti augebatur: quod eo maximè paruit, quia filio eius Tribuno ducere manipulos, atq; operiri reliquias malę pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexãder illustris eques Romanus minister bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere, * honore eius, ac metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec contatus Corbulo. Sed pedes vterque dextras miscuere. Exin Romanus laudat iuuenem, omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturumq. nouum Cæsari decus, nõ aduersis Parthorum rebus supplicẽ Arsacidẽ. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiẽ Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium osculo finitũ. Dein paucis diebus interie-

ctis, magna vtrinque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patrijs, hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis, signisq. & simulacris deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. At nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quantò minus quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque, & rogitante rege caussas, quoties nouum aliquid aduerterat: vt initia vigiliarum per Centurionem nuntiari, conuiuium buccina dimitti, & structa ante Auguralem aram subdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione prisci moris affecit, postremò die spatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremq. viseret: obsidem interea filiam tradit, litterasq. supplices ad Neronem. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis reperit, non incuriosum fratris: quippe & proprijs nuntijs à Corbulone petierat, ne quam imaginem seruitij Tiridates perferret, neu ferrum traderet, aut complexu prouincias obtinentium arceretur, foribusve eorum assisteret: tantusque Romæ, quantus consulibus, honor esset. Scilicet externæ superbiæ sueto, non erat notitia nostri: *apud quos ius imperij valet. inania transmittunur.* Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in ius Latij transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum. Namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quatuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia, ac priora. Sed feminarum illustrium, senatorumque plures per arenam fœdati sunt.

A.V.C.

A. V. C. DCCCXVII.

5 C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. Nam adhuc per domum, aut hortos cecinerat iuuenalibus ludis, quos vt parũ celebres, & tantæ voci angustos spernebat. Non tñ Romæ incipere [* scenas] ausus, Neapolim quasi Græcam vrbẽ dilegit. Inde initium foro, vt transgressus in Achaiam, insignesq. & antiquitus sacras coronas adeptus maiore fama studia ciuium eliceret. Ergo contractum oppidanorũ vulgus, & quos è proximis colonijs, & municipijs eius rei fama ciuerat, quiq. Cæsarẽ per honorem, aut varios vsus sectãtur etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, pleriq. vt arbitrabantur, triste, vt ipse, prouidum potius & secundis numinibus euenit. Nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine vllius noxa theatrũ collapsum est. Ergo per compositos cantus grates dijs, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusq. maris Adrię traiectus, apud Beneuentum interim consedit: vbi gladiatorũ munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fędissima eius aulæ ostenta fuit sutrinæ tabernæ alũnus, corpore detorto, facetijs scurrilibus: primò in contumelias assumptus, deinde optimi cuiusq; criminatione eò vsq; valuit, vt gratia, pecunia, vi nocendi etiam malis premineret. Eius munus frequentãti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Ijsdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur. quia super Iuniæ familiæ claritudinem diuum Augustũ atauum ferebat. Iussi id accusatores obijcere, prodigũ largitionibus, neq; aliam spem quàm in nouis rebus esse, quin eum nobiles habere, quos ab epistolis, & libellis & rationibus appellet, nomina summę curę &* medicamẽta. Tũ intimus quisque libertorum vincti, abreptiq.. Et cùm damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaq. Neronis oratio ex more; Quamuis

sontem & defensioni meritò diffisum, victurum tamen fuisse si clementiam iudicis expectasset. Nec multo pòst omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuere) vrbem reuisit; prouincias Oriētis maximè Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus non longam sui absentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac prospera fore, super ea profectione adijt Capitolium, illic veneraturus deos. Cùm Vestæ quoque templū inisset, repentè cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriæ leuiores dictitans. *Vidisse ciuium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sumpti aduersum fortuita aspectu principis refoueri. Ergo vt in priuatis necessitudinibus proxima pignora præualerent, ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumq. renitenti.* Hæc atq; talia plebi volenti fuere, voluptatum cupidine, & quę pręcipua cura est, rei frumentariæ angustias si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur. dehinc, quę natura magnis timoribus, deterius credebant quod euenerat. Ipse quò fidem acquireret, nihil vsquā perinde lætum sibi, publicis locis struere conuiuia, totaque vrbe quasi domo vti. Et celeberrimæ luxu, famaq. epulæ fuere, quas Tigellino paratas, vt exemplū referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui super positum conuiuium aliarum tractu moueretur. Naues auro & ebore distinctæ. Remigesq. exoleti, per ætates & scientiam libidinū componebantur. Volucres & feras diuersis è terris. & animalia maris Oceano abusque petiuerat. Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus feminis completa. Et contrà scorta visebātur, nudis corporibus. Iam gestus, motusq. obsceni, & postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, & circumiecta tecta, consonare cātu & luminibus clarescere. Ipse per licita, atq; illicita

licita fędatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit in modum solemnium coniugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum * Missi auspices duo, & genitalis torus & faces nuptiales, cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit.

6 Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam vtrumque auctores prodidere: sed omnibus quæ huic vrbi per violentiam igniū acciderunt, grauior, atque atrocior. Initiū in ea parte Circi ortum, quæ Palatino, Cælioq. montibus contigua est. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. Neque n. domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatū incendiū, plana primum. deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteijt remedia velocitate mali, & obnoxia vrbe artis itineribus, hucq. & illuc flexis, atq; enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentiū feminarū fessa * [ætate] aut rudis pueritiæ ætas, quiq. sibi, quique alijs consulebant, dum trahuntur inualidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cūcta impediebant: & sæpe dum in tergū respectāt, lateribus, aut fronte circumueniebantur: vel si in proxima euaserant, illis quoq. igni correptis, etiā quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremò quid vitarent, quid peterent ambigui, cōplere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoq; victus, alij caritate suorū quos eripere nequiuerant, quāuis patente effugio interiere. Nec quisquā defendere audebat, crebris multorū minis restinguere prohibentiū & qui alij palàm faces iaciebāt, atq; esse sibi auctorem vociferabantur: siue vt raptus licentius exercerent, seu iussu. Eo in tempore Nero Antij agens, non antè in vrbē regressus est, quā domus eius, quà palatiū & Mæcenatis hortos cōtinua-

tinuauerat, ignis propinquaret. Neq; tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circũ haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos, quin etiam suos patefecit. Et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subuectaq. vtensilia ab Hostia, & propinquis municipijs, pretiumq. frumenti minutum, vsq; ad ternos nummos. Quæ quanquã popularia, in irritum cadebant, quia peruaserat rumor: ipso tempore flagrãtis vrbis, iniisse eum domesticam scenam, & cecinisse Troianum excidiũ, præsentia mala vetustis cladibus assimulantem. Sexto demùm die apud imas Esquilias finis incẽdio factus, proruptis per immensum ædificijs, vt continuæ violentiæ campus & velut vacuum cęlũ occurreret. Necdum posito metu redibat. * Leuis rursũ grassatus ignis, paruulis magis vrbis locis, eòq. strages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, quia prædijs Tigellini Aemylianis proruperat. Videbaturq. Nero condendæ vrbis nouæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma diuiditur: quarũ quattuor integræ manebant, tres solo tenus deiectæ: septem reliquis pauca tectorũ vestigia supererãt, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & tẽplorũ, quæ amissa sunt, numerũ inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Seruius Tullius Lunæ, & Magna ara, fanũq. quæ pręsenti Herculi Arcas Euander sacrauerat, ædesq. Statoris Iouis vota Romulo, Numæq. regia, & delubrum Vestæ cũ penatibus populi Romani, exusta, iam opes tot victorijs quæsitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamuis in tanta resurgentis vrbis pulchritudine, multa seniores meminerãt, quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIV. Kalen. Sextiles principium incendij huius ortum, quo & Senones captam vrbem inflammauerant. Alij eò vsque cura progressi sunt, vt totidem

dem annos, mensesq. & dies inter vtraq; incendia numerent. Ceterùm Nero vsus est patriæ ruinis, exstruxitq domum, in qua haud perinde gēmæ, & aurum miraculo essent, solita pridē, & luxu vulgata, quàm arua & stagna: & in modum solitudinū; hinc siluæ, inde aperta spatia: & prospectus: magistris & machinatoribus Seuero & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namq. ab lacu Auerno nauigabilem fossam vsq; ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti littore, aut per mōtes aduersos; Neque.n. aliud humidum gignendis aquis occurrit, quàm Pomtinæ paludes; cetera abrupta, aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis caussæ, Nero tamen, vt erat incredibilium cupitor, effodere proxima Auerno iuga connixus est: manentq. vestigia irritæ spei. Ceterùm vrbis quæ domus superant, non vt, pòst Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ: sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatijs. cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisq. porticibus, quæ frōtem insularum protegerent, Easq. porticus Nero sua pecunia exstructurum, purgatasq. areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copijs, finiuitq. tempus, intra quod effectis domibus, aut insulis, adipiscerentur. Ruderi accipiendo Hostienses paludes destinabat, vtq. naues quæ frumentum Tiberij subuectassent, onustę rudere decurrerent. Aedificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino, Albanoq solidarentur: quòd is lapis igni imperuius est. Iam aqua priuatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret, custodes: & subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet: nec communione parietum, sed proprijs quæq; muris ambirentur Ea ex vtilitate accepta decorem quoque nouæ vrbi attulere. Erant tamen qui crederent veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniā angustiæ itine-

rum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur. At nunc patulam latitudinem, & nulla vmbra defensam, grauiore æstu ardescere. Et hæc quidem humanis consilijs prouidebantur. Mox petita à dijs piacula, aditiq. Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano, & Cereri, Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primùm in Capitolio, deinde apud proximum mare. Vnde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prospersum est, & lectisternia, ac peruigilia celebrauere feminæ quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamētis decebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit quosdam, & quæsitissimis pœnis affecit, quos inuisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius CHRISTVS, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens * exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modò per Iudæam originem eius mali, sed per vrbem etiam: quò cuncta, vndique atrocia, aut pudenda confluunt, celebrāturq. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendij, quàm odio humani generis conuicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis conjecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque vbi defecisset dies, in vsum nocturni luminis vrerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigę permixtus plebi, vel * circulo insistens. Vnde quamquam aduersus sontes, & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non vtilitate publica, sed in sæuitiam vnius absumerentur. Interea conferendis pecunijs peruastata Italia, prouinciæ euersæ, socijq. populi, & quę ciuitatum liberę vocantur. Inq. eam prædam etiam dij cessere, spoliatis in vrbe templis: egestoq. auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ętas prosperè, aut in metu sacrauerat. Enimuerò,

uerò per Asiam, atque Achaiam non dona tantùm, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas prouincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunq; flagitio promptus: hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus nō induerat. Ferebatur Seneca, quòd inuidiam sacrilegij à semet auerteret, longinqui ruris secessum orauisse; & postquam non concedatur, ficta valetudine quasi æger neruis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus, paratum, iussu Neronis: vitatumq. à Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu, & agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Præneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt: iam Spartacum & vetera mala rumoribus ferente populo, *vt est nouarum rerum cupiens, pauidusque*. Nec multo pòst clades rei naualis accipitur, non bello (quippe haud aliàs tam immota pax), sed certum ad diem in Campania redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores quamuis sæuiente pelago à Formijs mouere, & graui Africo, dum promontorium Miseni superare contendunt. Cumanis litoribus impacti, triremium, plerasque, & minora nauigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur *prodigia imminentium malorum nuntia*. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum, aliorumve animalium partus abiecti in publicum, aut in sacrificijs quibus grauidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam prope natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaq. haruspicum interpretatio: parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum: quia in vtero repressum, aut iter iuxta editum sit.

A. V. C. DCCCXIIX.

7 Ineunt deinde consulatũ Silius Nerua, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cùm odio Neronis, tũ fauore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas, insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes. Namq; facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduersus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiã fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul grauitas morum, aut voluptatum parcimonia. Lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperiũ nõ restrictũ, nec perseuerũ volunt. Initiũ coniurationi nõ à cupiditate ipsius fuit. nec tñ facilè memorauerim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit, quòd tam multi sumpserũt. Promptissimos Subrium Flauium tributum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem exstitisse constãtia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusq; Lateranus consul designatus, viuida odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, quod famam carminũ eius premebat Nero, prohibueratq; ostentare,* vanus assimulatione. Lateranum consulem designatũ, nulla iniuria, sed amor Reip. sociauit. At Flaui[9] Sceuinus & Afranius Quinctianus, vterq; senatorij ordinis contra famã sui, principium tanti facinoris capessiuere. Nam Sceuino dissoluta luxu mens, & proinde vita somno languida. Quinctianus * molli corpore infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, cõtumelias vltum ibat. Ergo dum scelera principis, & finem adesse imperij, diligendumque qui fessis rebus succurreret inter se, aut inter amicos iaciunt, aggregauere Tullium Senecionem, Ceruarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum,

finium, Munatium Gratum, Antonium Natalem & Martium Festum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciē amicitiæ etiam tum retinens, eò pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes nouis rebus petebatur. Ascitæ sunt * super Subrium & Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Siluanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaque laudatum, per sæuitiam, impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ & desiderio eius vltioni intentum. Igitur vbi coniuratis præfectum quoque prætorij in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore ac loco cædis agitabant Et cepisse impetum Subrius Flauius ferebatur, in scena canentem Neronem aggrediendi, aut cùm ardente domo per noctem huc illuc cursaret, incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulauerant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus aduersa. Interim cunctantibus, prolatantibusq; spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonā modo sciscitata (neque illi antè vlla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere coniuratos: ac postremò lētitudinis eorum pertæsa, & in Campania agens primores classiariorum Misenensium labefacere, & conscientia illigare connixa est tali initio. Erat Chiliarchus in ea classe, Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros nō ex magnitudine sceleris prouectus, vt rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dū merita erga Neronem sua & quàm in irritum cecidissent, aperit, adijcitque questus & destinationē vindictæ, si facultas oriretur, spem dedit posse impelli & plures conciliare: nec leue auxilium in

in classe, crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos, & Misenum maris vsu lætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia scelera principis orditur. Neque senatui,* quid manere, sed prouisum quonam modo pœnas versæ Reip. daret: accingeretur, modò nauaret operam, & militū acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret. Nomina tamen coniuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritū fuit, quamuis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice composita, nullis testibus innixum facilè confutauit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis placitum maturare cędem apud Baias, in villa Pisonis: cuius amœnitate captus Cæsar crebrò* ventitabat, balneasq. & epulas inibat omissis excubijs, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, inuidiam prætendens, si sacra mensa, dijq. hospitales cæde qualiscumque principis cruentarentur. Melius apud vrbem in illa inuisa, & spolijs ciuium exstructa domo, vel in publico patraturos, quod pro Rep. suscepissent. Hæc in commune; ceterùm timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaq. C. Cassij apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperiū inuaderet, promptè daturus operam qui à coniuratione integri essent, quiq; miserarentur Neronem tanquam per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitauisse Pisonem crediderunt, ne* à libertate moueretur, vel dilecto imperatore alio, sui muneris Remp. faceret. Etenim expers coniurationis erat, quamuis super eo crimine Nero vetus aduersus insontem odium expleuerit. Tandē statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar ratus egressu, domo aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidijs composuerant, vt Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus principis accidens, prosterneret

aeret incautum, premeretque, animi validus, & corpore ingens. Tum iacentem & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorum vt quisq; audientiæ habuisset, accurrerent, trucidarentq. primas sibi partes expostulante Sceuino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, siue, vt alij tradidere, Fortunæ Ferentano in oppido detraxerat, gestabatq. velut magni operis sacrum. Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, vnde eum præfectus Fenius, & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudij Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi fauorem, quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamuis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodauisse, aut Pisonem notum amore vxoris, alij matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.

8 Sed mirum quàm inter diuersi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint: donec proditio cœpit è domo Sceuini. Qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignauit: promptum vagina pugionem, de quo suprà retuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. Eamq. curam liberto Milicho mandauit. Simul affluentius solito conuiuium initum. seruorum carissimi libertate, & alij pecunia donati. Atque ipse mæstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamuis lætitiam vagis sermonibus simularet. Postremò vulneribus ligamenta, quibusq. sistitur sanguis parare eundem Milichum monet: siue gnarum coniurationis, & hucusque fidum, seu nescium, & tunc primùm arreptis suspicionibus, vt plerique tradidere, de consequentibus. Nam cùm secum seruilis animus præmia perfidiæ reputauit, simulq. immensa pecunia, & potentia obuersabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim vxoris quoque consilium, assumpserat, muliebre ac deterius. quippe vltrò metum intentabat, multosq.
asti-

astitisse libertos ac seruos, qui eadem viderint: nihil profuturum vnius silentium. at præmia penes vnum forè, qui indicio præuenisset. Igitur cæpta luce Milichus in hortos Seruilianos pergit: & cùm foribus arceretur, magna & atrocia afferre dictitans, deductusq ab ianitoribus ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronē, vrgens periculum, graues coniurationes, & cetera quæ audierat, coniectaueratque docet. Telum quoque in necem eius paratum ostendit, accirique reum iussit. Et raptus, per milites, & defensionem orsus, *Ferrum cuius argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti surreptum* respondit. *Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum obseruatione, signatas. Pecunias, & libertates seruis, & antè dono datas, sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimverò liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iussu suo, sed quia cetera palam vana abiecisset, adiungere crimen visum, se pariter indicem, & testem facere.* Adijcit dictis constantiam, incursat vltrò intestabilem, & consceleratum, tanta vocis, ac vultus securitate, vt labaret indicium, nisi Milichum vxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Sceuino, ac secretò collocutum, & esse vtrosque C. Pisonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diuersi interrogantur, quis nam is sermo, qua de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. Inditave vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius coniurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primùm fatetur. Deinde adijcit Annæum Senecam, siue vt Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio Sceuinus quoq; pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec vllum silentij emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus, Quinctianusque, & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti,

quo

quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctilianus Glicium Gallum. Senecio Annium Pollionem amicorum precipuos nominauere. Atque interim Nero recordatus Volusij Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, tormentis dilacerari iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eò acriùs torquentium ne à femina sperneretur, peruicere quin obiecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellę (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit ceruicem, & corporis pondere connisa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos, ac properè ignotos protegendo, cùm ingenui, & viri, & equites Romani, senatoresq. intacti tormentis, carissima quæque suorum pignorum proderent. Non enim omittebant, Lucanus quoque, & Senecio, & Quinctianus passim conscios edere, magis, magisq. pauido Nerone, quamquam multiplicatis excubijs semet sepsisset. Quin & vrbem per manipulos occupatis mœnibus, infenso etiã mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantq. per fora, per domos, rura quoque, & proxima municipiorum pedites, equites q. permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & iũcta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atq; vbi dicendam ad caussam introissent, lætatũ erga coniuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si cõuiuium, si spectaculum simul iuissent pro crimine accipi: cùm super Neronis, ac Tigellini sæuas percontationes, Fanius quoque Rufus violenter vrgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quò fidem inscitiæ pararet, atrox aduersus socios. Idem Subrio Flauio assistenti, annuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladiũ, cædemque patraret, retinuit, infregitque impetum iam manum ad capulum referentis. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus,

dum

dum dubitat Sceuinus, hortaretur Pisonem pergere in castra, aut rostra ascendere, studiaq; militum & populi tentare: *si conatibus eius conscij aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in nouis consilijs valeret. Nihil aduersum hoc Neroni prouisum, etiam fortes viros subitis terreri, ne dum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo fieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis, & corporibus sperari. Cruciatu aut præmio cuncta peruia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremò indigna nece afficerent. Quando laudabilius periturum, tum amplectitur Remp. dum auxilia libertati inuocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita præriperetur? mortem approbaret?* Immotus ijs & paululum in publico versatus, pòst domi secretus, animum aduersum suprema firmat, donec manus militum adueniret, quos Nero tirones, aut stipendijs recentes dilegerat. Nam vetus miles timebatur, tāquam fauore imbutus. Obijt abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis aduersus Neronem adulationibus, amori vxoris dedit, quam degenerem, & sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla, priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagauere. Proximam necem Plautij Laterani consulis designati Nero adiungit, adeò properè, vt non complecti liberos, non illud breue mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum seruilibus pœnis sepositum, manu Statij tribuni trucidatur, plenus constantis silentij, nec tribuno obijciens eandem conscientiam.

9 Sequitur cædes Annæi Senecæ lętissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed vt ferro grassāretur, quādo venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit: missum se ad ægrotum Senecam, vt viseret, conquereretur que, cur Pisonē aditu arceret: melius fore si amicitiam familiari congressu exer-

exercuissent. Et respondisse Senecam, sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, suaque responsa nosceret, percontari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumq. apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paullina vxore, & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, cõquestumq. nomine Pisonis, quòd visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis, & amore quietis, excusauisse respondit. *Cur salutem priuati hominis incolumitati suæ anteferret, caussam nõ habuisse, nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idq nulli magis gnarũ quàm* Neroni, *qui sæpius libertatem Senecæ, quàm seruitium expertus esset.* Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coràm, quod erat sæuienti principi intimum consiliorũ, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet? Tum tribunus nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius, aut vultu deprehensum confirmauit. Ergo, regredi, & indicere mortẽ iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat itinere reditum, sed fluxisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris iussis, an obtemperaret interrogauisse; monitumq. ab eo, vt exsequeretur, fatali omnium ignauia. Nam, & Siluanus inter coniuratos erat, augebatq. scelera in quorum vltionem consenserat. Voci tamen, & aspectui pepercit. Intromisitq. ad Senecam vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltima denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, *quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat imaginem vitæ suæ relinquere* testatur. *cuius si memores essent bonarum artium, famam iam constantis amicitiæ laturos.* Simul lacrymas eorum, modò sermone, modò intentior in modum coercentis, ad firmitudinem reuocat, ro-

gitans

gitans, *Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem, fratremq. interfectos, quàm vt educatoris, præceptorisque necem adijceret.* Vbi hæc atque talia velut in commune disseruit, complectitur vxorem, & paululum aduersus præsentem formidinem mollitus, rogat, oratq. temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione virtutem actæ, desiderium mariti solatijs honestis toleraret. Illa contrà, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret: *Vitæ,* inquit, *delinimenta monstraueram tibi, tu mortis decus mauis, non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes vtrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsoluunt. Seneca, quoniam senile corpus, & paruo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque, & poplitum venas abrumpit. Sæuisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum vxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et nouissimo quoque momento suppeditante eloquentia, aduocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere supersedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui, libertiq. obligant brachia, premunt sanguinem, incertum, an ignaræ. Nam vt est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petiuisse, deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ euictam. cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritũ memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt ostentui esset, multum vitalis spiritum egestũ. Seneca interim durante tractu & lẽtitudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitiæ fide & arte

me-

medicinæ probatum, orat prouisum pridem venenum: quo damnati publico Atheniensium iudicio exstinguerentur, promeret: illatumq. hausit frustra, frigidis iam artubus, & clauso corpore aduersum vim veneni. Postremò stagnum calidæ aquæ introijt, respergens proximos seruorum, addita voce, *Libare se liquorem illum* IOVI LIBERATORI. Exin balneo illatus, & vapore eius examinatus: sine vllo funeris solemni crematur. Ita codicillis præscripserat, cùm etiam tum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto cõsilio, neque tamen ignorante Seneca, destinauisse, vt post occisum ope Pisonis Neronẽ, Piso quoque interficeretur, tradereturq. imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin & verba Flauij vulgabantur. *Non referre dedecoris si citharœdus dimoueretur, & Tragœdus succederet*. quia vt Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat.

10 Ceterùm militaris quoque conspiratio non vltrà fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium, & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti, minitantique * renitens. Sceuinus, neminem ait plura scire quàm ipsum. Hortaturque vltrò redderet tam bono principi vicem. Non vox aduersum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pauoris manifestus, ceterisque, ac maximè Ceruario Proculo equite, ad conuincendum eum connisis, iussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinciturque. Mox eorum indicio Subrius Flauius tribunus peruertitur, primò dissimilitudinem morũ ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus effeminatis tantum facinus consociaturum. Dein postquam vrgebatur, cõfessionis gloriam amplexus, interrogatusq. a Nerone quibus caussis ad obliuionẽ sacramenti processisset: *Oderam te*, inquit, *nec quisquam tibi fidelior militũ fuit, dum amari meruisti, odisse cœpi postquam parricida matris & vxoris, auriga, histrio & incẽdiarius extitisti.*

Ipsa

Ipsa retuli verba, quia non vt Senecæ. vulgata erant. Nec minus nosci decebat militari viri * sensus & incomptos & validos. Nihil in illa coniuratione grauius auribus Neronis accidisse constitit, qui vt faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flauuij Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quem: Flauius vt humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus: *Ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina*, admonitus fortiter protendere ceruicem: *Vtinam*, ait, *tu tam fortiter ferias*. Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem iactauit, sesquiplaga interfectum à se dicendo. Proximum constantiæ exẽplum. Sulpicius Asper centurio præbuit percontanti Neroni, cur in cædem suam conspirauisset? breuiter respondens: *Nõ aliter tot flagitijs eius * subueniri posse.* Tum iussam pœnam subijt. Nec ceteri centuriones in perpetiendis supplicijs degenerauere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamẽtationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero vt Vestinus quoque cõsul in crimen traheretur, violentum & infensum ratus: sed coniurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterùm Neronis odium aduersus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignauiam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetijs illusus; quæ vbi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquũt. Accesserat recens caussa, quod Vestinus Statiliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius inter adulteros eius & Cæsarem esse. Igitur non crimine: non accusatore existente, quia speciem indicij induere non poterat, ad vim dominationis conuersus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubetque præuenire conatus consulis. occupauere velut arcem eius, opprimere dilectam iuuentutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque seruitia, & pa-

ri ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleuerat. Conuiuium celebrat, nihil metuens, an dissimulando metu. cùm ingressi milites vocari eum à tribuno dixere. Ille nihil demoratus exurgit, & omnia simul properantur. clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi prouecta nocte emissi sunt, postquã pauorem eorum imminens exitium opperientiũ & imaginatus & irridens Nero, satis supplicij luisse ait pro epulis consularibus. Exin M. Annæi Lucani cędem imperat. Is profluente sanguine, vbi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, feruido adhuc & compote mentis, pectore intelligit; recordatus carmẽ à se compositum, quo vulneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obijsse tradiderat, versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quinctianus, & Sceuinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

11 Sed compleri interim vrbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates de is, ornare lauru domũ, genua ipsius aduolui, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonij natalis & Ceruarij Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus prę mijs ditatus, Conseruatoris sibi nomen Græco eius rei vocabulo assumpsit. Et tribunis Grauius Siluanus quamuis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, Statius Domitius; quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimaretur. Nouio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quàm cõuictis, data exilia. Priscum Antonia Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla,

ma-

magnis primùm & integris opibus, pòst adeptis, quæ vtraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione coniurationis, sed Neroni inuisus, quòd Poppæam quōdam matrimonio renuerat. Verginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia iuuenum eloquētia, Musonius præceptis sapientiæ fouebat. Cluuidieno Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia vxor Sceuini, & *Cesenius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se, tantùm pœna experti. Atilla mater Annæi Lucani, sine absolutione, in supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita bina nummū millia viritim manipularibus diuisit, addiditque sine pretio frumentū, quo antè ex modo annonæ vtebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano consulari: Cocceio Neruæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorij tribuit, Tigellinum & Neruam ita extollens, vt super triumphales in foro imagines, apud palatium effigies eorū quoque sisteret. Dedit etiā consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primū oblatus est, pauca repetam. Nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter seruos, libertosque principum vulgauerat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadā habitu procerus & toruo vultu erat. siue C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri eius illusit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesq; damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tamquam viros insontes ob inuidiam aut metum exstinxisset. Ceterum cœptam, adultamque & reuictam coniuratione neque tunc dubitauere, quibus verum noscendi cura erat, & fatentur, qui post interitum Neronis in vrbem regressi sunt. At in senatu cunctis vt cuique plurimum mœroris, in adulationem demissis,

sis,

sis, Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pauidum, & pro sua incolumitate supplicem increpuit * Salienus Clemens, hostem & parricidam vocans. donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem priuati odij videretur, neu compositam, & obliteratam mansuetudinem principis nouam ad sæuitiam traheret. Tum decreta dona, & grates deis [decernuntur] priusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis, numine retexisset: vtque Circensium cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisq. Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci, ex quo Sceuinus ferrum prompserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacrauit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens, aut animaduersum, post arma Iulij Vindicis ad auspicium, & præsagium futuræ vltionis trahebatur. Reperio in commentarijs senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, vt templum diuo Neroni quàm maturrimè publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem hominum merito: quod ad omnia olim sui exitus verteretur. Nam deum honor principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.

C. COR.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV D. AVGVSTI Annalium, Liber XVI.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Neroni Cesellius Bassus primum illudit, deinde sibi manus adfert. Quinquennale certamen prorsus histrionis Nero in vrbe agit.*

2 *Poppæa grauida calce Neronis perculsa perit. Cassij & Silani exilium. Silani cædes.*

3 *L. Vetus cum socru & filia miserè perit. Neronem palpat senatus. Campania afflicta. Pestis in vrbe grassatur.*

4 *Legionum delectus. Clades Lugdunensis subleuata. Sosiani exulis accusatio in Anteium, & Osterium, ad mortem actos cum alijs.*

5 *C. Petronij, maximis honoribus functi, & Neronis amici, mirus excessus*

6 *Romanorum illustrissimi Thraseas Pætus & Bareas Soranus accusantur.*

7 *Thraseæ scriptum ad Neronm, & ad amicos ante damnationem dicta.*

8 *Neronis in senatum, & Marcelli in Thraseam actio. Senatus pauor & Silentium. Accusatio in Soranum, piamq. eius filiam Seruiliam.*

9 *Sorani laudatus affectus, sed irritus. His tribus mortis arbitrium concessum. Quàm fortiter Thraseas è vita abierit.*

Gesta hæc anno vno C. Suetonio, & L. Pontio Telesino Coss. Reliqua, ad Neronis interitum, temporis violentia perierunt.

ILlusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, ex promisso Cesellij Bassi, qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem

nem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi, & antiquo pondere. Lateres quippe prægraues iacere astantibus parte alia columnis, quæ per tantum æui occulta, augendis præsentibus bonis. Ceterùm vt coniectura demonstrat. Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse ne nouus populus nimia pecunia lasciuiret: aut reges Numidarum, & alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotij fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceretur, an vera afferentur, auget vltrò rumorem: mittitq. qui velut partam prædam aduehérent. Dantur triremes, & dilectum nauigium, iuuandæ festinationi, nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuersa fama tulerat. Ac fortè quinquennale ludicrum secũdo lustro celebrabatur. oratoribusque præcipua materia in laudem principis assũpta est. Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed noua vbertate prouenire terras, & obuias opes deferre deos, queq. alia sũma facundia, nec minore adulatione seruilia fingebant, securi de facilitate credentis. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebãturq. veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde iam largiebatur. Et diuitiarum exspectatio, inter caussas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus effosso agro suo, latisq. circum aruis, dum hunc, vel illum locũ promissi specus adseuerat, sequũturq. non modò milites, sed populus agrestium efficiẽdo operi assũptus, tandem posita vecordia non falsa antè somnia sua, seque tunc primùm elusum admirans, pudorem, & metum morte voluntaria effugit. Quidam vinctum, ac mox dimissum tradidere, ademptis bonis in locum regiæ gazæ. Interea senatus propinquo iam lustrali certamine, vt dedecus auerteret, offert imperatori victoriam cãtus, adij-

cit facundiæ coronam, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, *se æquum aduersus æmulos, & religione iudicum meritam laudem assecuturum, primò carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, vt omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea quam indutui gerebat veste, detergeret: vt nulla oris, aut narium excrementa viserentur. Postremò flexus genu, & cętum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pauore. Et plebs quidem vrbis, histrionum quoque gestus iuuare solita personabat certis modis, plausuque composito. Crederes lætari, ac fortasse lætabantur, per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipijs, seueramque adhuc, & antiqui moris retinētes Italiam, quiq; per longas prouincias lasciuiæ inexperti, officio legationum aut priuata vtilitate aduenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cùm manibus nescijs fatiscerent, turbarent gnatos, ac sepè à militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis monumentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & imgruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos: quippe grauior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palàm & pluribus occultis, vt nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coeuntium scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, aduersus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebantque Vespasianum tanquam somno conuiueret, à Phœbo liberto increpitū, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugisse.

2 Post finem ludicri Poppæa mortem obijt, fortuita mariti iracundia à quo grauida ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quam-

quamuis quidam scriptores tradant, odio magis quàm ex fide. Quippe liberorum cupiens, & amori vxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, vt Romanus mos: sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudauitque ipse apud rostra formã eius, & quod diuinæ infantis parens fuisset, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortẽ Poppææ vt palàm tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam eius, sæuitiãque, noua insuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quòd Cassius opibus vetustis, & grauitate morum, Silanus claritudine generis, & modesta iuuenta præcellebat. Igitur missa ad senatum oratione, remouendos à Rep. vtrosque disseruit. Obiectauitque Cassio quòd inter imagines maiorum, etiam C. Cassi effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM. Quippe semina belli ciuilis, & defectionem à domo Cæsarum quæsitam. Ac vt memoria tantum infensi nominis ad discordias vteretur, assumpsisse L. Silanum iuuenem genere nobilem, animo præruptum, quem nouis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit ijsdem quibus patruum eius Torquatum, tamquam disponeret iam imperij curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul & falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcauendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo iudicum qui in Lepidam Cassij vxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio & diros sacrorum ritus confingerent. Tradebantur vt conscij Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius senatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores euasere. Tunc senatusconsulto, Cassio & Silano exsilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret, Deportatusque in insu-

iam Sardiniam Cassius, & * senatus ius exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deueheretur, Hostiam amotus; pòst municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique venas abrumpere animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerij. At centurio quamuis inermem, præualidum tamen, & iræ quàm timori propiorem cernens, premi à militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus aduersis tamquam in pugna caderet.

3 Haud minùs promptè L. Vetus, socrusq. eius Sextia, & Pollutia filia necem subire: inuisi principi, tamquam viuendo exprobrarent interfectũ esse Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegendæ sæuitiæ præbuit interuersis patroni rebus ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ proconsule, exsoluit Nero in præmiũ accusationis. Quod vbi cognitum reo, seque & libertum pari sorte componi Formianos in agros digreditur. Illic cum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia super ingruens periculũ longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat. Cruẽtamque ceruicem eius amplexa, seruabat sanguinem & vestes respersas, vidua implexa luctu continuo, nec vllis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem, neve consulatus sui quõdam collegam dederet liberto, modò muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa, voce infensa clamitabat. donec princeps immobilem se precibus, & inuidiæ iuxta ostendit. Ergo nuntiat patri abijcere spem, & vti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus, & trucem sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæsarem nuncupare, atque ita

nepo-

nepotibus de reliquo consulere. quod aspernatus, ne vitam proximè libertatem actam nouissimo seruitio fœdaret, largitur in seruos quantum aderat pecuniæ: & si quæ asportari possent, sibi quemque deducere, tres modò lectulos ad suprema retineri iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique, & singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater, filiam: auia, neptem: illa vtrosque intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, vt relinquerent suos superstites, & morituros. Seruauitq. ordinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretumque, vt more maiorum punirentur. Et Nero intercessit, mortē * sine arbitrio permittens. ea cędibus peractis ludibria adijciebantur. P. Gallus eques Romanus, quòd Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua, atque igni prohibitus est. Liberto & accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem, eũdemq. Neroneum sequebatur, Maius Claudij, Iunius Germanici, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, ideò Iunium mensem transmissum, quia duo iam Torquati ob scelera interfecti, infaustum nomen * Iunij tum fecissent. Tot facinoribus fœdum annum etiam dij tempestatibus, & morbis insigniuere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit, pertulitq. violentiam ad vicina vrbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cæli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas: periculo vacua, Seruitia perinde, ac ingenua plebs raptim exstingui, inter coniugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum, senatorumque interitus quamuis promiscui, minus flebiles erant, tanquam communi mortalitate sæuitiam principis præuenirent.

4 Eodem anno dilectus per Galliam Narbonẽſem Africamque & Aſiam habiti ſunt, ſupplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate, aut valetudine feſſi, ſacramento ſoluebantur. Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent, quam pecuniam Lugdunenſes antè obtulerant, turbidis caſibus.

A. V. C. DCCCXIX.

C. Suetonio, L. Teleſino Coſſ. Antiſtius Soſianus factitatis in Neronem carminibus probroſis, ex filio, vt dixi, mulctatus, poſtquã id honoris indicibus tàmque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo & occaſionẽ haud ſegnis, Pammenem eiuſdem loci exſulem, & Chaldæorũ arte famoſum, eòque multorum amicitijs innixum, ſimilitudine fortunæ ſibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios & * conſolationes non fruſtra ratus, ſimul annuam pecuniam à P. Antero miniſtrari cognoſcit. Neque neſcium habebat, Anteium caritate Agrippinæ inuiſum Neroni, opeſque eius præcipuas ad eijciendam cupidinem, eamque cauſſam multis exitio eſſe. Igitur interceptis Anteij litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis eius, & euentura, ſecretis Pãmenis occultabantur, ſimul repertis quæ de ortu vitaque Oſtorij Scapulæ compoſita erant, ſcribit ad principem, magna ſe & quæ incolumitati eius conducerent allaturum, ſi breuem exſilij veniam impetrauiſſet, quippe Anteium & Oſtorium imminere rebus, & ſua, Cæſariſque fata ſcrutari. Exin miſſæ liburnicæ, aduehiturque properè Soſianus. Ac vulgato eius indicio, inter damnatos magis quàm inter reos Anteius, Oſtoriuſque habebantur: adeò vt teſtamentum Anteij nemo obſignaret, niſi Tigellinus auctor extitiſſet. Monitus prius Anteius, ne ſupremas tabulas moraretur. At ille hauſto veneno, tarditatem eius peroſus, interciſis venis, mortem approperauit. Oſtorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat eo miſſus centurio, qui cædem

dem

dem eius maturaret. Caussa festinandi ex eo oriebatur, quòd Ostorius multa militari fama, & ciuicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientiam, metũ Neroni fecerat, ne inuaderet, pauidum semper, & reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio vbi effugia villæ clausit, iussa imperatori Ostorio aperit. Is fortitudinem aduersum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quanquam interruptæ paruin sanguinis effundebant, hactenus manu serui vsus vt immotum pugionem extolleret, adpressit dextram eius, iuguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamuis, honestos ciuiũ exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia seruilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum & mæstitia restringunt. Neque aliam defensionẽ ab ijs quibus ista noscentur exegerim, quã ne * oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quàm non vt in cladibus exercituum, vt captiuitate vrbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, vt quomodo exsequijs à promiscua sepultura separantur, ita in tradritione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere, Mella & Crispinus equites Romani, dignitate senatoria. Nam hic quondam præfectus prætorij, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussæ mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parẽtibus natus, petitione honorũ abstinuerat, per ambitionẽ præposteram, vt eques Romanus consularibus potentia æquaretur. Simul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat, per procurationes administrandis principis negotijs Idẽ Annæũ Lucanũ genuerat, grande adiumentum claritudinis,

quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta in patrem, filiumque coniurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris, quas inspectas Nero, ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsoluit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitij querens ita scripsisset: *se quidem mori nullis supplicij caussis, Rufum autem Crispinum, & Anicium Cerialem vita frui infensos principi*, quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale vt interficeretur. Neque enim multò pòst vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari coniurationem ab eo meminerant.

5 De C. Petronio suprà pauca repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officijs, & oblectamentis vitæ transigebatur. Vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta, factaq. eius quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, vigentem se ac parem negotijs ostendit; dein reuolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbauisset. Vnde inuidia Tigellini, quasi aduersus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiā Seuinini Petronio obiectans; corrupto ad indicium seruo, ademptaq. defensione, & maiore parte familiæ in vincla rapta. Fortè illis diebus Campaniam petiuerat Cæsar, & Cumas vsq; progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltrà timo-

ris,

ris, aut spei moras. neq; tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, vt libitum obligatas, aperire rursum, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientiũ placitis, sed leuia carmina, & faciles versus. Seruorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. Iniit & vias, somno indulsit: vt quamquam coacta mors, fortunę similis esset. Ne codicillis quidem (quod pleriq; pereuntium) Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum, feminarumque, & nouitate cuiusq; stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni. fregitq. annulum, ne mox vsui esset ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent: offertur, Silia matrimonio senatoris haud ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquàm familiaris agitur in exsilium, tamquam non siluisset, quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum. Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita lueret.

6 Trucidatis tot insignibus viris, ac postremũ Nero virtutem ipsam exscindere concupiuit, interfecto Barea Sorano, & Thrasea Pæto, olim vtrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam: quòd senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui: quòdq. Iuuenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eaq. offensio altiùs penetrabat, quia idem Thrasea Patauij, vnde ortus erat, ludis Cesticis a Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque, quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitque: & cùm deum honores Poppææ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem,

 pitem,

pitem, inimicus Thraseæ, quòd auctoritate eius concidisset iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin & illa obiectabat: *principio anni vitare Thraseam solemne iusiurandum: nuncupationibus votorum non adesse, quãuis Quindecimuirali sacerdotio præditum: nunquam pro salute principis, aut cælesti voce immolauisse: assiduum olim & inde fessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut aduersarium ostenderet, triennio non introiisse curiam: nuperrimeque cùm ad coercendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientium negotiis vacauisse, secessionem iam id & partes: & si multi idem audeãt, bellum esse. Vt quondam C. Cæsarem,* inquit, *& M. Catonem, ita nunc te Nero & Thraseam auida discordiarũ ciuitas alloquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque eius sectantur, rigidi & tristes, qui tibi lasciuiam exprobrent. Huic vni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiam ne luctibus & doloribus non satiatur. Eiusdem animi est, Poppæam diuam non credere, cuius in acta diui Augusti & diui Iulij non iurare. Spernit religiones, abrogat leges, Diurna populi Romani per prouincias, per exercitus, curatius leguntur, vt noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut noua cupientibus auferatur dux & auctor. Ista secta Tuberones & Fauonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Vt imperium euertant, libertatem præferant, si peruerterint, ipsam aggredientur. Frustrà Cassium amouisti, si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque.* Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adijcitque Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum iam sibi * Ostorius Sabinus eques Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit, iustitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiẽdo curam insumpserat: vimque ciuitatis Pergamenæ prohibentis Acratum Cæsaris libertũ statuas & picturas auehere, inultam omiserat. Sed

cri-

crimini dabatur amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ prouinciæ ad spes nouas.

7 Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno aduentabat: vt ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an vt magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni ciuitate ad excipiendum principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursu prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit requirens obiecta, & expurgaturum asseuerans, si notitiam criminũ & copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properãter accepit, spe exterritum Thraseam * sensisse per quæ claritudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod vbi non euenit, vultumque & spiritus & libertatem insontis vltro extimuit, vocari patres iussit. Tũ Thrasea inter proximos consultauit, tentaretne defensionem, an sperneret. Diuersa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, *securos esse de constantia eius dixerunt, nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pauidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obuium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas posse ipso miraculo etiam Neronem permoueri, sin crudelitas persisteret distingui certè apud posteros memoriam honesti exitus ab ignauia per silentium pereuntium* Contra qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem, *sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conuicijs & probris, Non solum Cossutianum, aut* Eprium *ad scelus promptus, superesse qui forsitan manus, ictusque per immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem * perorauisset, infamiam tanti flagitij: & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint, vt Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari, multoque magis timendum, ne in coniugem, in familiam in cetera pignora eius sauiret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigijs & studijs vitam duxerit, eorum gloria peteret finem*. Aderat consilio Rusticus Arulenus

ienus flagrans iuuenis, & cupidine laudis offerebat se intercessurum senatusconsulto. Nam plebis tribus erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea, *ne vana & rea non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem, non deserendum: illi initium magistratuum, & integra quæ supersint. Multum antè secum expenderet, quòd tali tempore capessenda Reip. iter ingrederetur.* Ceterùm ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

8 At postera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, nō occultis gladiis dispersique per fora ac basilicas cunes militares, inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et oratio principis per Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim compellato patres arguebat, *quòd publica munia desererent, eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam verterentur. Etiam quid mirum e longinquis prouinciis aduenire, cùm plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amœnitati inseruirent,* quod velut telum arripuere accusatores. Et initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus, *summam Reip. agi clamitabat: contumacia inferiorum lenitatem imperitantis diminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thrasean desciscentem, qui generum eius Heluidium Priscum in iisdem furoribus, simul Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, & Curtium Mōtanum detestanda carmina factitantem, eludere impunè sinerent. Requirere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iureiurando ciuem: nisi contra instituta & cærimonias maiorum proditorem palàm & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, & principis obtrectatores protegere solitus veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia dānantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine dāno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mæstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis prauæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistra-*

stratus, aut Romanam vrbem videri. Abrumperet vitam ab ea ciuitate, cuius caritatem olim nunc & aspectum exuisset. Cùm per hæc atque talia Marcellus inuehetur toruus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret, non illa nota & * celebritate periculorũ sueta iam senatus mœstitia, sed nouus & altior pauor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obuersabatur: & erant qui Heluidium quoque miserarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino obiectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij sæuitia concidisset. Enimuerò Montanum probæ iuuentæ, neque famosi carminis, quia protulerit ingeniũ, extorrem agi. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellij Plauti, quòdque proconsul Asię Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quàm ex vtilitate communi egisset, alendo seditiones ciuitatum. Vetera hæc. sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quòd pecuniam Magis dilargita esset. Acciderat sanè pietate Seruiliæ (id enim nomẽ puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamẽ aliud consultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in senatum, steteruntque diuersi ante tribunal consulũ, grandis æuo parens, contrà filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exsilium pulso, viduata, desolataque, ac ne patrẽ quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum ceruici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret? primùm strata humi, longoque fletu & silentio, pòst, altaria & aram complexa: *Nullos*, inquit, *impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quàm vt hunc optimum patrem tu Cæsar, & vos patres seruaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent? Viderent isti ante hoc mihi igno-*

ti quò nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater, & si crimen est, sola deliqui.

9 Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatq. non illam in prouinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse, non criminibus mariti connexam, nimiæ tantùm pietatis reum, separarent à se quamcunque sororem subiret. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interiecti lictores vtrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & quantum misericordiæ sæuitia accusationis permouerat, tantum iræ P. Egnatius testis conciuit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti * & exerciti, ceterùm animo perfidiosus, & subdolus, auaritiam, ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcauēdi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitijs commaculatos, sic specie bonarum artium falsos, & amicitię fallaces. Idem tamen dies, & honestum exemplum tulit Cassij Asclepiodati, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebrauerat, labētem non deseruit. Exutusq. omnibus fortunis, & in exsilium actus, æquitate deum * erga bona, malaq. documenta. Thraseæ, Soranoq. & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in Repub. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis. Ostorio duodecies, & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam hortis agentem quæstor consulis missus, vesperascente iam die illustrium virorum, feminarumq. cętus frequentes egerat, maximè intentus Demetrio Cynicæ institutionis doctori: cum quo, vt coniectare erat intentione vultus, & auditu si qua clariùs proloquebantur, de natura animæ, & dissociatione spiritus, corporisque inquirebat: donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei

quid

quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes querintantesque qui aderant, facessere properè Thrasea, neu pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur. Arriamq. tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris sequi, monet retinere vitam, filiæq. communi subsidium vnicum non adimere. Tum progressus in porticum, illic à quæstore reperitur: lætitiæ propior, quia Heluidium generum suum Italia tantum arceri cognouerat. Accepto dehinc senatusconsulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis vtriusque brachij venis, postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, *Libemus*, inquit, IOVI LIBERATORI. *Specta iuuenis, & omen quidem dij probibeant, ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expedit constantibus exemplis*: Pòst lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuersis in Demetrium. *

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS Historiarum, Liber Primus.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Exordium historiarum Taciti, atque argumentum seu materies totius operis.*

2 *A Neronis excessu imperij Romani facies. Galbæ ingenium, mores, gubernatio.*

3 *Variarum & præcipuarum imperij prouinciarum status.*

4 *Motus Germanicus & Legionum defectio Galbam impellunt ad Pisonis adoptionem.*

5 *Galbæ ad Pisonem oratio planè imperatoria.*

6 *Egregia Pisonis modestia. Publicata apud milites, & Senatum adoptio. De legatis in Germaniam mittendis actum: ideo pecunia in publicum quæsita.*

7 *Pisonis adoptione offensus, & spe sua deiectus Otho, ad Galbæ & Pisonis cædem, imperiiq. vsurpationem, suorum consiliis, mathematicis prædictionibus, prætorianorumque beneuolentia confirmatus, animum adiicit.*

8 *Laconis vecordia. Qua occasione Otho excitatus ad coniuratos pergit, Cohortem prætorianam Piso facundè alloquitur.*

9 *Ad conciliandos aliorum militum animos varii missi. Mira & mala mens istorum. Vulgi incerta studia: consiliaque pugnantia aulicorum. De Othonis cæde falsus rumor. Ad militem iactabundum Galbæ Apophtegma.*

10 *Seditionem castrensem excitat Otho, vnde militum in vrbem impetus. Intempestiua Galbæ & Laconis consilia. Miseria plebis.*

11 *Cruenta Othonianorum irruptio Galbæ, & aliorum laniena. Militum furor. Roma Othoni subiecta.*

Tri-

12 *Tristis Reipublicæ imago. Senatus Othoni nullos honores denegat: Pisonis, Vinii & Galbæ elogia.*

13 *Vitellius Othonis æmulus, & hostis exoritur. Origo motus Germanici. Legiones Vitellius ambit, & per Valentem ad principatum rapiendum exstimulatur.*

14 *Motus Germanici continuatio. Palam, & impunè Germania superior à Galba deficit.*

15 *Legiones, ac prouinciales Vitellio imperatori salutato se offerunt. Eius gesta sub his initiis.*

16 *Copias in Italiam, ducibus Valente & Cæcina, Vitellius ventri deditus destinat. Galliæ cæso Galba in Vitellium inclinant. Bataui à Valente compositi. Dissidium inter Lugdunenses & Viennenses quomodo compositum.*

17 *Res à Cæcina aduersus Heluetios gesta. Idem dum Vitellius prosperè in Italia agit, Alpes superat.*

18 *Othonis copiæ & duces Tigellini fœda & cruenta mors. Epistolæ Othonis & Vitellii, qui à verbis ad conuicia descendunt.*

19 *Prouinciarum, quæ penes vtrinque recensio. Othonis in vrbe gesta.*

20 *Rhoxalanorum Sarmatarum in Mœsiam irruptio, repulsio, clades. Prætoriani, mota seditione, senatum, vt Othoni infidum, ad cædem deposcunt.*

21 *Luculenta oratione tumultus ab Othone compositus, qui liberalitatem erga omnes, seueritatem in paucos temperat.*

22 *Vrbis status turbidus. Otho classem instruit in Vitellium & Roma relicta eum adoriri constituit.*

Paucis mensibus gesta hæc, Imp. Ser. Galba, & T. Vinio Coss.

A. V. C. DCCCXXII.

INitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius consules erunt. Nam post conditam vrbem DCC. & XX. prioris æui annos multi auctores retulerunt: dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia, ac libertate.

Post-

Postquam bellatum apud Actium, atq; * omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta primùm inscitia Reip. vt alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè auerseris: obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi fœdum crimen seruitutis: malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec iniuria cogniti. Dignitatē nostram à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius prouectam non abnuerim. sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum diui Neruæ, & imperium Traiani, vberiorem, securioremq. materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, vbi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.

Opus aggredior plenum varijs casibus, atrox prælijs, discors seditionibus, ipsa etiam pace sæuum. Quatuor principes ferro interēpti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ, in Oriente aduersæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum, Galliæ nutantes, perdomita Britannia, & * statim missa * cohorte in Samatarum, ac Sueuorū gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam properè Parthorū arma falsi Neronis ludibrio. Iam verò Italia nouis cladibus, vel post longam sæculorum seriem repetitis, afflicta. Haustæ, aut obrutæ vrbes Fecundissima Campaniæ ora, & vrbs, incendijs vastata consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio ciuium manibus incēso. Pollutæ cerimoniæ, magna adulteria, plenum exsilijs mare. infecti cædibus scopuli, atrocius in vrbe sæuitum. Nobilitas, opes omissi, gestiq. honores pro crimine, & ob virtutes, certissimū exitiū. Nec minus præmia delatorū inuisa quàm scelera: cùm alij sacerdotia & cōsulatus vt spolia adepti, procurationes alij, & interiorem potentiam agerent, ferrent * cuncta.

Odio

Odio & terrore corrupti in dominos serui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeò virtutum sterile sæculum, vt non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, secutæ maritos exsilia cōiuges, propinqui audentes, cōstantes generi, contumax etiam aduersus tormēta seruorum fides Supremę clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus, Præter multiplices rerum humanarum casus: cælo, terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua. manifesta. Nec enim vnquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magisve iustis iudicijs approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse vltionum. Ceterùm antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status vrbis, quę mens exercituum, quis abitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quod ęgrum fuerit: vt non modò casus, euentusq. rerum, qui plerumq; fortuiti sunt, sed ratio etiam, caussæq. noscantur.

2 Finis Neronis vt lætus primo gaudentiū impetu fuerat, ita varios motus animorum, nō modò in vrbe apud patres, apud populum, apud vrbanum militem, sed omnes legiones, ducesq. cōciuerat, euulgato imperij arcano, posse principē alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti, vsurpata statim libertate, licentius vt erga principem nouum & absentem. primores equitū proximi gaudio patrum. pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes, libertiq. damnatorum & exsulum, in spem erecti. Plebs sordida & circo, ac theatris sueta simul deterrimi seruorum, qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæsti & rumorum auidi. Miles vrbanus longo Cæsarū sacramento imbutus, & ad destituendū Neronem arte magis & impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neq; dari donatiuum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis, ac pręmijs eundem in pace qui in bello locum, præuentamq.

tamq. gratiam. intelligit, apud principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphidij Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat, plerisq. militum conscientia, nec deerant sermones, senium, atq; auaritiam Galbæ increpantium, Laudata olim, & militari fama celebrata seueritas eius, augebat coaspernantes veterem disciplinam, atq ita XIV. annis à Nerone assuefactos, vt haud minus vitia principum amarent, quàm olim virtutes verebãtur. Accessit Galbæ vox pro Rep. honesta, ipsi anceps, *legi à se militem, non emi*. Nec enim ad hanc formam cetera erãt. Inualidum senem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauissimus, odio flagitiorum *onerabãt, contemptu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter & euentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato, & Petronio Turpilliano consulari. Ille vt Nymphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi, atque indefensi, tanquam innocentes perierant. Introitus in vrbem trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus homine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea, quam è classe Nero conscripserat. plena vrbs exercitu insolito. multi adhuc * & innumeri è Germanicis, ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos, permissosq. ad claustra Caspiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cęptis rogauerat: ingens nouis rebus materia. vt nõ in vnum aliquem prono fauore, ita audenti parata. Fortè congruerat vt Clodij Macri, & Fonteij Capitonis cædes nuntiarentur, Macrum in Africa haud dubiò turbantem, Trebonius Garucianus procurator, iussu Galbæ Capitonem in Germania, cum similia cœptaret. Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antèquam iuberentur. Fuere qui crederent, Capitonem vt auaritia & libidine fœdum, ac maculosum, ita cogi-

tatione

ratione rerum nouarum abstinuisse: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compositum vltro: & Galbam mobilitate ingenij, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterùm vtraque cædes sinistrè accepta: & * inuiso semel principe, seu benè, seu malè facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta, præpotentes liberti. Seruorum manus subitis auidæ, & tamquam apud senem festinantes, eademq. nouæ aulæ mala, æquè grauia, non æquè excusata. Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat, assuetis iuuentæ Neronis, & imperatores forma, ac decore corporis (vt est mos vulgi) comparantibus. Et hic quidem Romæ tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit.

3 E prouincijs, Hispaniæ præerat Cluuius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in posterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiã finibus ademptis, pari dolore cõmoda aliena, ac suas iniurias metiebantur Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, soliciti & irati superbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fouissent. Tardè à Nerone desciuerant: nec statim pro Galba Verginius an imperare voluisset dubium: delatum ei à milite imperiũ conueniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat: senecta ac debilitate pedum inualidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen. adeò furentes infirmitate retinentis vltrò etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari

fuere:

fuere: donec, missu Galbæ, Vitellius aderat, censoris Vitellij, ac ter consulis filius. Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil iratum. Non sanè aliæ legiones per omnes ciuilium bellorum motus innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano diuisæ, seu, crebris expeditionibus, doctæ hostem potius odisse. Quies & Illirico; quamquã excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adijssent. Sed longis spatijs discreti exercitus, quod saluberrimũ est ad cõtinendã militarẽ fidẽ, nec vitijs nec virib. miscebantur. Oriens adhuc immotus Syriã & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis aduersisque iuxta famosus. Insignes amicitias iuuenis ambitiosè coluerat, mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudij iracũdia, in secretum Asiæ repositus, tam propè ab exsule fuit, quàm postea à principe Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis, bonisq; artibus mixtus. nimiæ voluptates, cùm vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palã laudares, secreta malè audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, varijs illecebris potens: & cui expeditius * fuerat tradere imperium quàm obtinere. Bellum Iudaicum Flauius Vespasianus (ducem eũ Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano aduersus Galbã votum aut animus. Quippe T. filium ad venerationẽ cultumque eius miserat, vt suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatũ Vespasiano, liberisque eius imperiũ, post fortunam credidimus, Ægyptũ, copiasque quibus coerceretur, iã inde à diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, prouinciam aditu difficilẽ, annonæ fecundã, superstitione, ac lasciuia discordẽ & mobilẽ, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander eiusdẽ nationis. Africa ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque principe, post experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, * Rhętia, Noricũ, Thracia, & quæ alæ procuratoribus cohibentur,

tur, vt cuique exercitui vicinæ, ita in fauorem, aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes prouinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque seruitio expositæ, in pretium belli cessuræ erant.

4 Hic fuit rerum Romanarum status, cùm Ser. Galba iterum. Titus Vinius consules, inchoauere annum sibi vltimum, Reip. propè supremum. Paucis post Kalen. Ian. diebus Pompeij. Propinqui procuratoris, è Belgica litteræ afferuntur, superioris Germaniæ legiones. rupta sacramenti reuerētia imperatorem alium flagitare, & senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo seditio mobilibus acciperetur. Maturauit ea res consilium Galbæ, iam pridem de adoptione secū & cum proximis agitantis. Non sanè crebrior tota ciuitate sermo per illos mēses fuerat primùm licentia, ac libidine talia loquendi, dein fessa * iā ætate Galbæ. Paucis iudicium, aut Reip. amor: multi occulta spe, prout quis amicus, vel cliens, hunc vel illum * ambitionis rumoribus destinabant. Et iam in T. Vinij odiū diuertant, qui in dies quanto potentior, * eodem [actu] inuidior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorū cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intēdebat: cùm apud infirmū & credulū minore metu, & maiore præmio peccaretur. Potentia principatus diuisa in T. Vinium consulem, & Cornelium Laconem prætorij præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quē annuli donatū equestri nomine Martianum vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisq; tendentes, circa consilium eligēdi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco, atq; Icelus consensu non tam vnum aliquem fouebant, quam alium. Neq; erat Galbæ ignota Othonis, ac T. Vinij amicitia, ex rumoribus nihil silentio transmittentiū: quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener, ac socer destinabantur, Credo & Reip. curam subijsse, frustra à Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. namq; Otho pueritiam incuriosè, adolescentiam peculanter egerat, gratus Neroni

æmulatione luxus Eoque iam Poppęam Sabinam principale scortum, vt apud conscium libidinum deposuerat, donec * Octauiam vxorem amoliretur. Mox suspectum in eadem Poppæa, in prouinciam Lusitaniã specie legationis seposuit Otho, comiter administrata prouincia, primus in partes transgressus, nec segnis, & donec bellũ fuit, inter præsentes splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam, acrius in dies rapiebat: fauentibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis, vt similem: Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quònam exercituum vis erumperet, ne vrbano quidem militi cõfisus, quod remedium vnicum rebatur, comitia imperij transigit. Adhibitosque super Vinium ac Laconem, Mario Celso consule designato, ac Ducenio Gemino pręfecto vrbi, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet: seu propria dilectione, siue, vt quidam tradiderunt, Lacone instãte, cui apud Rubellium Plautum exercita cũ Pisone amicitia: sed callidè vt ignotũ fouebat, & prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso & Scribonia genitus, nobilis vtrinque, vultu, habituque moris antiqui, & æstimatione recta seuerus, deteriùs interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morũ eius, quo suspectior solicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur.

5 *Si te priuatus, lege curiata apud Pontifices, vt moris est, adoptarem? & mihi egregium erat tunc, Pompeij, & M. Crassi sobolem in penates meos adsciscere, & tibi insigne, Sulpiciæ ac* Lutatiæ *decora, nobilitati tua adiecisse. Nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, vt principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram. exemplo diui Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox, nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum, in proximo sibi fastigio collocauit. Sed Augustus in domo successorem quæsiuit, ego, in Rep. Non*

quia

*quia propinquos aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, & iudicii mei documentum sint non mea tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed & tuæ. Est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ iam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum aduersam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectus venenum, sua cuique vtilitas. Etiam ego ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur, ceteri, libentiùs cum fortuna nostra, quàm nobiscum. Nam suadere principi quod oporteat, multi Laboris: assentatio erga principem quemcumque, sine affectu peragitur. Si immensum imperii corpus stare ac liberari sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc eo necessitatis iampridem ventum est, vt nec mea senectus conferre plus populo Rom. possit, quàm bonum successorem, nec tua plus iuuenta, quàm bonum principem. Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quasi hereditas sumus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum, Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci à principibus, fortuitum, nec vltra æstimatur: adoptandi iudicium integrum, & si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi prouincia, aut ego cum vna legione, sed sua immanitas, sua luxuria ceruicibus publicis depulere, Neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab æstimantibus asciti. cùm inuidia quamuis egregii erimus Ne tamen territus fueris, si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: & audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi vnum obiicitur. Nero à pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi prouidendum est. ne etiam à bonis desideremur. Monere diutius neque temporis huius, & impletum est omne consilium, si te bene elegi. Vtilissimus * quidem ac bre-*

uissimus bonarum, malarumque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris sub alio principe, aut volueris, Neque enim hic, vt in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus & ceteri serui, sed imperaturus es hominibus, qui nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tanquam principem faceret: ceteri, tamquam cum facto loquebantur.

6 Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem, imperatoremque reuerens, de se moderatus, nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quàm vellet. Consultatum inde: pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit. honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu malè acquiri, per bonas artes haud spernendum. Circumsteterat interim palatium publica exspectatio magni secreti impatiens, & malè coercitam famam supprimentes augebant. Quartum idus Ianu. fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cælestes minæ vltra solitum turbauerant. Obseruatum id antiquitas comitiis dirimendis, non terruit Galbam quo minus in castra pergeret: contemptorem talium vt fortuitorum, seu quæ fato manent, quamuis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria breuitate, adoptari à se Pisonem * more diui Augusti, & exēplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, vltrò asseuerat, quartam & duodeuicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non vltra verba ac voces errasse, & breui in officio fore. Nec vllum orationi aut lenocinium * additum, aut pretium. Tribuni tamen, centurionesque, & proximi militū, gratabundi respondent. per ceteros mæstitia ac silētium, tanquam vsurpatam etiam in pace donatiui necessitatem, bello perdidissent. Cōstat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor & nimia seueritas,

sitas, cui iam pares non sumus. Inde apud senatũ non comotior Galbæ, non longior quàm apud milites sermo: Pisonis comis oratio. Et patrũ fauor aderat. multi voluntate effusius, qui noluerãt mediè, ac plurimi obuio obsequio priuatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à Pisone in publicum, factũue. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntijs, & facili ciuitate ad accipienda, credendaque omnia noua, cùm tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, nũ & Piso proficisceretur.* maiore prætextu: illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat & Laconem prætorij præfectum simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati substituti, ambitu remanendi aut eundi, vt quemque metus, vel spes impulerat. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta scrutãtibus iustissimum visum est, inde repeti, vnde inopiæ caussa erat. Bis & vicies* mille sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit. decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta, At illis vix decumæ super portiones erãt: ijsdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant, cùm rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorũ manerent. Exactioni* xxx. equites Romani præpositi, nouum officij genus & ambitu ac numero onerosum: vbiq; hasta, & sector, & inquieta vrbis auctionibus. Attamen grande gaudiũ, quòd tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quã quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & * Antonius Naso: ex vrbanis cohortibus, Aemylius, Pacensis: è vigilijs, Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium: tamquam per artem & formidinem singuli pellerentur. omnibus suspectis.

7 Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul

extimulabunt. luxuria etiam principis onerosa, inopia vix priuato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem inuidia. Fingebat & metum, quo magis concupisceret. *Pergrauem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus, aut alterius exsilij honorem, exspectandum: suspectum semper, inuisumq. dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem principem: magis nociturum apud iuuenem, ingenio trucem, & longo exsilio efferatum, Occidi Othonem posse. proin agendum, audendumq. dum Galbæ auctoritas fluxa. Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, vbi perniciosior sit quies, quàm temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem, innocentemq. idem exitus maneat, acrioris viri esse, meritò perire.* Nō erat Othonis mollis & corpori similis animus. Et intimi libertorū, seruorūq. corruptius quàm in priuata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceterasq. regnorum libidines au do talium, si auderet, vt sua ostentantes, quiescenti, vt aliena exprobrabant: vrgentibus etiam mathematicis, dum nouos motus, & clarum Othoni annum obseruatione siderum affirmant genus hominū potentibus infidum, sperātibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos pessimum principalis matrimonij instrumentū, habuerant; è quibus Ptolemæus Othoni in Hispania comes, cùm superfuturū eum Neroni promisisset, postquam ex euentu fides, coniectura iam & rumore, senium Galbæ, & iuuentam Othonis computantiū, persuaserat fore, vt in imperium ascisceretur. Sed Otho tanquam peritia, & monitu fatorū prędicta accipiebat cupidine ingenij humani libentiùs obscura credi. Nec deerat Ptolemæus, iam & sceleris instinctor, ad quod facillimè ab eiusmodi voto transitur. Sed sceleris cogitatio incertū an repēs, studia militū iampridē spe successionis, aut paratu facinoris affectauerat. In itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemq; militū nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus,

tus, contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia, aut gratia iuuare: inserendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrocius accipiebantur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ vrbes classibus adire soliti, Pirenęũ & Alpes, & immensa viarum spatia, ægrè sub eniterentur. Flagrantibus iam militum animis, velut faces addiderat Menius Pudens, è proximis Tigellinijs mobilissimum quemq; ingenio, aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præcipitem alliciẽdo, eò paulatim progressus est, vt per speciem conuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorte excubias agenti, viritim centenos nummos diuideret, quam velut publicã largitionem, Otho, secretioribus apud singulos præmijs, intendebat, adeò animatus corruptor, vt Cocceio Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigẽti, vniuersum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit: per socordiã præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant Sed tũ è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Tesserarium speculatorem, & Veturium Optionem eorumdem perductos, postquam vario sermone callidos, audacesq. cognouit, pretio & promissis onerat, data p[illegible]unia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium Pop. Ro. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti, suspensos ceterorum animos, diuersis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidij, vt suspectos: vulgus & ceteros, ira & desperatione dilati toties donatiui. erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeoq. parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, vt postero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi

fuerint, nisi incerta noctis, & tota vrbe sparsa militum castra, nec facilem inter tumulentos consensum timuissent: non Reip. cura, quam fœdare principis sui sanguine sobrij parabant, sed ne per tenebras, vt quisque Pannonici, vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus, plerisque pro Othone destinaretur.

8 Multa erumpentis seditionis indicia per cõscios oppressa, quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consilijq quamuis egregij, quod non ipse afferret, inimicus & aduersus peritos peruicax. xviii. Kalend. Febr. sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruspex Vimbricius tristitia exta, & instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque vt lætum è contrario, & suis cogitationibus prosperũ interpretãte. Nec multo post libertus Onomastus nũtiat, expectari eum ab architecto, & redemptoribus. quæ significatio coeuntium iam militũ, & paratę coniurationis conuenerat. Otho, caussam digressus requirentibus, cùm emi sibi prædia vetustate suspecta, eoq. potiùs exploranda finxisset, innexus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum. inde ad Miliarium aureum, sub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti speculatores consalutatũm imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, & sellæ festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt. Totidẽ fermè milites in itinere aggregantur, alij conscientia, pleriq. miraculo: pars clamore, & gladijs, pars silentio, animos ex euẽtu sumpturi. Stationem in castris agebat Iulius Martialis Tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, præbuit, plerisq. suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque Tribuni, Centurionesq. præsentia dubijs & honestis. Isq; habitus animorum fuit, vt pessimũ facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur. Ignarus interim Galba & sacris intentus, fatigabat alieni iã imperij deos: cũ affertur rumor rapi in castra, incertũ quẽ senato-

rem,

rem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex tota vrbe, vt quisq; obuius fuerat, alij formidinem augētes, quidem minora vero, ne tum quidē obliti adulationis: Igitur consultantibus placuit tentari animū cohortis, quæ in palatio statione ē agebat, nec per ipsum Galbā, cuius integra auctoritas maioribus remedijs seruabatur: Piso ꝓ gradibus domus vocatos, in hūc modū allocutus est.

Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri & siue optandum hoc nomen siue timendum erat, Cæsar ascitus sum: quo domus nostra aut Reip. fato, in vestra manu positum est: non quia, meo nomine, tristiorem causam paueam, vt qui aduersa expertus cum maximè, ducam ne secunda quidem minus discriminis habere: patris, & senatus & ipsius imperij vicem doleo, si nobis, aut perire hodie necesse est, aut quod æquè apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam vrbem & res sine discordia translatas. Prouisum adoptione videbatur, vt ne post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobilitatis, aut modestiæ. neque enim relatis virtutum, in comparatione Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, euertere imperium, etiam cùm amicum imperatoris ageret. Habitune & incessu, an illo muliebri ornatu mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, & comessationes, & feminarum cœtus, voluit animo. hæc principatus præmia putat, quorum libidi, ac voluptas, penes ipsum sit, rubor, ac dedecus, penes omnes. Nemo enim vnquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Resp. & senatus, & populus, vana nomina sunt: vestra, commilitones interest, ne imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio aduersum duces suos audita est aliquando: vestra fides, famaq., illæsa ad hunc diem mansit, & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus X X X. transfugæ & desertores, quos Centurionem, aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcē*det hæc licentia in prouincias & ad nos scelerum exi-*

tus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde principis, quàm quod innocentibus datur, sed proinde à nobis donatum ob fidem, quàm ab alijs pro facinore accipietis.

9 Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem, vt turbidis rebus euenit, timore magis, & nonnullo adhuc cōsilio, parat signa, quod postea creditum est, insidijs & simulatione. Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsanij in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, vt Germanicos milites è Libertatis atrio accerserent. Legioni classicæ diffidebat, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidauerat Galba. Pergunt etiā in castra prætorianorum Tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio melioribus consilijs flecteretur. Tribunorum Subrium, & Cerium milites adorti minis, Lōginum manibus coercent, exarmantq.: quia non ordine militiæ, sed è Galbę amicis, fidus principi suo. & desciscētibus suspectior erat. Legio classica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi, Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutauere, inualidis adhuc corporibus, & placatis animis, q eos à Nerone Alexandriam præmissos, atq; inde rursus longa nauigatione ægros, impensiore cura Galba refouebat. Vniuersalium plebs palatium implebat, mixtis seruitijs, & dissono clamore, cædem Othonis, & coniuratorū exsilium poscentium, vt si in circo, ac theatro ludicrum aliquod postularent. Neq; illis iudiciū, aut veritas. quippe eodem die diuersa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumq; principem adulandis licentia acclamationum, & studijs inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Titius Vinius *manendum intra domū, opponenda seruitia, firmandos aditus, non eūdum ad iratos censebat: daret malorum pœnitentiā, daret bonorum consensui spatium; scelera impetu, bona consilia mora valescere. Deniq; eundi vltrò si ratio sit, eandem mox*

facul-

facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate. Festinādum ceteris videbatur, antequàm cresceret inualida adhuc coniuratio paucorum. *Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, contatione nunc & segnitia terentium tempus. imitari Principem discat. Non expectandum, vt cōpositis castris forum inuadat, & prospectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, ianua, ac limine tenus domū claudit, obsidionē nimirum toleraturus. Et præclarum in seruis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio langueścat. Proinde intuta, quæ indecora, vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni inuidiosius, & ipsis honestis.* Repugnātem huic sententiæ Vinium, Laco minaciter inuasit, stimulante Icelo, priuati odij pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadētibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infensus T. Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita volebant. Et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem vagus primùm & incertus rumor, mox vt in magnis mēdacijs, interfuisse se quidam, & vidisse affirmabant, credula fama, inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum, auctumq. rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falso vulgauerint. Tum verò non populus tm̄ & imperita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum, pleriq; ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatij foribus ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi vltionem querētes. Ignauissimus quisque, & (vt res docuit) in periculo non ausurus, nimijs verbis, linguæ feroces: nemo scire, omnes affirmare. donec inopia veri, & consensu errantium victus, sumpto thorace Galba, irruenti turbæ, neque ætate, neque corpore sistens, sella leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladiū ostentās, occisum à se Othonem clamauit: Et Galba, *Commilito*, inquit, *quis iussit?* insigni animo ad coercendam militarē li-

centiam, minantibus intrepidus, aduersus blandientes incorruptus.

10 Haud dubiæ iam in castris omnium mẽtes, tantusq. ardor, vt non contenti agmine & corporibus, in suggestu, in quo paulo antè aurea Galbę statua fuerat, mediũ inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis, aut Centurionibus adeũdi locus: gregarius miles caueri insuper præpositos iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua, non tanquam in populo, ac plebe, varijs segni adulatione vocibus, sed vt quemq; affluentium militum aspexerant, prehẽsare manibus, complecti armis, collocare iuxta, præire sacramentum modò imperatorem militibus, modò imperatori milites cõmendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgus, iacere oscula, & omnia seruiliter pro dominatione. Postquam vniuersa classiariorũ legio sacramentũ eius accepit, fidẽs viribus, & quos adhuc singulos extimulauerat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit. *Quis ad vos processerim commilitones dicere nõ possum: quia nec priuatum me * vocari sustineo, princeps a vobis nominatus, nec principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Rom. in castris an hostem habeatis. Auditisne, vt pœna mea, & supplicium vestrum simul postulentur? adeò manifestum est, neque perire nos, neque saluos esse, nisi vna posse. Et cuius leuitatis est Galba, iam fortaße promisit: vt qui nullo exposcente, tot milia innocentissimorum ciuium trucidauerit. Horror animum subit, quoties recordor feralem introitum, & hanc solam Galbæ victoriam, cùm in oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspicijs vrbem ingreßus, quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronij * Sabini, & Cornelij Marcelli in Hispania * Beruichilonis in Gallia, Fontei Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Cingonij in via, Turpiliani in vrbe, Nymphidij in castris? Quæ vsquam prouincia, quæ castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, vt ipse prædicat, emendata & correcta? Nam quæ alij scelera, hic remedia vocat, dum falsis nomi-*

nibus, seueritatem pro sæuitia, parsimoniā pro auaritia supplicia & contumelias vestras, disciplinam appellat Septem à Neronis fine menses sunt, & iam plus rapuit Icelus, quàm quod Polycleti & Vatinij, & Elij [& alij] parauerunt. Minore auaritia, aut licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset. nūc & subiectos nos habuit tamquam suos, & viles vt alienos. Vna illa domus sufficit donatiuo, quod vobis nunquā datur, & quotidie exprobratur. At ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit ab exsilio, quam tristitia & auaritia sui simillimum iudicabat, Vidistis commilitones, notabili tempestate, etiam deos infaustam adoptionem aduersantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consilijs robur, & sine quibus quamuis egregia inualida sunt. Nō ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec vna cohors rogata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cùm vos aspexerit, cùm signū meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus contationi locus est in eo consilio quod non potest laudari nisi peractum. Aperire deinde armamentarium iussit, rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, vt prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis, scutisque. Nullo tribunorum, centurionumve adhortante, sibi quisque dux & instigator: & præcipuum pessimorū incitamentum, quòd boni mœrebant. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, & vocibus in vrbē vsque resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquātem assecutus erat: iam Marius Celsus haud læta retulerat. cùm alij in palatium redire: alij Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent. plures tātū sententijs aliorum contradicerent, vtque euenit in consilijs infelicibus, optima videntur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, gnaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, siue vt pœna eius animos militum mulceret, seu cōsciū Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationē attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus: & turbauere consilium trepidi nuntij, ac proximorum

diffu-

diffugia, languentibus omnium studijs qui primo alacres fidem atq; animum ostentauerant. Agebatur huc illuc Galbæ, vario turbæ fluctuantis impulsu, cõpletis vndique basilicis, ac templis lugubri prospectu, neque populi aut plebis vlla vox. sed attoniti vultus, & conuersæ ad omnia aures, non tumultus, non quies, quale magni metus, & & magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armati plebem nuntiabatur. Ire præcipites, & occupare pericula iubet.

11 Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, auito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolij aspectus, & imminentium templorum religio, & priores, & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius vltor est quisquis successit. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptã Galbæ imaginem solo affixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertũ fuga populi forum, districta aduersus dubitantes tela, iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentiũ Galba proiectus è sella, ac prouolutus est. Extremam eius vocem, vt cuique odium aut admiratio fuit, variè prodidere. Alij suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsoluendo donatiuo deprecatum. Plures obtulisse vltrò percussoribus iugulum, agerent ac ferirent, si ita è Rep. videretur, non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. quidam Terentium Euocatum, alij Lecaniũ: crebrior fama tradidit Camurium xv. legionis militem, impresso gladio, iugulum eius hausisse. Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœdè laniauere. pleraque vulnera, feritate & sæuitia, trunco iam corpori adiecta. Tum inde Vinium inuasere, de quo & ipso ambigitur, consumpserit ne vocẽ eius instans metus, an proclamauerit, non esse ab Othone mandatum vt occideretur. Quod seu finxit for-

formidine seu conscientia coniurationis confessus est: huc potius eius vita, famaque inclinat, vt conscius sceleris fuerit, cuius caussa erat. ante ædem diui Iulij iacuit, primo ictu in poplitē, mox ab Iulio Carolegionario milite in vtrumq; latus transuerberatus. Insignem illa die virū Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætoriæ * cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus, stricto pugione occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modò manu, modò voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ peruasit, exceptusque misericordia publici serui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimonijs, sed latebra imminens exitium differebat, cū aduenere, * iussu Othonis, nominatim in cædē eius ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus speculator, à quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primùm leuata omni sollicitudine mens, * vagare gaudio cœperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamuis immitem animum imagine tristi confoderat. Pisonis, vt inimici & æmuli, cæde lætari, ius fasque credebat. præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderāt, qui interfuerant, quiue verè, quive falsò, vt pulchrum & memorabile facinus iactabant. Plures quam cxx. libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilē illa die operam. Vitellius postea inuenit, omnesq; conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradita principibus mora. munimētū ad præsens, in posterum, vltionem. Aliū crederes senatum, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cū præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militū iudicium, exosculari Othonis manū: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur

singulos

singulos Otho, auidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum consulem designatum, & Galbæ vsque in extremas res amicum fidumque ad supplicium expostulabant industriæ eius innocentiæque quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat, sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, jubere iam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsenti exitio subtraxit.

12 Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos sibi ipsi legere: Florium Firmum è manipularibus quondam tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galba partes Othoni secutum. Adiungitur Licinius Proculus: intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fouisse, vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis secuti, sub quo, eamdem curam obtinuerat, plerisque Vespesianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, vt vacationes præstari cẽturionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles, vt tributum annum pendebat. Pars manipulis, pars per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquã, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia & raptus, aut seruilibus ministerijs militare ocium redimebãt. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sæuitia fatigari, donec vacationem emeret. Vbi sumptibus exhaustus, secordia miser clanguerat, inops pro locuplete, & iners prostrenuo, in manipulum redibat. ac rursus alius, atque alius, eadẽ egestate, ac licentia corrupti, ad seditionem & discordia, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis postea principibus perpetuitate disciplinę firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab Euocato quem ad cædem eius Otho præmiserat, confessus. In Martianum Icelum.

lum, vt in libertum. palàm animaduersum. Exacto per scelera die, nouissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor vrbanus, certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores, annitentibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiscuè iacta hæsisse animo eius nemo sensit. Omisisset tot offensas, an distulisset, breuitate imperij in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro per strages iacentium, in Capitolium atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit. Pisonem Verania vxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæsitis, redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores seruauerant. Piso vnum & tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerat. Ipse diu exsul, quatriduo Cæsar properata adoptione, ad hoc tantum maiori fratri prælatus est, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos varijs moribus egit. Pater illi è prætoria familia, maternus auus è pro scriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluisium Sabinum habuerat: cuius vxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cùm vigilias & cetera militiæ munia eadem lasciuia tentasset, in ipsis principijs, stuprum ausa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iussu C. Cæsaris oneratus catenis mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatùsque seruili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in conuiuio Claudij furatus. Et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. Sed Vinius, proconsulatu, Galliam Narbonensem seuerè integrèque rexit. Mox Galbæ amicitia in abrutum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendisset, prauus aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinij magnitudine opum irritum:

Pisonis supremam voluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibrijs vexatum, dispensator Argius, è prioribus seruis, humili sepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas calonesque suffixum, laceratumque ante Patrobij tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) postera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & septuaginta annis, quinque principes prospera fortuna emensus, & alieno imperio felicior quàm suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes, ipsi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec Venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorumque, vbi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, vsque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus tēporum obtentui, vt quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconsul Africam moderatè: iam senior, citeriorem Hispaniam pari iustitia cōtinuit, maior priuatio visus, cum priuatus fuit, & omnium consensu capax imperij, nisi imperasset.

13 Trepidam vrbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores pauentem, nouus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, vt tantum superioris Germaniæ exercitum desciuisse crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modò & eques, quib. aliqua pars & cura Reip. sed vulgus quoque palam mærere. Nec iam recentia sæuæ pacis exempla, sed repetita bellorum ciuilium memoria, captam toties suis * ciuibus vrbē, vastitatem Italiæ, direptiones prouinciarum, Pharsaliā, Philippos, & Perusiā ac Mutinā. nota publicarū cladium nomina, loquebantur. *Propè euersum orbem, etiam cùm de principatu inter bonos certaretur: sed*

mali-

mansisse C. Iulio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium, mansuram fuiße, sub Pompeio Brutoq; Remp. Nũc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtrasque impias preces, vtraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. Erant qui Vespasianum & arma Orientis augurarentur &, vt potior vtroque Vespesianus; ita bellũ aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omniũ ante se principum, in melius mutatus est. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copijs Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, vt cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria venisset expeditionem & aciẽ, præmia quàm stipendia malebat: diuque infructuosam & asperam militiam tolerauerat, ingenio loci, cælique, & seueritate disciplinæ, quam in pace inexorabilem discordiæ ciuium resoluunt: paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad vsum & ad decus superã. Sed ante bellum, centurias tantum suas, turmasq; nouerant: exercitus finibus prouinciarum discernebantur. Tum aduersus Vindicem contractæ legiones, seque & Gallias expertæ, quærere rursus arma, nouasque discordias: nec socios vt olim, sed hostes & victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix aduersus Galbianos, hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis, Aeduisque ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infensi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo, secundùm auaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remissam sibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Accessit callidè vulgatum, temerè creditum, decumari legiones, & promptissimum quemque centurionum dimitti. vndique atroces nuntij, sinistra ex vrbe fama, infensa Lugdunensis colonia, & pertinaci pró Nerone fide fœcunda rumoribus.

bus. Sed plurima ad fingendum, credendumque materies in ipsis castris; odio, metu, &, vbi vires suas respexerant, securitate. Sub ipsas superioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, illeuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus sordem & auaritiam Fontei Capitonis, adimendis, assignandisve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud seueros humilis. Ita comitatem, bonitatemque fauentes vocabant, quòd sine modo, sine iudicio, donaret sua, largiretur aliena. Simul, auiditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroque exercitu sicut modesti, quietique, ita mali & strenui. Et profusa cupidine, insigni temeritate, legati legionum, Alienus Cecina, & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ, tamquam detectam à se Verginij cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingratè tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. *Ipsum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, secutura Germanorum auxilia, male fidas prouincias, precarium seni imperium, & breui transiturum: panderet modò sinum, & venienti fortunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparem si recipisset imperium, tutum si recusasset Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Cæsaris, imponere iampridem imperatoris dignationem, & auferre priuati securitatem.* Quatiebatur his segne ingenium, vt concupisceret magis, quàm speraret.

14 At in superiore Germania, Cæcina decora iuuenta, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum allexerat. Hunc iuuenem Galba: quæstorem in Bætica, impigrè in partes suas transgressum, legioni præposuit. Mox compertum publicam pecuniam auertisse, vt peculiarem flagitari iussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta & priuata vulnera

nera

nera Reip. mali operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quòd & bello aduersus Vindicem vniuersus affuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præuētus erat. Et Treueri ac Lingones, quasque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscētur. Vnde seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque alij profuturus. Miserat ciuitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras hospitij insigne, Legati eorum in squalorem, mæstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo suas iniurias, modò ciuitatū vicinarū præmia, vbi pronis militū animis accipiebantur, ipsius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos Nec procul seditione aberāt, cùm Hordeonius Flaccus abire legatos, vtq; occultior digressus esset, nocte castris excedere iubet. Inde atrox rumor affirmantibus plerisq; interfectos, ac ni sibi consulerent, fore vt acerrimi militū & præsentia conquesti, per tenebras & inscitiā cęterorum occiderentur Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Asciscitur auxiliorū miles, primò suspectus, tamquā circumdatis cohortibus, alijsque impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos cōsensu ad bellum, quàm in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones solemni Kalen. Ianu. sacramento pro Galba adactæ, multa cōtatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cuiusq; audaciam exspectātes, * insita mortalibus natura properè sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diuersitas animorum: primani, quintanique turbidi, adeò vt quidam saxa in Galbę imagines iecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil vltra fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu, quarta ac duodeuicesima legiones ijsdem hibernis tendentes, ipso kalend. Ianu. die dirumpunt imagi-

nes

nes Galbæ: quarta legio promptiùs, duodeuicesima cunctanter.* Mox consensu, ac ne reuerentiam imperij exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata iam nomina, sacramenta aduocabant, nullo legatorum, tribunorumue pro Galba nitente, quibusdam, & vt in tumultu notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus consulatis legatus aderat, non compescere tuentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pauidus, & socordia innocens. Quattuor centuriones duodeuicesimæ legionis. Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam vltrà fides, aut memoria prioris sacramenti. sed, quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuere.

15 Nocte quæ Kalend. Ianu. secuta est, coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis, epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuicesimam legiones proiectis Galbæ imaginibus, in Senatus & Pop. Rom. verba iurasse. Id sacramentum inane visum occupari nutantem fortunam, & offerri principem placuit. Missi à Vitellio ad legiones, legatosque qui desciuisse à Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde, aut bellandū aduersus desciscentes, aut si concordia, & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore discrimine sumi principem, quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptissimus è legatis Fabius Valens. Is de postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutauit. Secutæ ingenti certamine eiusdem prouinciæ legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis. III. Non. Ianu. Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes Rempub. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses. Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunia offeren-

ferentes, vt quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modò coloniarū, aut castrorū, quibus præsentia ex affluenti, & parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phalerasque insignia armorum, argento decora, loco pecuniæ tradebant instinctu, & impetu, & auaritia. legitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi soli, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Sæuitiam militum plerosque ad pœnam exposcentium sæpius approbat, * pari simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicę classis præfectum astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tāquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitoni struxisset, grata erat memoria Capitonis, & apud sæuientes occidere palàm, ignosceri non nisi fallendo licebat, Ita in custodia habitus: & post victoriam demum, stratis iam militum odijs. dimissus est. Interim vt piaculum obijcitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentauerat: eoque & postulantibus manifestior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Ciuilis periculo exēptus præpotens inter Batauos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in ciuitate Lingonum VIII. Batauorum cohortes, quartæ decimæ legionis auxilia, cum discordia temperum à legione digressæ, prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut aduersæ. Nonium, Donatium Romilium, Calpurnium, centurione de quibus suprà retulimus occidi iussit, damnatos fidei crimine, grauissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum asciuit: & Iunius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendētibus. Nec in Rhæticis copijs mora, quo minus statim adiungerentur. Nec in Britannia quidem dubitatū. Præerat Trebellius Maximus, per auaritiam ac sordes cōtemptus exercitui inuisusque.

que Accendebat odium eius Roscius Cælius legatus vicesimæ legionis olim discors, sed occasione ciuilium armorum atrocius proruperant. Trebellius seditionem & confusum ordinem disciplinæ Cælio: spoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio obiectabat, cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, vt auxiliarium quoque militum conuicijs * proturbantibus, & agregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies prouinciæ, quamquam remoto consulari mansit. Rhexere legati legionum, pares iure, Cælius audendo potentior.

16 Adiuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duo duces, duo itinera bello destinauit. Fabius Valens allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, & Cotianis alpibus Italiā irrumpere. æcina propiore transitu, Peninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila * quintæ legionis, & cohortibus alisque ad XI. millia armatorum data. XXX. millia Cæcina è superiore Germania ducebat, quorum robur legio vna prima & vicesima fuit. addita vtriq; Germanorum auxilia, è quibus Vitellius suas quoque copia suppleuit, tota belli secuturus. Mira inter exercitum, imperatoremque diuersitas. Instare miles, arma poscere, dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ contentur, non obstare hiemem, neque ignauæ pacis moras inuadendum Italiam, occupandam vrbem, nihil in discordijs ciuibus festinatione tutius, vbi facto magis quam consulto opus esse. Torpebat Vitellius, & fortunam Principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, & saginam grauis; cum tamen ardor & vis militum vltrò ducis munia implebat, vt si adesset imperator, & strenuis vel ignauis spem metumque adderet. Instructi * intentique signum profectionis exposcunt; nomine Germanici, Vitellio statim addito. Cæsarem se appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augu-

augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum cogebat, ipso profectionis die, aquila leui meatu prout agmen incederet, velut dux viæ præuolauit: longumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haud dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur. Et Treueros, quidem vt socios securi adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id opidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pauor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis, non ob prædam, aut spoliandi cupidinem, sed furore & rabie, & caussis incertis, eoque difficilioribus remedijs donec precibus ducis mitigati, ab excidio ciuitatis temperauere. Cæsa tamen ad quattuor millia hominum. Isque terror Gallias inuasit, vt venienti mox agmini vniuersæ ciuitates, cum magistratibus, & precibus, occurrerent, stratis per vias pueris, feminisque, quæque alia placamenta hostilis iræ, * non quidem in bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in ciuitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellum voluebat; Gallis contractio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus. benigne excepti, modestia certauere. Sed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quos à legione quartadecima, at supra memorauimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primùm mox rixa inter Batauos, & legionarios. Dum his aut illis studia militum aggregantur, propè in præliū exarsere, ni Valens animaduersione paucorum, oblitos iam Batauos, imperij admonuisset. Frustra aduersus Æduos quæsita belli caussa. Iussi pecuniā atq; arma deferire, gratuitos insuper cōmeatus præbuere. quod Ædui formidine. Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ, *Cohores XVIII. Lugduni, solitis ibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus, Italicæ

legionis, quamquam bene de patribus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis eũ criminationibus infamauerat Fabius ignarũ, & quo incautior deciperetur, palàm laudatum. Veterem inter Lugdunenses, Viennensesq; discordiã, proximũ bellum accenderat, multæ inuicem clades, crebrius, infestiusq; quã vt tantum propter Neronẽ, Galbamq; pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat. Multus contra in Viennenses honor. Vnde æmulatio, & inuidia, & vno amne discretis connexũ odiũ. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militũ, & in euersionẽ Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniã suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones, in præsidium Galbæ referendo. Et vbi caussas odiorũ prætenderant, magnitudinem prędæ ostẽdebant. Nec iam secreta exhortatio, sed publicæ preces: *Irent vltores, exscinderent sedem Gallici belli cuncta illic externa & hostilia, se coloniam Romanam & parte exercitus, & prosperarum aduersarumque rebus socios si fortuna cõtra daret, iratis ne relinquerentur* His & pluribus in eũdem modũ, perpulerant, vt nec legati quidem ac duces partiũ restingui posse iracundiã exercitus arbitrarentur. cùm haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & infulas pręferentes, vbi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prehẽsando, flexere militũ animos. Addidit Valẽs tricenos singulis militibus sestertios Tũ vetustas dignitasque coloniæ valuit. Et verba Fabij salutẽ incolumitatẽque Viennensiũ cõmendantis æquis auribus accepta; Publicè tñ armis mulctati, priuatis & promiscuis copijs iuuere militẽ. Sed fama cõstans fuit, ipsum Valentẽ magna pecunia emptũ. Is diu sordibus, repente diues, mutationẽ fortunæ malè tegebat, accensis egestate longa cupidinibus, immoderatus, & inopi iuuenta, senex prodigus. Lẽto deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocõtiorum ductus exercitus, ipsa itinerũ spatia, & statiuorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus aduersus possessores agrorum, & magistratus ciuitatũ, adeò minaciter vt Ludo(munici-

pium

pium id Vocõtiorum est) faces admouerit, donec pecunia mitigaretur quoties pecuniæ materia deesset, & stupris & adulterijs exorabatur. Sic ad alpes peruentum.

17 Plus prædę, ac sãguinis Cæcinæ hausit. Irritauerant turbidũ ingenium Heluetij, Gallica gẽs, olim armis, virisq; , mox memoria nominis clara de cæde Galbæ ignari, & Vitellij imperiũ abnuẽtes. Initiũ bello fuit auaritia ac festinatio vndeuicesimæ legionis. Rapuerunt pecuniã missam in stipendiũ castelli, quod olim Heluetij suis militibus ac stipendijs tuebantur ægrè id passi Heluetij, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, cẽturionẽ & quosdã militum in custodia retinebãt, Cęcina belli auidus, proximam quãque culpã antequam pœniteret, vltum ibat. Mota properè castra. Vastati agri. Direptus, longa pace in modum municipij exstructus locus, amœno salubriũ aquarum vsu frequens. Missi ad Rhætica auxilia nuntij, vt versos in legionẽ Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimen feroces in periculo pauidi, quamquam primo tumultu Claudiũ Seuerum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in vnum consulere. exitiosum aduersus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. hinc Cæcina cũ valido exercitu, inde Rhæticæ alæ, cohortesque. & ipsorum Rhætorum iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita, vndiq; populatio & cædes. Ipsi in medio vagi abiectis armis, magna pars saucij, aut palantes, in montẽ Vocetium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracũ depulsi, & consectantibus Germanis, Rhætisque, per siluas atq; in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata. Cumque direptis omnibus, Auenticum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus, vt concitorem belli, Cæcina animaduertit: ceteros veniæ vel sæuitiæ Vitellij reliquit. Haud facile dictu est, legati Heluetiorum minus placabilẽ impe-

peratorem, an militem inuenerint. Ciuitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Cossus, vnus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigauit: vt est mos vulgo, mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicum sæuitia fuerat, effusis lacrymis, & meliora constantius postulando, impunitatem salutemque ciuitati impetrauere. Cæcina paucos in Heluetijs moratus dies, dum sententiæ Vitellij certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, aliam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellij accessisse, Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone, vt in Aegyptum præmitterētur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur aduētantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: & vt donum aliquod nouo principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Nouariam, & Eporediam, ac Vercellas adiunxere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ vnius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, in alpe * Graia ipse paululum contatus, num Rheticis iugis in Noricum flecteret, aduersus Petronium (vrbis) procuratorem, qui concitis auxilijs, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas iam cohortes alasque, simul reputauit plus gloriæ retenta Italia, & vbicumque certatum foret Nericos in cetera victoriæ præmia * accessuros, Penino subsignatum militem itinere & graue legionum agmē, hibernis adhuc niuibus traduxit.

18 Otho interim, contra spem omnium, non delitijs, neque desidia torpescere. dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem impe-

pe-

perij composita Eoque plus formidinis afferebāt falsæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum, sæuitiæ militum subtractum, acciri in Capitoliū iubet. Clementiæ titulus, è viro claro & partibus inuiso, petebatur Celsus constanter seruatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum vltrò imputauit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet, statim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces dilegit. Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix. Læta primoribus ciuitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur. Par inde exsultatio, disparibus caussis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, præfecturam vigilum & prætorij, & alia præmia virtutū, quia velocius erat vitijs adeptus, crudelitatem mox, deinde auaritiā, & varia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædā ignaro ausus, ac postremò eiusdē desertor ac proditor. Vnde non aliū pertinaciùs ad pœnā flagitauere, diuerso affectu, quibus odiū Neronis inerat, & quibus desideriū. Apud Galbā T. Vinij potentia defensus, prætexentis seruatam ab eo filiam, & haud dubiè seruauerat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurā. quia *pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pauens, aduersus publicum odium, priuatam gratiam * præparat: unde nulla innocentiæ cura, sed vitæ impunitatis*. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinij inuidia, concurrere è tota vrbe in palatium ac fora, & vbi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes moras: sectis nouacula faucibus, infamem vitam fœdauit etiam exitu sero & inhonesto.

Per idem tempus expostulata ad supplicium

Galuia Crispinilla, varijs frustrationibus, & aduersa dissimulantis principis fama, periculo exēpta est: magistra libidinū Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Claudium Macrum, famam po. Rom. haud obscurè molita, totius postea ciuitatis gratiam obtinuit consulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæsa, mox potens, *pecunia, & orbitate, qua bonis malisque temporibus iuxta valent*. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant pecuniam & gratiam, & quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset. Paria Vitellius ostendebat. primo mollius, stulta vtrimq; & indecora simulatione: mox quasi rixantes, stupra & flagitia inuicē obiectauere, neuter falsò, Otho, reuocatis, quos Galba miserat legatis, rursus ad vtrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicā, easq; quæ Lugduni agebant copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere. promptius quam vt retenti viderentur. Prætoriani, quos per simulationem officij legatis Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias & vrbanas cohortes, de Virib. partium magnificas, & concordiā offerentes. Increpabant vltrò, quòd tanto ante traditum Vitellio imperium, ad Othonē vertissent. Ita promissis simul, ac minis tentabantur: vt bello impares, in pace nihil amissuri Neque ideo prætorianorū fides mutata. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in vrbem missi. Vtrisque frustra fuit: Vitellianis impunè, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, nouitate vultus, omnibus inuicē gnaris, prodebantur, Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi seruarentur. Et stetit domus vtraque sub Othone, Incertum an metu, Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

19 Primus Othoni fiduciā addidit ex Illyrico nun-

nuntius, iurasse in eum Dalmatiæ. ac Pannoniæ, & Mœsiæ, legiones. Idem ex Hispania allatũ: laudatusque per edictum Cluuius Rufus. & statim cognitũ est, conuersam ad Vitellium Hispaniam. Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huic illuc mutabantur. Eadem formido prouinciã Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos & validiores. Longinquæ prouinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grãde momentum in nomine vrbis ac prætextu senatus. Et occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus, omnesque versæ in Orientem prouinciæ, nomine eius tenebantur. Idem Africæ obsequiũ, initio à Carthagine Otho. Neq; exspectata Vipsani Aproniani proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam *in malis tẽporibus partem se Reip. fecerat) epulum plebs, ob lætitiã recentis imperij, obtulerat: & populus pleraque sine modo festinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates securæ. Sic distractis exercitibus ac prouincijs, Vitellio quidem ad capessendã principatus fortunam bello opus erat. Otho, vt in multa pace, munia imperij obibat: quædã ex dignitate Reip., pleraque, contra decus, ea præsenti vsu properando. Consul cum Titianio fratre in Kalen. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat, vt aliquod exercitui Germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppæus Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ, plerique Viennensium honori datũ interpretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbæ, mansere. Cælio ac Flauio Sabinis, in Iulias, Ario Antonino & Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho pontificatus, auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, & recens ab exsilio reuersos nobiles adolescentulos, auitis ac paternis sacer-

dotijs in solatiũ recoluit. Redditur Cadio Rufo, Pedio Blæso, Seuino Promptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus, verso nomine, quod auaritia fuerat, videri maiestatem: cuius tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eadem largitione comitatum quoque ac prouinciarum animos aggressus, Hispaliensibus & Emeritensibus familiarum adiectiones, * Lingonibus vniuersis ciuitatem Romanam, prouinciæ Bæticæ Maurorum ciuitates dono dedit. Noua iura Cappadociæ, noua Africæ, ostentui magis quàm mensuræ. Inter quæ necessitate præsentium rerum & instantibus cuius excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitauisse, spe vulgus alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis * proponerent: atque etiam Othoni, quibusdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel * cognoscendi pudore.

20 Conuersis ad ciuile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audientius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam irruperat. nouem millia equitum, ex ferocia & successu, prædæ magis quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incuriosos, tertia legio adiunctis auxilijs, repentè inuasit. Apud Romanos omnia prœlio apta. Sarmatæ dispersi, aut cupidine prædæ graues onere sarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorũ pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu vt sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obstiterit. Sed tum humido die, & soluto gelu, neque conti, neque gladij, quos prælongos vtraque manu regunt, vsui, lapsantibus equis, & cataphractarum pondere (id principibus & nobilissimo cuique tegmen ferreis laminis, aut præ-

duor

duro corio consertum; vt aduersus ictus impenetrabile. ita impetu hostium prouolutis inhabile ad resurgendum) simul altitudine, & mollitiam niuis hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo, aut lanceis assultans, vbi res posceret, leui gladio inermem Sarmatam, (neque enim difendi scuto mos est) cominus fodiebat. donec pauci, qui prœlio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi * sæuitiā, hic miseria vulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fuluius Aurelius, & Iulianus Titius, ac Numisius Lupus. legati legionum, consularibus ornamentis donantur: læto Othone, & gloriam in se trahente, tamquam & ipse felix bello, & suis ducibus, suisque exercitibus Rempub. auxisset. Paruo interim initio, vnde nihil timebatur, orta seditio, propè vrbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem, colonia Hostiēsi in vrbem acciri Otho iusserat. Armandæ eius cura. Vario Crispino tribuno è prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis castris, iussa exsequeretur, periculo cohortis, incipiēte nocte, onerari aperta arma mētorio iubet. Tempus in suspicionem, caussa, in crimen, affectatio quietis, in tumultum euanuit, Et visa inter tumulentos, arma, cupidinem sui mouere. Fremit miles, & tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiæ senatorum ad perniciem Othonis armarentur. pars ignari, & vino graues, pessimus quisque in occasionem prædarum, Vulgus, vt mos est, cuiusque motus noui cupidum, & obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, & * seuerissimum centurionem obtruncant, rapta arma, nudati gladij insidentes equis, vrbem ac palatium petunt. Erat Othoni celebre conuiuium, primoribus feminis, virisque qui trepidi, fortuitus ne militum furor, an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & dispergi, periculosius foret, modò constantiam simulare, modò formidine detegi, simul Othonis vultum intueri. Vtque euenit inclinatis ad suspicionem

mentibus, cũ timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus, quàm suo territus, & præfectos prætorij ad mitigandas militum iras statim miserat, & abire properè omnes è conuiuio iussit. Tum verò passim magistratus proiectis insignibus, vitata comitum & seruorum frequentia, senes, feminæque per tenebras, diuersa vrbis itinera. rari domos, plurimi amicorũ tecta, & vt cuique humillimus cliens, incertas latebras pertinere. Militum impetus ne foribus quidem palatij coercitus, quo minus cõuiuium irrumperẽt: ostẽdi sibi Othonem expostulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Vndique arma & minæ, modò in centuriones tribunosque, modò in senatum vniuersum: lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus donec Otho, contro decus imperij thoro insistens, precibus & lacrymis ægrè cohibuit. Redieruntq; in castra inuiti, neque innocentes. Posterà die, velut capta vrbe clausæ domus, rarus per vias populus, mæsta plebs, deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, vt quinta millia nũmum singulis militibus numerarentur. Tũ Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni, centurionesque circumsistunt, abiectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit inuidiã miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium vltrò postulabat.

21 Otho quamquam turbidis rebus, & diuersis militum animis, cum optimus quisque remediũ præsentis licentiæ posceret: vulgus, & plures seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas, & raptus facilius ad ciuile bellum impellerẽtur: simul reputans non posse Principatũ scelere quæsitum, subita modestia & prisca grauitate retineri, sed discrimine vrbis & periculo senatus anxius, postremò ita disseruit. *Neque vt affectu ve-*

stro

stro amorem mei accenderem, commilitones, neque vt animum ad virtutē cohortarer (vtraque enim egregiè supersunt:) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupidine vel odio, (quæ multos exercitus in discordiam egere) ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acrius quàm consideratius excitauit. Nam sæpe honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum, num omnes nuntios palam audiri, omnia cōsilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita sic ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones, tribunosque tantum, iuberi expediat. Si vbi iubeantur, quærere singulis liceat pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempesta rapientur arma? Vnus, alterue perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insaniisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem istuc pro me, sed in discursu ac tenebris, & rerum omnium confusione. patefieri occasio etiam aduersus me potest. Si Vitellio, & satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud quàm seditionem & discordiā optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites, equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur Et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit mihi consilium, & virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit. duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis. Nec illa aduersus senatum voces vllis vnquam exercitus audita. Caput imperii, & decora omnium prouinciarum, ad pœnam vocare. non hercle illi, quos cùm maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana verè iuuentus, ad sanguinem & cædem deposcerent ordinem, cuius splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes

*aliquas occupauit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, vt hinc Resp. inde hostes Reipub. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem, domibus & tectis, & congestu lapidum, stare creditis? Muta ista & * inanima intercidere ac reparari promiscuè possunt æternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato à parente & conditore vrbis nostræ institutum, & à regibus vsque ad principes continuum & immortalem, sicut à maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam vt ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.* Et oratio ad perstringendos, mulcendosque militum animos & securitatis modus (neque enim in plures quàm in duos animaduerti iusserat) gratè accepta, compositisque ad præsens, qui coerceri non poterant.

22 Non tamen quies vrbi redierat, strepitus telorum, & facies belli erat: militibus, vt nihil in commune turbantibus, ita sparsi, per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in vrbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde pena omnia suspicionũ, & vix secreta domuum sine formidine, sed plurimum trepidationis in publico, vt quemque nuntium fama attulisset, animum, vultumque cõuersi, ne diffidere dubijs, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto verò in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et priuato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, hostem & patricidam Vitellium vocantem. Prouidentissimus quisque, vulgaribus conuicijs quædam vera probra iacere, in clamore tamen, & vbi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant, diuersis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolij omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat. erupisse cella Iunonis, maiorem humana speciem. statuam

tuam diui Iulij, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Occidente in Orientẽ conuersam, prolocutum in Ethruria bouem, insolitos animalium partus, & plura alia, rudibus sæculis, etiam in pace obseruata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præsenti exitio, etiam futuri pauor, subita inundatione Tiberis: qui immensè auctu prorupto ponto sublicio, ac strage obstantis molis, refusus, non modò iacentia & plana vrbis loca. sed secura huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepta. Fames in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Vtque primùm vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod petenti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia iter belli esset obstructum, à fortuitis, vel naturalibus caussis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur. Otho, lustrata vrbe, & expensis belli consilijs quando Peninæ, Cortiæque alpes, & ceteri & Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida & partibus fida. quòd reliquos cæsorum ad pontem Miluium, & sæuitia Galbæ in custodiam habitos, in numerum legionis composuerat. facta & reliquis spes honoratioris in posterum militiæ. Addidit classi vrbanas cohortes, & plerosque è prætoriam, vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium, & custodes. Summa expeditionis Antonio Nouellio, Suedio Clementi primipilaribus, Æmylio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam nauium Oscus libertus retinebat, ad obseruandam honestiorum fidem * inuitatus, Peditum equitumque copijs Suetonius Paullinus, Marius Celsus Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorij præfecto. Is vrbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli,
vt cui-

vt cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, prauus & callidus, bonos & modestos anteibat. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neq; arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus. Multos è magistratibus, magnam consularium partem, Otho, nō participes, aut ministros bello, sed comitum specie, secū expedire iubet In quibus & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec vt imperatoris fratrem, nec vt hostis. Igitur motæ vrbis curæ, nullus ordo metu, aut periculo vacuus. Primores senatus ætate inualidis, & longa pace desides; segnis & oblita bellorū nobilitas, ignarus militiæ eques: quanto magis occultare, ac abdere pauorē nitebantur. manifestius pauidi. Nec deerant è contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidā luxuriosos apparatus conuiuiorum, & irritamenta libidinum, vt instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis, & Reip. cura: leuissimus quisque, & futuri improuidus spe vana tumens, Multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarū expers populus, sentire paulatim belli mala, conuersa in militum vsum omni pecunia, intentis alimētorum precijs. quæ motu Vindicis, haud perinde plebem attriuerant, secuta tum vrbe, & prouinciali bello, quod inter legiones, Galliasq. velut externum fuit. Nam, ex quo diuus Augustus res Cæsarum composuit procul & in vnius solicitudinem, aut decus, pop. Ro. bellauerat, Sub Tiberio & Caio, tantum pacis aduersa * pertimuere, Scriboniani contra Claudiū incępta, simul audita & coercita. Nero nūtijs magis & rumoribus, quàm armis depulsus. Tum legiones, classesque, & quod rarò alias, prætorianus, vrbanusq. miles, in aciem deducti Oriens, Occidensq & quidquid, vtrimq; virium est à tergo: sub ducibus alijs si bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui, proficiscenti Othoni moras, religionemq. nondum conditorem ancilium

affer-

afferrent. Aspernatus omnem contationem, vt Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, iam alpes transgressus, exstimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conuersas, reuocatis ab consilio concessit: iustissimum donum & in speciem magnificum, sed festinata exactione, vsu sterile. Mox vocata concione, maiestatem vrbis, & consensum populi, ac senatus pro se attollens aduersum Vitellianas partes modestè disseruit, inscitiam potius legionum, quàm audaciam increpans, nulla Vitellij mentione, siue ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens, contumelijs in Vitellium abstinuit: quando, vt in consilijs militiæ Suetonio Paulino, & Mario Celso, ita in rebus vrbanis Galerij Trachali ingenio Othonem vti credebatur, & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori vsu celebre, & ad implendas populi aures, latum & sonans. Glamor, vocesq. vulgi, ex more adulandi, nimiæ, & falsæ. quasi dictatorem Cæsarem, aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studijs, votisq. certabant. nec metu, aut amore, sed ex libidine seruitij, vt in familijs, priuata cuique stimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem vrbis, curasq. imperij, Saluio Titiano fratri permisit.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS *Historiarum, Liber II.*

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Audito Galbæ exitu, Titus Vespasianus Romam missus vt imperatori gratularetur: in itinere subsistit, consulta deinde de futuris Paphia Venere.*

2 *Pater Vespasianus bellum molitur, & differt in occasionem.*

3 *Pseudo Neronis captiuitas, & cædes. Annius Faustus eques oppressus.*

4 *Copiæ, duces Othonis: irruptio classis Othonianæ in Galliam Narbonensem.*

5 *Vitellij dux. Valens Gallis auxilia mittit, qui cum Othonianis infeliciter confligunt. Corsicæ mota, procuratoris temeritate, qui ab insulanis interficitur. Othonis milite frustra pugnante, Vitellianus exercitus in Italiam penetrat.*

6 *Placentiam oppugnat Cæcina, cum probro, & clade repulsus.*

7 *Cæcina dum Othonianis qui ad Bedriacum prospere pugnauerant locat insidias, seipsum in periculum conijcit.*

8 *Milites in Valentem Ticini seditionem excitant, qua composita Cæcinæ iunguntur.*

9 *De Summa belli variæ apud Othonem deliberationes.*

10 *Vitellianorum stratagema. Exercitus Othoniani confusio. Famam de studio pacis Tacitus refellit.*

11 *Othonianorum ducum imperitia, & lapsus. Fortiter & prodenter Vitelliani se ad prælium accingunt. Falso nuntio Othoniani turbantur. In acri pugna Othoniani fusi, non tamen fracti.*

12 *A belli consilijs auersus Otho mortem suam eligit.*

git, quam lingua facunda aperit, atroci manu exequitur.

13 *In* Virginium *&* *Senatum militaris impetus.* *Vitellij varia receptio.* Huius *exercitus descriptus.*

14 *Vitellij animus inconstans.* *Ad eum* Mauritani *deficiunt, multis casis.* Erga *Vitellium præfecti Lugdunensis liberalitas.* *Aduersarios suos Vitellius oppositis modis excipit.*

15 In *Mathematicos, & alios seuera animaduersio.* *Dolabella calumnijs pressus & oppreßus.* Vxoris *& matris* Vitellij *elogia. Hispaniæ præfectus clam accusatus fidenter & coram* Vitellio *se purgat.*

16 *Qui* Othoni *adharescut legionum milites in Britanniam dimittuntur: inter hos Quartadecimani, quibus adiunctæ Batauorum cohortes: vnde tumultus. Alibi aliæ legiones locatæ.* Ticinensis *seditio, quam noui belli fama componit.* Virginius *ad cædem quæsitus euadit.*

17 *Bataui in* Germaniam *redeunt.* Locum *felicis sibi pugnæ lustrat* Vitellius, *& honores suis diuidit. Scribonianus nebulo supplicio capitis luit mendacium.*

18 Orientis *statu.* *Vespasiani cunctatio, Muciani præsertim acri oratione excitata.*

19 *Vaticinij, & hominibus impulsus, legiones ad se pertrahit, quibus reges & prouinciæ adhærent. Belli aduersus Vitellium consilia & apparatus.*

20 *Mucianus rei bellicæ inuigilat. Illyriciani ad Vespasianum transeunt: alij item exercitus nouas illas partes sequuntur.*

21 *Ignauia* Vitellij, *cuius miles licentia corruptus* Italiam *atterit, & vrbem cædibus implet. Valens, & Cæcina, summæ rerum præfecti, inter se dissident.*

22 Vitellianorum *ingens numerus, pusillus animus, nulla disciplina. Quorundam supplicia. Prodigalitas* Vitellij, *aulæ corruptio, ciuium miseriæ.*

23 *Nuntio defectionis allato,* Vitellius, *& prouinciarum præfecti lentè festinant. Africanus miles* Vitellio, *præfectus Vespasiano placet. Cæcina corruptus, & corruptos, vt & Bassus corruptum exercitum educit.*

Gesta

Gesta hæc eodem anno quo Galba & T. Vinius interfecti sunt: consulibus tamen alijs suffectis.

STruebat iam fortuna, in diuersa parte terrarum, initia, caussasq. imperio quod * variè ortum, lætum Reipub. aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus è Iudea, incolumi adhuc Galba, missus à patre, caussam profectionis officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed vulgus fingēdi auidum, disperserat, ac citum in adoptionem. materia sermonibus, senium, & orbitas principis, & intemperantia ciuitatis donec vnus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium, quantæcunq; fortunæ capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiā fortuna. Vbi Corinthi, Achaiæ vrbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellij, bellumq. affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrinque perlustrat. Si pergeret in vrbem, nullam officij gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris, sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Rempub. susciperet, obliuiscendum * infensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem, metumque iactatum, spes vicit. Fuere qui accensum desiderio Berenices reginæ, vertice iter crederent. Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ, & Asiæ, ac læua maris * præteruectus, Rhodum, & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatijs petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi, visendique templum Paphiæ Veneris, inclitum

per

per indigenas, aduenasq.. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi, sic habetur. paucis disserere. Conditorem templi regem Aeriam vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, à Cinara sacratum templum, deamq. ipsam conceptam mari, huc pulsam. Sed scientiam, artemq. haruspicum accitam, & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita pactum, vt familiæ, vtriusque posteri cærimonijs præsiderent. Mox honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Hostiæ, vt quisque vouisset, mares diliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quamquam in aperto madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens. Et ratio in obscuro. Titus spectata opulentia, donisq. regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, de nauigatione primùm consuluit. Postquam pandi viam, & mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostijs. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, vbi læta, & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens, & solita respondens petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, suspensis prouinciarum, & exercituum mentibus, ingens rerum [fiducia] accessit.

2 Profligauerat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis, & arduo opere ob ingenium gentis, & peruicaciam superstitionis, quàm quòd satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, vt supra memorauimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi

exer-

exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantumq; illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor, auxilia vtriq; cohortium, alarumque, & classes, regesq., ac nomen dispari famà celebre. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu, diuq. consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste, habituq. vix à gregario milite discrepans, prorsus, si auaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum supergressa extollebant, aptior sermone, dispositu, prouisuq. ciuilium rerum peritus egregium principatus temperamentum, si demptis vtriusque vitijs, solæ virtutes miscerentur. Ceterùm hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis prouinciarum administrationibus inuidia discordes, exitu demum Neronis, positis odijs in medium consuluere, primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides. Titus, praua certamina communi vtilitate aboluerat, natura, atq; arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus Tribuni, centurionesq., & vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingenium, adsciscebantur. Antequã Titus aduentaret, sacramentum Othonis acceperat, vterq; exercitus, præcipitibus, vt assolet, nuntijs, & tarda mole ciuilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namq. olim validissima inter se ciuium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est ciuile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditiq. sæpius in Syria, Iudæaq. Cæsares quàm inspecti. Nulla seditio legionum; tantùm aduersus Parthos minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, turbatis alijs, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem, ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est: ne penes ceteros imperij præmia, penes ipsos tantùm seruitij necessitas esset, fremere miles, & vires suas cir-

cum-

cumspicere. Septem legiones statim, & cum ingentibus auxilijs Syria, Iudæaq.: inde continua Aegyptus, duæ]. legiones: hinc Cappadocia, Pontusq., & quicquid castrorum Armenijs prætenditur. Asia, & ceteræ prouinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ, quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello * seclusum, tutumq. ipsum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus alijs placuit exspectari bellum, cùm * in victores, victosq. numquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere, discordiam his, ignauium, luxuriem, & suismet vitijs, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere. Vespasianus, Mucianusq. nuper, ceteri olim mixtis cōsilijs, optimus quisq; amore Reip. Multos dulcedo prædarum stimulabat, alios ambiguæ domi res. Ita boni, maliq. caussis diuersis, studio pari bello omnes cupiebant.

3 Sub idem tempus Achaia, atq; Asia falsò exterritæ, velut Nero aduentat: vario super exitu eius rumore, eoq. pluribus viuere eum fingentibus, credentibusq.. Ceterorum casus, conatusq. in contextu operis dicemus. Tunc seruus è Ponto, siue, vt alij tradidere, libertinus ex Italia, citharæ, & cantus peritus (vnde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac vi tēpestatum * Scithinū insulā detrusus, & militū quosdam ex Oriente cōmeantium adsciuit, & abnuētes interfici iussit & spoliatis negotiatoribus, mācipiorum valentissimum quemq; armauit. Centurionemq. Sisennam dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentē, varijs artibus aggressus est: donec Sisenna clā relicta insula, trepidus & vim metuens aufugeret inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum nouarum cupidine, & odio presentium. Gliscentem in dies famam fors discussit:

Galatiam

Galatiam, ac Pamphyliam prouincias. Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ è classe Misenensi duę triremes ad prosequendum, cum quibus Scithinum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in mæstitiam compositus, & fidem suorum quondam militum inuocans, vt eum in Syria, aut Aegypto sisterent orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reuersuros firmauerunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis, comaq. & toruitate vultus, in Asiam, atque inde Romam peruectum est. In ciuitate discordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem, ac licentiam incerta paruæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quàm inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat: ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, vt accusatorum caussæ noscerentur. Id senatusconsultum variè iactatum, & prout potens, vel inops reus inciderat, infirmum, aut validum retinebatur. * Adhæc terrore, & propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui peruertere: traxeratq. magnam senatus partem, vt indefensum & inauditum dedi ad exitiũ postularet. Contra apud alios nihil æquè reo proderat quàm nimia potentia accusatoris: dari tempus: edi crimina quamuis inuisum, ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valuere primò, dilataque in paucos dies cognitio, mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat, quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum pręmio exercuisse meminerant. Nec pœna criminis, sed vltor displicebat.

4 Læta Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia, Pannoniaq. exercitibus. Fuere quattuor legiones, è quibus bina millia

præ-

præmissa. Ipsæ modicis interuallis sequebantur: septima à Galba conscripta: veteranæ, vndecima, ac tertiadecima, & præcipui fama Quartadecumani, rebellione Britanniæ compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo vt potissimos. Vnde lōga illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium, ac roboris, è fiducia tarditas inerat. agmen, legionum, alæ, cohortesq. præueniebant. Ex ipsa vrbe haud spernenda manus, quinq; prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per ciuilia arma etiam seueris ducibus vsurpatum. His copijs rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam alpes Cæcina, quem sisti * inter Gallias posse sperauerat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætorijs cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne, aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea vsus, & ante signa pedester, horridus, incomptus, famæq. dissimilis, Blandiebantur cœptis fortuna, possessa per mare & naues maiore Italiæ parte, penitus vsque ad initium maritimarum alpium, quibus tentandis, aggrediendæq. prouinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Nouellum, Aemilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum victus; Antonio Nouello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, vt aduersus modestiam disciplinæ corruptus, ita prœliorum auidus. Non Italia adiri, nec loca, sedesq. patriæ videbantur: tamquam externa litora, & vrbes hostium vrere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil vsquam prouisum aduersum metus. pleni agri, apertæ domus occursantes domini iuxta coniuges, & libertos, securitate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest iuuentus) arcere prouinciæ finibus Othonianos inten-

intendit. Sed primo impetu cæsi, disiectiq. montani, vt quibus temerè collectis, non castra non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. sed calamitatibus insontium expleta auaritia. Auxit inuidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm simul pecuniam occultari milites credidissent, eoq. per cruciatus interrogarent, vbi filium occuleret, vterum ostendens, latere respondit. Nec vllis deinde tortoribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutauit.

5 Imminere prouinciæ Narbonensi in verba Vitellij adactæ: classem Othonis Fabio Valenti trepidi nuntij atulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, vniuersam Treuerorum alam, cùm Iulio Classico præfecto misit, è quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copijs in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus, aduersus hostem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonij nondum sub signis. Nec mora prœlio: sed acie ita instructa, vt pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles, ac litus æqui loci prætorianus miles expleret, in ipso mari, vt annexa classis, & pugnę parata, conuersa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani quibus minor peditum vis, in equite robur, alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treuerorum turmæ obtulere se hosti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, simul à latere saxis vrgeret apta ad iaciendum paganorum manus, qui sparsi inter milites, strenui, ignauiq. in victoria idem audebant. Additus perculsis terror, inuecta in terga pugnantium classe. Ita vndique clausi, deletæq. omnes

copiæ

copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi, quieuere: accitis auxilijs, secutum hostem, ac successu rerum secordius agentem inuadunt, cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naues, donec sidente paulatim metu, occupato iuxtà colle defensi, mox irrupere. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, sustētata diu acie, telis obruūtur. Nc Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improuidè secutos, conuersi equites circumuenerunt. Ac velut pactis inducijs, ne hinc classis, inde equites subitam formidinem inferrent. Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ reuertere. Corsicam, ac Sardiniam, ceterasq. proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam propè afflixit. Decimi Gacarij procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in * summa profutura, ipsi exitiosa. Namq; Othonis odio iuuare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio etiam si prouenisset. Vocatis principibus insulæ, cōsilium aperit. Et contradicere ausos Claudium Phirricū trierarchum liburnicarum ibi nauiū, Quinctium Certum equitem Romanum interfici iubet, quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara, & alieni metus socia imperitorum turba in verba Vitellij iurauere. Sed vbi dilectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occepit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputabant. Insulam esse quam incolerent, & longè Germaniam, viresq. legionum: direptos, vastatosq. classe, etiam quos cohortes, alæq. protegerent. Et auersi repentè animi, nec tamen aperta vis aptum tempus insidijs legere. Digressis qui Pacarium frequētabant, nudus, & auxilij inops, balneis interficitur. Trucidati, & comites, Capita vt hostium, ipsi interfectores ad Othonē tulere. Neq; eos, aut Otho præmio affecit, aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitijs permixtos. Aperue-

rat iam Italiam, bellumque transmiserat, vt suprà memorauimus, ala Syllana, nullo apud quemquã Othonis fauore, nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne seruitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum, Alpesq; camporum & vrbium, armis Vitellij (namque & præmissæ à Cæcina cohortes aduenerant) tenebatur. Capta Pãnoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placẽtiam, Ticinumque: quo successu Vitellianus miles, non iam flumine, aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batauos, Transrhenanosque Padus ipse: quem contra Placentiam transgressi, * raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, vt adesse omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, & si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tres prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui obijcere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque prouidentiã ducis laudantibus * qui pro Othone, & accitum Cæcinam inclamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consilijs, si seditio mitesceret. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor vrbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tã paucas cohortes circumfudisset. Iamque totis castris modesti sermones, & inserentibus se centurionibus, tribunisque, laudare prouidentiam ducis: quòd coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans, quàm ratione ostẽdens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam redux it, minus turbidos, & imperia accipientes

So-

Solidati muri, propugnacula addita, auctę turres, prouisa parataque non arma modò, sed obsequiũ & parendi amor, quod solùm illis partibus defuit, cùm virtutis haud pæniteret.

6 At Cæcina, velut relicta pòst alpes sæuitia, ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, brachas tegmen barbarũ indutu, togatos alloqueretur. Vxorem quoque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam, insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi grauabantur. * *Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in equo videre.* Cæcina Padum transgressus, tẽtata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem peritus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore, vertit ignarus, vt initia belli prouenissẽt, famam in cetera fore: Sed primus dies, impetu magis quàm veterani exercitus artibus, transact9 Aperti incautique muros subiere cibo, vinoq; prægraues. In eo certamine, pulcherrimũ amphiteatri opus, situm extra muros, conflagrauit: siue ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obsessos iaculantur, siue ab obsessis, dum regerunt. *Municipalis vulgus pronũ ad suspiciones*. fraude illata ignis alimenta credidit, à quibusdam vicinis colonis, inuidiæ æmulatione, quòd nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu * acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum: reddita securitate, tamquam nihil grauius pati potuissent, mœrebãt. Ceterùm, multo suorum cruore, pulsus Cæcina. Et mox parandis operibus assumpta. Vitelliani pluteos, cratesque, & vineas suffodiendis muri, protegendisque oppugnatoribus. Othoniani sudes & immensas lapidum ac plumbi, ærisque moles perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Vtrinque pudor, vtrinque gloria, & diuersæ exhortationes, hinc legionum & Germa-

mici exercitus robur, inde vrbanæ militiæ, & prætorianarum co hortiũ decus attollẽtium, illi vt segnem ac desidem, & circo, ac theatris corruptum militem, hi peregrinum & externum increpabant. simul Othonem ac Vitellium, celebrantes, culpantesque, vberioribus inter se probris, quàm laudibus stimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis, aut saxis incessere, neglecta, aut æuo fluxa cominus aggredi. Ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, aduersus temerè subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani dispositos ad ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, prouoluunt, pars subeuntium obruti: pars confixi, & exsangues, aut laceri, cùm augeret stragem trepidatio, eoque acrius è mœnibus vulnerarentur. rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, fama & pudore cœptæ temerè oppugnationis, ne irrisus ac vanus ijsdem castris assideret, traiecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere se abeunti Turullus Cerialis, cum pluribus classicis, & Iulius Briganticus, cum paucis equitum. hic præfectus alæ, in Batauis genitus, ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germania duxerat. Spurinna comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium. Placentiæ ducebat, diffisus paucitati cohortium, ne longius obsidium, & vim Germanici exercitus, parùm tolerarent.

7 Vbi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægrè coercitam legionem, & pugnandi ardore vsque ad seditionem progressam, Bedriaci sistit. Inter Veronam, Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus, infau-

faustusque. Iisdem diebus, à Martio Macro, haud procul Cremona, prosperè pugnatum. Namque promptus animi Martius, transuectos nauibus gladiatores, in aduersam Padi ripam, repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne nouis præsidijs firmati hostes, fortunam prœlij mutarent. Suspectum id Othonianis fuit: omnia, quęcunque facta, prauè æstimantibus. Certatim, vt quisq; animo ignauus, procax ore, Annium Gallum & Suetonium Paullinum & Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) varijs criminibus incesserant. Acerrima seditionum, ac discordiæ incitamenta interfectores Galbæ, scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modò palàm turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem litteris, qui humillimo cuique credulus, honos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter aduersa melior. Igitur Titianum fratrem accitũ, bello præposuit. Interea Paullini & Celsi ductu, res egregiæ gestæ. Angebant Cęcinam nequidquã omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, cæsis nuper auxilijs, etiam per concursum exploratorũ, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior: propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recuperare gloria, auidius quàm consultius, properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos imponit, equites procedere lõgiùs iussi, & irritato prœlio sponte refugi, festinationem sequentiũ elicere, donec insidiæ coorirentur. Proditũ id Othonianis ducibus, & curam peditum Paullinus, equitũ Celsus, sumpsere. Tertiæ decimæ legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locãtur. Aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, arctis ordinibus obtinuere. Dextra fronte prima legio incessit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio, auxilijsq; mille equites, cumulus prosperis,

aut subsidium laborantibus, ducebantur. Ante quam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temerè exsurgente, cedente sensim Celso, longius secuti, vltrò in insidias præcipitantur. nã à lateribus cohortes legionum, aduersa fronte, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim à Suetonio Paullino pediti datum. Contator natura, & cui cauta potius consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placerẽt. compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis citò incipi victoriam ratus, vbi prouisum foret ne vincerentur. Ea contatione, spacium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum, impeditas, refugiendi. Et modica silua adhærebat; vnde rursus ausi, promptissimos prætorianorum equitum interfecere, vulneratur rex Epiphanes, impigrè pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subueniebant. Nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciuerat: quæ res in prœlio trepidationem auxit. cùm dispersos, nec vsquam validos pauor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quòd non vniuersi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret: cùm fratrem eius Iulium Frontonum Tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterùm ea vbique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, vt deleri cum vniuerso exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, vtrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Paullinus ferebat, tantùm insuper laboris, atque itineris, ne Vitellianus miles recens è castris fessos aggrederetur, perculsis nullum retro subsidium foret. apud paucos caducis ratio probata, in vulgus aduerso rumore fuit.

8 Haud perinde damnum Vitellianos in metũ compulit, quàm ad modestiam composuit. nec solùm apud Cæcinam, qui culpam in militem cõferebat, seditioni magis quàm prœlio paratum,

sed

sed Fabij, quoq; Valentis copiæ (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu & recuperandi decoris cupidine, reuerẽtius & æqualius duci parebant. Grauis alioquin seditio exarserat, quam altiori initio (neque enim rerum à Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batauorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cùm Britanniã peterent, audito Vitellij motu in ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbè agebant, vt cuiusq. legionis tentoria accessissent, coercitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta iurgis, aut rixis disciplina. At postremum Valens è petulantia, etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato, pulsam Treuerorũ alam, Tungrosq. à classe Othonis, & Narbonensem Galliam circũiri, simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac si vnà forent, præualidas, dispergendi, partem Batauorum ire in subsidium iubet. Quod vbi auditum, vulgatumque, mærere socij, fremere legiones, *orbari se fortissimorũ virorum auxilio. veteres illos, & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci si prouincia, vrbe, & salute imperij potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, vt corpori, validissimos artus.* Hæc ferociter iactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum inuadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. Spolia Galliarum, & Viennensium aurum, & pretia laborum suorum occultare clamitãtes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamq. humum pilis, & lanceis rimabantur. nam Valens, seruili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilia Centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter

se attoniti: & id ipsum quòd nemo regeret patientes, silentio, patientia, postremò precibus, ac lacrymis veniam quærebant. Vt verò deformis, & flens, & præter spem incolumis. Valens processit, gaudium, miseratio, fauor: versi in lætitiam (vt est vulgus vtroque immodicum) laudantes, gratantesq., circumdatum aquilis, signisque in tribunal ferunt. Ille, vtili moderatione, non supplicium cuiusquam poposcit, ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusauit: ignarus ciuilibus bellis, plus militibus, quàm ducibus, licere. Munientibus castra apud Ticinum. de aduersa Cæcinæ pugna allatum, & propè renouata seditio, tamquam fraude, & cunctationibus Valentis prœlio defuissent. Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, vrgere signiferos, rapido agmine Cæcinæ iunguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus quęrebantur, simul in suam excusationem, & aduentantium robur per adulationem attollentes, ne vt victi, & ignaui despectarentur. Et quamquam plus viriũ, propè duplicatus legionum, auxiliorumq. numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant, super benignitatem animi qua promptior habebatur, etiam vigore ętatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, vt fędum, & maculosum: ille, vt vanum, ac tumidum, irridebat. Sed cõdito odio, eandem vtilitatẽ fouere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni obiectantes: cùm duces partium Othonis, quamuis vberrima conuiciorum in Vitellium materia, abstinerent. Sanè ante vtriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellij ignauæ voluptates, quàm Othonis flagrãtissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem, atque odium cædes Galbæ: contra, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gula sibi ipsi hostis: Otho, luxu, sæuitia, audacia, Reip. exitiosior ducebatur.

9 Coniunctis Cęcinæ, ac Valentis copijs, nulla

vltrà

vltrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultauit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tēpestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostilibus, moram ipsis vtilem disseruit. *Exercitum Vitellij vniuersum aduenisse: nec multum virium a tergo, quoniam Gallia tumeat, & deserere Rheni ripam irrupturus tam infestis nationibus, non conducat. Britannicum militem hoste, & mari detineri. Hispanias, armis non ita redundare prouinciam Narbonensem, incursu classis, & aduerso prœlio contremuisse: clausam alpibus, & nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso trāsitu exercitus vastatam: non frumentum vsquam exercitui; nec exercitum sine copijs retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus mutationem soli, cælique haud toleraturos. Multa bella impetu valida per tædia, & moras euanuisse. Contrà ipsis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus: Italiam, & caput rerum vrbem, senatumq. & populum. numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas, priuatasq. opes, & immensam pecuniam inter ciuiles discordias ferro validiorem: corpora militum, aut Italiæ sueta, aut æstibus. Obiacere flumen Padum tutas viris, murisq. vrbes, è quibus nullam hosti cessuram. Placentiæ defensione exploratum, proinde duceret bellum. Paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mœsiacis copijs affore. Tum rursus deliberaturum, & si prælium placuisset, auctis viribus certaturos.* Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater eius Titianus, & pręfectus prætorij Proculus, imperitia properantes, fortunam, & deos & numen Othonis adesse cōsilijs, affore conatibus testabantur. neu quis obuiam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitū, interesse pugnę imperato-

remian seponi melius foret dubitauere. Paulino & Celso iam non aduersantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, ijdem illi deterioris consilij auctores perpulere, vt Brixellum concederet, ac dubijs prœliorum exemptus, summa rerum, & imperij se ipsum reseruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namq; & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitumque, valida manus discessit, & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui vni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, & imperia ducum in incerto reliquerat.

10 Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, vt in ciuili bello transfugijs, & exploratores curā diuersa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti, intentiq. Cæcina, ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, aduersus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium terreret, naues pari inter se spatio, validis vtrinque trabibus connexæ, aduersum in flumen dirigebantur, iactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, vt augescente flumine, inoffensus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam nauem educta: vnde tormentis, ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaq. & faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressus, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus, nec perinde nutantes è nauibus, quàm stabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cùm varijs trepidantium inclinationibus, immixti remiges, propugnatoresq. turbarentur, desilire in vada vltrò Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere.

gere quæ cuncta in oculis, vtriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam, auctoremq. cladis detestabantur. Et prelium quidem, abruptis quæ superfuerant nauibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iamq. vulneratum eminus lancea, strictis gladijs inuaserant, cùm intercursu Tribunorum, Centurionumq. protegitur. Nec multò pòst, Vestricius Spurinna, iussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subuenit. Dein Flauium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copijs misit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones, iam infestam militiã aspernantibus. Inuenio apud quosdam auctores, pauore belli, seu fastidio, vtriusq; principis, quorũ flagitia, ac dedecus apertore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, nõ posito certamine, vel ipsi in medium consultarint, vel senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eò duces Othonianos spatium, ac mora suauisse, præcipuè Paullinum: quod vetustissimus consularium, & militia clarus, gloriam, nomenq. Britannicis expeditionibus meruisset. *Ego vt concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem principem pro pessimis, ac flagitiosissimis expetitum: ita neq; Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem reor, vt qui pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis, moribusq. dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos, ac duces, magna ex parte luxus egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum, obstrictumq. meritis suis principem passuros. Vt eius, ac iam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit, erupitq. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres, plebemq. certamina exarsere. Modò turbulenti Tribuni, modò Consules præualidi, & in vrbe, ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox à plebe infima, C. Marius, & nobilium sæuissimus.*

simus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Gn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de principatu quæsitũ. Non discessere ab armis in Pharsalia, ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonij, ac Vitellij exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum caussa in discordiam egere. Quòd singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauia principum factum est. Sed ne veterum, nouorumq. morum reputatio longius tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.

11 Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianũ fratrem, vis ac potestas penes Proculum præfectum: Celsus, & Paullinus, cùm prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducum, alienæ culpę prætendebantur. Tribuni, Centurionesq. ambigui, quòd spretis melioribus, deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamẽ iussa ducum interpretari, quàm exsequi mallet. Promoueri ad quartum à Bedriaco castra placuit, adeò imperitè, vt quamquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prelio dubitatum, Othone per litteras flagitãte, vt maturarent: militibus, vt imperator pugnæ adesset poscentibus: pleriq; copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quàm pessimum fuisse quod factum est. Nõ vt ad pugnam, sed ad bellandum profecti, Confluentes Padi, & Adduæ fluminum xvi. inde militum spatio distãtes petebant. Celso, & Paullino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis grauẽ, obijcere hosti, non admissuro quo minus expeditus, & vix quatuor millia passuum progressus, aut incõpositos in agmine, aut dispersos, & vallũ moliẽtes aggrederetur. Titianus, & Proculus, vbi cõsilijs vincerentur, ad ius imperij transibãt. Aderat sanè citus equo Numida, cum atrocibus mãdatis, quibus Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti iubebat: æger mora, & spei impatiens. Eadẽ die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortiũ Tribuni, colloquium eius postu-

postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adesse hostem nuntiauere. Interruptus Tribunorum sermo, eoq. incertum fuit, insidias, ac proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptauerint. Cæcina dimissis Tribunis, reuectus in castra, datum iussu Fabij Valentis pugnæ signum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis sortiũtur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt. ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies: sine trepidatione, etenim (quamquam vicino hoste) aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula, & lixæ, & præruptis vtrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alij signa sua, quærere alij: Incertus, vndique clamor, accurrentium, * clamantium: & vt cuique audacia, vel formido, * in primam, postremamve aciem prorumpebant, vel reuehebantur. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui desciuisse à Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij dispersus, an ipsa Othonis parte, seu dolo, seu sorte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani vltrò salutauere. & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ caussa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstantior. Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi prœlium tamen acriter sumpsere. Et per locos arboribus, ac vineis impeditos, non vna pugnæ facies. cominus, eminusque, cateruis, & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus, & vmbonibus niti, omisso pilorum iactu, gladijs, & securibus galeas, loricasq. perrumpere noscentes inter se, ceteris conspicui, in euen-

euentum totius belli certabant. Fortè inter Padũ viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vna etuicesima, cui cognomen Rapaci, vetere gloria insignis: è parte Othonis, Prima Adiutrix, non antè in aciem deducta, sed ferox, & noui decoris auida. Primani, stratis Vnaetuicesimanorum principijs, aquilam abstulere. quo dolore accensa legio, & impulit rursus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa, vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumuenti plurimum accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugi, Cæcina ac Valens subsidijs suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fusa gladiatorum manu, quam nauibus transuectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidauerant. ita victores latus hostiũ inuecti. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani Bedriacum petentes, immensum id spatium obstructæ corporum viæ, quo plus cædis fuit, neq; enim ciuilibus prœlijs, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius proculus, diuersis itineribus, castra vitauere. Vedium Aquilã tertiæ decimæ legionis legatum, iræ militũ incõsultus pauor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circũstrepitur. Non probris, non manibus abstinent, desertorem, proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed, more vulgi, & suum quisque flagitium alijs obiectantes. Titianum & Celsum nox iuuit dispositis iam excubijs, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem aduersæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sæuirent. siue finis bello venisset, seu resumere arma mallent, vnicum victis in consensu leuamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Nec Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam pulso equite, rapta legionis aquila. Superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: ve-

nire

nire Mœsicas legiones: magnam exercitus partē Bedriaci remansisse. hos certè nondum victos, & si ita ferret, honestius in acie perituros. His cogitationibus truces, aut pauidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quàm in formidinem stimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eodem die oppugnationem castrorum. Simul volūtaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egressis, munimentum fuere arma & victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinātibus missa legatione, apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti. ea res hæsitationem attulit, ignarus adhuc an impetrassēt. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi, victoresque in lacrymas effusi, sortem ciuiliū armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quisquam adeò mali expers, vt non aliquam mortem mæreret. Requisitum Orchidij legati corpus, honore solito crematur. Paucos necessarij ipsorum sepeliuere. Ceterum vulgus, super humum relictum.

12 Opperiebatur Otho nuntiorū pugnæ, nequaquam trepidus, & consilij certus. Mæsta primùm fama, dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectauit militum ardor vocem imperatoris. bonum habere animum iubebant: superesse adhuc nouas vires, & ipsas extrema passuras, ausurasque. neque erat adulatio. Ire in aciē, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant. qui procul astiterant, tendere manus, & proximi prehensare genua, prōptissimo Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, *ne fidissimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret, maiore animo tolerari aduersa, quam relinqui fortes & strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos & ignauos ad deliberationem formidine properare*. Quas inter voces, vt flexerat vul-

tum,

tum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætorianus tãtum, proprius Othonis miles, sed præmissi Mœsiæ, eandem obstinationem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingressus, nuntiabant, vt nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipse * versus à consilijs belli, *Hunc*, inquit, *animum, hanc virtutem vestram vltrà periculis obijcere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si viuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicem sumus, ego ac fortuna. ne tempus computaueritis, difficilius est temperare felicitati, qua te nõ putes diu vsurum. Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & vt de principatus certaremus armis, initium illic fuit, ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis. mihi non vltione, neque solatio opus est. Alij diutius imperium tenuerunt, nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus & Reip. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tanquam perituri pro me fueritis. Sed este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestrã, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignauiæ est. præcipuum destinationis meæ documentum habere, quòd de nemine queror. Nam incusare deos, vel homines, eius est, qui viuere velit.* Talia locutus, vt cuique ætas, aut dignitas, comiter appellatos, irẽt properè, neu remorando iram victoris asperarẽt, iuuenes auctoritate, senes precibus monebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestiuas suorum lacrymas coercens. Dari naues ac vehicula abeuntibus iubet. libellos, epistolasque, studio erga se, aut, Vitellium contumelijs, insignes abolet. Pecunias distribuit parcè, nec vt periturus. Mox Saluium * Cocceianum fratris filium, prima iuuenta trepidum, & mœrentem, vltrò solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem. *An Vitellium tam immitis animi fore, vt pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim vltima desperatione, sed poscente prælium exercitu remisisse Reip. nouissimũ casum. Satis sibi nomi-*

minis, satis posteris suis nobilitatis quæsitũ. post Iulios, Claudios, Seruios, se primum, in familiam nouã imperiũ intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse, aut obliuisceretur vnquã, aut nimium meminisset. post quæ. dimotis omnibus, paulum requieuit. atq; illum iã supremas curas * agentem repens tumultus auertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant increpitis seditionis auctoribus regressus, vacauit abeuntiũ alloquijs, donec omnes inuiolati digrederentur. * Vesperascente die, sitim haustu gelidę æquæ sedauit. Tum allatis * pugionibus, cũ vtrũque tentasset, alterũ capiti subdit. Et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, vtq; affirmatur, non insomnem egit. Luce prima in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingressi liberti, seruique, & Plotius Firmus prætorij præfectus, vnum vulnus inuenere. Funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum, Tulere corpus prętoriæ cohortes, cum laudibus & lacrymis, vulnus manusque eius exosculantes. Quidam militum, iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed æmulatione decoris, & caritate principis. Ac postea, promiscuè Bedriaci, Placentiæ, alijs in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est, modicum, & mansurum. Hunc vitæ finem habuit septimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino, Pater consularis, auus prætorius, maternum genus impar, nec tamen indecorum pueritia, ac iuuenta, qualem monstrauimus. duabus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul grauitate cœpti operis crediderim: ita vulgatis, traditisque demere fidem, non ausim. Die quo Bedriaci certabatur auem inuisitata specie, apud Regium lepidum celebri * luco consedisse, incolæ memorant,

rant, nec deinde cœtu hominum, aut circumuolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficere: tum oblatam ex oculis: & tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu comperuisse.

13 In funere eius, nouata luctu ac dolore, militum seditio, nec erat, qui coerceret. Ad Virginiũ versi, modò vt reciperet imperium, nunc vt legatione apud Cęcinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per auersam domus portam furtim digressus, irrumpentes frustratus est. Earũ, quæ Brixelli egerant, cohortium preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flauium Sabinũ, ijs copijs quibus præfuerat. Posito vbique bello, magna pars senatus extremum discrimen adijt, profecta cum Othone ab vrbe, dein Mutinæ relicta, illuc de aduerso prœlio allatum. Sed milites vt falsum rumorem aspernantes, quòd infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius, conuicijs postremo ac probris caussam & initium cædis quærebant. cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne prævalidis iam Vitellij partibus, contanter excepisse victoriam crederentur. Ita trepidi & vtrinque anxij coeunt nemo priuatim expedito consilio: inter multos, societate culpæ tutior. Onerabat pauentium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intempestiuo honore. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, vt ambigua disserentem, inuasit. Nec ceteri sententias aperiebant. Sed inuisum memoria delationum, expositumque ad inuidiam Marcelli nomen, irritauerat Cæcinam, vt nouus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitijs clarescerет. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi. Simul, medio temporis, plures nuntij sperabantur Bononiæ, diuisis per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis

nis libertus caussam digressus, habere se suprema eius mandata respondit. Ipsum viuentem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinauere. Intererat consilijs frater eius. L. Vitellius, seque iam adulantibus offerebat, cùm repete * Cenus libertus Neronis, atroci mendacio vniuersos perculit, affirmans superuentu XIIII. legionis, iunctis à Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam. Caussa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio reualescerent. Et Cenus quidem rapidus in vrbem vectus, paucos post dies, iussu Vitellij pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis, militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici consilij facie discessum. Mutina, desertæque partes forent. Nec vltrà in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missæ Fabio Valente epistolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velocius audita. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. Vt cessisse vita Othonem & à Flauio Sabino præfecto vrbis, quod erat in vrbe militum sacramento Vitellij adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita, statim decernũtur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratesque, & missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabij Valentis epistolæ ad consules scriptæ, haud immoderatæ. Gratior Cæcinæ modestia fuit, quòd non scripsisset. Ceterum Italia grauius atque attrocius, quàm bello afflictabatur. Dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris polluere in omnes fas nefasque auidi, aut venales, non

sacro,

sacro, non profano abstinebant. Et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant: obnoxis ducibus, & prohibere non ausis. Minus auaritiæ in Cæcina. plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulatur. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque vis, damnaque, & iniuriæ, ægrè tolerabantur.

14 Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, vt ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias dilectibus, vt remanentium legionum nomina supplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permissa. Ipse è Britãnico dilectu octo millia sibi adiunxit. Et paucorũ dierum iter progressus, prosperas apud Bedriacũ res, ac morte Othonis concidisse bellum accipit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, vt libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestã adulationem compescuit. Dein, mobilitate ingenij, quod palàm abnuerat, inter secreta conuiuij largitur: honorauitque Asiaticum anulis, fœdũ mancipium, & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus, accessisse partibus vtramque Mauretaniam. Interfecto procurarote Albino nuntij venere. Lucius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitaniæ prouinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat. XVIII. cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus, apta bello manus, Cæso Galba, in Othonẽ pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremptæ imminebat. Inde Cluuio Rufo metus, & decimam legionem propinquare liuori, vt transmissurus iussit. Præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. Neque arduum fuit, magna per prouincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto procura-

curatoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Iubæ nomen vsurpare. Ita mutatis animis. Asinius Pollio alæ præfectus è fidissimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum è Tingitana prouincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus litori, trucidatur. Vxor eius, cùm se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio inquirente. Breui auditu, quamuis magna trāsibat, impar curis grauioribus, exercitum itinere terrestri pergere iubet. Ipse Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus: donec Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri largus animo, & par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamuis odium Vitellius humilibus blanditijs velaret. Præsto fuere Lugduni, victricium, victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox vniuersum exercitum occurrere infanti filio iubet. Perlatū, & paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellauit, cinxitque cunctis fortunę Principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus aduersis in solatium cessit. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: vnde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & aduersus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessarijs magis defensionibus, quàm honestis vterentur. Proditionem vltrò imputabant. spatiū longi ante prœlium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem absoluit. Saluius Titianus Othonis frater, nullum discrimen adijt, pietate & ignauia excusatus. Mario Celso consulatus seruatur. Sed creditum fama, obiectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset.

ſet. Reſtitit Vitellius, deditque poſtea conſulatum Simplici, innoxium & inemptum. Thracalū aduerſus criminātes, Galeria vxor Vitellij protexit. Inter magnorum virorum diſcrimina (pudendū dictu) Maricus quidam, è plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunæ, & prouocare arma Romana, ſimulatione numinum auſus eſt. Iamque aſſertor Galliarum, & deus (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aeduorum pagos trahebat: cum grauiſſima ciuitas, electa iuuentute, adiectis à Vitellio cohortibus fanaticam multitudinem diſiecit. Captus in eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec ſpectante Vitellio interfectus eſt. Nec vltra in defectores, aut bona cuiuſquam, ſæuitum.

15 Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. Prorſus ſi luxuriam temperaret, auaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido. Ex vrbe atque Italia irritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab vtroque mari itineribus, exhauſti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. vaſtabantur ipſæ ciuitates. degenerabat à labore ac virtute miles, aſſuetudine voluptatum, & cōptemptu ducis. Præmiſit in vrbem edictum, quo vocabulum Auguſti differret. Cæſaris non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italia matematici Cautum ſeuerò, ne equites Rom. ludo & arena pollueremtur. Priores id principes, pecunia, & ſæpius vi, perpulerant. Ac pleraq; municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptiſſimum quemque adoleſcentium, pretio illicere. Sed Vitellius, aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior & atrocior, occidi Dolabellam iuſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis, vrbem introierat. Id ei Plautius Varus, prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flauium Sabinum præfectum vrbis obiecit, tamquam rupta cuſtodia, ducem ſe victis parti-

partibus ostentasset. Addidit tentatam cohortē, quæ Hostiæ ageret, nec vllis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, *secundam veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flauium Sabinum, Triaria L. Vitelij vxor, vltra feminam ferox, terruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sabinus suapte ingenio mitis, vbi formido incessisset, facilis mutatu, & in alieno discrimine sibi pauens, ne alleuasse videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam vxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas, vitata Flaminiæ viæ celebritate, diuertere Interamnam, atque ibi interfici iussit. Longum interfectori visum; in itinere ac taberna, proiectum humi iugulauit, magna cū inuidia noui principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum è proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris vxor, non minax tristibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris Dixisse quin etiam, ad primas filij sui epistolas, ferebatur, non Germanicum à se, sed Vitellium genitū. Nec vllis postea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta, domus suæ tantùm aduersa sensit. Digressum à Lugduno Villium. M. Cluuius Rufus assequitur, omissa Hispania: lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus, Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellij & Othonis principatu, propriam ipse potentiam & possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem præscripsisset. Interpretabatur quædam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium, & pro se ipso popularia. Auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltrò libertum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitatu principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Aruntij, quem Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluuium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia, ob

ira-

iracundiam militum. Missus est in locum eius, Vectius Bolanus.

16 E præsentibus, angebat Vitellium victarum legionum haud quaquam fractus animus. Sparsæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant. quippe Bedriacensi acie, vexillarijs tantùm pulsis, vires legionis nō affuisse. Remitti eos in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batauorum cohortes vnà tendere, ob veterem aduersus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odijs, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quendam Batauus, vt fraudatorem insectatur, legionarius, vt hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati, à conuicijs ad cædem transiere, & prœlium atrox arsisset, ni duæ prætoriæ cohortes, caussam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, & metum Batauis fecissent, quos Vitellius agmini suo iungi, vt fidos, legionem, Gratis alpibus traductam, eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent: Namque & Viēnenses timebantur. Nocte qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambusta: quod damnum, vt pleraque belli mala, maioribus aliarum vrbium cladibus, oblitteratum. Quartadecimani, postquam alpibus digressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennā ferebat, consensu meliorum compressus: & legio in Britanniam transuecta. Proximus Vitellio è prætorijs cohortibus metus erat. Separati primū, deinde, addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos ferebant: donec motum à Vespasiano bellum crebresceret, Tum, resumpta militia, robur Flauianarum partium fuere. Prima classicorum legio, in Hispaniā missa, vt pace otio mitesceret. Vndecima ac septima, suis hibernis redditæ. Tertiadecimani, struere amphiteatra iussi. Nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, vt voluptates obliuisceretur. Et quidem partes modestè distin-

xerat

zerat.* Apud victores orta seditio Ludicro initio, nisi numerus cæsorum bello inuidiam auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati, tribunique ex moribus imperatorum seueritatem æmulantur, vel tempestiuis conuiuijs gaudent. perinde miles intentus, aut licentior. Apud Vitellium omnium indisposita, temulēta, peruigilijs ac Bacchanalibus; quàm disciplinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, per lasciuiam & certamen luctandi accēsis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & ijs qui ad spectandum conuenerant in studia diductis, erupere legionarij in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit, alius tumultus. Puluis procul, & arma aspiciebantur, Conclamatum repentè XIIII. legionem, verso itinere, ad prœlium venire. sed erant agminis coactores agniti, demsere solicitudinem. Interim Verginij seruus fortè obuius, vt percussor Vitellij insimulatur, & ruebat ad conuiuium miles, mortem Verginlj exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pauidus, de innocentia eius dubitauit, ægrè tamen cohibiti, qui exitium viri cōsularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius, quàm Verginium, omnis seditio infestauit. Manebat admiratio viri, & fama: sed oderant, vt fastiditi. Postero die, Vitellius, senatus legatione quam ibi operiri iusserat, audita, transgressus in castra, vltrò pietatem militum collaudauit: frementibus auxilijs, tantum impunitatis atque arrogantiæ legionarijs accessisse.

17 Cohortes Batauorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul, externòque bello parantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione, inter inania belli assumptus. Ceterùm, vt largitionibus affectæ tamen imperij opes sufficerent, amputari legionum, auxiliorumq; numeros iubet, vetitis supplementis. Et promiscuæ missiones offerebantur,

T Exi-

Exitiale id Reip. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaq; ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpebantur: contra veterem disciplinam, & instituta maiorum, apud quos virtute, quàm pecunia res Romana meliùs stetit. Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinę, insistere Bedriacensibus cāpis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis, concupiuit. Fœdum atque atrox spectaculum, intra xl. pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus atque frugibus, dira vastitas. nec minus inhumana pars viæ, quàm Cremonenses lauro rosisque construxerāt, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morē. quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis facere. Aderant Valens & Cæcina, monstrabantq; pugnæ locos: hinc erupisse legionum agmen, hinc equites cohortos: inde circumfusas auxiliorū manus. Iam tribuni, præfectique sua quique facta extollentes, falso vera, aut maiora vero miscebant. Vulgusquoque militum, clamore & gaudio, deflectere via, spatia certaminum cognoscere, aggerem armorum, strues corporū intueri, mirariq; Et erāt quos varia sors rerum, lacrymæq; & misericordia subiret. Annon Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum ciuium exhorruit. Lætus vltrò, & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum dijs loci. Exin Bononiæ, à Fabio Valente, gladiatorum spectaculum editur, aduecto ex vrbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio. Nāque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantē solitus, non necessitate, qua honestissimus quisq;, sed luxu, & saginæ mācipatus, emptusque. Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coarctari aliorum cōsulatus, dissimulatus * M Macri tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Galba consulē, distulit, nulla offensa, sed mitem, & iniuriam segniter laturum. Pedanius

danius Costa omittitur, ingratus principi, vt aduersus Neronem ausus & Verginij exstimulator. Sed alias protulit caussas, actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine seruitij; Non vltra paucos dies, quamquam acribus initijs cœptum, mẽdacium valuit. Exstiterat quidam Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis fauor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto, vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatusque quis nam mortalium esset postquam nulla dictis fides, & à domino noscebatur conditione fugitiuus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium in seruilem modum.

18 Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ, secordięque Vitellio adoleuerit, postquam speculatores Syria Iudæaque, adactum in verba eius Orientem nuntiauere. Nã & si vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famaq; Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipse exercitusque, vt nullo æmulo, sæuitia: libidine, raptu, in externos mores proruperant. At Vespasianus bellum, armaque procul vel iuxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeò paratus, vt præeuntem sacramentum & fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior præfectus Ægypti Alexander, consilia sociauerat, Tertiam legionem, quòd è Syria in Mœsiam transijsset, suam numerabat, ceteræ Illyrici legiones, secuturæ sperabãtur. Namque omnes exercitus flammauerat arrogantia venientium à Vitellio militum, quòd truces corpore, horridi sermone, ceteros vt impares irridebant. Sed inerat à mole belli plerumque contatio, & Vespasianus modò in spem erectus, aliquando aduersa reputabat. *Quis ille dies foret, quo LX. ætatis annos, & duos filios iuuenes bello permitteret? Esse priuatis cogitationibus progressum: &*

prout velint, plus? minusve sumi ex fortuna. Imperiis cupientibus, nihil medium inter summa, aut præcipitia. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: *Suas legiones, ciuili bello inexpertas: Vitellij, victrices, & apud victos, plus querimoniarum, quàm virium fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes aliaque si vnus alterque præsenti facinore paratum ex diuerso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum, sic percussorem eius Volaginium è gregario ad summa militiæ prouectum. Facilius vniuersos impelli, quàm singulos vitari,* His pauoribus nutantem, & alij legati, amicique firmabant, & Mucianus post multos, secretosque sermones, iam & coram ita locutus: *Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reip. vtile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit simul ipse qui suadet, considerandus est, adijciat ne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reip. quàm tibi magnificum. Iuxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaueris, à contumelia quàm à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non aduersus diui Augusti acerrimam mentem, nec aduersus cautissimam Tiberii senectutem, nec contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus, cessisti etiam Galbæ imaginibus. Torpere vltrà, & polluendam, perdendamque Remp. relinquere sopor & ignauia videretur, etiam si tibi, quàm inhonesta, tam tuta seruitus esset. Abiit iam & transuectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quàm nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio prouectus. Ne Othonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, sed propera ipsius, desperatione victum, tam desiderabilem & magnum principem fecit. Cùm interim spargit legiones, exarmat cohortes, noua*

que-

quotidie bello semina ministrat, si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & comessationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæa & Syria & Aegypto nouem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ, sed firmatus vsu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora, & fidissimi reges, & tua ante omnes experientia. Nobis nihil vltrà arrogabo, quàm ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Nec tamen Mucianum socium spreueris quia æmulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperii alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterùm inter nos non idem prosperarum aduersarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem quem dederis habebo: discrimen, ac periculum, ex æquo partitemur, imò vt melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum & prœliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina, victi, quàm victores: agunt hos ira, odium, vltionis cupiditas ad virtutem accendit, illi per fastidiũ, & contumaciam hebescunt. Aperiet & recludet, contecta victricium partium & tumiscentia vulnera. bellum ipsum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parsimonia, sapientia fiducia est, quàm in Vitellii torpore, inscitia, sæuitia. Sed & meliorem in bello caussam, quam in pace habemus. Nam qui deliberant, disciuerunt.

19 Post Muciani orationem ceteri audientius circumsistere, hortari responsa vatum, & siderum motus adferre. Nec erat intactus tali superstitione, vt qui mox rerum dominus. Seleucum quemdam mathematicum, rectorem & præscium palàm habuerit. Recursabant animo vetera omina. Cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repentè prociderat, ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera & latior virebat. grande id, prosperumque, consensu haruspicum: & summa claritudo iuueni admodum Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia, & consulatus, & Iudaicæ victoriæ decus, implesse fidē ominis videbantur. Vt hæc adeptus est, portendi sibi imperiũ credebat. Est Iudæam inter, Syriamque

Carmelus, ita vocant montem, deumque, nec simulacrum deo, aut templum, (sic tradidere maiores) * aram tantùm & reuerentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, cùm spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, *quidquid est*, inquit, *Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, siue ampliare seruitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum*. Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. Haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream, Illa Syriæ, hæc Iudææ caput est. Initiũ ferendi ad Vespasianum imperij Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Iul. sacramento eius legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamuis Iudaicus exercitus * v. nonas Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore, vt ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta, non parata * cognitione, non coniunctis legionibus, dum quæritur tempus, locusque, quòdque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obuersantur. Egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito assistunt ordine, vt legatum salutaturi: Imperatorem salutauerunt. Tum ceteri accurrere, Cæsarem, & Augustum, & omnia principatus vocabula cumulare. Mens à metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit. Vt primum tantæ multitudinis effusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus, læta omnia, & affluentia excepit. Iam id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochẽsium theatrum ingressus, vbi illis consultare mos est, concurrentes & in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia omniumque quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Nihil æquè prouinciam, exercitumque

accendit, quam quod asseuerabat Mucianus, statuisse Vitellium, vt Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque transferret. Contrà, Syriacis legionibus Germanica hiberna cælo ac laboribus dura mutarētur. Quippe & prouinciales, sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti: & militibus, vetustate stipendiorum, nota & familiaria castra, in modum penatium diligebantur. Ante idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens, & inseruientium regum ditissimus. Mox per occultos suorum nuntios, excitus ab vrbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri nauigatione properauerat. Nec minore animo, regina Benenice partes iuuabat, florēs ætate formaque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid prouinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus Pontum & Armenios patescit, iurauere. Sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum Beryti habitum. Illuc Mucianus, cùm legatis tribunisque, & splendidissimo quoque cēturionum ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitūque & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ principalis effecerant. Prima belli cura, agere dilectus, reuocare veteranos, destinātur validæ ciuitates exercendis armorum officinis. Apud Antiochenses, aurum, argentumque signatur, eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari, honoratos laude, segnes exemplo, incitare sæpius q̃ coercere, vitia magis amicorū, quàm virtutes dissimulans. Multos, præfecturis & procurationibus, plerosque senatorij ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos. quibusdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donatiua militi, neque Mucinus prima concione, nisi modicè ostenderat. ne Vespasianus quidem,

dem, plus ciuili bello obtulit, quàm alij in pace egregiè firmus aduersus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati. prouisumque ne versis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Iudææ, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit. Sufficere videbantur aduersus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus, legatosque scriptæ epistolæ, præceptūque vt prætorianos Vitellio infensos, reciperandæ militiæ præmio inuitarent.

20 Mucianus cum expedita manu, socium magis imperij, quàm ministrum agens, non lento itinere, ne contari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, & maiora credi de absentibus. Sed legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem è Ponto, Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilij, num omissa Mœsia, Dyrrachium pedite atque equite peteret. simul longis nauibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia, Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni præsidijs firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si simul Brundisium Tarentumque, & Lucaniæ, Calabriæque litora, infestis classibus peterentur. Igitur nauium, militum, armorum, paratu strepere prouinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli ciuilis neruos dictitans Mucianus, non ius, aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat, passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correptu quæ grauia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano, inter initia imperij, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentia fortunæ, & prauis magistris, didicit, aususque est. Proprijs quoque opibus Mucianus bellum iuuit. largitus priuatim, quod auidus de Rep. sumeret. Ceteri conferendarum

datũ pecuniarum exẽplũ secuti, rarissimus quisque eandẽ in reciperando licentiã habuerunt. Accelerata Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio in partes. Tertia legio exemplũ ceteris Mœsię legionibus præbuit Octaua erat ac septima Claudiana, imbutæ fauore Othonis, quãuis prœlio nõ interfuissent; Aquileiã iam progressæ, * proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisq; vexillis nomen Vitellij præferentibus, rapta postremò pecunia, & inter se diuisa, hostiliter egerant: Vnde metus. & ex metu consiliũ, posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitelliũ excusanda erant. Ita tres Mœsiæ legiones per epistolas alliciebãt. Pãnonicum exercitũ, aut abnuenti vim parabant. In eo * metu Aponius Saturninus Mœsiæ rector pessimũ facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianũ, septimæ legionis legatũ ob simultates, quibus caussam partium prætẽdebat Iulianus, cõperto discrimine, & gnaris locorũ adscitis, per auia Mœsiæ vltra montem Hemum profugit. nec deinde ciuili bello interfuit, per varias moras susceptũ ad Vespasianũ iter trahens, & ex nuntijs contabundus, properans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorẽ, iramque Bedriacensis pugnæ retinentes, haud contanter Vespasiano accessere, vi præcipua primi Antonij. Is legibus nocens, & tẽpore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinẽ reciperauerat: præpositus à Galba septimę legioni. scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens, à quo neglectus, in nullo Othoniani belli vsa fuit. labantibus Vitellij rebus Vespasianum secutus; grande momentum addidit, strenuus manu, sermone prõptus, serendę in alios inuidiæ artifex, discordijs & seditionibus potẽs, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Iuncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consulatibus legatis nihil turbantibus. Titus Flauianus Pannoniam, Pompeius * Sullanus Dalmatiam tenebant, diuites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vrgens ætate, cla-

tis natalibus. prima iuuenta, quietis cupidine, senatoriũ ordinẽ exuerat. idem pro Galba dux coloniæ suę, eaq. opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit. non tam præmijs periculorum, quàm ipsis periculis lætus. pro certis, & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat. Igitur mouere, & quatere quidquid vsquam ægrum foret, aggreditur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ: quòd vtraq; legio pro Othone, aduersa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias litteræ, momentoq. temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palàm desciscentibus: ceteris fortunam secuturis.

21 Dum hæc per prouincias, à Vespasiano, ducibusq. partiũ, geruntur. Vitellius contẽptior in dies, segniorq., ad omnes municipiorũ, villarũq. amęnitates resistens, graui vrbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorũ sequebantur, licẽtia corrupta. Colonũ numerus amplior, procacissimis etiam inter seruos lixarum ingenijs, tot legatorũ, amicorumq. comitatus inhabilis ad parendum, etiã si summa modestia regeretur. Onerabãt multitudinẽ obuij ex vrbe senatores, equitesq.: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paulatim omnes, ne alijs proficiscẽtibus, ipsi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarũ dehonestamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, cõgestu copiarũ, sed ipsi cultores, aruaq. maturis iam frugibus, vt hostile solum vastabantur. Multæ, & atroces inter se militum cædes, post seditionẽ Ticini cęptam, manente legionum, auxiliorumq. discordia, vbi aduersus paganos certãdum foret, cõsensu. Sed plurima strages, ad septimũ ab vrbe lapidẽ. Singulis ibi militib. Vitellius paratos cibos, vt gladiatoriã saginam diuidebat. Et effusa plebs, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula vrbanitate quidã spoliauere, abscissis furtim balteis, an accincti forẽt rogitantes. Non tulit ludibriũ insolens contumeliæ

animus,

animus. Inermem populum gladijs inuasere. Cassus inter alios, pater militis; cùm filiũ comitaretur, deinde agnitus. & vulgata cæde, temperatum ab innoxijs. In vrbe tñ trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maximè petebant, cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset. Nec minus sæuum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum, & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut vbi lubrico viæ, vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus, & ferrũ transirent. Quin & Tribuni, pręfectiq. cum terrore, & armatorum cateruis volitabāt. Ipse Vitellius, à Ponte Miluio, insigni equo, paludatus, accinctusq. senatum, & populum ante se agens, quo minus vt captam vrbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta prætexta, & composito agmine incessit. Quattuor legionum aquilę per frontem, totidemq. circa legionibus alijs vexilla, mox xij. alarum signa, & post peditũ ordines, eques: dein quatuor & xxx. cohortes, vt nomina gentium, aut speciem armorũ forent, discretæ. Ante aquilam præfecti castrorum, Tribuniq. & primi Centurionum, cādida veste: ceteri, iuxta suam quisq; cēturiam, armis, donisq. fulgentes. Et militum phaleræ, torquesq. splendebant. decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitoliũ ingressus, atq; ibi matrem complexus, Augustæ nomine honorauit. postera die, tāquam apud alterius ciuitatis senatum, populũq., magnificā orationem de semetipso promisit, industriā, temperantiāq. suam laudibus attollens, conscijs flagitiorum ipsis qui aderant, omniq. Italia, per quā somno, & luxu pudendus incesserat. Vulgus tñ, vacuum curis, & sine falsi, veriq. discrimine solitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adstrepebat, abnuentiq. nomen Augusti, expressere vt assumeret, tam frustrà quā recusauerat. Apud ciuitatem cũcta interpretantē, funesti hominis loco acceptũ est, quod maximũ Pontificatũ adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis xv. Kal. Aug. edixisset, antiquitùs infausto die Cremerēsi, Aliēsiq. cladib⁹.

adeò oīs humani, diuiniq. iuris expers, pari libertorū, amicorumq. secordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulū cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro vt spectator, in circo vt fautor affectauit, quæ grata sanè & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabant in senatum, etiā cùm paruis de rebus patres consulerētur. Ac fortè Priscus Heluidius, prętor designatus, contra studiū eius censuerat. Cōmotus primò Vitellius, nō tñ vltrà quā Tribunos plebis auxilium spretæ potestatis aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorē iracundiā eius verebātur, *nihil noui accidisse* respondit, *quod duo senatores in Rep. dissentirent: solitum se etiam Thrasea contradicere*. Irrisere, pleriq; imprudentiā æmulationis. aliijs id ipsum placebat, quod non ex præpotentibus, sed Thraseam ad exēplar veræ gloriæ legisset. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, ac * præfecturæ cohortis Iulium Priscum, dum Centurio esset Priscus Valētis: Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperij Cęcina, ac Valens obibāt, olim anxij odijs, quę bello, & castris malè dissimulata, prauitas amicorum, & *facunda gignendis inimicitias ciuitas* auxerat, dum ambitu, comitatu, & immensis salutantium agminibus cōtendunt, comparanturq., varijs in hunc, aut illum Vitellij inclinationibus. *Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est*. Simul ipsū Vitelliū, subitis offensis, aut intēpestiuis blanditijs mutabilē, contemnebant, metuebantq;. Nec eo segnius inuaserant domos, hortos, opesq. imperij: cùm flebili, & egens nobilium turba, quos ipsos, liberosq. patriæ Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuuarētur. Gratum primoribus ciuitatis, etiā plebs approbauit, quòd reuersis ab exsilio iura libertorū concessisset: quamquam id omnino seruilia ingenia corrumpebant, abditis pecunijs per occultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atq; ipsis dominis potentiores.

Sed

22 Sed miles, plenis castris, & redūdante multitudine, in porticibus, aut delubris, & vrbe tota vagus, non principia noscere, nō seruare vigilias, neq; labore firmari: per illecebras vrbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Postremò ne salutis quidē curā, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit vnde crebrę in vulgus mortes. Et adiacētia Tiberi Germanorū, Gallorūq. obnoxia morbis corpora, fluminis ariditas, & æstus impatientia labefecit. Insuper cōfusus, prauitate vel ambitu, ordo militię. Sedecim prętoriæ, quattuor vrbanę cohortes scribebantur, quib. singula millia inessent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tāquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. sanè aduentu eius partes cōualuerant, & sinistrum lenti itineris rumorē prospero prelio verterat: omnisq inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. vnde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse. Ceterùm non ita ducibus indulsit Vitellius, vt nō plus militi liceret. Sibi quisq; militiam sumpsere, quamuis indignus, si ita maluerat, vrbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permissum. nec deerāt qui vellent, fessi morbis, & intēperiem cæli incusantes. Robora tñ legionibus, alijsq. subtracta, conuulsum castrorum decus, xx. millibus è toto exercitu permixtis magis quàm electis. Concionante Vitellio, postulātur ad supplicium Asiaticus, & Flauius, & Rufinus duces Galliarum, ꝙ pro vindice bellassent. Nec coercebat eiusmodi voces Vitellius, super insitam animo ignauiam, conscius sibi instare donatiuū, & deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum conferre pro numero mancipiorum, vt tributum iussi. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere. Circum, gladiatorum, ferarumq. spectaculis, opplere: tamquā in summa abundantia, pecuniæ illudere. Quin & natalē Vitellij diem, Cæcina, ac Valens, editis tota vrbe vicatim gladiatoribus, celebrauere: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lætum fędissimo cuiq;, apud bonos inuidiæ

fuit,

fuit, quòd exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset. Cæsæ publicè victimæ, crematæque: faces, Augustales subdidere: quod sacerdotium, vt Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius, Iuliæ genti sacrauit: Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellij Asiaticus, Polycletos patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate, aut industria certauit: vnum ad potentiam iter, prodigis epulis, & sumptu * Caianæ aquæ satiare inexplebiles Vitellij libidines. Ipse abundè ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, nouies millies sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. Magna, & misera ciuitas, eodem anno Othonem, Vitelliumq. passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia, & pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus, & Marcellus, & magis alij homines, quàm alij mores.

23 Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nũtiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, vt trepidans re subita, perscripserat, & amici adulantes, mollibus interpretabantur. Vnius legionis eam seditionem: ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, à quibus falsos rumores dispergi. nec vllum ciuilis belli metum asscuerabat, suppresso Vespasiani nomine vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coercerent. Id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania, Britanniaq. & Hispanijs exciuit segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati, prouinciæq. contabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batauis, anxius proprio bello. Vectius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia. & vterq; ambigui, neq; ex Hispanijs properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum legati, pares iure, & prosperis Vitellij rebus, certaturi ad obsequiũ, aduersam eius fortunam, ex æquo detractabant. In Africa legio, cohortesq. dilectæ à Clodio Macro,

cto, mox à Galba dimiſſæ, rurſus iuſſu Vitellij militiam cępere ſimul, cetera iuuentus dabat impigrè nomina, quippe integrum illic, ac fauorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum, inuiſumque Veſpaſianus egerat: perinde ſocij de imperio vtriuſque coniectabant, ſed experimentum contrà fuit. Ac primò Valerius Feſtus legatus, ſtudia prouincialium cum fide iuuit. mox nutabat, palàm epiſtolis, edictisq. Vitellium, occultis nũtijs Veſpaſianum fouens, & hæc, illave defenſurus, prout inualuiſſent. Deprehenſi cum literis, edictisq. Veſpaſiani, per Rhætiam, & Gallias militum, & Cẽturionum quidam, ad Vitellium miſſi necantur. plures fefellere, fide amicorum, aut ſuomet aſtu occultati. Ita Vitellij paratus noſcebantur: Veſpaſiani conſiliorum, pleraq. ignota, primùm ſecordia Vitellij: deinde Pannonicæ alpes præſidijs inſeſſæ, nuntios retinebant. Mare quoque * Eteſiæ flabant. harum flatu in orientem nauigantibus ſecundum, inde aduerſum erat. Tãdem irruptione hoſtium, atrocibus, vndiq; nuntijs exterritus, Cæcinam, & Valentem expediri ad bellum iubet. Præmiſſus Cæcina, Valentem è graui corporis morbo tum primùm aſſurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex vrbe Germanici exercitus ſpecies. Non vigor corporibus, non ardor animis, lentum, & rarum agmen, & fluxa arma, ſegnes equi, impatiens ſolis, pulueris, tempeſtatum: quantumq. hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tanto ad diſcordias promptior. Accedebat huc Cęcinę ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia ſoluti in luxum: ſeu perfidiã meditanti, infringere exercitus virtutem, inter artes erat, Credidere, pleriq. Flauij Sabini conſilijs concuſſam Cæcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, rata apud Veſpaſianum fore pacta tranſitionis ſimul odiorum, inuidiæq. erga Fabium Valentem admonebatur, vt impar ad Vitellium, gratiam, vireſque apud nouum principem pararet Cæcina, complexu Vitellij multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit.

Mox

Mox vexillarij quartædecimę, & sextędecimæ legionum, dein quinta, & * duodeuicesima secutæ: postremo agmine vna, & vicesima Rapax, & prima Italica incessere, cum vexillarijs trium Britannicarum legionum, & electu auxilijs. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductauerat, vt in itinere opperiretur: sic sibi cum Cæcina conuenisse. qui præsens, eoq. validior, immutatum id consilium finxit, vt ingruenti bello, tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam. pars Hostiliam petere iussæ. Ipsæ Rauennam diuertit, pretexto Classem alloquendi, Mox Patauij secretum componendæ proditionis quæsitum. namque Lucilius Bassus post præfecturam alæ. Rauennati simul, ac Misenensi classibus à Vitellio præpositus, quòd non statim præfecturam prætorij adeptus foret, in quam iracundiam flagitiosa perfidia vlciscebatur. Nec sciri potest, traxerit ne Cæcinam, an (quod *euenit inter malos, vt & similes sint*) eadem illos prauitas impulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, curam pacis, & amorem Reip. corruptas in adulationem caussas tradidere. Nobis super insitam leuitatem, & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatione, inuidiaq., ne ab alijs apud Vitellium anteirentur, peruertisse Vitellium videntur. Cæcina legiones assecutus, Centurionum, militumq. animos obstinatos, pro Vitelllio, varijs artibus subruebat. Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS Historiarum, Liber III.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Copiarum Vespasiani in Italiam aduentus, Antonio Primo duce & instinctore.*

2 *Velitationes exercituum, & ad Vespasianum auxilia.*

3 *Seditionem in Vespasiani castris iteratam Antonius summæ rerum præfectus componit. Classis Rauennatensis ad Vespasianum defectio. Cæcina proditorium animum aperiens à militibus in vincula coniïcitur.*

4 *Antonij Primi pugna felix ad Bedriacum. Id milites Cremonam, ducibus reluctantibus, cogitantes retinet.*

5 *Cremonam conueniunt Vitelliani omnes, atq; nocturnum prælium committunt: sed fortitudine, atque prudentia. Antonij Primi repelluntur. Eo prælio Patrem filius interficit.*

6 *Oppugnata, & tandem expugnata Castra ad Cremonam, magna in eis strages, paulò post in ipsa vrbe.*

7 *Stertens sæuus Vitellius. P. Sabinum vinciri. Iunium Blasum necari iubet.*

8 *Valens contra Antonium veniens, audita Cremoniana clade, cum paucis aufugit, & in mari opprimitur. Britannia, Germania, Dacia turbata. Seruile bellum in Ponto auctoris interitu, extinguitur, Alexandriam venit Vespasianus.*

9 *Ambitiosæ artes, & expeditio bellica Antonij Primi, à quo Vespasianus alienatur. Inde graues inter Antonium, & Mucianum simultates.*

10 *Vitellij secordia. Centurionis insigne factum Apennino occupato Vitellinus consilij expers Romam redit.*

redit. Misenica classis, Iuliani, & gladiatorum (in quos it Vitellij fratres) ad Vespasianum defectio Vitellio tribus Romanæ dant nomina.

11 *Multi Italorum accedunt ad Vespasianum, cuius milites Apennino superato, victoriam paci præferentes, & pugnæ auidis ab Antonio mitigantur. Vitellianorum multorum defectio, Valentis cædes & elogium. Cohortium Vitellianorum deditio.*

12 *Antonius, & Varus pacis conditiones Vitellio proponunt. Ciuitatis primores Sabinum vrbis præfectum incitant ad arma, pacisq. consilia cum Vitellij proximis dirimunt, Matris Vitellij excessus. Ipse principatu abiturus, & concione habita abiectè se gerens, tamen in sede restituitur.*

13 *Sabinus, cui cura Reipublicæ commissa, Capitolium occupat, vbi à Germanicis militibus, stertente Vitellio, obsidetur, & acriter oppugnatur.*

14 *Capitolij expugnatio, & incendium. Super eo querelæ, quis condiderit, auxerit, reparauerit. Vitellij dubius torpor. Cruentus Sabini exitus, & elogium.*

15 *Gesta quædam à Vitellij fratre extra vrbem. Saturnalia agitant Vespasiani exercitus, moram trahit, deinde ad vrbem properans clade afficitur, fusis fugatis equitibus.*

16 *Vitellio plebs fauet. de pace legatio repudiata, Vespasiani copiæ vi Romam ingressæ, omnia libidine, & cæde polluunt, Vitellius è latebris raptus, post varia probra ad necem ductus, vulneribus repetitis occumbit.*

Hæc gesta sunt vno, eodemq. anno.

MEliore fato, fideq. Flauianarum partium duces consilia belli tractabant Petonionem in hiberna Tertiædecimæ legionis conuenerant. illic agitauere, placeretne obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires vniuersæ consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantiùs foret. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim, famamq. extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nu-*

per

per legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim alpibus, venturum cum copijs Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, nouas vires affore, & praesentibus nihil periturum. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *festinationem ipsis virilem, Vitellio exitiosam* disseruit. *plus secordiae, quàm fiduciae accessisse victoribus. Neque enim in procinctu, & castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quantò ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amoenitate vrbis emollitos, an valetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli.* Nec procul *Germaniam, vnde vires. Britanniam freto dirimi, iuxta* Gallias, *Hispaniasque, vtrinque viros, equos, tributa, ipsamque Italiam & opes vrbis. Ac si inferre arma vltrò velint, duas classes, vacuumq. Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? vnde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipso vterentur, quòd Pannonicae legiones deceptae magis, quàm victae, resurgere in vltionem properent: Maesici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur: plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplinae ipsum pudorem. Equites verò, ne tum quidem victos, sed, quanquam rebus aduersis, disiectam Vitellij artem. Duae tunc Pannonicae, ac Maesicae alae perrupere hostem. Nunc* XVI. *alarum coniuncta signa, pulsu, sonituq., & nube ipsa operient, ac superfundent oblitos praeliorum equites, equosq.. Nisi quis retinet, idem suasor, auctorq. consilij ero. Vos quibus fortuna in integro est: legiones continere, mihi expeditae cohortes sufficient. Iam, reserata militia, impulsas Vitelli res audietis: iuuabit sequi, & vestigijs vincenti insistere.* Haec atque talia, flagrans oculis, truci voce, quò latius audiretur, (etenim se Centuriones, & quidam militum cõsilio miscuerant) ita effudit, vt cautos, quoq; ac prouidos permoueret vulgus, & ceteri, vnum virũ, ducẽq. spreta aliorũ segnitia, laudibus ferrent. Hanc

sui

sui famam ea statim concione commouerat, quia recitatis Vespasiani epistolis, non, vt pleriq., incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset. Apertè descendisse in caussam videbatur: eoq. gratior militibus erat, culpæ, vel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci procuratoris auctoritas. Is quoq; inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spe sibi inter aduersa reliquerat. Titus Ampius Flauianus, natura ac senecta cōtator, suspiciones militum irritabat, tanquam affinitatis cum Vitellio meminisset. Idemq., quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidię locum quęsisse credebatur. Nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomē resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed vt consulare nomen surgentibus tū maxime partibus, honesta specie prætenderetur.

2 Ceterùm, vt transmitteret in Italiam impunè, & eo vsui foret, scriptum Aponio, vt vnà cùm Męsico exercitu celeraret. Ac ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Lazygum in commilitium adsciti, plebem, quoq. & vim equitum qua sola valēt offerebat, remissum id munus ne inter discordias externa molirentur, ac maiorem ex diuerso mercedem ius, fasq. exuerent. Trahuntur in partes Sido, atq; Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Rom. & gens fidei commissę patientior. opposita in latus auxilia in festa Rœtia, cui Portius Septimius procurator erat incorruptę erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Aeni fluminis quod Rætos, Noricosq. interfluit missus, nec illis aut his prelium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitū rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello quam gloriam & dux Corbulo, & prosperæ in Armenia res addiderāt. Idem secre-

tis apud Neronem sermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia, primumpilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed primus, ac Varus occupantes Aquileiæ proxima, quæq; & Opitergij, & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium aduersus classem Rauennatem, nondũ defectione eius audita. Inde Pataium, & Aleste partibus adiunxere. Illic cognitũ tres Vitellianas cohortes, & alã cui Scribonianę nomen ad forum Alieni ponte iuncto concedisse. Placuit occasio inuadẽdi incuriosos. nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes, plerosq. oppressere. Prædictum vt paucis interfectis ceteros pauore ad mutãdam fidem cogerent. Et fuere qui se statim dederent plures abrupto põte instanti hosti viam abstulerũt, vulgata victoria post principia belli secundùm Flauianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cũ Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiẽ sumpti, & Minutius Iustus præf. castrorum leg. VII. quia audacius quã ciuili bello imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res interpretatione gloriæ in maius accipitur, postquã Galbæ imagines discordia temporum subuersas in omnibus municipijs recoli iussit Antonius, decorum pro causa ratus, si placere Galbæ principatum partes præsumerent. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa patentibus circum campis ad pugnã equestrem qua pręualebat: simul coloniam copijs validam auferre Vitellio in rem, famamq. videbatur. Possessa ipso transitu Vicentia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momẽti locum obtinuit, reputantibus, illic Cæcinam genitum, & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit: exemplo, opibusque partes iuuere. Et interseptus exercitus per Rætiam, Iuliasq. Alpes, ac ne peruium illac Germanicis exercitibus foret, obsepserat. Quæ ignara Vespasiano, aut vetita quippe Aquileiæ sisti bellum, exspecta-

rique Mucianum iubebat. Adijciebatque imperio consilium, quãdo Aegyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam & alia huiuscemodi prætexendo. sed gloriæ auidus atque omni bello decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spacijs consilia post res afferebantur. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque leui prœlio cominus, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam vicũ Veronensium & paludes Tartari fluminis castra permunijt, tutus loco cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. Quod si affuisset fides, aut opprimi vniuersis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Moesico exercitu potuere, aut retractæ deserta Italia turpem fugam consciuissent. Sed Cæcina per varias moras prima hostibus vendidit tempora belli, dũ quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidię firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione VII. Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipsanius Messala præerat, claris maioribus, egregius ipse, & qui ad id bellum solus artes bonas attulisset. hæc ad copias ne quaquã Vitellianis pares (quippe adeoque tres legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur. Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus quod, aut corrumperet hostem, aut terreret. Flauianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnificè pro caussa fidenter, de exitu securi in Vitellium vt inimici. facta Tribunis & Centurionibus retinendi quæ Vitellius indulsisset, spes: atque ipsum Cæcinam non obscurè ad transitionem hortabantur.

3 Recitatæ pro concione epistolæ addidere fidu-

fiduciam, quòd submisse Cæcina velut offundere Vespasianam timens ipsorum duces contẽptim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent, Aduẽtu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit, Forte Galbianæ legioni in aduersa fronte valli opus cesserat, & visi procul sociorum equites, vanam formidinem vt hostes facere. Rapiuntur arma, & vt proditionis auctorem. * ira militum in T. Ampium Flauianũ incubuit, nullo criminis argumento, Sed iam pridem inuisus, turbine quodam ad exitium poscebatur, propinquum Vitellij, proditorẽ Othonis, interceptorem donatiui clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tẽderet, humi plerumque stratus, lacera veste pectus atq; ora * singultu quatiens: Id ipsum apud infensos incitamentum erat, tanquam nimius pauor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui cœptaret. fremitu & clamore ceteros aspernantur, vni Antonio apertæ militum aures. Nam & facundia aderat, mulcendique vulgus artes, & auctoritas, Vbi crudescere seditio, & à conuicijs & probris, ad tela & manus transibant, inijci catenas Flauiano iubet. Sẽsit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus, aut suis moriturum obtestans: vt quemque notũ, & aliquo militari * honore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuersus ad signa & bellorum deos, hostiũ potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inijceret, orabat, donec satisceret seditio, & extremo iã die, sua quisque in tentoria dilaberetur. Prefectus eadem nocte Flauianus, obuijs Vespasiani litteris, discrimini exemptus est. Legiones, velut arabe infectæ, Aponiũ Saturninum Mœsici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non, vt prius, labore & opere fessæ, sed medio diei exarserant, vulgatis epistolis, quas Saturni-

nus

nus ad Vitelliũ scripsisse credebatur, vt olim virtutis, modestiæq., tunc procacitatis, & petulantię certamen erat, ne minus violenter Aponiũ, quàm Flauianum, ad supplicium deposcerent. Quippe * Męsici, adiutam à se Pannoniorum vltionem, referentes, & Pannonici: velut absoluerentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebãt. In hortos, in quibus diuertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus Aponianus, & Messala (quamquam omni modo nisi) eripuere Saturninum, quã obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacãtium forte balnearum fornacibus abditus. Mox, omissis lictoribus, Patauium concessit. Digressu cõsularium, vni Antonio vis, ac potestas in vtrũque exercitum fuit, cedẽtibus collegis, & obuersis militum studijs. Nec deerant qui crederent, vtramq; seditionem fraude Antonij cœptam, vt solus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabãtur. Lucilius Bassus, classis Rauennatis pręfectus, ambiguos militũ animos, quod magna pars Dalmatæ, Pannonijq. erant, quæ prouinciæ Vespasiano tenebantur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris ignaris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu quis nam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu. Vitellij imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus rerum nouarũ studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem, seu palam præbet, classis Cornelium Fuscũ præfectum sibi destinat, qui properè accurrit Bassus honorata custodia Liburnicis nauibus Adriam prouectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præsidiũ illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interuentu Hormi Cæsaris liberti. is quoque inter duces habebatur. At Cæcina defectione classis vulgata, primores Centurionum, & paucos militũ, ceteris per militię munera dispersis, secreta castrorũ affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresq. partium extollit;

sit: transfugisse classem, arcem commeatuum, aduersas Gallias, Hispaniasq., nihil in vrbe fidum, atque omnia Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conscij aderant, cæteros re noua attonitos, in verba Vespasiani adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellij effigies aspexit: vastum primò silentium, mox cuncta simul erumpunt. *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, vt sine prælio, sine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerso legiones? Nempe victas, & abesse vnicum Othoniani exercitus robur, prima, nos, quartadecimanosq. quos tamen ijsdem campis illis fuderint, strauerintq., vt tot armatorum millia velut grex venalium exsuli Antonio domum darentur. Octo nimirum legiones vnius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcina visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint, * etiam militibus principem auferre, licet integros, incruentosque, Flauianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus, aut prospera, aut aduersa?* Hæc singuli, hæc vniuersi. vt quoque dolor impetrat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repositis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ inijciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces diligunt. Fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & insontes trucidant. Relictis castris, abrupto ponte. Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ, & Vnietuicesimæ Rapaci iungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

4 Vbi hæc cōperta Antonio discordes animos, discretos viribus hostium exercitus aggredi statuit, antequā ducibus auctoritas, militi obsequiū, & iunctis legionibus fiducia rediret. namq. Fabium Valentem profectum ab vrbe, acceleraturumq., cognita Cæcinæ proditione, cōiectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiā timebatur:

& Britannia, Galliaq. & Hispania auxilia Vitellius acciuerat, immēsam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens festinato prœlio victoriā præcepisset. Vniuerso cum exercitu, secundis à Verona castris Bedriacum venit. Postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, vt specie parandarum copiarum, ciuili præda miles imbueretur. Ipse cum quattuor millibus equitū, ad octauum à Bedriaco progressus, quò licentiùs popularentur. Exploratores (vt mos est) longiùs curabant. Quinta fermè hora diei erat, cùm eius eques, aduentare hostes, prægredi paucos, motum, fremitumq. latè audiri, nūtiauit. Dum Antonius quidnam agendum consultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulitq. Vitellianos modica cæde. nam plurimum accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ vltimus erat, nec sponte Antonij properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, vt magno animo capesserent pugnam, deductis in latera turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum, equitesq. eius reciperet. Iussæ armari legiones, datum per agros in signum, vt qua cuiq; proximum, omissa præda, prœlio occurrerent. Pauidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitq. formidinem. Pulsi cum saucijs integri, suometipsi metu, & angustijs viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius cōstantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit, occursat pauentibus, retinet cedentes. vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis, eò postremò ardoris prouectus est, vt vexillarium fugientem hasta transuerberarit, mox raptum vexillū in hostem vertit. quo pudore, haud plures quàm centum equites restitere. Iuuit locus, arctiore illic via, & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat. Ea necessitas, seu fortuna, lapsas iam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temerè effusos,

atq;

atq; illi consternuntur. Antonius instare perculsis, sternere obuios. Simul ceteri, vt cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equos, abripere. Exciti prospero clamore, qui modò per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant. Ad quartum à Cremona lapidem, fulsere legionum signa Rapacis, atq; Italicæ, Lęto inter initia equitum suorum prœlio, illuc vsq; prouecta. Sed vbi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire. vltròq. aggredi hostem, tm per spatium cursu, & pugnando fessum, fortè victi, haud perinde rebus prosperis ducem desiderauerant, atq; in aduersis deesse intelligebāt. Nutantem aciem victor equitatus incursat. Et Vipsanius Messala Tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus assequitur, quos militiæ gloria legionarijs quāquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes, equesq. rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei, ac effugium, minorem ad sistendum animum dabant. Nec Antonius vltrà institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps * belli fortuna, quamuis prospero fine equites, equosq. afflictauerat. Inumbrante vespero, vniuersum Flauiani exercitus robur aduenit, vtq. cumulos super, & recētia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditionē accipere, aut expugnare deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisq;, *Posse coloniā plano sitam impetu capi. Idem audacia per tenebras irrūpentibus, & maiorum rapiendi licentiā. Quòd si lucem operiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore, ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum, legatorumq. fore. Expugnatæ vrbis prædam, ad militem, deditæ, ad duces pertinere.* Spernuntur Centuriones, Tribuniq., ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiūt arma rapturi imperium, ni ducantur, Tum Antonius inferēs se manipul s, vbi aspectu & auctoritate silentium fecerat, *Non se decus, neq; pretium eripere, tam bene meritis* affirmabat: *sed diuisa inter exercitum, ducesq. munia militibus cupidinem pugnandi conuenire, duces*

prouidēdo, cōsultando, cōtatione sæpius, quàm temeritate prodesse. Vt pro virili portione, armis, ac manu victoriam iuuerit: ratione & consilio, proprijs ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignotæ situm vrbis, intus hostes, & cuncta insidijs opportuna. non si, pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentis ne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda vrbs foret? Mox conuersus ad singulos, *num secures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, secum attulissent?* rogitabat. Et cùm abnuerent, *gladijs ne,* inquit, *& pilis, perfringere, ac subruere muros, vlla manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis, cratibusve protegi necesse fuerit, vt vulgus improuidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirātes? Quin potiùs mora noctis vnius, aduectis tormentis, machinisq., vim, victoriāq. nobiscū ferimus?*

5 Simul lixas, calonesq. cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias, ceteraq. vsui, allaturos. Id verò ęgrè tolerante milite, prope seditionem ventum, cùm progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiūt. quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemq. exercitum qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in prœlium accingi, ac iam affore. Is terror obstructas mentes, consilijs ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem. in ipso viæ Postumiæ aggere iubet, cui iuncta à læuo septima Galbiana, patenti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita, dextro, octaua per apertum limitem, mox tertiadecima, densis arbustis intercepta. Hic aquilarū, signorumq ordo. Milites mixti per tenebras, vt fors tulerat, prætorianorum vexillum, proximum tertianis. cohortes auxiliorum, in cornibus latera, ac terga, equite circumdata. Sido, atque Italicus Sueui, cum dilectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus exercitus. cui acquiescere Cremonæ, & recuperatis cibo, somnoq. viribus, confectum algore, atq; inedia hostē, po-

postera die profligare, ac proruere, ratio fuit: indignus rectoris,* vacuus consilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iamq. dispositis Flauianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per iram, ac tenebras, asseuerare non ausim: quamquam alij tradiderint, quartã Macedonicam, dextro suorum cornu quintam, & quintãdecimam, cum vexillis nonæ, secundæq. & vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem, sextadecimanos, duoetuicesimanosq., & primanos, læuum cornu compleuisse. Rapaces, atq; Italici, omnib. se manipulis miscuerant. Equites, auxiliaq., sibi ipsi locum legere. Prelium tota nocte varium, anceps, atrox, his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouisu iuuabant. Eademq. vtraq; acie, arma crebris interrogationibus, notũ pugnę signum: permixta vexilla, vt quisq; globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maximè septima legio, nuper à Galba cõscripta. Occisi sex primorum ordinum Centuriones, abrepta quædam signa. Ipsam Aquilã, Atilius Verus primipili Centurio, multa cum hostium strage, & ad extremum moriens, seruauerat. Sustinuit labẽtem aciem Antonius, accitis prætorianis, qui vbi excipere pugnam, pellunt hostem, dein pellũtur. Namq. Vitelliani tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo, atque aperto excuterentur, dispersa primò, & arbustis sine hostium noxa illisa. Magnitudine eximia,* quartædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateq. cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, arreptis è strage scutis, ignorati vincla, ac libramenta tormentorũ abscidissent. Statim confossi sunt, eoq. intercedere nomina. de facto, haud ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adiuta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flauianis æquior à tergo. hinc maiores equorum, virorũq. vmbræ, & falso, vt in corpora, ictu, tela hostiũ citra cadebant. Vitelliani, aduerso lumine collucẽtes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebãtur. Igitur Antonius, vbi noscere suos, noscitq.

poterat, alios pudore & probris, multos laude, & hortatu, omnes spe, promissisq. accendens, cur * rari sumpsissent arma Pãnonicas legiones interrogabat? *Illos esse campos, in quibus abolere labẽ prioris ignominia, vbi recuperare gloriam possent.* Tum ad Mœsicos conuersus, principes, auctoresq. belli ciebat: *Frustra minis, & verbis prouocatos Vitellianos, si manus eorum, oculosq. non tollerent.* Hæc vt quosq; accenserat. Plura ad Tertianos, veterum, recentiumq. admonens: *vt sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios nuper Sarmatas pepulissent.* Mox infensus prætorianis: Vos, inquit, *nisi vincitis pagani, quis alius imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa, armaq. vestra sunt, & mors victis. Nam ignominiam consumpsistis* Vndiq; clamor, & orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutauere. Vagus inde, consilio ducis, subditus rumor, aduenisse Mucianum, exercitus inuicem salutasse, gradum inferunt, quasi recentibus auxilijs aucti, rariore iam Vitellianorum acie. vt quos, nullo rectore, suus quemque impetus, vel pauor contraheret, deduceretve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur. nec restitui quiuere, impedientibus vehiculis, tormentisq;. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem, nominaque, auctore, Vipsanio Messala, tradam. Iulius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimos à Galba conscriptus, oblatum fortè patrem, & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur * piatos patris manes, neve se vt patricidam auersarentur publicum id facinus: & vnum militem quotam ciuilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Aduertere proximi, deinde plures hinc per omnem aciem miraculum, & questus, & sæuissimi belli exsecratio. Nec eo segniùs propinquos, affines,

nes. fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciuntque.

6 Vt Cremonam venere, nouum, immensumq. opus occurrit Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensiũ castra sua, castris vallum circumiecerat. eaq. munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus quid iuberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem, noctemq. exercitu, arduum, & nullo iuxtà subsidio, anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum reuoluebatur. Munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarẽt. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi, quàm moræ patẽtior. Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate, spes, omnisq. cædes, & vulnera, & sanguis, auiditate prædæ pensabantur. Huc inclinauit Antonius, cingiq. vallũ corona iussit. Primò sagittis, saxisq. eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum, portasq. legionibus, attribuit, vt discretus labor fortes, ignauosq. distingueret, atq; ipsa contentione, decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi via, tertiani, septimaniq. sumpsere, dexteriora valli, octaua, ac septima Claudiana, tertia decimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris legiones, & alij falces, scalasq. conuectant. Tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Romanæ vtrimq; artes, pondera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam, fluitantemq. testudinem lanceis, contisq. scrutantur; donec soluta compage scutorũ, exangues, aut laceros prosternerent. Multa cum strage incesserat * contatio, ni duces fesso militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Homine id ingenium, vt Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antoniũ incusat, haud facilè discreuerim: nisi quod neq; Antonius, neq; Hormus, à fama, vitaq. sua, quamuis pessimo flagitio, denegauere. Non iam

garius miles, futuri secors, & ignobilitate tutior, perstabat. Vagi per vias, in domibus abditi pacẽ ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum, nomen atque imagines Vitellij amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exsoluunt, orantque, vt caussæ suæ deprecator assistat. Aspernantẽ tumentemq; lacrymis fatigant extremum malorum: * ac fortissimi viri, proditoris opem inuocantes, mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Cũ Antonius inhiberi tela iussisset, signa, aquilasque extulere Mæstum inermium agmen, deiectis in terrã oculis, sequebatur. Circũstiterant victores, & primò ingerebant probra. intentabant ictus. Mox vt præberi ora contumelijs, & posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse qui nuper Bedriaci victoriæ temperassent. Sed vbi Cæcina, prætexta lictoribusque insignis, dimota turba: consul incessit: exarsere victores, superbiam, sæuitiamque (adeò inuisa scelera sunt) etiam perfidiam, obiectabant. Obstitit Antonius datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit. Plebs interim Cremonensium inter armatos cõflictabatur. nec procul cæde aberant: cũ precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores, victos clementer. de Cremona in neutrum. Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Iuuisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur. Mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, vt sũt procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgijs illuserant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcina gladiatorum spectaculum: eadem rursus belli sedes, & præbiti in acie Vitellianis cibis: cæsæ quædam feminæ, studio partium ad prælium progressæ. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro, Antoniũ fortuna famaque omniũ oculis exposuerat. Is balneas, abluẽdo cruori, properè petit. Excepta vox est, cũ teporem incusa-

set, statim futurū vt incalescerent. Vernile dictū omnem inuidiam in eum vertit, tamquam signū incendendæ Cremonæ dedisset, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum, lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac sæuitiam corruptior Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grandæuos senes exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium diuulsus, ipsos postremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, sibi quique trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. Quidam obuia aspernati verberibus, tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, vbi prædam egesserant, in vacuas domos, & inania templa per lasciuiam iaculabantur. Vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, socij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quattriduum Cremona suffecit: cùm omnia sacra, profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco seu numine, defensum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CCLXXXVI. à primordio sui. Condita erat Tit. Sempronio & P. Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduersus Gallos trans Padum agētes, & si qua alia vis per alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri annexu, connubijsque gentium adoleuit floruitque bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius * pudore flagitij crebrescente inuidia, edixit, nequis Cremonenses captiuos detineret. Irritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aspernātis. Occidi cœpere, quod vbi enotuit, à propinquis affinibusque occultè redimebantur. mox rediijt Cremonam reliquus populus, reposita fora, templaque magnificentia municipum. & Vespasianus hortabatur. Cæterum assidere sepultæ

vrbis

vrbis ruinis, noxia tabo humus, haud diu permisit. Ad tertium lapidem progressi vagos pauentesque Vitellianos, sua quemq; apud signa componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Iulium Calenum tribunum. in Germaniam, Alpinum Montanum præfectū cohortis, quòd hic Treuir, Calenus Aeduus, vterque Vitelliani fuerant, ostētui misere. Simul transitus alpium, præsidijs occupati: suspecta Germania, tanquam in auxilium Vitellij accingeretur.

7 At Vitellius, profecto Cæcina, cùm Fabium Valentem paucis pòst diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio, exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, sed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque præterita, instantia, futura, pari obliuione dimiserat. Atque illum, in rumore Aticino desidem & marcentem, proditio Lucilij Bassi, ac defectio classis Rauennatis perculit. Nec multò pòst de Cecina affertur mixtus gaudio dolor, & desciuisse, & ab exercitu vinctum. plus apud secordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multa cum exsultatione in vrbem reuectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri iubet substituto in locum eius Alpheno Varo. Mox senatum, composita in magnificentiā oratione, allocutus exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ, a L. Vitellio factum. Dein ceteri, composita indignatione, quòd consul Rēpublicam, dux imperatorē tantis opibus, tot honoribus cumulatos, amicū, prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorē proferebant, nulla, in oratione cuiusquam, erga Flauianos duces obtrectatio. errorem imprudentię, neq; exercituum culpantes, Vespasini nomē suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui vnum consula-

sulatus diem (is enim in locum Cæcinæ superat) magno cum irrisu accipientis, tribuentisq; eblanditetur. Pridie Kal. Nouembris, Rossius Regulus inijt, eiurauitq;. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magistratu, neq; lege lata, aliũ suffectum. Nã consul vno die, & ante fuerat Caninius Rebilius, C. Cæsare dictatore, cùm belli ciuilis præmia festinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæsi mors, & famosa fuit, de qua sic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius. Seruilianis hortis, turrim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciscitanti caussam, apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum nuntiatur. Cetera in maius, de apparatu, & solutis in lasciuiam animis. Nec defuere, qui ipsum Tuscũ & alios sed criminosiùs Blæsum incusarent, quòd ægro principe lætos dies ageret. Vbi asperatũ Vitellium, & posse Blæsum peruerti, satis patuit ijs qui principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blæso, æmulatione praua, quòd eũ omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat: filium eius sinu complexus, & genibus accidens caussam confusionis quærenti, *Non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymasque attulisse Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ virtute ac fide, tantũ denique terrarum ac maris immensis spatij arceat. In vrbe ac sinu cauendum hostem Iunios Antoniosque auos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fouet æmulus principis labores è conuiuio prospectantem. Reddendam pro intempestiua lætitia mæstam & funebrem noctem, qua sciat & sentiat viuere* Vitellium, *& imperare, & si quid fato accidat, filium habere*. Trepidanti inter scelus metumq; ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam iussa atrocẽ inuidiã ferret: placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo quin & audita est sæuissima Vitellij

vox, qui (ipsa enim verba referam) se pauisse oculos, spectata inimici morte, iactauit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium iam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseuerauit, sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, vt parum effugeret, ne dignus crederetur.

8 Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quàm ad bellum incedens, proditam à Lucillo Basso Rauennatem classem, pernicibus nuncijs accepit. Et si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam prænenire, aut, ante discrimen pugnæ, assequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, vt cum fidissimis per occultos tramites, vitata Rauenna, Hostiliam, Cremonamve pergeret. Alijs placebat, accitis ex vrbe prætorijs cohortib. valida manu perrumpere. Ipse, inutili contatione, agendi tempora consultando cõsumpsit. Mox vtrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec prouidit. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat: Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto discrimine quidem, infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulterisq; ac stupris polluere hospitum domus crederetur. Aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ nouissima libido. Aduentu demum peditum equitumque prauitas consilij patuit, quia nec vadere per hostes tam parua manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præsentis ducis reuerentia morabatur, haud diuturna vincula apud auidos periculorũ, & decoris securos. Eo metu, & paucis, quos aduersa non maturauerant, comitantibus, cohortes Ariminũ præmitti. Alã tueri terga iubet. Ipse flexit in Vmbriam, atque inde in Etruriam: vbi cognito pugnæ Cremonensis euentu, nõ ignauũ, & si pro-

uenis-

uenisset, atrox cõsilium inijt, vt arreptis nauibus, in quamcumque partem Narbonensis prouinciæ egressus, Galliæ & Germaniæ gentes, nouumque bellum cieret. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius puscus admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumuenit. Occupantur plana Vmbriæ, & qua Picenus ager Hadria alluitur, omnisque Italia inter Vespasianum, ac Vitellium Apennini iugis diuidebatur. Fabius Valens, è sinu Pisano, sæuitia maris, aut aduersante vento, Portum Herculis Monœci depellitur, haud procul inde agebat Marius Maturus, alpium maritimarũ procurator fidus Vitellio, cuius sacramentum, cunctis circa hostilibus, non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temerè ingrederetur monendo terruit, * simul ceterorum fides metu intacta. Nam circumiectas ciuitates, procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, & Vespasiano ante fortunã amicus, in verba eius adegerat. Concitisque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum spõte sumebant. Foro Iuliensẽ coloniam, claustraque maris præsidio tuebatur: eo grauior auctor, quod Paullino patria Forum Iulij, & honos apud prætorianos, quorum quõdam tribunus fuerat. Ipsique pagani, fauore municipali, & futuræ potentiæ spe iuuare partes annitebantur, quæ vbi paratu firma, & aucta tumore, apud varios Vitellianorũ animos increbruere, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naues regreditur * maturè: ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum, vt mare tutius Valenti, quàm litora, aut vrbes, ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret quam cui sideret certus, aduersa tempestate Stœchadas Massiliensium insulas affertur. Ibi eum, missæ à Paullino liburnicæ, oppressere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conuersa, initio per Hispaniam à prima adiutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ad sextam traxit. Nec Galliæ contabantur. Et Britanniam, incli-

inclinatus erga Vespasianum fauor, quod illic secundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertum iam principem anxij mutabant. Ea discordia, & crebris belli ciuilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, proprijs in Carthismanduam reginam stimulis accendebatur; Carthismandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat * potētiam, postquam capto per dolum rege Carataco, instruxisse triumphum Claudij Cæsaris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus, spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium, regnumque accepit. concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia ciuitatis: pro adultero, libido reginæ, & sæuitia. Igitur Venusius, accitis auxilijs, simul ipsorū Brigantum defectione, in extremum discrimen Carthismanduam adducit. Tum petita à Romanis præsidia, & cohortes, alæq; nostræ varijs prælijs, exemere tamen periculo reginam. regnum Venusio, bellum nobis relictum. Turbata per eosdem dies Germania, & secordia ducum, & seditione legionum. Externa vi, & perfidia sociali, prope afflicta Romana res. Id bellum, cum caussis & euentibus (etenim longius prouectum est) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, nūquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœsij exercitu; sed prima rerum, quieti speculabantur, vbi flagrare Italiam bello cuncta inuicem hostilia, accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis, vtraque Danubij ripa potiebantur. Iamq; castra legionum exscindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriæ gnarus, ac nec externa moles vtruque ingrueret, si Dacus, Germanusque diuersi irrupissent. Affuit vt sæpe alias, fortuna populi Ro. quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (proconsul eam prouinciam annuo imperio

perio tenuerat) Mœsiæ præpositus est: additis copijs è Vitelliano exercitu quem spargi per prouincias, & externo bello illigari, pars consilij, pacisque erat. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma, Barbarum mancipium, regiæ quondam classis præfectus, mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & postquam regnum in formā prouinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine adscitis gentibus, quæ Pontū accolunt, corrupto in spē rapinarum egentissimo quoque, haud temnendæ manus ductor. Trapezuntem, vetustam admodū ciuitatem, à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam subitus irrupit. Cæsa ibi cohors, regiū auxilium olim, mox donati ciuitate Romana, signa armaq; in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant. Classi quoquè faces intulit, vacuo mari * eludens, quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptiùs vagabantur, fabricatis repente nauibus, quas cameras vocant, artis lateribus, lata aluo, sine vinculo æris aut ferri connexa. & tumido mari, prout fluctus attollitur, summa nauiū tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter vndas voluūtur, pari vtrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc, vel illinc appellere indiscretū, & innoxium est. Aduertit ea res * Vespasiani [animum,] vt vexillarios è legionibus, ducemq; Virdium Geminum, spectatę militiæ, diligeret. Ille incompositum & prædæ cupidine vagum hostem adortus, cogit in naues; effectisque raptim liburnicis, assequitur Anicetum in ostio fluminis Conibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quē pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primò rex, minis armisque supplicem tueri. Postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxa, vt est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque seruili finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prœlij nuncius in Aegypto assequitur. Eò properantius

Alc-

Alexandriam pergit, vt fracto Vitellij exercitu, vrbem quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Namque & Africam, eodem latere sitam, terra marique inuadere parabat, clausis annonæ subsidijs, inopiam, ac discordiam hosti facturus.

9 Dum hæc totius orbis mutatione fortuna imperij transit: Primus Antonius nequaquam pari innocentia, post Cremonam agebat, satisfactum bello ratus, & cetera ex facili: seu felicitas, in tali ingenio, auaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. vt captam Italiam persultare, vt suas legiones colere, omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere, vtque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat, eo suffragio turbidissimus quisque delecti. nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur, quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplina mox in prædam vertebat, nihil aduentantem Mucianum vetitus, quod exitiosius erat quàm Vespasianum spreuisse Ceterùm propinqua hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incederet. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus, aut ætate graues, plerique etiam integri, Veronæ relicti. suffecere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato iam bello videbantur. Vndecima legio sese adiunxerat initio contata, sed prosperis rebus, anxia quòd defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur, Ducebat Poppęus Siluanus consularis. vis consiliorum penes Anniū Bassum, legionis legatum. Is Siluanum secordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequij tegebat, ad omniaque quæ agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, è classicis Rauennatibus legionariam militiam poscētibus, optimus quisque adscitus. Classem, Dalmatæ suppleuere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quòd motas ex vrbe prætorias cohortes audierant, & teneri præsidijs Apenninum rebantur, & ipsos in regione bello attrita, inopia & sedi tiosæ

tiosæ militum voces terrebant, Clauarium (donatiui nomen est) flagitantium. nec pecuniam, aut frumentum prouiderant: & festinatio atque auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. celeberrimos auctores, habeo, tantã victoribus aduersus fas nefasque irreuerentiam fuisse, vt gregarius eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum: aut vlcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tanquam maiora meritum, quàm quæ statim exsoluerent, nec quidquam vltrà traditur. Ceterum & prioribus ciuium bellis, per scelus inciderat. Nã prœlio, quo apud Ianiculum aduersum Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore, scriptum interfecit, vt Sisenna memorat. tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitijs pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria repetita, quoties res, locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurdè memorabimus. Antonio ducibusq; partium, præmitti equites, omnẽque Vmbriam explorari placuit, si qua Apennini iuga clementius adirẽtur: acciri aquila, signaque, & quidquid Veronæ militum foret. Padumque & mare, commeatibus compleri. Erant inter duces, qui necterent moras. quippe nimius iam Antonius, & certiora de Muciano sperabantur. Namq; Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præsens vrbe potiretur, expertem se belli, gloriæque ratus: ad Primum & Varum media scriptiabat, instandũ cœptis, aut rursus contandi vtilitates edisserens: atque ita compositus, vt ex euentu rerum aduersa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorum ordinẽ additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iijque omnes de festinatione Primi ac Vari sinistrè, & Muciano * volentia scripsere: Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, vt non pro spe Antonij, consilia factaq; eius æstimarentur. Aegrè id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cuius criminatio-

nibus

nibus coaluiſſent pericula ſua. nec ſermonibus temperabat. immodicus linguæ, & obſequij inſolens litteras ad Veſpaſianum compoſuit, iactantiùs quam ad principem, nec ſine occulta in Mucianum inſectatione. *Se Pannonicas legiones in arma egiſſe, ſuis ſtimulis excitos Mæſiæ duces, ſua conſtãtia perruptas alpes, occupatam Italiam, interſepta Germanorum, Rhæcorumque auxilia. quòd diſcordes, diſperſaſque Vitellij legiones, equeſtri procella, mox peditum vi, per diem noctemque fudiſſet. id pulcherrimum, & ſui operis, caſum Cremonæ, bello imputandum, maiore damno, plurium vrbium excidijs ueteres ciuium diſcordias reipublicæ ſtetiſſe non ſe nuntiis neque epiſtolis, ſed manu & armis imperatori ſuo militare. neque officere gloria eorum, qui Aſiam interim compoſuerint. illis Mæſiæ pacem, ſibi ſalutem, ſecuritatemq; Italiæ, cordi fuiſſe. ſuis exhortationibus, Gallias Hiſpaniaſque ualidiſſimam terrarum partem, ad Veſpaſianum conuerſas. ſed cecidiſſe in irritum labores, ſi præmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint.* Nec fefellere ea Mucianum. Inde graues ſimultates: quas Antonius ſimpliciùs, Mucianus callidè, eoque implicabiliùs nutriebat.

10. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, ſtulta diſſimulatione, remedium potiùs malorum quàm mala differebat. Quippe confitenti, conſultantique ſupererant ſpes, vireſque: cùm è contrario læta omnia fingeret. Falſis ingraueſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium. prohibiti per ciuitatem ſermones, eoque plures: ac ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hoſtium, augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductoſque, vt robora victoris exercitus noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecretò percontatus, interfici iuſſit. Notabili conſtantia, centurio Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones, quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, ſed mandata imperatoris,

toris, suumque animum professus, vt cuncta visceret, postulat. Missi qui locum prœlij, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeauit, abnuentique vera esse quæ referret, atque vltrò corruptum arguenti: *quandoquidem*, inquit, *magno documento opus est, nec alias iã tibi, aut vitæ, aut mortis meæ vsus, dabo cui credas.* atque ita digressus, volontaria morte dicta firmauit. Quidam iussu Vitellij interfectum, de fide & constantia que eadem tradidere. Vitellius vt è sõno excitus, Iulium Priscum, & Alphenum Varũ, cum XIIII. prætorijs cohortibus, & omnibus equitum alis obsidere Apenninum iubet. Secuta è classicis legio, tot millia armatorum, lecta equis virisque, si alius dux foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam vrbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens, & diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera socijs. Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecunijs mercabatur. Apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salua republica poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Meuaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, & infidis consilijs obnoxius. Concionati (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum superuolitauit, vt nube atra diem * obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè nec vbi feriri hostias, mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostẽtum erat, ignarus militiæ improuidus consilij, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendove bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & incessu trepidus, dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & audita defectione Misenensis classis, Romam re-

uer-

uertit, recentissimum quodque vulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes aggredi, in aperto foret, dum dispergit vires, acerrimum militem, & vsque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, & si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellij, ita formatis principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum accipere. Sed classem Misenensem (tantum ciuilibus discordijs etiam singulorum audacia valet) Claudius Fauentinus centurio, per ignominiam à Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contrà Capua Vitellio fida, municipalem æmulationē bellis ciuilibus miscebant. Vitellius, Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit. data in auxilium vrbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Vt collata vtrimque castra, haud magna contatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupauere, mœnibus, situque magis, quàm ipsorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studijs militum & clamoribus populi arma poscentis refouebatur: dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba ausurum, falsa specie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quāto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dātes nomina sacramēto adigit. Superfluēte multitudi-

tudine, curam dilectus in consules partitur, Seruorum numerum, & pondus argenti senatoribus indicit, equites Romani obtulere operam pecuniasque etiam libertinis idem munus vltrò flagitantibus. Ea simulatio officia metu profecta, verterat in fauorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm casum locumque principatus miserabantur, nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, &, quæ natura trepidantium est, immodicus; Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor iuxta audiuntur. Ceterùm vt omnia inconsulti impetus cœpta, initijs valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primò contanter & vbi ipse nō aderat, mox conterriti, mæstive discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur omisit.

11 Vt terrorem Italiæ possessa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulere: ita haud dubium erga Flauianas partes studium, tam pauidus Vitellij discessus addidit. ereptus Samnis, Pelignusque, & Marsi, æmulatione, quod Campania præuenisset. vt in nouo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per trāsitum Apennini cōflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitelllium retro fortuna vertisset, quæ Flauianis ducibus non minus sæpe quàm ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, & notitia locorum, custodia Vitellij elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ, eoque inter duces assumptus est. Flauio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntij, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præsidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori & audaciæ valetudinem causabatur. Domitiano aderat animus: sed custodes à Vitellio additi, quamquam se socios fugæ promitterent, tanquā insi-

insidiãtes timebantur. Atq; ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianũ atrox parabat. Duces partium, vt Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt: donec aquilæ, signaque legionum assequerentur. Et locus ipse castrorum placebat, latè prospectans, toto copiarum aggestu, florentissimis ponè tergum municipijs. Simul colloquia cum Vitellianis decem millium spatio distantibus & proditio sperabatur. Aegrè id pati miles, & victoriam malle quàm pacem, ne suas quidem legiones opperiebantur vt prædæ quàm periculorum socias. Vocatus ad concionem Antonius docuit, *esse adhuc Vitellio uires, ambiguas, si deliberarent, acres si desperassent. Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda: uictoriam consilijs & ratione perfici. Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniæ oram desciuisse, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Taracinam Narniamque iaceat. Satis gloriæ prœlio Cremonensi partum, & exitio Cremonæ, nimium inuidiæ. ne concupiscerent Romam capere potiùs, quàm seruare. Maiora illis præmia, & multò maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Rom. sine sanguine quæsissent.* His & talibus mitigati animi. Nec multo pòst legiones venere. Et errore famaq; aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere. domum victori, & sibi in posterum gratiam quærebant. Per eos cognitum est, Inter amnem proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri. Missus extemplò Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit. plures, abiectis armis veniam petiuere. quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidij dedecus lenirent. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna: & præmijs defectorum, vera fides. ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum, centurionumque, Nam gregarius miles indurueràt pro Vitellio, donec Priscus & Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi, pudore

dore proditionis cunctos exsoluerēt. Iisdem diebus, Fabius Valens, Vrbini in custodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus ostentatū, ne quam vltra spem fouerent, nam peruasisse in Germanias Valentem, & veteres illic, nouosque exercitus ciere credebant, Visa cæde, in desperationē versi, & Flauianus exercitus, immane quantum animo exitum Valentis, vt finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equestri familia, procax moribus, neque absurdus ingenio famam vrbanitatis per lasciuiam petere. Ludicro * Iuuenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox spōte mimos actitauit, scitè magis quàm probè. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem in proditionem corruptū. seu quia corrumpere nequiuerat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illustratus. Abrupta vndique spe, Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis, vexillisque in subiectos Narniæ campos descendere. Flauianus exercitus, vt ad prœlium intentus * armatusque, densis circa viā ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani, & circundatus, Primus Antonius clementer alloquitur, pars, Narniæ, pars Interannæ subsistere iussit, relictæ simul è victricibus legiones neq; quiescentibus graues, & aduersus contumaciam validæ.

12 Non omisere per eos dies Primus, ac Varus crebris nuntijs salutem, & pecuniam, & secreta Campaniæ, offerre Vitellio, si positis armis, seque ac liberos suos: Vespasiano permisisset. In eumdē modum & Mucianus composuit epistolas, quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero seruorum, electione * lictorum loqui. Tanta torpedo inuaserat animum, vt si Principem eum fuisse cæteri non meminissent, ipse obliuisceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbis, secretis sermonibus incitabant, victoriæ famæque partem capesseret. *Esse illi proprium militem cohortium vrbanarum, nec defuturas vigilum cohortes seruitia ipsorum, fortunam partium & omnia prona vi-*

ctori-

ctoribus, ne Antonio, Varoque de gloria concederet Paucas Vitellio cohortes, & mastis undique nuntijs trepidas, populi nobilem animum & si se ducem præbuisset, easdē illas adulationes pro Vespasiano fore, Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeò ruentibus debilitatum gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupasset. Id Sabino conuenire, vt imperium fratri reseruaret: id Vespasiano, vt ceteri post Sabinum haberentur. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, inualidus senecta. Erant qui occultis suspicionibus incesserent, tanquā inuidia & æmulatione fortunā fratris moraretur. Nāq; Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianū anteibat. Et credebatur affectam eius fidem præiuuisse, domo agrisq; pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à sanguine & cædibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis agitare. Spe domi congressi. postremò in æde Apollinis, vt fama fuit, pepigere. Verba vocesq. duos testes, habebant. Gluuium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior. Quod si tam facilè suorum mentes flexisset Vitellius, quàm ipse cesserat: incruentam vrbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterùm, vt quisque Vitellio fidus, ita pacē & conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. *Nec tantā Vespasiano superbiam, vt priuatum Vitelliū pateretur, ne victos quidem laturos. Ita periculū ex misericordia. Ipsum sanè senem, & prosperis aduersisq. satiatū Sed quod nomē, quem statum filio eius Germanico fore? Non pecuniā, & familiā, & beatos Campaniæ sinus promitit. Sed vbi imperiū Vespasianus inuaserit, nō ipsi non amicis eius, non denique exercitibus securitatē, nisi exstincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captiuum & casibus dubijs reseruatum, prægrauē fuisse: nedum Primus, ac Fuscus, & specimen partium Mucianus vllā in Vitelliū nisi occidendi licentiam habeant. Nō à*

Cæsare Pompeium, non ab Augusto, Antonium incolumes relictos, Nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat. Vitellij cliens, cùm Vitellius collega Claudio foret. Quin vt censuram patris, vt tres consulatus, vt tot egregiæ domus honores deceret desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi Denique nihil atrocius euenturum, quàm in quòd sponte ruant moriendum victis, moriendum deditis id solum referre, nouissimum spiritum, per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem. Surdæ ad fortia cōsilia Vitellio aures: Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinquere coniugi ac liberis Erat illi & fessa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus opportuna morte excidium domus præuenit. nihil principatu filij assecuta, nisi luctum & bonam famam. xv. kalend. Ianu. audita defectione legionis cohortiumq; quæ se Narniæ dediderant, nullo amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula paruulus filius, velut in funebrem pompam. Voces popoli blandæ & intempestiuæ, miles minaci silentio. Nec quisquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa facies, Romanum principem, & generis humani paulo antè dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per vrbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat, occultæ Caium insidiæ, mox & ignotum ius, fugam Neronis absconderant. Piso & Galba, tanquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca & præsenti mæstitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & Reip. caussa: retinerent tantùm memoriam sui, fratremque, & coniugē, & innoxiam liberorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modò singulis, modò vniuersis commendans, postremò fletu præpediente, assistenti consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut ius necis, vitæque ciuiū, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, vt in æde Concordiæ positurus

siturus insignia imperij, domumque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obnitentiũ penatibus priuatis, in palatium vocantium, interclusum alterum iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat Tum consilij inops, in palatium redijt. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperium. Scripseratque Flauius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent.

13 Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus & pleriq; equestris ordinis, omnisque miles vrbanus, & vigiles, domum Flauij Sabini compleuere. Illuc de studijs vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progressum erat, quàm vt regredi posset: & suo quisque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani, descendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi prœlium, improuiso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum è præsentibus, arcem Capitolij insedit milite, & quibusdam senatorum equitumque: quorum nomina tradere haud promptum est quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulauere. Subierunt obsidium etiã feminæ: inter quas maximè insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neq; propinquos, sed bellum secuta, Vitellianus miles, custodia secord clausos circumdedit, eoque, concubina nocte, suos liberos Sabinus, & Domitianum fratris, filium, in Capitolium acciuit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flauianos duces, nuntio, qui circumsideri ipsos, nisi subueniretur, arctas res nuntiaret: noctem adeò quietam egit, vt digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus, & vigilijs parum intentus erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos aureśque impediebat. Luce prima Sabinus, antequam inuicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem

è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarentur, *simulationē prorsus & imaginem diponendi imperij fuisse, ad accipiendos tot illustres viros. Cur enim è rostris, fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates uxoris petiisset. Ita priuato, & omnem principatus speciem vitanti, conuenisse. Contrà, Vitellium in palatium in ipsam imperij arcem regreßum. Inde armatum agmen emissum, stratam innocentium cædibus celeberrimam urbis partem, ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, & unum è senatoribus, dum inter Vespasianum, ac Vitelliū prælijs legionum, captiuitatibus urbiū, deditionibus cohortiū iudicatur. Iam Hispaniis, Germaniisque, & Britannia, desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec vltrò ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis utilia, victoribus tantùm pulchra esse. Si cōuentionis pæniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem, quantum occisis uno sene, & uno iuuene proficisceret obuiam legionibus, de summa rerum illic certaret, cetera secundùm euentum prælij cessura.* Trepidus ad hæc Vitellius pauca purgandi sui caussa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam. Et monuit Martialē, vt per secretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuisæ pacis interficeretur. Ipse neque iubendi neque vitandi potens, non iam imperator, sed tantùm belli caussa erat.

14 Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminentia foro tēpla præteruecti, erigunt aciem per aduersum collem, vsque ad primas Capitolinæ arcis fores. Erāt antiquitus porticus in latere cliui dextrà subeuntibus. In quarum tectum egressi, saxis tegulisque Vitellianos deturbabant. neque illis manus nisi gladijs armatæ, & arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Paces in prominentem porticum iacere, & sequebantur ignem, ambustasque Capitolij fores penetrassent, ni Sabinus reuulsas vndique statuas, decora maiorum,

in

in ipso aditu vice muri obiecisset. Tum diuersos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum asyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improuisa vtraque vis propior, atque acrior per asylum ingruebat. Nec sisti poterant, scandentes per coniuncta ædificia: quæ vt in multa pace, in altum edita, solum Capitolij æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quò nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus mox sustinentes fastigium Aquilæ, vetere ligno, traxere flammam alueruntq; Sic Capitolium clausis foribus, indefensum & indireptum, conflagrauit. Id facinus post conditam vrbem luctuosissimum fœdissimumq; pop Rom. accidit, nullo externo hoste, propitijs, si per mores nostros liceret, deis. Sedem Iouis optimi maximi, auspicatò à maioribus pignus imperij conditam, quā non Porsena dedita vrbe, neq; Galli capta,* temerare potuissent, furore principū exscindi? Arserat & antè Capitoliū ciuili bello, sed fraude priuata. Nūc palàm obsessum, palàm incēsum. quibus armorum caussis, quo tantæ cladis pretio * pro patria bellauimus? Vouerat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino; ieceratque fundamēta, spe magis futuræ magnitudinis, quàm quo modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerēt. Mox Seruius Tullius, sociorum studio, deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia. hostium spolijs exstruxere. Sed gloria operis, libertati reseruata. Pulsis regibus, Horatius Puluillus iterum consul dedicauit ea magnificentia, quā immensæ postea Pop. Ro. opes ornarent potius, quā augerent. Ijsdem rursus vestigijs sitū est postquā interiecto ccccxv. annorum spatio L. Scipione, C. Norbano Coss. flagrauerat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicauit. hoc solum felicitati eius negatū. Lutatij Catuli nomen, inter tanta. Cæsarum opera, vsque ad Vitellium mansit. Ea tunc ędes cremabatur. Sed plus pauoris obsessis, quàm obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neq; astu neq; constantia, inter dubia indigebat. Ex diuerso

trepidus miles, dux segnis. & velut captus animi, non lingua, non auribus competere. neque alienis consilijs regi, neque sua expedire huc illuc clamoribus hostium circumagi. quæ iusserat vetare, quæ vetuerat iubere. Mox quod *in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi*. postremò abiectis armis fugam, & fallendi artes circũspectabant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisq. miscent. Pauci militariũ virorum, inter quos maximè insignes, Cornelius Martialis, Aemylius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæua, pugnam ausi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem. neque fugam cœptantem, circumsistunt. & Quinctium Atticum consulem, vmbra honoris, & suamet vanitate monstratum quòd edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa aduersus Vitellium iecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam seruili habitu, alij fide clientium contecti, & inter sarcinas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, vltro rogitantes, respõdentesve, audaciam, pro latebra haberent. Domitianus, prima irruptione apud æedituum occultatus, solertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus, ignotusque, apud Cornelium Primum paternum clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramq. posuit, casusq. suos in marmore expressi. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei Sacrauit. Sabinus, & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone, vultuque excipiuntur, frementibus, qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ, petebant. Clamore à proximis arcto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit. minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium & preces parantem, peruicere vt absisteret. Tum confossum, conlaceratumq. & abscisso capite truncũ corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri, haud sanè spernendi. Quinque

que & xxx. ſtipendia in Repub. fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam iuſtitiamq; eius, non argueres: ſermonis nimius erat. Id vnum ſeptem annis, quibus Mœſiam, duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus eſt rumor in fine vitæ, alij ſegnem, multi moderatum, & ciuium ſanguinis parcũ credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci conſultum dirempta æmulatione inter duos, quorum alter ſe fratrem imperatoris, alter conſortem imperij cogitaret: ſed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quòd interrogatoribus, quib. Capitolium incendiſſet, ſe reum. Atticus obtulerat. Eaque confeſſione, ſiue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam crimenq; agnouiſſe, & à partibus Vitellij amolitus videbat.

15 Iiſdem diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Taracinæ imminebat: clauſis ille gladiatoribus remigibuſque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperta audebant. Præerat, vt ſupra memorauimus, Iulianus gladiatoribus. Apollinaris remigibus, laſciuia ſecordiaque gladiatorum magis quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorũ perſonantes, in miniſterium luxus diſperſis militibus, de bello tantum inter conuiuia loquebantur. Paucos ante dies, diſceſſerat Apinius Tiro: doniſque, ac pecunijs acerbè per municipia conquirendis, plus inuidiæ quàm virium partibus addebat. Interim ad Vitellium ſeruus Verginij Capitonis perfugit, pollicituſque ſi præſidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum, multa nocte cohortes expeditas ſummis montium iugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit, inde miles ad cędem magis, quam ad pugnam decurrit, ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pauore, ſonitu turbarum clamore hoſtili turbarentur, pauci gladiatorum

gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. Ceteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum euasere, in queis præfectus classis Apollinaris: reliquas in littore captas, aut nimio ruentium onere pressas, mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere, qui vxorem L. Vitellij Triariam incesserint, tanquã gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatæ Tarracinæ, superbè sæueque egisset. Ipse lauream prosperè gestæ rei, ad fratrem misit: percontatus statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere iuberet. Quod salutare non modò partibus Vespasiani, sed Reip. fuit, nam si recens victoria miles, & super insitam peruicaciã secundis ferox, Romam contendisset, haud parua mole certatum, nec sine exitio vrbis foret. quippe L. Vitellio, quamuis infami, inerat industria: nec virtutibus, vt boni, sed quo modo pessimus quisq; vitijs valebat. Dum hæc in partibus Vitellij gerũtur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Otriculi per otium agitabãt. Caussa tam prauæ moræ vt Mucianum opperirẽtur. Nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam dolo contantem, post secretas Vitellij epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis, offerebat. Alij, ficta hæc, & in gratiam Muciani composita. Quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius vrbi bellum, quàm inferre: quando validissimæ cohortes à Vitellio desciuissent, & abcissis omnibus præsidijs, cessuros imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignauia Sabini corrupta, qui sumptis temerè armis, munitissimam Capitolij Arcẽ, & ne magnis quidam exercitibus expugnabilem aduersus tres cohortes tueri nequisset. Haud facile quis vni assignauerit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus, ambiguis epistolis, victores morabatur. & Antonius, præpostero obsequio, vel dũ regeret inui-

inuidiam, crimen meruit. ceterique duces. dum peractum bellum putant, finem eius insigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus. vt transuersis itineribus per agrũ Sabinum, Salaria via vrbem introiret, satis maturauerat: donec obsessi Capitolij fama cunctos simul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, serum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere vrbem, mæsta omnia accepit plebẽ quoque & seruitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prœlium aduersum fuerat. namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani interiectus equiti pedes excepere. pugnatum haud procul vrbe, inter ædificia hortosque, & anfractus viarum. quæ gnara Vitellianis. incomperta hostibus, metum fecerant, neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. capitur præfectus alæ, Tullius Flauianus, ceteri fœda fuga consternantur, non vltra Fidenas secutis victoribus.

16 Eo successu studia populi aucta. Vulgus vrbanum arma cepit. Pauci scuta militaria, plures raptis quod cuique obuium telis, signum pugnæ exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendam vrbem prorumpere iubet. Mox vocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, vt prætexto Reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorũ sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis. Vulneratur prætor Arulenũs Rusticus auxit inuidiã, super violatũ legati prætorisq; nomen propria dignatio viri. Palantur comites, occiditur proximus lictor, dimouere turbã ausus: & ni dato à duce præsidio defensi forent, sacrum etiã inter exteras gentes legatorum ius, ante ipsa patriæ mœnia, ciuilis rabies vsq; in exitiũ temerasset. Aequioribus animis accepti sũt, qui ad Antoniũ venerant, nõ quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Musoni⁹ Rufus equestris ordinis, studiũ philosophię & pla

cum Stoicorum æmulatus. Cœptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere Id plerisque ludibrio, pluribus tędio, nec deerant qui propellerent, proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusq; & alijs minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam. Obuiæ fuere & virgines Vestales, cũ epistolis Vitellij ad Antonium scriptis. Eximi supremo certamini vnum diem postulabant, si moram interiecissent, facilius omnia conuentura. Virgines cum honore dimissæ. Vitellio rescriptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, dirempta belli commercia. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, vt castris iuxta pontem Miluium positis, postera die vrbem ingrederentur. Ratio contandi, ne asperatus prœlio miles, non populo, non senatui, ne tẽplis quidem ac delubris deorum consuleret Sed omnem prolatationem, vt inimicam victoriæ suspectabant Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciẽ hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars vt astiterat, Flaminia via pars iuxta ripam Tiberis incessit, tertium agmen per Salariã Collinæ portæ propinquabat. plebs, inuectis equitibus fusa. Miles Vitellianus, trinis & ipse pręsidijs occurrit. Prœlia ante vrbem multa, & varia: sed Flauianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ij tantùm conflictati sunt, qui in partẽ sinistram vrbis ad Sallustianos hortos, per angusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes macerijs hortorum Vitelliani, ad serum vsque diei, saxis, pilisq; subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumuenirẽtur. Concurrere & in campo Martio infestę acies. Pro Flauianis fortuna, & parta toties victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant. & quamquam pulsi, rursus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator populus, vtque in ludicro certamine, hos modò: rursus illos clamore & plausu fouebat: quoties pars altera inclinasset, * abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant,

rant, erui iugularique postulantes, parte maiore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem & cædes obuerso spolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies: alibi prœlia & vulnera, alibi balneæ popinæq. Simul cruor & strues corporum iuxta scorta, & scortis similes: quantũ in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captiuitate scelerum: prorsus vt eandem ciuitatem, & furere crederes, & lasciuire. Conflixerant antè armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus, nec tunc minus crudelitatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem tempore, voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium accederet; exsultabant. nulla partium cura. malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque vt nouissimam spem retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum vrbium excidijs reperta, simul admouent testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot prælijs laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. Vrbem senatui ac pop. Ro. templa dijs reddita, proprium esse militis decus, in castris, illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam. morari pacem, domos arasque cruore fœdare: suprema victorijs solita complectebantur. Multi semianimes, super turres & propugnacula mœnium, exspirauere. Conuulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: & cecidere omnes contrarijs vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta vrbe, per auersam palatij partem. Auentinum in domum vxoris sellula defertur: vt si diem latebra vitauisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenij & quæ natura pauoris est, cùm omnia metuenti, præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque dilapsis etiam infimis seruitiorum, aut occursum eius de-

clinantibus, Terret solitudo, & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit vacuis. fessusque misero errore, & pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ ponè tergum manus, laniata veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obuius è Germanicis militibus Vitelliũ infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibrijs eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac statim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum, modò erigere os & offerre contumelijs, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulere. Vox vna nõ degeneris animi excepta, cùm tribuno insultanti, se tamen imperatorem eius fuisse respondit. At deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem prauitate insectabatur interfectum, qua fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius. septimũ & quinquagesimum ætatis annum explebat, consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non nouerant. Studia exercitus, raro cuiquã bonis artibus quæsita perinde affuere, quàm huic per ignauiam. Inerat tamen *simplicitas ac liberalitas:* quæ, *ni adsit modus, in exitium vertuntur.* Amicitia dum magnitudine munerum, non constantiã morum continere putat, meruit magis quàm habuit * Reip. haud dubiè intereat, Vitellium vinci. Sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cùm à Gallia desciuissent. * Præcipiti in occasum die, ob pauorẽ magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex vrbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, & Cæsarem consalutatum, miles frequens, vtque erat in armis in paternos penates deduxit.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS Historiarum, Liber IV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Misera Romæ conditio. L. Vitellius quamuis cohortes, & seipsum dedit, nihilominus iugulatur. Vespasiano Senatus imperium firmat. Taciti de Heluidio Prisco prolixum elogium.*

2 *Heluidij, & Eprij Marcelli dissidia. Musonij in Celerem actio.*

3 *Mucianus vrbem ingressus Calpurnium Pisonem de medio tolli curat. Germanici belli principia, auspicio & ductu ciuilis, quem Batauis & Caninefates sequuntur. Belli progressus, & Ciuilis artes variæ.*

4 *Mumius Lupercus legatus, prælio victus. Batauicæ cohortes veteranæ, inuito Herennio Gallo, ad Ciuilem abeunt.*

5 *Castra vetera semel & iterum Ciuilis acriter, sed frustra, oppugnat.*

6 *In Hordeonium fremunt milites Romani, Voculæ, cui Herennius accedit summa belli commissa. In fortuito certamine Germani superiores euadunt.*

7 *Ciuilis Vbios contundit. castra vetera denuo obsidet, & Montanum pacis Legatum ad belli consortium trahit. Voculam deinde aggreditur, qui primùm victus, paulò post victoriam obtinet.*

8 *Ciuilis fraude, & vi tentat obsessos, magno suo malo. Frumentatores Romanos postea inuadit, & Geldubam potitur. Hordeonius iterata seditione petitus, & interfectus. Maguntiacum obsidione liberatum.*

9 *Falsus ab Africa metus. Quædam in vrbe & in Senatu gesta iurgia, accusationes.*

10 *Messalam Reguli patronum Curtius Montanus coercet. Sagitta & Sosianus in exilium acti. Manlij.*

Senatu:

Senatoris hostes puniti. Ant. Flamma relegatus, Vitellianorum militum conditio.

11 L. *Pisonis proconsulis in Africa cædes, unde tumultus inter Ophenses, & Leptitanos à Festo compositus. Imperij Rom. amplitudo.*

12 *Titi ad Vespasianum pro Domitiano fratre oratio. Urbs famis onere subleuata, Capitolij instauratio.*

13 *A Romanis Treueri, & Lingones deficiunt. Galliæ reliquæ nutant. Ipsæ legiones, cohortesq. Romanæ à Gallis corruptæ defectionem meditantur, Vocula nequicquam dehortante.*

14 *Voculæ interitus. Rom militum defectio. Legiones, in castris veteribus dijs obsessa, abeuntes à Germanis iniustè caduntur, Ciuilis sæuitia. Velledæ virginis auctoritas. Romanorum castrorum euersio. Legio Nouesiana turpi, & tristi agmine discedens illuditur à vulgo. Voculæ interfector interfectus.*

15 *Agrippinensium mira conseruatio, & prudens ad Teucteros responsum. Ciuilis vincit Labeonem. Tungrorum Bethasiorum, & Neruiorum deditio. Iul. Sabinus Cæsar salutatus. Sequanos inuadit, at fusus fugit, & latet Galliarum concilium super summa rei.*

16 *Rom. imperium mutat. Domitianus cum Muciano ad bellum accinctus. Galli Remis deliberant, & Rom. iugum bello præferunt. Aduentu Romani exercitus fit inclinatio rerum in Germania.*

17 *Petilius Cerialis Treuiros magno prælio victos facunda, & sapiente oratione ad officium reducere studet.*

18 *Ciuilis, & Classici epistola ad Cerialem. Varia inter duces belli consilia. Cerialis mira constantia, & fortitudo Romanis victoriam acquirit. Agrippinenses auxilium petunt à Rom. & Ciuilis cohortem dolo necant. Romanorum classis fusa, Neruij Rom. socij victi.*

19 *Vitellij filius Muciani iussis occisus. Antonius Primus venit ad Vespasianum, & in aula, vir minimè aulicus, vilescit. Vespasiani in Aegypto res gestæ: tributa ei miracula de oraculis, & sortibus in eius gratiam.*

Sara-

20 Sarapis Aegyptiorum idolum: Domitianus res nouas Lugduni molitur, nec exsequitur, otij & musarum cultor simulatus.

Hæc gesta illo ipso anno, cuius pars postrema, & consules habuit Imp. Vespasianum II. & Titum F.

INterfecto Vitellio, bellum magis desierat, quàm pax cœperat. Armati per vrbem victores, implacabili odio, victos consectabantur, plenæ cædibus viæ, cruenta fora, templaque, passim trucidatis, vt quemque sors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu, & iuuenta, prospexerant, obtruncare: nullo militum, aut populi discrimine. quæ sæuitia, recentibus odijs, sanguine explebatur, dein verterat in auaritiam. Nihil vsquam secretum, aut clausum sinebant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, caussa cædis. nec deerat egentissimus quisque ex plebe. & pessimi seruitiorum prodere vltrò dites dominos; alij ab amicis monstrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, &* fortuna captæ vrbis, adeò vt Othoniani, Vitellianique militis inuidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares. Quippe *in turbas, & discordias pessimo cuique plurima vis, pax & quies bonis artibus indigent*. Nomen, sedemque Cæsaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris, & adulterijs filium principis agebat. Præfectura prætorij penes Arrium Varum. Summa potentiæ, in primo Antonio, is pecuniam, familiamque è principis domo, quasi Cremonensem prædam rapere. Ceteri modestia, vel ignobilitate, vt in bello obscuri; ita præmiorum expertes. Ciuitas pauida, & seruitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciam equites agmen

agmen legionum, intra Bouillas stetit. Nec conatus est Vitellius, seq. & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira. quàm metu abiecit. Longus deditorum ordo septus armatis, per vrbem incessit. Nemo supplici vultu, sed tristes & truces, & aduersùm plausus, ac lasciuiam insultãtis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos. circumiecti pressere, ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquã locutus indignum, & quamquam inter aduersa, salua virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitijs fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius, quàm aduersis abstractus. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite, ad componendam Campaniã mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quàm cõtumacia aduersus Principẽ. Viso milite, quies, & minoribus colonis impunitas. Capuæ, legio tertia hiemandi caussa locatur: & domus illustres afflictæ, cùm contrà Tarracinenses nulla ope iuuarentur. Tantò procliuius est iniuriæ, quàm beneficio vicẽ exsoluere: quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur. Solatio fuit seruus Verginij Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo affixus, in iisdem annulis, quos acceptos à Vitellio gestabat. At Romæ senatus cuncta principibus solita, Vespasiano decernit, lætus & spei certus, quippe, sumpta per Gallias, Hispaniasq. ciuilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illirico. postquam Aegyptum, Iudæam, Syriamq. & omnes prouinicias, exercitusq. lustrauerant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani litteræ, tamquam manente bello scriptæ. ea, prima specie, forma. Ceterùm vt princeps loquebatur, ciuilia de se, & Rep. egregia. nec senatus obsequium deerat. Ipsi consulatus cum Tito filio, prætura Domitiano, & consulare imperium decernuntur. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuere. si priuatus esset, cur publicè loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies loco

sen-

ſententiæ dici. ipſa quoque inſectatio in Vitellianos, ſera & ſine libertate. id verò erga Remp. ſuperbum, erga principem contumelioſum, quòd in manu ſua fuiſſe imperium, donatumq Veſpaſiano iactabat. Ceterùm inuidia in occulto, adulatio in aperto, erant. Multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello ciuili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco, & Arrio Varo, prætoria inſignia. Mox deos reſpexere. reſtitui placuit Capitoliũ. Eaq. omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Ceteri vultu, manuque, pauci quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus aſſentiebantur. Vbi ad Heluidium Priſcum prætorem deſignatum ventum, prõpſit ſententiam, * vt honorificam in bonum principem. Falſa aberant, & ſtudijs ſenatus * attollebantur. Iſq. præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpius memorandi, vt vitam, ſtudiaq. eius, & quali fortuna ſit vſus, paucis repetam. Heluidius Priſcus, regione Italiæ ſeptima, Tarracinæ municipio, Cluuio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium illuſtre altioribus ſtudijs iuuenis admodum dedit: non vt plerique, vt nomine magnifico ſegne otiũ velaret, ſed quò firmior aduerſus fortuita, Remp. capeſſeret, doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona quæ honeſta, mala tantũ quę turpia: potẽtiam, nobilitatem, ceteraq. extra animum, neque bonis, neq; malis annumerant. Quæſtorius adhuc, à Pæto Thraſea gener delectus, è moribus ſoceri nihil æquè, ac libertatem hauſit, ciuis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officijs æquabilis, opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur: quando etiam ſapientibus, cupido gloriæ, nouiſſima exuitur.

2 Ruina ſoceri, in exſiliũ pulſus, vt Galba principatu redijt, Marcellum Eprium delatorẽ Thraſeæ accuſare aggreditur. Ea vltio, incertũ maior, an

an iuſtior, ſenatum in ſtudia deduxerat. Nam ſi cederet Marcellus agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregijs orationibus vtriuſque * teſtatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus varijs, vt ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatus die quo de imperio Veſpaſiani cenſebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc inter Heluidium, & Eprium, acre iurgium. Priſcus eligi nominatim à magiſtratibus iuratis, Marcellus vrnam poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat. Sed Marcelli ſtudiũ proprius rubor excitabat, ne alijs electis poſthabitus crederetur. Paulatimq. per altercationem, ad continuas, & infeſtas orationes prouecti ſunt, quærente Heluidio, *quid ita Marcellus, iudicium magiſtratuum paueſceret? eſſe illi pecuniam, & eloquẽtiam, quibus multos anteiret, in memoria flagitiorum vrgeret. Sorte, & vrna mores non diſcerni: ſuffragia & exiſtimationem ſenatus reperta, ut uniuſcuiuſq; vitam, famamq penetrarent, pertinere ad vtilitatem Reip. pertinere ad Veſpaſiani honorem, occurrere illos, quos innocentiſsimos ſenatus habeat. qui honeſtis ſermonibus aures imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpaſiano amicitiam cum Thraſea Sorano, * Senecione: quorum accuſatores, etiam ſi puniri non oporteat, oſtentari non debere hoc ſenatus iudicio velut admoneri principẽ, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperij inſtrumentum, quàm bonos amicos.* Eſſe ſatis Marcello, quòd Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmijs & impunitate, Veſpaſianum melioribus relinqueret.* Marcellus, non ſuam ſententiam impugnari, ſed Conſulem deſignatum cenſuiſſe dicebat, ſecundum vetera exempla, quæ ſorte legationibus poſuiſſent, ne ambitioni, aut inimicitijs locus foret. *Nihil eueniſſe cur antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut principis honor in cuiuſquam contumeliam * verteretur: ſufficere omnes obſequio id magis vitandum, ne peruicacia quorundam irritaretur animus nouo principatu ſuſpenſus; & vultus quoq; ac ſermones omnium circumſpectans. Se meminiſſe temporum,*

porum,

porum quibus natus sit, quam ciuitatis formam patres, auiq. instituerint: vlteriora mirari, præsentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumq; tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quàm iudicio senatus afflictum. Sæuitiam Neronis per huiusmodi imagines illusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quàm alijs exsilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur: Heluidius: se vnum esse ex illo senatu, qui simul seruierit: suadere etiam Prisco, ne supra principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, iuuenum liberorũ patrem præceptis coerceret. Quo modo pessimis imperatoribus sine fine denominationem, ita quamuis egregiis modum libertatis placere. Hæc magnis vtrimque contentionibus iactata, diuersis studijs accipiebantur. Vicit pars quę sortiri legatos malebat, etiam medijs patrum annitentibus retinere morem. Et splẽdidissimus quisq; eodem inclinabat, metu inuidiæ si ipsi eligerentur. Secutum aliud certamen, Prætores ærarij (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, modum impensis postulauerant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remedij difficultatem, principi reseruabat. Heluidius, arbitrio senatus agendum censuit. Cùm perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullianus Tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re, principe absente statueretur, censuerat Heluidius, vt Capitolium publicè restitueretur, adiuuaret Vespasianus. Eã sententiam modestissimus quisque silentio, deinde obliuione transmisit. Fuere; qui & meminissent. Tum inuectus est Musonius Rufus in Publium Celerem, à quo Baream Soranum falso testimonio circumuentum arguebat. Ea cognitione renouari odia accusationum videbantur. sed vilis & nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria. Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor, corruptorq. amicitiæ, cuius se magistrum ferebat. Proximus dies, caussæ destinatur. Nec tam Musonius, aut Publius, quàm Priscus & Marcellus ceteriq. motis ad vltionem animis, expectabantur.

Tali

3 Tali rerum statu, cùm discordia inter partes, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, nō leges, non principes in ciuitate essent, Mucianus vrbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonij, Variq. potentia, malè dissimulata in eos Muciani iracundia, quamuis vultu tegeretur. Sed ciuitas rimandis offensis sagax, verterat se, transtuleratq.. Ille vnus ambiri, coli, nec deerat ipse, stipatus armatis, domos, hortosq. permutans, apparatu, incessu, excubijs, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnij Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus, sed nomen insigne, & decora ipsi iuuenta, rumore celebrabantur. Erantq. in ciuitate adhuc turbida, & nouis sermonibus lęta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani, custodia militari cinctus, ne in ipsa vrbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab vrbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus, prætoriarum sub Vitellio cohortium præfectus, se ipsum interfecit, pudore magis, quàm necessitate, Alphenus Varus, ignauiæ, infamiæq. suæ superfuit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiā seruili supplicio, expiauit. Ijsdem diebus, crebescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mæstu ciuitas excipiebat, cæsos exercitus, capta legionum * [castra] hiberna, desciuisse Gallias, non vt mala loquebantur. Id bellū quibus caussis ortum, quantó externarum, sociarumq. gentium motu flagrauerit, altius expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicę oræ vacua cultoribus, simulq. insulam inter vada sitā occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum, ac latera circūluit: nec opibus Romanis societate validiorum attriti, viros tm̄, armaq. imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto, nobilissimi popularium regebant. Erat & domi dilectus eques, præcipuo nandi studio, arma, equosq. retinens,

nens, integris turmis Rhenum perrumpere. Iulius Paulus, & Claudius Ciuilis, regia stirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, missusq. ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adijt, flagitante supplicium eius exercitu. Inde caussæ, irarum, spesq. ex malis nostris. Sed Ciuilis, vltra quā barbaris solitum, ingenio solers, & Sertorium se, aut Hannibalē ferens, simili oris dehonestamento, ne vt hosti obuiam iretur, si à populo Romano palàm desciuisset, Vespasiani amicitiam, studiūq. partium prætendit. missis sanè ad eum Primi Antonij litteris, quibus auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici specie, retentare legiones iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens mouerat inclinato in Vespasianum animo, & Reip. cura, cui excidium aduētabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent. Igitur Ciuilis * dissidij certus, occultato interim altiore cōsilio, cetera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iussu Vitellij Batauorum iuuētus ad dilectum vocabatur, quem suapte natura grauem, onerabant ministri auaritia, ac luxu, senes, aut inualidos cōquirendo, quos pretio dimitterent, rursus * impuberes, sed forma conspicui (& est, plerisq. procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compositi seditionis auctores, perpulere, vt dilectum abnuerēt. Ciuilis primores gentis, & prōptissimos vulgi, specie epularum, sacrū in nemus vocatos, vbi nocte, ac lętitia incaluisse videt, à laude, gloriaq. gentis orsus, iniuria: & raptus, & cetera seruitij mala enumerat. *Neque. n. societatem vt olim, sed tamquam mancipia haberi. Quando legatum graui quidem comitatu, & superbo cū imperio, venire? tradi se præfectis, centurionibusque, quos vbi spolijs, & sanguine expleuerint, mutari, exquiriq. nouos sinus, & varia prædandi vocabula. Instare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremùm diuidantur. Nunquā magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis, quàm prædam & senes: attollerēt tantū oculos*

los

los & inania legionum nomina ne pauescerent, esse sibi robur peditum, equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, & patrijs exsecrationibus, vniuersos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batauis: numero superantur. Mox occultis nuntijs, pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes, missas in Germaniam, vt supra rotulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, stolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium insigni, pater eius multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè spreuerat. Igitur ipso rebellis familiæ * nomine placuit, impositusque scuto, more gentis. & sustinentium humeris vibratus, dux digitur. Statimque accitis Frisijs (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proximo occupato Oceano, irrumpit. Nec præuiderant impetum hostium milites: nec si præuidissent satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, inuadũt. Simul excidijs castellorum imminebant: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo grassãdum ratus, incusauit vltrò præfectos, quod castella deseruissent: se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compressurum. illi sua quisq; hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, sed Ciuilem esse patuit: erumpentibus paulatim indicijs, quæ Germani læta bello gens, non diu occultauerant. Vbi insidię parum cessere, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios,

sios, Batauos proprijs cuneis componit. directa ex diuerso acies, haud procul à flumine Rheno & obuersis in hostem nauibus, quas incensis castellis illuc appulerant. nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit: perculsique milites, improuisa proditione, à socijs, hostibusque cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tamquam imperitia, officia, nautarum propugnatorumque impediebāt. mox contrà tendere, & puppes hostili ripæ obijcere. ad postremum gubernatores, centurionesq; nisi eadem volentis, trucidant. donec vniuersa quattuor & viginti nauium classis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præsens, in posterum vsui: armaque & naues, quibus indigebāt, adepti magna per Germanias, Galliasque fama, libertatis auctores celebrabantur. Germaniæ, statim misere legatos auxilia offerentes, Galliarum societatem. Ciuilis arte, donisque affectabat, captos cohortium pręfectos suas in ciuitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data potestate, manentibus honorata militia digredientibus spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpessi. *Miseram seruitutem falsò pacem vocarent. Batauos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie, fusum victumque Romanum: quid si Gallia iugum exuāt? quantum in Italia reliquum prouinciarum sanguine, prouincias vincine Vindicis aciem cogitarent*: *Batauo equite, protritos Aeduos Aruernosque, fuisse inter Verginij auxilia, Belgas. vereque reputātibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito si quid militaris disciplinæ in castris Romanorum viguerit. esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirēt Syria, Asiaque, & suetus regibus Oriens. multos adhuc in Gallia viuere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæso Quinctilio Varo, pulsam è Germania seruitutem. Nec Vitelliū principem, sed Cæsarem Augustum bello prouocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adesse.*

adesse. Proinde arriperent vacui, occupatos, integri, fessos. dum alij Vespasianum, alij Vitellium foueant, patere locum aduersus vtrumque. Sic in Gallias, Germaniasque intentus, si destinata prouenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordconius, primos Ciuilis conatus, per dissimulationem aluit.

4 Vbi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insula Romanum nomen, trepidi nuntij afferebant: Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum Hibernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Lupercus legionarios è præsentibus, Vbios è proximis, Treuerorum equites, haud longè agentes, raptim transmisit: addita Batauorum ala, quæ iam pridem corrupta, fidem simulabat, vt proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis captarum cohortium signis circumdatus, vt suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges paruosque liberos, consistere à tergo iubet: hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Vt virorum cantu, feminarũ vlulatu, sonuit acies, nequaquam par à legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudauerat sinistrum cornu Batauorum ala transfugiens statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesq. retinebat Vbiorum, Treuerorumq; auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugiũ legionibus, in castra, quibus Veterũ nomẽ est. Præfectus alæ Batauorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiã apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios auehitur. Iisdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cùm iussu Vitellij in vrbem pergerent, missus à Ciuile nuntius, assequitur. Intumuere statim superbia ferociaque, & pretium itineris, donatiuum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sanè à Vitellio postulabant, non vt assequerentur, sed caussam seditionis. Et Flaccus multa

multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm vt acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur Hordeonius, adhibitis Tribunis, centurionibusque, consultauit, num obsequium abnuentes vi coerceret. Mox insita ignauia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem. Dein pęnitētia, & arguentibus ipsis qui suaserant tāquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, vt arceret transitu Batauos: se cum exercitu, tergis eorum hæsurū. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, multis vtrimque copijs, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, alijsq. litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes Vnde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, nō inertia milites, neque hostium vi, sed fraude ducum euenire. Bataui, cum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: *Nullum sibi bellum aduersus Romanos, pro quibus toties bellassent. Longa atque irrita militia fessis, patria, atque otij cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant: ferro viam inuenturos.* Conantem legatum milites perpulerant, fortunam prœlij experiretur. Tria millia legionarium, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum, lixarumq. ignaua, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, densi, vndique & frontem, tergaq. ac latus tuti: Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum, portasq trepidi petebant, Ibi plurimum cladis, cumulatæ corporibus fossæ. nec cæde tantùm, & vulneribus, sed ruina, & suis, plerisque telis interiere Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi. Bonnense prœlium excusabant: tamquam

petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent. Ciuilis aduentu veteranarum cohortium, iustitiam exercitus ductos, sed consilij ambiguus, & vim Romanam reputās, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in vetera castra concesserant, vt idem sacramentum acciperent Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consilijs vti. Esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem & arma vsque ad supremum spiritum retenturos. proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret. Quæ vbi relata Ciuili, incensus ira, vniuersam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntijs Germania, ad prædam, famamque Aduersus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum, murosque firmabāt. subuersa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipij extructa. ne hostibus vsui forent. Sed parum prouisum, vt copiæ in castra conueherentur, rapi permisere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt quæ aduersus necessitates in longum suffecissent.

5 Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens [* vtramque] Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum cateruis complet, assultante per cāpos equite. Simul naues in aduersum amnem agebantur. Hinc veteranarū cohortium signa, inde depromptæ siluis * lucisq; ferarum imagines, vt cuique genti inire prœlium mos est, iuxta belli ciuilis, externique facie obstupescerant, obsessos. & spem oppugnantium augebat amplitudo valli. quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc cōgregata, & bello ministra aderat. Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars equo adibatur, quippe illis hibernis, obsideri premique Germanias Augustus crediderat: neque vnquam, id malorum, vt oppugnatum vltrò legiones nostras veni-

ni-

nirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus Vis & arma satis placebant: Batavi, Trāsrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Pòst vbi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita * hærebant, & desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu, invasere vallum. Appositis plerique scalis, alij per testudinem suorum, scandebant iam quidam, cùm gladijs & armorum incussu præcipitari, sudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus secundis nimij. Sed * tum prædæ cupidine, aduersa quoque tolerabant; Machinas etiam, insolitum sibi ausi, nec vlla ipsi solertia perfugæ captiuique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis: propellere: vt alij superstantes, tamquam ex aggere prœliarētur: pars intus, occulti muros subruerent. Sed excussa balistis saxa, strauere informe opus, & crates, vineasque parantibus, adactæ tormentis ardentes hastę. vltroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimēta, & multum imbellis turbæ: Simul ex inopia proditio, & fluxa seruitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

6 Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos legionibus Dillio Voculæ duo & vicesimæ legionis legato tradit, vt quàm maximis per ripā itineribus celeraret. Ipse pauidus torpere inuisus militibus, neque enim ambiguè fremebant, *emissas à Maguntiaco Batauorum cohortes, dissimulatos Ciuilis conatus, acciri in societatem Germanos. non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adoleuisse. aperta odia, armaque palam depelli: fraudem & dolum, obscura, eoque ineuitabilia. Ciuilem stare contra, struere aciem, Hordeonium, è cubiculo & lecticulo, iubere quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum uirorum manus unius senis ualetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam uirtutemque suam malo omine exsoluerent*. His inter se vocibus insistentes,

flammauere insuper allatæ à Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: vinctosq. qui attulerant, ad Vitellium misit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primę legionis ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam aduersus Batauos aciem, tamquã à Magontiaco legiones sequerentur: eiusdem proditione cæsos, nullis superuenientibus auxilijs. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari: cùm occursu tot prouinciarum, exstingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias, Britanniamq. & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitauit: instituitq. pessimum facinus, vt epistolę Aquiliferis legionum traderentur, à queis antè militi, quàm ducibus * legabantur. Tum è seditiosis vnum vinciri iubet, magis vsurpandi iuris, quàm quia vnius culpa foret. Motusq Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem; offluentibus auxilijs Gallorum, qui primò est Romanam enixè iuuabant. Mox valescentibus Germanis, pleræq. ciuitates aduersum nos armatæ, spe libertatis, &, si exuissent seruitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem vnius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat vltrò conscientiam ducis: tamquam nuntius inter Ciuilem, Flaccũq. falso crimine, testis veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula, mira constantia. prehensumque militem, ac vociferantem duci ad supplicium iussit. Et dum mali pauent, optimus quisque iussis paruere. Exin, consensu, ducem Voculam poscentibus. Flaccus summam rerum ei permisit. Sed discordes animos multa efferebãt, inopia stipendij frumentique, & simul dilectum, tributaq. Galliæ aspernantes: Rhenus, incognita illi cælo siccitate, vix nauium patiẽs: arcti commeatus: dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eademq. de caussa minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipsa aquarum

rum

rum penuria, tamquam nos amnes quoq; & vetera imperij munimenta, desererent. quod in pace, fors, seu natura: tunc fatum & ira dei, vocabatur. Ingressis Nouesium * tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculæ in partem curarum, Herennius Gallus legatus: nec ausi ad hostē pergere. loco, Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo, vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Vtq. prę da ad virtutem incederetur in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Ciuilis acceperant, ductus à Vocula exercitus Pars cū Herennio Gallo permansit. Fortè nauem, haud procul castris frumento grauem, cùm per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Nō tulit Gallus, misitq. subsidio cohortem. Auctus, & Germanorum numerus. paulatimq. aggregantibus se auxilijs. acie certatum, Germani, multa cum strage nostrorum, nouem abripiunt. Victa (quod tum in morē verterat) non suam ignauiam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, scissa veste, verberato corpore; quo pretio, quibus conscijs, prodidisset exercitū, dicere iubent. Redit in Hordeonium inuidia: Illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant: donec exitium minitantibus exterritus, proditionem, & ipse Hordeonio obiecit, Vinctusque, aduentu demum Voculæ, exsoluitur. Is postera die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuersitas inerat, licentiæ. patientiæque, Haud dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque, in Vespasianum proni. inde scelerum, ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor: vt contineri non possent, qui puniri poterant.

7 At Ciuilem * immensum vniuersa Germania extollebat, societate nobilissimi obsidium firmata. Ille vt cuiq; proximum, vastari Vbios, Treuerosq., & alia manu Mosam amnē trāsire iubet, vt Menapios, & Morinos & extrema Galliarum quaterēt. Actę vtrobiq; prædæ. Infestius in Vbijs, quos genus Germanicæ originis, eiurata patria, * Romanorum nomine Agrippinenses vocarent.

Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agētes, quia procul ripa aberāt. Nec quieuere Vbij, quominus prędas è Germania, peterēt, primò impunè: dein circumuenti sunt, per omne id bellum, meliore vsi fide, quàm fortuna. Contusis Vbijs, grauior & successu rerum ferocior Ciuilis, obsidium legionū vrgebat. intentis custodijs, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret, Machinas, molemq. operum, Batauis delegat: Transrhenanos pręlium, poscentis, ad scindendum vallum ire, detrusosq. redintegrare certamen iubet: superante multitudine, & facili dāno, nec finem labori nox attulit. Cōgestis circum lignis, accensisque, simul epulantes, vt quisq; vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela, per tenebras vana. Romani cōspicuam Barbarorum aciem, & si quis audacia, aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Ciuili, & restincto igne, misceri cuncta tenebris, & armis iubet. Tum verò strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, & ignauorū sæpe talis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira: Romanus miles periculorū gnarus, ferratas sudes, grauia saxa, nō fortè iaciebat. Vbi sonus molientium, aut appositæ scalæ, hostem in manus dederant, propellere vmbone, pilo sequi. multos mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim, duplici tabulato, quam prętoriæ portæ (is æquissimus locus) propinquantē, prompti contra validi asseres, & incussæ trabes perfregere, multa superstantium pernicie, pugnatumq. in perculsos, subita & prospera eruptione. Simul à legionarijs peritia, & arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pauorem intulit suspensum, & nutans machinamentū, quo repentè demisso præter suorum ora, singuli, pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effundebantur. Ciuilis omissa oppugnandi spe,

rursus

rursus per otium assidebat. nuntijs, & promissis fidem legionum conuellens. Hæc in Germania ante Cremonense prœlium gesta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Mōtanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diuersi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quibus nec amor, nec odiū in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim à Vitellio desciscunt, vetus miles contabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus Tribunis, dixit sacramentum, non vultu, neque animo satis affirmans: & cùm cetera iurisiurandi verba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut leui murmure, & plerumq. silentio transmittebant. Lectæ, deinde pro concione epistolę Antonij ad Ciuilē,* suspiciones militum irritauere. tamquam ad socium partium scriptæ, & de Germanico exercitu hostiliter: Mox allatis Geldubam in castra nuntijs eadem, dicta, factaq;: & missus cum mandatis Montanus ad Ciuilem, vt adsisteret bello, neve externa * armis falsis velaret. Si Vespasianum iuuare aggressus foret, satisfactum cœptis. Ad ea Ciuilis primò, callidè: pòst, vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratumq. in res nouas, orsus à questu, periculisq. quæ per quinq; & viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregiū*, inquit, *pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea & suauissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. vos autem Treueri, ceteraq. seruientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiā, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia?* En ego *præfectus vnius cohortis, & Caninefates, Batauique, exigua* Galliarum *portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro, famaq. premimus. denique ausos, aut libertas sequetur, aut victi ijdem erimus*. Sic accēsum, sed * meliora referre iussum, dimittit. Ille vt irritus legationis redijt, cetera dissimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promptum, aduersus Voculā,

exercitumq. eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgij sita, adeoq. improuisi castra inuolauere, vt non alloqui, non pãdere aciem Vocula potuerit. Id solũ. vt in tumultu, monuit, sub signano milite media firmare auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusq. compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Neruiorum cohortes, metu, seu perfidia, latera nostrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum. quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur, cùm repentè, nouo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dũ castris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hostes à tergo inuadunt, latioremq. quàm pro numero terrorem faciunt: alijs à Nouesio, alijs à Magontiaco vniuersas copias aduenisse credentibus. Is terror Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque è Batauis, quantum peditum erat, funduntur: eques euasi, cùm signis, captiuisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, maior numerus & imbellior, è Germanis, ipsa robora. Dux vterque, pari culpa meritus aduersa, prosperis defecere. Nã Ciuilis, si maioribus copijs instruxisset aciẽ, circumiri à tam paucis cohortibus nequijsset, castraq. perrupta excidisset Vocula, nec aduentum hostium explorauit, eoq. simul egressus, victusq. deinde victoriæ parum confisus, tritis frustra diebus, castra in hostem mouit. quem si statim impellere, cursumq. rerum sequi maturasset? soluere obsidium legionum eodem impetu potuisset.

8 Tentauerat interim Ciuilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria prouenisset. Circumferebantur signa, vexillaque, ostentati etiam captiui, ex quibus vnus, egregiũ facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic à Germanis. vnde maior indici fides. Simul vastatione, incendijsque flagrantium villarum venire victorem exercitum intelligebatur.

tur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamq. & vallum circumdari Vocula iubet, vt depositis impedimentis, sarcinisq expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium & minari assueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto. incompositi, fessique prœlium sumpsere. nam Ciuilis aderat, non minus vitijs hostium, quàm virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignauius. quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque, & proximos hortari. Et redintegrata, acie, manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cũcta è muris cernentes omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Ciuilis lapsu equi prostratus,* credita per vtrumque exercitum fama, vulneratum, aut interfectum, immane quantum suis pauoris, & hostibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum, turresq. castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret: corrupta toties victoria, non falsò suspectus bellum malle. Nihil æquè exercitus nostros, quàm egestas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Nouesium missa, vt inde terrestri itinere frumentũm adueherent. Nam flumine hostes potiebantur. Primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Ciuile. qui reuersus missos Nouesium frumentatores, datasq. in præsidium cohortes, velut multa pace, ingredi accepit, rarum apud signa militem arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus inuadit premissis. qui pontes, & viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte; donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus, vt fuerãt castris, quæ relictorum illic militum præsidio tenebantur. Nõ erat dubium quãtum in regressu discriminis adeundum foret, frumentatoribus onustis, paulisque. Addit exercitui suo Vocula mille dilectos, è quinta, & quartadecima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militẽ, & ducibus infensum. Plures quàm iussum erat profecti. palam in

agmine fremebant, non se vltra famem, insidias legatorum toleraturos. At qui remanserant, desertos se abducta parte legionum quærebantur. Duplex hinc seditio, alijs reuocantibus Voculam, alijs redire in castra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam, atque inde Nouesium concessit. Ciuilis capit Geldubã. Mox haud procul Nouesio, equestris prœlio prosperè certauit. Sed miles, secundis, aduersisq., perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentus quintanorum, quintadecimanorumq. auctæ legiones donatiuum exposcunt, comperto pecuniam Vitellio missam. Nec diu contatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idq. præcipuum fuit seditionis alimẽtum. Effusi in luxum, & epula, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renouant. nec vllo legatorum, Tribunorũve obsistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, nisi seruili habitu, per tenebras, ignoratus, euasisset. Vbi sedato impetu, metus redit: Centuriones cùm epistolis ad ciuitates Galliarum misere, auxilia, ac stipendia oraturos. Ipsi, vt est vulgus, sine rectore præceps, pauidus, secors, aduentante Ciuile, raptis temerè armis, ac statim omissis, in fugam vertũtur. Res aduersæ, discordiam peperere; ijs qui è superiore exercitu erant, caussam suam dissociantibus. Vitellij tamen imagines, in castris, & per proximas Belgarum ciuitates, repositæ, cùm iam Vitellius corruisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, * & duodeuicesimani, Voculam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaco obsidium ducebantur. Discesserant obsessores, mixtus ex Cattis, Vsipijs, Mattiacis exercitus, satietate prædæ: nec incruentati. * Ita dispersos, & nescios miles noster inuaserat. Quin & loricam, valluumq. per fines suos Treueri struxere, magnisq. inuicem cladibus cum Germanis certabant. donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.

A. V. C.

A. V. C. DCCCXXIII.

9 Interea Vespasianus iterùm, ac Titus, consulatum absentes inierunt, mæsta & multiplici metu suspensa ciuitate. quæ super instantia mala, falsos pauores induerat, desciuisse Africam, res nouas moliente L. Pisone. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues sæuitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui vna ex rep. annonæ cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis, quoque bellis inexplebiles, nulla vnquam ciuilis victoria satiauit. Kal. Ianuarijs, in senatu, quem Iulius Frontinus prætor vrbanus vocauerat, legatis, exercitibusque, ac regibus laudes, gratisq. decretæ, vt Tertio Iuliano prætura, quod transgredientem in partem Vespasiani legionem deseruisset, ablata, vt in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, eiurante Frontino, Cæsar Domitianus præturam cępit. Eius nomen epistolis, edictisq. proponebatur. Vis penes Mucianum: nisi quod pleraq. Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoque Arrio; quos recentes, clarosque rerum fama, ac militum studijs, etiam populus fouebat, quia in neminem vltra aciem sæuierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregijs maioribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rempub. hortatur: haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalàm opprimi Antonius nequibat: multis in senatu laudibus cumulatū, secretis promissis onerat, citeriorē Hispaniam ostentans, discessu Cluuij Rufi vacuā, simul amicis eius, tribunatus, præfecturasq. largitur. Dein, postquam

inanem animum spe & cupidine impleuerat, vires abolet: dimissam hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Ario Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur Sic egesto, quidquid turbidum, redit vrbi sua forma, legesque, & munia magistratuum. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuuenta sua, pauca & modica disseruit, decorus habitus: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, vt Pisonis quoq; memoria celebraretur. Patres vtrumque iussere. De Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quiq; æra legũ vetustate delapsa noscerent, figerentque, & qui Fastos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modũque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatusque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publica seueritate dies, ne priuatim quidam laude caruit. Iustum iudiciũ expleuisse Musonius videbatur. Diuersa fama Demetrio Cynicam sectã professo, quòd manifestum reum ambitiosius quàm honestius defendisset. Ipsi Publico neque animus in periculis, neque oratio suppeditauit. Signo vltionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, vt commentariorum principalium potestatem senatui faceret per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consulendum tali super re principem, respondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri vt sententiam rogabantur, *Deos testes* aduocabant, *nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur, neque se præmium, aut honorem ex calamitate ciuium cepisse* trepidis, & verba iurisiurandi per varias artes mutantibus quib. flagitij conscientia inerat. Probabant religionẽ partes,

tes, periurium arguebant. Eaque velut censura, in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Cestium seuerū acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum & recens crimen vrgebat, quòd apud Vitelliū molitus eadem foret, nec destitit senatus manus intētare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni, Scribonianos fratres concordia opibusque insignes ad exitium monstrauisset. Africanus neq; fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vrbiū Crispū cuius interrogationibus fatigabatur, vltrò cōuersus miscēdo quę defendere nequibat, societate culpæ inuidiam declinauit.

10 Magnā eo die pietatis, eloquentiæq; famam Vipsanius Messala adeptus est, nōdū senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulū, subuersa Crassorum & Orphiti domus, in summū odium extulerat. Sponte ex S.C. accusationē subijsse iuuenis admodū, nec depellēdi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi vxor, quattuorq; liberi, si cognosceret senatus, vltores aderant. Igitur Messala nō caussam neq; reū tueri, sed periculis fratris semet opponēs, flexerat quosdā. Occurrit truci oratione Curtius Mōtanus, eò vsq; progressus, vt post cædē Galbę, datā interfectori Pisonis pecuniam à Regulo, appetitum morsu Pisonis caput obiectaret. Hæc certè, inquit. *Nero non coegit: nec dignitatem, aut salutem illa sæuitia redemisti. Sanè toleremus istorum defensiones: qui perdere alios, quàm periclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, & diuisa inter creditores bona nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertū cæde nobili imbuisti. cùm ex funere reipublicæ, raptis consularibus spolijs, septuagesies sestertio dignatus, & sacerdotio fulgens innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres: cum segnitiam Neronis incusares, quòd per singulas domos, seque & delatores fatigaret, posse vniuersum senatum vna voce subuerti. Retinete*

*nete patres conscripti, & reseruate hominem tam expediti consilij, vt omnis ætas instructa sit: & quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum, iuuenes, Regulum imitentur. Inuenit etiam æmulos infelix nequitia quid si floreat vigeatque? Et quem adhuc quæstorium offendere non audemus, prætoriam & consularem * visuri sumus? An Neronem, extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt: cum interim intestabilior, & sæuior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quàm mores. Elanguimus P. C. nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores & ministros, more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum principem, dies primus.* Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, vt spē capere Heluidius, posse etiam Marcellum prosterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orsus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli vnquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exēploque Eprium vrgebat, ardentibus patrum animis, quod vbi sensit Marcellus, velut excedens curia: Imus, inquit, *Prisce, & relinquimus tibi senatum tuū: regna præsente Cæsare.* Sequebatur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diuerso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi boniq; inde pauci & validi pertinacibus odijs tenderent. consumptus per discordiā dies. Proximo senatu, inchoante Cæsare de abolendo dolore, iraque, & priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptam libertatē, postquam obuiam itum, omisere. Mucianus ne sperni senatus iudicium, & cunctis sub Nerone admissis, data impunitas videretur, Octauium Sagittā, & Antistium Sosianum senatorij ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit. Octauius Pontiam Postumiam stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sosianus, prauitate morum multis exitiosus. Ambo

bo graui senatusculto damnati pulsique, quamuis concesso alijs reditu, in eadem pœna retenti sunt, Nec ideò lenita erga Mucianum inuidia. Quippe Sosianus ac Sagitta, viles etiam si reuerterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur. Reconciliauit paulisper studia patrum habita in senatu cognitio, secundùm veterem morem. Manlius * Patricius ordinis senatorij, pulsatum se in colonia Seniẽsi cœtu multitudinis, & iussu magistratuum querebatur. nec finem iniuriæ hic stetisse: planctum, & lamenta, & supremorum imaginem pręsenti sibi circumdata: cum contumelijs & probris, quæ in senatum vniuersum iacerentur. Vocati qui arguebantur. Et cognita caussa, in cõuictos vindicatum. Additumque S.C. quo Seniensiũ plebs modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exsilio ob sæuitiam. Inter quæ, militaris seditio propè exarsit. Prætorianam militiã repetebant à Vitellio dimissi pro Vespasiano congregati: & lectus in eandem spem è legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem sine multa cęde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quò rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatijs discretos. Tum Vitellliani, quos apud Bouillas in deditionem acceptos memorauimus, ceterique per vrbem, & vrbe vicina cõquisiti producuntur propè intecto corpore. Eos Mucianus diduci & Germanicum Britãnicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim assistere iubet. Illos primus statim aspectus obstupescerat. cùm ex diuerso, velut aciem telis & armis trucem, semet clausos nudosque & illuuie deformes, aspicerent. Vt verò huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes & præcipua Germanici militis formido tamquam ea separatione ad cædem destinarentur, pensare commanipularium pectora, ceruicibus innecti, suprema oscula petere, ne desererentur soli, neu in pari caussa disparem fortunam pateren-

rentur: modò Mucianum, modò absentem principem, postremùm cælum ac deos obtestari. donec Mucianus, cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timori obuiam iret. Namque & victor exercitus, clamore, lacrymas eorum iuuabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernũt oblatos sibi agros, militiam & stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset. igitur in prætoriũ accepti. Dein quibus ætas & iusta stipendia, dimissi cum honore alij ob culpam: sed carptim, ac singuli. quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur. Ceterum verane pauperie, an vti videretur. actum in senatu, vt sexcenties sestertium à priuatis mutuum acciperetur. Præpositusque ei curæ Poppæus Siluanus. nec multo pòst necessitas abijt siue omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano. cõsulatus quos Vitellius dederat. Funusque censorium Flauio Sabino ductum. magna documenta *instabilis, fortunæ, summaque etiam miscentis*.

11 Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur, ea de cæde quàm verissimè expediam, si pauca suprà petiero, ab initio. caussisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperij finibus, sub diuo Augusto Tiberioque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis vtriusque mandatis, discordia quæsita auctaque, Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officij, vel quia minoribus maior æmulãdi cura. Proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis quàm potentiæ consulebant. Sed tum legionẽ in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupiens, sed affinitate Vitelij anxius. Is, crebris sermonibus, tentauitne Pisonem ad res nouas, an tentanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo af-

fuit, & occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinauere. Nec ambigitur, prouinciã & militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse, & quidam è Vitellianis vrbe profugi, ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam pericula ipsius, & in pace suspecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alę Petrinæ, prospera nauigatione præuenit Papiriũ Centurionem, à Muciano missum: asseuerauitque mandata interficiendi Pisonis, centurioni data. Cecidisse Galerianum, consobrinum eius generumque. Vnam in audacia spem salutis. Sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita nauibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea moto Pisone, centurio à Muciano missus, vt portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Pisoni omnia, tanquam principi continuare: obuios & subitæ rei miraculo attonitos, vt eadem adstreperent, hortari, vulgus credulum, ruere in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, & adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studijs vulgi permisit. Centurionemque percontatur, postquã quæsitum sibi crimen cædemque comperit: animaduerti in eum iussit haud perinde spe vitę, quã ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodij Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto. Carthaginensibus increpitis, ne solita quidẽ munia vsurpabat, clausus intra domum ne qua mot⁹ noui caussa vel forte oriretur. Sed vbi Festo consternatio vulgi, centurionis suppliciũ, veraq; & falsa, more famæ, in maius innotuere, equites in necẽ Pisonis mittit. Illi, raptim vecti obscuro adhuc cœptæ lucis, domũ proconsulis irrumpũt, districtis gladijs, & magna pars Pisonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Maurosq; in eã cędem delegerat, aut procul cubiculo, obuiũ forte seruũ, quis nã, & vbi esset Piso? interrogauere. Seruus, egregio mẽdacio, se Pisonẽ esse respõdit: ac statim ob-

obtruncatur. nec multo post, Piso interficitur. Nāque aderat, qui nosceret Bebius Massa è procuratoribus Africæ: iā tunc optimo cuique exitiosus, & in caussas malorum quæ mox tulimus: sæpius rediturus, Festus Adrumeto, vbi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectumq; castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob simultates: sed Pisonis satellitem vocabat, militesque & centuriones quosdam punijt, alios præmijs affecit: neutrum ex merito. sed vt oppressisse bellum crederetur Mox Ophensium Leptitanorumque discordias componit: quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principijs, iam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Ophensis, multitudine inferior, Garamātas exciuerat, gentem indomitam, & inter accolas latrocinijs fęcundam. Vnde arcta Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra mœnia trepidabant, donec, interuentu cohortium alarūque fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi inaccessa mapalium vlterioribus vendiderant. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos vndique nuncios, cecidisse Vitellium multi cuiusque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi nuntiauere. Aderant legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum millia offerentes, magnificum lætumque tantis sociorum auxilijs ambiri: neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumq; vt legatos ad sedatum mitteret, & pacem esse sciret.

12 Vespasianus in Italiam reique vrbis intentus aduersam de Domitiano famam accipit: tanquam terminos ætatis, & concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda, Titū, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntijs temerè accenderetur: integrumque, se ac placabilem filio præstaret. *Non legiones, non classes, perinde firma imperij munimenta, quam numerum liberorū. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuiq.*

san-

sanguinem indiscretum. sed maximè principibus: quorum prosperis & alij fruantur, aduersa ad iunctissimos pertineant, ne fratribus quidem mansuram concordiã, ni pater exemplum præbuisset. Vespasianus haud æquè Domitiano mitigatus, quã Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet, belloque & armis rempublicam attollere: sibi pacem domumq; curæ fore. Tum celerrimas nauium frumento onustas, sæuo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine vrbs nutabat, vt decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cùm à Vespasiano commeatus subuenere. Curam restituẽdi Capitolij in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuere, vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templum ijsdem vestigijs sisteretur, nolle deos mutari veterem formam. Vndecimo Kal. Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicebatur, cuinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta * nomina felicibus ramis, dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, riuis & fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, lustrata * boue taurisque area, & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidesque imperij deos precatus vti cœpta prosperarent, sedesq; suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi, studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimq; iniectæ fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo, aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta. Id solum religio annuere, & priori templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

13 Audita interim per Gallias Germaniasque

mors

mors Vitellij, duplicauerat bellum. Nam ciuilis omissa dissimulatione, in populum Romanũ ruere: Vitellianæ legiones externum seruitium, quã imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem vbiqꝫ exercituum nostrorum fortunam rati. vulgato rumore, à Sarmatis Dacisq; Mœsica, ac Pannonica hiberna circumsideri, paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolij, vt finem imperij adesse crederent, impulerat. Captam olim à Gallis vrbem: sed integra Iouis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne, signum cælestis iræ datum, & possessionem rerũ humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana, Druidæ canebant. Incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone aduersus Vitelliũ missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorũ ciuilium series, & interna mala fregissent. Ante Flacci Hordeonij cædem, nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, cõmeauere nuntij inter Ciuilem, Classicumque præfectum alæ Treuerorum. Classicus, nobilitate opibusq; * anteibat alios. Regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipse, maioribus suis, hostis pop. Rom. quam socius iactabat. Miscuere sese Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingon, Tutor, ripæ Rheni Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, proauiam suã diuo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari, vbi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi, in domũ priuatam conueniunt, nam publice, ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treueros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi, certatim proclamant, *furere discordiis populũ Rom. cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime vrbem, omnes exercitus suis quemque bellis distineri, si alpes præsidijs firmentur, coalita libertate, dispe-*

cturas

Bur as Gallias, quem virium suarum terminum velint. Hæc dicta pariter, probataq; de reliquijs Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos, Vicit ratio parcendi: ne sublata spe veniæ pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in in societatem legatos, tantum legionum interfectis, ceterùm vulgus conscientia scelerum, & spe impunitatis, facile accessurum. Ea primi concilij forma missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiorē Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hostes, optimum è præsentibus ratus, mutua dissimulatione, & ijsdem quibus petebatur artibus grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conuentum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit, pollicitusque, si præsidium daretur, iturum in Batauos, & potiorem ciuitatis partem ad societatem Romanam retracturum accepta peditum, equitumque modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorum Bethasiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Caninefates Marsacosque incursabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veceribus aberat, cum Classicus, ac Tutor per speciē explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Tumque primum discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante vocula. *Non ad eo turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vi Treueris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fictas prouincias, victores exercitus, fortunam imperij & vltores deos. Sic olim Sacrouirum & Aeduos, nuper, Vindicem Galliasque singulis præliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata ruptores fœderum expectarent. Melius diuo Iulio, diuoque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle seruitium, cum spoliatis exutique fuerint, amicos fore.*

Hæc

Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum, Tutoremque videt, verso itinere, Nouesium concedit, Galli, duorũ millium spatio distantibus campis, consedere. Illuc commeãtium centurionum militumque emebantur animi: vt (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusq; tanti sceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit. *Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis solicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortemque in tot malis hostium, vt finem miseriarum exspecto. Vestri, me pudet miseretque, aduersus quos non prælium & acies parantur, id enim fas armorum, & ius hostium. bellum cum populo Romano vestris, se manibus gesturum. Classicus sperat: imperiũque & sacramentum Galliarum ostentat. Adeò nos, si fortuna in præsens virtusque deseruit, etiam vetera exẽpla deficiunt, quoties Romanæ legiones perire præoptauerunt, ne loco pellerentur? socij sæpe nostri, exscindi vrbes suas: seque cum coniugibus, ac liberis cremari pertulerunt, neque aliud pretium exitus, quàm fides famaq; Tolerant cùm maximè inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demouentur. Nobis, super arma & uires, & egregia castrorum munimenta frumentum, & commeatus quamuis longo bello pares. Pecunia nuper etiam de natiuo suffecit: quòd siue à Vespasiano, siue à Vitellio datum interpretari mauultis, ab imperatore certè Romano accepistis. Tot bellorum uictores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso toties hoste, si pauetis aciem, indignum id quidem. Sed est uallum murique, & trahendi artes, donec è proximis prouinciis auxilia exercitusque concurrant. Sanè ego displiceam. Sunt alii legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium toto terrarum orbe uulgetur, uobis satellitibus, Ciuilem & Classicum Italiam inuasuros. An si ad mœnia urbis Germani Gallique duxerint, arma patria inferetis? Horret animus tanti flagitij imagine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Batauius dabit? & Germanorum cateruas supplebitis? quis deinde sceleris exitus: cùm Romanæ legiones contra di-*

rexe-

vexerint! transfuga è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & uetus sacramentum inuisi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per octingentos uiginti annos, tot triũphis coluimus, te Quirine Romanæ parens urbis, precor uenerorque, ut si uobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta & intemerata seruari, at certè pollui fœdarique à Tutore & Classico, ne sinatis Militibus Romanis, aut innocentiam detis, aut maturam, & sine noxa pœnitentiam. Variè excepta oratio inter spem metumque ac pudorem.

14 Digressum Voculam, & de supremis agitãtem, liberti, seruique prophibuere fœdissimam mortem sponte præuenire. Et Classicus misso Aemilio Longino desertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numisium legatos, vinciri satis visum. Dein sumptis Romani imperij insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba vltrà suppeditauere, quàm vt sacramentum recitaret: Iurauere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ, alijs ordinibus, ceteros, vt quisque flagitium nauauerat, præmijs attollit. Diuisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor, valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit. Occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detractauerat, Classicus corruptissimum quemque è deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostẽtantes si præsentia sequerentur. aliter, nihil spei: Famem, ferrumque, & extrema passuros. Adiecere qui missi erant, exemplum suum, Obsessos hinc fides, inde egestas: inter decus, ac flagitium distrahebant. Contantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in vsũ necessitas vertit. Virgulta postremò & stirpes & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere, donec egregiam laudem, fine turpi macularent, missis ad Ciuilẽ legatis vitam orantes. Neque antè preces admissæ, quàm in verba Galliarum iurarent. Tum

pactus

pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leues abeuntes prosequerentur. At quintum ferè lapidem cohorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque, in vestigio, multi palantes occubuere. Ceteri retrò in castra profugiunt, querente sanè Ciuile & increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sæuientes nequiuerit, parum affirmatur. Direptis castris, faces iniiciunt. Cunctoque qui prælio superfuerat, incendium hausit. Ciuilis barbaro voto, post cœpta aduersus Romanos arma, propexum rutilatū que crinem, patrata demum cæde legionum, deposuit. Et ferebatur paruulo filio, quosdam captiuorum, sagittis iaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batauum, in verba Galliarum adegit: fisus Germanorum opibus, &, si certandum aduersus Gallos de possessione rerum foret inclitus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat: vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, & augescente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adoleuit. nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centutionum tribunorumque in Galia geniti, reseruantur, pignus societatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna, subuersa crematąque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci, ac Vindonissæ sita sunt. Legio XIII. cum auxiliis simul deditis, à Nouesio in coloniam Treuerorum transgredi iubetur, præfinita die intra quam castris excederet. Medium omne tēpus, per varias curas egere. ignauissimus quisque, cæsorum apud Vetera exemplo, pauentes, melior pars, rubore & infamia, quale illud iter quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ necisque dominos fecissent. Alii nulla decoris cura, pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tā-

quam

quam in aciem accingi. Hæc meditantibus, aduenit proficiscẽdi hora, exspectatione tristior. Quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Reuulsæ imperatorum imagines * innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, silens, agmen, & velut longæ exsequiæ. Dux Claudius Sanctus effosso oculo, ditus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris, altera se legio miscuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulò ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris, tectisque & vndique effusi, insolito spectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi. spretisque Sancti promissis, aut minis. Magontiacum abeunt: ac fortè obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exsoluendæ in posterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treuerorum considunt.

15 Ciuilis & Classicus rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitauere. Sæuitiæ * ingenita & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. obstabat ratio belli, & nouum imperium inchoantibus vtilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficij memoria flexit, quòd filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum, honoratè custodierant. Sed Transrhenanis gentibus inuisa ciuitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quã si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret: aut disiecta, Vbios quoque dispersisset. Igitur Tẽcteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud Concilium Agrippinensium edi iubent. quæ ferocissimus è legatis, in hunc modum protulit. *Rediisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, sed præcipuo deorũ Marti grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandẽ liberi, inter liberos eritis. Nã ad hunc diẽ flumina ac terras, & cælum quodãmodo ipsum, clauserant Romani: vt colloquia congressusque nostros arcerent: vel, quod contumeliosius est viris ad*

*arma natie, inermes ac propè nudi, sub custode & pretio coiremus. Sed vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta seruitij, detrahatis. etiam fera animalia si clausa teneatis, virtutis obliuiscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis, haud facilè libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant: ne quis occulere quidquam, aut segregare caussam suam possit. Liceat nobis vobisque vtramque ripam colere, vt olim maioribus nostris quomodo lucem noctemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta, cultumque patrium resumite. abruptis * voluptatibus, quibus Romani plus aduersus subiectos quā armis valent, sincerus & integer, & seruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alijs imperitabitis.* Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palàm aspernari conditio præsens sinebant, in hunc modum respondent. *Quæ prima libertatis facultas data est, auidius quàm cautius sumpsimus, vt vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris iungeremur. Muros ciuitatis, congregantibus se cùm maximè Romanorum exercitibus, augere nobis, quàm diruere tutius est. Si qui ex Italia, aut prouincijs alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit vel in suas quique sedes refugere. * Eaucta olim, & nobiscum per connubium societatis, quique mox profedere, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos existimamus, vt interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum, resoluimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes, donec noua & recentia iura in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus, Ciuilem & Velledam apud quos pacta sancientur.* Sic lenitis Tencteris, legati ad Ciuilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrauere. Sed coràm adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quò venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre. dilectus è propinquis, consulta responsaque, vt internuntius numinis, portabat Ciuilis societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit.

rauit, Occupatisque Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes composita: quo minus vltrà pergeret. Claudius Labeo Bethasiorum, Tungrorumq; & Neruiorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustijs ambiguè, donec Germani tranantes, terga Labeonis inuasere. Simul Ciuilis, ausus, an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, & clara voce. *Non ideò,* inquit, *bellum sumpsimus, ut Bataui & Treueri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia, accipite societatem. transgredior ad uos, seu me ducem, seu militem mauultis.* Mouebatur vulgus, condebantque gladios, cùm Campanus, ac Iuuenalis, ex primoribus Tungrorum, vniuersam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumueniretur, profugit. Ciuilis Bethasios quoque ac Neruios in fidem acceptos, copijs suis adiunxit: ingens rerum, perculsis ciuitatum animis, vel sponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus, profectis fœderis Romani monumētis, Cæsarem se salutari iubet: magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam ciuitatem & nobis fidam. Nec Sequani detractauere certamen Fortuna melioribus affuit. Fulsi Lingones, Sabinus festinatum temerè prœlium, pari formidine deseruit. Vtque famam exitij sui faceret, villam in quam perfugerat, cremauit, illic voluntaria morte interijsse creditus. Sed quibus artibus, latebrisque vitam per nouem mox annos traduxit, simul amicorum eius constantiam, & insigne Epponinæ vxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus stetit. Resipiscere paulatim ciuitates, fasque & fœdera respicere, principibus Remis qui per Gallias edixere, vt missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

16 At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum augebant. * Nequaquam egregij duces, iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem dilegerat, * summam belli parum tolerare. Nec relinquenda vrbs, sine rectore. Et Domitiani indo-

mitæ libidines timebātur: suspectis, vti diximus, Primo Antonio, Varoque Ario. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Vtque Domitiani animū Varo haud alienum, deliniret: Arretinum Clemētem, domui Vespasiani per affinitatem innexū, & gratissimū Domitiano, prætorianis præposuit, patrem eius sub Caio Cæsare egregiè functum ea cura dictitans. Lætū militibus idem nomen. atque ipsum quamquā senatorij ordinis ad vtraq; munia sufficere. Assumuntur è ciuitate clarissimus quisque, & alij per ambitionem. Simul Domitianus, Mucianusq; accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuuenta properus, hic moras nectens, quis flagrātem retineret, ne ferocia ætatis, & prauis impulsoribus si exercitum inuasisset, paci belloque malè consuleret. Legiones victrices VI. & XVIII. Vitellianarū vnaetvicesima, è recens conscriptis secunda, Peninis Cottianisque alpibus, pars monte Graio, traducuntur. XIIII. legio è Britannia, III. ac prima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos cōuenere. Treuerorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata ratione, cuncta magnis imperijs obiectari solita, contumeliasque & inuidiam in pop. Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus & plerisque gratus vecordi facundia. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacisq; bona dissertans, & sumi bellum etiā ab ignauis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamq; super caput legiones: sapientissimum quemque reuerētia fideque, iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. Constat obstetisse Treueris Lingonibusque apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque prouinciarum ęmulatio, quod bello caput? vnde ius, auspiciumque peteretur, quam, si cuncta prouenissent, sedem, imperio legeret? Nondum victoria,

ria, iam discordia erat: alijs fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, per iurgia iactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treueros epistolę, nomine Galliarū, vt abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idē Valētinus, obstruxitque ciuitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quàm frequēs concionibus. Igitur nō Treueri, neque Lingones, ceteræve rebelliū ciuitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidē, in vnū cōsulere. Sed Ciuilis, auia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahēs, velut parto imperio fruebatur. Ne tutor quidem maturauit superiorem Germanię ripam, & ardua alpium præsidijs claudere. Atq; interim vnaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cū auxiliarijs cohortibus per Rhætiam irrupere. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briganticus, sorore Ciuilis genitus, vt fermè acerrima proximorum odia sunt, inuisus auunculo infensusque. Tutor, Treuerorum copias, recenti Vāgionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite, atque equite firmauit, corruptis spe, aut metu subactis legionarijs, qui primo cohortem præmissam à Sextilio Felice, interficiunt. mox vbi duces, exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis Vangionibusque & Caracatibus. Tutor, Treueris comitantibus, vitato, Magontiaco Bingium concessit, fidem loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat, sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fususque. Ea clade, perculsi Treueri, & plebes omissis armis, per agros palatur, quidam principū, vt primi posuisse bellum viderentur, in ciuitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Nouesio Bonnaque in Treueros, vt supra memorauimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente

 gesta:

gesta: qui vbi aduentabat, furens, cunctaque rursus in turbas, & exitium conuersurus: legiones in medio Matricos, sociam ciuitatem, abscessere. Valentinus, ac Tutor, in arma Treueros retrahunt: occisis Herennio, ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

17 Hic belli status erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum venit, eius aduentu, erectæ spes. Ipse pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: vbi primùm congredi licuisset, nullam prœlio morā facturus. Dilectus per Galliam habitos, in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones, socij ad munia pacis redirēt, secuti velūt confecto bello, quod Romanæ manus excepissent. Auxit ea res Gallorum obsequium. nam recepta iuuentute, facilius tributa tolerauere, proniores ad officia quòd spernebantur. At Ciuilis, & Classicus, vbi pulsum Tutorem, cæsos Treueros, cūcta hostibus prospera accepere: trepidi, ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuncijs Valentium monuere, ne summæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breuiore itinere legiones in hostem Verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantumque secum transuexerat, tertijs castris * Rigodulum venit, quem locum magna Treuerorum manu, Valentinus insederat montibus, aut Mosella amne septum, & addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditē perumpere iuberet; equitū aciem, in collē erigeret, spreto hoste, quē temerè collectū, haud ita loco iuuari. vt non plus suis in virtute foret. Paulū moræ in ascensu, dum missilia hostium præuehūtur. Vt ventum ad manus, deturbati, ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus iugis circumuecta, nobilissimos Belgarū, in quibus ducē Valentinū, cepit. Cerialis, postero die, coloniā Treuerorum ingressus est, auido milite eruendæ ciuitatis: *Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam, horum*

rum

rum scelere, clausas cæsasque legiones. Quid tantũ Cremonam meruisse, quam è gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit. Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum cædibus ouantem. Redigere prædam in fiscum. Ipsis sufficere ignes, & rebelles coloniæ ruinas quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiæ, si licentia sæuitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras. & paruere, posito ciuili bello ad externa modestiores. Conuertit inde animos, accitarum è Mediomatricis legionum; miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitij mæstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neque solantibus, hortãtibusve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucẽ ipsam vitantes. nec perinde periculum, aut metus, quàm pudor, ac dedecus obstupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precesq; adhibere non ausi, lacrymis, ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos fato acta dictitans, quę militum ducumve discordia, vel fraude hostium euenissent. Primum illorum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorũ neq; imperatorem neq; se meminisse. Tunc recepti in eadẽ castra & edictum per manipulos, ne quis in certamine, iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret. Mox Treueros, ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur: *Neque ego unquam facundiam exercui, & populi Romani virtutẽ armis affirmaui. Sed quia apud vos verba plurimũ valent, bonaq; ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum æstimantur: statui pauca disserere, quæ profligato bello, vtilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terrã vestram ceterorumque Gallorum, ingressi sunt duces imperatoresque Romani nulla cupidine sed maioribus vestris inuocantibus, quos discordia vsque ad exitum fatigabant & acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus seruitutem imposuerant. Quos præliis aduersus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quove euentu Germanica bella tractauerimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum insedimus, vt Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariouistus, regno Gal-*

 liarum

liarum potiretur. An vos cariores Ciuilis, Batauisque & Transrhenanis gentibus creditis quam maioribus eorum patres, auique vestri fuerunt? Eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque auaritia, & mutandæ sedis amor: vt relictis paludibus & solitudinibus suis, fœcundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent. Ceterùm libertas & speciosa nomina prætexuntur. nec quisquam alienum seruitium & dominationem sibi concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. Regna bellaq; per Gallias semper fuere, donec in nostrũ ius concederetis. Nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriæ id solũ vobis addidimus, qui pacem tueremur. Nam neque quies gentium, sine armis, neque arma, sine stipendijs. neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque prouincias regitis. Nihil separatum, clausumve. Et laudatorum principũ vsus ex æquo, quamuis procul agentibus sæui proximis ingruunt. quomodo sterilitatem, aut nimios imbres: & cetera naturæ mala, ita luxum, vel auaritiam dominantiũ tolerate. Vitia erunt, donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interuento pensantur. nisi fortè Tutore & Classico regnãtibus, moderatiùs imperiũ speratis, aut minoribus quàm nunc tributis, parabãtur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulsis (quod dij prohibeant) Romanis, quid aliud quàm bella omniũ inter se gentium exsistent? Octingentorum annorũ fortuna, disciplinaque, cõpages hæc coaluit: qua conuelli sine exitio conuellentium, non potest. Sed vobis maximũ discrimen, penes quos aurũ et opes præcipuæ bellorũ caussæ. Proinde pacem & vrbem, quam victi, victoresque eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos vtriusque fortunæ documenta ne contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malitis. Tali oratione grauiora metuentes composuit, erexitque.

18 Tenebantur victore exercitu Treueri, cùm Ciuilis & Classicus misere epistolas ad Cerialẽ: quarum hæc sententia fuit, Vespasianum, quamquam * nuntios occultarent, excessisse vita. Vrbem atque Italiam, interno bello consumptam, Muciani & Domitiani, vana & sine viribus nomina: Si Cerialis imperium Galliarum velit, ip-

sos

sos finibus ciuitatum suarum contentos: si prælium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ciuili & Classico nihil. eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes diuisis copijs aduenere vndique. Plerique culpabant Cerialem passum iungi, quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa, valloque circumdedit, quibus temerè antea intutis consederat. Apud Germanos, diuersis sententijs certabatur. Ciuilis opperiendas Transrhenanorum gentes, *quarum terrore fractæ Popul. Rom. vires obtererentur, Gallos quid aliud quàm prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas secum palàm, aut voto stare.* Tutor contatione crescere rem Romanam affirmabat. coeuntibus vndique exercitibus: *Transuectam à Britannia legionem, accitas ex Hispania, aduentare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem, expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque ac dona quib. solis corrumpātur, maiora apud Rom. & neminem adeò in arma promptū, vt non idem pretium quietis quam periculi malit quòd si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquijs Germanici exercitus, legiones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quòd inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fudierint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus, uenturosque in manu, non imperiri adolescentuli verba & conciones, quàm ferrum & arma meditantis, sed Ciuilis & Classici quos ubi aspexerint, redituram in animo formidinem, fugam, famamque, ac totiens capitis precariam uitam, neque Treueros, aut Lingonas beneuolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abscesserit.* Diremit consiliorum diuersitatem, approbata Tutoris sententia Classicus, statimque exsequuntur. Media acies Vbijs, Lingonibusque data, dextro cornu cohortes Batauorum, sinistro Bructeri Tēcterique, pars montibus, alij viam inter Mosellāquē flumen: tam improuisi assiluere, vt in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pauorem nuntiantium, donec v-

uniuersas clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pōs qui ulteriora Coloniæ annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela felici temeritate, & fortissimi cuiusq. accursu, recuperatum pontem lecta manu firmauit. Mox in castra reuersus, palantes captarum apud Nouesium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud signa militem, ac propè circumuentas aquilas videt. Incensus ita: *non Flaccum, inquit, nec Voculam deseritis. Nulla hic proditio, neque aliud excusandum habeo, quàm quòd vos Gallici fœderis oblitos [* prædixerim,] memoriam Romani sacramenti temere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, vt omnes legati uestri, aut militum manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Vespasiano, uel, quod propius est, Ciuili, & Classico, relictum à uobis in acie ducem. uenient legiones, quæ neque me inultum, neque uos impunitos patiantur.* Vera erant, & à tribunis præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & manipulos, neque enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedientibus tentorijs, sarcinisq; cum intra uallum pugnaretur. Tutor, & Classicus, & Ciuilis, suis quisque locis pugnam ciebant: Gallos pro libertate, Batauos pro gloria, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta pro hostibus erant. donec legio vicesima prima, patentiore quàm ceteræ, spatio conglobata, sustinuit ruētes, mox impulit. Nec sine ope diuinam, mutatis repentè animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disiectæ, summis rursus iugis congregabantur, ac speciem noui auxilij fecerant. Sed obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia consectandi. Cerialis, vt incuria propè rem afflixit, ita constantia restituit. Secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenses, offerebantque vxorem, ac sororem Ciuilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos

ſperſos in domibus Germanos trucidauerant. Vnde metus & iuſtæ preces inuocantium, antequã hoſtes reparatis viribus, ad ſpem, vel ad vltionem accingerentur. Namque & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, flagrantiſſima cohortium ſuarum integra, & è Chaucis Friſijſque compoſita. Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius auertit, deletam cohortem dolo Agrippinenſium: qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus, igne iniecto, cremauere. Simul Cerialis propero agmine ſubuenit. Circumſteterat Ciuilem & alius metus, ne quartadecima legio adiuncta Britannica claſſe, affligaret Batauos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem, terreſtri itinere, Fabius Priſcus legatus in Neruios, Tungroſque duxit. Eæque ciuitates in deditionem acceptæ. Claſſem vltrò Caninefates aggreſſi ſunt. maiorque pars nauium depreſſa, aut capta. Et Neruiorum multitudinem ſponte commotam, vt pro Romanis bellum capeſſeret: ijdem Caninefates fudere. Claſſicus quoque aduerſus equites Noueſium à Ceriale præmiſſos ſecundum prælium fecit, quæ modica ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

19 Ijſdem diebus, Mucianus Vitellij filium interfici iubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites à Domitiano paſſus eſt: fauore militum anxius, & ſuperbia viri æqualium quoque, adeò ſuperiorum, intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, at non pro ſpe ſua excipitur, ita neque auerſo imperatoris animo. Trahebatur in diuerſa, hinc, meritis Antonij, cuius ductu confectum haud dubiè bellum erat: inde Muciani epiſtolis ſimul ceteri, vt infeſtum tumidumque inſectabantur, adiunctis prioris vitæ criminibus, neque ipſe deerat arrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet. Alios vt imbelles Cæcinam vt captiuum ac dediticium increpat. Vnde paulatim leuior viliorque haberi, manente tamen in ſpeciem amicitia. Per eos menſes, quibus Veſpaſianus Ale-

xandriæ ſtatos * eſtiuis flatibus dies, & certa maris. opperiebatur, multa miracula euenere; quis cæleſtis fauor & quædam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium cæcitatis expoſcens gemitu, monitu Sarapis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit, precabaturque principem, vt genas & oculorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento. Alius manu æger, eodem deo auctore, vt pede, ac veſtigio Cæſaris calcaretur, orabat. Veſpaſianus primò irridere, aſpernari: atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modo obſecrationis ipſorum, & vocibus adulantium in ſpem induci poſtremo æſtimari à medicis iubet, an talis cæcitas, ac debilitas, ope humana ſuperabiles forent. Medici variè diſſerere. Huic non exeſam vim luminis, & rediturām ſi pellerentur obſtantia: illi elapſos in prauum artus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari. Id fortaſſe cordi deis, & diuino miniſterio principem electum, denique patrati remedij gloriam, penes Cæſarem; irriti ludibrium penes miſeros fore. Igitur Veſpaſianus cuncta fortunæ ſuæ patere ratus, nec quidquam vltrà incredibile, lætus ipſe vultu, erecta quæ aſtabat multitudine, iuſſa exſequitur. Statim conuerſa ad vſum manus, ac cæco reluxit dies, Vtrumque qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullū mendacio pretium. Altior inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem, vt ſuper rebus imperij cōſuleret Arceri templo cunctos iubet, atque ingreſſus, intentuſque numini, reſpexit ponè tergum è primoribus Aegyptiorum nomine Baſilidem: quē procul Alexandria plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percontatur ſacerdotes, num illo die Baſilides templum inijſſet? percontatur obuios, num in vrbe viſus ſit? denique miſſis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc diuinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

20 Origo dei nondum nostris auctoribus cele-
brata: Aegyptiorũ antistites, sic memorant. Ptole-
mæo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes
firmauit, cùm Alexandriæ recens conditæ mœnia,
templaq. & religiones, adderet, oblatũ per quie-
tem decore eximio, & maiore quàm humana spe-
cie iuuenem, qui moneret, vt fidissimis amicorum
in Pontum missis, effigiem suam acciret. lætum id
regno, magnamq. & inclytã sedem fore quæ ex-
cepisset, simul visum eumdem iuuenem in cœlum
igne plurimo attolli. Ptolemæus homine & mira-
culo excitus, sacerdotibus Aegyptiorum, quibus
mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atq;
illis Ponti, & externorum parum gnaris, Timo-
theum Atheniensem è gẽte Eumolpidarum, quẽ
vt antistitem cærimoniarũ Eleusi exciuerat, quæ-
nam illa superstitio, quod numen interrogat. Ti-
motheus, quæsitis qui in põtum meassent, cogno-
sci vrbem illic Sinopem, nec procul templum ve-
tere inter accolas fama Iouis Ditis. Namque &
muliebrem effigiem assistere, quam pleriq; Pro-
serpinam vocent. Sed Ptolemæus, *vt sunt ingenia
regum*, pronus ad formidinẽ, vbi securitas redijt,
voluptatum quàm religionum appetẽs, neglige-
re paulatim, aliasq. ad curas animum vertere: do-
nec eadem species terribilior iam, & instantior
exitium ipsi, regnoq. denuntiaret, ni iussa patra-
rentur. Tum legatos, & dona, Scydrothemidi re-
gi (is tunc Sinopẽsibus imperitabat) expediri iu-
bet, præcipitq. nauigaturus, vt Pythium Apollinẽ
adeant. Illis mare secundum. Sors oraculi, haud
ambigua. Irent, simulacrumq. patris sui reuehe-
rent, sororis relinquerẽt. Vt Sinopen venere, mu-
nera, preces, mãdata regis sui Scydrothemidi al-
legant. Qui diuersus animi, modò numẽ pauesce-
re, modo minis aduersantis populi terreri, sæpe
donis, promissisq. legatorum flectebatur. Atq; in-
terim triennio exacto. Ptolemæus non studia, non
preces omittere. Dignitatem legatorum, numerũ
nauium, auri pondus, augebat. Tum minax facies
Scydrothemidi offertur, ne destinata deo vltrà
moraretur. Contantem varia pernicies, morbiq.

&

& manifesta cælestium ira, grauiorq. in dies fatigabat. Aduocata concione, iussa numinis, suos Ptolemæiq. visus, ingruentia mala exponit. Vulgus aduersari, regem inuidere Aegypto, sibi metuere, templumq. circumsidere. Maior hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori naues sponte conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tātum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine vrbis extructum, loco cui nomen Rhacotis, fuerat illic sacellum. Sarapidi, atque Isidi antiquitùs sacratum. Hæc de origine, & aduectu dei, celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam qui Seleucia vrbe Syriæ accitum, regnāte Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alij auctorem eumdem Ptolemæum: sedem ex qua transierit, Memphim perhibent, inclytam olim, veteris Aegypti columnā. Deum ipsum multi Æsculapium, quod medeatur ægris corporibus; quidam, Osirim, antiquissimum illis gentibus numē, pleriq. Iouem, vt rerum omnium potentem, plurimi Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta, aut per ambages coniectant. At Domitianus, Mucianusque, antequàm alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treueris gestarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hostiū Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideò tantū, vt nosceretur ingenium eius, damnatusq;. inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriam eius captam. Accipere se solatium mortis respondit. Sed Mucianus quod diu occultauerat, vt recens exprompsit. *Quoniam benignitate deum fractæ vires hostium forent: parum decere Domitianum, confecto propè bello, alienæ gloriæ interuenturum. Si status imperij, aut salus Galliarum in discrimine verteretur: debuisse Cæsarem in acie stare. Caninefates, Batauosq. minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim, fortunamq. principatus è proximo ostentaret, nec paruis periculis immixtus, & maioribus non defuturus,* Intelligebantur artes. sed pars obsequij in eo ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nun-

tijs a.

tijs, fidem eius tentauisse, an præsenti sibi exercitum, imperiumq. traditurus foret. qua cogitatione bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes, viresq. aduersus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis, salubri temperamento elusit, vt vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni à senioribus iuuentam suam cernens, modica quoque & vsurpata antea munia imperij omittebat. Simul simplicitatis, ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus, studiumq. litterarum, & amorem carminum simulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi subduceretur, cuius disparem, mitioremque naturam contrà interpretabatur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS Historiarum, Liber V.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Titi in Iudaeos expeditio. Ea occasione de gentis origine, religione, moribus.*

2 *Iudeae fines, situs, vbertas Sacra vrbis, templi, rerum Iudaicarum breuis tractatio.*

3 *Frustra oppugnat vrbem Titus, quia permunita, Iudaeorum duces inter se discordes. Prodigia ante vrbis & gentis excidium. Obsessorum mira multitudo. Machinis vrbs inuaditur.*

4 *Cerialis Ciuilem aggreditur. Pugna tumultuaria Ciuili prospera. Altera, ordinata, in qua Romani superant.*

5 *In Batauiam Ciuilis se condit. Tutor, Classicus, Treuirensis senatus, trans Rhenum fugiunt. Variae Ciuilis impressiones bellicae nullius momenti. Incautus, & machus Cerialis pene intercipitur ab hostibus.*

6 *Naualis certaminis praeludia. Cerialis Batauiam intrat, ad pacem insulanos inuitans, qui inclinant. Cerialis, & Ciuilis adlocutio.*

Reliqua desunt, nempe Hierosolymorum expugnatio, Cæsarum triumphus, pax Batauica, Vespasiani, Titi Domitiani imperium: quæ omnia Tacitus, tùm hoc libro quinto, tunc sequentibus, temporum audacia obrutis, accuratè descripserat.

EIusdem anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Iudææ delectus à patre, & priuatis vtriusque rebus militia clarus, maiore tum vi, famaq. agebat, certãtibus prouinciarum, & exercituum studijs. atque ipse, vt * superior sui iam crede-

crederetur, decorum se, promptumq. in armis ostendebat, comitate, & alloquijs officia prouocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eũ in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Vespasiani miles excipere. Tradidit & Syria duodecimam, & abductos Alexãdria duoetuicesimanos, tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa. Sohemusq. reges, & auxilia regis Antiochi, validaq. & solito inter accolas odio infensa Iudæis Arabum manus. Multi, quos vrbe atq; Italia sua quemque spes acciuerat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copijs fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusq. decernere, haud procul Hierosolymis castra facit. Sed quia famosæ vrbis supremùm diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire. Iudæos Creta insula profugos, nouissima Libiæ insedisse memorant, qua tempestate Saturnus vi Iouis pulsus cesserit regnis. Argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta, Idam montem, accolas, Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari [* quasi Idæos.] quidam regnante Iside, exundantem per Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo, ac Iuda, proximas in terras exoneratam. Pleriq; Aethiopum prolem, quos rege Cephæo, metus, atque odium mutare sedes perpulerit. Sunt qui tradant, Assyrios conuenas, indignum agrorum populum, parte Aegypti potitos, ac mox proprias vrbes, Hebræasq. terras, & propiora Syriæ coluisse. Clara alij Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi Hierosolymam nomen è suo fecisse. Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptũ tabe, quæ corpora fœdaret: regem * Occhorim, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuisum deis, alias in terras auehere iussum. Sic conquisitum, collectumq. vulgus, postquam vastis locis relictum sit: ceteris per lacrymas torpentibus. Mosen

vnum

vnum exsulum monuisse, ne quam deorum, hominumve opem exspectarent, ab vtrisque deserti, sed sibimet vt duci cæles̄ti crederent, * primò cuius auxilio credentes, præsentes miserias pepulissent. Assensere, atq; omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quàm inopia quæ fatigabat. Iamq. haud procul exitio, totis campis procubuerant: cùm grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, coniectura herbidi soli, largas aquarū venas aperit. Id leuamen, & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinuere terras in quibus vrbs, & templū dicata sunt. Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, nouos ritus, cōtrariosq. ceteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra. Rursum cōcessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem, sitimq. depulerant, penetrali sacrauere: cæso ariete, velut in cōtumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Aegyptij Apin colunt. Sue abstinēt, memoria cladis, quòd ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc ieiunijs fatētur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermēto detinetur. Septimo die, otium placuisse ferunt: quia is finem laborum tulerit. dein blandiēte inertia, septimum quoque annum ignauiæ datum. Alij honorem eū Saturno haberi: seu principia religionis: tradentibus Iudæis, quos cum Saturno pulsos, & conditores gentis accepimus: seu quòd è septem sideribus, queis mortales regūtur, altissimo orbe, & præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraq; cælestium, vim suam, & cursum septimos per numeros conficiant. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur, cetera instituta sinistra, fœda, prauitate valuere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patrijs, tributa & stipes illuc congerebant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in prōptu, sed aduersus omnes alios hostile odiū. Separati epulis, discreti cubilibus.

bus.

bus. proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. inter se nihil illicitum. Circumsidere genitalia instituere, vt diuersitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem vsurpant. nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere deos, eruere patriam; parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex ignatis, nefas: animasque prœlio, aut supplicijs peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare è more Aegyptio. Eademque cura, & de infernis persuasio: cælestium contrà. Aegyptij, pleraque animalia, effigesque compositas venerantur. Iudæi mente sola, vnumq. numen intelligũt. Profanos qui in deum imagines, mortalibus materijs, in species hominum effingant. Summum illud, & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra vrbibus suis, nedum templis sinunt. Non regibus hæc adulatio. non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia, tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vittisque aurea templo reperta: Liberum patrem coli, domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos, lætosque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus, sordidusque.

2 Terra, finesq. quà ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Aegyptus obiacet: ab occasu, Phęnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longè prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum rari imbres, vber solum, [Exuberant] fruges nostrum ad morem. præterq. eas. Balsamum, & Palmæ palmetis proceritas, & decor. Balsamum, modica arbor. vt quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pauens venæ: fragmine lapidis, aut testa aperiuntur. humor in vsu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum, fiduinque niuibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes

pelago

pelago accipitur. Sed vnum, atque alterum lacum integer perfluit: tertiò retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neq; vento impellitur, neq; pisces, aut suetas aquis volucres patitur. Incertę vndæ, superiacta, vt solido feruntur, periti, imperitiq. nandi, perinde attollũtur. Certo anni, bitumen egerit: cuius legẽdi vsum, vt ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, & sparso aceto concretus, innatat. hunc manu captũ, quibus ea curæ, in summa nauis trahunt. Inde nullo iuuante influit, oneratq., donec abscindas. nec abscindere ære, ferrove possis: fugit cruorem, vestemq. infectam sanguine, quo feminæ per menses exsoluuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, vndantes bitumine moles pelli, manuq. trahi ad litus: mox vbi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus, cuneisq. vt trabes, aut saxa discindi. Haud procul inde cãpi, quos ferunt olim vberes, magnisq. vrbibus habitatos, fulminum iactu arsisse: & manere vestigia, terramq. specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, siue herba tenus, aut flore, seu solitam in speciem adoleuere, atra & inania velut in cinerem vanescunt. Ego sicut Iudaicas quondã vrbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritũ, eoq. fetus segetum, & autumni putrescere reor, solo, cæloq. iuxta graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur: circa cuius os collectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur. modicum id litus: sed egerentibus inexhaustum. Magna pars Iudeæ vicis dispergitur, habent & oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiæ templum, & primis munimentis vrbs * deiugis, templum intimis clausum, ad fores, tantũ Iudæo aditus, limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes, Medosq. & Persas Oriens fuit, despectissima pars seruientium, postquã Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus,

quo

quo minus teterrimam gentem in melius mutaret. Parthorum bello prohibitus est, nam ea tempestate, Arsaces desciuerat. Tum Iudæi. Macedonibus inualidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) sibi ipsis reges imposuere, qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas ciuium, vrbium euersiones, fratrum, coniugum, parentum neces, aliaq. solita regibus ausi, superstitionem fouebāt: quia honor sacerdotij, firmamentum potentiæ assumebatur Romanorum primus Gn. Pompeius, domuit: tēplumq. iure victoriæ ingressus est. Inde vulgatū,* nulla intus deum effigie vacuū sedem, & inania arcana. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox bello ciuili interno, postquam in ditionē M. Antonij prouinciæ cesserant: rex Parthorum Pacorus Iudæa potitus, interfectusq. à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratrem redacti. Iudæos C. Sosius subegit Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus sanxit. Post mortem Herodis, nihil exspectato Cæsare, Simon quidam regiū nomen inuaserat. Is à Quinctilio Vato obtinente Syriam punitus, & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies, dein iussi à C. Cæsare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere, quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam prouinciam equitibus Romanis, aut libertis permisit. è quibus Antonius Felix, per omnem sæuitiam, ac libidinem, ius regium seruili ingenio exercuit. Drusilla Cleopatræ, & Antonij nepte in matrimonium accepta. vt eiusdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos esset, durauit tamen patientia Iudęis, vsque ad Gessium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum, & comprimere cœptantem Cestium Gallum Syriæ legatum varia prœlia, ac sæpius aduersa excipere. Qui vbi fato, aut tædio occidit: missu Neronis, Vespasianus fortuna, famaq. & egregijs ministris, intra duas æstates, cūcta camporum, omnesq. præter Hierosolyma vrbes, victore exercitu tenebāt. Proximus annus

ciuili bello intentus, quantum ad Iudæos per otium transijt.

3 Pace per Italiam parta, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd soli Iudæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus casusve vtile videbatur. Igitur castris, vti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentauit. Iudæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longiùs ausuri, & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certauit. Mox cessere hostes, & sequētib. diebus crebra pro portis prœlia serebant: donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi. neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri, poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatesque ante oculos. ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed vrbem arduam situ, opera molesque firmauerant, quib. vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant. muri per artē obliqui, aut introrsus sinuati: vt latera oppugnātium, ad ictus patescerent. Extrema rupis, abrupta, & turres, vbi mons iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa, in centenos vicenosque attollebantur. mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumiecta, conspicuoque fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis, proprijque muri, labore & opere ante alios. ipsæ porticus, quib. templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cauati sub terra montes: & piscinæ cisternaque seruandis imbribus, præuiderant conditores ex diuersitate morum, crebra bella. inde cūcta, quāuis aduersus longum obsidium: & à Pompeio expugnatis, metus atque vsus pleraq; monstrauere. Atque per auaritiam Claudianorum temporum, empto iure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluuie, & cetera-

rum

rum vrbium clade aucti. Nam peruicacissimus quisque illuc perfugerat: eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium, Simon: mediam vrbem, Ioannes, quem & Bargioram vocabant. templũ, Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon, Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones ciuitas discessit, donec propinquantibus Rom. bellum externum concordiam pareret. Euenerãt prodigia, quæ neque hostijs, neque votis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubium igne collucere templum. Expassæ repentè delubri fores, & audita maior humana vox. Excedere deos; simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, vt valesceret Oriens, profectique Iudæa rerum potirentur. quæ ambages Vespasiannm ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne aduersis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virilis ac muliebris sexus, * sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent. & plures, quàm pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac si transferre sedes cogerentur, maior vitæ metus quàm mortis. Hanc aduersus vrbem gentemque Cæsar Titus, quando impetũ & subita belli locus abnuere, aggeribus vineisque certare statuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit: donec cuncta expugnandi vrbibus reperta apud ueteres, aut nouis ingenijs, struerentur.

4 At Ciuilis, post malam in Treueris pugnam, reparato per Germaniam exercitu. apud Vetera consedit. tutus loco: & vt memoria prosperarum

illic

illic rerum, augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copijs, aduentu secundæ, & xvj. & xiiij. legionum Cohortesq. & alæ iampridem accitæ post victoriam properauerant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humenti uni. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis aduersa. quippe miles Romanus armis grauis, & nandi pauidus: Germanos fluminibus suetos, leuitas armorum, & proceritas corporum attollit. Igitur lacessentibus Batauis, ferocissimo cuique nostrorum cœptum certamen. deinde orta trepidatio. cum prę altis paludibus arma, equiq. haurirentur. Germani, notis vadis persultabant, omissa plerumq; fronte, latera, ac terga circumuenientes. neq; vt in pedestri acie, cominus certabatur, sed tamquã nauali pugna, vagi inter vndas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur, minor tamen quàm pro tumultu cædes: quia non ausi egredi paludem Germanios, in castra rediere. Eius prœlij euentus, vtrumque ducem, diuersis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Ciuilis, instare fortunæ, Cerialis, abolere ignominiam. Germano, prosperis feroces, Romanos, pudor excitauerat. nox apud Barbaros cãtu, aut clamore, nostris per iram, & minas acta. Postera luce, Cerialis equite & auxiliarijs cohortibus frontem expleri: in secunda acie, legiones locatæ: dux sibi delectos retinuerat, ad improuisa. Ciuilis, haud porrecto agmine, sed cuneis astitit. Bataui, Cugerniq. in dextro, læua, ac propiora fluminis, Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud vniuersos, sed vt quosque eorum aduehebantur. Cerialis *veterem Rom. nominis gloriam, antiquas, recentesq. victorias: vt perfidum, ignauum, victum hostem, in æternum exscinderent, vltione magis, quàm prœlio opus esse.*

Fauci-

Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britanniæ quartadecimanos appellans, principem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illa primùm acie, Secūdanos noua signa, nouamq. aquilam dicaturos. Hinc præuectus ad Germanicum exercitum, manus tēdebat, vt suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. Alacrior omnium clamor, quibus, vel è lōga pace prælij cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaq. & quies in posterum sperabantur. Nec Ciuilis * silentem struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: *Stare Germanos, Batauosq. super uestigia gloriæ, cineres, ossaq. legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captiuitatem, cladem q. & dira omnia obuersari. Ne terrerentur uario Treuerici prælij euentu: suam illic * uictoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis, præda manus impediunt, sed cuncta mox prospera, & hosti contraria euenisse. Quæ prouideri astu ducis oportuerit, prouidisse, campos madentes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aspectu, quorum numine capesserent pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores illum diem, aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore.* Vbi sono armorum, tripudijsq. (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis, glandibusque, & ceteris missilibus prœlium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, & Germanis, vt elicerent lacessentibus. Absumptis quæ iaciuntur, & ardescente pugna, procursum ab hoste infestius, immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem, labantemque militem eminus fodiebant, simul è mole, quam eductam in Rhenum retulimus Bructerorum cuneus transnatauit, turbata ibi res. & pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppressaq. hostium ferocia, prœlium exæquatur. Inter quæ, perfuga Batauus adijt Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, & Cugernos,

quibus custodia obuenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur. quod vbi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulsiq. Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis imbribus, & propinqua nocte. Postera die, decimaquarta legio in superiorem prouinciam Gallo Annio missa. Cerialis exercitum, decima ex Hispania legio suppleuit.

5 Ciuili Chaucorum auxilia venere. non tamē ausus oppidum * Batauorū armis tueri, raptis quę ferri poterant, ceteris iniecto igni in insulam cōcessit, gnarus deesse naues, efficiendo ponti. neq; exercitum Ro. aliter transmissurum, quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenūq. pro eo alueo in Galliam ruentem disiectis quæ morabatur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alueus, insulam inter, Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treuerorum senatores: in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superiùs memorauimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione, ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum auidas. Tantumq. belli superfuit, vt pręsidia cohortium, alarum, legionum modicis vicis quadripartita Ciuilis inuaserit. Decimam legionem Arenaci: secundam, Batauoduri, & Grinnes, Vadamq. cohortium, alarumq. castra: ita diuisis copijs, vt ipse & Verax sorore eius genitus, Classicusq ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia parandi fiducia: sed multa ausis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem, neque satis cautum, & pluribus nuntijs huc illuc cursantem, posse medio intercipi. Quibus obuenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & cædendis materijs operatum turbauere, occiso præfecto castrorum, & quinq; primoribus Centurionum, paucisq. militibus. Ceteri se munimentis defendere.

dere. Et interim Germanorum manus, Batauoduri, irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes, Vadamque. Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus, oppugnabant. nec sisti poterant, interfecto fortissimo, quoque: in queis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infensum diximus. Sed vbi Cerialis cum delecta equitum manu subuenit, versa fortuna. præcipites Germani in amnem aguntur. Ciuilis dum fugientes retentat agnitus, peritusque telis, relicto equo, transnatauit. Idem Germanis effugium. Tutorem, Classicumq. appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnæ affuit. vt iussum erat. Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi. Sanè Cerialis parum tēporis ad exequenda imperia dabat: subitus consilijs, sed euētu clarus Aderat fortuna, etiam vbi artes defuissent. hinc ipsis, exercituiq. minor cura disciplinæ. Et paucos post dies quamquam periculum captiuitatis euasisset, infamiam non vitauit. Profectus Nouesium, Bonnamq. ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigilijs. Animaduersum id Germanis, & insidias composuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet * corijs coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem, inijcere vincla, trahere puppes. Vtq. ad fallendum silentio, ita cępta cæde, & quò plus terroris adderent cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornati militariter, plerique circum brachia torta veste, & strictis mucronibus. dux semisomnis, ac propè intectus, errore hostium seruatur. Namque prætoriam nauem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt plerique credidere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant,

tamquam iussi silere: ne quietem eius turbarent. ita intermisso signo, & vocibus, se quoq; in somnum lapsos.

6 Multa luce reuecti hostes, captiuis nauibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, donum Velledæ traxere. Ciuilem cupido incessit, naualem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quæq. simplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis. tricenis, quadragenisq. armamenta liburnicis solita: & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecorè: pro velis iuuabantur. Spatium velut æquoris * captum, vbi Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Caussa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, vt eo terrore commeatus Gallia aduentantes interciperēt. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit classem: numero imparem, vsum remigum, gubernatorem arte, nauium magnitudine potiorem. Is flumine secundo, illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil vltrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batauorum hostiliter populatus, agros, villasq. Ciuilis intactas, nota arte ducum sinebat: cùm interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus superfusus amnis, palustrem, humilemq. insulam in faciem stagni oppleuit. nec classis, aut commeatus aderant: castraq. in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputauit Ciuilis. Neq; abhorret vero, quādo paucis pòst diebus deditio insecuta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batauis pacem, Ciuili veniam ostentans Velledam, propinquosq. monebat, fortunam belli tot cladibus aduersam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. *Cæsos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam: neque aliud Ciuilis amicitia peractum, quàm vulnera, fugas, luctus, exsulem eum, & extorrem, recipientibus oneri, & satis peccauisse, quòd toties Rhenum transcenderint, si quid vltra moliantur: inde iniuriam, & culpam, hinc vltionem & deos fore.* Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhena-

rhenanorum fide, inter Batauos quoque sermones orti. *Non prorogandam vltrà ruinam: nec posse ab vna natione totius orbis seruitium depelli. quid perfectum cæde, & incendijs legionum, nisi vt plures, validioresq. accirentur? Si Vespasiano bellum nauauerint, Vespasianum rerum potiri, sin populum Romanum armis prouocent, quotam partem generis humani Batauos esse? respicerent Rhætos, Noricosq., & ceterorum onera sociorum sibi non tributa, sed virtutes, & viros indici, proximum id libertati: & si dominorum electio sit, honestiùs principes Romanorum, quàm Germanorum feminas tolerari.* Hæc vulgus Proceres, *atrociore Ciuilis rabie semet in arma trusos: illum domesticis malis, excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batauis deos, cùm obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum vni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, & noxij capitis pœna pœnitentiam fateantur.* Non fefellit Ciuilem ea inclinatio, & præuenire statuit. super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumq; magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur * Nabaliæ fluminis põs. In cuius abrupta progressi duces, Ciuilis ita cœpit. *Si apud Vitellij legatum defenderer: neq; facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum, vetus mihi obseruantia: & cùm priuatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones, & Gallica iuuentus alpes transcenderet. Quæ Antonius absens, Flaccus præsens mouebat, arma in Germania moui, quæ Mucianus in Syria, Apponius in Mœsia, * Fabianus in Pannonia.**

AD CLARISSIMVM VIRVM

IOANNEM SAMBVCVM Pannonium.

VIenna vestra, Clar. Sambuce, inuitus discessi. Tenuit me vrbs ipsa: & optimi Imperatoris aula, tenuisti præcipuè tu. Vrbis amœnitatem, aulæ splendorem admiratus sum, in te singularem humanitatem cum singulari eruditione coniunctam dilexi, vel, vt magis propriè loquar, amaui. Cui amori meo testificando hos taciti duo libros, alterum De moribus Germanorum, alterum De vita Cn. Agricolæ, & incerti scriptoris, tertium De Oratoribus sui temporis, nomini tuo inscripsi, & beneuolentiæ perpetuæ MON LIB. MER. D. D. Tenue munus, fateor, & quod nullam partem sit gratiæ exsoluendæ: sed in quo spero te facturum quod benigni creditores solent, vt hac quasi particula soluti debiti tantisper sustenteris, dum meliore ingenij mei prouentu sortem ipsam cum vsuris dependam. Id quod breui, si Musæ adnuent, futurum confido. Vale.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

DE SITV, MORIBVS, & Populis Germaniæ, Libellus.

BREVIARIVM.

1 *Germaniæ limites, fluuij nobiliores. Gentis origo, nomen vetus, & recens. A quibus olim lustrata.*

2 *Veterum Germanorum pura connubia, habitusque corporum. Soli natura. Incolarum opes, suppellex, arma, equi, milites, acies: pugnandi ratio.*

3 *Eorũdem reges, duces, sacerdotes, exercitus, disciplina militaris: matres, mulieres, pignora cur in castris appareant. Velleda, & aliarum auctoritas.*

4 *Dij, Mercurius, Hercules, Mars, Isis, deorum imagines nullæ. Lucorum, ac nemorum consecratio. Auspiciorum sortium, atque præsagiorum equinorum obseruatio. Euentus bellici exploratio mira.*

5 *Cõsultationes publicæ, comitia, dierum ratio, Regũ conciones, plebis assensus, accusationes, pœna scelerum, Principum electio, dignitas, pugnandi mos, comitum principis fortitudo, & amor belli in omnium animis.*

6 *Pacis artes, nempe inertia, Tributum quale principibus conferant, sedes, vici, domus æstiua, & hiberna, tegumentum, vestium discrimen, seuera & pudica matrimonia, mira dos vxoris: adulterij supplicium. Totius œconomiæ obseruatu digna ratio.*

7 *Hæredes, grata senectus, inimicitia, amicitia, conuiuia, hospitia, munera: victus inter hospites, balnea, mensa, compotationes, ebrietatis nullum probrum, rixæ & cædes, reconciliationes, affinitates, fœdera cum externis principibus: consultationes de bello & pace, gentis candidum pectus: potus & cibi quales.*

8 *Spectacula, aleæ furiosus amor, serui, familiæ regimen, liberti, fænus, agrorum diuisio, anni tempora, funera, sepulcra, monumenta, luctus pro mortuis. Hæc de totius gentis origine, ac moribus.*

6 Singularum gentium instituta. Galli in Germaniam transeunt, Bojemi, Arauisci, Osi, Treueri, Neruij, Vangiones, Trebeci, Nemetes, Vbij, Bataui, Catti, Mattiaci Germaniæ populi.

10 Cattorum accuratior descriptio, & celebratio. Vsipij, Tencteri, Bructeri, Chamani, Angriuarij, Dulgibini, Ghasuari, Frisij.

11 Descriptis Germaniæ populis Occidentalibus, Septentrionales sequuntur, nempe Chauci, Cherusci, Fosi, Cimbri, Cheruscorum de Romanis cæsis trophæa.

12 Sueui descripti: horum crudelia sacrificia. Langobardi, Reudigni, Auiones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones, Nuithones.

13 Terra dea, castum nemus, sacra dea. Populi ad Dannubium, Hermunduri, Narcisci, Marcomani, Quadi, Boij Marsigni, Gothini, Osi, Burij.

14 Lygiorum populi varij, Arij, Heluecones, Manimi, Elysii, Naharuali. Horum superstitiones, & mores. Gothones, Rugij, Lemonij, Suiones.

15 Aestiorum gens ad littus dextrum maris Suionici, in quo succinum. Sitones quibus femina imperat, Peucini, Venedi. Fenni, Sarmatiæ populi descripti.

GErmania omnis à Gallis, Rhętijsq. & Pannonis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis, Dacisque, mutuo metu, aut montibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperit. Rhenus Rhæticarum alpium inaccesso, aut præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, Septētrionali Oceano miscetur. Danubius molli, & clementer edito montis Abnobæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat. septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeq. aliarum gētium adeuntibus, & hospitijs mixtos: quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur qui mutare sedes quærebant: & immensus vltra, vtque sic dixerim, aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò præter periculum horridi,

horridi, & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam cælo, tristem cultu, aspectuque, nisi si patria sit. Celebrant carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ, & annalium genus est) Tuistonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis, conditoresque. Manno tres filios assignant, è quorũ nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, ceteri Istæuones vocantur. Quidam autem licentia vetustatis plureis deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalios affirmant: eaq. vera, & antiqua nomina. Ceterùm Germaniæ vocabulum recens, & nuper* additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nũc Tungri, nunc Germani vocati sint, ita nationis nomen, non gentis eualuisse paulatim, vt omnes primùm a victore ob metum, mox à se ipsis inuento nomine Germani vocarentur. Fuisse apud eos, & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium. Ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur, terrent enim, trepidantve, prout sonuit acies. Nec tam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur. affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur, obiectis ad os scutis, quo plenior, & grauior vox repercussu intumescat. Ceterùm, & Vlixem quidam opinantur longo illo, & fabuloso errore in hũc Oceanum delatum, adijsse Germanię terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm, hodieque incolitur, ab illo constitutum, nominatumque *ascipyrgion*. Aram quinetiam Vlixi consecratam, adiecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ, Rhætiæque adhuc exstare. quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat, vel addat fidem.

2 Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis [* alijs] aliarum nationū connubijs infectos, propriam, & sinceram & tm̄ sui similem gentē extitisse arbitrantur. Vnde habitus quoq; corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces, & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tm̄ ad impetū valida: laboris, atq; operum non eadem patientia: minimèq. sitim, æstumq. tolerare, frigora atq; inediam cælo, solove assueuerunt. Terra, etsi aliquanto specie differt, in vniuersum, tn̄ aut siluis horrida, aut paludibus fœda: humidior quà Gallias, ventosior quà Noricum, ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arborum impatiēs, pecorum fæcunda, sed* plerumq. improcera. ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis numero gaudēt. eæq. solę, & gratissimę opes sunt. Argentum, & aurū propitij, an irati dij negauerint, dubito. Nec tn̄ affirmauerim, nullā Germaniæ venam argentum aurumvè gignere. quis. n. scrutatus est? possessione & vsu, haud perinde afficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis, & principibus eorū muneri data, non in alia vtilitate, quā quæ humo finguntur: quāquam proximi ob vsum cōmerciorum aurū, & argentum in pretio habent, formasq. quasdam nostrę pecuniæ agnoscunt, atq; eligunt: interiores simplicius, & antiquius permutatione merciū vtuntur. Pecuniā probant veterem, & diu notā, Serratos, Bigatosq;. Argentum quoq; magis, quàm aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argētorum faciliori vsui est promiscua, ac vilia mercantibus. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorū colligitur. Rari gladijs, aut maioribus lanceis vtuntur, hastas. vel ipsorū vocabulo frameas gerunt, angusto & breui ferro, sed ita acri, & ad vsum habili, vt eodē telo, prout ratio poscit, vel cominus, vel eminus pugnent & eques quidē scuto, frameaq. contentus est. pedites, & missilia spargunt, pluraq. singuli, atq; in immensum vibrant, nudi, aut sagulo leues: nulla cultus iactatio: scuta tm̄ lectissimis coloribus distinguūt paucis loricę:

vix

vix vni, alterive cassis, aut galea. Equi non forma, non velocitate conspicui, sed nec variare gyros in morem nostrum docentur. In rectũ, aut vno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, vt nemo posterior sit. In vniuersum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoq. mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditũ, quos ex omni iuuentute delectos ante aciẽ locãt. Definitur & numer⁹: ceteni ex singulis pagis sũt: idq. ipsum inter suos vocãtur. & quod primò numerus fuit, iã nomen, & honor est. Acies per cuneos cõponitur. Cedere loco, dũmodo rursus instes, cõsilij quam formidinis arbitrantur. Corpora suorũ etiam in dubijs prælijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas, multiq. superstites bellorum, infamiam laqueo finierũt.

3 Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumũt. Nec regibus infinita, aut libera potestas: & duces exemplo potius quàm imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Ceterũ, neq; animaduertere, neq; vincire, neque verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pęnam, nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. effigiesq., & signa quædam detracta lucis in prędium ferunt. Quodq præcipuũ fortitudinis incitamẽtum est, non casus, nec fortuita cõglobatio turmã, aut cuneum facit, sed familiæ, & propinquitates. & in proximo pignora: vnde feminarũ vlulatus auditi, vnde vagitus infantium. hi cuiq; sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illę numerare, aut* exsurgere plagas pauent. Cibosq. & hortamina pugnantibus gestãt. Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas iam & labãtes a feminis restitutas, constantia precum & obiectu pectorũ, & mõstrata cominus captiuitate. quam longè impatiẽtiùs feminarum suarum nomine timent: adeò vt efficaciùs obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoq; nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid, & prouidum pu-

tant: nec aut consilia earũ aspernantur, aut respõsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano Velledam, diu apud plerosq numinis loco habitum. Sed & olim Auriniã, & complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tãquam facerent deas.

4 Deorum maximè Mercuriũ colunt, cui certis diebus, humanis quoq; hostijs l tare fas habent. Herculem, ac Martem concessis animalibus placant: pars Sueuorum, & Isidi sacrificat. Vnde caussa & origo peregrino sacro, parum cõperi, nisi q̃ signum ipsum in modum liburnæ figuratũ, docet aduectam religionem. Ceterùm nec cohibere parietibus deos, neq; in vllam humanioris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrãtur: lucos, ac nemora consecrant, deorũq. nominibus appellant secretũ illud, quod sola reuerentia vident. Auspicia, sortesq. vt qui maximè obseruãt. Sortium consuetudo simplex. virgã frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant. eosq. notis quibusdã discretos super cãdidam vestem, temerè, ac fortuitò spargunt. mox si publicè consulatur, sacerdos ciuitatis: sin priuatim, ipse paterfamiliæ precatus deos, cælũq. suspiciẽs, ter singulos tollit, sublatos secundũ impressam antè notã interpretatur. Si prohibuerũt, nulla de eadem re in eundẽ diẽ consultatio, Sin permissum, auspiciorũ adhuc fides exigitur. & illud quidem etiã hic notũ, auium voces, volatusq. interrogare, Proprium gentis, equorũ quoq; præsagia, ac monitus experiri publicè aluntur ijsdẽ nemoribus, ac lucis, cãdidi, & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos, ac rex. vel princeps ciuitatis comitantur, hinnitusq. ac fremitus obseruãt. Nec vlli auspicio maior fides, non solũ apud plebẽ, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se.n. ministros deorum. illos conscios putãt. Est & alia obseruatio auspiciorum. quà grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cùm qua bellũ est, captiuũ quoquò modo interceptum, cum electo popularium suorum, patrijs, quemq; armis committũt, victoria huius, vel illius, pro prçiudicio accipitur.

5 De minoribus rebus principes cõsultant, de maio-

maioribus omnes, ita tñ, vt ea quoq; quorũ penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quod fortuitum, & subitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna, aut impletur. nam agendis rebus hoc auspicatissimũ initium credunt. Nec dierum numerũ, vt nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicũt. nox ducere diem vr̃. Illud ex libertate vitium: ꝙ non simul, nec iussi cõueniunt, sed & alter, & tertius dies contatione coeuntiũ absumitur. Vt turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur. Mox rex, vel princeps, prout ætas cuiq;, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quàm iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pęnarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus suspendunt, ignauos, & imbelles, & * corpore infames. cœno, ac palude, iniecta insuper crate. mergunt. Diuersitas supplicij illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorũ, pecorumq. numero conuicti mulctãtur. pars mulctæ regi, vel ciuitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis eius exsoluitur. Eligũtur in ijsdem concilijs, & principes, qui iura per pagos, vicosq. reddunt. Centeni singuli ex plebe comites, cõsilium simul, & auctoritas adsunt. Nihil autem neque publicæ, neq; priuatę rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit. Tum in ipso concilio vel principium aliquis, vel pater, vel propinquus sexto, frameaq. iuuenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox Reipublicæ. Insignis nobilitas, aut magna patrũ merita, principis dignationem etiã adolescentulis assignant. Ceteris robustioribus, ac iãpridẽ probatis aggregantur,

gantur. nec rubor inter comites aspici. Gradus quin etiam & ipse comitatus habet iudicio eius quem sectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus in bello præsidiũ. Nec solùm in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus & muneribus ornantur, & ipsa plerũque fama bella profligans. Cùm ventum in aciem. turpe principi virtute vinci; turpe comitatui, virtutem principis non adæquare. Iam verò infame in omnem vitam, ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentũ est. Principis pro victoria pugnant: comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentiũ petunt vltrò eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueãtur, exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equũ, illã cruentam, victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annũ, tam facile persuaseris, quam vocare hostes & vulnera mereri. pigrũ quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

6 Quotiens bella non ineunt, multum venatibus, plus per otium transigunt dediti somno, ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis, senibusq. & infirmissimo cuiq; ex familia. Ipsi habent: mira diuersitate naturæ, cùm ijdem homines sic ament inertiã, & oderint quietem Mos est ciuitatibus vltrò ac viritim cõferre principibus vel armẽtorũ, vel frugũ, *quod

pro

pro honore acceptum, et necessitatibus subuenit. Gaudent præcipuè finitimarū gentiū donis, quæ non modò a singulis, sed publicè mittūtur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesq;. Iā & pecuniā accipere docuimus. Nullas Germanorū populis vrbes habitari, satis notū est, ne pati quidē inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, vt fons, vt cāpus, vt nemus placuit. Vicos locāt, nō in nostrū morē, connexis & cohærentibus ædificijs: suā quisq; domū spatio circūdat, siue aduersus casus: ignis remediū, siue inscitia ædificandi. Ne cęmentorū quidē apud illos, aut tegularū vsus. Materia ad oīa vtuntur informi, & citra speciem, aut delectationē. Quædā loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente, vt picturā ac lineamenta colorū imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerant, suffugiū hiemi, & receptaculū frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt: & si qn̄ hostis aduenit, aperta populatur. addita aūt & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quòd quærenda sunt: Tegumen omnibus sagū, fibula, aut, si desit, spina consertū. Cetera intecti, totos dies iuxta focū atq; ignē agunt Locupletissimi veste distinguntur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt, & ferarū pelles, proximi ripæ negligenter, vlteriores exquisitiùs vt quibus nullus per cōmercia cultus. Eligunt feras & detracta velamina spargūt maculis, pellibusq; belluarū, quas exterior Oceanus, atque ignotū mare gignit. Nec alius feminis quàm viris habitus, nisi ꝙ feminæ sæpius lineis amictibus velantur, eosq; purpura variant, partemq; vestitus superioris in manicas nō extēdūt, nudę brachia ac lacertos. sed & proxima pars pectoris patet. Quamq̄ seuera illic matrimonia. Nec vllā morū partē magis laudaueris. nā propè soli barbarorū singulis vxorib. contenti sūt, exceptis admodū paucis, qui nō libidine, sed ob nobilitatē plurimis nuptijs ambiūtur Dotē nō vxor marito, sed vxori marit⁹ offert. Intersūt parētes & propinqui ac munera probāt: munera nō ad delicias mulie-

bres

bres quæsita, nec quibus noua nupta comatur, sed boues & frenatū equū, & scutū cum framea, gladioq; In hæc munera vxor accipitur. atq; inuicem ipsa armorū aliquid viro affert. hoc maximū vinculum. hæc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrātur. Ne se mulier extra virtutū cogitationes, extraq; bellorū casus putet, ipsis incipiētis matrimonij auspicijs admonetur, venire se laborū periculorumq; sociā, idē in pace, idē in prœlio passurā ausurāq; hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic viuendum, sic pereundum: accipere se quæ liberis inuiolata ac digna reddat. quæ nurus accipiāt, rursusq; ad nepotes referāt. Ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorū illecebris, nullis conuiuiorū irritationibus corruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminæ ignorāt. Paucissima in tā numerosa gēte adulteria, quorū pœna præsēs & maritis pmissa. Accisis crinib nudatā coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnē vicum verbere agit. publicatæ. n. pudicitiæ nulla venia, non forma, nō ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo. n. illic vitia ridet: nec corrumpere & corrūpi, seculū vocatur. Melius quidē adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe, votoque vxoris semel transigitur. Sic vnū accipiunt maritum quo modo vnum corpus, vnamque vitam; ne vlla cogitatio ultrà, ne longior cupiditas, ne tamquam meritum, sed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quem quā ex agnatis necare, flagitium habetur: plusque ibi boni mores ualent, quàm alibi bonæ leges. In oī domo nudi, ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur excrescunt. Sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac seruum nullis educationis delicijs dignoscat. Inter eadem pecora, in eadē humo degunt: donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera iuuenum Venus, eoque inexhausta pubertas. nec uirgines festinantur, eadem iuuenta, similis proceritas. pares ualidiq; miscentur. ac robora parentum liberi referunt. Sororum filijs idē

apud

apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam ij, & animum firmiùs & domum latius teneant.

7 Heredes tamen, successoresque sui cuiq; liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, fratres, patrui, auũculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratiosior senectus, nec ulla orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris seu ꝓpinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. luitur. n. etiã homicidiũ certo armentorũ ac pecorũ numero, recepitque satisfactionẽ uniuersa domus, utiliter in publicum, q̃a periculosiores sũt inimicitię iuxta libertatẽ. Conuictibus & hospitijs nõ alia gens effusius indulget. Quemcumque mortaliũ arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quisq; apparatis epulis excipit. Cùm defecerit, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij & comes, proximam domum non inuiti adeunt, nec interest pari humanitate accipiuntur. Notum, ignotumq; quantum ad ius hospitij, nemo discernit. Abeũti, si quid poposceris, concedere moris: & poscendi inuicẽ eadẽ facilitas. Gaudent munerib. sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quẽ plerumq; in diẽ extrahunt, lauantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat, Lauti cibum capiunt, separatæ singulis sedes, & sua cuiq; mensa. Tũ ad negotia, nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctemq; continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter uinolentos rixæ, rarò conuicijs, sæpius cæde & vulneribus transigũtur. Sed & de recõciliandis inuicẽ inimicis. & iungẽdis affinitatib. & adsciscẽdis principibus, de pace deniq; ac bello, plerumq; in conuiuijs consultant: tãq̃ nullo magis tẽpore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. gẽs nõ astuta nec callida, aperit adhuc secreta pectoris, licẽtia loci. Ergo đtecta & nuda oĩum mẽs,

poste-

nos mutāt & superest ager. nec enim cū vbertate & amplitudine soli labore cōtendunt, vt pomaria conserant, & prata sepiāt, & hortos rigēt. sola terræ seges imperatur. Vnde annū quoq; ipsum non in totidē digerent species. Hiems & ver & æstas intellectū ac vocabula habent: autūni perinde nomen ac bona ignorātur. Funerū nulla ambitio. Id solū obseruatur, vt corpora clarorū virorū certis lignis crementur. Struē rogi, nec vestibus, nec odoribus cumulant. sua cuiq; arma, quorūdā igni, & equus adijcitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorē, vt grauem defunctis, aspernantur. Lamēta ac lacrymas citò, dolorem & tristitiam tardè ponunt. Feminis lugere honestū est: viris meminisse. Hæc in communi, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus.

9 Nunc singularum gentiū instituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias cōmigrauerint, expediā. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum diuus Iulius tradit eoq; credibile est, ēt Gallos in Germaniā transgressos. Quantulum .n. amnis obstabat, quo minus, vt quæq; gēs eualuerat, occuparet permutaretq; sedes promiscuas adhuc, & nulla regnorum potētia diuisas? Igitur inter Hercyniā siluā, Rhenumq; & Mœnum amnes, Heluetij, vlteriora Boij, Gallica vtraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, significatque loci veterē memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed vtrū Arauisci in Pannoniam ab Osis Germanorū natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniā cōmigrauerint, cum eodē adhuc sermone, institutis, moribus vtātur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem vtriusque ripæ bona, malaque erant. Treueri & Neruij circa affectationē Germanicæ originis vltrò ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripā haud dubiè Germanorum populi colunt Vāgiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentiùs Agrippinenses con-

cõditoris sui noĩe vocentur, origine * erubescũt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripã collocati, vt arcerent, nõ vt custodirẽtur. Oĩum harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes trãsgressus: in quibus par, Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquę societatis insigne, nam nec tributis* contemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus, & collationibus, & tantum in vsum præliorũ seposijt, velut tela, atq; arma, bellis reseruantur. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltraque veteres terminos imperij reuerentiam. Ita sede, finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batauis, nisi quòd ipsos adhuc terræ suæ solo & cælo acrius animãtur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum, Danubiumq; concederint, eos qui Decumates agros exercent. Leuissimus quisq; Gallorũ, & inopia audax, dubiæ possessionis solũ occupauere. Mox limite* acto ꝓmotisq; pʃi lijs, sinus imperij, & pars ꝓuincię habet.

10 Vltra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, nõ ita effusis ac palustribus locis, vt ceteræ ciuitates, ĩ quas Germania patescit: durant siquidẽ colles, paulatimq; rarescunt: & Cattus suos saltus Hiercynius ꝓsequitur simul atque deponit. Duriora gẽti corpora, stricti art⁹, minax vultus, & maior aĩi vigor. Multũ (vt ĩter Germanos) rõnis ac solertiæ: ꝑponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diẽ, vallare noctẽ: fortunã inter dubia, virtutẽ inter certa numerare: ꝙq; rarissimũ, nec nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce quã in exercitu. oẽ robur in pedite, quẽ super arma ferramentis quoque & copijs onerant. Alios ad pręliũ ire videas, Cattos ad bellum rari excursus, & fortuita pugna. Equestrium sanè viriũ id proprium, citò parare victoriam, citò credere. Velocitas iuxta formidinem,

con-

cõtatio propior constantiæ est. Et alijs Germanorũ populis vsurpatũ, rara & priuata cuiusq; audẽtia, apud Cattos in cõsensum vertit. vt primũ adoleuerint crinẽ, barbãq summittere, nec nisi hoste cæso exuere votiuum, obligatũq. virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia, reuelant frontẽ, seq. tum demum pretia nascendi retulisse, dignosq. patria, ac parẽtibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisq; ferreũ insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculũ gestat, donec se cęde hostis absoluat. Plurimis Cattorũ hic placet habitus. Iamq. canẽt insignes, & hostibus simul, suisq. monstrati. omniũ penes hos initia pugnarũ. hæc prima sẽper acies, visa noua. Nã ne in pace quidẽ vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura; prout ad quemq; venere aluntur, prodigi alieni, contẽptores sui, donec exsanguis senectus tã durę virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum iã alueo Rhenũ, quiq terminus esse sufficiat, Vsipij, ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorũ decus, equestris disciplinæ arte pręcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitũ. Sic instituere maiores, posteri imitantur. Hi lusus infantium. hæc iuuenum ęmulatio; perseuerant senes inter familiam. & penates, & iura successionũ, equi traduntur. excipit filius, non vt cetera maximus natu, sed prout ferox bello, & melior. Iuxta Tẽcteros Bructeri olim occurrebãt: nũc Chamauos, & Angriuarios immigrasse narratur, pulsis Bructeris, ac penitus excisis, vicinarũ cõsensu nationũ, seu superbię odio, seu prædę dulcedine, seu fauore quodã erga nos deorum. nã ne spectaculo quidem prelij inuidere. super LX. milia non armis, telisq. Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi, oculisq. ceciderũt. Maneat quæso, duretq. gentibus si non amor nostri, at certè odiũ sui: qñ vrgentibus imperij fatis nihil iam præstare fortuna maius potest, quàm hostiũ discordiã. Angriuarios, & Chamauos à tergo Dulgibini, & Chasuari claudũt, alięq. gẽtes, haud perinde memoratæ fronte Frisij excipiunt. Maioribus

ioribus, minoribusq; Frisijs vocabulũ est ex modo virium; vtræq; nationes vsq; ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntq; immensos insuper lacus, & Romanis classib. nauigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illa tentauimus & superesse adhuc Herculis colũnas fama vulgauit: siue adijt Hercules, sed quicquid vbiq; magnificũ est, in claritatẽ eius referre consensimus. Nec defuit audientia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atq; in Herculẽ inquiri. Mox nemo tẽtauit: sanctisq; ac reuerẽtius visũ, de actis deorũ credere, quã scire.

11 Hactenus in Occidẽtẽ, Germaniã nouimus. In Septentrionẽ ingenti flexu redit. Ac primò statim Chaucorum gens, quamq̃ incipit à Frisijs, ac partem litoris occupat, omniũ quas exposui gentium lateribus obtẽditur, donec in Cattos vsq; sinuetur. tã immensum terrarum spatium nõ tenẽt tantũ Chauci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quiq; magnitudinẽ suã malit iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti, secretiq; nulla ꝓuocant bella, nullis raptibus, aut latrocinijs populantur. Idq; præcipuũ virtutis ac virium argumentum est, ꝙ vt superiores agãt, non per iniurias assequuntur. Prõpta tñ omnib. arma, ac si res poscat exercitus; plurimum virorum equorumq; & quiescentibus eadẽ fama. In latere Chaucorum, Cattorumq; Cherusci nimiam ac marcentẽ diu pacẽ illacessiti nutrierunt, idque iocundius, quã tutius fuit. quia inter impotentes & validos falsò quiescas: vbi manu agitur, modestia ac probitas nomine superiores sunt. Ita qui olim boni æquiq; Cherusci nunc inertes ac stulti vocantur: Cattis victoribus fortuna in sapiẽtiam cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gens, aduersarum rerum ex æquo socij, cum in secundis minores fuissent. Eundẽ Germaniæ finem proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloria ingens. veterisq; famæ latè vestigia manent, vtraq; ripa castra, ac spatia, quorum ambitu nunc quoq; metiaris molẽ manusq; gẽtis, & tam magni exercitus fidẽ. Sexcentesimũ & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, cũ primũ

Cim-

Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterũ imperatoris Traiani consulatum cõputemus, ducẽti fermè & decem anni colligũtur, tã diu Germania vincitur. Medio tã longi æui spatio, multa inuicẽ damna. non Sãnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve; ne Parthi quidem sæpius admouere. quippe regno Arsacis acrior est Germanorũ libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædẽ Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoq; Manlio fusis vel captis, quinque simul consulareis exercitus Populo Romano; Varum tresque cũ eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibriũ versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & ciuiliũ armorũ, expugnatis legionũ hibernis, ẽt Gallias affectauere: ac rursus pulsi inde, ꝓximis tẽporibus triumphati magis q̃ victi sunt.

12 Nunc de Sueuis dicendum est, quorum non una ut Cattorum, Tencterorumve gens: maiorem enim Germanię partem obtinent, proprijs adhuc nationibus, nominibusq; discreti, quamquam in cõmune Sueui vocentur Insigne gentis, obliquare crinem, nodoque substringere. Sic Sueui à ceteris Germanis: sic Sueuorum ingenui à seruis separantur. Sic in alijs gentibus seu cognatione aliqua Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum, & intra iuuentæ spatium apud Sueuos vsque ad canitiem ingentẽ capillum retrò sequũtur, ac sæpe in ipso solo vertice religant, principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxiæ. Neque enim vt ament amenturve: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella cõpti, vt hostium oculis, ornantur. Vetustissimos se, nobilissimosq; Sueuorum Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in siluam augurijs patrum & prisca formidine sacram, omnes eiusdẽ sanguinis populi legationibus

nibus coeunt, cæsoque publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, vt minor, & potestatem numinis præ se ferẽs si fortè prolapsus est, attolli & insurgere haud licitũ. per humum euoluuntur, eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta, atque parẽtia. Adijcit auctoritatem fortuna Semnonum, cẽtum pagis habitatur: magnoq; corpore efficitur vt se Sueuorum caput credant. Contra Longobardos paucitas nobilitatis, ꝙ plurimis ac valentissimis nationibus cincti, nõ per obsequium, sed prœlijs & periclitãdo tuti sunt. Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoses & Suardones, & Nulthones fluminibus, aut siluis muniuntur.

13 Nec quidquam notabile in singulis, nisi ꝙ in commune Herthum, id est, Terrã matrẽ colũt, eamq; interuenire rebus hominũ, inuehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani castum nemus, dicatum in eo vehiculum ueste contectũ, attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, uectamque bubus feminis multa cum ueneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca quæcunque aduentu hospitioq; dignatur. Non bella ineunt, nõ arma sumunt, clausũ omne ferrum. pax & quies tunc tantùm nota, tunc tãtũ amata donec idem sacerdos satiatã cõuersatione mortaliũ deã templo reddat. mox vehiculũ & uestes, & si credere uelis. numen ipsum secreto lacu abluitur. Serui ministrant, quos statim idẽ lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaque ignorãtia, quid sit illud quod tantum perituri uidẽt. Et hęc quidem pars Sueuorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quo modo paulò ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorũ ciuitas, fida Romanis, eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhęniæ prouinciæ colonia passim sine custode transeunt, & cum ceteris gentibus arma modò castraque nostra ostendamus, his domos, uillasque patefecimus, non concupiscentibus.

bus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclitũ & notũ olim: nunc tantùm auditur. Iuxta Hermũduros Narisci. ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorũ gloria viresq; atq; ipsa etiam sedes pulsis olim Boijs virtute parta. Nec Narisci, Quadive degenerãt. Eaq; Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio prætexitur. Marcomanis, Quadisve vsque ad nostram memoriam reges manserunt, ex gente ipsorum. nobile Marobodui & Tudri genus, iam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus, ex auctoritate Romana, rarò armis nostris sæpius pecunia iuuantur. Nec minus valent retrò Marsigni, Gothini, Osi Burij: terga Marcomannorũ, Quadorumque claudunt: è quibus Marsigni, & Burij sermone cultuq; Sueuos referũt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit nõ esse Germanos: & quòd tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ partem Quadi, vt alienigenis imponunt.

14 Cothini, quò magis pudeat, & ferrum effudiũt. oẽsq; hi populi pauca campestriũ. ceterum saltus & vertices montium iugumque insederũt. Dirimit enim sciditq. Sueuiam continuum mõtium iugum, vltra quod plurimæ gentes agunt, ex quibus latissimè patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum; valentissimas noĩasse sufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elysios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorẽ Pollucemq; memorant. Eius numinis nomẽ Alcis nulla simulacra, nullũ peregrinæ superstitionis vestigiũ, vt fratres tamen, vt iuuenes venerãtur. Ceterũ Arij super vires, quibus enumeratos paulò ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte, ac tẽpore lenocinãtur, nigra scuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt: ipsaq; formidine atque vmbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente nouũ, ac velut infernum aspectum; nam primi in omnibus prœlijs oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur paulo iam addictius quàm ceteræ Germano-

manorum gentes, nondũ tamẽ ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij omniumq; harũ gentium inſigne, rotunda ſcuta, breues gladij, & erga reges obſequium. Suionum hinc ciuitates, ipſo in Oceano, præter viros armaque claſſibus valent, forma nauium eo differt, ꝙ vtrimq; prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinẽ lateribus adiungunt. Solutum vt in quibuſdã fluminum, & mutabile vt res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos eoque vnus imperitat, nullis iã exceptionibus, non precario iure parendi: nec arma vt apud ceteros Germanos in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode & quidẽ ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus, otioſa porrò armatorũ manus facilè laſciuiunt, enim verò neque nobilem, neque ingenuum, ne libertinũ quidẽ armis præponere regia vtilitas eſt. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac propè immotum, quo cingi claudiq; terrarum orbẽ hinc fides: quòd extremus cadẽtis iã ſolis fulgor in ortus, edurat, adeò clarus, vt ſidera hebetet. Sonũ inſuper* emergẽtis audiri, formaſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adijcit. Illuc vſque (& fama vera) tantum natura.

15 Ergo iã dextro Sueuici maris litore Aeſtyorũ gentes alluũtur: quibus ritus, habituſq; Sueuorũ, linguę Britannicæ propior. Matrem deum venerantur, inſigne ſuperſtitionis, formas Aprorum geſtant. Id pro armis * omniumq; tutela, ſecurũ deæ cultorem etiã inter hoſtes præſtat. Rarus ferri, frequens fuſtiũ vſus. Frumenta, ceteroſq; fructus patientius quã pro ſolita Germanorũ inertia laborant. Sed & mare ſcrutantur, ac ſoli omnium ſuccinum, quod ipſi Gleſum vocant, inter vada atque in ipſo litore legunt. Nec quæ natura, quæve ratio gignat, vt Barbaris quæſitum compertumve. diu quinetiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. ipſis in nullo vſu. rude legitur: informe perfertur, pretiũque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas: quia terrena quædã atque ẽt volucria

eria animalia plerumque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materiã, clauduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque sicut Orientis secretis, vbi thura balsamaq; sudantur, in Occidentis insulis, terrisq; inesse crediderim, quę vicini solis radijs expressa atq; liquentia in proximũ mare labuntur, ac vi tempestatum in aduersa litora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tædæ accenditur, alitq; flammã pinguem & olentem: mox vt in picem, resinamve lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera similes, vno differunt, quòd femina dominatur: in tantum non modò à libertate, sed ẽt à seruitute degenerant. hic Sueuiæ finis. Peucinorũ, Vendorumq; & Fennorum nationes Germanis, an Sarmatis ascribam dubito: quamquam Paucini, quos quidã Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac domicilijs, vt Germani agũt sordes oĩum ac torpor. procerũ connubijs mixtis, nonnihil in Sarmatarũ habitũ fœdãtur. Venedi multũ ex moribus traxerunt. Nã quidquid inter Paucinos, Fẽnosq; siluarum, ac montiũ erigitur, latrocinijs pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestãt, & pedũ vsu, ac pernicitate gaudent, quæ oĩa diuersa Sarmatis sunt, in plaustro, equoq; viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates: victus herba, vestitus pelles, cubile humus, sola ĩ sagittis spes, quas inopia ferri, ossibus asperant. Ideq; venatus viros pariter ac feminas alit. Passim enim comitantur, parteq; prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriũq; suffugium, quã vt in aliquo ramorum nexu contegãtur. huc redeũt iuuenes, hoc senũ receptaculũ. Id beatius arbitrantur, quã ingemere agris, illaborare domibus, suas, alienasque fortunas spe metuq; versare. Securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficillimam assecuti sunt, vt illis ne voto quidẽ opus sit, Cetera iam fabulosa: Hellusios & Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere. quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

IVLII AGRICOLAE VITA,

SCRIPTORE CORNELIO TACITO.

BREVIARIVM.

1 *Prisci & recentioris sæculi mos in describenda vita clarorum virorum. Taciti mens in hoc libello.*

2 *Iulij Agricolæ stirps, parentes, pueritia & adolescentiæ studia: militia, uxor, quæstura, tribunatus plebis, prætura, Aedilitas sacra.*

3 *Mater sua interfecta, patrimonio direpto, Agricola transit ad Vespasiani partes: præest vicesimæ legioni, fit legatus prætorius, prudenter se gerit sub Ceriali Britanniæ præfecto. Inter patriotos adscitus, Aquitaniam sapientissimè regit.*

4 *Consul creatus filiã suã Tacito uxorẽ dat, Britanicæ proponit adiũcto põtificatus sacerdotio: Britannia descripta, Orcades, Thyle, Oceanus. Veterum Britannorũ habitus, sacra, sermo, ingeniũ, militia, regimẽ, conuẽtus.*

5 *Cæli & Soli Britannici facies. Metalla & opes regionis. Britannorum ferocia, bellis ciuilibus Romanorum fouetur. Tandem in formam prouinciæ Britanniæ pars redacta, Romani præfecti numerantur. Suetonio Paullino absente, Britanni defectionem meditantur, & vehementi oratione alij alios accendunt.*

6 *Iugum excussum iterum recipiunt: deinde sub ignauis legatis res in peius ruere. Sub Ceriali & Frontino bellis fatigatur Britannia, nec tamen animum despendet. Agricola in eam aduentus, & de Mona insula in potestatem Romanorum redigenda consilium.*

7 *Felix consilij huius executio, Praeclara artes Agricolæ quibus fretus bellorum causas excindit. Harum artium egregia descriptio.*

8 *Nouas nationes debellat Agricola, sapiens custos disciplinæ castrensis. Res tertio, quarto, quinto expeditionum suarum anno, præsertim in Hibernia gesta.*

9 *Victoria de Scotiæ populis varijs reportata. Britanni nihilominus tumultuantur. Cohortis Vsipiorum per Germanias conscripta mirus casus.*

10 *Bellum*

10 *Bellũ reparat Agricola aduersus Britannos, quos Galgacus ad pugnam paratos prolixa oratione excitat.*

11 *Agricolæ ad exercitum alacrem acris & accurata concio.*

12 *Vtriusque aciei dispositio, velitationes, atrox & cruentum prælium. Penes Romanos victoria, Britannis ad decem millia hominum cæsis, superstitibus in fugam actis.*

13 *Aluictis & uictoribus res postea gesta. Domitianus Cæsar cur fronte lætus, pectore anxius nuncium uictoriæ Britannicæ audierit. Agricola, cui triumphus decretus est, quo uultu à Domitiano in urbe sit exceptus. Quã prudenter Agricola sibi consuluerit.*

14 *Domitiani & aulicorum in Agricolam mala mens: imperiique Romani labes.*

15 *Agricolæ excessus, non sine ueneni à Domitiani & aulicorum inuidia propinati suspitione. Mortis circũnstantiæ quædam adscriptæ. Testamentum, dies natalis & emortualis, elogium eiusdem.*

16 *Taciti in socerum Iuliũ Agricolam, uirum nobilissimũ, pietas præclaris ad posteros documentis testata.*

CLarorum virorum facta, moresq; posteris tradere antiquitus vsitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum ætas omisit, quotiens magna aliqua, ac nobilis virtus, vicit ac supergressa est, vitium paruis magnisque ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores, vt agere memoratu digna, pronum magisque in aperto erat: ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam sine gratia, aut ambitione, bonæ tantum conscientiæ pretio ducebatur. Ac pleriq; suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quàm arrogantiam arbitrati sunt, nec id Rutilio, & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit, adeò *uirtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur.* At mihi nunc narraturo vitã defuncti hominis, venia opus fuit, quam non petiissem, * ni incursaturus tam sæua & infesta virtutibus tempora. Legimus cùm Atuleno Rustico Pætus Tharsea, Herennio Senecioni Priscus Hel-

uidius, laudati essent, capitale fuisse: neq; in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorũ sæuitũ, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorũ ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocẽ Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conscientiã generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientię professoribus, atque oĩ bona arte in exsilium acta, ne quid vsquam honestũ occurreret. Dedimus profecto grande patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit, quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute, adẽpto per inquisitiones & loquendi audiendiq; commercio. Memoriã quoq; ipsam cum voce perdidissemus, si tã nostra potestate esset obliuisci quàm tacere. Nũc demũ redit animus, & quamquã primo statim beatissimi sæculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, augeatq; quotidie facilitatem imperij Nerua Traianus, nec spẽ modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac robur assumpserit: *natura* tamen *infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quàm mala. & vt corpora lentè augescunt, citò exstinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius, quàm reuocaueris.* Subit quippe etiam inertiæ ipsius dulcedo: & *inuisa primò desidia, postremò amatur*. Quid si per quindecim annos, grande mortalis æui spatium multis fortuitis casibus, promptissimus quisq; sæuitia principis interciderũt? Pauci, & vt ita dixerim, non modò aliorum, sed etiam nostri superstites sumus, exẽptis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad senectutem, senes propè ad ipsos exactæ ætatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit, vel incondita ac rudi voce memoriam prioris seruitutis, ac testimoniũ præsentium bonorum composuisse, hic interim liber honori Agricolæ soceri mei destinatus, professione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.

2 Cnæus Iulius Agricola vetere & illustri Foroiulensiũ colonia ortus, vtrumq; auũ procuratorem Cæsarum habuit: quæ equestris nobilitas est, pater Iulius Græcinus senatorij ordinis, studio

eloquen-

eloquentiæ, sapientiæq; motus, iisque virtutibus iram Caij Cæsaris meritus. Namq; Marcum Silanū accusare iussus, & quia abnuerat, interfectus est. Mater Iulia Procilla fuit, raræ castitatis. in huius sinu indulgētiaq; educatus, per omnē honestarū artiū cultū pueritiam adolescentiamq; transegit. Arcebat eū ab illecebris peccantiū præter ipsius bonam, integramq; naturā, quod statim paruulus sedem ac magistram studiorū Massiliā habuerat, locū Græca comitate & prouinciali parsimonia mistum, ac bene compositū. Memoria teneo solitum ipsum narrare, se in prima iuuenta studium philosophiæ [acrius] vltra quàm concessum Rom. ac senatori hausisse, ni prudētia matris incensum ac flagrantē animum coercuisset, scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinē, ac speciem excelsę, magnæq; gloriæ vehementius quā cautè appetebat: mox mitigauit ratio & ętas: *retinuitq. quod est difficilimum, ex sapientiā modum*. Prima castrorū rudimenta in Britannia Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbauit, electus, quē contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter more *iuuenum, qui militiam in lasciuiam vertunt*, neque segniter ad voluptates, & commeatus, titulū tribunatus, & inscitiā retulit: sed noscere prouinciam, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere ob iactationem, nihil ob formidinem recusare, simulq; anxius & intentus agere. Non sanè alias exercitatior magisq; in ambiguo Britannia fuit, trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus. tū de salute, mox de victoria certauere. Quæ cuncta etsi consilijs ductuque alterius agebantur, ac summa rerum & reciperatæ prouinciæ gloria in ducē cessit: artē & vsum & stimulos addidere iuueni: intrauitq; animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminētes interpretatio, *nec minus periculū ex magna fama, quàm ex mala*. Hinc ad capessendos magistratus in vrbem digressus, Domitiā Decidianā splendidis natalibus ortam sibi iunxit, idq; matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur fuit. vixeruntq; mira

concordia, per mutuã caritatẽ, & inuicẽ se antepõnendo, nisi quod *in bona vxore tanto maior laus, quantò in mala plus culpæ est*. Sors quæsturæ prouinciã Asiã, proconsulem Saluium Titianum dedit: quorum neutro corruptus est: quãquã & prouincia diues, ac parata peccantibus, & proconsul in omnẽ auiditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuã dissimulationem mali. Auctus est ibi filia, in subsidium & solatium simul. Nam filium antè sublatũ, breui amisit. Mox inter quæsturã, ac tribunatum plebis, atque etiam ipsum tribunatus annũ quiete & otio transijt, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. Idem præturæ tenor, & silentiũ. nec enim iurisdictio obuenerat. Ludos, & inania honoris, modo rationis atque abundantiæ duxit, vti longè à luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galbã ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium resp. quàm Neronis sensisset.

3 Sequens annus graui vulnere animum domumq; eius afflixit. nam classis Othoniana licẽter vaga dum in Templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolæ in prædijs suis interfecit: prædiaq; ipsa, & magnam patrimonij partem diripuit, quæ caussa cædis fuerat. Igitur ad solemnia pietatis profectus Agricola, nuncio affectati à Vespasiano imperij deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia principatus ac statũ vrbis Mucianus regebat, admodũ iuuene Domitiano, & ex paterna fortuna tantùm licentiã vsurpante. Is missum ad dilectus agendos Agricolam, integreq; ac strenuè versatum, vicesimæ legioni tardè ad sacramentũ transgressæ præposuit, vbi decessor seditiosè agere narrabatur: quippe legatis quoq; consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibẽdum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & vltor electus, rarissima moderatione maluit videri inuenisse bonos quã fecisse. Præerat tũc Britãniæ Vectius Bolanus, placidius quàm feroci prouincia dignum est. tẽperauit

uit Agricola vim suã, ardoremq; cõpescuit, ne incresceret peritus obsequi, eruditusq; vt illa honestis misceret; Breui deinde Britannia cõsularē Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. * Sed primò Ceriali modò labores & discrimina, mox & gloriã cũmunicabat: sæpe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copijs ex euentu præfecit, nec Agricola vnquã in suam famam gestis exsultauit, ad auctorē & ducem, vt minister fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra inuidiam, nec extra gloriã erat. Reuertentē ab legionē legationis diuus Vespasianus inter patricios asciuit, ac deinde prouincię Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis administratione, ac spe consulatus cui destinarat. *Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatē deesse quia castrensis iurisdictio, secura & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat.* Agricola naturali prudentia, quis inter togatos, facilè iusteq; agebat. Iã verò tempora curarum remissionũq; diuisa, vbi conuentus, ac iudicia poscerent, grauis, intentus, seuerus, & sæpius misericors: vbi officio satisfactum, nulla vltra potestatis persona tristitiam, & arrogantiã, & auaritiã exuerat: nec illi, quod est rarissimũ, aut facilitas auctoritatē, aut seueritas amorem diminuit. Integritatē atq; abstinentiam in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit. Ne famã quidem, *cui ēt sæpe bons indulgent,* ostentanda virtute, aut per artem quæsiuit, procul ab æmulatione aduersus collegas, procul à contentione aduersus procuratores, & vincere inglorium, & atteri sordidum arbitrabatur.

4 Minus triennii in ea legatione detentus, ac statim ad spē Consulatus reuocatus est, comitãte opinione Britanniã ei prouinciã dari, nullis in hoc suis sermonib. sed quia par videbatur. *haud sēper errat fama, aliquando & eligit.* Consul egregiæ tum spei filiã iuueni mihi despondit. ac post cõsulatũ collocauit: & statim Britãniæ præpositꝰ est, adiecto põtificatus sacerdotio. Britanniæ situm populosq; multis scriptoribus memoratos, nõ in com-

parationem curæ ingeniįve referam, sed quia tũ primùm perdomita est. itaque quæ priores nõdũ cõperta, eloquentia percoluere, rerũ fide tradentur. Britãnia insularum quas Romana notitia cõplectitur maxima, spatio ac cęlo in Oriẽtẽ Germaniæ, in Occidentẽ Hispaniæ cõtenditur: Gallis in Meridiẽ ẽt inspicitur: Septentrionalia eius, nullis cõtrà terris, vasto atq; aperto mari pulsantur. Formã totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi auctores, oblongæ secutulæ, vel bipenni assimulauere. & est ea facies citra Caledoniã, vnde & in vniuersũm fama est transgressa, sed immensum & enorme spatiũ procurrentium extremo iã litore terrarũ, velut in cuneum tenuatur. Hanc orã nouissimi maris tunc primùm Romana classis circumuecta, insulã esse Britanniam affirmauit, ac simul incognitas ad id tẽpus insulas, quas Orcadas vocant, inuenit, domuitque. dispecta est & Thyle, q̃ hactenus nix, & hiems abdebat. sed mare pigrum & graue remigãtibus perhibent. ne ventis quidem proinde attolli: credo ꝙ rariores terræ, montesque, caussa ac materia tẽpestatum, & profunda moles continui maris, tardius impellitur. Naturã Oceani atq; æstus neq; quærere huius operis est, ac multi retulere. vnum addiderim: nusq̃ latius dominari mare, multum fluminum huc atq; illuc ferre, nec litore tenus accrescere, aut resorberi, sed influere penitus atq; ambire, ẽt iugis atque mõtibus inseri velut in suo. Ceterùm Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti, vt inter Barbaros, parum cõpertum. Habitus corporum varij: atq; ex eo argumenta. namque rutilæ Calcedoniã habitantium comæ, magni artus, Germanicã originem asseuerant: Silurum colorati vultus & torti plerumq; crines, & positi contra Hispaniã, Iberos veteres traiecisse, easq; sedes occupasse fidem faciunt. proximi Gallis, & similes sunt: seu durãte originis vi, seu ꝓcurrentibus in diuersa terris, positio cæli corporib. habitum dedit. in vniuersũ tñ æstimãti, Gallos vicinum solum occupasse credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum

num persuasione. Sermo haud multum diuersus. in deposcendis periculis eadẽ audacia, & vbi aduenere, in detractandis eadem formido. plus tñ ferociæ Britanni præferunt, vt quos nondum lõga pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. mox segnitia cum otio intrauit, amissa virtute pariter ac libertate, quod Britanorum olim victis euenit: ceteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru prœliantur, honestior auriga, cliẽtes propugnant, olim regibus parebant, nunc per principes factionibus & studijs trahuntur. nec aliud aduersus validissimas gentes pro nobis vtilius, quàm quòd in commune non consulunt. Rarus duabus tribusque ciuitatibus, ad propulsandum commune periculum * conuentus: ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur.

5 Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdũ asperitas frigorũ abest. Dierum spatia vltra nostri orbis mensurã, & nox clara, & extrema Britanniæ parte breuis, vt finẽ atq; initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quòd si nubes non officiãt, aspici per noctẽ Solis fulgorẽ, nec occidere & exsurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infraque cælum & sidera nox cadit. Solum præter oleã, vitemq; & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum. tardè mitescunt, citò proueniunt. eadẽq; vtriusq; rei caussa multus humor terrarum, cęliq;. Fert Britãnia aurum & argẽtum & alia metalla, pretium victorię. gignit & Oceanus margaritas, sed subfusca ac liuentia. Quidam artem abesse legentibus arbitrãtur. nã in rubro mari viua ac spirantia saxis auelli, in Britannia prout expulsa sint colligi. ego facilius crediderim naturam margaritis deesse, quàm nobis auaritiam. Ipsi Britanni dilectum, ac tributa, & iniuncta imperij munera impigrè obeunt, si iniuriæ absint: has ægrè tolerant, iam domiti vt pareant, nondum vt seruiant. Igitur primus omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu Britãniam ingressus, quamquam prospera pugna ter-

fuerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostēdisse posteris nō tradidisse. Mox bella ciuilia, & in rempublicā versa principum arma, ac longa obliuio Britanniæ ēt in pace. Consilium id diuus Augustus vocabat, Tiberius præcipuè, agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingētes aduersus Germaniā conatus frustra fuissent. D. Claudius auctor operis, transuectis legionibus auxilijsq; & assumpto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitę gētes, capti reges, & monstratus satis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, vterq; bello egregius: redactaq; paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ. addita insuper veteranorum colonia, quædā ciuitates Cogiduno regi donatæ, is ad nostram vsq; memoriā fidissimus mansit, vetere, ac iā pridem recepta pop. Ro. consuetudine, vt haberet instrumenta seruitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus conicuit, paucis admodum castellis in vlteriora promotis, per quę famæ aucti officij quæreretur. Didium Veranius excepit, isq; intra annum exstinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisq; pręsidijs: quorū fiducia Monā insulam vt vires rebellibus ministrātē aggressus, tergo occasioni patefecit. Nāq; absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala seruitutis: cōferre iniurias. & interpretādo accendere. *Nihil profici patientia: nisi vt grauiora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi: è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæuiret. æquè discordiā præpositorū, æquè concordiā subiectis exitiosam: *alterius manus* centuriones, alterius vim & contumelias miscere: nihil iam cupiditati. nihil libidini exceptum in prælio fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignauis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquā mori tantum pro patria nescientibus, quantum enim transisse militum, si sese Britāni numerent? si Germanias excusisse iugum, & flumine non Oceano defen-*

dii

di: sibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiā & luxuriā caussas belli esse, recessuros vt diuus Iulius recessisset, modo virtutes maiorum suorum æmularentur, neve prælij vnius aut alterius euentu pauescerent. plus impetus maiorem constantiam penes miseros esse, iā Britannorum ēt deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: iam ipsos quod difficillimum fuerit, deliberare, porro in eiusmodi consilijs periculosius esse deprehendi, quàm audere.

6 His atque talibus inuicem instincti, Voadica generis regij femina duce (neque enim sexum in imperijs discernunt) sumpsere vniuersi bellum: ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidijs, ipsam coloniam inuasere, vt sedem seruitutis, nec vllum in Barbaris sæuitiæ genus omisit ira & victoria. Quòd nisi Paullinus, cognito prouinciæ motu, prosperè subuenisset, amissa Britannia foret: quam vnius prælij fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cetera, arroganter in deditos, & vt suæ quoq; iniuriæ vltor, durius consuleret, missus Petronius Turpilianus tamquā exorabilior, & delictis hostiū nouus, eoque pœnitentiæ mitior compositis prioribus nihil vltra ausus, Trebellio Maximo prouinciam tradidit. Trebellius segnior & nullis castrorū experimentis comitate quadam curandi prouinciā tenuit. Didicere iam Barbari quoque ignoscere vitijs blandientibus, & interuentus ciuilium armorum præbuit iustam segnitiæ excusationē, sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionib. miles otio lasciuiret. Trebellius fuga, ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atq; humilis, precariò mox præfuit, ac velut pacti, exercitus licentiā, dux salutem. hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc ciuilibus bellis agitauit Britanniam disciplina, eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis delictis inuisus, caritatem parauerat loco auctoritatis. Sed vbi cum cætero orbe Vespasianus & Britanniam

niam recuperauit magni duces, egregij exercitus, minuta hostiũ spes: & terrorẽ statim intulit. Petilius Cerialis, Brigantũ ciuitatem, quæ numerosissima prouinciæ totius perhibetur, aggressus multa prælia, & aliqñ non incruenta: magnamq. Brigantum partem, aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curã, famamq. obruisset. sustinuit quoq; molem Iulius Frontinus vir magnus quantum licebat, validãq. & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum, quoq; difficultates eluctatus. Hunc Britanniæ statum, has bellorũ vices media iam æstate transgressus Agricola inuenit, cũ & milites velut omissa expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem verterẽtur. Ordouicum ciuitas, haud multo ante aduentum eius, alam in finibus suis agentẽ, propè vniuersam obtriuerat; eoq. initio erecta prouincia, vt quibus bellum volentibus erat, probare exemplum; aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per prouinciam numeri, præsumpta apud militẽ illius anni quies, tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisq. custodiri suspecta potius videbatur, ire obuiã discrimini statuit: contractisq. legionum vexillis, & modica auxiliorum manu, quia in æquum digredi Ordouices non audebant, ipse ante agmẽ, quò ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem, cæsaq. propè vniuersa gente, non ignarus instãdum famæ, ac prout prima cessissent fore vniuersa, Monã insulam, cuius possessione reuocatum Paulinũ rebellione totius Britanniæ suprà memoraui, redigere in potestatẽ animo intẽdit.

7 Sed vt in dubijs cõsilijs, naues deerant, rõ & cõstantia ducis transuexit: depositis oĩbus sarcinis, lectissimos auxiliariũ, quib. nota vada, & patrius nandi vsus, quo simul, seq. & arma, & equos regunt, ita repentè immisit, vt obstupefacti hostes qui classem, qui naues, qui mare exspectabant, nihil arduũ, aut inuictũ crediderint sic ad bellũ veniẽtibus. Ita petita pace, ac dedita ĩsula clarus, ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti

prouin-

prouinciā, quod tēpus alij per ostētationē, aut officiorū ambitum trāsigunt, labor & periculū placuisset. Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatē vsus, expeditionē, aut victoriā vocabat. victos cōtinuisse, nec laureatis quidem gesta prosecutus est. sed ipsa dissimulatione famæ famā auxit, æstimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Ceterū animorum prouinciæ prudēs, simulq. doctus per aliena experimenta, parum profici armis si iniuriæ sequerentur, caussas bellorū statuit exscindere, à se, suisq. orsus, primam *domū suā coercuit, quod plerisq. haud minus arduum est, quàm prouinciā regere*: nihil per libertos, seruosq. publicæ rei, nō studijs priuatis, nec ex cōmendatione, aut precibus Centurionum milites accire, sed optimum quemq; fidelissimum putare: oīa scire, non omnia exsequi: paruis peccatis veniam, magnis seueritatem cōmodare: nec pęna semper, sed sæpius pęnitentia contentus esse: * officijs, & administrationibus potius non peccaturos, quā damnare cùm peccassent. Frumenti & tributorū auctionē ęqualitate munerum mollire, circumcisis quæ in quæstum reperta, ipso tributo grauius tolerabantur. namq; per ludibrium assidere clausis horreis, & emere vltrò frumenta, ac vendere pretio cogebātur. deuia itinerum, & longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus in prōptu erat, paucis lucrosū fieret. Hæc primo statim anno cōprimendo, egregiam famā paci circūdedit, quæ vel incuria, vel tolerantia priorū, haud minus quā bellum timebatur. Sed vbi æstas aduenit cōtracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disiectos coercere: loca castris ipse capere, æstuaria, ac siluas ipse prætētare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursib popularetur. atq; vbi satis terruerat, parcendo rursus * irritamēta pacis ostētare. Quibus rebus multæ ciuitates quæ in illum diem ex æquo egerāt, datis obsidib. irā posuere, & p̄sidijs, castellisq. circūdatæ, tāta rōne, curaq., vt nulla añ Britāniæ noua pars illacessita trāsierit. Sequēs hiēs

salu-

saluberrimis cõsilijs absumpta, nãq; vt hoīes dispersi, ac rudes, eoq. bello faciles, quieti, & otio ꝑ voluptates assuescerēt: hortari priuatim, adiuuare publicè, vt tēpla, fora, domus exstruerēt, laudãdo prõptos, & castigãdo segnes, ita honoris æmulatio, pro necessitate erat. Iã verò principũ filios liberalib. artibus erudire, & ingenia Britannorũ studijs Gallorũ anteferre, vt qui modò linguã Romanã abnuebant, eloquẽtiã concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor, & frequẽs toga, paulatimq. discessũ, ad delinimenta vitiorũ, porticus & balnea, & conuiuiorũ elegãtiã. idq; apud imperitos humanitas vocabat, cũ pars seruitutis esset.

8 Tertius expeditionẽ annus nouas gentes aperuit, vastatis, vsq; ad Taum (æstuario nomẽ est) nationibus. qua formidine territi hostes quãquã conflictatum sæuis tempestatibus exercitũ, lacessere non ausi. ponendisq. insuper castellis spatiũ fuit. Adnotabant periti, non alium ducẽ opportunitates locorũ sapientius legisse, nullum ab Agricola positum castellum, aut vi hostium expugnatum, aut pactione, ac fuga desertũ crebræ eruptiones. nã aduersus moras obsidionis, annuis copijs firmabãtur. ita intrepida ibi hiems, & sibi quisq; præsidio, irritis hostibus, eoq. desperantibus quia soliti, plerumq; dãna æstatis hibernis euentibus pensare, tum æstate, atq; hieme iuxtà pellebãtur. Nec Agricola vnquã per alios gesta auidus intercepit, seu centurio, seu præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdã acerbior in conuicijs narrabatur, vt bonis comis, ita aduersus malos iniucundus, ceterũ ex iracundia nihil supererat secretũ & silentium eius non timeres honestius putabat offendere, quã odisse. Quarta æstas obtinendis quæ percurrerat insumpta, ac si virtus exercituũ, & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipsa Britannia terminus. Nam Glota, & Bodotria diuersi maris æstu per immensum reuecti, angusto terrarum spatio dirimũtur. quod tum præsidijs firmabatur, atq; omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus. Quinto expeditionũ anno naue prima

trans-

transgressus ignotas ad id tempus gentes crebris simul, ac prosperis prelijs domuit: eamq. partem Britanniæ quæ Hiberniam aspicit, copijs instruxit, in spem magis quàm ob formidinem si quidē Hibernia medio inter Britanniam, atque Hispaniam sita, & Gallico quoque mari opportuna, valentissimam imperij partem magnis inuicem vsibus miscuerit Spatium eius si Britanniæ comparetur angustius, nostri maris insulas superat. Solū cęlumq. & ingenia, cultusq, hominum, haud multū à Britannia differunt. melius aditus, portusq. per commercia, & negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica vnū ex regulis gētis exceperat, ac specie amicitię in occasionem retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione vna & modicis auxilijs debellari, obtineriq. Hiberniā posse. Idq. ēt aduersus Britanniā profuturū, si Romana vbiq; arma, & velut è cōspectu libertas tolleret.

9 Ceterùm æstate qua sextum officij annū inchoabat, ampla ciuitate trās Bodotriam sita, quia motus vniuersarum vltrà gentium, & infesta hostili exercitu itinera timebantur: portus classe explorauit. quæ ab Agricola primùm assumpta in partem virium, sequebatur egregia specie, cùm simul terra, simul mari bellum impellerētur: ac sæpe ijsdē castris pedes, equesq. & nauticus miles mixti copijs, & lætitia, sua quisq; facta, suos casus attollerent: ac modò siluarum & mōtium profunda, modò tempestatum, ac fluctuum aduersa, hunc terra & hostis, hinc * auctus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, vt ex captiuis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam aperto maris sui secreto vltimū victis perfugiū clauderetur. Ad manus, & arma conuersi Caledoniā incolētes populi, paratu magno, maiore fama, vti mos est de ignotis * oppugnasse vltrò, castella adorti, metum vt prouocātes addiderant: egrediendumq. citra Bodotriam, & excedēdum potius, quàm pellerētur, specie prudentium ignaui admonebāt. cùm interim cognoscit hostes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne superante numero, & peritia locorū circumirētur, diuiso & ipse

ipse in tres partes exercitu incessit. Quod vbi cognitū hosti, mutato repentè consilio, vniuersi nonā legionem, vt maximè inualidā, nocte aggressi inter somnū, ac trepidationem cæsis vigilibus irrupere. Iamq. in ipsis castris pugnabant, cū Agricola iter hostiū ab exploratoribus edoctus, & vestigijs insecutus, velocissimos equitū, peditumq. assultare tergis pugnātium iubet, mox ab vniuersis adijci clamorē, & propinqua luce fulsere signa, ita ancipiti malo territi Britanni; & Romanis redit aīus, ac securi pro salute, de gloria certabant. vltrò quinetiā irrupere. & fuit atrox in ipsis portarū angustijs prelium, donec pulsi hostes, vtroq; exercitu certante, his vt tulisse opē, illis ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes, & siluæ fugiētes texissent, debellatum illa victoria foret. Cuius constantia, ac fama ferox exercitus: nihil virtuti suæ inuium. penetrandam Caledoniam, inueniendumq. tandem Britanniæ terminū continuo preliorum cursu fremebant: atq; illi modò cauti, ac sapientes, prompti post euentum, ac magniloqui erant. *iniquissima hæc bellorum conditio est: prospera omnes sibi vindicant, aduersa vni imputātur.* At Britanni non virtute, sed occasione & arte ducis * rati, nihil ex arrogātia remittere, quò minus iuuentutem armarēt, coniuges, ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus, ac sacrificijs conspirationē ciuitatū sancirent. atq; ita irritatis, vtrimq. animis discessum. Eadem æstate cohors Vsipiorū per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum, ac memorabile facinus ausa est. Occiso Centurione, ac militibus, qui ad tradendā disciplinam immixti manipulis exēplum, & rectores habebātur, tres liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere: & vno remigrante, suspectis duobus, eoq. interfectis, nondum vulgato rumore, vt miraculum prouehebantur mox hac, atq; illac rapti, & cum plerisq. Britānorū sua defensantium prœlio cōgressi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eò ad extremum inopiæ venere, vt infirmissimos suorum, mox fortè ductos vescerētur. atq; ita circumuecti Britanniam, amissis per

inscitiam

inscitiam regendi nauibus, pro prędonibus habiti, primũ à Sueuis, mox à Frisijs intercepti sunt. ac fuere quos per commercia venumdatos, & in nostram, vsq; ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustrauit.

10 Initio æstatis Agricola domestico vulnere ictus, anno antè natũ filiũ amisit. Quē casum, neq; vt pleriq; fortium virorum ambitiosè, neq; per lamenta rursus, ac mœrorem muliebriter tulit, & in luctu, bellũ inter remedia erat. Igitur præmissa classe quæ pluribus locis prædata, magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercito, cui ex Britannis fortissimos, & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium peruenit quē iam hostes insederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & vltionem, aut seruitium exspectantes, tandemq. docti *cõe periculum cõcordia propulsandum*, legationibus, & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iamq. super triginta millia armatorum aspiciebãtur, & adhuc affluebat omnis iuuẽtus & quibus cruda, ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisq; decora gestans: cùm inter plures duces virtute & genere præstãs, nomine Galgacus, apud contractam multitudinē prœlium poscẽtem, in hunc modum locutus fertur. *Quotiens caussas belli, & necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est. hodiernum diem, consensumq. vestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes: & nulla vltrà terra, ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. ita prœlium, atq; arma, quæ fortibus honesta, eadem etiã ignauis tutissima sunt. Priores pugnæ, quibus aduersus Romanos varia fortuna certatum est, spē ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniæ, eoq in ipsis penetralibus siti, nec seruientium litora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus.* Nos *terrarũ, ac libertatis extremos, recessus ipse, ac sinus fama in hunc diē defendit. nunc terminus Britanniæ patet. atq; oē ignotum pro magnifico est. Sed nulla iam vltrà gens nihil, nisi fluctus & saxa: & interiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium, & modestiam effugeris. raptores*

ptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere, terras & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambitiosi quos non Oriens, non Occidens, satiauerit: soli omnium opes, atq; inopiam pari affectu concupiscunt. auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium: atque vbi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit, hi per dilectus alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesq. & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum polluũtur. Bona, fortunasque, in tributum egerunt, in annonam, frumentum corpora ipsa, ac manus siluis, ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt. Nata seruituti mancipia semel veneunt, atq; vltro à dominis aluntur. Britãnia seruitutẽ suã quotidie emit, quotidie pascit. At sicut in familia recentissimus quisq; seruorum, & conseruis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos, & viles in excidium petimur. Neque.n.arua nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reseruemur. Virtus porrò, ac ferocia subiectorum, ingrata imperãtibus, & longinquitas, ac secretum ipsum quò tutius, eò suspectius. Ita sublata spe veniæ, tandẽ sumite animũ, tã quibus salus, quàm quibus gloria carissima est. Brigantes, femina duce, exurere coloniã, expugnare castra, ac nisi felicitas in secordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem nõ in * præsentia laturi, primo statim congressu, vnde ostendimus quos sibi Caledonia viros seposuerit. An eãdem Romanis in bello virtutem, quã in pace lasciuiã adesse creditis? Nostris illi dissessionibus, ac discordijs clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt: quem contractum ex diuersissimis gẽtibus, vt secundæ res tenent: ita aduersæ dissoluunt. nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictis) Britannorũ, plerosq. dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm seruos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror est infirma vincula charitatis, quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipiẽt. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos cõiuges accendunt; nulli parentes fugã exprobraturi sunt, aut nulla, plerisq. patria, aut alia est. paucos numero circum trepidos ignorantia cælum ipsum, ac mare, & syluas ignota omnia circumspectantes, clausos quodã-

modo,

modo, ac vinctos * *alij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neq; tegit, neq; vulnerat. In ipsa hostium acie inueniemus nostras manus. agnoscent Britanni suam causam. recordabuntur Galli priorē libertatē. deserent illos ceteri Germani, tāquam nuper Vsibij reliquerunt. Nec quidquā vltrà formidinis, vacua castella, senum coloniæ inter malè parentes, & iniustè imperantes, ægra municipia, & discordantia. hic dux, hic exercitus, ibi tributa, & metalla, & cæteræ seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim vlcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem & maioreis vestros, & posteros cogitate.*

11 Excepere orationē alacres, & barbari moris cantu, & fremitu, clamoribusq. dissonis. Iāq. agmina, & armorum fulgores, audentissimi, cuiusq; procursu: simul instruebātur acies, cū Agricola quamquam lætum, & vix monitis coercitum militem * adhuc ratus, ita disseruit. *Octauus annus est, cōmilitones, ex quo virtute & auspicijs imperii Roman, fide atq; opera vestra Britanniam vicistis, tot expeditionibus, tot prœliis, seu fortitudine aduersus hostes, seu patientia, ac labore penè aduersus ipsam rerum naturam opus fuit. Neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama, nec rumore, sed castris, & armis tenemus. Inuenta Britannia, & subacta. Equidem in agmine, cùm vos paludes, montesve, & flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam, Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt à latebris suis extrusi, & vota, vtriusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduersa. Nam vt superasse tantum itineris, siluas euasisse, trāsiisse æstuaria, pulchrum, ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrima sunt. Neque enim nobis, aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia, sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est, neque exercitus, neq; ducis terga tuta esse. Proinde & honesta mors turpi vita potior. & incolumitas, ac decus, eodem loco sita sunt, nec ingloriū fuerit, in ipso terrarum, ac naturæ fine cecidisse. Si noua gētes, atq; ignota acies constitisset, aliorū exercituū exem-*

plis

plis vos hortarer. nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ii sunt quos proximo anno vnam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis: ij ceterorum Britannorum fugacissimi, ideoq. tamdiu superstites. Quo siluas, saltusq. penetrantibus, fortissimum quodq. animal robore pauida, & inertia ipso agminis sono pellũtur: sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderũt, reliquus est numerus ignauorum, & metuentiũ. quos quòd tandem inuenistis, non restiterunt, sed deprehẽsi sunt nouissimi, & extremo metu corpora defixere in his vestigijs, in quibus pulchram & spectabilem victoriã ederetis. Transigite cũ expeditionibus, imponite 50. annis magnum diem, approbate Reip. nunquã exercitus imputari potuisse, aut moras belli, aut caussas debellãdi.

12 Et alloquente adhuc Agricola militũ ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas cõsecuta est, statimq. ad arma discursum, instinctos, ruentesq. ita disposuit. vt peditum auxilia quæ octo milia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia, cornibus affunderentur. legiones pro vallo stetere, ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem bellanti, & auxilium si pellerentur. Britannorum acies in speciẽ simul, ac terrorem editioribus locis constiterunt: ita vt primũ agmen equo, ceteri per accliue iugum cõnexi velut insurgerẽt: media campi couinarius, & eques strepitu, ac discursu complebat. Tum Agricola superante hostium multitudine, veritus, ne simul in frõtem, simul & latera suorum pugnaretur, deductis ordinibus, quàmquam porrectior acies futura erat & arcessendas, pleriq. legiones admonebant, prõptior in spem, & firmus aduersis, dimisso equo pedes ante vexilla constitit. Ac primo cõgressu eminus certabatur. simul constantia, simul arte Britanni, ingentibus gladijs, & breuibus cetris, missilia nostrorũ vitare, vel excutere, atq; ipsi magnam vim telorum superfundere: donec Agricola tres Batauorum cohortes, ac Tũgrorum duas cohortatus est, vt rem ad mucrones, ac manus adducerent. quod & ipsis & vetustate militię exercitatum, & hostibus inhabile parua scuta, & enormes gladios gerentibus, nam Britannorũ gladij, sine

sine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt Bataui miscere ictus, ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in equo obstiterant, erigete in colles aciem cępere, ceteræ cohortes æmulatione, & impetu cõmistę proximos quosq; cędere, ac pleriq. semineces, aut integri festinatione victoriæ relinquebãtur. Interitum equitum turmę fugere, couinarij peditum se prœlio miscuere: & quamquam recentem terrorem intulerant, densis tñ hostiũ agminibus, & inæqualibus locis hærebant: minimeq. equestris ea pugnę facies erat, cùm in gradu stantes simul equorum corporibus impellerentur. ac sæpè vagi currus exterriti, sine rectoribus equi, vt quẽque formido tulerat, trãsuersos, aut obuios incursabant. Et Britãni qui adhuc pugnę expertes summa collium insederant, & paucitatem nostrorum vacui spernebant, digredi paulatim, & circumire terga vincentiũ cęperãt: ni idipsum veritus Agricola quattuor equitum alas ad subita belli retentas, venientibus opposuisset, quãtòq. ferocius accurrerant, tãtò acriùs pulsos in fugam disiecisset. Ita consiliũ Britannorũ in ipsos versum transuectæq. præcepto ducis à frõte pugnantiũ alę, auersam hostiũ aciem inuasere. Tũ verò patẽtibus locis grande, & atrox spectaculum, sequi, vulnerare, capere, atq; eosdem oblatis alijs trucidare. Iã hostium, prout cuiq; ingeniũ erat, cateruæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam inermes vltrò ruere, ac se morti offerre. Passim arma, & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliqñ etiam victis ira, virtusque, postquam siluis appropinquarunt. collecti, primus sequentiũ incautos, & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequens, vbiq; Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi arctiora erãt, partẽ equitum dimissis equis, simul rariores siluas equitem persultare iussisset, acceptũ aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterùm vbi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus vt prius, nec alius alium respectans, rari, & vitabundi inuicem.

longin-

longinqua, atque auia petiere finis sequendi nox & satietas fuit. cæsa hostium ad decē millia, nostrorum trecenti quadraginta cecidere, in quibus Aulus Atticus præfectus cohortis, iuuenili ardore & ferocia equi hostibus illatus.

12 Et nox quidem gaudio, prædamq; læta victoribus: Britanni palantes, mixtoq; virorū mulierūque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per irā vltrò incendere. eligere latebras, & statim relinquere: miscere inuicem consilia aliqua, dein sperare: aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sæpius concitari satisq; constabat sæuisse quosdā in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciē victoriæ satiùs aperuit. vastum vbiq; silentiū, secreti colles fumantia procul tecta, nemo exploratorib. obuius. quibus in oēm partē dimissis, vbi incerta fugæ vestigia, neque vsquā conglobari hostes cōpertum, & exacta iā æstate spargi bellum nequiebat, in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circūuehi Britanniam præcepit datæ ad id vires, & præcesserat terror ipse peditem atq; equites lento itinere, quo nouarū gentium animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locauit. Et simul classis secūda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, vnde proximo latere Britāniæ lecto * oī redierat. Hunc rerum cursum, quam quā nulla verborū iactātia, epistolis Agricolæ actū, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania triumphum, emptis per cōmercia, quorum habitus & crines in captiuorū speciem formarētur: at nunc verā magnamq; victoriā. tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maximè formidolosum priuati hominis nomen supra principis attolli: frustra studia fori & ciuiliū artiū decus in silentium acta, si militarem gloriā alius occuparet: & cetera vtcūq; facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quodque sæuæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus optimū in præsen-

ſentia ſtatuit reponere odium. donec impetus famæ & fauor exercitus langueſceret. nam et tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorē, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata, decerni in ſenatu iubet: addique inſuper opinionem, Syriam prouinciā Agricolæ deſtinari. vacuam tum morte Atilij Rufi conſulatis, & maioribus reſeruatā. Credidere pleriq; libertum ex ſecretiorib. miniſterijs miſsū ad Agricolā codicillos quib. ei Syria dabatur tuliſſe cū precepto, vt ſi in Britannia foret, traderentur; eumq; libertum in ipſo freto Oceani obuium Agricolæ, ne appellato quidē eo ad Domitianū remeaſſe ſiue verū iſtud; ſiue ex ingenio principis fictum, ac cōpoſitū eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo prouinciā quietā tutāque; Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in vrbē, noctu in palatiū, ita vt preceptū erat, venit: exceptuſque breui oſculo & nullo ſermone, turbæ ſeruientiū immixtus eſt. Ceterum vt militare nomē, graue inter otioſos, alijs virtutibus temperaret. tranquillitatem atque otium penitus auxit. cultu modicus. ſermone facilis, vno aut altero amicorum comitatus: adeò vt plerique quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoq; Agricola, quærerent famam, pauci interpretarētur. Crebrò per eos dies apud Domitianum abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt. cauſſa periculi non crimen vllum, aut querela læſi cuiuſquā, ſed infenſus virtutibus princeps. & gloria viri, ac *peſſimum inimicorum genus, laudantes*.

14 Et ea inſecuta ſunt reipublicæ tempora, quæ ſileri Agricolā non ſinecrent: tot exercitus in Meſia Daciaq; & Germania Pannoniaq; temeritate aut ꝑ ignauiā ducū amiſſi: tot militares viri cum tot cohortib. expugnā & capti. nec iam de limite imperij & ripa, ſed de hibernis legionū & poſſeſſione dubitatū. Ita cum damna damnis continuarentur, atq; oīs annus, funeribus, & cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi dux Agricola: cō-

parantibus cunctis vigorem, constantiā, & expertum bellis animū. cū inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dū optimus quisq; libertorū amore & fide, pessimi malignitate & liuore, ꝓnū deteriorib. principē exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitijs aliorum, in ipsam gloriā præceps agebat. Aderat iam annus quo proconsulatū Asiæ & Africæ sortiretur, & occisa Ciuica nuper, nec Agricolæ consiliū deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidā cogitationū principis periti, qui iturus ne esset in prouinciā, vltrò Agricolā interrogarent, ac primò occultius quietē & otiū laudare, mox operā suam in approbanda excusatione offerre: postremò nō iā obscuri, suadentes simul terrētesq; pertraxere ad Domitianū, qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, & audijt preces excusantis, & cùm annuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficij inuidia salarium tamen proconsulari solitum offerri & quibusdam à seipso concessum. Agricolæ non dedit: siue offensus non petitum, siue ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. *Proprium humani ingenij est, odisse quem læseris.* Domitiani verò natura præceps in iram, & quò obscurior eò irreuocabilior, moderatione tamen, prudentiaq; Agricolæ leniebatur, quia non contumacia, neq; inani iactatione libertatis, famam, fatumq; prouocabat. *Sciant quibus mores illicite miratri, posse etiam sub malis principibus magnos uiros esse: obsequiumque ac modestiam si industria, ac uigor adsint, eò laudis excedere, quò pleriq; per abrupta: sed id nullū reipost usum, ambitiosa morte inclaruerūt.*

15 Finis vitæ ei⁹ nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis ēt ignotisq; non sine cura fuit. Vulgus quoq; & hic aliud agēs populus, & vētitauere ad domū, & ꝑ fora, & circulos locuti sunt: nec quisq̄ audita morte Agricolæ, aut lætatus est: aut statim oblitus est. Augebat miseratione̅ constans rumor, veneno interceptū. Nobis nihil cōperti affirmare ausim, ceterum per omnem valetudinem eius, crebrius quam ex more principatus per nuntios

visen-

visentes, & libertorum primi, & medicorū intimi venere: siue cura illud, siue inquisitio erat. Supremo quidē die momenta deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic accelerari, quæ tristis audiret. Speciē tñ doloris animo vultuq; præ se tulit, securus iam odij, & qui facilius dissimularet gaudiū q̄ metum. Satis constabat lecto testamento Agricolæ, quo cohęredem optimę vxori, & pijssimæ filiæ Domitianū scripsit, lætatū eū velut honore iudicioq; tam cæca & corrupta mens assiduis adulationib. erat, vt nesciret à bono patre, non scribi hęredem, nisi malū principē. Natus erat Agricola Caio Cæsare tertiū cōs. idib. Iunijs. excessit sexto & quinquagesimo anno decimo Kal. Sept Collega, Priscoque Coss. Quòd si habitū quoq; eius posteri noscere velim, decentior quā sublimior fuit, nihil metus in vultu: gratia oris supererat. bonū virū facilè crederes, magnū libenter. Et ipse quidem, quamquā medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantū ad gloriam longissimū æuū peregit. Quippe & vera bona, quę in virtutibus sita sunt, impleuerat, & Consularibus, ac Triumphalibus ornamētis prædito, quid aliud adstruere fortuna porterat? Opibus nimijs non gaudebat, speciosæ contigerant. filia atque vxore superstitibus, potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, saluis affinitatibus & amicitijs futura effugisse. Nam sicuti durare in hac beatissimi sęculi luce, ac principem Traianum videre, augurio, votisque apud nostras aures ominabatur: ita festinatæ mortis grande solatium tulit. euasisse postremum illud tempus quo Domitianus non iam per interualla, ac spiramenta temporū, sed continuo & velut vno ictu rempublicā exhausit. Non vidit Agricola obsessam curiā, & clausum armis senatum, & eadē strage tot consulariū cædes, tot nobilissimarum feminarum exsilia & fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius censebatur, & intra Albanam villā sententia Messallini strepebat, & Massa Bebius iā tū reus erat. Mox nostræ duxere Heluidium in carcerem manus nos Maurici, Rusticiq; visus, nos innocenti

sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos, iussitq; scelera, non spectauit præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici: cum suspiria nostra subscriberentur: cũ denotandis tot hoĩum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & rubor à quo se cõtra pudorẽ muniebat.

16 Tu verò, felix Agricola non vitæ tãtùm claritate, sed ẽt opportunitate mortis, vt perhibent qui interfuerunt nouissimis sermonib. tuis cõstãs & libens fatum excepisti, tanquã pro virili portione innocentiã principij donares. Sed mihi filięq; præter acerbitatẽ parentis erepti, auget mæstitiã, quòd assidere valetudini, fouere deficiẽtẽ, satiari vultu, complexu, nõ contigit, excepissem certè mãdata, vocesq; quas penitus aĩo figeremus. Noster hic dolor, nostrũ vulnus: nobis tam longa absentiæ conditione ante quadrienniũ amissus es. Omnia sine dubio, optima parentũ assidente amãtissima vxore, superfuere honori tuo: paucioribus tã lacrymis compositus es, & nouissima in luce desiderauere aliquid oculi tui. Si quis piorũ manibus locus sit, vt sapiẽtissimus placet, *nõ cũ corpore exstinguuntur magnæ animæ*, placidè quiescas, nos domũ tuã ab infirmo desiderio, & muliebribus lamẽtis ad contemplationẽ virtutum tuarum voces, quas neq; lugeri, neq; plangi fas est, admiratione te potius* tẽporalib. laudibus, & si natura suppeditet, *militũ decoramus. Is vetus honos, eo cõiunctissimi cuiusq; pietas. Id filiæ quoq; vxoriq; præceperim, sic patris, sic mariti memoriã venerari, vt oĩa facta dictaq; eius secum reuoluant, famamq; ac figurã animi magis quàm corporis, complectãtur, nõ quia intercedẽdũ putem imaginibus quæ marmore aut ære finguntur: sed *ut uultus hominum, ita simulacra uultus imbecilla, ac mortalia sunt, forma mentis æterna, quã tenere & exprimere non per alienã materiã & artẽ, sed tuis ipse morib. possit* Quidquid ex Agricola amauimus, quidqd mirati sumus, manet, mãsurumq; est in animis hominũ, in æternitate tpum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles obliuio obruet, Agricola, posteritati narratus, & traditus, superstes erit.

FAB.

FAB. QVINCTILIANI vt videtur.

DIALOGVS.

An sui sæculi oratores antiquis, & quare, concedant.

CORNELIO TACITO vulgò inscriptus.

SÆpe ex me requiris. Iuste Fabi, cur cùm priora sæcula tot eminentium oratorum ingenijs gloriaq; effloruerint, nostra potissimum ætas deserta, & laude orbata: vix nomen ipsum oratoris retineat, neq;.n. ita appellamus nisi antiquos: horũ autẽ tpum diserti, caussidici, & aduocati, & patroni: & quiduis potius quàm oratores vocantur. Cui percontationi tuæ respondere, & tam magnæ quæstionis põdus excipere, vt aut de ingeniis nostris malè existimandum sit, si idem assequi non possumus, aut de iudicijs, si nolumus, vix herculẽ, auderem. si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum vt nostris, temporibus hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quæstionem pertractantes, iuuenis admodum audiui. Ita nõ ingenio, sed memoria, ac recordatione opus est, vt quæ à præstantissimis viris & excogitata subtiliter, & dicta grauiter accepi, cùm singuli diuersas vel easdem, sed probabiles caussas afferrẽt, dum formã sui quisque & animi, & ingenij redderet, ijsdem nunc numeris, ijsdemq; rationibus persequar, seruato ordine disputationis, neq; enĩ defuit, qui diuersam quoq; partem susciperet, ac multum vexata & irrisa vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingenijs anteferret. Nam postero die quàm accuratius Maternus Catonem recitauerat, cùm offendisse potentiũ animos diceretur, tanquã in eo tragœdiæ argumento sui oblitus, tantũ Catonẽ cogitasset, eaque de re per vrbem frequẽs sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, cele-

bertima tum ingenia fori nostri: quos ego in iudicijs nō vtroq; modò studiosè audiebā, sed domi quoq; & in publico affectabar, mira studiorū cupiditate,& quodam ardore iuuenili, vt fabulas quoq; eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperē, quāuis malignè plerique opinarentur, nec Secundo prōptum esse sermonē,& Aprum ingenio potius & vi naturæ,quā institutione & litteris famam eloquentiæ cōsecutum. Nam & Secundo purus,& pressus,& in quantum satis erat,profluēs,sermo nō defuit: & Aper cōmuni eruditione imbutus, contēnebat potius litteras,quam nesciebat, tāquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus,si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur vt intrauimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, quem pridie recitauerat librum intra manus habentem, deprehendimus.

2 Tum *Secundus*: Nil ne te,inquit,Materne fabulæ malignorum terrent,quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum apprehēdisti,vt diligētius retractares,& sublatis si quę prauam interpretandi materiā dederunt, emitteres Catonē non quidem meliorē,sed tñ securiorem? Tum *ille*,Leges tu quidem si volueris &,agnosces quæ audisti: quòd si quę omisit Cato,sequēti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiā disposui iam,& intra me ipse formaui. Atque ideo maturare libri huius editionē festino, vt dimissa priore cura,nouæ cognitioni toto pectore incumbā. Adeò te tragœdię istę nō satiant, inquit *Aper*, quo minùs omissis orationum & curarum studijs omne tempus modò circa Medeā, ecce nunc circa Thyestem consumas? cum tot amicorum caussæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent,quibus vix sufficeres ēt si non nouum tibi ipse negotium importasses, Domitium,& Catonem: id est,nostras quoq; historias, & Romana nomina,Græcorum fabulis aggregares. Et *Maternus*. Perturbaret hac tua seueritate,nisi frequēs ac assidua nobis contentio iā propè in consuetudinē vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poetas

inter-

intermittis, & ego cui desidiã aduocationũ obijcis, quotidianum hoc patrocinium defendẽdæ aduersus te poeticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicẽ, qui me vel in futurũ vetet versus facere, vel quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, vt omissis forensium Musarum angustijs, in quibus satis mihi superq; sudatum est, sanctiorem istã & augustiorẽ eloquentiam colã. Ego verò, inquit *Secundus*, ante quã me iudicem Aper recuset, faciam quod probi & modesti iudices solent, vt in his cognitionibus excusent, in quibus manifestũ est, alterã apud eos partem* gratiæ præualere. Quis enim nescit, neminẽ mihi coniunctiorem esse & vsu amicitiæ, & assiduitate contubernij, quã Saleium Bassum, cũ optimum virum tum absolutissimum poetã? porrò si poetica accusatur, nõ alium video reum locupletiorem. Securus sit, inquit *Aper*, & Saleius Bassus, & quisquis alius studiũ poeticæ & carminũ gloriã fouet, cùm caussas agere non possit. & ego n. quatenus arbitrium litis huius inueniri non patiar,* Maternum sollicitè plurimum defendi; sed & ipsum solum apud eos arguã, quod natus ad eloquentiã vtilẽ & oratoriam, qua parare simul & tueri amicitias, adsciscere nationes, cõplecti prouincias possit, amittit studium, quo non aliud in ciuitate nostra, vel ad vtilitatẽ fructuosius, vel ad dignitatẽ amplius, vel ad vrbis famã pulchrius, vel ad totius imperij atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad vtilitatem vitæ omnia consilia, facta nostra dirigenda sunt, quid erit tutius quã eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opẽ alienis, salutem periclitantibus, infidis verò & inimicis metum & terrorem vltrò feras, ipse securus & velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis & vtilitas rebus prope fluentibus aliorum * præsidio & tutela intelligitur. sin proprium periculum increpuit, non hercule lorica, aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti eloquentiæ præsidium simul & telum, quo propugnare pariter & incessere,

ſere, vel in iudicio, ſiue in ſenatu. ſiue apud principē poſſis. Quid aliud infeſtis patrib. nuper Epri us Marcellus, quàm eloquentiā ſuā oppoſuit? qui accinctus & minax diſertā quidem ſed inexercitatam & eiuſmodi certaminum rudem Heluidij ſapientiā eluſit. Plura de vtilitate nō dico, cui parti minimè contradicturū Maternum meū arbitrer.

3 Ad voluptatē oratoriæ eloquentiæ transeo, cuius iucūditas nō vno aliove momento, ſed omnibus ꝓpe diebus & propè omnibus horis cōtingit. Quid .n. dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, q̄ videre plenā ſemper & frequentē domū concurſu ſplendidiſſimorum hominum? idq; ſcire non pecuniæ, non orbitati, neque officij alicuius adminiſtrationi, ſed ſibi ipſi dari illos, quinimo orbos & locupletes & potentes venire plerūque ad iuuenem & pauperem, vt aut ſua aut amicorum diſcrimina cōmendent. Vlla ne tanta ingentiū opum ac magnæ potentiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres, & ſenes, & totius orbis gratia ſubnixos, in ſūma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere: Iam verò qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quę in iudicijs veneratio! quod gaudiū cōſurgēdi, aſſiſtendiq; inter tacentes, in vnū cōuerſos! coire populum, & circumfundi corā, & accipere affectū quemcunq; orator induerit! Vulgata dicentiū gaudia, & imperitorū quoq; oculis expoſita, percenſeo. Illa ſecretiora, & tantū ipſis orantibus nota, maiora ſunt. Siue accuratā meditatamq; affert orationem, eſt quoddā ſicut ipſius dictionis, ita gaudij pondus & conſtantia. ſiue nouā & recenten curam non ſine aliqua trepidatione animus attulerit, ipſa ſollicitudo cōmendat euentū, & lenocinatur voluptati. Sed ex tēporalis audaciæ, atq; ipſius temeritatis vel præcipua iucūditas eſt. Nam *ingenio* quoq; *ſicut in agro, quāquā alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur.* Equidem vt de me ipſo fatear, non cū diem lætiorem egi. quo mihi latus clauus oblat⁹ eſt, vel quo homo nouus & in ciuitate mi-

nime

nime fauorabili natus, quæsturam, aut tribunatũ, aut præturā accepit: q̃ eos quibus mihi ꝓ mediocritate huius quātulæcumq; in dicēdo facultatis, aut rerū ꝓspere defendere, aut apud cētumuiros cām aliquā feliciter orare, aut apud principē ipsos illos libertos & ꝓcuratores principū tueri & defendere datur. Tū mihi supra tribunatus & p̄turas & consulatus ascendere videor, tū * abire: ꝙ si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cū gratia venit. Quæ fama & laus cuiusuis artis cū oratorum gloria cōparāda est, qui nō illustres in vrbe solùm apud negotiosos & rebus intētos, sed etiam apud iuuenes & adolescentes, quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis integrū: quos sæpius vulgus imperitum & tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, & digito demōstrat; Aduenæ quoq; & peregrini, iam in municipijs & colonijs suis auditos, cū primùm vrbē attigerūt, requirunt, ac vultus agnoscere cōcupiscūt. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus sum, & Crispum Vibium (libentiùs enim * nouis & recentibus quàm remotis & obliteratis exemplis vtor) non minus esse extremis partibus terrarum, * quàm Capuæ, aut Vercellis, vbi nati dicūtur, nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, * quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficiò venisse.

4 Ipsa eloquentia, cuius numen, & cælestis vis multa quidē omnibus sæculis exempla edidit, ad quantā vsque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc, vt supra dixi, ꝓxima, & quæ nō aditu cognoscenda sed oculis spectanda haberemus. Nam quo sordidius & abiectius nati sunt, quòq; notabilior paupertas & angustia rerū nascentes eos circūsteterunt, eò clariora & ad demōstrandā oratoriæ aloquentiæ vtilitatem illustriora exēpla sunt, quòd sine commēdatione nataliū, sine substātia facultatum, neuter morib. egregius, alter habitu quoq; corporis contēptus, per multos iā annos potentissimi sunt ciuitatis, ac donec libuit pricipes fori, nūc principes in Cæsaris ami-

citia, agunt feruntq; cunctas atq; ab ipso principe cũ quadam reuerentia diliguntur. Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, ceteros quidẽ amicos suos niti ijs quæ ab ipso acceperint, quæquæ ipsi accumulare, & in alios congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod nõ à principe acceperint, nec accipi possit. Minimũ inter tot tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quã diuitię & opes quas facilius inuenies qui vituperet, quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia classis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem vllam auctoribus suis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatẽ autẽ breuem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ ò Materne respuant, cui bono est si apud te Agamemnon aut Iason disertè loquitur? quis ideò domum defensus, & tibi obligatus redit? Quis Salcium nostrorum egregium poetã, vel (si hoc honorificentius est) præclarissimũ vatem deducit, aut salutat aut prosequitur? Nẽpe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotiũ inciderit, ad hunc Secundũ recurret, aut ad te Materne, nõ quia poeta es, neque vt pro eo versus facias. hi enim Basso domi nascũtur, pulchri quidẽ & iucundi. quorũ tñ hic exitus est, vt cũ toto anno per oẽs dies, magna noctium parte. vnum librum extudit & elucubrauit, rogare vltrò & ambire cogatur, vt sint qui dignentur audire: & ne id quidè gratis: nam & domũ mutuatur & auditoriũ exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit, & vt beatissimus recitationẽ eius euentus prosequatur, oĩs illa laus intra vnum aut alterũ diẽ velut in herba vel flore præcepta, ad nullã certã & solidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum

in ani-

in animo cuiusquã beneficium, sed clamorem vagũ, & voces inanes & gaudium volucre. Laudauimus nuper vt miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quòd quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidem indulgentiam Principis ingenio mereri, quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adijce quòd poetis, si modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuersatio, amicorum, & iucunditas vrbis, deserenda cetera officia, vtque ipsi dicunt, in nemora & lucos, id est, in solitudinem recedendum est. Nec opinio quidẽ & fama cui soli seruiunt, & quod vnum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æquè poetas quã oratores sequitur, quoniam mediocreis poetas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam vrbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innotescat. Quotus quisq; cùm ex Hispania vel Asia ne quid de Gallis nostris loquamur, in vrbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeò si quis requirit & semel vidit, transit & contentus est: vt si picturam aliquam, vel statuam vidisset.

5 Neq; hunc meũ sermonẽ sic accipi volo, tamquã eos quib. natura sua oratorũ ingeniũ denegauit, deterream à carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otiũ & nomen inserere possunt famæ. ego verò omnẽ eloquentiã omnesque eius partes sacras & venerabiles puto. nec solũ cothurnũ vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatẽ, & elegorũ lasciuias, & iamborum amaritudinem, epigrãmatũ lusus, & quamcumq; aliam speciẽ eloquentia habebat, anteponẽdã ceteris aliarũ artiũ studijs credo. sed tecũ mihi Materne res est, quòd cùm natura tua in ipsã arcẽ eloquẽtiæ ferat, errare mauis, & sũma adeptus, in leuioribus subsistis. Vt si in Græcia natus esses, vbi ludicras quoq; artes exercere honestũ est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dij dedissent, non paterer immanes illos ad pugnam natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu disci vane-

scere: sic nunc te ab auditorijs & theatris, in forū & ad caussas, & ad vera prœlia voco, cùm præsertim ne ad id quidē cōfugere possis, quod plerisq; patrocinatur, tamq̃ minus obnoxiū sit offendere poetarū q̃ oratorum studiū. Efferuescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosi⁹ est, pro Catone offendis, nec excusatur offensa necessitudine officij, aut fide aduocationis, aut fortuitę & subitæ dictionis impetu, meditatus videris elegisse personā notabilē, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit. hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditorijs præcipuè laudari, & mox omniū sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cùm tibi sumas aduersarium superiorem, nobis satis sit priuatas & nostri sæculi controuersias tueri, in quibus expressis si qñ necesse sit pro periclitante amico potētiorū aures offendere, & ꝓbata sit fides, & libertas excusata.

6 Quæ cū dixisset Aper acrius, vt solebat, & intēto ore remissus & subridēs *Maternus*, Pataui, inquit, me non minus diu accusare oratores quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar vtà laudatione eorum degressus detractaret poetas, atq; carminū studium prosterneret: arte quadā mitigauit, concedendo his qui caussas agere non possent, vt versus facerēt. Ego aūt sicut in caussis āgēdis efficere aliquid & eniti fortasse posśū, ita recitatione tragediarum ingredi famā auspicatus sum, tū quidē cùm in Nerone improbā & studiorū quoq; sacra profanantē vaticinij potentiā fregi hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est magis arbitror carminū quam orationū gloria partū, ac iam me deiungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut frequentiā salutationum concupisco: nō magis quàm æra & imagines, quæ etiam me nolente in domū meā irruperunt. Nam *Statum* cuiusque ac securitatem melius innocētia tueor quàm eloquentia.* nec vereor, ne mihi vmquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint. Nemora verò, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt

vo-

voluptatem, vt inter præcipuos carminũ fructus numerem, q̄ nec in strepitu, nec sedēte ante ostiũ litigatore, nec inter sordes, ac lacrymas reorum cōponuntur: sed secedit animus in loca pura, atq; innocentia, fruiturq. sedibus sacris. Hęc eloquētiæ primordia, hęc penetralia: hoc primũ habitu, cultuq. * cōmoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitijs pectora influxit, sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ huius & sanguinantis eloquentiæ vsus, recens, & malis moribus natus, atque, vt tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterũ felix illud, &, vt more nostro loquar, aureũ sæculũ, & oratorũ & criminum inops, poetis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admissa defenderēt. Nec vllis, aut gloria maior, aut augustior honor: primũ apud deos. quorũ proferre responsa & interesse epulis ferebantur: deinde apud illos dijs genitos, sacrosq. reges, ĩter quos neminē caussidicorũ, sed Orphea ac Linũ, ac si introspicere altius velis ipsũ Apollinē accepimus. vel si hæc fabulosa nimis, & cōposita vñr, illud certè mihi cōcedis Aper, nō minorem honorē Homero, quàm Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famā Euripidis, aut Sophoclis, quā Lysiæ, aut Hyperidis includi, plures hodie reperies qui Ciceronis gloriā quā Virgilij detractēt. Nec vllus Asinij, aut Messallæ libertā illustris est, quā Medea Ouidij, aut Varij Thyestes. Ac ne fortunā quidē vatũ, & illud felix contuberniũ cōparare timuerim cũ inquieta & anxia oratorũ vita. licet illos certamina & pericula sua ad consulatus euexerint: malo securum & secretũ Virgilij secessum. in quo tñ, neque apud D. Augustum gratia caruit, neq; apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilij, surrexit vniuersus, & fortè præsentē, spectantemq. Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus. Secũdus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorũ exempla me vocas, quid

quid habent in hac præsenti fortuna concupiscẽdum? an ꝙ timent, an ꝙ timẽtur? ꝙ cùm quotidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus vnquam satis serui videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tm̃ posse liberti solent. Me verò dulces, vt Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate quotidie aliquid cõtra animum faciẽdi, in illa sacra, illosq. fontes ferant: nec insanum vltrà & lubricum forum, famamq; pallẽtem trepidus experiar, non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeã, quã quod possim cui velim relinquere, qñcumq; fatalis, & meus dies veniet. statuatq. tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam nec roget.

7 Vix dum finierat Maternus concitatus, & velut instinctus, cũ *Vipsanius Messalla* cubiculũ eius ingressus est. suspicatusq; ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tẽpestiuus, inquit, interueni, secretũ consilium & caussæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit *Secundus*, atq; adeò vellem maturius interuenisses, delectasset.n. te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternũ, vt oẽ ingeniũ, ac studiũ suum ad caussas agendas conuerteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, vtq; poetas defendi dicebat? audentior, poetarũ quàm oratorum similior oratio. Me verò, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atq; id ipsum delectat, ꝙ vos viri optimi, & temporum nostrorum oratores, nõ forensibus tm̃ negotijs, & declamatorio studio ingenia vestra exercẹtis, sed eiusmodi etiã disputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionem: & litterarum iucundissimum oblectamentum, cùm vobis qui illa disputatis, afferunt, tũ etiam his ad quorum aures peruenerint. Itaq; hercule non minus probari video in te Secunde, ꝗ Iulij Asiatici vitam componendo, spem hominibus.

nibus fecisti plurium eiusmodi librorum, quàm in Apro quòd nondum à scholasticis controuersijs recessit, & otium suum mauult nouorum rhetorum more, quàm veterum oratorum consumere. Tum *Aper*, Non desinis, Messalla vetera tm, & antiqua mirari, nostrorum aũt temporũ studia irridere, atq; contemnere. Nam hunc tuũ sermonem sæpe excepi, cùm oblitus & tuæ, & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. * Antiquis eò credo audacius quòd maligni in his opinionem nõ verebaris, cùm eam gloriam quàm tibi alij concedunt, ipse tibi denegares. Neq; illius, inquit, sermonis mei penitentiam ago, neq; aut Secũdum, aut Maternũ, aut teipsum Aper, (quamquam interdum in cõtrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetrare ab aliquo vestrũ, vt caussas huius infinitæ dñiæ scrutetur, ac reddat, quas mecũ ipse, plerũq; conquiro. & q̃d quibusdã solatio est mihi augeat rõnem: quia video etiã Graijs accidisse, vt longiùs absit Æschine, & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesũ, vel Mitylenas cõtętus scholàsticorũ clamorib. quatit, q̃ Afer, aut Africanus, aut vos ipsi à Cicerone, aut Asinio recessistis.

8 Magnam, inquit *Secundus*, & dignam tractatu quæstionẽ mouisti: sed quis eam iustiùs explicauerit quàm tu, ad cuius summam eruditionem, & præstantissimum ingenium cura quoq; & meditatio accessit? Et *Messala*. Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illuc à vobis antè impetrauero, vt vos quoq; sermonem hũc nostrum adiuuetis. Pro duobus, inquit *Maternus*, promitto. nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te nõ tam omisisse quàm nobis reliquisse. Aprum.n. solere dissentire, & tu paulò antè dixisti, & ipse satis manifestus est iamdudum in cõtrariũ accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non.n. inquit *Aper*. inauditum, & indefensum sęculũ nostrum patiar hac vestra conspiratione dãnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorũ ætatem * significatione ista determinetis?

minetis? Ego. n. cum audio antiquos, quosdã veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Vlysses, & Nestor, quorum ętas mille fere & CC. annis sæculũ nostrum antecedit: vos autem Demosthenẽ, & Hyperidẽ profertis, quos satis cõstat Philippi, & Alexandri tẽporibus floruisse, ita tñ vt vtriq; superstites essẽt. Ex quo apparet, non multò plures quã CCC. annos interesse inter nostrã & Demosthenis ętatem, quod spatiũ temporis, si ad infirmitatem corporũ nostrorũ referas, fortasse longum videatur: si ad naturã sæculorũ & respectũ huius immensi æui, per quã breue, & in proximo est. Nã si sicut Cicero Hortẽsio scribit, is est magnus & verus annus, quo eadem positio cæli, siderumq., quæ cũ maximè est, rursum exsistet, isq. annus horum quos vocamus annorum XII∞. DCCCLIV. complectitur: incipit Demosthenes vester quem vos veterẽ, & antiquum fingitis, non solùm anno quo nos, sed ferè eodem mẽse exstitisse. Sed transeo ad Latinos oratores: in quibus nõ Meneniũ, vt puto Agrippã qui põt videri antiquus, nostrorum temporũ desertis anteponere soletis: sed Ciceronem, & Cæsarem, & Cœlium, & Caluum, & Brutum, & Asinium, & Messallã. quos quidem cur antiquis tẽporibus potius adscribatis quã nostris, nõ video. nã vt de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe, & Pãsa cõsulibus, vt Tiro libertus eius scripsit, VII. Idus Decemb. occisus est, quo anno diuus Augustus in locum Pãsæ, & Hirtij se & Q. Pediũ Coss. suffecit, statuę VI. & L. annos, quibus mox diuus Augustus Remp. rexit: adijce Tiberij tres, & viginti, & propè quadriennium Caij, ac his quaternosdenos Claudij, & Neronis annos, atq; ipsum Galbæ, & Othonis, & Vitellij vnũ annum, ac sextam iã felicis huius principatus stationem, qua Vespasianus Remp. fouet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, vnius hoĩs ætas. Nã ipse ego in Britannia, vidi senem, qui se fateretur & pugnæ interfuisse. qua Cæsarẽ inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si cũ qui armatus C. Cæ-

sari

ſari reſtitit, vel captiuitas. vel voluntas, vel fatum aliquod in vrbem pertraxiſſet, idem Cęſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoq; actionibus intereſſe. Proximo quidem cōgiario ipſi vidiſtis, pleroſq. ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel, atq; iterum accepiſſe congiarium narrabant. ex quo colligi poteſt, & Coruinum ab illis, & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in medium vſque Auguſti principatum, Aſinius penè ad extremum durauit. Nec diuidatis ſæculū, & antiquos, ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem nominum aures agnoſcere, ac velut coniungere, & copulare potuerunt.

9 Hæc ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum fama, gloriaq laus temporibus adquiritur; eādem docerem in medio ſitā, & propiorem nobis quā Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſq. alios antiquos meritò vocaremus. Sūt n. horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos vtinā imitatus non eſſet Caluus veſter, aut Cęlius, aut ipſe Cicero! Agere. n. fortiùs iam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari cū tēporibus formas, & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & vberior: ſic Graccho politior, & ornatior, Craſſus: ſic vtroq; diſtinctior, & vrbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Coruinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec q̄to quis deſertiſſimus. hoc interim probaſſe cōtentus ſum, non eſſe vnū eloquentiæ vultū, ſed in illis quoq; quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi: nec ſtatim deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio aūt malignitatis humana vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Nū dubitamus inuētos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis cōſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe. quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modū exſultans & ſuperfluens, & parum * antiquus videretur. Legiſti vtiq; & Calui, & Bruti, ad Ciceronē miſſas epiſtolas. ex quibus facile eſt deprehendere, Caluum quidem Ciceroni viſum exſanguem, & attritum, Brutū autem otioſum, atq; diſiun-

iun-

iuctum. Rursumq. Ciceronem à Caluo quidem malè audiuisse, tamquam solutum, & eneruem: à Bruto autem, vt ipsius verbis vtar, tamquam fractum, atq; elūbem. Si me interroges, oēs mihi videntur verum dixisse, sed mox ad singulos veniā, nec mihi cum vniuersis negotiū est. Nam quatenus antiquorum admiratores hūc velut terminū antiquitatis constituere solent, quem vsq; ad Cassium Seuerum faciunt, quem primū affirmant flexisse ab illa vetere, atq; dicendi via directa. * non infirmitate ingenij, nec inscitia litterarum. transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paulò antè dicebam, cum conditione temporum, ac diuersitate aurium formam quoq; ac speciem orationis esse mutandam. Facilè perferebat prior iste populus, vt imperitus & rudis. imperitissimarū orationum spatia: atq; id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita series, & multarum diuisionū ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ, & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atq; ex eâ locum aliquem orationi suæ insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirū, erant enim hæc noua, & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi, pręcepta rhetorum, aut philosophorum placita cognouerant.

10 At hercule peruulgatis iam oībus, cū vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorū, etsi nō instructus, at certè imbutus sit, nouis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per q̄ orator fastidium auriū effugiat, vtiq. apud eos iudices qui vi, aut potestate nō iure, & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tēpora, sed constituunt, nec exspectandū habent oratorē dū illi libeat de ipso negotio dicere, sed sępè vltrò admonent, atq. aliò transgredientē reuocant, & festinare se testantur. Quis nūc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantē? qualia sunt ferè principia Coruini. Quis quinq; in Verrem libros expectauerit?

Quis

Quis de exceptione & formula ppetietur illa immensa volumina, quę pro M. Tullio, aut A. Cęcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sentētiarum, aut nitore & cultu descriptionū inuitatus & corruptus est, aduersatur dicentē. Vulgus quoque assistentium, & affluens, & vagus auditor, assueuit iam exigere lętitiam & pulchritudinē orationis; nec magis perfert in iudicijs tristē, & impexam antiquitatem, quàm si quis in scena Roscij aut Turpionis Ambiuij exprimere gestus velit. Iā verò iuuenes, & in ipsa studiorum incudè positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, nō solùm audire, sed etiā referre domū aliquid illustre & dignum memoria volunt. Traduntq. inuicem, ac sæpè in colonias, & prouincias suas scribūt siue in suis aliquis arguta & breui sententia effulsit, siue locus exquisito, & poetico cultu enituit. Exigitur. n. iam ab oratore et poeticus decor, non Attij, aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus, & iudicijs obtemperans nostrorū oratorū ætas, pulchrior & ornatior exstitit.

11 Neque ideò minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt. Quid. n. si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cęmento & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitēt & auro radiātur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec vnum de populo. * Canuti, aut Aride Furnio, & Toranio, quiq alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Caluus cùm vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit: vix in vna, aut altera oratiuncula satisfecit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus. n. quisq; Calui in Asitium, aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinium * conscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio. est. n. verbis ornata, & sentētijs, auribus iudicum accōmoda-

modata: vt scias ipsum quoq; Caluum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret. sed ingeniũ, ac vires defuisse. Quid ex Cęlianis orationibus? nempe hæ placent siue in vniuersa * parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians cōpositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeò antiquarium puto, vt Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sanè C. Cæsari, vt pp magnitudinem cogitationum & occupationes rerũ, minus eloquẽtia effecerit, quàm diuinum eius ingeniũ postulabat: tã hercule, quàm Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores eius fatentur, nisi fortè quisquam, aut Cæsaris. pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosq. eiusdem lentitudinis, ac temporis libros legit, nisi qui & carmina eorũdem miratur. fecerunt.n. & carmina, & in Bibliothecas retulerunt, non melius quã Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, vr̃ mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuuium certè, & Attium non solùm tragœd js, sed etiam orationibus suis expressit, adeò durus & siccus est. *Oratio, autem, sicut corpus hominis, ea demũ pulchra est, in qua nõ eminent uena, nec ossa numerantur: sed temperatus, ac bonus sanguis implet membra & resurgit toris, ipsos quoque neruos rubore tegit, & decore commendat.* Nolo Coruinum insequi, quia non per ipsum stetit quo minus lætitiam, nitoremque nostrorum temporum exprimeret. viderimus * inquã iudicio eius vis, aut animi, aut ingenij suffecerit.

12 Ad Ciceronẽ venio, cui eadẽ pugna cum æqualib. suis fuit, quæ mihi vobiscũ est. Illi.n. antiquos mirabantur, ipse suorũ temporũ eloquentiam anteponebat. nec vlla re magis eiusdem ętatis oratores præcurrit, quã iudicio. Primus.n. excoluit orationem, primus & verbis dilectum adhibuit, & compositioni artem: locosq. lætiores atten-

attentauit,& quaſdam ſñias inuenit: vtiq; in his orationibus quas ſenior iam & iuxta finem vitæ compoſuit,i.poſtquam magis profecerat,vſuq. & experimētis dedicerat. quod optimū dicendi genus eſt. Nā priores eius orationes,non carent vitijs antiquitatis. lentus eſt in principijs,lōgus in narrationibus,otioſus circa exceſſus: tardè commouetur:rarò incaleſcit:pauci ſenſus opt.& cum quodā lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre poſſis:& velut in rudi ædificio,firmus ſanè paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus, & ſplēdens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem, ac * laudatum patrem familiæ,nō eo tm̄ velo tecto tegi,quod imbrem,ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum,& oculos delectet: non ea ſolū inſtrui ſuppellectile quæ neceſſarijs vſibus ſufficiat;ſed ſit in apparatu eius,& aurum, & gēmæ, vt ſumere in manus & aſpicere ſæpius liceat: q̄dā verò procul arceātur, vt iā obliterata, & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura, in morem Annalium,componantur:fugiat fędam, & inſulſam ſcurrilitatem,variet compoſitionem, nec oēs clauſulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere *rotam fortunæ* & *ius Verrinum*. & illud tertio quoq; ſenſu in omnibus pro ſñia poſitum, *eſſe videatur*. Nam & hoc inuitus retuli,& plura omiſi, quæ tñ ſola mirātur, atq; exprimunt hi qui ſe antiquos oratores vocabant. neminem nominabo, genus hominū ſignaſſe contentus: ſed vobis vtique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Baſſi, aut Seruilij Noniani,ex comparatione Siſennę,aut Varronis ſordet: qui rhetorum noſtrorum cōmentarios faſtidiūt, oderunt,Calui mirantur: quos more priſco apud iudicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeò mæſti, & inculti illam ipſam quam iactant ſanitatem, infirmitate, & ieiunio conſequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat.

tingat. parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem volo. propè abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudatur. Vos verò disertissimi, vt potestis, vt facitis, illustrare sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nã & te Messalla, video lætissima quæq; antiquorum imitantem. Et vos Materne ac Secunde, ita grauitati summũ nitorẽ & cultum verborum miscetis; ea electio inuentionis, is ordo rerũ, & quotiens caussa poscit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas; is cõpositionis decor, sententiarum planitas, sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis: vt etiam si nostra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

12 Quæ cum Aper dixisset, Agnoscitis ne, inquit *Maternus*, vim & ardorẽ Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculũ nostrum defendi? quàm copiosè, ac variè vexauit antiquos! quanto nõ solùm ingenio ac spiritu, sed ẽt eruditione & arte, ab ipsis mutatus est, ꝑ quæ mox ipsos incesseret! Tuum tñ, Messalla, promissum immutasse non debes, neq; enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modò laudati sumus, his quos insectatus est Aper, cõparamus, ac ne ipse quidẽ ita sentit, sed more veteri & * alijs vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi cõtradicendi partes. Exprime nobis nõ laudationem antiquorum, satis.n. illos fama sua laudat, sed caussas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus: cùm præsertim centũ & viginti annos ab interitu Ciceronis in hũc diem effici ratio temporum collegerit. Tum *Messala*: Sequar à te præscriptam formam, Materne. neque.n. diu contradicendum est *Apro*, qui primùm, vt opinor, nominis controuersiam mouit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, ꝙ satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autẽ de vocabulo pugna nõ est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mauult nomine appellet: dũmodo in cõfesso sit, eminentiorẽ illorum temporum eloquentiã fuisse. Ne illi quidẽ parti sermonis eius repugno, si comminus fatetur plures

for-

formas dicendi etiã iisdem sæculis, nedũ diuersis exstitisse. Sed quomodo inter Atticos oratores primę Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines, & Hyperides & Lysias & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporũ disertos antecessit: Caluus autem & Asinius & Cæsar & Cœlius & Brutus * sic iure & prioribus & sequentibus anteponũtur. nec refert ꝙ inter se specie differant, cùm genere consentiant Ac strictior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero: omnes tñ eamdem sanitatem eloquentiæ ferunt: vt si omnium pariter libros in manum sumpseris, quãuis in diuersis ingenijs, esse quandam iudicij ac * voluminis similitudinem & cogitationem. Nam quòd inuicem se obtrectauerũt, & supersunt aliqua epistolis eorũ inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Caluum, & Asinium, & ipsum Ciceronẽ credo solitos & inuidere, & liuore, & ceteris humanæ infirmitatis vitijs affici. solam inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec inuidia, sed simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexisse, an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidẽ inuidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, vt nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse.

14 Ceterũ si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentię, eligenda sit forma dicẽdi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatẽ, quã calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis, adeò melius oratorẽ, vel hirta toga induere, quã fucatis & meretricijs vestib. insignire. Neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo pleriq; temporũ nostrorum auctores ita vtuntur. vt lasciuia verborum & leuitate sententiarum, & licentia compositi o-

sitionis, histrionales modo exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ingenij loco pleriq; iactani, cantari saltarique commentarios suos. Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tñ frequẽs quibusdã exclamatio, vt oratores nostri temerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Equidem non negauerim Cassium Seuerũ, quem solùm Aper noster nominare ausus est, si is cõparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte liberorũ suorum plus vis habeat quàm sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiã quibus vtitur armis incompositus, & studio feriendi plerumque* deiectus nõ pugnat, sed rixatur. Ceterùm, vt dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore vrbanitatis, & ipsarum virium robore, multum ceteros superat quorum neminem Aper nominare, & velut in aciẽ educere sustinuit. Ego autem exspectabam, vt incusato Asinio, & Cęlio, & Caluo, aliud nouum agmen produceret, plurisque vel certè totidem nominaret, ex quibus aliũ Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detractasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in cõmune. verius credo ne multos offenderet, si paucos excerpisset. quotus enim quisque scholasticorũ non hac sua persuasione fruitur, vt se ante Ciceronem numeret, sed planè post Gabinianum? At ego non verebor nominare singulos; quo faciliùs propositis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia.

15 Appropera, inquit *Maternus*, & potiꝰ exsolue promissum. neque. n. hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidẽ in cõfesso est, sed caussas exquirimus, quas te solitũ tractare, paullo antè, planè mitiore eloquentia & tẽporũ nostrorũ,* miratus, anteq̃ te Aper offenderet maiores tuos lacessendo. Non sũ, inquit, offensꝰ Aprina disputatione, nec vos offendi decebit, si quid fortè aures vestras perstringet, cũ sciatis hãc

esse

esse eiusmodi sermonum legem & iudicium animi citra damnũ affectus proferre. Perge, inquit, *Maternus*, de antiquis loquaris, vtere antiqua libertate, à qua vel magis degenerauimus, quã ab eloquentia. Et *Messalla*. Non reconditas Materne caussas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas & iam mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sẽtimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & cæteras desciuisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primum in vrbe nata, mox per Italiam fusa, iam in prouincias manant: quamquã nostra nobis notiora sunt. Ego de vrbe & his proprijs ac vernaculis vitijs loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de seueritate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca prædixero. Iamprimùm suus cuiq; filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles cõmitteretur. coram qua neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modò curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecũdia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrẽ præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus, quæ disciplina ac seueritas eò pertinebat, vt sincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusq; natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rẽ militarẽ, siue ad iuris scientiã siue ad eloquentię studiũ inclinasset, id solũ ageret, id vniuersum hauriret. At nũc natus infans delegatũ Grçculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex oĩbus seruis plerũq; vilissimus, nec cuiquam serio ministerio

accommodatus horum fabulis & erroribus tenere statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquã in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ paruulos assuefaciũt, sed lasciuiæ & libertati per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alieniq; cõtẽpt⁹.

16 Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia pænè in vtero matris concipi mihi videtur, histrionalis fauor, & gladiatorũ equorumq; studia, quibus occupatus & obsessus animus quantulũ loci bonis artibus relinquit; quorũ quemq; inueneris qui domi quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorũ sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nec præceptore quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent, colligunt enim discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutãtium, & illecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus, & ipsis parum elaboratur, nec in auctoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitiam vel rerum vel hominum, vel temporum satis operæ insumitur, sed expetuntur quos Rhetoras vocant: quorũ professio quando primùm in hanc vrbem introducta sit, quamq; nullam apud maiores nostros auctoritatem habuit statim de * curijs. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua vsos esset eos oratores accepimus, quorum infinitus labo: & cottidiana meditatio, & in omni genere studiorum exercitatione, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis vtique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte (nã prior commemorationẽ veterũ oratorũ habet:) sua initia, suos gradus, suę eloquentiæ velut quandã educationẽ refert, se apud Q. Mucium ius ciuile didicisse, apud Philonẽ Academicũ, apud Diodorum Stoicum omnis philosophiæ partes penitus hausisse: neq; his doctoribus contentum, quorum ei copia in vrbe cõtigerat, Achaiam quoq; & Asiam peragrasse, vt omnẽ oĩum artium varietatẽ complecteretur. Itaque

que hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, nõ deniq; vllius ingenuæ artis scientiã ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatẽ, ille moralis partis vtilitatẽ, ille rerũ motus caussasque cognouit, ita .n. est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex plurib. artibus, & omniũ rerũ scientia, & exũdat & exuberat illa admirabilis eloquẽtia, neq; oratoris vis & facultas, sicut ceterarũ rerũ, angustis & breuibus terminis cluditur: sed is est orator, q de oĩ quæstione pulchrè & ornatè & ad persuadendũ aptè dicere, pro dignitate rerũ, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientiũ possit.

17 Hæc sibi illi veteres persuadebant, ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non vt rhetorum scholis declamarẽt, nec vt fictis nec vllo modo ad veritatẽ accedentibus controuersijs linguã modò & vocem exercerent, sed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatĩ. Hæc enim est oratori subiecta ad dicendũ materia. Nã in iudicijs ferè de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita vt plerumq; hæc ipsa inuicẽ misceãtur, de quibus copiosè, & variè, & ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanã, & vim virtutum, prauitatemq; vitiorũ & intellectũ eorũ quæ nec in virtutibus neque in vitijs numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, vt facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira; promptius ad miserationẽ impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusq; versatus orator, siue apud infestos, siue apud cupidos, siue apud inuidentes, siue apud tristes, siue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorũ: & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manũ & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnẽ vsum reposito. Sũt apud quos ast ictũ, & collectum, & singula statim argumenta cõcludẽs dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dedisset operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, &

quid habent in hac præsenti fortuna concupiscẽdum? an ꝙ timent, an ꝙ timẽtur? ꝙ cùm quotidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus vnquam satis serui videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tm̃ posse liberti solent. Me verò dulces, vt Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate quotidie aliquid cõtra animum faciẽdi, in illa sacra, illosq. fontes ferant: nec insanum vltrà & lubricum forum, famamq. pallẽtem trepidus experiar, non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeã, quã quod possim cui velim relinquere, qñcumq; fatalis, & meus dies veniet. statuatq. tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec consulat quisquam nec roget.

7 Vix dum finierat Maternus concitatus, & velut instinctus, cũ *Vipsanius Messalla* cubiculũ eius ingressus est. suspicatusq. ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tẽpestiuus, inquit, interueni, secretũ consilium & caussæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit *Secundus*, atq; adeò vellem maturius interuenisses, delectasset.n.te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternũ, vt oẽ ingeniũ, ac studiũ suum ad caussas agendas conuerteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, vtq; poetas defendi dicebat? audentior, poetarũ quàm oratorum similior oratio. Me verò, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atq; id ipsum delectat, ꝙ vos viri optimi, & temporum nostrorum oratores, nõ forensibus tm̃ negotijs, & declamatorio studio ingenia vestra exercętis, sed eiusmodi etiã disputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionem: & litterarum iucundissimum oblectamentum, cùm vobis qui illa disputatis, afferunt, tũ etiam his ad quorum aures peruenerint. Itaq; hercule non minus probari video in te Secunde, ꝙ Iulij Asiatici vitam componendo, spem homi-

nibus,

nibus fecisti plurium eiusmodi librorum, quàm in Apro quòd nondum à scholasticis controuersijs recessit, & otium suum mauult nouorum rhetorum more, quàm veterum oratorum consumere. Tum *Aper*, Non desinis, Messalla vetera tm̄, & antiqua mirari, nostrorum aūt temporū studia irridere, atq; contemnere. Nam hunc tuū sermonem sæpe excepi, cùm oblitus & tuæ, & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. * Antiquis eò credo audacius quòd maligni in his opinionem nō verebaris, cùm eam gloriam quàm tibi alij concedunt, ipse tibi denegares. Neq; illius, inquit, sermonis mei pęnitentiam ago, neq; aut Secūdum, aut Maternū, aut teipsum Aper, (quamquam interdum in cōtrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetrare ab aliquo vestrū, vt caussas huius infinitæ dr̄iæ scrutetur, ac reddat, quas mecū ipse, plerūq; conquiro. & q̄d quibusdā solatio est mihi augeat rōnem: quia video etiā Graijs accidisse, vt longiùs absit Æschine, & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesū, vel Mitylenas cōtętus scholàsticorū clamorib. quatit, q̄ Afer, aut Africanus, aut vos ipsi à Cicerone, aut Asinio recessistis.

8 Magnam, inquit *Secundus*, & dignam tractatu quæstionē mouisti: sed quis eam iustiùs explicauerit quàm tu, ad cuius summam eruditionem, & præstantissimum ingenium cura quoq; & meditatio accessit? Et *Messala*. Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illuc à vobis antè impetrauero, vt vos quoq; sermonem hūc nostrum adiuuetis. Pro duobus, inquit *Maternus*, promitto, nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te nō tam omisisse quàm nobis reliquisse. Aprum.n. solere dissentire, & tu paulò antè dixisti, & ipse satis manifestus est iamdudum in cōtrariū accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non.n. inquit *Aper*. inauditum, & indefensum sęculū nostrum patiar hac vestra conspiratione dānari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorū ætatem * significatione ista determinetis?

minetis? Ego. n. cùm audio antiquos, quosdā ve-
teres & olim natos intelligo, ac mihi versantur
ante oculos Vlysses, & Nestor, quorum ętas mille
ferę & C C. annis sæculū nostrum antecedit: vos
autem Demosthenē, & Hyperidē profertis, quos
satis cōstat Philippi, & Alexandri tēporibus flo-
ruisse, ita tn̄ vt vtriq; superstites essēt. Ex quo ap-
paret, non multò plures quā C CC. annos interes-
se inter nostrā & Demosthenis ętatem, quod spa-
tiū temporis, si ad infirmitatem corporū nostro-
rū referas, fortasse longum videatur: si ad naturā
sæculorū & respectū huius immensi æui, per quā
breue: & in proximo est. Nā si sicut Cicero Hortē-
sio scribit, is est magnus & verus annus, quo ea-
dem positio cæli, siderumq., quæ cū maximè est,
rursum exsistet, isq. annus horum quos vocamus
annorum XII∞. DCCCLIV. complectitur: inci-
pit Demosthenes vester quem vos veterē, & an-
tiquum fingitis, non solùm anno quo nos, sed fe-
rè eodem mēse exstitisse. Sed transeo ad Latinos
oratores, in quibus nō Meneniū, vt puto Agrippā
qui pōt videri antiquus, nostrorum temporū de-
sertis anteponere soleris: sed Ciceronem, & Cæ-
sarem, & Cœlium, & Caluum, & Brutum, & Asi-
nium, & Messallā. quos quidem cur antiquis tē-
poribus potius adscribatis quā nostris, nō video.
nā vt de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe, &
Pāsa cōsulibus, vt Tiro libertus eius scripsit, VII.
Idus Decemb. occisus est, quo anno diuus Augu-
stus in locum Pāsæ, & Hirtij se & Q. Pediū Coss.
suffecit, statuę VI. & L. annos, quibus mox diuus
Augustus Remp. rexit: adijce Tiberij tres, & vi-
ginti, & propè quadriennium Caij, ac his quater-
nosdenos Claudij, & Neronis annos, atq; ipsum
Galbæ, & Othonis, & Vitellij vnū annum, ac sex-
tam iā felicis huius principatus stationem, qua
Vespasianus Remp. fouet, C. & XX. anni ab inte-
ritu Ciceronis in hunc diem colliguntur, vnius
hoīs ætas. Nā ipse ego in Britannia, vidi senem,
qui se fateretur & pugnæ interfuisse. qua Cæsarē
inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, &
pellere aggressi sunt. Ita si cū qui armatus C. Cæ-
sari

ſari reſtitit, vel captiuitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in vrbem pertraxiſſet, idem Cęſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoq; actionibus intereſſe. Proximo quidem cōgiario ipſi vidiſtis, pleroſq. ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel, atq; iterum accepiſſe congiarium narrabant. ex quo colligi poteſt, & Coruinum ab illis, & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in medium vſque Auguſti principatum, Aſinius penè ad extremum durauit. Nec diuidatis ſæculū, & antiquos, ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem nominum aures agnoſcere, ac velut coniungere, & copulare potuerunt.

9 Hæc ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum fama, gloriaq laus temporibus adquiritur; eādem docerem in medio ſitā, & propiorem nobis quā Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſq. alios antiquos meritò vocaremus. Sūt n. horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos vtinā imitatus non eſſet Caluus veſter, aut Cęlius, aut ipſe Cicero! Agere.n. fortiùs iam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari cū tēporibus formas, & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & vberior: ſic Graccho politior, & ornatior, Craſſus: ſic vtroq; diſtinctior, & vrbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior Coruinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec q̄to quis deſertiſſimus. hoc interim probaſſe cōtentus ſum, non eſſe vnū eloquentiæ vultū, ſed in illis quoq; quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi: nec ſtatim deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio aūt malignitatis humana vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Nū dubitamus inuētos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis cōſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe. quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modū exſultans & ſuperfluens, & parum * antiquus videretur. Legiſti vtiq; & Calui, & Bruti, ad Ciceronē miſſas epiſtolas. ex quibus facile eſt deprehendere, Caluum quidem Ciceroni viſum exſanguem, & attritum, Brutū autem otioſum, atq; diſiun-

iun-

iunctum. Rursumq. Ciceronem à Caluo quidem malè audiuisse, tamquam solutum, & eneruem: à Bruto autem, vt ipsius verbis vtar, tamquam fractum, atq; elũbem. Si me interroges, oẽs mihi videntur verum dixisse, sed mox ad singulos veniã, nec mihi cum vniuersis negotiũ est. Nam quatenus antiquorum admiratores hũc velut terminũ antiquitatis constituere solent, quem vsq; ad Cassium Seuerum faciunt, quem primũ affirmant flexisse ab illa vetere, atq; dicendi via directa. * non infirmitate ingenij, nec inscitia litterarum. transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paulò antè dicebam, cum conditione temporum, ac diuersitate aurium formam quoq; ac speciem orationis esse mutandam. Facilè perferebat prior iste populus, vt imperitus & rudis. imperitissimarũ orationum spatia: atq; idipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita series, & multarum diuisionũ ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ, & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atq; ex ea locum aliquem orationi suæ insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirũ, erant enim hæc noua, & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi, pręcepta rhetorum, aut philosophorum placita cognouerant.

10 At herculc peruulgatis iam oĩbus, cũ vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorũ, etsi nõ instructus, at certè imbutus sit, nouis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per q̃ orator fastidium auriũ effugiat, vtiq. apud eos iudices qui vi, aut potestate nõ iure, & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tẽpora, sed constituunt, nec exspectandũ habent oratorẽ dũ illi libeat de ipso negotio dicere, sed sępè vltrò admonent, atq. aliò transgredientẽ reuocant, & festinare se testantur. Quis nũc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantẽ? qualia sunt ferè principia Coruini. Quis quinq; in Verrem libros expectauerit?

Quis.

Quis de exceptione & formula ꝑpetietur illa immensa volumina, quę pro M. Tullio, aut A. Cęcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionū inuitatus & corruptus est, aduersatur dicentē. Vulgus quoque assistentium, & affluens, & vagus auditur, assueuit iam exigere lętitiam & pulchritudinē orationis; nec magis perfert in iudicijs tristē, & impexam antiquitatem, quàm si quis in scena Roscij aut Turpionis Ambiuij exprimere gestus velit. Iā verò iuuenes, & in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, nō solùm audire, sed etiā referre domū aliquid illustre & dignum memoria volunt. Traduntq. inuicem, ac sæpè in colonias, & prouincias suas scribūt. siue in suis aliquis arguta & breui sententia effulsit, siue locus exquisito, & poetico cultu enituit. Exigitur. n. iam ab oratore et poeticus decor, non Attij, aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij, & Virgilij & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus, & iudicijs obtemperans nostrorū oratorū ætas, pulchrior & ornatior exstitit.

11 Neque ideò minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt. Quid. n. si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cęmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitēt & auro radiātur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec vnum de populo. * Canuti, aut Aride Furnio, & Toranio, quiq alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Caluus cùm vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit: vix in vna, aut altera oratiuncula satisfecit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus. n. quisq; Calui in Asitium, aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinium * conscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio. est. n. verbis ornata, & sentētijs, auribus iudicum accōmoda-

modata: vt scias ipsum quoq; Caluum intellexisse quid melius esset; nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret. sed ingeniũ, ac vires defuisse. Quid ex Cęlianis orationibus? nempe hæ placent siue in vniuersa * parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians cõpositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeò antiquarium puto, vt Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sanè C. Cæsari, vt pp magnitudinem cogitationum & occupationes rerũ, minus eloquẽtia effecerit, quàm diuinum eius ingeniũ postulabat: tã hercule, quàm Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores eius fatentur, nisi fortè quisquam, aut Cæsaris. pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceterosq. eiusdem lentitudinis, ac temporis libros legit, nisi qui & carmina eorũdem miratur. fecerunt.n. & carmina, & in Bibliothecas retulerunt, non melius quã Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, vĩ mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuuium certè, & Attium non solùm tragœd js, sed etiam orationibus suis expressit, adeò durus & siccus est. *Oratio*, autem, *sicut corpus hominis, ea demũ pulchra est, in qua nõ eminent uenæ, nec ossa numerantur: sed temperatus, ac bonus sanguis implet membra & resurgit toris, ipsos quoque neruos rubore tegit, & decore commendat.* Nolo Coruinum insequi, quia non per ipsum stetit quo minus lætitiam, nitoremque nostrorum temporum exprimeret. viderimus * inquã iudicio eius vis, aut animi, aut ingenij sufficerit.

12 Ad Ciceronẽ venio, cui eadẽ pugna cum æqualib. suis fuit, quæ mihi vobiscũ est. Illi.n. antiquos mirabantur. ipse suorũ temporũ eloquentiam anteponebat. nec vlla re magis eiusdem ętatis oratores præcurrit, quã iudicio. Primus.n. excoluit orationem, primus & verbis dilectum adhibuit, & compositioni artem: locosq. lætiores

atten-

attentauit,& quasdam sñias inuenit: vtiq; in his orationibus quas senior iam & iuxta finem vitæ composuit, i. postquam magis profecerat, vsuq. & experimētis dedicerat quod optimū dicendi genus est. Nā priores eius orationes, non carent vitijs antiquitatis. lentus est in principijs, lōgus in narrationibus, otiosus circa excessus: tardè commouetur: rarò incalescit: pauci sensus opt. & cum quodā lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sanè paries & duraturus, sed non satis expolitus, & splēdens. Ego autem oratorem, sicut locupletem, ac * laudatum patrem familiæ, nō eo tm̄ velo tecto tegi, quod imbrem, ac ventum arceat, sed etiam quod visum, & oculos delectet: non ea solū instrui suppellectile quæ necessarijs vsibus sufficiat; sed sit in apparatu eius, & aurum, & gēmæ, vt sumere in manus & aspicere sæpius liceat: q̄dā verò procul arceātur, vt iā obliterata, & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda & inerti structura, in morem Annalium, componantur: fugiat fędam, & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec oēs clausulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere *rotam fortunæ* & *ius Verrinum*. & illud tertio quoq; sensu in omnibns pro sñia positum, *esse uideatur*. Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tn̄ sola mirātur, atq; exprimunt hi qui se antiquos oratores vocabant. neminem nominabo, genus hominū signasse contentus: sed vobis vtique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Bassi, aut Seruilij Noniani, ex comparatione Sisennę, aut Varronis sordet: qui rhetorum nostrorum cōmentarios fastidiūt, oderunt, Calui mirantur: quos more prisco apud iudicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeò mæsti, & inculti illam ipsam quam iactant sanitatem, infirmitate, & ieiunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat.

tingat. parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem volo. propè abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudat. Vos verò disertissimi, vt potestis, vt facitis, illustrare sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nã & te Messalla, video lætissima quæq; antiquorum imitantem. Et vos Materne ac Secunde, ita grauitati summũ nitorẽ & cultum verborum miscetis; ea electio inuentionis, is ordo rerũ, & quotiens caussa poscit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas; is cõpositionis decor, sententiarum planitas, sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis: vt etiam si nostra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

12 Quæ cum Aper dixisset, Agnoscitis ne, inquit *Maternus*, vim & ardorẽ Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculũ nostrum defendit? quàm copiosè, ac variè vexauit antiquos! quanto nõ solùm ingenio ac spiritu, sed ẽt eruditione & arte, ab ipsis mutatus est, ꝑ quæ mox ipsos incesseret! Tuum tñ, Messalla, promissum immutasse non debes, neq; enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modò laudati sumus, his quos insectatus est Aper, cõparamus, ac ne ipse quidẽ ita sentit, sed more veteri & * alijs vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi cõtradicendi partes. Exprime nobis nõ laudationem antiquorum, satis.n. illos fama sua laudat, sed caussas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus: cùm præsertim centũ & viginti annos ab interitu Ciceronis in hũc diem effici ratio temporum collegerit. Tum *Messala*: Sequar à te præscriptam formam, Materne. neque.n. diu contradicendum est *Apro*, qui primùm, vt opinor, nominis controuersiam mouit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, ꝙ satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autẽ de vocabulo pugna nõ est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mauult nomine appellet: dũmodo in cõfesso sit, eminentiore illorum temporum eloquentiã fuisse. Ne illi quidẽ parti sermonis eius repugno, si comminus fatetur plures

for-

formas dicendi etiã ijsdem sæculis, nedũ diuersis exstitisse. Sed quo modo inter Atticos oratores primę Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines, & Hyperides & Lysias & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporũ disertos antecessit: Caluus autem & Asinius & Cæsar & Cœlius & Brutus * sic iure & prioribus & sequentibus anteponũtur. nec refert ꝙ inter se specie differant, cùm genere consentiant. Ac strictior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cælius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero: omnes tñ eamdem sanitatem eloquentiæ ferunt: vt si omnium pariter libros in manum sumpseris, quãuis in diuersis ingenijs, esse quandam iudicij ac * voluminis similitudinem & cogitationem. Nam quòd inuicem se obtrectauerũt, & supersunt aliqua epistolis eorũ inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Caluum, & Asinium, & ipsum Ciceronẽ credo solitos & inuidere, & liuore, & ceteris humanæ infirmitatis vitijs affici. solam inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec inuidia, sed simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexisse, an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidẽ inuidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, vt nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse.

14 Ceterũ si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentię, eligenda sit forma dicẽdi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatẽ, quã calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis, adeò melius oratorẽ, vel hirta toga induere, quã fucatis & meretricijs vestib. insignire. Neque enim oratorius iste, immo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerìq; temporũ nostrorum auctores ita vtuntur. vt lasciuia verborum & leuitate sententiarum, & licentia compositi o-

ſitionis, hiſtrionales modo exprimant. quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & ingenij loco pleriq; iactani, cantari ſaltarique commentarios ſuos. Vnde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tñ frequẽs quibuſdã exclamatio, vt oratores noſtri temerè dicere, hiſtriones diſertè ſaltare dicantur. Equidem non negauerim Caſſium Seuerũ, quem ſolùm Aper noſter nominare auſus eſt, ſi is cõparetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magna parte liberorũ ſuorum plus vis habeat quàm ſanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omiſſa modeſtia, ac pudore verborum, ipſis etiã quibus vtitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerumque* deiectus nõ pugnat, ſed rixatur. Ceterùm, vt dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore vrbanitatis, & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat quorum neminem Aper nominare, & velut in aciẽ educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, vt incuſato Aſinio, & Cęlio, & Caluo, aliud nouum agmen produceret, pluriſque vel certè totidem nominaret, ex quibus aliũ Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detractaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in cõmune. verius credo ne multos offenderet, ſi paucos excerpiſſet. quotus enim quiſque ſcholaſticorũ non hac ſua perſuaſione fruitur, vt ſe ante Ciceronem numeret, ſed planè poſt Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos; quo faciliùs propoſitis exemplis appareat quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia.

15 Appropera, inquit *Maternus*, & potiꝰ exſolue promiſſum. neque.n. hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidẽ in cõfeſſo eſt, ſed cauſſas exquirimus, quas te ſolitũ tractare, paullo antè, planè mitiore eloquentia & tẽporũ noſtrorũ,* miratus, anteꝗ te Aper offenderet maiores tuos laceſſendo. Non ſũ, inquit, offenſꝰ Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit, ſi quid fortè aures veſtras perſtringet, cũ ſciatis hãc

eſſe

esse eiusmodi sermonum legem & iudicium animi citra damnū affectus proferre. Perge, inquit, *Maternus*, de antiquis loquaris, vtere antiqua libertate, à qua vel magis degenerauimus, quā ab eloquentia. Et *Messalla*. Non reconditas Materne caussas requiris, nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas & iam mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sẽtimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & cæteras desciuisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & insciencia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primum in vrbe nata, mox per Italiam fusa, iam in prouincias manant: quamquā nostra nobis notiora sunt. Ego de vrbe & his proprijs ac vernaculis vitijs loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de seueritate ac disciplina maiorum circa educandos formandósque liberos pauca prædixero. Iamprimùm suus cuiq; filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatísque moribus, omnis cuiuspiam familiæ soboles cōmitteretur. coram qua neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modò curasque, sed remissiones etiam lusúsque puerorum, sanctitate quadam ac verecūdia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrē præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus, quæ disciplina ac seueritas eò pertinebat, vt sincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusq; natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rē militarē, siue ad iuris scientiā siue ad eloquentię studiū inclinasset, id solū ageret, id vniuersum hauriret. At nūc natus infans delegatͬ Gręculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex oībus seruis plerūq; vilissimus, nec cuiquam serio ministerio

que hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, nō deniq; vllius ingenuæ artis scientiā ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatē, ille moralis partis vtilitatē, ille rerū motus caussasque cognouit, ita .n.est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex plurib. artibus, & omniū rerū scientia, & exūdat & exuberat illa admirabilis eloquētia, neq; oratoris vis & facultas, sicut ceterarū rerū, angustis & breuibus terminis cluditur: sed is est orator, q de oī quæstione pulchrè & ornatè & ad persuadendū aptè dicere, pro dignitate rerū, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientiū possit.

17 Hæc sibi illi veteres persuadebant, ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non vt rhetorum scholis declamarēt, nec vt fictis nec vllo modo ad veritatē accedentibus controuersijs linguā modò & vocem exercerent, sed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatī. Hæc enim est oratori subiecta ad dicendū materia. Nā in iudicijs ferè de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita vt plerumq; hæc ipsa inuicē misceātur, de quibus copiosè, & variè, & ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanā, & vim virtutum, prauitatemq; vitiorū, & intellectū eorū quæ nec in virtutibus neque in vitijs numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, vt facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira: promptius ad miserationē impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusq; versatus orator, siue apud infestos, siue apud cupidos, siue apud inuidentes, siue apud tristes, siue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorū: & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manū & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnē vsum reposito. Sūt apud quos ast ictū, & collectum, & singula statim argumenta cōcludēs dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dedisset operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, &

æqualis, & ex communibus ducta sensib. oratio, magis delectat, ad hos permouẽdos mutuabimur aliquid à Peripateticis, hi aptos & in oẽm disputationem paratos iam locos dabunt: Academici pugnacitatem. Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem, nc Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, vti, alienum erit oratori, neq; .n. sapientem informamus, neque Stoicorum ciuitatem, sed eum qui non quasdam artes * audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoq; & iuris ciuilis sciẽtia veteres oratores cõprehendebant, & grãmatica musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim caussæ plurimæ quidem ac pænè omnes, quibus iuris notitia desideratur: pleræq; autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: sufficit vt ad tempus simplex quiddam, & vniforme doceamur. Primũ enim aliter vtimur proprijs, aliter commodatis: longèq; interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarũ artium scientia etiam aliud agẽtes nos ornat, atque vbi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, vt legitimè studuisse, vt per omnes eloquentiæ numeros isse, vt denique oratorem etiam fateatur, quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse vnquã confirmo, nisi eum qui tãquam in aciẽ oĩbus armis instructus, sic in forum oĩbus artib. armatus exierit, quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, vt in actionib. eorũ fex quoq; cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, vt ignorent leges, non teneant S. C. ius ciuitatis vltrò derideant, sapientiæ verò studium & præcepta prudentium penitus reformident; in paucissimos sensus, & angustias sententias detrudant eloquentiã, velut expulsam regno suo: vt quæ olim omnium artiũ domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata sine apparatu, sine honore, pœnè dixerim sine ingenuitate, quasi vna ex sordidissi-
nis

mis artificijs discatur. Ergo hanc primam & præcipuam caussam arbitror, cur tantum ab eloquẽtia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo quã apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimũ Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero his vt opinor verbis, *quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatijs consecutum*. Sunt aliæ caussæ magnæ & graues, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego iam meum munus expleui; & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si fortè hoc * audirent, certum habeo dicturos me, dum iuri, & philosophiæ scientiam tamquam oratori necessariam laudo ineptijs meis plausisse.

18 Et *Maternus*, Mihi quidem, inquit susceptũ à te munus adeò peregisse nondũ videris, vt inchoasse tantum, & velut vestigia, ac lineamenta quædã ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteris oratore soliti sint, dixisti, differentiãque nostræ desidiæ & inscientiæ aduersus acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, vt quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuuenes iã & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint neq; enim arte & scientia, sed lõgè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cũ Aper & Secũdus idẽ annuissent, *Messalla*, quasi rursus incipient: qm̃ initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artib. antiqui oratores institui erudiriq; soliti sint, persequar nunc exercitationẽ eorũ: q̃quã ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquã percipere tot reconditas aut tum varias res potest, nisi vt scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquẽtiæ accedat per quæ colligitur eãdem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis, sed si cui obscuriora hæc videntur, isq; scientiam ab exercitatione separat, id certè concedet instructum & plenũ

nius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Caluus Vatinium, ijs orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

19 A nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocãtur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse maioribus nostris, ex eo manifestum est, quòd Marco Crasso & Domitio censoribus cludere, vt ait Cicero, ludum impudentiæ iussi sunt. Sed, vt dicere institueram, deducimur in scholas, quibus non facilè dixerim vtrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingenijs afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, sed in quem nemo nisi in peritus æquè intrat. In cõdiscipulis nihil profectus, cùm pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipsæ verò exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractãtur, suasoriæ, & controuersiæ. Ex ijs suasoriæ quidem etsi tanquam planè leuiores & minus prudent æ exigentes, pueris delegantur; controuersiæ robustioribus assignantur, quales per fidem, & quàm incredibiliter compositæ! Sequitur autem vt materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoq; adhibeatur. Sic fit vt tyrannici darum Præmia aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quiquid in schola cottidie agitur, in foro vel rarò vel numquam, ingentibus verbis persequantur: cùm ad veros iudices ventum est * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. *Magna eloquentia, sicut flãma materia alitur, & motibus excitatur, & vrendo clarescit.* Eadem ratio in nostra quoque ciuitate antiquorum eloquentiam prouexit. Nam etsi horum quoque temporum oratores ea cõsecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Rep. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur. cùm mixtis omnibus & moderatore vno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ populare nomen, hinc cõcio-

ciones magistratuum pænè pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ et domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & assidua senatus aduersus plebem certamina. quę singula etsi distrahebant Remp exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmijs videbantur. Quia quātò quisque plus dicēdo poterat tantò facilius honores assequebatur; tantò magis in ipsius honoribus collegas suos anteibat; tātò plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem * probabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant hos ituri in prouincias magistratus reuerebantur, hos reuersi colebant, hos & pręturæ & cōsulatus vocare vltrò videbantur. hi ne priuati quidem sine potestate erant, cùm & populum & senatum consilio & auctoritate regerent, qui nimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in ciuitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. nec mirum, cùm etiā inuiti ad populum producerentur: cùm parum esset in sęnatu breuiter censere, nisi * qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cùm in aliquam inuidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent, cùm testimonia quoque in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad sūma eloquētiæ præmia, magna et necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi pulchrū & gloriosum, sed contrà, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quàm præmijs stimulabantur. ne clientulorum loco potius q̄ patronorū numerarentur: ne traditę à maiorib. necessitudines ad alios transirēt: ne tamq̄ inertes & non suffecturi honoribus aut nō impetrarent, aut impetratos malos tuerentur.

20 Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorū bibliothecis adhuc manent & nunc maximè à Muciano contrahuntur: ac iam vndecum, vt opinor, Actorū libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his

in-

intelligi pōt Gn. Pompeium & Marcū Crassum, non virib. modò & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceterā procerū manū, multum in his studijs operæ curæq; posuisse: nec quemq̄ illis tēporibus magnā potentiam, sine eloquētia consecutū. His accedebat splendor rerū, & magnitudo caussarum, quæ & ipsa plurimū eloquentiæ præstant. Nam multum interest vtrūne de furto, aut formula & interdicto dicendū habeas, an de ambitu comitiorū, expilatis socijs, & ciuibus trucidatis, quę mala sicut nō accidere melius est, isq; optimus ciuitatis stat⁹ habēdus est, quo nihil tale patiatur: ita cùm acciderent, ingentē eloquentiæ materiā subministrabant. *Crescit. n. cum amplitudine rerū vis ingenij, nec quisquam clarā & illustrē orationē efficere potest, nisi qui cām parem inuenit.* Nō opinor Demosthenē orationes illustrāt, quas aduersus tutores suos composuit: nec Ciceronē, magnū oratorē P. Quintius defensus aut Licini⁹ Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famā circūdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre ciues, vt vberem ad dicēdū materiam oratores haberent: sed, vt subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusq; nos de ea re loqui, quæ faciliùs turbidis & inquietis tēporib. exstitit. Quis ignorat vtilius ac melius esse frui pace, q̄ bello vexari? Plures tñ bonos præliatores bella q̄ pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nā quò sæpius steterit tāq̄ in acie, quoque plures & intulerit ict⁹ & exceperit, quò maior aduersarius, eò acrior quam pugnas sibi asperas desumpserit tantò altior et excelsior & illis nobilitatus criminibus in ore hominum agit, quorum ea natura est vt secura nolint.

21 Transeo ad formā & consuetudinē veterū iudiciorū: quæ & si nunc aptior est ita * erit eloquentia, tantò illud forū magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebat, & liberæ cōperendi nationes erant, & modū dicendi sibi quisq; sumebat: & numerus neq; dierū neque patronorum finiebatur. Primus tertio con-

certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule eiusmodi libri exstant, vt ipsi quoque qui egerunt, non alijs magis orationibus censeantur. Iam verò concione assiduæ, & datum ius quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, cùm se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompeio abstinuerint, & ad incessendos principes viros, vt est natura inuidiæ, populi quoque histrionis auribus vterentur, quantum ardorem ingenijs, quas oratoribus faces admouebant.

25 Non de otiosa & quieta re loquimur, & quę probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine seruitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis ciuitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus? quarum ciuitatum seuerissima disciplina, & seuerissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum, ac vllius gentis, quæ certò imperio contenta fuerit, eloquentiam nouimus. Rhodij quidam, Athenienses plurimi oratores exstiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, vt sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque ciuitas donec errauit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordijs confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudicijs moderatio, nulla superiorum reuerentia, nullus magistratuũ modus: tulit sine dubio valentiorem eloquentiã, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorũ eloquentia fuit, vt pateretur, & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensauit. Sic quoque quod superest antiquis oratoribus * forum non emendare, nec vsquam ad votum compositæ ciuitatis argumentum est quidem, quòd nemo nos aduocat, nisi aut nocens aut miser quod municipiũ in ciuitatem nostram veni, nisi

quod

quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam prouinciam tuemur, nisi spoliatam vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quàm iudicari. Quòd si inueniretur aliqua ciuitas in qua nemo peccaret, superuacuus esse inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. *Quomodo* tamen *minimum vsus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus vtuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos.* Quid enim opus est longis in senatu sententijs, cùm optimi citò consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republica non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus vnus? Quid voluntarijs accusationibus, cùm tam rarò & tam parcè peccetur? Quid inuidiosis excedentibus modum defensionibus, cùm clementia cognoscentis obuiam periclitantibus eat? Credite optimi, & in quãtum opus est discertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, vestra tempora repentè mutasset: nec vobis summa illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuisset. Nunc quoniam nemo eodem tempore assequi potest magnam famam & magnam quietem, bonis sæculi sui quisque, citra obtrectationem alterius, vtatur. Finierat Maternus. Tum *Messalla*: Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus. Fiet, inquit *Maternus*, postea arbitratu tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. Ac simul assurgens & Aprum complexus, Ego, inquit, te poetis, Messalla, antiquarijs, criminabimur. At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit. Cùm adrisissent, discessimus.

FINIS.

IN

5
12
60

5'24

18
16
96
18
276

24
24
48